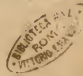
IOANNIS DRIE DONIS A TVRNHOVT SACRAE Theologiæ professoris apud Louanien̄. De Christiana libertate, liber vnus.

¶ *Caput primum tractatus primi, continens communia quæ dam argumenta de libertate Christiana.*

COgitanti mihi quid nā potissimum conueniret tractare post librum de captiuitate & redemptione humani generis. Ex multis occurrentibus visum est secundum seriem doctrinæ congruum esse aperire & declarare, quænā sit vera Christiana seu euangelica libertas, hęc nempe impensa est omnibus per passionem & mortem Christi liberatis, atq; ita congruo ordine superiori libro adijciendus videtur liber iste de Christiana libertate. De hac autē tractaturi, hūc eundem librum in duos tractat⁹ partiemur. In quorum vno discutiemus, vtrum per hāc libertatem quisq; iam factus particeps fructuū passionis Christi sit vere liber, vt iam illi, prout voluerit, liceat viuere secundum animi sui sententiam propter spiritum charitatis inhabitantem, custodienti dilectionē dei, & proximi, modo neq; fratrem scandalizet, neq; ordinē rei publice perturbet. Fuerūt hoc tumultuāte sęculo, qui super hac re conturbauerunt totum ecclesiæ statum, aliter, q̄ ex scripturis sacris manifestissimis edocta tradidit nobis veneranda patrū antiquitas, de hac libertate differentes, arbitrantes vnumquemlibet Christianum per spiritum libertatis sibi donatum, esse in foro conscientię liberum ab omni superioris obedientia, super his quę non pręcipiūtur in sacrosancto euangelio, ab omni item vinculo legis humanæ, & ab omni obligatione voti de ieiunijs, de celibatu, de ciborum delectu, hęcq; oīa diuinę legi supaddita, repugnare libertati Christianę, vnde solet hę reuecorū quisq; dicere. Afferatur testimonium legis dei, Non credo legibus nisi diuinis. Partiemur autem primum hunc tractatum in capita quatuor. In q̄rum primo generalia quędam præmittemus, De Christiana libertate, ac interpretationes nominum quorundam ad hanc

Errores de libertate Christiana.



rem pertinentium, quibus consideratis multa scripturarum loca elucidantur & , declaratur, quænam sit vera libertas Christiana seu euangelica. Illa est vna oim hæreticorũ cõsuetudo, contemnere venerandam patrum antiquitatem, reijcere veterem sanctæ matris ecclesiæ traditionem, coaceruare multa scripturarum testimonia, & ex illis colligere sibi singulares quasdam sententias contra communem & receptã doctrinam a tota Christianorum schola, prętermissis ac tacitis alijs scripturarum locis, palam demonstrantibus sententias falsis suis ipsorum interpretationibus contrarias. Vt ergo facilius ea quę dicturi sumus intelligantur, primũ subijcimus communia quędam aduersariorum argumenta.

Hæreticorum consuetudo.

Hæreticorum cauilli ex scripturis.

Vna re, inquiunt, eaq; sola est opus ad vitã ęternam, ea aũt est sacrosanctum dei verbum Christi euangeliũ, quemadmodũ docẽt multa scripturarũ testimonia. Primũ, Ioann. 2. Ego sum, inqt, resurrectio, & vita, q credit in me, etiã si mortuus fuerit viuet. Secundũ est testimoniũ Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Nam vbi spiritus dei, inquit Paulus, ibi libertas, secũdæ ad Corin. 2. Tertium, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Iusto item non est lex posita, sed impijs, periuris, adulteris, primæ ad Timo. 1. Vñ beatus Gregorius, Lege non constringitur spiritus sancti donũ. Quartũ est ex Apostolo ad Gal. 5. Fructus autem spirit⁹ sunt, charitas, gaudium, pax, &c. Aduersus huiuscemõi nõ est lex. Nempe & lex propter transgressores est posita. Quintũ scripturę testimoniũ, Plenitudo legis est dilectio, ad Ro. 13. Nã q ꝓximũ diligit, legẽ impleuit, qa finis pręcepti charitas, habito aũt fine, nõ amplius oportet hoẽm solicitum esse de medio, q̃ ꝑueniat in finẽ. Dilige, inquit Augu. & fac qđ vis. Tene charitatẽ, & in ea inuenies omnem scientiam. Ex his similibusq; scripturis tale formatur argumentũ. Differentia inter legem veteris populi, & legẽ populi Christiãi est, quod illa foris in tabulis fuerit scripta, lex autẽ euangelica intus in cordibus nostris diffundit̃. Cũ ergo talis lex nõ alia res sit, q̃ charitas, consequi videtur, quod lex viri Christiani sit intus scripta, qualis est charitas. Neq; enim aliud deus exigit a nobis, nisi vt ipsum ex toto corde diligamus,

& pro

& proximos nostros sicuti nosmetipsos. Nā & hanc legem, quæ charitas est, prænunciauit propheta, scribendā esse non in tabulis foris, sed in visceribus cordis, Scribā, inquit deus, legem meam in visceribus eorū, Hier. 31. loquens de lege euangelica, quę vocatur lex libertatis, quam & propheta sibi poni desiderabat, Legem pone mihi domine viam iustificationū tuarum, de qua & in alio psalmo, teste Bernar. loquit, Lex domini immaculata, conuertens animas. Ex his consequens videtur viro Christiano nunc non esse opus vlla positiua lege foris scripta, sed sufficere legem charitatis per spiritum sanctum diffusam in corde, vna cum lege naturę cœlitus impressa, quæ itidem docet opera naturalis dilectionis, secundum generalia principia moralis vitæ a Christo in euāgelijs tradita, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, Oīa quęcumq; vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Alioq̃ si præter duas has leges intus scriptas strīgātur Christiani ad alias leges multas mere positiuas, nō videbitur esse differētia inter legē Moysi, quæ est lex literæ foris data, & legē Christi, quę est lex spiritꝰ intus scripta. Vñ huius cōsideratione videt Aug. dicere. Nulla rō exigit, vt q̃ priuata lege spūs sancti ducitur, publica lege constringatur. Ex his ergo videtur sequi hoēm Christianum esse liberum ab omni vinculo humano, & ab oī lege foris scripta, qualis ē lex pure humana ac positiua. Sed veritas est pro contraria sententia. Nam secundum euangelicam simul atq; Apostolicam doctrinam, Christiana charitas, neq; superba est, neq; inobediens superioribus, sed humilis, faciens vnumquemq; debitum, seruare ordinem inter cætera membra in corpore Christi, omnibus reddit debita, cui honorem, honorē, cui timorem, timorem, cui obedientiam, obedientiā, cui tributū, tributū, cui vectigal, vectigal. Christiana igitur libertas cū sit fundata super charitate Christiana, nequaquam eximit hominem, neq; ab obligatione legis superioris potestatis, neq; a consuetudine loci, quę habet vim legis, neq; ab obedientia parentum, aut præpositorum, neq; a vinculis voti, iuramenti, aut promissæ fidei. Quamobrem & Apostolus Paulus ne occasione libertatis euangelicæ fallerentur, super hac re instruxit homines factos iam Christianos.

Qualis sit Christiana charitas.

Filij, inquit, obedite parentibus vestris, ad Colloss. tertio. Serui obedite dominis vestris carnalibus. Item ad Titum tertio Admone illos principibus & potestatibus subditos esse. Obedite præpositis vestris, ad Hebræos .13. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita. Necessitateque subditi estote, non solum propter irã, sed etiã propter conscientiam, ad Rom. 13. Ex his & id genus alijs scripturis multis infra latius deducendis, liquido patet per Christianã libertatem nõ esse sublatam, neque legem naturæ, neque legem iuris gentium, neque legem coniugalẽ inter maritũ et vxorẽ, neque legem honestorum contractuum, pactorum, & promissionũ, neque legem secundum consuetudiuem loci disponentem de hæredibus, qui succedant in bonis defuncti, neque leges de licitis & illicitis coniugijs, in gradibus cognationis & affinitatis. Docere autem Christianos iam reparatos per Christum in Euangelicam gratiam, non esse obligatos ad huiuscemodi leges ac locorum consuetudines, est perturbare totius Christianæ ecclesiæ ordinem, & euertere principia naturalis legis, quæ intus suggerit ac docet pro vnaquaque republica in contractibus ciuilibus ac nuptialibus, in bonorũ successionibus, & in coercendis maleficis, & licita esse iã instituta, & statuenda esse ea, quę paci & trãquillitati illius cõueniunt, & alia quidem ac alia secundum personarum, locorum, temporum, ac reipublicę varietates. Vnde iuxta diui Augustini sententiam, lib. 2. de doctrina Christiana, Multa sunt hominum instituta de rebus, super quibus lex euangelica specialiter non disponit reipublicę commoda & necessaria, sine quibus humana societas, qua in hac vita carere non possumus, aut non omnino, aut minus commode geritur, veluti quæcumque in habitu vel cultu corporis ad sexus vel honores discernendos placuerunt, quæque in ponderibus, mensuris, & numorum impressienibus, vel ęstimationibus sua cuique ciuitati sunt propria. Sic & in .16. de ciuitate dei, capite decimoquinto, iudicauit nefarium esse, si quis etiam, neque humana, neque diuina lege prohibitus, acciperet vxorẽ de cognatione sua contra morem introductum secundum naturalem quendam atque laudabilem sanguinis pudorem.

Christiana libertas non facit hominẽ liberum ab obedientia & legibus hominum

Accipere coniugẽ de cognatione sua cõtra solam legẽ, aut consuetudinẽ humanam nefarium est

Secunda pars.

¶ Secunda pars huius capituli tradit sententias quasdam ex superiori libro recolēdas huic materiae necessarias, & interpretationes nominum libertatis, & seruitutis, quae in scripturis sacris multifariam accipiuntur.

CHristianae fidei sententiae omnes ferme cohaerent, neq; explanari poterit vnum fidei mysterium sine altero, neq; intelligi plenarie. Idcirco studiose lector, nihil est qđ mireris, si eadem nunc quidem breuius, nunc autem prolixius saepe dicimus, quia de gratia & libertate impensa nobis per Christum dominum, salutaria sunt quae dicuntur, de quibus nunq; satis meditari possumus. Vnde & venerabilis Athanasius disserens de incarnatione verbi dei, Pręstat, inquit, idem sępe repetere, prolixitatisq; argui, q̄ ea relinquere, quę scribi necessario debuerant. Primum igitur ex superioribus recolendum est. Si homo talis mansisset, qualem eum deus ab initio condidit, non fuisset vlla necessitas seruitutis, & ideo non indiguisset liberatione. Neq; enim est opus liberatione, vbi nulla est seruitus culpę aut miserię. Ipse deus creauit quidem nos, ipse fecit nos, & non ipsi nos, sed tales, quales nūc sumus, seruos videlicet peccati atq; miserię, ipsi nos fecimus nos, & non ipse nos. Adam cum primū erat creatus, verax fuit, purus, immortalis, & liber ab omni malo seruitutis, captiuitatis, carceris tenebrarum & vinculorum, & tales in illo eramus omnes liberi. Ipse vero postq; satana suggerēte, peccauit, factus est seruus peccati & miserię. Atq; ita per peccatū intrauit in genus humanū nō mors solum, sed & peccati seruitus, iuxta illud, Qui facit peccatū, seruus est peccati, Ioan. 8. Seruitus autem haec est impotentia hominis non potentis, neq; se suis solius viribus a peccato liberare, neq; redire ad iusticiam, neq; recuperare atq; habere eā voluntatis rectitudiem ac libertatē, qua possit prorsus esse & viuere sine peccato, qualem libertatē habebat Adam ante peccatum, quam non poterat amittere, nisi volens. Suis solius viribus ex se potuit libertatem semel acceptam perdere, sed hanc semel amissam non rursus ex sese aut suis solius

Athanasij sententia.

Seruit⁹ peccati qđ sit.

Tria mala ex primo parẽte peccãte. solius viribus potest recuperare. Secundo ex superiorib⁹ recolendum est, Tria nos mala habere ex veteri illo Adam, & Eua matre nostra, culpam, cæcitatem, & impotentiam.

Culpa est causa, vt celestis regni ianua sit clausa nobis iam seruituti peccati obnoxijs. sub inimico nostro diabolo.

Cęcitas est cã, vt ipsi nos iã sub pctõ venũdati, nobis derelicti ignorem⁹ salutis viã, detrusi in regionẽ vmbrę mortis.

Impotentia est causa, vt ipsi nobis derelicti non solum modo simus impotẽtes quicq̃ boni agere, & a seruitute peccati nos eripere absq̃ gratia dei miserẽtis, sed vt etiam in hac vita iam grãm dei miserẽtis assequuti, simus languidi, & ad perseuerãdum in gratia, quam accepimus, imbecilli & in hac vita etiam per gratiam Christi liberati e dominio peccati nõdum prorsus liberi a seruitute quadam peccati & miserię. Atq̃ ita iam genus humanum a statu innocentiæ delapsum indiget aliorum consilijs, magisterijs, imperijs, instructionibus, coerctionibus per leges ac superiores potestates.

Cupientibus ergo nobis intelligere veram libertatem Christianam seu Euangelicam, conuenit præmittere interpretationes nominum ad hanc materiam pertinentium, quorum & passim meminit scriptura sacra. Primum igitur *Quid seruitus & libertas.* sciscitemur quid appellatiõe seruitutis & libertatis significetur, & id quidem in corporalibus rebus, ex quarum similitudine spiritualia capiamus. Augustinus. 19. de ciuitate dei, Conditio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori.

Proinde nusq̃ in scripturis legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filij vindicaret, Atq̃ ita tam nomen ipsum q̃ ipsam subiectionem seruitutis, culpa meruit, non natura. *Seruus unde dicitur.* Seruus, vt inquiunt grammatici, a seruari qđ est liberari & custodiri, dicit̃. Origo vocabuli seruorum in lingua latina, inde inquit Augustinus, creditur ducta, quod hi, qui iure belli possent occidi, a victorib⁹, cum seruabantur, fiebant serui, a seruando appellati, quod etiam ipsũ sine peccati merito non est. Nam & cum iustum geritur bellum pro peccato contrario dimicatur, & omnis victoria, cum etiam malis prouenit diuino iudicio victos humiliat vel emendans peccata, vel puniens. Vnde lex seruitutis iuste cõ

stituta

stituta est, non tam in fauorem dominorum, quam in vtilitatem seruorum, quibus vtile magis est seruitutibus dominorum subijci, quam occidi. Proinde & non solummodo coacti, sed & etiã volentes facti sunt serui sub dominorum suorum imperijs. Coacti quidem, dum inuiti sunt victi & coacti in articulum illum duorum malorum venerint.
Volentes autem, dum alterum eorũ oporteret arripere, elegerunt victori potius seruire, quam interire. Vnde seruitus secũdum vocabuli originem, qua dicitur seruus, qui sic contra ordinem naturæ primitus institutæ alicui subijcitur, sonat conditionem quandam subiectionis, vilis ac miseræ, siue subiectio fuerit voluntaria, siue coacta. Quemadmodum & solemus dicere homines, alios ingenuos, alios seruiles. Sic & Christus pro peccatis nostris diluendis scribitur induisse formam serui factus pro nobis opprobrium hominum, & abiectio plebis. Sic multis in locis scriptura de seruis loquitur, appellans seruitutem peccati, aut mortis, aut corruptionis, aut miseriæ, aut coactionis sub iugo temporalium dominorum, eoque his malis subiecti sunt, aut inuiti patientes, aut etiam sua sponte vilibus rebus sese subijcientes. Sic dicimus quosdam seruire carni, gulæ, suo ventri, ac libidini. De seruis corporaliter subiectis dominis suis, multis in locis scriptura loquitur. Vnusquisque, in qua vocatione vocatus est, inquit Apostolus, in ea permaneat. Seruus vocatus es, non sit tibi curę, sed & si potes fieri liber, magis vtere, primæ ad Corinthios septimo, hoc est in quocumque vitæ genere vel ordine, aut conditione, Christi fidem suscęperis, in hoc dum fueris, iam factus Christianus, perseueres. Si cum esses seruus, vocatus sis ad fidem, nihil sis anxius propter hanc seruitutem, neque sub prętextu Christianæ fidei putes te liberum a seruitute domini tui, in cuius potestate est corpus tuum. Vnde ex Pauli doctrina ad Ephe. 6. & ad Collos. 3. & 1. ad Timo. vltimo liquido patet seruos per susceptionẽ fidei nõ fieri liberos a subiectiõe, aut ab obediẽtia suorũ dñorũ. In eandem sententiam concurrit & Petrus admonens seruos, vt tanquam liberi seruiant dominis, habentes tñ hanc libertatem, non tanquam velamen, id est, prætextum maliciæ. Fraternitatem

Seruitus est in fauorem seruorũ cõstituta

Petrus apostolus cõtra hæreticos, qui sub prætextu Christianæ libertatis male viuunt.

tatem diligite, regem honorate, serui subditi estote dominis vestris, non tantum bonis, sed & dyscolis. Istius seruitutis relatiuum est dominus, Oppositum vero liber, qui nulli contra ordinem naturę primitus institutæ subijcitur.

In statu innocentiæ quomodo pares fuissent oēs homines

Secundum ordinem conditionis naturę omnes in Adā a deo conditi sunt ęqualiter liberi ab omni malo, ab omni seruitutis incommodo. Mansisset quoq; sub illo statu omnes homines pares secundum paritatem libertatis a culpa & miseria, sed non pares secundum paritatem in talentis naturæ, in perfectione iustitiæ, scientiæ, & prudentiæ. Si siquidem alij magis, alij minus extitissēt sapientes, & prudentes, fuisset quoq; dominium quoddam vni⁹ super alios, non pro suo ipsius commodo dominantis in illos tanq̄ in seruos, neq; vt prouidentis vel consulentis illorum miserijs & imbecillitati, sed vt consulentis, & dirigentis illos ad ampliorem sapientiam, disciplinam & prouidentiam, atq; vtentis voluntarijs obsequijs illorum obedientium, non solum absq; omnis laboris molestia, sed cum gaudio cordisq; lætitia, quemadmodū & iusti pręsides nunc imperant non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & hoc naturalis ordo præscribit. Sic quoq; deus hominum genus condidit, vt essent alij in scientijs & virtutibus superiores alijs. Sed a coacta, seu vili subiectione omnes fuissent æqualiter liberi, in qua libertate mansissēt, si mandatum dei non pręterijssent. Si nullum fuisset peccatum, nullum fuisset bellum, nulla vis, nulla inuoluntaria subiectio, neq; vlla necessitas, propter quam indiguisset alter alterius ministerijs, neq; fuisset opus vllius seruitutis, aut metus, aut pœnæ remedijs, quæ tamen nunc sunt necessaria ad præstandum timorem vtilem peccantibus, Et hinc iam sumitur ratio propter quam expedit esse leges seruorum, pœnarum, & superiorum potestatum, quibus coerceatur superborum & insolentium hominum audacia. Ante diluuium post Adæ lapsum erant quidem homines æqualiter iugo peccati, atq; miseriæ subiecti secundum conditionē naturę vitiatæ. Sed post diluuium seruitus quædam specialis vnius hominis sub altero ęqualis conditionis secundum naturam legitur sumpsisse originem. Cum tres essent fratres,

Sub innocētiæ statu alij alijs fuissēt sapientiores

Post peccatū seruitutes et coactiones per leges & principes sunt utiles & necessariæ reipublicæ

Cain

Cham, Sem, Iaphet ſub Noe vno patre ab omni humana ſer-
uitute liberi, æqualitas conditionis ablata eſt, factuſq; eſt fra-
ter ſubiectus fratribus propter cõtumeliam patris, & e. dem
natus puerpera, eodem egreſſus vtero excidit a pari fratrum
dignitate Vindicãs Noe peccatum Cham filij ſui, maledi-
ctionem ſeruitutis pronunciauit in Chanaam filiũ Cham, at-
q; in illo totam poſteritatem ipſius ſubiecit ſeruituti. Male-
dictus, inquit puer Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus
ſuis, benedict⁹ dominus deus Sem, ſit Chanaam ſeruus eius.
Dilatet deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque
Chanaam ſeruus eius, Gene. 9. Ex his igitur conſequens
eſt quod vtraq; ſeruitus tam illa videlicet generalis, qua v-
niuerſum genus humanum ſubiectum eſt ſeruituti peccati,
& miſeriæ, q̃ ea quæ ſpecialis eſt, ſecundum quam alter ſub-
ijcitur alteri homini contra ordinem conditionis naturę, eſt
a deo patre, non quidem vt inſtituente naturam, ſed vt vindi
cante peccatum aut per iuſtas pœnarum neceſſitates nobis
inflictas, aut per iuſtas ſuperiorum poteſtates, aut per iniuſtas
tyrannorum voluntates, & id quidem vel ad eruditionem,
correctionem & diſciplinam electorum, vel ad iuſtam vltio-
nem illorum, qui ſunt inemendabiles. Ex hac ſpeciali ſigni-
ficatione ſecundum quã nomen ſerui ex origine vocis ſubie
ctionẽ quandã vilitatis ſonat, etiã nomẽ ipſum in ſcripturis
vſurpatur ꝑ quolibet alteri ſubiecto, ſiue ſubiectio illa fuerit
miſerabilis aut vilis, ſiue præſtans & venerabilis, qualis eſt
ea quæ eſt ſecundum naturæ ordinem, ſecundum quam deo
voluntarie ſubiecta eſt anima, quę ſane ſubiectio voluntaria,
ſumma eſt libertas, quemadmodum iuſti dicuntur ſerui dei
ac ſerui iuſtitię. Ille eſt ordo iuſtitię, vt omnia ſeruiãt deo cõ
ditori ſuo. Et quia quiſq; naſcitur ſeruus peccati, ſeruus mi-
ſeriæ, & mortis, non potens ſeſe a malis his eximere, ac vitã
æternam apprehendere, niſi per Chriſtum ducem ſeruetur
a morte, & manumittatur a ſeruitute diaboli. Id-
circo etiam iuſtus quiſque dicitur ſeruus Ieſu Chriſti, a
ſeruando ſeruus appellatus, Non quod ſub huius domini
poteſtate efficitur vilis, ac abiectæ conditionis, ſed quod ſer
uatus ſit a morte in vitã, ex ſe pridem vilis & abiectus ſub

Seruitus quis ex nomine conditionem quandam uilitatis ſonat, eſt tamẽ laudabilis quædam & uenerabilis ſeruitus, ſecundum quam ſeruire eſt regnare.

alieno domino, nunc iuxta naturę ordinem vero suo domino obsequitur, cui per amorē inhęrere, quē adorare, benedicere, & laudare summa libertas est. Hęc est seruitus in qua gloriātur omnes veri Christiani, de qua loquebatur Agatha, Summa est ingenuitas, per quam seruitus Christi comprobatur. Proinde qui a peccato liberatur, seruus Iesu Christi efficitur, transiens de seruitute miserabili in seruitutem beatam & laudabilem. Sed dę his latius alibi, vbi demonstratur liberum arbitrium etiam post peccatum esse dominum suorū actuum.

Ex oībus supradictis colligere possumus multa seu varia seruitutis esse genera, multosq; malorū grad⁹, & secundū hos multa esse gña libertatis. Seruit⁹ enī & libertas cū potissimū significēt naturæ rōnalis cōditiōes secundū quas inter rōnales naturas vna alterā excedat in seruitute & libertate, Cōsequēs ē seruitutē & libertatē q̄sdā habere grad⁹, quēadnodū & multa malorū gña, qbus subiecta esse potest rōnalis natura. Inter rōnales aūt substantias deus, sine controuersia oīm maxime est liber, quia cum nulli sit subiectus, a nullo pati qcq̄ potest. Deinde post deum in secūdo atq; proximo libertatis gradu sunt beati, qui iā in cœlū recepti in bonis scilicet domini sui, pr⁹ securi a nulla re malū suscipere possunt. In tertio aūt libertatis gradu fuit Adam sub īnocētiæ statu, & angeli priusq̄ essent beati. Nā hi erant cōditi prorf⁹ ab oī malo liberi, nondū tñ in bono securi & solidati. Per Adam aūt peccantem humana natura vilis conditionis effecta est & abiecta. Amissa etenim dignitate libertatis, qua sub deo omnibus pro suæ voluntatis bñplacito fruebatur, mox pudore, & erubescentia premitur, ęrumnisq; ac miserijs multis subijcitur, rea æternæ mortis. Ex hac item seruitute per gratiam dei quisq; in hac vita liberatus cōstituitur in quarto libertatis gradu, translatus in regnum charitatis Christi, cui proinde ceu liberatori suo se suaq; omnia debet, vt non amplius sibi suisq; desiderijs, sed illi viuat, a quo seruatus est ex morte in sempiternam vitam, quemadmodum ait Apostolus, Qui in domino vocatus est seruus, libertus est domini, primę ad Corin. 7. libertus, inquam, id est, a seruitute liberatus seu manumissus. Libertus autem neq; in totum seruus est, neq; in totū

Vnde sumuntur libertatis et seruitutis gradus.

In supremo libertatis gradu est deus.

In secundo libertatis gradu sunt beati.

In tertio libertatis gradu fuit Adam in paradiso.

Quartus libertatis gradus est libertas Christiana.

in totum ita liber, vt sub nullius sit dominio. Idcirco nec sibi viuere debet, nec alteri cuiuis, sed patrono liberatori suo. Et hęc est libertas Christiana, id est, per Christū impēsa nobis, de qua impræsentiarum sumus loquuturi.

¶ *Sequitur tertia huius capituli pars de triplici libertate & seruitute in scripturis sacris designata.*

IAM vt faciliora videantur ea quę sum⁹ de libertate Christiana tradituri, Sciendum est in scripturis sacris triplicē reperiri seruitutem & triplicem etiam libertatem. Est nē pe seruitus necessitatis, Est seruitus peccati, Et seruitus miseriæ. Seruitus necessitatis est gemina coactionis videlicet & inclinationis naturalis, secundum quam aliquid aut cogitur, seu vim patitur, aut necessitate quadam agitur. De seruitute coactionis loquitur scriptura, Sustinetis, si quis vos in seruitutem redigit secundū seruitutem necessitatis, quæ est secundum inclinationē naturæ, omnia mundi elementa sol & luna seruiunt deo, quemadmodū ait propheta, Ordinatione tua perseuerant dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Sic & animalia bruta subiecta sunt necessitati naturalis inclinationis, secundū quā tendūt in finem naturali instinctu tanq̄ ministri quidā, aut serui directi & moti a summa arte diuinę voluntatis. Sunt enim in animalibus sagacitatus quędā, quibus inclinantur ad processus q̄sdam ordinatissimos, vtpote ab arte summa ordinatos, sicut sagitta directe tendit in signum seu scopum ex arte, directione, ac motione sagittantis, tanq̄ ipsa haberet rōnem in se dirigentē. Ita & vnumquodq; elementum secundum vim seu inclinationem naturę diuinitus impressam in suū tendit quietis & cōseruatiōis locū. Quemadmodum ergo sagitta cum mouetur, impressa est vis quædam artis ipsam destinantis, Ita et corporibus celestibus omnibus, mundi elementis & aīalibus brutis motis, est virtus dei summi artificis impressa, secundum quam aguntur potius dei nutu, q̄ agunt, neque enim mouent se in finem, tanq̄ quę libero suo iudicio motum, vel sui, vel aliorum in finem illum ordinent.

Triplex est seruitus in scripturis sacris.

Omnia seruiūt deo etiam muta elemēta.

Seruitus peccati. Seruitus peccati est, secūdum quā quispiam subiectus est peccato, impotēs videlicet sese ex se eximere a culpa, obnoxi⁹ etiam necessitati interdum peccandi, de qua Christus, Qui facit, inquit, peccatum, seruus est peccati. *Seruitus miseriæ.* Seruitus miseriæ est, secundum quam quis subiectus est necessitati miseriæ, de qua scriptura, Ipsa creatura liberatur a seruitute corruptiōis. Seruitus autem coactionis in rationali creatura, q̄uis sit species quædam seruitutis miseriæ, quemadmodum & coactio miseria quædam est, Impræsentiarum tamen distinguim⁹, ad discernendum libertatem arbitrij humanæ voluntatis, quæ in actionibus suis, neq; cogitur, neq; perinde atq; lapis inclinationis necessitate agitur. Hęc est ergo in scripturis reperta triplex seruitus. *Triplex in scripturis libertas.* Sic & in eisdem scripturis triplex reperitur libertas, videlicet libertas arbitrij, libertas a peccato, libertas a malo corruptionis seu miserię. Libertas secundum generalem nominis ratiōnē, sonat rationalis naturæ conditionem, secundum quam ipsa libere viuit, prout libet seu placet. Secundum hunc generalem significandi modum, fit participatio quędam in omni genere libertatis.

Libertas arbitrij. Libertas arbitrij est, secundum quam rationalis animus inter multa arbitrio rationis proposita libere dijudicat, consultat, examinat, vnum acceptat seu eligit, cęteris refutatis ac reprobatis. Hanc libertatem expressit scriptura. Deus ab initio, inquit, reliquit hominem in manu consilij. Ante te bonū & malum, mors & vita, elige quod vis. Hæc libertas est, secundum quam liberum denominatur arbitriū, quæ est inseparabilis a voluntate humana, tam in opere bono, q̄ in opere malo. *Libertas a voluntate inseparabilis.* Ad hunc enim sensum dicimus, voluntatem hominis esse liberam, quia soluta est a coactione seu necessitate iudicij & electionis, sed spontanea non coacta, non inclinationis naturalis necessitate, cōsultat, deliberat, eligit, consentit, aut dissentit. Sic enī dicit scriptura, voluntarie nos sacrificare deo, voluntarie confiteri nomini eius, voluntarie nos peccare, voluntarie, inquam, hoc est, non cōpulsos vllius coactionis, aut inclinationis inuincibili necessitate. *Libertas a peccato duplex.* Libertas a peccato est, secundum quam quis liber est a peccato, & hoc bifariam videlicet, aut a peccato liberatus seu solutus, aut alias immunis, nūq̄

nis, nunq̃ peccato subiectus, secundum quam scriptura loq̃tur de Christo, quod solus fuerit inter mortuos liber. Angeli beati, sunt a peccato liberi, sed non liberati, homines vero iusti a peccato sunt liberati. De qua libertate scriptura in locis multis, Liberati a peccato, serui facti estis iusticię, vbi spirit⁹ domini, ibi libertas. Hęc ergo libertas in homine, & in beatis animabus, est libertas gratiæ ac misericordiæ liberantis. In deo autem qui peccare non potest, talis libertas est naturalis. In angelis autem beatis, talis libertas a peccato, ē opus dei, non quidem miserentis, aut liberantis, sed naturas liberas instituentis. Est & hæc libertas in angelis beatis, simul opus liberi arbitrij, olī potentis hanc deserere peccando, & non deserentis, sed custodientis. Libertas a malo miseriæ, in scripturis vocatur libertas a seruitute corruptionis, & libertas gloriæ filiorū dei. Neq̃ est in vlla rationali creatura, nisi ī ea, quę fuerit a peccato libera, de qua loquit̄ Pau. Ipsa creatura liberatur a seruitute corruptionis in libertatē gloriæ filiorum dei, quam & optans Paulus, Infelix ego homo, inquit, quis me liberabit de corpore mortis huius.

Libertas a miseria

Huiuscemodi autem tres libertates, venerabilis Bernardus alijs appellat nomínib⁹, libertatem arbitrij, libertatem iusticię seu rectitudinis consilij, & libertatem complaciti, res ꝓfecto eędem, nōia vero diuersa. Illa quidem secundum terminos a quibus sunt dicta, hęc vero secundum terminos, ad q̃s appellantur, quemadmodum & Apost. Paulus in supra dicto verbo, libertatem a seruitute corruptionis, appellat libertatem gloriæ filiorum dei, aperte insinuans libertatem a miseria, esse libertatem in gloriam, quemadmodū & libertas a peccato, est libertas iusticiæ seu in iusticiam. Neq̃ enim est vllus status medius inter peccatū & iusticiam, secundū cursum naturarū rationalium nūc stantem, quemadmodū demōstrauim⁹ in libro de capti. & redemp. gnis humani. Liberum arbitriū secundū nominis interpretationem, ab arbitrādo appellatū, est vis illa mentis, quæ cum sit in agendo a necessitate inclinationis & coactionis libera, principiū est liberi ex ratiōe iudicij. Rationalis creatura libera a peccato, principiū est iusticię & rectitudinis cōsilij, & ea itē quę ē a malo miserię

Tres libertates varijs appellātur nominibus.

Liberum arbitriū unde dicitur.

miseriæ libera, habens quicquid vult in nihil tendit, nisi qđ cõplacet, & idcirco vocatur libertas complaciti, secũdum quã animus liber est ab omni, quod aut displicere aut turbare potest. Ex supradictis primum patet, quod libertas arbitrij, quæ est libertas, secundum quam voluntas rationalis est libera a coactione & necessitate, cum sit naturalis ipsius voluntatis proprietas, tam ante peccatum, quam post peccatum, manet inconcussa in cunctis pariter creaturis rationalibus, tam plene, vt inquit Bernardus, in malis, quam in bonis. Seruitus autem & captiuitas, in quam per peccatum sumus delapsi, q̃uis faciat nos turbari & multa pati inuitos, & voluntatem plærumq; etiam metu pœnę consentire, eligere, atq; velle aliqua, quæ alioqui neq; vellet, neq; eligeret, non tamen facit voluntates hominum inuitas, aut ex necessitatis inclinatione pati suos consensus, suasque electiones. Rationalis naturæ voluntas dum consentiendo aut eligendo fertur in aliquid, mouetur quidem in illud, sed non perinde atq; lapis sursum pellitur a mouẽte extrinsecus, neq; itẽ pinde atq; lapis deorsum fertur, inclinationis necessitate, sed ex propriæ suæ rationis iudicio eligit atq; consentit voluntarie. Secundo patet, quod & si vnius volũtas sit magis aut minus libera a peccato & a miseria, q̃ volũtas alterius, vna tamen voluntas non est magis aut minus apta spontanee consentire aut eligere, aut velle ex libero suę rationis iudicio, quamobrem & si voluntas multa patitur inuita & coacta, nihil tamen eligit, in nihil consentit, nihil denicq; vult nisi spontanea, quemadmodum, deo adiuuante, ostẽsuri sumus, cum de libero arbitrio tractabimus. Tertio ex superioribus liquidum est, quod & si nõ oporteat vllos ponere gradus huius libertatis arbitrij, vtriusq; tamen alterius libertatis, tã eius videlicet quę ẽ a peccato, q̃ eius quę est a miseria, tres ponere gradus oportet, quos ex scripturis manifestissimis docuerũt ecclesiastici patres, supremũ videlicet, mediũ, & infimũ. Libertatis a peccato gradus supremus ẽ, nõ posse peccare, & nõ posse habere peccatum. Similiter libertatis a malo miseriæ supremus gradus est, nõ posse turbari, nõ posse subijci miseriæ. Supremus iste in vtraq; libertate gradus ẽ duplex, nã quoddã est nõ posse peccare, & nõ posse turbari

Quo modo libertas arbitrij semper manet, cũ tamẽ voluntas multa patiatur inuita.

Tres libertatis gradus ex scripturis.

bari p naturã, qualis gradus est in deo substãtialis illi, quodã vero est nõ posse peccare, & nõ posse turbari per dei gratiam, talis est premiũ beatorũ, quod in oratiõe dominica desiderant oẽs iusti in hac vita dicentes, libera nos a malo. Posse autem nõ peccare, & posse nõ turbari, est medi⁹ vtriusq; gradus, qui & fuit conditio naturæ primitus sic per donũ dei gratuite institutæ, quam & Adam tenuit sub innocentię statu, sicuti etiam ex scripturis sacris tam prophetarum q̃ Apostolorum est manifestum. Ab hoc gradu, vt habet scriptura Gen. 2. decidens Adam, peccando factus est seruus peccati et miseriæ. Necessarioq; iam humana natura subiecta est peccato & miseriæ. Tale autem seruitutis iugũ graue manet super omnes Adæ filios, donec liberentur & iustificent̃ in hac vita per gratiam Christi saluatoris. Iustificati aũt seu liberati, sicuti iam diximus, nõ restituunt̃ in hac vita ad priorẽ illum libertatis gradum, qui fuit in paradiso ante peccatũ, sed iuxta easdẽ scripturas adipiscuntur vtriusq; libertatis tertiũ quendam gradum, sub quo viuentes iusti in hac vita, non possunt nec prorsus esse sine miseria, nec prorsus perseuerare immunes a peccatis, sed per gratiam eatenus dumtaxat liberantur, vt non regnet in illis amplius peccatũ ad mortẽ ęternam. Et hæc est libertas Christiana seu euangelica p Christum dominũ facta, quę neq; facit hominẽ prorsus liberũ ab omni captiuitate miseriæ, neq; prorsus solutum ab oĩ seruitute peccati, iuxta doctrinam Apostoli, qui cũ esset iustificatus adhuc sentiebat se captiuũ in lege peccati. Ego, inquit, carnalis sum venũdatus sub peccato quod odi malũ, hoc facio, Inuenio legẽ in mẽbris meis captiuantẽ me in lege peccati. Proinde oẽs iusti iã in hac vita donati vera libertate euangelica hãc conditionẽ captiuitatis ęq̃ tolerãt aĩo, sciẽtes enĩ iugũ huius miserię ex peccatis descẽdere præstolant̃ post hãc vitã redemptionẽ a morte corporis huius, odiẽtes qdẽ peccatũ habitãs in carne, & ppetuã luctã agẽtes cũ illo, non murmurãtes interĩ cõtra diuinã iusticiã, sed seruãtes in miserijs huius luctę patiẽtiam. Hęc de libertatib⁹ & gradib⁹ eorũ, & de seruitutibus sunt fidei nostrę Christianæ veluti elemẽta quędam, de quibus per oẽm locũ sunt doctrinæ legis prophetarum, psalmorum, Apostolicarũ epistolarũ, et demũ ecclesiasticorũ

Medius in vtraq; libertate gradus.

Libertas Christiana qualis sit.

Libertas Christiana stat cum captiuitate in lege peccati.

patrum

patrum omnium testimonia, quibus plane docetur hominū genus primum fuisse conditum immortale, ab omni malo liberum, captiuitatem autem seu seruiturē sub peccato, morte, & miseria intrasse per hominem peccantem, deinde rursus per gratiam Christi in hac vita recuperatam esse libertatem quandam, non eam, quæ fuit in paradiso, sed aliam qua fit homo per dominum nostrum Iesum liber a regno diaboli, dato sibi per eundē Iesum adiutorio pugnandi atq; vincendi, vt tandem perueniat ad libertatem ab initio humano generi destinatam. Elucidauit autem ex scripturis totam hanc doctrinam venerabilis Aug. in libro de correptione & gratia, ostendens discrimen inter gratiam & libertatem quā habuit Adam sub innocentiæ statu, & eam quam habent sancti nunc in hac vita. Habuit, inquit Adam, magnam dei gratiam sed disparem. Nam Adam in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris, & non suis meritis acceperat, In quibus prorsus nullum patiebatur malum. Sancti vero in hac vita in malis sunt, ex quibus clamant ad dominum, Libera nos a malo. Deinde Adam in bonis sic cōditus, morte Christi non eguit. Sanctos vero, vt fierēt sancti, sanguis agni immaculati a reatu, & hereditario & ꝓprio absoluit. Item Adam nulla rixa a seipso aduersus seipsū, aut tentatꝰ, aut turbatus, sed in paradiso beatitudinis loco positus sua secum pace fruebatur. Et idcirco in bonis illis non habuit opus adiutorio quod implorant sancti in hac vita, qui videntes legem in membris repugnantem legi mentis, clamant cum propheta, Deus in adiutorium meū intende, domine ad adiuuandum me festina. Cū Paulo, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratia dei ꝑ Iesum Christum dominū nostrum. Item Adam sub innocentię statu nō indiguit gratia, qua pugnaret vt vinceret, cum nullum adhuc bellum erat. Sancti vero in hac vita, quia intus pugnat in eis caro aduersus spiritum, & foris mundus seuiens aut blandiens, indigent adiutorio virtutis, qua pugnēt & vincant. Et idcirco Adam habuit gratiam quidem leuiorem, sancti vero in hac vita potentiorem. Maior enim gratia est necessaria aduersus tot tantasque tentationes, quę in

Discrimen inter libertatem sub innocentiæ statu, & eā quæ nūc est in hac uita impensa nobis per Christum.

Adam ante peccatū non debuit implorare auxiliū pugnādi et uincēdi.

quę in paradiso non fuerunt. Deinde Adam ab initio habuit quidem bonam voluntatem, in qua deus ipsum fecerat rectum, dans ei adiutorium, quo in ea permanere posset si vellet, ut autem vellet, reliquit in eius arbitrio. Sancti aũt in hac vita si cum per Christum liberantur in accepta semel bona voluntate relinquerentur, & non adiuuaretur infirmitas atq; imbecillitas humana, in bona voluntate non permanerent, sed anima in sua voluntate iam facta vaga mutabilis & varia succumberet. Idcirco sanctorum voluntas bono perseuerantię munitur, atq; firmatur, vt cum omnibus amoribus, blandimentis, terroribus, & erroribus vincat hic mundus. Tale adiutoriũ erat quod desereret, si vellet, & in quo permaneret si vellet, non quo fieret, vt semper permanere vellet, sed quo permanere in vita posset si vellet, quemadmodum alimentum in corporali vita est adiutorium, sine quo non viuit, et quo fit, vt viuat homo. Sancti vero in malis huius vitæ nati, & per gratiam Christi liberati vsq; in finem huius vitæ, in malis, in luctu, in certamine, acceperunt non talem solum gratiam, secundum quam factum est, vt habeãt iustitiam si velint, sed talem secundum quam factum ẽ vt habeant iustitiam & rectam voluntatem, qua permanere volunt in eo quod acceperunt, cupientesq; deo adhęrere iugiter, spiritum acceperunt, qui postulat pro ipsis gemitibus inenarrabilibus, hoc est spiritum, qui postulare illos facit, & vigilare omni tempore, vt perseuerent in bono quod acceperunt. Hactenus dogmata venerandi patris Augustini, quin potius sancti spiritus ex propheticis Apostolicisq; doctrinis elucidata, declarata, demonstrata in libro de correptione, & & gratia. Habemus præterea & Bernardi doctrinam de huiuscemodi libertatis gradibus in libro de gratia & libero arbitrio demonstrantis ex scripturis primo homini datam esse arbitrij libertatem qua peccare posset, & non peccare. Data est inquiunt, non vt inde peccaret, sed vt gloriosior inde appareret si non peccaret, cum peccare posset. Ipse autem abutens potestate hac corruit de posse non peccare, & de posse non turbari in non posse non peccare, & de posse non turbari in non posse non turbari, solaq; remãsit ad

Aliud adiutorium gratiæ sub innocẽtiæ statu. aliud sub libertate Christiana.

Bernardus.

Libertas arbitrij, qua peccare posset cur data est primo homini.

sit ad pœnam libertas arbitrij, per quam cæteras amisit libertates. Hanc ergo libertatem arbitrij, quæ est naturæ rationalis conditio, amittere non potuit vlla creatura rationalis. Vtriusque autem alterius libertatis gradum summum tenẽt beati in cœlo, nos in hac vita iustificati, infimum.

Impij autem damnati seruata sola libertate arbitrij, nullum habent vtriusque libertatis gradum, sed ligatis manibus & pedibus, id est, ablato prorsus auxilio gratuito, quo liberentur a voluntate peccandi & a miseria, proiecti sunt in sempiternas tenebras, vbi sit illis sempiterna pœna, quibus est voluntas peccandi perpetua, qui sicut nunquam volunt reluctari peccato, sic nunquam possunt pœnam declinare peccati.

Quanam autem ratione deus & beati in cœlo, qui peccare non possunt, & spiritus item damnati, qui sese ex mala voluntate in bonam voluntatem non possunt conuertere, liberi sunt arbitrij, alibi dicetur cũ tractabitẽ de libertate arbitrij.

¶ *Sequitur quarta huius capituli pars tradens diffinitionem libertatis Christianæ.*

HActenus de interpretationibus nominum libertatis, & seruitutis, & de distinctionibus, ac diuisionibus eorum, de quibus scripturę sermo loquitur. Reliquum est iã in hac tertia parte demonstrare, quęnam sit vera Christiana libertas. Verum in primis de libertate hac Christiana recitabim⁹ hæresim quandã antiquam ante mille et quingentos ferme annos, ex qua manifestum erit Apostolos palam & ex industria spiritu sancto motos scripsisse contra hęresim, qua nunc vtitur insaniens hæreticorum caterua docentium homines iam factos per Christum liberos, esse exẽptos ab omni humana potestate, adeo vt etiam ex temporalibus bonis non debeamus tributa dare Cęsari, in tantum que creuit eorum vesania, vt etiam tradant omnia bona debere omnibus esse communia. Fuit autem hęresis Iudę cuiusdam Galilei docẽtis nullum in hac vita debere vocari dominum, nisi solum deum, eosque, qui iam facti sunt adoptionis filij, soluentes deo decimas, propter libertatem assequutam nõ debere subijci humanę potestati, neque debere dare tributa cęsari,

Hæresis antiqua de libertate Christiana.

ſari,quæ ſanę hęreſis,vt diuus inquit Hieronymus in com mentarijs epiſtolę ad Titum,temporibus Apoſtolorum adeo creuerat,vt etiam phariſęorum, & multam partem populi conturbaret,ita vt ad dominum quoq; ſaluatorem hæc quæſtio referretur,liceret cenſum dare Cęſari, an non. Cui reſpondens dñs ait, Reddite quæ ſunt cęſaris ceſari,Cui reſponſioni Paulus apoſtolus congruens,docet credētes debere eſſe ſubiectos ac obedientes principibus & poteſtatib9. Hactenus Hieronymi doctrina,ex qua præſertim tria conſiderare poſſumus. Primum,quod errorem eorum,qui docent credentes neq; debere obedire principibus & poteſtatibus, neque oportere ſoluere tributa cæſari appellat hæreſim. Secundum quod hęreſim hãc dicit nõ eſſe recenter exortã,ſed & extitiſſe tēpibus Apoſtolorũ. Tertium,quod obedire & ſubditũ eſſe ſublimioribus poteſtatib9 ſit pæceptũ. Si præceptũ eſt,ſeqt̃ principatuum imperia atq; decreta non eſt de numero eorũ, quę ſolummodo ſunt Chriſtianis hominibus ad vitandum magis incommodum a principibus ipſis inferendum,equanimiter ferenda ſeu toleranda, tanq̃ ſolum ſit parendum .ipſorum imperijs,ne ira prouocati contra nos ſeuiant,quemadmodum ſeru9 a tyranno captiuus paret imperio tyranni, non habentis vllum ius imperandi. Sequitur,inquam, principatuum imperia non eſſe de talium numero, ſed eſſe de numero eorum,que & in ſe ſunt iuſta ,& profecta ab his principatibus,qui poteſtatem habent ius dicendi,leges condendi atq; imperandi pro pace ,tranquillitate,ac concordia reipublicæ. Atq; ita iuxta Pauli apoſtoli doctrinam nos oportere eſſe ſubditos illis non ſolum propter iram ſeu vltionem vitandam,ſed & propter conſcienciam,quæ, vt inquit Paulus,reſiſtens poteſtati,ſibi damnationem acquirit,quę et ſi ad tempus præſens aliquo,vt inquit Ambro. pacto euaſerit,futurum tamen iudicium non eſt euaſura, vbi eadem accuſante conſcientia punietur, quiſquis hic principatibus ceu dei miniſtris ſubditus eſſe recuſauerit. Habes igitur hãc hæreſim confutatam ex doctrina Chriſti, & ex doctrina itē Pauli Apoſtoli,tum ad Rom. 13. tum ad Titum .3. quemadmodum & latius patebit ex ſequentibus.

Præceptum dei eſt obedire ſublimiori poteſtati.

Non propter vltionem ſolum præſentis uitæ,ſed & propter conſcientiam obedire oportet ſuperioribus,

Iam de libertate Christiana videamus, quid nam sit, & quæ nam sint proprietates eius, a quibus itē vinculis ac seruitutibus, libertas hæc faciat homines liberos, & vt facilior hac in re veritas videatur, recolere oportet, qualis seruitus, qualis captiuitas, quę nam vincula irruerunt in vniuersum genus humanum per Adæ peccatum, quia iuxta dialecticorum regulam, Opposita iuxta se posita magis fiunt manifesta, libertas autem Christiana, cum sit libertas per Christū impensa humano generi, est opposita captiuitati & seruituti, quę intrauerunt in humanum genus per Adæ peccatum. Hæc est Apostolica doctrina, Sicut per Adam peccatum intrauit in mundum, Ita per Christum iusticia, & sicut per Adam ęterna mors, ita per Christum vita æterna, & quemadmodum per Adam seruitus & captiuitas in vinculis diaboli, in tenebris & miserijs, ita per Christum libertas est ab huiuscemodi vinculis. De his igitur in hac parte communes quasdam afferemus sententias. Prima est.

Libertas Christiana opponitur captiuitati, quæ facta ē per Adæ peccatū.

Prima sententia.

Libertas Christiana est conditio quædam hominis liberati per gratiam domini nostri Iesu Christi a captiuitate & seruitute peccati a reatu ęternæ mortis, vt iam liberatus seruiat deo in sanctitate & iusticia coram ipso. De qua Paulus Apostalus, Lex spiritus vitæ, quę est in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis, liberati autem a peccato, serui facti estis iusticię, vt sicuti olim captiui exhibuistis membra vestra seruire immundicię & iniquitati, ita nunc exhibete mēbra vestra seruire iusticiæ in sanctificationē ad Ro. 6.

Secunda sentētia.

Secunda sententia. Quis secundum libertatē euāgelicam, quisqꝫ vere Christianus sit liberatus a dominio peccati, a reatu seu vinculo mortis æternæ, sempiternique exilij, ex seruo iræ, factus filius adoptionis æternę vitæ, factus iam socius inter ciues sanctorum & domesticos dei, restitutus in gratiam cœlestis paradisi, de vana conuersatione huiꝰ sæculi translatus in voluntarium obsequium Christi, nō sic tamen est a peccato & a morte liberatus, vt non amplius habitet in eo peccatum, neqꝫ sic etiam, vt non amplius peccatū contra ipsum pugnet, neqꝫ item sic, vt prorsus sit liber a morte, a corruptione corporis huius, sed sic, vt neqꝫ peccatum amplius

plius in eo regnet, neq; ipse amplius obediat desiderijs peccati, & sic vt per mortem hanc transitoriam ad resurrectiōis gloriam veniat tandem in corporis immortalitatem, in quā Adam cum tota sua posteritate fuisset absq; morte translat⁹, si nemo peccasset. Hęc omnia sunt certissima fidei Christiānę documenta, quæ longe lateq; ex scripturis sacris demonstrauimus in lib. de captiuitate & redemp. humani generis. *Tertia sententia.*

Tertia sententia ex superioribus manifesta. Plenioreā libertatem habuit Adam ante peccatum in paradiso, q̄ sit libertas ea quam nunc vocamus Christianam seu euangelicā, qa iā hō per Christū Iesum liberatus, in hac vita subiect⁹ est multis miserijs & seruitutibus, ighorantijs, difficultatibus, ac impedimentis, bene operandi pronitatibus ac stimulis ad malum, a quibus liber erat Adam in paradiso. Hoc adeo in Christiana philosophia est manifestum totiesq; ex scripturis sacris supra demonstratum, vt videatur superfluum esse idipsum hic repetere. Et ideo homo, qui nunc secundum spiritualem hanc libertatem vere liber indiget ad bene viuendum auxilijs multis, quibus nō indiguisset, si mansisset sub innocentiæ statu, iam propter Adę peccatum subiectus multis ignorantijs & imbecillitatibus, indiget aliorum consilijs, instructionibus, directionibus, admonitionibus, correptiōibus, coerctionibus, imperijs legum, & superiorum potestatum, quibus non solum coerceatur insolentium hominum audacia, sed & pręseruetur ac custodiatur etiam iustorum hominum innocentia. Quarta sententia. *Quarta sententia.*

Libertas Christiana, in quam per Christum vocati sumus in hac vita, non est ea qua vnicuiq; pmissum facere qd libet, neq; item ea qua quisq;, prout vult absq; vllo impedimento viuit & operatur non impeditus vnā aut alterā partem eligere, neq; item est facultas absq; impedimento iuste viuendi aut faciendi, quod lex iubet neq; etiam est quam iurisconsulti definiunt esse naturalem difficultatem eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, neq; item est naturalis potestas liberi arbitrij potentis membra sua accommodare, vt seruiant, aut immundicię & iniquitati, aut iustitię in sanctificationem. Patent hęc vniuersa. *Libertas multiplex.*

Nam

Libertas carnis opponitur libertati Christianæ.

Nam libertas qua quisq; liber est, vt viuat prout libido fert animi, secundum desideria sua, est libertas carnis, ex diametro pugnans cũ libertate Christiana, quẽadmodum ait Paulus, Vos in libertatẽ vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, id est, secundũ desideria carnis vestræ, sed per charitatẽ seruite inuicem. Spiritu ambulate, & desideria carnis nõ perficietis, ad Gal. 5. Vnde & hæc libertas carnis a grammaticis licentia dicitur, quę est impunita quędam facultas agendi quod velis. Item libertas absq; impedimento, & difficultate iuste viuendi, non est in hac vita homini possibilis, qa multa adsunt hoĩ impedimẽta, multæq; difficultates, quibus hominis animus in bene viuendo fatigaĩ, quemadmodũ ait Apost. Non quod volo bonũ hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Inuenio legem in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ, velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Deniq; naturalis liberi arbitrij potestas, potentis membra sua exhibere ad seruiendum iusticię & peccato, nõ est ea quam vocamus Christianam. Illa nempe potestas naturalis arbitrij, est in homine nondum per gratiam Christi liberato, qui & si ex solis liberi arbitrij virib' nequeat iuste viuere, eadem tamen vis est, quæ iuste viuit, præsente gratia dei atq; iusticia. Quinta sententia.

Quinta sententia.

Libertas Christiana fundatur in gratia dei & charitate, & ideo q̃to vniuscuiusq; hominis Christiani animus magis est liber ab impedimentis & difficultatibus distrahentibus eum a charitate, quę est in Christo Iesu, tanto magis est liber secundum libertatem hanc Christianã, magisq; accedit ad diuinæ dilectionis libertatem, quæ erat sub innocẽtię statu, vbi nullum erat impedimentum, nulla difficultas ad perseuerãdum in dilectione ista. Sententia sexta.

Sexta sententia.

Ex sententia supra dicta sequitur sexta. Voluntarie ꝑmanere in castitate, in cœlibatu, atq; abijcere a sese diuitiarum curas & sollicitudines, & nõ sese implicare militiæ sub principibus huius mundi, aut negotijs sęculi, rebusq; ꝓphanis, adiuuat & auget libertatem hanc Christianam. Nã q̃to quisq; magis fuerit auulsus a delitijs carnis, a curis huius sęculi, a sollicitudinibus filiorum, vxoris, atq; cęterorum, quæ

sunt

sunt mundi huius, tanto magis est liber ea libertate, qua, vt inquit Apost. Christus nos liberauit, quia hoc ipso magis est aptus cogitare ea, quæ dei sunt, orare deũ, & sedere cũ Magdalena secus pedes domini, atq; audire verbum illius. Hæc sententia patet ex doctrina Pauli Apost. prim. ad Corin. 7. inuitantis Corinthios ad cœlibatũ, tanquam ad id quod honestius est, & quod facultatem præbet sine impedimento dominum obsecrandi, q̃to autem vnicuiq; minus est impedimẽti distrahẽtis cor ipsius a dilectiõe diuina, tanto magis est liber ad diligendũ deum. Proinde & libertas hęc Christiana magis suscipit & minus. Ex his facile est considerare, liberã professionem regulę monachalis, spontaneamq; acceptationẽ cœlibatus, ordinisq; sacerdotalis, neq; tollere, neq; impedire, neq; diminuere libertatem Christianã, sed augere potius atq; promouere, q̃uis hęc minuant libertatem eã, secundũ quã quisq; fuerat indifferens ad plura, quæ sibi iam in hoc statu non licent pridem licita. Atq; ita libertas, qua liceat alicui vxorem ducere, & militię, sæcularibusue negotijs implicare sese, neq; est de ratione libertatis euangelicæ, neq; etiam auget, sed diminuit potius. Sententia septima.

Liberã ꝓfessio regulæ monachalis, statusq; sacerdotalis, et cœlibatus augent libertatem Christianam.

Sententia septima.

Libertas Christiana, neq; a seruitute corporali, iure ciuili aut gentium introducta, eximit hominem, neq; a suorum superiorũ imperio aut lege, neq; a debito soluendi tributa & vectigalia principibus tanquam dei ministris constituta, neq; a votis et constitutionibus ad cœlibatũ cõstringentibus, quibus se quispiã sua sponte subiecit. Libertatẽ Christianã nõ eximere Christianum a seruitute corporali, plane docuerũt Petrus & Pau. Apost. Serui, inquit Pet. subditi estote in oĩ timore dñis, nõ tm̃ bonis & modestis, sed & dyscolis. Hęc est enĩ gr̃a, si ꝓpter dei cõscientiã sustinet qs tristicias, patiẽs iniuste. Quę est enĩ gr̃a si ꝓpter peccatũ colaphizati, suffertis, sed si bñfacientes patiẽter sustinetis, hęc ẽ gr̃a apud deũ, 1. Pet. 2. Oportet ergo seruos Christianos subditos esse dñis etiã asperis, & impie tractãtibus. Nã & sub his potest iusta esse seruitus orta vel ex natiuitate, vel ex propria volũtate, vel ex peccato, vel ex bello iusto, sicuti & apud eosdẽ dños dyscolos iusta potest esse tpalium bonorũ possessio. Qui iure potest occidi, iuste potest in seruitutem perpetuam mãcipari.

Libertas Christiana nõ eximit seruũ a seruitute corporali.

Sic

Sic Paulus, Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, & in simplicitate cordis, sicut Christo nõ ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem illius, ad Ephe.6.

Item pri. ad Timo.6. Quicunq; sub iugo serui sunt, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur, hæc doce, hęc exhortare.

Libertas Christiana nõ eximit seruũ a seruitute corporali.

Libertas igitur Christiana, quam quisq; in baptismo assequitur, neq; manumittit, neq; liberat ipsum a debito seruitutis, quam debet domino etiam ethnico, sub quo etiam tenetur patienter ferre iniurias, & id quidem non ex debito seruitutis, sed ex lege charitatis, cedens improbitati ipsius.

Christianus non ẽ liber a superiorũ potestatum legibus & præceptis, neq; a debito soluendi tributa.

Item libertatem Christianam non eximere hominẽ neq; a superiorum imperio aut lege, neq; a debito soluendi tributa & vectigalia, patet ex doctrina Pauli ad Ro.13. & ad Titum.3. & ad illum sensum declarant textus illos, Hiero. August. Amb. Cypri. cæteriq; patres vniuersi. Vnde Hieron. tractans illud ad Titũ.3. Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, obedire ad omne opus bonum. Tale quid, inquit, & ad Romanos scribitur, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas nisi a deo. Quod quidem præceptum, & hic, & ibi propterea puto ęditum, quia Iudę Galilęi per illud tempus adhuc dogma vigebat, & habebat plurimos sectatores, cuius & in Actis Apostolorũ.5. fit mentio, scriptura referente. Ante hos enim dies surrexit Theudas, dicens, quẽdam se esse magnũ, cui appositi sunt viri quasi tria milia, & post hunc surrexit in diebus census Iudas Galilæus, qui inter cætera hoc quoq; quasi probabile ex lege, proferebat, nullum debere dominum vocari, nisi solum deum, & eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quę sane hęresis in tantum creuerat, vt etiam pharisæos, & multam partem populi conturbaret. Hactenus Hieronymi doctrina, de qua & in principio huius partis iam diximus.

Per Christianam libertatem nõ liberatur homo a uotis & iuramentis.

Cęterum libertatem Christianam non eximere fideles a promissionibus, a votis ac iuramentis deo factis, docuit scriptura, Si votum voueris domino, ne moreris reddere, Eccles.7. Item si votũ vo-

ueris

ueris domino deo tuo, non tardabis reddere, quia requirens queret illud deus tuus a te, & facies donum, quod loquutus es ore tuo. Si autem nolueris polliceri, absque peccato eris. Deutero. 23. Ex his similibusque scripturis ecclesiastici patres Cyprianus in libro ad Quirinum, Hierony. contra Iouinianum, Augu. Amb. multis in locis docuerunt, uouere esse libertatis & consilij, vota autē soluere esse necessitatis & precepti. Et ne quis putet hac esse ceremonialia veteris legis precepta, & ideo nō ligare nos iam per Christum factos liberos, audiamus Esaiam, qui prophetico spiritu preuidens tempus Christianę libertatis post Christum passim de votis & solutionibus eorum sic loquitur capite. 19. Colent deum in hostijs, in muneribus, & vota vouebunt domino, & soluent. Cæterum si seruare homini fidem promissionis, aut iuramenti non sit ceremoniale, sed moralis, & naturalis iuris, multo magis iuris naturę est seruare deo fidem voti seu promissionis ac iuramenti. Demum frangere votum esse damnabile, non solummodo ex lege veteri, sed etiam ex noua lege probauerunt Cypria. Hieronymus, Amb. Theophylactus, Augustinus, & cęteri posteriores vniuersi catholicæ fidei tractatores. Theophylactus tractans illud primæ ad Timo. quinto de viduis habentibus damnationem, quia primā fidem irritam fecerūt. Fidem, inquit, conuenta dicit Apo. & pactiones, quas cū Christo pepigerant. Damnabile est igitur promissionem ac professionem semel Christo factā facere irritam. Vnde & pactionem hanc cum Christo initā beatus Ambrosius appellat professionem. Prohibet, inquit, adolescentulas viduas in hac professione suscipi. Dānationi fit obnoxius, q ab hoc declinat, quod recte fecerat, secūdas scilicet nuptias respuens & Christo nubens. Sic & Augustinus varijs in locis fidem hāc irritam facere appellat, frāgere votum cotinentię in libro ad Pollentium, in libro ad Iulianam de sancta viduitate, & in comentarijs psal. 75. Pari quoque forma interpetatur idipsum Hieronymus in libro aduersus Iouinianum. Proinde Cyprianus in tractatu de habitu virginum, Hiero, cōtra Iouinianū, Theophylactus in commentarijs. 1. ad Corin. 7. Amb. & Aug. tractātes verbū

Ecclesiastici patres ab initio ex scripturis probauerunt, quod frangere uotum, sit damnabile.

Fidem primā irritam facere.

Verbū Apostoli, Si nupserit uirgo nō peccat, uniformiter interpretati sunt patres.

Apostoli, Si nupserit virgo, nō peccat, vnanimiter interpretantur, dicentes, nō illā virginem esse intelligendā, quæ semet dei cultui dedicauit. Harū enī si qua nupserit, inquiūt, habebit dānationē, qa primā fidē irritā fecit. Si aūt de viduis hoc dictū esse qs obiecerit, q̄to magis de virginibus, inqt Hiero. præualebit, cū etiā his nō liceat, quibus aliqū licuit. Virgines enī, quę post consecrationē nupserit, nō tam adulteræ sunt, q̄ incestæ. Vnde Eccles. 5. Noli festinare in ore tuo, & cor tuū nō festinet ad proferendū verbū in conspectu dei, quia deus in coelo, & tu super terram, propter hoc verba tua sint pauca. Cū votum voueris deo, ne moreris reddere illud, quia nō est voluntas dei in insipientibus. Quæcūq; voueris, redde, melius est non vouere, q̄ vouere & non reddere. Hactenus ille, admonens, ne corā deo facile aliquid promittamus, & sine cōsideratione viriū voueamus ea, quæ implere non possumus. Nā ruina est hoī deuorare sanctos, & post vota retractare. Prouer. 20. Sic & Au. li. 1. de adulterinis cōiugijs, cap. 24. ostēdens testimonijs scripturę, quod iplere votū sit diuini iuris. Quemadmodū nemo potest, inquit, vxorē dimittere, & aliam ducere, q̄tumlibet videatur recta esse intentio ipsius dimittentis, veluti si propterea velit aliā ducere, vt fiat Christiana. Ita etiā quisq; nō alligatus vxori continentiā deo vouerit, nullo modo debet ista cōpensatione peccare, vt ideo credat post votū sibi vxorē esse ducendā, quia promisit, quæ nuptias eius appetit se fore Christianā. Quod enim cuiq; anq̄ vouisset licebat, cū id se nunq̄ facturū vouerit non licebit, si tamen id vouerit, quod vouendū fuit, sicuti est perpetua virginitas, & continētia post experta connubia solutis a vinculo cōiugali, vel ex cōsensu viuētibus, & carnalia debita sibi inuicem relaxantibus. Hæc ergo & si quæ alia sunt, quę rectissime vouent, cū homines vouerint nulla cōditione rūpenda sunt, qa & hoc dnm pręcepisse legimus, vbi dicit, Vouete & reddite domīo deo vrō. Vnde & Apost. de qbusdā, quę cōtinentiā vouēt, & postea nubere volunt, quod eis vtiq; antecq̄ vouissent licebat, & iā nō licet, docet Timotheū episcopū super cōtinentiæ voto faciēdo per viduas sustentandas ecclesię sumptibus, Viduas, inqt, honora, quę verę viduę sunt,

Ligatus voto continentiæ non potest uxorem ducere, etiam etsi uxor ducenda promittat se fore Christianam.

Perpetua virginitas & celibatus cadunt sub voto.

vidua

vidua eligatur non minus sexaginta annorũ, &c. Adolescentiores aũt viduas deuita. Qũ enim luxuriatæ fuerint. i. in delitijs & luxu vitam egerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidẽ irritã fecerunt, prim. ad. Timo. 5. Quid est hoc? viduas honora, quæ verę viduæ sunt. Certe hoc, o Timothee, eas viduas ad ministerium recipias sumptibus ecclesiæ sustẽtandas, quæ veræ sunt viduæ, destitutæ scilicet amore huius mũdi. Adolescẽtiores aũt viduas deuita. i. ad huiuscemodi professionẽ nõ suscipias. In eandẽ sententiã conueniunt Basilius & Chryso. Basilius quidẽ in lib. de vita solitaria. Caueamus, inquit, ne cadamus i crimẽ Ananiæ, cui ab initio licebat possessionem nõ promittere cuiq;, semel aũt cõcessa in pposito cõsistere debuit. Proinde & pœnas subito dedit, & talẽ cõtra se indignationẽ dei mouit, vt pœnitẽtiæ locum non inueniret. Igit ab initio cuiq; licet siue cœlibẽ esse, siue in matrimonio vitã agere, qñ vero se deo semel autorauit p vitæ cõtinentiã, ppetuãq; castitatẽ, hoc detrectare nõ licet, nec aliter, q̃ aliqd munus, aut hostiã deo sacrã sese illi custodit, ne reos sacrilegij nos dñs actuset. Si dicatũ ei corp⁹ rursus pphanis reb⁹, & cõis vitæ ministerio, sordidemus. Hæc Basi. docẽs Ananiã iã deo pmisisse possessionẽ suã, & sacrilegiũ esse corpus suũ semel deo dicatũ p cœlibatũ, rursus prophanis rebus, nuptijsq; sordidare. Simili etiã mõ factũ Ananię in Actis Apo. interpretat Cyp. lib. 3. ad Quirinũ. Itẽ Chrys. cõtra vituperatores vitę monasticę, docet monachos deuouere se deo liberos matrimonij vinculis. En vides ecclesię colũnas sanctissimos patres Cyprianũ, Basi. Hiero. Am. Chrys. Augu. insuper & Theophylactum prius esse cõcordes in scripturarũ interpretatiõibus, & in ecclesiasticis dogmatib⁹ hactenus ab ecclesia receptis, de votis et votorũ fractiõibus, oẽsq; vniformiter docuisse, dãnabile esse fidẽ seu fidelitatẽ pmissiõis deo factæ irritã facere; & incestũ esse atq; adulteriũ, virginẽ deo factã viro nubere, et ideirco scripturã, quę dicit, Si nupserit virgo, &c. itelligendã esse de virgine soluta, quę videlicet neq; viro nupta ẽ, neq; Christo dicata. Vñ venerabilis Benedict⁹ i regula. Sciat, inqt, scilicet violator pfessiõis monachalis se illudẽdũ ab eo, quẽ illudit.

Basilius & Chrysosto. ex scripturis demonstrant dãnabile esse uelle nubere post uotum continentiæ.

Concordia patrũ ante. 1200. annos de uotis.

Sententia octaua.

Octaua sententia. Is qui secundum veram Christianam libertatem est liber supra ea, ad quę iure diuino renetur multis potest modis fieri obligatus alteri. Primum ducendo vxorem, nam maritus alligatus est legi coniugali quam diu viuit vxor eius, & econtrario. Siquidem, iuxta Pauli doctrinam, neuter habet potestatem sui corporis, cum vterque ante matrimonium liber ab huiuscemodi vinculo fuerit.

Liber secundum Christianam libertatem multis modis potest esse debitor hominis.

Deinde Christianus potest fieri obligatus alteri faciendo cōtractus prophanos, quibus vltro citroque nascitur obligatio. Vnde Salomon Prouerbiorū .22. Qui accipit mutuum, seruus est foenerantis. Proinde secūdum iurisperitos, Debitor est quasi seruus creditoris. Tertio potest Christianus fieri debitor alteri homini, locando operas suas. Quarto faciendo se sua sponte seruum & ministrum alijs. Quinto potest fieri debitor pręfecto reip. tam spirituali, quam temporali. De temporali patet ad Rom. 13. & ad Titum .3. sicuti dictū est. De spirituali patet, pri. ad Cor. 9. vbi Paul. iuxta doctrinam Euangelicam, docet plebem seu gregem obligari suo pastori ad alimoniā vitæ. Vnde plebs & pastores sibi mutuo obligantur, hi quidem ad seminandum spiritualia, plebs vero ad corporis alimenta.

Sententia nona.

Sententia nona.

Libertas Christiana si restitueret hominem prorsus in eam libertatem, in qua fuit natura humana sub innocentiæ statu, faceret omnes possessiones esse communes omnibus, constitueretque homines liberos ab omni dominorum seruitute, & ab omni legis molestia, siquidē in illa libertate omnia fuissent communia omnibus, mansissentque oīa sic cōmunia, si neque ipse Adam peccasset, neque quispiam posterorum eius.

Nunc autem libertas hæc per Christum dominum impensa, facit quidem homines in hac vita liberos a captiuitate & seruitute, quæ intrauerunt per Adæ peccatum, sed nō plenam restituit hominibus in hac vita libertatem illā, & ideo non facit nunc omnia bona sic esse communia omnibus manentibus nobis etiam per Christum liberatis ab adolescētia ad malum pronis.

Obiectio.

Quod si dixeris ius naturæ esse immutabile, indelebile, atque irreuocabile. Si ergo iuris naturæ tum fuit omnibus esse communia, etiam hoc ipsum erit nūc

 naturæ

naturalis iuris. Respondeo. Naturę humanę, integrę, seu sanæ, ac non vitiatæ, semper quidem congruit omnia esse communia. Naturæ autem iam infirmæ ac vitiatæ, nõ sic hoc ipsum congruit. Alia est lex, naturę sanæ congruens, alia vero lex, congruens naturæ iam vitiatæ ac ęgræ. Proinde lex illa naturę, necp est reuocata, necp mutata, tametsi immutata sit natura humana, & ideo nunc post lapsum, natura humana vitiata rerum appropriationes iustis rationabilibusq; hominum voluntatibus sunt factę ad præcauendum mala, et incommoda, quę alioqui futura erant in republica, si omnia mansissent communia. Quemadmodum regula medicinalis docens vinum esse potum humanæ naturę congruẽtem, nõ fieret falsa aut reuocata, si omnes homines inciperent febricitare. Intelligitur nempe regula illa non nisi de hominibus sanis. Sic & lex disponens omnia esse communia omnibus, non de alijs disponit hoc, pręter q̃ de hominibus, qui sunt naturæ integrę, & non vitiatæ vllis prauis cupiditatibus plus habendi, q̃ conditioni naturæ sat est. Hominibus autem iã in præuaricatione primi hominis vitiatis, auidis diuitiarũ glorię & honoris, ab adolescentia sua pronis ad malum, secundum corruptionem naturæ contra rationis ordinem ad coitum & gulam inclinatis. Si manerent omnia communia omnibus, terræ maneret incultæ, redigerenturq; in solitudinem. Aperta item esset via hominum fraudibus, ac cupiditatibus, boni haberent peius, quęrentes panem in sudore vultus. nec plus sumentes q̃ naturæ sat est, mali autem haberent melius, volentes viuere in otio & saturitate, etiam occupantes ea quę necessitatibus bonorum, aut aliorum essent necessaria, quibus malis atq; incommodis iam per rerum ac possessionum appropriationem est obuiatum, non quidem prorsus atq; omnino sic perfecte, vt mala hæc iam rebus appropriatis non contingãt vnq̃, siquidem robustiores atq; tyranni plærumq; per furtum & rapinam etiam nunc plura occupant, q̃ iustum est, per auaritiam etiam diuites superflua retinẽt, nõ communicantes necessaria his, qui indigent, sed vt rarius, remediabili⁹ ac cum damno, atq; dispẽdio longe minori eueniant, non potest nunc totius reipublicę subst

Responsio.

Lex naturæ olim faciens omnia communia non est immutata.

cæ subsistentia obuerti; sicuti potuit si omnia maneret cōmunia omnibus. Sententia decima.

Sententia decima.

Libertas Christiana cum sit fundata in gratia & charitate, constituens hominem amicum dei & cohęredem Christi, facit homines iam per Christum liberatos habere ius & dominiū quoddam in omib⁹ creaturis dei vna cū Christo dño, quemadmodū ait Apost. Tanq̄ nihil habentes, oīa aūt possidētes, atq; ita etiā ipsa Christiana libertas secūdū modū quēdam facit omnia esse cōia, siquidem amicorum oīa sunt cōmunia secundum legem amicitiæ fundatę in charitate, quæ nō quærit quę sibi solum sunt propria. Ad hūc sensum loqt̄ Apostolus ad Ro. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo oīa donauit nobis. Si donatus est nobis Christus, omnium possessionum ac rerum dominus, magis data est nobis oīm rerum possessio, atq; ita Christum habentes sumus quodamodo dñi toti⁹ mūdi corporalis, vt eo vtamur ad salutem. Quempiam habere ius seu dominium in re aliqua, est eum posse aliquid in re illa, vel circa rem illam non qualitercunq;, sed licite, & secundum legem. Tantumq; quisq; habet iuris & dominij in aliud, q̄tum actionis licet sibi exercere circa illud. Sic dicimus aliquem habere ius, seu dominium quoddam in agrum aut fundū alterius. Sic & dicimus ius paternum in filium, ius maritale in coniugē, ius herile in seruum. Sic per gratiā hoīes credentes libertatem assequuti, habent ius vtendi omnibus creaturis pro assequēdo fine suo beatifico, potētes assumere oīa tanq̄ arma seu adiutoria iustitiæ, etiam mortem ipsam & omnem bonorum temporaliū rapinā, omnem aduersariorum insultum, atq; tyrannidē, quibus fit vt etiam ipsi tyranni, & ipsa mors sint in iustorū hominū dominio. Omnib⁹ dominat̄ iust⁹, dū eis p ipsā mortē tanq̄ p militē officiosissimū adipiscit̄ sibi ęternę beatitudinis triūphū. Hinc forsitā dictū ē canti. 8. Fortis ē, vt mors, dilectio. Quid eni validi⁹ eo, q̄ vincit mūd⁹. Hęc ē, inqt Ioānes, victoria, quę vincit mūdū, fides vr̄a. Proīde & dominatio hęc, quę ē ex titulo grę sup oīa, fecūdior ē, diuinior, pulchrior, q̄ ea, q̄ ex titulo ciuilis iustitię oborit̄. Illa nē pe, vt

Libertas Christiana facit hominem iustū quodāmodo omniū rerū dominum omniaq; esse quodāmodo communia.

Quomodo iustus omnibus dominatur, etiā morti & tyrannis.

pe, vtpote ex gratia proueniēs, facit animū bene sibi cōsciū, letū, iucundū, securum, & quietē, permittēs secum quotlibet dn̄os. Hęc aūt, quę ex titulo ciuilis iustitiæ nascit, facit animū anxium, solicitū, multis curis turbatum. Illa facit omnia esse cōmunia, secūdū affectū cōmunis & gratuitę charitatis, quę cū faciat multitudinis credētium esse cor vnū, & aīam vnā, imo & corp⁹ vnū atq; spūm vnū in dn̄o, cōsequēs profecto est, vt & corū sit vna prsus hæreditas, vn⁹ castus principat⁹, vna dominatio. Iustis ergo oīa sunt cōmunia nō ciuili dominio, quia iā neq; rapere alienum quicq; possēt, neq; furtū facere, quippe vtētes suis rebus, neq; itē iustis iam possēt auferri, aut tolli qcq;, maneret enim tum res in dominio ipsius iusti, vbicumq; eas auferri contigerit, quippe cum omnibus omnia forent communia. Communio igitur, secundum quam iustis nunc omnia sunt communia, non est talis, qualis fuit sub innocentiæ statu, sed secundū affectū gratuitę, & communis charitatis vtentis omnibus, prout cōgruit ad assequutionē ęternę beatitudinis, vbi erit de⁹ oīa in oīb⁹.

Inuentio qua libera secundum libertatem Christianam, omnibus dominatur est pulchrior, letior, securior.

Iustis omnia communia quō sint.

Vnde & ex consideratione huius, vas electionis, Paul. docuit Corinthios iam factos Christianos, debere gloriari non in hominibus, sed in domino. Nam omnia, inquit sunt vestra, siue, Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem dei, prim. ad Corinthios .3. tanquā dicat, Nemo glorietur in hominibus, quasi illi sint datores gratiarum, aut suum proprium quicq; vobis administrent, vestra enim sunt omnia, id est, vestræ vtilitatis causa sunt vobis concessa, quibus vtamini, quibus & iuuemini ac proficiatis in gratia et charitate dei, Siquidē Paulus, Cephas, & Apollo, dati sunt vobis tanquam ministri, per quos deus operatur salutem in vobis. Insuper & ministerium illud non ex ipsis est, sed vnusquisque habet sicut deus illi dedit. Non enim nosmetipsos, inquit Paulus, prædicamus, sed Iesum Christum, nos autem seruos vestros per Iesum, secundę ad Corinthios quarto.

Sequitur quinta pars.

¶ *Quinta pars capitis huius, in quo soluuntur communes quidem superius recitati cauilli hæreticorum errantiũ in Christiana libertate.*

RElíquum eſt íam ſoluere argumenta, quíbus probarí vídetur, homines per Christianam libertatem factos eſſe íam liberos, & ſolutos ab omní ſeruitute dominorum, & ab omni neceſſitate, ab omní oblígatíone legís ac præceptorum. Ad id probandum aſſumpta erant ex ſcripturís medía multa, videlícet, ſacroſanctum deí verbum, ſeu euangelíum propoſitum omní homíní tanquam ſuffíciens ad ſalutem. Fides ín Ieſum gratís íuſtíficans homines. Libertas ítem facta per Ieſum Chríſtũ. Item ducatus ſpíritus ſanctí, facientís hominem nõ eſſe ſub lege. Charítas ítem ſeu dílectío, quę eſt finís & plenítudo legís. Ex quibus videtur conſequens eſſe, horum vnumquodqꝫ ſufficere ad ſalutem, ac ꝙ íta íuſto íam habentí charitatem, non eſſe opus vllís alíorum legibus aut pręceptís, quíbus ceu ínſtructricibꝰ frenis aut calcaribus cohíbeatur a malo & íuſtus fíat.

Pro ſolutione autem horum generalí, ſuffícíat ſcíre, verum quidem eſſe, horum vnumquodqꝫ ad ſalutem ſufficere. Sed aduertere oportet, níhíl horũ poſſe eſſe, niſi adſít charítas, charitatem aũt nõ poſſe eſſe, niſi adſít bona volũtas, qua quiſqꝫ paratus eſt & legibus ac pręceptis íuſtís obtẽperare. Neqꝫ enim poteſt eſſe vera ſpíritus libertas, niſi adſít lex ſpíritus vítæ, hæc autem eſt charitas. Lex ſpíritus vítæ, inquít Paulus, líberauít me a lege peccatí & mortís. Sufficit quidẽ charítas, ſed hęc non erít, ſi regnet ín corde hominís cupídítas, ſi rebellío domínetur aut ſuperbía, aut ínobedientía. Vnde & de charítatis officíjs agens Apoſtolus, Charitas, íngt, patíens eſt .í. longanímís, eſt & benigna, charitas non æmulatur .í. non ínuídet, non agít perperam, nõ ínflatur, non eſt ambítíoſa, non quęrít quæ ſua ſunt, non írrítatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper íníquitate, congaudet verítatí. Charitas ítem, iuxta Apoſtolica díuerſís locís pręſcrípta, reges honoríficat, parentibus ac præpoſítís obtemperat, filíjs, ſibíqꝫ

Sufficit charitas ad ſalutem.

Charitatis officia.

sibiq; subditis consulit, eosque dirigit, dominis etiam car nalib' subdita est, omnibus debita soluit, fidē promissam nō facit irritā, non fallit, nō mentitur. Ex quibus est manifestū, quod is qui charitatem seu fidem operantem per dilectionē, aut libertatem Christianam habet, simul & animum habeat promptum ad omnium virtutum opera. Non mirum ergo, si vnumquodq; illorum ad salutem sufficiat, cum vnumquod q; cætera omnia includat. Cum autem in argumento assumitur, Differētia inter legem veteris populi & euange licam legem populi Christiani esse, quod illa foris fuerit scri pta in tabulis, hæc autem intus in cordibus.

Respondeo. Hoc vtiq; verum esse, quemadmo dum probant adductę illic scripturę, sed non ideo oportet eos qui per libertatem Christianam facti sunt liberi esse sine lege, aut non esse obligatos ad vllius legis obseruatiam, sed contrarium potius est inferendum. Nam si diligimus deum non possumus contemnere eum precipientem, vt & diliga mus proximum & custodiamus mandata eius, & subditi si mus superioribus nostis. Si vis, inquit, ad vitam ingredi, ser ua mādata. Si quis diligit me, sermonem meū seruabit. Et ex opposito antecedentis ad consequentis oppositum argu mētans subijcit. Si quis nō diligit me, sermones meos nō ser uat, qui sane argumētandi mod' in solis conuertibilibus ē valid'. Hoc est ergo Christum diligere, sermones eius serua re. Filioli, inquit Ioannes, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere et veritate. Qui seruat mandata eius, in illo manet & ipse in eo. Primę Ioannis tertio. Nam hęc est charitas dei, vt mandata eius custodiamus. primę Ioannis vltimo. Et in canonica. 2. Hæc est charitas, vt ambulemus. i. viuamus se cundum mandata eius. Si dixeris ex his scripturis esse cōse quens nos quiden esse obligatos ad seruandū legem diuinā, sed nō ad legum ac pręceptorum humanorum obseruantiā.

Quāuis iustis nō sit lex posita, non sunt tamē sine lege.

Charitas dei est, ut mandata eius cu stodiamus.

Respondeo. Hoc falsum esse est manifestum ex superio ribus, vbi declarauimus secūdum euāgelicam & Apostolicā doctrinam, Christianam libertatem non eximere hominem a seruitutee, a subiectione, & ab obedientia suorum parentū, dominorū, ac superiorum potestatū. Rursus si obieceris

E inde

Discrimē inter nouū & ueterē legē.

ide seq inter veterē & nouā legē nō esse differētiā, quę solet poni, qđ illa sit foris scripta, hęc aūt int⁹ in corde. Respōdeo id cōsequēs nō esse. Nā & vet⁹ lex itelligit ea, quæ p Moysē data ē in mōte Sinai foris ī tabulis scripta, Noua aūt lex intelligit ea, quę p Iesū Christū ē facta in cordib⁹ nr̄is p spūm sanctū in die pētecostes visibiliter missū, & q̄tidie inuisibilit datū oīb⁹ quotq̄t receperit dn̄m Iesū. Sic dicit Ioan. euāge. Lex p Moysē data ē, gr̄a aūt & veritas p Iesū Christū facta est. Legislator Moyses legē foris scriptā tradidit populo, legislator aūt Christ⁹ intus dedit nobis bn̄dictionē, qua ābulemus de virtute ī virtutē, donec videam⁹ deū deorū in Syō. Quēadmodū aūt tpe veteris legis erāt iusti ptinētes ad legē noui testamēti, habētes spūm gr̄ę, & spūm fidei, q tn̄ ꝓpter hoc nō erāt soluti a pręceptis legis p Moysē datis, sed legitime vtebant illis. Ita & tpe noui testamēti hoīes iusti nō sunt soluti a pręceptis positiuę legis foris scriptis ad custodiā fidei & charitatis. Verū vtrobiq; charitas hoc operat vt præceptū nō solū metu pœnæ, sed libera & spōtanea volūtate impleatur, atq; ita charitas facit quidē aīm a cōditiōe seruilitatis, & a legis formidine liberū, sed nō facit animū ab obseruantia legis exemptū & solutū. Qnāuis aūt in gn̄e dicta hæc sufficerēt, vt tn̄ videam⁹, q̄ perperā & ad q̄ alienū sēsum hęretici scripturas torquēt, easdē q̄q; sigillati interpretabimur. Ad testimoniū igit primū q̄ dicit, Omnis qui credit in me etiam si mortuus fuerit viuet, Patet respōsio ex superiori libro multis in locis sepius repetita. Qui eni credit in Iesū, credit & oībus v̄bis, sermōibus, ꝓmissionib⁹, & cōminatiōibus eius, atq; ita credit, vt ex hac sua fide, quēadmodū ait Ioan. vīcat mūdū, deum diligat, & diligēdo resurgat a peccatis suis, & odio habeat illa, ꝓ q̄bus tollēdis Christus est mortuus, alioq fides sine operibus mortua ē. Nā si habuerit oēm fidē, adeo etiā fortē vt mōtes trāsferat, charitatē aūt nō habeat, nihil ei ꝓdest ad salutē, atq; ita credere in Iesū includit volūtatē bonā seruādi oīa, quę Christus p̄cepit iuxta p̄scripta euangelij præcipiētis obediendū esse parentibus, tā carnalibus, q̄ spiritalibus, quēadmodū & latius infra patebit. Ad aliud testimoniū scripturę, Si fili⁹ vos liberauerit, vere liberi

Lex nouæ legis ē charitas ex gratia fidei in dominum Iesum.

Credere in Iesum quid sit.

beri eritis, Dicim⁹. Ex scripturis sacris in superioribus liqui do demõstrauim⁹ hoc esse intelligẽdũ, nõ de oĩ gñe libertatis, neq; enim de illa, quę est libertas a miseria, & a captiuitate in lege peccati, & a seruitute dñorum tpaliũ, qualis libertas scili cet ab oĩ malo erat sub innocẽtię statu, sed de libertate Christiana, qua liberi sum⁹ a dñio peccati, a reatu mortis ęternę, a iugo legaliũ pręceptorũ veteris legis, facti iã filij dei cohere des Christi, tãdẽ transferendi in libertatem consummatam, plenissima pace securam, atq; perpetuam ab omni malo libe rã. Vnde carnales Iudęi, Ioannis .8. secundum carnem, vt inquit ibidem Christus iudicantes, neq; spiritualem liberta tem, neq; spiritualem seruitutem intelligentes Christo dicen te. Si mãseritis in sermone meo cognoscetis veritatẽ, & veri tas liberabit vos, vane iactabãt sese liberos esse, & dixerunt, Semẽ Abrahę sumus, & nemini seruiuimus vnq;, quõ tu di cis liberi eritis, respondit eis Iesus. Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Si ergo vos filius liberauerit, vere liberi eritis, aperte insinuans, libertatem quam præstare venerat in hac vita non esse libertatem a seruitute corporali, aut ab obligatione legis, sed esse liberta tem a seruitute peccati, per quam libertatem sint trãsituri in libertatẽ gloriæ cõsummatã. Peccans autẽ, fit seruus peccati, vocabulo seru⁹ appellato nõ a seruãdo, neq; enim peccator in vita seruãdus ẽ a morte p peccatũ, neq; etiã seru⁹ peccati ef ficiẽ quasi coactus aut metu pœnę, p̄c̄tõ, seu tyrãno, vel desi deriјs peccati in carne habitãtis seruiat, sed qa sua spõte sese subijciẽs vilitati peccati, nõ potest sese a peccato, neq; a reatu mortis ęternę liberũ facere, nisi Christus dei fili⁹ illũ libera uerit, et hęc ẽ Christiana libertas. Nemo ergo, inqt Au. dicat Christian⁹ sum, liber sum, in libertatẽ vocat⁹ sum, faciam qđ volo, nemo me ꝓhibeat a volũtate mea, si p Christũ vere sim fact⁹ liber. Seru⁹ eras cupiditatis, iã fact⁹ seru⁹ charitatis, iux ta apostoli Pauli admonitiõem ad Gala. 5. Vide ne abutaris libertate, secũdũ desideria carnis. Nã libertas qua qsq; viuit ꝓut libido fert animi secũdũ desideria sua nõ vera ẽ libertas, sed seruit⁹ pessima secũdũ quã rõnalis aĩm⁹ a deo vero bono abstract⁹ blãditijs carnis illect⁹ in suũ vadit ĩteritũ & p̄ceps fertur in mortem.

Peccans quomodo est seruus peccati.

Libertas pessima qua impune quis ui uit prout libet.

Diabolus quòd is teneat hominem inuitum atque inuoluntariũ in seruitute miseriæ, quam peccator quisque patitur inuitus, in peccato tamen, iuxta hanc pessimam libertatem, tenet hominem voluntarium, quamobrem hæc eo periculosior est libertas, eoque deterior, quo magis spontanee quispiam viuit secundum animi sui libidinem. Tale quid, inquit Bernar. faciunt homines, dum peccãdo lętantur, quale faciunt phrenetici cũ rident. Talis, inquit August. est voluptas cibus hominis peccatoris, qualis est esca piscis dum hamo inescatur, qui deuorans cibum in quo latet hamus, delectatur, nec sentit, donec hamo trahitur. Nulla verior est miseria, nulla vilior seruitus, quàm ea quę est in peccatis falsa lætitia. Ex libertate ergo per Christum nobis impensa, non sequitur hominem esse liberum ob obedientia, a seruitute, & subiectione humana.

Vbi spiritus dei, ibi libertas.

Ex eodẽ fundamento patet intellectus sentẽtię Apostoli dicentis, Vbi spiritus dei, ibi libertas. Ex sententijs cohærẽtibus liquido patet, verbum illud intelligi, non de libertate, quæ est licentia quodlibet impune faciendi, sed de libertate Christiana, quam facit spiritus fidei in Iesum Christũ, qua, iam ablato velamine Mosaycæ legis, libera & spontanea voluntate ambulamus secundum legem dei in die quam fecit nobis deus, quæ dies est Christus dominus. Sed hęc libertas in peregrinatione ista, neque captiuitatem a miseria excludit, neque seruitutem corporalem, neque necessitatẽ obediendi superiorum præceptis. Vbi est spiritus domini, ibi est charitas dei & proximi, vbi autem charitas, ibi & pia, & spontanea voluntas, vbi autem pia & spontanea voluntas, ibi nulla seruit[9] sub legib[9], aut imperijs hoĩm coacta. Et hinc iã patet intellectus sententiæ Pauli, dicentis, Si spiritu ducimini, nõ estis sub lege. Nam Paulus iuxta cohærentiam sententiarũ, vel loquitur de lege veteri secundum ceremonialia & iudicialia pręcepta, quæ iam defierunt velut vmbræ, apparente Christõ vera luce, vel si de omni lege generaliter loquaᵗ, intelligi: eos, qui spiritu ducuntur, non esse subiectos legi, tanquàm serui sint legis, coacti ad obseruantiam legis formidine pœnę comminatę, sicuti coacti serui sunt subiecti dominis suis carnalibus. Sic iã olim ecclesiæ patres, Aug. & Theophyla. inter-

Quõ Christianus spiritu sancto ductus, nõ ẽ sub lege.

interpretantur,sed nō inde sequitur iustos esse absolutos seu exemptos a legis obligatione. Qui spiritu sancto ducitur, spiritu ambulat,spiritu viuit, spiritu odit desideria carnis, spū seruit pęceptis Christi,spū obtemperat legibus superiorum,atq; ita est non sub legibus tanq̃ seruus,sed supra leges tanq̃ dominus,voluntarie vtens illis tanq̃ adiutorijs ac instrumentis ad salutem,vt iam valeat dicere legi,seu potius legislatori comminanti poenam transgressori. Iam non ꝑpter te seu tuas poenarum comminationes facio iustę legis opera, sed quia intus diligo & iusticiam,& legislatorem, & leges illius. Qui vero non spiritu ducitur,sed secundum desideria carnis,sæculiq; huius vult viuere, si opus legis faciat, ad id, vel pudore,vel formidine poenę inuitus cōstringitur atq; cōpellitur. Secundum similem quoq; intellectum,accipiendum est verbum Apostoli,prim.ad Timo.1.Iusto non est lex posita,sed iniustis,& non subditis,& cę. Ex cohærentia sententiarum patet Paulum loqui de lege Moysi, quæ ē lex promulgata a spiritu seruitutis in timore,continens non solummodo perpetua seu moralia præcepta,sed & legalia,quę adueniente Christo,desierunt esse. Deinde ex eodem loco Apostoli patet,legem illam esse bonam, si quis ea legitime vtatur,sciens legem non esse iusto positam.Sic enim mox ante pręmiserat, Scimus quia lex bona est, si quis ea legitime vtatur,sciens hoc, quod lex non est posita iusto, sed iniustis, & non subditis,& impijs,& c. Vbi deprauati codices quidam habent pluraliter,scientes,quod tamen iuxta originalē linguam,& Ambrosium, ac Theophylactum, cęterosq; patres singulariter dicendum est. Ex quibus sententijs liquidum est,iustum veteris legis non fuisse sine lege Moysi,qua & legitime vtebatur,quamquam neq; ipse iustus sub illa pressus, fuerit coactus abstinere a malis operibus,formidine poenę,neq; lex illa ab initio fuerit data ac iussa a Moyse vsq; in Christum permanere propter iustum, quippe, qui neq; calcaribus indiget,neq; medicina morborum animæ, id est malorum operum impeditiua, sed data fuerit propter iniustos,& non subditos, seu rebelles ac inobedientes, quę indigent lege medicinali, non qua mercātur iustificari, sed

Quō iusto nō est lex posita.

Iustus q̃uis nō sit sub lege,nō tamen sine lege est.

quia, vt pædagogo ducantur in fidem Christi, & quia coerceantur, vt abstineant, membraq; cohibeāt ab idololatrijs, blasphemijs, homicidiis, & luxurijs. Itaq; lex, vt inquit Aposto. pędagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificaremur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Lex igitur quis non sit iusto seu credenti in Christū posita .i. imposita, seu suprapośita iusto, tanq; calcar, frenum, seu onus, cuius formidine a nepharijs operibus terreatur, cuiusue instructione ad iustificantem gratiam erudiatur, quippe qui iā gratiam hanc assequutus, vltro suaq; sponte declinat a malis operib9, & facit bonū. Iniustis autem & sceleratis hoībus talis lex est posita, qua etiam ipsi iniusti veteris legis legitime vtebant̄, dum ex ceremonijs legis ceu vmbris & figuris transibāt in

Ambrosius. Christum. Lege, inquit Ambro. legitime vtitur, qui potest discernere ea, quę ad tempus data sunt, ab his quę ꝑpetua sunt, & quæ ad Christi pertinent sacramentum seruari iam in futurum nō oportere, quasi venturus credatur, qui iam venit. Habes itaq; quonam modo lex posita est iusto, & quonam modo ipsa iusto non est posita. Verbum autem Gregorij

Gregorius. in primo dialogorum, cap. 1. Lege non constringitur spiritus sancti donum, vtiq; verissimū est, Nulla enim lex potest spiritui sancto rępugnare, sed hoc non probat nos non oportere subditos esse, aut obedire parentibus, aut prępositis nostris. Loquit̄ enim Gregorius ibidem de sancto abbate Honora-

De sancto abbate Honorato. to, qui lege ductus spiritus sancti, monasterium construxit, et ducentorum ferme monachorum pater extitit, non habens tamen abbatem aut magistrum prędecessorem, a quo suam regulam illam aut didicisset, aut institutam accepisset, cū tamē rectę conuersationis vsus sit, vt pręesse & imperare non audeat, qui subesse & obedire non didicit. Verum hæc regula non ita est accipienda, vt qui velit pręesse & imperare, debeat didicisse ab homine, cum potuerit a spiritu sancto hoc didicisse, sicuti Ioannes Baptista magistrum hominem habuisse non legitur, atq; ita homo plęrumq; per spiritus sancti donum edoctus, eximitur a lege communi, sed tum libertas uitę illius, vt inquit Gregorius ibidem, ab infirmis non est trahenda in exemplum, ne dum quisq; sese similiter spiritu sancto im-

cto impletum præsumit discipulus hominis esse despiciat, & magister erroris fiat. Mens autem quæ diuino spiritu duci tur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet & humimilitatem, quæ si vtraque in vna mente perfecte conueniunt, liquet quod de præsentia sancti spiritus testimonium ferat. Hactenus Gregorij sententiæ. Verbum Apostoli dicentis. Fructus spiritus esse charitatem, gaudium, & cæt. & aduersus huiuscemodi legem non esse, solum probat legem non posse militare contra fructus spiritus sancti, hoc est contra charitatem, gaudium, pacem, patientiam, & cæt. quod vtique verissimum est, & ita verbum hoc nihil ad rem hanc pertinet. Quod autē dicit Apostolus ad Gal. 3. Lex propter transgressores est posita. Respondeo Apostolum non sic dicere, sed lex, inquit, propter transgressionem est posita.

Signa quibus demonstratur animū hominis duci spiritu sancto.

Verum tamen siue isto, siue illo modo dicatur, sensus idē est. Ad eundem enim sensum hoc dicit, secundum quem dicit, Lex posita est iniustis & non subditis, quamuis & Augustinus verbum illud Apostoli ad alium quendam intellectum interpretetur, sed nihil contra supradicta. Verbū Apostoli ad Roman. decimotertio, Plenitudo legis est dilectio. Qui proximum diligit, legem impleuit. Respondeo hoc intelligendum esse de dilectione secundum charitatem, qua & deus diligitur supra omnia, quæ &, vt ex superioribus patet, includit bonam voluntatem, qua iuxta Pauli apostoli admonitionem quis nemini quicquam debet, nisi vt proximum diligat, omnibus reddat debita, cui obedientiam, obedientiam, cui honorem, honorem, atque ita ex verbo illo qui proximum diligit legem impleuit, nō sequitur eum qui charitatē habet esse liberum ab omni humana lege aut obedientia.

Plenitudo legis dilectio.

Cæterum verbum hoc, Qui diligit proximum & c. non de omni genere dilectionis intelligendum esse docuit ipse Christus, docuerunt & Apostoli. Nā & Ethnici diligunt inuicē, mariti & vxores, parētes & filij & alij quacunque humana necessitudine īter se deuicti, īter se diligūt, de quibus Christus. Si diligitis eos, qui vos diligūt quā mercedē habebitis, nonne & publicani hoc faciunt, etsi salutaueritis fratres vestros tantū, quid amplius facitis. Nā & ethnici hoc faciūt Mat. 5. & Lu. 6.

Multa dilectionis genera.

Quis

cognitus est ab eo. Quibus certe intimatur nobis, quod nec deus sine proximo, nec proximus sine deo diligitur secũdum eam dilectionem, qua Christiani iam & sese mutuo diligunt, & alijs nondum Christianis consulunt atq; auxilian tur, ut Christiani fiant. Dicimus igitur, quod etsi duo sint præcepta charitatis, dilectio dei & dilectio proximi, ipso Christo dicente. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetę, Matthei. 22. tamen quia bene intelligentibus horũ præceptorum utrumq; inuenitur in singulis, vbi vnum sine altero ponitur, vtrũq; positum intelligitur, Nam & qui deũ diligit, non potest eum contemnere præcipientem, vt proximum diligat, & qui proximũ diligit nihil in eo diligit nisi deum, quemadmodum & Christus nos diligẽs, nihil nisi vt deum haberemus dilexit in nobis, Neq; nos recte nosmetipsos diligimus nisi deum in nobis diligamus. Proinde qui deum non diligit, is neq; semetipsum vere diligit, quia neq; sibi met ipsi potest homo sufficere neq; in ulla alia creatura potest animus hominis permanere contentus uereq; esse beatus. Et ideo qui aliquid aliud supra deum quo fruatur diligit, is cum diligat iniquitatem, non solũ non diligit se, sed et odit animam suam, quia summum malum est animæ rationali frui creatura ꝓ creatore. Sed expositiõi supradictę videbitur forsitan obuiare contectus & series scripturæ sacrę, quę dilectionem proximi passim, & vbiq; docet consistere in adiuuandis corporalibus proximi necessitatibus, & in non irrogandis eidem temporalia damna aut nocumenta. Nam & Paulus declarans sententiam quam dicit, qui diligit proximum, legem impleuit, probat illam per decalogi pręcepta in ordine ad proximũ, quę ꝓhibet ne ꝓximo tpalia dãna inferamus, ne videlicet furtum faciamus, ne falsum testimoniũ dicamus contra ipsum, ne homicidium perpetremus aut rẽ proximi concupiscamus, non vxorem, non ancillam, nõ ouẽ, quę sane omnia vetant temporalia damna proximo irrogari. Deinde Christus in die nouissimo causam damnationis reproborum assignabit, quod corporalibus necessitatibus proximorum non subuenerint. Esuriui enim, inquiet, & non de-

Quomodo in duobus mandatis tota lex pendet & in uno sermone seu præcepto tota lex impletur.

Obiectio prima.

Obiectio secunda.

non dedistis mihi manducare, & sitiui & non dedistis mihi potum, & reliqua. Item Paulus si sitit inimicus, potum da illi, si esurit ciba illum. Nō videt̃ igit̃ cohęrentię scripturarum conuenire expositio, Si dicamus quod diligere proximum sit optare deum proximo vt illum habeat propitium, vt in illo iustus sit, illicq; viuat. Respondeo propositionem antecedentem esse falsam. Nam quemadmodum corpus nostrum diligimus propter animam, & animam propter deum, vt totus homo ex anima, ex corpore pace perpetua adhæreat deo, tanq; fini suo beatifico & delitiarum paradiso, Sic & vere Christiani corporalibus proximorum necessitatibus ad eundem finem consulere atq; prodesse student. Multi sunt ethnici homines subuenientes corporalibus proximorum necessitatibus, seruantes etiam ea quæ ex lege decalogi recitat Apostolus ad Romanos .13. sed tamen hæc ipsorum dilectio non est plenitudo legis, quia non hæc faciunt per fidem in Iesum propter ipsum deum. Vnde diligenter considerandum est quod Christus in die nouissimo ad electos suos non legitur dicturus esse, Pauperes esurierunt, & dedistis eis manducare & cet. sed legitur dictur⁹. Ego esuriui & dedistis mihi mãducare, Nudus erã & cooperuistis me, & cet. aperte insinuat huiuscemodi opera non qualitercumq;, sed propter ipsũ impensa perducere ad regnum æternum. Quemadmodum ergo recte temetipsum diligis, si hoc tecum agas, vt neq; in te, neq; in vlla creatura sed intellectu & affectu in deo resideas atq; quiescas, Ita & proximum diligis tanq; temetipsum si hoc cũ illo velis et agas, vt etiã ipse adhęreat deo tãq; summo & incommutabili bono. Atq; ita manifestum est scripturam qua dicitur, In his duobus mãdatis vniuersã legẽ pẽdere & prophetę Matthęi. 22. non repugnare scripturę qua dicitur, Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuũ sicut teipsũ, ad Galatas quinto. Nã qui semetipsum diligit, is si & deum toto corde sibi diligit, consequẽs est, vt quisquis recte proximum diligit sicut semetipsum, hoc cum eo agat quatenus etiam ipse proximus toto corde et tota mente deum diligat. Diligere proximum etiam inimicum est

Responsio.

Ethnici & pagani quomõ seruant præcepta decalogi

Diligere proximũ sicut semetipsum.

cum est ea illi optare, ad eaq; adiuuare illum, quibus deum habeat propitium. Cum ergo vtrumque & diligere videlicet deum & diligere proximum ita sit præceptum, vt neutrum sine altero possit adimpleri etiam cum de operibus iustitiæ agitur, sufficit plerumque vnum sine altero commemorare, sed opportunius, inquit Augustin⁹, illud commemoratur, de quo facilius quisque conuincitur, quemadmodum ait Ioannes. Qui non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt quomodo diligere potest? Si quis dicit diligo deū & odit fratrem suum, mendax est. Ex his igitur manifestum est, quod qui deum non diligit, is neque proximum, neque semetipsum vere diligat. Insuper manifestum est, quod qui proximū vere diligit, is & deum & semetipsū vere diligat, atq; ita verissimas patet esse scripturæ sententias, Qui proximum diligit, legem adimpleuit. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionē, vt inquit Christus, habueritis ad inuicē. Scimus, quoniam translati sumus a morte ad vitam. Cur ita est, quoniam diligimus, vt Ioannes inquit, fratres. Demum patet mandatum, vt diligamus inuicem appellari mandatum nouū, Nō tanq; illud ab initio apud patriarchas & prophetas non fuerit, nempe vt inquit Ioannes, ipsum est mandatum vetus quod habuistis ab initio, sed mādatum nouum dicitur, quia innouat obedientes dum exuentes veterem hominem carnalia diligentem efficiuntur filij adoptionis noui testamenti, hæredes cœlestis regni, cantores cantici noui. Ad id quod consequenter in argumento assumitur, Finis præcepti est charitas, habito autem fine nō oportet ampli⁹ solicitum esse de medijs, quibus perueniamus in finem, Non oportet ergo hominem iam habentem charitatem seruare præcepta illa, quæ tanq; media sunt ad charitatem ordinata.

Mandatum cur nouum appellatur.

Argumentum ex scriptura, finis precepti charitas

Deinde & ad hoc videntur expresse tendere interpretatiões sanctorum. Vnde Chrysostomus, Finis præcepti est charitas, perinde atq; finis legis est Christus, adueniente autem Christo, cessat legis Moysi obligatio, ergo adueniente chari-

tate,non currit amplius vis pręcepti. Nam & exemplo declarans, Medicinæ finis,inquit est sanitas, itaq; cum adest sanitas,nihil opus est pręcepto,ac denuntiatione medici. Videtur ergo Chrysostomi sententia esse,quod habita charitate non amplius maneat legis obligatio. Pro solutione huius præmittendum est,quod quemadmodum eius quod apostolus dicit, Finis legis Christus est, non est sententia,quod Christus sit finis seu premium ex operibus legis, tanquã ex meritis,quibus perueniamus in ipsum Christum. Ita & eius quod dicit Apostolus, Finis pręcepti est charitas de corde puro,&cet. sententia non est,quod charitas generetur ex opibus pręceptorũ,aut quod quis Christũ tanq̃ premiũ mereatur ex operibus legis tanq; ex meritis. Vnde vana esset intentio operantis, si ex operibus vllius legis arbitraretur sese mereri gratiam primã & charitatem,per meritum enim Christi hanc sine meritis nostris assequimur credentes in ipsum,sed vtrobiq; significatur finis consummationis seu perfectionis,tum enim vnũquodq; opus est perfectum, cum attingit suum finem. Pręterea charitas non solum est finis, sed & principiũ operũ,omniũ pręceptorũ,producit enĩ omnium virtutũ opa,quaten⁹ oĩbus imperat,hac enĩ rõne charitas,dicitur patiens & benigna, quia facit animum esse patientem & benignum, Ita & charitas dicitur finis operum omnium virtutum,omniumq; præceptorum, quatenus omnium virtutum ac pręceptorum actus perficiuntur, & recti, boni, ac iusti sunt,dum ordinantur in Christum,seu in charitatẽ, vel in deum ipsum tanq; summum bonum charitate amatũ, & ideo ipsa lex,cum non possit hominem facere iustum, transmittit iustificandum hominem ad Christum,sed de his lati⁹ in capite sequenti,cum declarabitur quonam pacto charitas sit finis præcepti. Respondeo itaq; habito fine,cessat operatio ordinata ad acquirẽdum finem illum, secundum id quod habetur,sed non cessat operatio ordinata ad permanendum in fine iam adepto ad custodiam finis illius,ad lucrum, & ad augmẽtum illius,vt finis ille magis magisq; habeatur, magisq; abũdet,donec habeatur charitas, plena pace secura, quę non habetur in hac peregrinatiõe,quia inter medios hostium

Finis legis Christus.

Finis precepti charitas.

Solutio.

ſtium cuneos ambulamus. Et ideo eum qui habet charitatẽ, oportet hic ſollicite ambulare cum domino deo ſuo, & vigilare contra concupiſcentiam carnis, cõtra concupiſcentiã oculorũ, & cõtra ſuperbiã vitę, quę ſũt ipſius charitatis hoſtes, qui ſi nulli eſſent charitatem hanc aut turbantes, aut impedientes, neceſſarium non foret dare præcepta vigilandi, pugnãdi, reſiſtendi. Vnde beati ſpiritus iam in cœlo non indigẽt vlla lege, neq; vt inſtructrice, neq; vt medicinali contra morbum aut cõtra recidiui periculũ. Neq; ipſi Adã, ſi permanſiſſet in libertate, quam a deo acceperat, fuiſſẽt huiuſcemodi pręcepta neceſſaria. Cibus arboris ſcientię boni, & mali erat quidem ei interdictus lege pure poſitiua, cœlitus data. Neq; enim arbor illa mala erat, neq; edere de arbore illa in ſe peccatum erat magis q̃ manducare quemlibet alterius arboris fructum, ſed propter commendandum puræ & ſimplicis obedientiæ bonum, quæ magna virtus eſt rationalis creaturæ ſub creatore ſuo conſtitutę, etiam id quod non erat malum, erat vetitum. Vnde & primi noſtri parentes ad inobediẽtiam peruenerunt, non ex gula, ſed ex ſuperbia qua appetierunt eſſe ſicut dij ſcientes bonum & malũ. Neq; enim cibi cõcupiſcentia aut pulchritudo, ſed ſuaſio ſerpentis dicẽtis, eritis ſicut dij, primũ fuit motiuũ ad inobediẽtię peccatũ, hoc eſt ad ſumendũ cibũ vetitum, atq; ita in eis gulę peccatũ fuit ex peccato ſuperbiæ deriuatum. Neq; enim Adæ peccatum fuit cauſa intelligẽtię ipſius. Nempe valde abſurdũ eſt credere quod peccatum dederit ei aut in corpore aut in anima vllam perfectionem quam prius non habebat, quemadmodum non ſolum Chriſtiani ſed & ipſe Moyſes Aegyptius cęteriq; multi Hebręorum ſapientes plane confitentur dicẽtes Adæ poſt peccatum inflictum eſſe pœnam & receſſiſſe ab illo intelligibilium apprehẽſionem, eundẽq; mutatũ eſſe in alium ſtatum deteriorem, in quo ſenſit malum quod prius non ſenſerat. Vnde patet ſcientiam boni & mali, quę intrauit per Adę peccatum, non fuiſſe beati hominis ſapientiam, ſed in hodiernum vſq; diem eſſe miſeri hominis experientiam ſentientis peccatum in carne ſua quod Chriſtus ipſe in ſe non nouerat, docente Paulo apoſtolo, eum qui non nouerat pec-

Gula non fuit primũ Adæ peccatũ

rat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Ex his intelli gimus qua ratione dicat Augustinus, Dilige & fac quod uis, loquitur enim de dilectiõe secundum charitatẽ Christianã, quę est bona voluntas, ex bona autẽ voluntate licet quoduis facere, cum nihil mali quis possit facere ex bona voluntate, hoc est ex bono motu voluntatis. Insuper & cuiq; facile poterit esse manifesta veritas sententię illius, si consideret ex superioribus hominis animum per charitatẽ omnibus huius mundi rebus dominari, omnibus pręsidere, super omnia regnare, dum in suum lucrum, atq; salutem omnibus vtitur, neq; detrimentum ab vllo patitur, neq; leditur nisi volens, quemadmodum & recte quidam philosophorum dixerunt. Nemo leditur nisi a semetipso, Neq; inuitus subiicitur vili vllius rei seruituti, quam etiam si necessitate aliqua patiatur, non tamen ab illa vincitur, sed illam vincit sua patientia, quod est eorum qui vincunt mundum, genus optimum, de quibus canit ecclesia, non murmur resonat, nõ querimonia, sed corde tacito mens bene conscia, conseruat patientiam. Ille alium vincit qui nec blandimentis, nec tormẽtis vlli⁹ improbitati cedit, qui vniuersa siue blanda siue tristia sint, facit cedere in animæ suæ lucrum, quemadmodum ait Paulus, Magnificabitur Christus in corpore meo siue per vitam, siue per mortem. Vincit mortem cui mori lucrum est, vincit vitam cui viuere Christus est, quemadmodũ ait Paulus, Mihi viuere Christus est, mori autem lucrum. Omnia detrimentum feci & arbitror vt stercora, vt Christũ lucrifaciam. Neq; est differentia inter licitum & verum lucrum, siquidem verum lucrum ẽ quicquid nos ad Christum ducit, etiam si fuerit extremum & terribilissimum omniũ malorum huius vitæ, Damnum vero est quicquid inutile & contrarium est, vt perueniamus ad Christum, etiam si fuerit possessio atq; fruitio totius mundi. Quid prodest homini, inquit Psalmista, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat. Ex his igitur est manifestum insulsissimam esse hæreticorum sententiã dicentium ex scripturis in principio huius capitis hominẽ iustum per Christianã libertatẽ fundatã in charitate esse exem

Nemo uere leditur nisi a semetipso.

Inter licitum seu honestum & uerũ non est ullũ discrimen.

ptum

ptũ ab omni lege, ab omni superiorũ obedientia, ab omni tri buto & a seruitute debita temporalibus potestatib⁹, quæ sane omnia & latius infra sumus demõstraturi.

¶ *Sequitur secũdum huius tractatus capitulũ de legibus & præceptis humanis an ligẽt in foro cõsciẽtiæ, in quatuor ptes distributum.*

HActenus cõmunia quędã tradidimus, iã ad specialia descendamus, in sequentib⁹ tribus capitulis tractaturi de legibus & preceptis humanis, de lege celibatus & continentia sacerdotum, de votis monasticis, & de consilijs euangelicis. Hæc autem vt facilius intelligantur, Primum adferemus intolerabiles hæreticorũ huius temporis errores, confictas contra orthodoxorum patrũ sententias, Particulares hæreses ante mille annos iãolim ante secula, vel sub seculis Hiero. & Aug. dãnatas singulas, vt Vigilãtij, Iouiniani, ac aliorũ suis in locis lati⁹ explicaturi. Audiam⁹ igitur primũ Lutheri paradoxa. Papa igt nõ plus potest iperãs, pręcipiẽs, aut phibẽs q̃ magister docẽs dei leges atq; mãdata. Põtifices & primarij ecclesię pastores nullũ hñt ius cõdẽdi leges neq; auctoritatẽ habẽt cõstituẽdi sanctiões ecclesiasticas obseruã das a populo, oportetq; iã cõstitutos canones prorsus abijcere tãq̃ leges tyrãnicas humeris subditorũ impositas, neq; aliqd momẽti ad iustitiã hñt externa opa aut cult⁹ extern⁹ aut sacrarum uestium ornatus, aut oratio externa aut ieiunia & a cibis abstinentia. Quodcumque opus, inquit, non fit vel ad castigandum corpus, vel ad proximi obsequium, neq; bonum est neq; Christianum. Proinde orationes & ieiunia, fũ dationes, cęteraq; opera quęuis externa fieri, inquit, non debẽt, vt quis sibi aliquid commodi externi reportet, nec ea intentione, vt coram deo iustificetur, sed vel ad proximorum ob sequium, vel ad corporis castigationem. In libro insuper de missa abroganda subuertens pulcherrimum totius ecclesiastici status ordinem, omnẽq; ecclesiasticorum graduũ distinctionem, & omnis prętationis ac subiectionis distictionem asserit hanc nostram ecclesiam Christo & euãgelio contrariã

Errores.

similem-

similemq; esse gentilitię cōstitutiōi de sacerdotibus Iouis et Veneris. Nā popul⁹ Christian⁹, inquit, debet esse simplex, in quo prorsus nulla sit secta, nulla personarum differentia; nullus Laicus, nullus clericus, nullus rasus, nullus vnctus, nullus monachus, sed sine vllo discrimine omnes vel coniugati vel celibes arbitrio quisq; suo. Omnes nos Christiani eodem quo Christ⁹ sum⁹ sacerdotio sacerdotes, neq; ex vlla, inquit, noui testamēti scriptura habent sacerdotes vnctos a laicis esse distinctos. Insuper & canonem missę dicit aduersari euangelio, propterea quod in eo eucharistia appellatur sacrificium, & ideo peccauerunt, inquit, omnes prędecessores, qui ipso canone missę sunt vsi, missā habentes pro sacrificio. Ridiculū & superstitiosum censet quod nō liceat tangere eucharistiam nisi vnctis digitis, & non alia parte corporis. Damnat ritum, quo sacerdos sacra faciens, eucharistiam sumit & manducat eam, cūm Christus eam in euangelio aliis, non sibi legitur tradidisse, ad cuius exemplum sacerdos eam, inquit, deberet aliis tradere. Damnat insuper, quod quisq; eucharistiam ieiunus sumat, cū Christus eam post cœnam tradiderit. Damnat pręterea ritum ecclesię, secundum quem aqua in missę sacrificio miscetur vino, propter verbum Esaiæ coarguentis Iudęos, quod vinum eorum mixtum erat aqua. Demum contemnit prorsus commemorationem sanctorum martyrum, vt pro nobis sint intercessores, & commemorationē animarum defunctarum, vt a purgatorio igne liberentur. Cæterū tria vota, obedientię, paupertatis, & castitatis asserit repugnare orthodoxę fidei, & Christianæ libertati, detestaturq; id viuendi genus tanq̃ contrariū diuinis legib⁹, addens propter hanc solam abhominationē quod patres antiqui Hieron. Aug. Basil. cæteriq; antecessores aliter q̃ debuerūt locos aliquot scripturę intellexerūt, Eradicata, extincta, & abolita cupio esse vniuersa monasteria, quę & vtinam ereptis Loth & filiabus eius dominus igne & sulphure ad exemplum Sodomę & Gomorrę demergeret in profundum, vt ne memoria quidem eorum superesset. Neq; Christus, inquit virginitatem consuluit, sed deterruit ab ea, & auocauit dicens, Non capiunt verbum hoc, & Paulus dicens, Consilium

lium do,non inuitat quempiam ad uirginitatem, sed in me-
dio relinquit,& ideo omnino contra euangelium faciunt vo
uentes,quia quod in euangelio relictum est in medio, ipsi
per suum votum volunt præceptũ facere,neq; potest quispiã
vouere vltra ea quę promisit in baptismo. Proinde Hieron.
indignis,inqt,contumelijs tractauit Iouinianum ex scriptu
ris perperam intellectis. Et sicuti quis non potest vouere,vt
non seruet dei mandata, Ita vouere nõ potest talem viuendi
modum,in quo neq; obediat parentibus neq; proximorum
saluti seruiat,neq; Christiana obsequia impẽdat infirmis,e-
surientibus,&egenis. Videtis Christianissimi viri absurdis
sima arrogantis hominis dogmata contra communem omni
um orthodoxorum patrũ consensum asserta,tam friuola, atq;
futilia, vt his ipsis nemo nisi cui maleuolus & pertinax est
animus,valeat consentire. In hac igitur parte ad demõ
strandum earum falsitatem,& ad considerandum de legibus
& præceptis humanis, quonam pacto sint in foro conscien-
tiæ obligantes,sunt quedam prẽmittenda. Primum. Ex scri
pturis sacris est manifestissimum in corpore Christi,quod ẽ
ecclesia,esse graduum & potestatum tam secularium q̃ spiri
tualium distinctionem factam ex ordinatione, & proui-
dentia dei, qui dedit quosdam apostolos, alios euangelistas,
pastores alios,gubernatores alios,sublimiores potestates,gra
dum item cleri esse distinctum a populo sęculari,seu laico,&
ordinũ ecclesiasticorũ distinctionẽ i Episcopalẽ,sacerdotalẽ,
ac diaconalẽ. Vñ & cõsequens est secũdũ scripturas diuinas
nõ oẽs diaconos & sacerdotes ex ęquo esse põtifices,neq;oẽs
Christianos ex æquo esse sacerdotes, & vnumquemq; lai-
cum non debere sese ad officia vllius ordinis ingerere, sed
iuxta Pauli doctrinam oportere ordinari authoritate episco
pi & accipere ecclesiasticam potestatem per impositionem
manuũ. Istas sententias liquido demonstrauimus ex scriptu
ris sacris in quarto libro de ecclesiasticis scripturis & do-
gmatibus tertia parte quinti capitis. In eodem quoq; libro
longe lateq; deduxim⁹ distinctionẽ ecclesiasticorũ ordinũ &
potestatum tribunalium iurisdictionum,episcopatuũ nõ es-
se nouam aut recentem,neq; esse ab adinuentione humana,

Graduũ et ordinũ in ecclesia distinctio est ex iure diuino.

Ad Romanos.13.
Ad Ephesios .4.
Ioan.20.
Prim.ad Timo.3.
Act .6.

sed ex sacris literis manifesta & ecclesiasticos patres iam in de a temporibus Apostolorum in hæc vsq; tempora semper intellexisse in ecclesia esse istam graduū & ordinum distinctionem, quam solus Lutherus contra receptam omnium orthodoxorum patrum doctrinam destruere atq; refutare conatur, contrarius diuinę gratiæ & pietati. Magnum enim est diuinæ pietatis iudicium dare populo duces, episcopos, atq; præpositos, qui homines ad dei timorem atq; amorem & ad societatē inter sese ac dilectionem dirigant atq; exerceāt.

Quid lex.

Secundo præmittendum est quod lex est regula quędā seu mensura legislatoris, hoc est a legis latore præscripta, secū dum quā vult hominē viuere, atq; dirigere actus suos. Quē admodum autem deus omnium rerum conditor & gubernator rebus inanimatis atq; etiā ipsis animantibus ratione carentibus impressit vires & inclinationes, secundum quas aguntur & diriguntur in suos fines debitisq; suis fungantur officijs, a quibus, quia non seipsas agunt, sed ab auctore naturæ infallibiter agente aguntur, secundum suarum inclinationum necessitates deuiare non possunt. Ita & ipse idem deus qui rationalem creaturam condidit ad imaginem & similitudinem suam impressit eidem rationali creaturæ quędam suorum actuum principia ceu leges communes, secundum quas non sic inclinatiōis necessitate moueretur, sed secundū quas ex libera ratiōe seipsā dirigeret, habens in potestate etiā aliter facere, ꝓpter vim liberi ex ratione arbitrij, ꝑ quā potest et legis conditorem, vt sibi pręfectū ac superiorem apprehendere & rationem seu finem operum legis cognoscere, & conferendo vnum ad alterum examinare atq; discernere. Vnde secundum Christi & Pauli apostoli doctrinam voluntas hominis est tanquam vis media inter legem mentis & legem carnis, inter consilium dei & consilium diaboli constituta, potens vel cohibere vel mouere membra sua in opus secundum huius vel illius consilium. Nemo, vt inquit Christus, potest duobus dominis seruire, & c. Non potestis deo seruire & māmonę, quibus aperte insinuatur hominem nūc huius, nunc illius consilio posse acquiescere.

Ratione carentia cur a lege dei non possunt deuiare.

Rationales creaturæ cur possunt a lege deuiare.

Cæterum quemadmodum deus imprimendo toti humanę

manæ naturæ huiuſcemodi principia communia ſuorum a-
ctuum dicitur pręcepta quędam illi dediſſe,ſiquidem incli-
nationes & pondera a deo conditore naturæ impreſſa ,qui-
bus dictat ratio aliquid debere fieri aut non fieri, ſunt quę-
dam dei leges,quę etſi per Adæ peccatum aliaq; crimina vo
luntarie ſuperaddita ſint obtenebrata , non tamen prorſus
ſunt extincta,ſicuti in ſuperiorib⁹ libris patuit ,quod & la
tius in libro de natura et gratia oſtenditur. Ita et homo quiſ
q; pręfectus,habens alios ſibi ſubiectos,eatenus dicitur illis
legem nouam ſeu preceptum nouum imponere , quatenus
intimatione ſeu denunciatione quauis imprimit mentibus
eorum regulam ſeu normam,ſecundum quam viuere & ſei-
pſos dirigere,actuſq; ſuos componere debeant. Quemadmo
dum autem legis conditor in condendo legem habet ratio-
nem,propter quam imponat legem,neq; enim ſapiens, neq;
pius & bonus eſſet legiſlator,qui ſine ratione legem ſubdi-
tis imponeret. Ita & intendit,vt hi quibus legem imponit
ex ratione ſeu voluntarie ſeipſos moueant in opus quod
pręcepit,legi obediendo. Ratio autem qua ſeipſum quiſq;
mouet propter finem agit. V nde conſequens eſt legem illis
ſolummodo dari,qui ſui operis rationem ſeu finem cogno-
ſcere poſſunt & conferre vnum ad alterum, alioqui ad ipſũ
finem non ſeipſos agerent ,ſed agerentur ſolum naturali ne-
ceſſitate,quemadmodum ignis & terra non ſeipſos agunt,
ſed aguntur ſolum,ignis ſurſum, terra deorſum agitur incli
nationis neceſſitate,atq; ita fruſtra lex eis imponereť, quip-
pe qui aliter agere non poſſunt.

Legiſlator condẽdo legẽ ex ratione legem imponit.

Ex his ſequitur ſecundum, quod nunc præmittendum duximus,videlicet in ſacris literis triplicem reperiri legem vtpote naturalem ,diuinam & humanam. De naturali lege ſeu inclinatione,ſecundum quam aguntur ea quæ ſunt ratio ne carentia nihil ad præſens negotium pertinet . Loquimur enim de lege naturali hominis,quatenus ratione viget.

In ſcripturis ſacris lex triplex reperitur.

Lex igitur naturalis humanę rationis eſt, quam deus natu-
rę conditor vna cum natura inſeruit mẽtibus hoĩm ad aliqđ
faciendum,vel non faciendum, de qua Paulus ad Romanos
ſecũdo,Gentes quæ legẽ non habẽt, naturaliter ea quę legis

sunt, faciunt, de qua & Aug. 2. confessionum, Lex tua domine in cordibus hominum scripta est, quã nec ulla vnq̃ delet iniquitas. Homo quidem a sua concupiscentia abstractus & illectus, agit multa contra naturalem legem, sed non inde seq̃tur, legem naturę vel a mente illius prorsus esse abolitã, vel non fuisse illic scriptam. Nam homo sicuti iam dictum est p̃ vim liberi arbitrij victus, aut metu, aut carnis concupiscẽtia, aut suasione diaboli agere potest contra dictamen & iudiciũ legis naturæ. Deinde potest & homo superstitione, persuasione falsa, aut cõsuetudine & doctrina praua corruptus, credere vera esse multa particularia legi naturę opposita atq; contraria, sed non inde sequitur in eo extinctas esse leges naturę illis particularibus oppositas. Potest nempe homo praua suasione corruptus, credere verum esse id quod contrariatur alicui naturali legi particulari etiam actu intus suggerenti. Quemadmodum enim in speculatiuis non omnia principia sunt omnibus euidentia, & per se nota, sed solum communissima, qualia sunt illa, de quolibet affirmatio, vel negatio vera, de nullo vero simul, quodlibet est vel non est. Ita neq; oĩa principia naturalis legis in moralibus sunt omnibus euidentia, & per se nota, sed ea solum, quę sunt communissima, qualia sunt bonum & iustum est faciendum, malum autem & iniustum est fugiendum, atq; ita ratio potest contrarijs particularium principiorum assentire, & dictare adulterium aut homicidium esse licitum & faciendum, non obstante, quod intus naturalis legis stimulus in contrarium suggerat. Cæterum donemus in homine vllo aliquod dictamen naturalis legis prorsus in sua specie esse extinctum atq; sopitum, non tamen inde sequitur, in eo esse prorsus extinctam legem naturę communem, ex qua tanq̃ ex principio communi illud particulare tanq̃ conclusio, natum est consequi. Verbi gratia. Olim apud Germanos latrocinium nõ reputabatur iniquum, vt refert Iulius Cæsar in libro de bello Gallico. Secũdum sententiam quoq; Pauli Apostoli, gentes Romanorũ, uel Aegyptiorum, adeo erant mentibus obtenebratæ, vt pro deo vero & immortali colerent imaginem corruptibilis hominis, & quod deterius est, reptantia animalia, imaginesq; volu-

Lex naturæ in animis est ab illa inseparabilis.

In gentilibus quõ fuerit lex naturæ sopita et extincta.

volucrum, quadrupedum, & serpentum, quamobrem & de⁹ tradidit illos in reprobū sensum, quo facerent contra naturæ leges, & secundum concupiscentias cordium suorum, contumelijs afficerent corpora sua, mutantes naturalem vsum in eum qui est contra naturam, masculi in masculos, & fœminę in fœminas, fœditatem operantes, consuetudineq; praua adeo fuerunt corrupti, vt reputarent abhominanda contra naturam vitia non esse peccata, in quibus tamen lex naturalis secundum principia communissima non prorsus erat extincta, cum & Apostolus in eodem capite dicat de eisdem, quod iusticiam dei, sempiternam quoq; virtutem ac diuinitatem nouerint, ita vt sint inexcusabiles. Item immolare filios suos, & filias suas dæmonijs, a multis gentibus putabatur licitum & honestum, ac faciendum esse, quod tamen ab eisdē in suo vniuersali sciebatur esse illicitum. Vniuersale principium legis naturę est, bonum esse prosequendum, malum autem esse vitandum, & super hoc principio fundantur omnia alia legis naturę pręcepta. Vnde & huius consideratiōe lex naturalis est vna, ipsius autem præcepta sunt multa, vna quidem lex, propter vnum illud communissimum pręceptū quod est in moralibus, tanq; indemonstrabile principium. Multa autem ꝑpter principij illius communissimi præcepta, quæ deriuantur ex illo, in quo ratio errare non potest. Neq; enī gens vlla est, quæ nesciat declinandum esse a malo, & bonū esse faciendum, nihilq; iniuste esse perpetrandum, sed error accidit in particularibus, an hoc sit bonum, iustum, & æquū, an potius istud, an Christo, quem Christiani colunt sit sacrificandum, cultusq; latriæ exhibendus, an potius ei quem gētes falso credunt deum esse. Nemo dubitat an oporteat deum honorare, colere, & diligere, sed super hoc, an hunc oporteat vt deum colere, errant multi. Nemo dubitat an licitum, aut honestum sit contra iusticiæ regulam agere, sed dubitatur, an hoc vel illud sit agere contra iusticiæ regulam, an non. Nemo est qui nesciat, non esse fas cuiquam, vt interimat aut semetipsum, aut filium contra iusticiam, aut contra naturalē legem, sed an ex tali, vel tali causa semetipsum occidere, sit agere cōtra iusticiam, aut naturalem legē, ignoratur a multis.

Abominanda uitia contra naturā non reputabantur peccata apud gentes.

Error non in uniuersali, sed in particulari accidit.

Vnde

Vnde & Plato in libro Minois, Nemo ambigit, nemo vel in iudicijs, vel alibi disceptat, an iustitia deo placeat, an iniustitia displiceat, an is qui iniuste viuit, sit pœna dignus, verum de hoc potius inter sese homines disceptant, quis iuste fecerit, & quid agendo, & quando agendo agit iniuste. Hactenus de naturali lege, & de illius legis præceptis, quæ & moralia præcepta appellantur, ordinanturq; ad bonum naturalis esse humani generis.

De lege diuina.

Lex diuina est, quæ naturali legi a deo est superaddita, ad assequēdum supernaturale bonum, ad quod naturalis lex nō potest perducere, vt lex vetus & lex noua, quę est lex euangelij. Hęc autem lex non est contraria legi naturę, quandoquidem & lex ipsa naturalis sit itidem vera lex dei, sed est naturalis legis perfectio, per quam natura ordinatur & dirigitur ad altiorem & sublimiorem finem, q̃ sit finis secundum facultatē legis naturalis, & hęc diuina lex cum sit data ad assequendum vitam æternam, & a deo infallibili veritate, est de actibus non solummodo externis, sed & internis, prohibens & puniens non solum ea quę foris fiunt peccata, sed & ea quę intus fiunt corde, cōsensu, & cogitatiōe. Hinc apud prophetam huiuscemodi lex dicitur immaculata, tanq̃ non admittens vllam peccati turpitudinē, conuertēs animas, quia nō solū externos, sed & internos motus ꝓhibet, testimoniū fidele, ꝓpter certitudinē veritatis & rectitudinis, præstans paruulis seu vere humilibus sapientiam, qua perueniant ad æternam beatitudinem.

Lex naturalis, & diuina differunt.

Lex humana.

Lex humana est, quæ legi naturali atq; diuinæ superaddita est, vt ipsius metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidata supplicio refrenetur nocēdi facultas, propter hos enim fines secundum doctrinam Apostoli Pauli, sunt a deo ordinatæ sublimiores potestates, qui & apud Salomonem in prouerbijs vocantur legum conditores, Prouerb. 8. De hac lege quonam modo obliget in foro conscientię, & quando sit iusta, & quo fine statuenda sit in hoc capitulo dicturi sumus.

In scripturis sacris duplex genus præceptorum.

Quarto præmittendum est, in lege diuina tam veteri, q̃ noua, reperiri duplex genus præceptorum. Nam quædam sunt, quę nullam in sui natura rationem habent, cur pręcipiantur

antur, veluti ceremoniæ, & sacramentalia veteris & nouæ legis, veluti in aquam baptizandos immergere, agnum paschalem edere. Alia vero sunt præcepta, quæ in sui natura rationabiles causas continent, cuiuscemodi sunt moralia pręcepta, quę pręcipue in decalogo continentur, Non occides, non furtum facies, decreta quoque Euangelica, quæ pręcipue consistunt in fide & dilectione, habent in sui natura, siue secundum suam naturam rationabiles causas, seu fines notissimos humanę rationi. Cuilibet enim iam rationi vtenti manifestum est per actus, qui huiuscemodi pręceptis iubentur homines bene ordinari ad deum & ad proximum suum. Et ideo ratio humana non laborat quęrere, cur sit in lege præceptum, Dñm deũ tuũ timebis, & illi soli seruies, Deu. 10. aut cur pręceptũ est, Diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo. Aut cur dicit̃, Quid dominus est, quod deus tuus requiret a te, nisi vt timeas illum & colas. Neq; item ratio humana laborat quęrere, cur lex prohibuerit homicidium, adulterium, furtum, falsum testimonium, odium, vltionem inimicorum, talium enim præceptorum ratio, causa & vtilitas est manifesta in ordine ad proximum. Ceremonialia vero pręcepta veteris legis, & sacramentalia nouæ legis, vt de lotione baptismi, de benedictione panis & vini, & corpus domini, non sic in ratione sui, & secundum suam naturam in se continent rationabiles causas. Ipsa enim facta quę præcipiuntur huiuscemodi pręceptis, non sic in sui natura vtilitates habent, & ideo in illis ratio seu vtilitas est occulta, cur illa magis, quam eorum opposita, vel alia quælibet indifferentia sint pręcepta. Ideoq; de ceremonialibus præceptis veteris legis dixerunt Hebręi quidam, illa nullam habere rationem, nisi vt sint præcepta ad probandum homini sub deo suo creatore obedientiam, sicuti sub innocentię statu prohibitio ligni scientiæ boni & mali, in se nullam videtur continere rationem seu vtilitatem. Talia, inquiunt, fuerunt in lege Moysi multa ceremoniarum præcepta, veluti sunt, quod vestis nõ conficiatur ex lana & lino, quod non fiat commixtio diuersorum seminum, & carnis cum lacte, & id genus alia multa in lege Moysi.

In diuinis præceptis quibusdam ratio præcipiẽdi cuilibet ẽ manifesta.

In quibusdam diuinis præceptis ratio præcipiendi nõ est manifesta.

Sententia rabbi Moysi Aegyptij Hebræi de rationibus præceptorum ueteris legis.

Verum sapientiores Hebręi, inter quos fuit Rabbi Moyses Aegyptius inclyt⁹ Hębreorum doctor tradit, verum quidem esse in multis ceremoniarum pręceptis ratione seu vtilitatem nō esse, sic vt in alijs manifestam, sciēs tamen omnis legis seu præcepti finem esse vtilitatem, quam intendit legislator erga populum, cui lex data est, docet quod omnis præcepti ac legislatoris intentio seu finis est vel bona dispositio animę ad deum, vel bona dispositio hominum inter se viuentiū, vt ciuitas seu societas sit ordinata, bene disposita in pace & trāquillitate. Propter hāc vtilitatē, inquit esse leges, quibus coercetur contumacium hominum superbia, quibus fit iudicium inter virum & virum, quoniam nisi fures, raptores, adulteri, contumaces puniantur, multiplicabū tur in ciuitatibus mala, & ideo pietas creatoris subueniēs populo pręcepit nobis dicēs, Iudices & præpositos habebis in singulis ciuitatibus tuis. Bona dispositio animæ ad deum est timere, diligere dominum deum. Et quia illum timere, ac quemadmodum oportet diligere nō possumus nisi rectas credulitates habeamus de essentia, vnitate, & maiestate eius, de sapiētia, potentia, volūtate, ęternitate, iustitia, & misericordia illius, Ideo in lege traduntur fidei regulę, quibus docetur dominus deus israhel esse vnus creator omnipotēs, omnium rerū conscius, iustus iudex, misericors & bonus. Horum omniū ratio manifesta est, vt videlicet dn̄s de⁹ timeatur ac diligatur. In hūc quoq; finē reduxit & rōnē ceremonialiū pręceptorū ad cultum dei pertinentium. Horum enim vtilitas est, vt his obseruantijs a deo creatore sibi pręscriptis populus Israhel, lōge fieret ab idololatria, et disceret, atq; assuesceret timere et diligere dominum deum suum, sicuti in lege scriptū est, Præcepit dominus facere omnes ceremonias istas vt timeremus dominum deum nostrum, & bene esset nobis omnibus diebus nostris, & vt viuificaret nos sicut in die ista. Intentio vero legis secundum eā, inquit, partem, quę est de cibo & potu est exterminare, seu diminuere cocupiscentias, & corruptionem ex multitudine ciborum. Et quia maior pars cōcupiscētiarum gentium est in cibo & potu, & in amplexu mulierū. Hæc enim sunt, inquit, quę auferunt vltimam animę perfectionē,

Bona dispositio hominis ad deum.

Vtilitas ceremonialium præceptorum quæ sit.

ctionē, qua deo suo creatori dilectiōe pura adhęret aia. Insup & hæc sunt, quę corrumpunt, inquit, genera hominum in ciuitatibus & regimine familiarum, prosecutio nempe concupiscentiæ destruit leges contemplationis, & sanctitatis, corrumpit corpus, inducit mortem, multiplicat angustias, zelū & inimicitias, & idcirco prouidit pietas creatoris, vt daret nobis pręcepta quę tollerēt finem istum, vt omnibus modis remouerentur cogitationes circa talia, et vt sic prohiberentur omnia, quę possent inducere, vel suscitare cōcupiscentiam, & ista est intentio magna sicuti vna de intentiōibus legis. Vnde lex iubet interfici eum de quo scitur, quod multipliciter quærit delectationes in cibo & potu, veluti est filius rebellis, de quo dictum est. Si genuerit homo filium contumacem, et proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coercitus obedire contempserit, apprehendent eum & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portā iudicij, dicētq; ad eos. Filius noster iste ꝓteruus & contumax ē, monita nostra audire contēnit, cōmessationibus vacat, & luxuriæ, atq; cōuiuijs, lapidib⁹ eū obruet populus ciuitatis & morietur, vt auferatis malū de medio vrī, et vniuersus Israel audiēs ptimescat, Deu. 21. Iussus ē lapidari vt tollerēt de medio anteq; crescat malicia, & cōtaminet multos in multitudine cōcupiscentiæ suę. Sic de intentionibus legis sanctę perfectę est elongare se ab amplexibus mulierū ꝓ posse, sicut præcepit dominus in sanctificatione populi ad recipiendum legem dicēs. Non accedetis ad mulieres. Propter hoc dixit Salomō parabolice, Trahe me post te, et curremus post te, Sanctificatio ergo, quædam cordis est elongatio ab actu illo carnalis commercij, sicuti etiam lex ostendit quod elongatio a potu vini sanctitas est. Qui autem foris sunt puri ac mundi in vestibus & corporibus, intus vero polluti in concupiscentijs & voluptatibus suis, nō assequuntur intentionem seu finem legis, quem intendit deus legislator in præceptis de varijs lotionibus, & purgatiōibus, quæ foris fiunt in corpore aut in vestib⁹. Studere aūt in mūdicia corporis exterioris, et manere in concupiscentia voluptatum, & in effrenatione in cibis & fornicationibus, est esse in fine turpitudinis morum, & de talibus di-

Concupiscētiæ in cibo et potu et amplexu mulierum etiam secundum Hebræos ultimā animæ perfectionem auferunt, & alia multa mala inducunt.

bus dixit Esaias. Qui mundificant, & sanctificant se in hortis & in locis patētibus ac manifestis. In thalamis aūt & in cubiculis abscōderunt se, vt faciant que prohibita sunt comedendo & bibendo. Ex his verbis, inquit, colligitur eos, qui sunt foris mundi, intus autem polluti in concupiscentijs et corporalibus voluptatibus non assequi intentionem legis. Nempe intentio legis prima est diminuere concupiscentiā, & mundare corpus foris, postq̄ intus fuerit homo mundus. Deide & eiusdē præcepti in lege multę possunt esse ratiōes, vtpote vitare idololatriā, habere commemorationem alicui⁹ beneficij populo exhibiti, designare dispositionem intus requisitam in ministerio cultus diuini, exterminare & diminuere cōcupiscentias. Iudęi nō intelligētes hęc in pręceptis legis, deseruerunt primam intentionem dei, manentes & studētes in eo quod fuit propter aliud, scilicet ꝓpter timorē, & amorē creatoris confirmandum, applicantes mentes suas ad pallatium seu ad templum domini, & ad externa opera holocaustorum ac sacrificiorum, quæ data erant tanq̄ instrumenta ad assequendum intentionem legis primam, quæ est cognoscere sublimitatē creatoris, timere & colere illum solum, & non deum vllum alium, & pax atq; tranquillitas ciuium in regimine ciuitatis, donec habeatur sęculum sempiternum totum bonum. Et proinde in primis præceptis quę sunt decalogi, non fuerunt holocausta vel sacrificia. Atq; ita prophetæ arguerunt populum insipiētem, qui non discernentes inter intētionem dei primam & intentionem secundam, ea quę secundario præcepta erant habebant tanq̄ finem legis primarium, quæ tamen sunt habenda tanq̄ media & corroboramenta ad assequendum ea, quæ prima intentione dei pręcepta erant, Et hoc est quod dixit Hieremias. Non fui loquutus patribus vestris, neq; præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti super holocaustis & sacrificijs, non nisi hoc mandaui audire vocem meam, & ero vobis in deum, & vos eritis mihi in populū, propter quod & idem populus arguitur, Audi populus & loquar tibi, & contestabor te, dominus deus tuus ego sum, non in sacrificijs tuis arguam te, nec holocausta tua coram me sunt, nō accipiam de domo tua

Eiusdem præcepti multæ rationes & utilitates esse possunt.

Decalogi præcepta cur primū sint seorsum tradita.

taurum, nec de gregibus arietes. Pro eadem sententia dixit Samuel. Si voluntas domini est in holocaustis & in sacrificijs, nunc audite vocem domini, Ecce obedientia melior est, quam victima. Esaias autem dixit, vt quid mihi victimarum vestrarum multitudinem? hęc mihi molesta sunt. Manus vestrę plenę sunt sanguine, lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere, quęrite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduam. & c. vbi arguit populum non discernentem inter ea, quæ prima intentione erant præcepta, & ea quæ secundaria negligentem præcepta legis decalogi & confidentem in externis sacrificijs ac holocaustis, quę solum erant velut instrumenta adiutoria data, quibus populus adhuc rudis, & in eis quę dei sunt, inconsuetus in dei timorem & amorem proueheretur. Hactenus Rabbi Moysi doctrina in supra dictis certe sententijs, non solummodo nō repugnans, sed et vtilis doctrinę nostrę Christianæ humanisque legibus & ceremonijs Christianæ societatis. Nam bene assignauit literales pręceptorum ceremonialium causas, sed figurales causas seu rationes Christi tum futuri, & ecclesiæ Christi pręteriuit, nimirum quia ex carnali Iudaismo ad Christum non transiens, nondum reuelatos habebat oculos, vt consideraret mirabilia humanæ redemptiōis opera designata in lege domini, Et ideo nos Christiani ex ipsa lege & prophetis, & ab ipso denique Christo & Apostolis edocti, pręter causas & rationes literales, propter quas Iudęi illa pręcepta esse data intelligunt, quas & scripturę legis et prophetarum multis in locis explicant etiam intelligimus illa præcepta habere causas figurales, scientes Christum in illis pręceptis esse præfiguratum omniumque illorum præceptorum esse finem. Et ideo huiuscemodi pręcepta cessauerunt, adueniente Christo, non obstante, quod ipsa pręter causam hanc figuralem habuerint alias quasdam rationabiles causas adhuc manentes, vtpote commemorationem exhibiti beneficij, videlicet liberationem temporalem ex Aegypto, & similia, quæ cum & ipsum Christum figurauerint, non sic congruunt nunc ecclesiæ Christianæ.

Ceremonialia præcepta præter rationes literales habēt rationes figurales, quas Iudæi cecitate superba inflati non uident.

Conuenientia & differentia inter veterem & nouã legem, eorunque sacramenta.

Conueniunt quidem lex noua & vetus, in hoc, quod in neutra apparuit gloria diuinitatis, quę in patria est futura. Differunt autem, quod in noua lege iam via perueniendi ad gloriã illam data est & reuelata, vtpote Christus, & mirabilia opera redẽptionis illius figurata in lege illa sunt adimpleta. In veteri aũt lege, Christus nõ sic erat datus & reuelatus, dicẽte Ioanne Apostolo, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1. Secundum hunc sensum accipiendum est, quod Paulus dicit ad Heb. 10. Vmbrã habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, insinuans imaginem rerum pertinere ad legem nouam, vmbram autem ad veterem legem. Neq; enim illic posuit Apostolus discrimen inter tempus legis, & tempus gloriæ in patria, quia vtrumq; tam vmbra, q̃ imago figura est non res ipsa. Sed sicut vmbra minus est q̃ imago, sic lex vetus min⁹ habuit, q̃ noua. Neutra tamen in hac vita habet veritatem ipsam, luce cõspicua manifestatam, sed illa vmbram, hęc imaginem. Vtriusq; autem tam vmbræ, q̃ imaginis veritatem in futuro videbimus facie ad faciem.

¶ *Sequitur huius partis membrum primum, in quo supra dicta de ratione seu intentione finis, & distinctione legum naturalium, diuinarum, & humanarum magis elucidantur.*

PRimum igitur ad cognoscendum rationẽ legis, & quod nam sit, quod cadat in obligatione legis, propter quod transgressor legis efficiatur in foro conscientiæ reus,

1. Sciendum est triplicia esse legis naturalis officia.

Primum, ad semetipsum decenter viuere secundum inclinationem naturæ insitam ad conseruationem sui esse in cibo & potu. Secundum, decenter viuere in communicando naturam suam alteri, ad conseruationem speciei, secundum insitam inclinationem generandi sibi simile, & ad educandum illud. Tertium, ad deum, & ad omnem hominem iuste viuere, ad parẽtes, ad filios, ad superiores, ad ęquales, ad inferiores, secundum inclinationem qua quisq; appetit bonum honestum, & secundum rationẽ iuste ac recte agere. Et hæc oĩa erant in natura humana sub innocentię statu.

Tria legis naturalie officia.

.In

In tribus istis pendent principia naturalis legis, quæ tam serena, tam valida erat sub innocentiæ statu, vt secundum triplicia huiuscemodi officia, nihil huic legi esset impedimento, nihilq; vel pręter rationem vel contra rationem possit homini surrepere; sed dum homo ex liberi sui arbitrij ratione a deo sese auertit ad inferiora, ad carnalia, ad semetipsum sese deflectens, iam iusto dei iudicio destitutus est gratia originalis iustitię, qua perdita, caro secundum vires sensuales, suos cœpit habere impetus, stimulos, ac inclinationes, etiam contra, aut pręter legem naturalē, atq; ita iuxta Pauli doctrinam, ad Roman. 5. Per vnum hominem Adam peccantem in vniuersa natura humana, secuta est lex in membris repugnans legi mentis, quæ sane lex in membris non est aliud, q̄ propensa quędam inclinatio, procliuitas, seu promptitudo uiuendi, secundum sensuum apprehensiōem ac ęstimationem, non expectato neq; audito internæ rationis iudicio, secundū legem naturalem cœlit⁹ impressam ad bona seu meliora suggerentē. Huiuscemodi autem viuendi procliuitas ab Apostolo Paulo vocatur quidem lex, ad Rom. septimo. Video legem aliam in membris meis repugnātem legi mētis meę, sed non ideo vocatur lex, quod secundum eam viuere oporteat. Siquidem secundum illam viuere, est secundum carnem viuere, quod est a lege naturali & diuina deuiare, & ab ęterna vita in mortem ire, eodem Paulo dicente. Si secūdum carnem vixeritis moriemini. Et alibi, Prudentia carnis, inimica deo, legi enim dei non est subiecta. Sed propterea lex appellatur, quia instar legis naturalis, inclinatio quædam est ad opus, iusto dei iudicio consequens hominem dono iustitiæ seu innocentiæ originalis destitutum, naturaliter consequens sensuum carnalium apprehensionem ac ęstimationē, sicuti in alijs bestijs natura est secundum carnales sensus viuere, nimirum non habentibus vim aliam superiorem, qua supra carnis commodum altiorem finem valeāt cognoscere. Vnde lex hæc in membris non dicitur lex hominis, aut lex mentis seu rationis humanæ, sed dicitur lex carnis, lex in mēbris, lex sensualitatis, tanq̄ inclinatio quædam ad ea quæ carni & sensibus carnis conueniunt, q̄q̄ in homine bonum

ratiō is

Lex naturæ sub innocentiæ statu pura, serena, et fortis

Quid lex in mēbris repugnās legi mentis.

Cur inclinatio ad ea quæ sunt illicita rationi, vocetur ab Apostolo lex.

rationis impediant. Atque ita homo, cum in honore esset, constitutus est in delitiarum paradiso, vt solo deo frueretur. Per peccatum autem comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, ab adolescentia sua pronus secundum carnales sensus viuere magis, quam secundum rationem. Hinc factum est, vt natura humana iam vitiata, secundum vim generatiuam, plus appetat coire, quam lex naturae ad conseruationem speciei decernit. Secundum gustum quoque gustato fructu vetito, plus appetat comedere & bibere, quam lex naturae dictat ad decentem conseruationem naturalis esse. Vnde venter dicitur exactor, Iob. 39. Clamorem exactoris tui non audias, atque ita iam in coitu, in cibo item & in potu ad opus voluptatis trahit hominem frequentius, quam naturae conseruandae necessitas, aut generandi voluntas. Secundum inclinationem insuper prauam animae derelictam ex Adae superbia, qua cupiuit sicut deus esse, iam factus homo cordis elati, magis pronus est diligere creaturas carnalibus sensibus perceptibiles, quam creatorem, magisque seipsum, quam proximum, & hinc natae sunt iam rixae, dissensiones, omneque genus vitiorum. De quibus Paulus ad Romanos primo. Vnde bella & lites, inquit Iacobus, in vobis? nonne ex concupiscentijs, quae militant in membris vestris, Iacobi quart.

Homo cur iã plus appetat coire, comedere, quam exigit lex naturae.

Amplius autem ad sciendum officia atque praecepta naturalis legis, & ad plane cognoscendum differentiam eius a lege humana, operae pretium est considerare, vtrum praeter decem praecepta legis decalogi, sint vlla alia praecepta moralia seu naturalis legis. Et videbitur forsitan, quod non. Nam iuxta sententiam Christi, Mat. 22. In duobus praeceptis charitatis, hoc est in dilectione dei & proximi, vniuersa lex pendet & prophetae, sed haec duo praecepta secundum doctrinam Pauli apostoli ad Romanos decimotertio, iunctis his, quae multis in locis de dilectione dei & proximi docet, explicantur per decem praecepta decalogi. Videntur igitur praeter decẽ illa praecepta nõ esse alia vlla legis naturalis praecepta. Sed pcõtraria sententia est scriptura, quae praeter decalogum explicat praecepta, de non mutuando sub vsuris, Deuteronomij. 18. De honorandis senibus, Leuitici. 19. De vitandis meretricibus.

Praeter decem praecepta decalogi sint ulla alia naturalis legis praecepta.

bus, Deuteronomij. 24. De vitijs contra naturam, Leuiti. 18. De actibus multis virtutũ, vt liberalitatis, misericordię, sobrietatis, castitatis, fortitudinis, aliarumque virtutum, & de vitãdis vitijs cõtrarijs virtutibus, vtpote de auaritia, ebrietate, crapula, gula, superbia & inuidia, vt patet ex diuersis scripturę locis, sed hęc omnia sunt, aut de vitandis, aut fugiẽdis actibus quibusdam naturalis legis praecepta, quę non explicantur in decalogo. Videtur igitur decalogus non explicare omnia naturalis legis pręcepta.

Pro dissolutione huius ex superioribus considerare oportet, omnia praecepta diuina, iudicialia, ceremonialia, ex sola institutione, vim habere, quemadmodum & humana pręcepta; Nam antequam instituerentur, non decernebat naturalis ratio, sic & non aliter debere fieri. Praecepta vero naturalis legis, sunt indita rationali creaturę, efficaciamque habent ex naturali lumine rationis internae, etiam si non statuantur vlla legis positione ac promulgatione.

Moralium praeceptorum triplex est gradus.

Hoc pręmisso, sciendum est, quod moralium praeceptorum triplex est gradus. Nam inter ista quędam sunt communissima, adeoque in lege naturae, in lumine rationis internae manifesta, vt non indigeant vnquam vllo magistro foris docente, aut erudiente, sicuti pręceptum, quo iubetur nulli homini esse male aut inique faciendum, veluti sunt mandata de dilectione dei, & de dilectione proximi, quę dilectiones sunt quasi omnium pręceptorum fines, relucentes in illo communissimo principio, quod est aequum rectum ac iustum, prosequendum est, quod autem iniquum est & iniustum, fugiendum est. Quaedam vero sunt specialia, quorum rationes, & si sint manifestę omnibus, considerationem mentis ad illa vtcumque applicantibus, eas tamen rationes non mox quilibet popularis sic apprehendit ex internę suae mentis lumine, & ideo ista, quia editione quadam pro simplicioribus & rudioribus indigent, expressa sunt in decalogo, ne in rudioribus errent mentes circa huiuscemodi, aut peruertatur iudicium rationis humanae, habentis iam post Adae peccatum legem carnis, assidue repugnantem legi mentis suae.

Secundus gradus praeceptorum legis naturae.

Alia ve-

Tertius gradus praeceptorum naturalis legis.

Alia vero naturalis legis pręcepta sunt specialissima, quorum rationes non sic vt in pluribus sunt oībus manifestæ, sed sapientibus diligenter attendentibus, & actuum circumstantias vehementer considerantibus. Hęc autem sunt præcepta decalogo superaddita populo Israhel per Moysen, & Aaron, per prophetas, per Christum, per Apostolos, dei populo expressa, & declarata tanq̃ conclusiones seu declarationes quędam ex decalogo communibusq́ pręceptis legis naturæ consequentes. In oībus disciplinis tam speculatiuis, q̃ practicis ac moralibus ea, quæ sunt manifestiora, sunt principia quędam ad cognoscendum ea quę sunt minus manifesta.

Declaratio quōnā modo omnia præcepta naturalis legis reducantur ad præcepta decalogi.

Sic ergo multa sunt moralia legisue naturalis præcepta in scripturis sacris expressa & decalogo superadita, sufficienter tñ insinuata atq; intellecta seu intelligenda in ipsius decalogi præceptis. Vnde in primo præcepto vbi prohibetur alienorum deorum cultus, satis insinuantur prohiberi omnia, quæ in cultum idolorum ordinantur. Atq; ita in illo præcepto satis intelliguntur prohibita, maleficia, superstitiones magiæ, colere sculptile, & ita naturalis legis præceptum ē, quod ponitur Deuteronomij.18. Non inueniatur apud te, q̃ lustret filium tuum aut filiam, ducens per ignem, nec sit maleficus atq; incantator, neque phytones consulat, neque diuinos. Sic & in secundo præcepto ne vane iuremus, satis intellitur p̄hibita esse blasphemia & falsa doctrina. In tertio præcepto, qđ præcepit Sabbatū sanctificare & ab operibus seruilib⁹ quiescere, satis insinuanť pręcepta, quibus pęcipiť ne simus accidiosi, ne obliuiscamur domini dei nostri. Ad quod præceptum etiā reducūtur ea quibus iubemur delectari, in deo, & nō frui vlla creatura. Et qa crapulis, et ebrietatibus maxime obliuiscimur domini dei nostri, Ideo in eodem pręcepto præceptum intelligitur abstinere a crapulis & cōmessationibus. Vnde & hoc præceptum, etsi quantum ad tēporis determinationem sit cæremoniale, dicente scriptura. Vt sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos Exodi 31, est tamen morale q̃tum ad actum qui pręcipitur scilicet interdum vacare his, quæ dei sunt. Et secundū hanc rationem moralem manet iuris naturæ semper.

In quar

In quarto pręcepto,de honore parentum sufficienter insinuatur,quod dicitur Leuit.19. Coram cano capite cõsurge & honora personam senis,& generaliter omnia praecepta quibus iubetur homo exhibere honorem,aut beneficentiam,seu eleemosynam proximis. In quinto praecepto decalogi prohibẽte homicidium intelliguntur prohibitę violentiae & lesiones corporis,ira ipsumq; odium,secundum illud, ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Vnde Ioannes in canonica,capite tertio. Qui odit fratrem suum,homicida est. In hoc praecepto etiam intelliguntur prohibita scandalizare proximũ, non pascere fame morientem,non defendere proximum ab iniuria occasoris,aut occisorem instigare. In sexto praecepto,quo prohibetur adulterium,intelliguntur prohibita vitia contra naturam,& oĩs illorum membrorum abusus ,fornicatiões & meretricia, Deu.24. Nõ erit meretrix de filiab⁹ Israel,neq; fornicator de filijs Israel, & Leuit.18. Cũ masculo ne cõmisceearis. Cũ oĩ pecore nõ coibis. Qui coierit cũ iumẽto,morte moriatur. Prohibentur hic etiã oscula & tactus libidinosi. In septimo pręcepto, Non furtũ facies,inteligũtur ꝓhibitę vsurę,rapinę, fraudes, adiuuare furem in faciendo furtum,alienae rei detentiones. In octauo praecepto quo prohibetur falsum testimonium, insinuatur ꝓhibitum esse periurium contra proximum,& omne mendacium, & sic de alijs. Ex his potest esse manifestum omnia septem mortalia peccata eorumq; species ac filias in decalogo ꝓhiberi, quod in alijs declarabitur latius. Iam si dixeris nõ oĩa ꝑcepta,ꝑcepta esse moralia,legisq; naturae praecepta. Nã credere et colere vnum creatorem coeli et terrę est primũ decalogi praeceptum,quod tamen non secundum lumen rationis internę,sed per lumen fidei cognoscitur. Neq; enim p se notũ neq; scitũ est deũ esse. Nã opposito illius , quod ẽ ei per se notũ,nullus potest assentire,multi autem credũt oppositum secundũ illud psalmi. Dixit insipiẽs in corde suo, non est deus. Obiectio.

Solutio. Respondeo,praeceptum hoc cognoscitur intellectis terminis ,& visa siue per lumen rationis internę,siue per lumẽ fidei existentia subiecti. Quisquis enim crediderit deum esse creatorem coeli & terrę,omnium conseruatorem & ... I redem-

redemptorem,beatificumq; humanæ naturę finem,is conti-
nuo per lumen rationis internę iudicat deum esse amandū
atq; colendum. Neq; est putandum esse absurdum præ
cepta quędā legis naturæ,quę habentur tanq̄ principia prę-
supponere fidem,aut humanam,aut diuinam de existentia
rei quæ per subiectum significatur. Principium naturalis
legis est,homicidia aut falsa testimonia esse mala,non tamen
inde sequit̄,q̄ mihi sit notū vllū nūc homicidiū aut adulteriū
existere in natura. Deinde & interdū in scientijs demōstra-
tiuis,et speculatiuis oportet addiscentē credere pricipia,quæ
in superiori sciētia sunt nota. Et ideo q̄uis p se nō sit notū in
lumine rōnis internæ in rerū natura aliquā talē esse causam
quæ sit omnium rerū creator & beatificator. Nō tñ inde seq-
tur nō esse naturalis legis præceptū,deū esse diligendū & co
lendū,& non esse dei cultū ad alienos deos transferēdū. Cę-
terum & multa cōmunia sunt cognita per lumē ratiōis in-
ternæ,quibus relucentib⁹ in cōmunibus animorū cōceptiōi
bus potest probari deū esse.i.aliquid esse, quod soli deo cōpe
tere potest. Videlicet,Oē qd̄ mouet̄,ab alio mouet̄,& nō po
test esse,p̄cessus in infinitū,ex quib⁹ alijs q̄busdā naturaliter
cognitis assūptis naturales philosophi demōstrauerūt aliqd̄
esse mouēs immobile. Itē in causis efficientibus secūdū ordi
nē depēdētibus ac opantib⁹ nō potest esse processus in infini
tū. Necesse est igit̄ in vniuersitate entiū aliquā causā efficien
tē esse primā, a qua cæterę causę efficiētes depēdeāt. Alia in
sup multa sunt, quæ deus intus loq̄t̄,intusq; docet, nō p solū
lumē fidei,sed & p lumē rōnis internę,ex q̄b⁹ p̄bari,et ostē
di potest vnū esse deū omniū gubernatorē, & cōseruatorē,a
q̄ pēdeāt oīa. Neq; refert ad præsēs,siue tales probatiōes sint
demōstrationes siue rōnes solū verisimiles,sed sufficiat nūc
scire humanū genus ignorātia & cecitate esse vitiatū p Adę
peccatū,& ideo nūc hoīes p lumē rōnis internæ tales rōnes
capere non posse sine labore & studio,& præsertim rudiores
aut consuetudine praua corruptos, de quibus propheta. Di-
xit insipiens in corde suo,non est deus, & apostolus Paulus
ad Romanos primo,qui et propterea facti sūt inexcusabiles.
Vn̄ priusq̄ præceptū vlli creaturæ rōnali dandū ē,oportet ei
dē rationali creaturæ aliq̄d esse p̄cognitū de legis cōditore,
vt in-

Deum esse an sit notum per se.

vt intelligat aliquē talē esse, q prçcipiat, a q̄ & sibi illa præcē pta īposita esse credat, quem et tanq̄ sublimiorē quandā potē statē habeat, alioq & frustra quispiā precepta illi intimaret, et qa p fidē vni⁹ dei oīpotētis innotescit nobis diuinę potesta tis sublimitas, ex qua cōpetit illi præcipiēdi autoritas. Ideo fides quędā de deo oīm Max. Opt. habēte potestatē sup vniuersas creaturas, psupponit tāq̄ prēābula in his, qb⁹ prçcepta sūt dāda, q sane pcepta nulla acciperēt, nisi illa ab aliqua sublimiori potestate, pfecta esse cognoscerēt. Nemo accipit aliqd tanq̄ legę aut prçceptū nisi credat illud a supiore esse pfectū, et ideo si lex aliqua præcipiat aliqd credere, oportet eū, q hoc velut præcepū accipit, credere esse prçceptorē hoc præcipientem. Proinde & in veteri lege deus legem dedit populo habenti iam cœlitus inspiratā vnius dei fidē, ad quā prodigijs quoq et miraculis populum electum excitauit pri usq̄ precepta daret, vnde & recte, inquit diuus Thomas Aquinas, in veteri lege non fuisse præceptum datum de fide vnius dei, Vide Tho. 2. 2. quæst. 16. Populo autem vnius dei fidem iam habenti, consequenter dantur prçcepta, quę populus tenetur facere siue credendo particularia credibilia, quę reuelat, siue operando, quę iubet, vnde primum præceptum nōn est vt credamus deum esse, sed vt vnum deum, & non alienos deos colamus. Amplius ad intelligendum vires legum, ac rationes in fines ipsarum, sciendum quod de duobus est legislatoris intentio. De vno quidem tanq̄ de actu, qui præcipitur, vel prohibetur, qui sub præcepto vel prohibitione ponitur tanq̄ id quod faciendum est aut vitandum. De altero quidem est eiusdem legislatoris intentio, tanq̄ de eo ad quod intēdit per actus illos quos præcipit homines inducere, & hoc est finis legis seu prçcepti, neq; enim rationabilis esset legislatoris intētio, velle quēq̄ ad aliqd faciēdū esse obligatū, si nō rōnabilis esset finis sic prçcipiēdi, atq; ita nō idē ē finis præcepti, & id de quo præceptū datur, quēadmodū in medicina aliud præceptū q̄ medico præcipitur, vt tale vel talę poculum præpararet sic vel sic ægrotanti, aliud sanitas, quę ē finis illorū pceptorū medicinæ. Neq; enī medico præceptū ē, vt sanet, sed vt præcepta regulasq; artis medicinę, quę sūt ad sanādum necessaria seu ordinata nō omittat.

Præcepta non dantur nisi his qui utcunq; iam noscunt legislatorem.

Id tamen quod est finis vnius praecepti, si sit actus aliquis voluntatis, potest in obligatiōem sub pręcepto altero cadere, quemadmodum de charitate mox dicemus. Sic in moralib⁹ alia sunt opera, quae praecipiūtur. Alius est finis, propter quē pręcipiuntur. Finis legis seu pręceptorum legis, quem legislator intendit, est vt li, quibus lex imponitur, boni fiant, iuste & recte viuant. Bonitas autem, quemadmodum ex supra dictis patet, gemina est, Vna bonitas naturalis esse, veluti vtilitas proximorum, Pax item & tranquillitas ciuiū in hac vita inter sese conuiuentiū, secundum ciuilem quandam iusticiam diuinę legi nō contrariam, quin potius ordinabilē ad ipsam. Alia vero est bonitas supernaturalis esse, vtpote supernaturalis beatitudinis in regno dei. Pax insuper & tranquillitas reipublicę, quę fide & euangelicis legibus sociata ē ad perueniendum in finem illum, & hęc est intentio legis diuinae. Hinc praeceptorū opera in scripturis sacris, et apud ecclesiasticos patres bifariam dicuntur bona, Vno modo per exclusionem culpae. Alio modo per positiōem dignitatis seu meriti aeternae vitę. Gentilis aut Christianus, qui extra charitatem ex naturali pietate honorat parentes, aut pascit esurientem, fame morientē, implet praeceptū legis naturae, facitq; opus bonum bonitate accepta, non secundo, sed primo modo.

Opera bona dupliciter dicuntur.

Ad haec planius intelligenda, conuenit considerare, quonam pacto charitas est finis pręcepti. Sciendum est charitatem hanc esse, qua sumus filij dei, consortes diuinae naturae, de qua Ioannes loquitur, Videte qualem charitatem deus ostendit nobis, vt filij dei nominemur, et sim⁹, primę Ioan. 3. loquens de charitate, qua ipse nos diligit, diffundēs in nobis adhuc inimicis charitatem per spiritum sanctum, qua ex inimicis, amici ipsius efficiamur. Haec autem charitas in nobis est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nō potest esse cordis puritas, vbi dominatur concupiscentia, aut vana huius mundi cupiditas. Non potest esse conscientia bona, vbi deest fiducia spei, orientis ex conscientia boni animi bene sibi conscij, Charitas enim bene operantis, spem dat bonę cōsciētię nō potest esse fides nō ficta, quae nō est a deo inspirata, sed quā sibi cōfingit humana pręsumptio, veluti dū anim⁹

Quid sit de corde puro, consciētia bona, & fide non ficta.

animus credēs aliquid futurum, quod nō videt, fingit sibi aliquid futurum, quod non est, aut credat, vel speret, diligatque quod falsum est. Vnde quod in vno loco dicit Apostol⁹, Charitas est finis præcepti, hoc in alio loco dicit, Finis legis Christus est, finis, inq̃, non corruptionis aut consumptionis, qua scilicet Christus abeat, euacuetur, aut esse desinat, sed consummationis seu perfectionis, qua Christus ipse in nobis maneat, corda nostra possideat. Apostolus cum dicit, Charitas est finis præcepti, accipit pręceptum pro tota lege Moysi, de hac enim loquitur, vt patet ex cohærentia sententiarum. Sciendū est igitur, quod lex Moysi triplicia continet præcepta; quædam perpetua, quæ continet legis decalogus: Alia iudicialia, de iusticia populo administranda in iudicijs, de criminibus, & transgressoribus legis diuinæ puniendis. Postremum ceremonialia sacramenta, & secundum singulas partes, finis legis est charitas seu Christus. Nā et lex secundum ea pręcepta quæ decalogus continet, non impletur, si non ipse operans legis opus in charitatem ordinet. Siquidem decalogi opera, neq̃ perfecta, recta, aut iusta sunt, si non charitatem habeant, finem in quem referantur. Deinde lex secūdum eam partem, quæ circa scelerū vindictas versatur, medicinalis est, vt sanatis morbis contumaciæ atq̃ superbię homines peccare desistant. Postremum lex secundū cerimonialia sacramenta Christū nobis insinuat, ad Christū nos mittit. Verum ne ex scriptura, qua dicit̄ charitas esse finis præcepti, quispiā fallatur, & credat charitatem fieri & generari ex obseruantia pręceptorum, tanq̃ ex merito, quo perueniam⁹ ad charitatem, Sciendum est, quod is, qui non diligit, mandata dei non seruat. Si quis, inquit Christus, non diligit me, sermones meos non seruat. Proinde non custodia mādatorum dilectionem facit, sed econtrario, dilectio facit custodire mandata. Vnde Aug. super Ioannem, tractans verbum Christi dicentis, Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Quęrit, an dilectio faciat seruare pręcepta, an potius econtrario, pręcepta seruata faciant dilectionē. Respondet. Nemo ambigit quod dilectio pręcedit in vnoquoq̃ obseruationē mandatorum. Nā vnde pręcepta seruat, nō habet is, q nō diligit.

Finis legis Christus.

Declaratur charitas esse finis omniū preceptorū legis.

Non mādatorū custodia charitatē generat, sed econtrario potius.

Quod

Quod ergo ait, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, ostendit non vnde dilectio generetur, sed vnde monstretur. Neq; enim ait, Si præcepta mea seruaueritis, dilectionem meam dabo vobis, sed manebitis, inquit, in dilectione mea, tanq; dicat, Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectiōe mea, id est, in gratia mea, qua ego dilexi vos, eligens vos de mundo, vt fructum afferatis, sed nolite putare vos manere in hac dilectione mea, si non seruaueritis præcepta mea. Non ergo, vt Christus nos diligat prius seruamus præcepta ipsius, sed nisi prior ipse nos diligat, largiens gratiā, pręcepta illius seruare nō possum⁹. Seruare, inquā, sic vt ingrediamur vitā ęternā, sic vt Pelagiani putabāt nos p vī liberi arbitrij posse esse sine pctō, sicq; seruare illa, vt bñ viuam⁹. Hoc enim falsū est, quia nec bñ viuere dicendi sunt, q̄ viam bene viuendi Christum, & finem bene viuendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione quadam contemnunt. Multi sunt extra ecclesiam, etiam pagani, qui secundum quandam huius vitæ consuetudinem dicuntur boni homines, boni viri, bonæ fœminæ, inuocantes, & quasi obseruantes ea, quę in lege præcepta sunt, deferentes honorem parentibus suis, non mœchantes, non homicidium, non furtum, non falsum testimonium perpetrantes, qui & pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ægrotum, consolantur inclusum. Hæc omnia facientes in cæcitate, & in tenebris manent, putantes sese non indigere Christo medico, qui solus est via, veritas, et vita.

Quomodo extra charitatem qs implet præceptum.

Obiectiones tres.

Hic iā si dixeris, Charitas si sit principium, causaq; efficiens, ex qua prodit mandatorum custodia, non poterit igitur charitas esse finis custodiæ mādatorū, siquidem causa finali tempore prior est efficiens causa, quę propter causam finalem acquirendā, prodit in opus, vt patet in eo, qui ambulat propter sanitatem, & in ęgroto, qui propter sanitatem medicinam accipit. Præterea charitas est id, quod pręceptum est, seu id quod sub præcepto cadit. Non potest igitur ipsa charitas esse finis, propter quem præceptū est datum seu impositū. Præterea si charitas sit id, quod pręcipitur, quis ergo erit finis præcepti illius, quo præcipitur ipsa charitas.

Solutiones.

Respondeo argumentū nihil concludere.

Nam

Nã cã finalis & efficiẽs coincidũt. Manifestũ est deũ esse pricipiũ & finẽ oĩm bonorũ operũ nostrorũ, neq; vllũ esse meritũ bonũ, qđ nõ sit dei donũ, & in deũ, vt in finẽ ordinatum. Ad probationẽ aũt argumenti dicitur, ꝙ duplex est finis, Nã quidã est, quẽ efficiẽs causa operãdo intẽdit ꝓducere, veluti sanitas, ꝑpter quã producendã medicus medicinã prꝑparat, & talis finis est, secundũ tpꝰ posterior causa efficiẽte. Alius est finis, nõ quẽ cã efficiẽs operando intendit ꝓducere, sed quẽ intendit alteri cõmunicare, hoc modo idẽ est causa finalis & efficiens eiusdẽ actus, & sic deus operať nobiscũ opa bona ꝓpter semetipsum, vt videlicet cõmunicet nobis semetipsũ, & largiať nobis suã immutabilẽ ac sempiternã bonitatẽ. Atq; ita deꝰ simul ẽ autor bonorũ operũ, et eorundẽ bonoꝝ opum finis. Ad secundũ dicimus, aliud esse preceptũ ꝗ pręcipiť charitas, aliud præceptũ cuius charitas finis est. Pcipiť charitatis actus, cũ dicitur, Diliges dñm deũ tuũ. Hæc aũt ipsa charitas, est finis cæterorũ pręceptorũ legis, cuiuscemõi sunt, vnũ deũ colere, neq; iurare vane p ipm, neq; adorare idola, &c.

Itẽ rõ ꝓhibitiõis cõcupiscẽtiæ, nõ solummõ ẽ, ne pueniať ad opus adulterij, aut ebrietatis, aut rei cõcupitę, sed ẽ, qa cõcupiscẽtia ipsa cõtraria ẽ charitati aię eius cui inest, & aufert vltimã pfectionẽ eius. Cupiditas eni ẽ venenũ charitatis, atq; ita pręceptorũ secundæ tabulæ, quę sunt ad ꝓximũ, finis nõ sola tpalis proximorũ vtilitas, sed & nr̃a vtilitas, vt vel charitatẽ nõ extinguamꝰ, neq; lõge ab ea discedat nr̃ aius. Itẽ finẽ primi pręcepti, ꝗ ꝓhibetur idololatria, & pręcipiť cultꝰ vniꝰ dei esse charitatẽ, de se manifestũ est, & similiter finẽ. 2. pręcepti, ꝗ pręcipitur ne assumamus nomẽ dei inuanũ. Itẽ finẽ tertij pręcepti esse charitatẽ patet, dũ in oĩbus operibus laboramus spe futurę qetis, vt habeamus sabbatũ in deo sempiternũ. Sic et in pręceptis cęteris, veluti eorũ, qbus diciť, Nõ mœchaberis, & c. finis est charitas seu dilectio dei, vt moderatis & suppressis cõcupiscentijs, quibus ratiõalis animꝰ ab his quę deb sũt auersus, carnalibꝰ voluptatibꝰ est immersus, deꝰ diligať. Itẽ finem fidei esse charitatẽ patet, quia mõstrat finẽ, quem diligimus, finem item spei esse charitatẽ patet, quia erigit animum, vt contra impedimenta tendamus in illum.

Duplex finis.

Ratio prohibitiõis cõcupiscentiæ, quæ sit.

Ad vlti-

bus dixit Esaias. Qui mundificant, & sanctificant se in hortis & in locis patētibus ac manifestis. In thalamis aūt & in cubiculis absċōderunt se, vt faciant que prohibita sunt comedendo & bibendo. Ex his verbis, inquit, colligitur eos, qui sunt foris mundi, intus autem polluti in concupiscentijs et corporalibus voluptatibus non assequi intentionem legis. Nempe intentio legis prima est diminuere concupiscentiā, & mundare corpus foris, postq̄ intus fuerit homo mundus. Deide & eiusdē praecepti in lege multę possunt esse ratiōes, vtpote vitare idololatriā, habere commemorationem alicuius beneficij populo exhibiti, designare dispositionem intus requisitam in ministerio cultus diuini, exterminare & diminuere cōcupiscentias. Iudęi nō intelligētes hęc in pręceptis legis, deseruerunt primam intentionem dei, manentes & stupētes in eo quod fuit propter aliud, scilicet ꝑpter timorē, & amorē creatoris confirmandum, applicantes mentes suas ad pallatium seu ad templum domini, & ad externa opera holocaustorum ac sacrificiorum, quae data erant tanq̄ instrumenta ad assequendum intentionem legis primam, quae est cognoscere sublimitatē creatoris, timere & colere illum solum, & non deum vllum alium, & pax atq; tranquillitas ciuium in regimine ciuitatis, donec habeatur sęculum sempiternum totum bonum. Et proinde in primis praeceptis quę sunt decalogi, non fuerunt holocausta vel sacrificia. Atq; ita prophetae arguerunt populum insipiētem, qui non discernentes inter intētionem dei primam & intentionem secundam, ea quę secundario praecepta erant habebant tanq̄ finem legis primarium, quae tamen sunt habenda tanq̄ media & corroboramenta ad assequendum ea, quae prima intentione dei pręcepta erant. Et hoc est quod dixit Hieremias. Non fui loquutus patribus vestris, neq; praecepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti super holocaustis & sacrificijs, non nisi hoc mandaui audire vocem meam, & ero vobis in deum, & vos eritis mihi in populū, propter quod & idem populus arguitur, Audi populus & loquar tibi, & contestabor te, dominus deus tuus ego sum, non in sacrificijs tuis arguam te, nec holocausta tua coram me sunt, nō accipiam de domo tua

Eiusdem praecepti multae rationes & utilitates esse possunt.

Decalogi praecepta cur primū sint seorsum tradita.

taurum, nec de gregibus arietes. Pro eadem sententia dixit Samuel: Si voluntas domini est in holocaustis & in sacrificijs, nunc audite vocem domini, Ecce obedientia melior est, quam victima. Esaias autem dixit, vt quid mihi victimarum vestrarum multitudinem? hęc mihi molesta sunt. Manus vestrę plenę sunt sanguine, lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere, quęrite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduam. & cętera, vbi arguit populum non discernentem inter ea, quae prima intentione erant praecepta, & ea quae secundaria negligentem praecepta legis decalogi & confidentem in externis sacrificijs ac holocaustis, quę solum erant velut instrumenta adiutoria data, quibus populus adhuc rudis, & in eis quę dei sunt, inconsuetus in dei timorem & amorem proueheretur. Hactenus Rabbi Moysi doctrina in supra dictis certe sententijs, non solummodo nō repugnans, sed et vtilis doctrinę nostrę Christianae humanisque legibus & ceremonijs Christianae societatis. Nam bene assignauit literales pręceptorum ceremonialium causas, sed figurales causas seu rationes Christi tum futuri, & ecclesiae Christi prętermisit, nimirum quia ex carnali Iudaismo ad Christum non transiens, nondum reuelatos habebat oculos, vt consideraret mirabilia humanae redemptiōis opera designata in lege domini, Et ideo nos Christiani ex ipsa lege & prophetis, & ab ipso denique Christo & Apostolis edocti, pręter causas & rationes literales, propter quas Iudęi illa pręcepta esse data intelligunt, quas & scripturę legis et prophetarum multis in locis explicant etiam intelligimus illa praecepta habere causas figurales, scientes Christum in illis pręceptis esse praefiguratum omniumque illorum praeceptorum esse finem. Et ideo huiuscemodi pręcepta cessauerunt, adueniēte Christo, non obstante, quod ipsa pręter causam hanc figuralem habuerint alias quasdam rationabiles causas adhuc manentes, vtpote commemorationem exhibiti beneficij, videlicet liberationem temporalem ex Aegypto, & similia, quae cum & ipsum Christum figurauerint, non sic congruunt nunc ecclesiae Christianae.

Ceremonialia praecepta praeter rationes literales habēt rationes figurales, quas Iudaei caecitate superba inflati non uident.

Conuenientia & differentia inter ueterem & nouã legem, eorumq; sacramenta.

Conueniunt quidem lex noua & vetus, in hoc, quod in neutra apparuit gloria diuinitatis, quę in patria est futura. Differunt autem, quod in noua lege iam via perueniendi ad gloriã illam, data est & reuelata, vtpote Christus; & mirabilia opera redēptionis illius figurata in lege illa sunt adimpleta. In veteri aũt lege, Christus nõ sic erat datus & reuelatus, dicẽte Ioanne Apostolo, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1. Secundum hunc sensum accipiendum est, quod Paulus dicit ad Heb. 10. Vmbrã habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, insinuans imaginem rerum pertinere ad legem nouam, vmbram autem ad veterem legem. Neq; enim illic posuit Apostolus discrimen inter tempus legis, & tempus gloriæ in patria, quia vtrumq; tam vmbra, q̃ imago figura est non res ipsa. Sed sicut vmbra minus est q̃ imago, sic lex vetus min⁹ habuit, q̃ noua. Neutra tamen in hac vita habet veritatem ipsam, luce cõspicua manifestatam, sed illa vmbram, hęc imaginem. Vtriusq; autem tam vmbræ, q̃ imaginis veritatem in futuro videbimus facie ad faciem.

¶ *Sequitur huius partis membrum primum, in quo supra dicta de ratione seu intentione finis, & distinctione legum naturalium, diuinarum, & humanarum magis elucidantur.*

PRimum igitur ad cognoscendum rationẽ legis, & qd nam sit, quod cadat in obligatione legis, propter quod transgressor legis efficiatur in foro conscientiæ reus, Sciendum est triplicia esse legis naturalis officia.

Tria legis naturalis officia.

Primum, ad semetipsum decenter viuere secundum inclinationem naturæ insitam ad conseruationem sui esse in cibo & potu. Secundum, decenter viuere in communicando naturam suam alteri, ad conseruationem speciei, secundum insitam inclinationem generandi sibi simile, & ad educandum illud. Tertium, ad deum, & ad omnem hominem iuste viuere, ad parẽtes, ad filios, ad superiores, ad ęquales, ad inferiores, secundum inclinationem qua quisq; appetit bonum honestum, & secundum rationẽ iuste ac recte agere. Et hæc oĩa erant in natura humana sub innocentię statu.

In

In tribus istis pendent principia naturalis legis, quæ tam serena, tam valida erat sub innocentiæ statu, vt secundum triplicia huiuscemodi officia, nihil huic legi esset impedimento, nihilque vel præter rationem vel contra rationem possit homini surrepere, sed dum homo ex liberi sui arbitrij ratione a deo sese auertit ad inferiora, ad carnalia, ad semetipsum sese deflectens, iam iusto dei iudicio destitutus est gratia originalis iustitiæ, qua perdita, caro secundum vires sensuales, suos cœpit habere impetus, stimulos, ac inclinationes, etiam contra, aut præter legem naturalē, atque ita iuxta Pauli doctrinam, ad Roman. 5. Per vnum hominem Adam peccantem in vniuersa natura humana, secuta est lex in membris repugnans legi mentis, quæ sane lex in membris non est aliud, quam propensa quædam inclinatio, procliuitas, seu promptitudo uiuendi, secundum sensuum apprehensiōem ac æstimationem, non expectato neque audito internæ rationis iudicio, secundū legem naturalem cœlitus impressam ad bona seu meliora suggerentē. Huiuscemodi autem viuendi procliuitas ab Apostolo Paulo vocatur quidem lex, ad Rom. septimo. Video legem aliam in membris meis repugnātem legi mētis meæ, sed non ideo vocatur lex, quod secundum eam viuere oporteat. Siquidem secundum illam viuere, est secundum carnem viuere, quod est a lege naturali & diuina deuiare, & ab æterna vita in mortem ire, eodem Paulo dicente. Si secūdum carnem vixeritis moriemini. Et alibi, Prudentia carnis, inimica deo, legi enim dei non est subiecta. Sed propterea lex appellatur, quia instar legis naturalis, inclinatio quædam est ad opus, iusto dei iudicio consequens hominem dono iustitiæ seu innocentiæ originalis destitutum, naturaliter consequens sensuum carnalium apprehensionem ac æstimationē, sicuti in alijs bestijs natura est secundum carnales sensus viuere, nimirum non habentibus vim aliam superiorem, qua supra carnis commodum altiorem finem valeāt cognoscere. Vnde lex hæc in membris non dicitur lex hominis, aut lex mentis seu rationis humanæ, sed dicitur lex carnis, lex in mēbris, lex sensualitatis, tanquam inclinatio quædam ad ea quæ carni & sensibus carnis conueniunt, quamquam in homine bonum

Lex naturæ sub innocentiæ statu pura, serena, et fortis

Quid lex in mēbris repugnās legi mentis.

Cur inclinatio ad ea quæ sunt illicita rationi, vocetur ab Apostolo lex.

ratiō

rationis impediant. Atque ita homo, cum in honore esset, constitutus est in delitiarum paradiso, vt solo deo frueretur. Per peccatum autem comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, ab adolescentia sua pronus secundum carnales sensus viuere magis, quam secundum rationem. Hinc factum est, vt natura humana iam vitiata, secundum vim generatiuam, plus appetat coire, quam lex naturae ad conseruationem speciei decernit. Secundum gustum quoque gustato fructu vetito, plus appetat comedere & bibere, quam lex naturae dictat ad decentem conseruationem naturalis esse. Vnde venter dicitur exactor, Iob. 39. Clamorem exactoris tui non audias, atque ita iam in coitu, in cibo item & in potu ad opus voluptatis trahit hominem frequentius, quam naturę conseruandę necessitas, aut generandi voluntas. Secundum inclinationem insuper prauam animę derelictam ex Adae superbia, qua cupiuit sicut deus esse, iam factus homo cordis elati, magis pronus est diligere creaturas carnalibus sensibus perceptibiles, quam creatorem, magisque seipsum, quam proximum, & hinc natae sunt iam rixae, dissensiones, omneque genus vitiorum. De quibus Paulus ad Romanos primo. Vnde bella & lites, inquit Iacobus, in vobis? nonne ex concupiscentijs, quae militant in membris vestris, Iacobi quart.

Homo cur iā plus appetat coire, comedere, quā exigit lex naturae.

Amplius autem ad sciendum officia atque praecepta naturalis legis, & ad plane cognoscendum differentiam eius a lege humana, operę pretium est considerare, vtrum pręter decē pręcepta legis decalogi, sint vlla alia pręcepta moralia seu naturalis legis. Et videbitur forsitan, quod non. Nam iuxta sententiam Christi, Mat. 22. In duobus pręceptis charitatis, hoc est in dilectione dei & proximi, vniuersa lex pendet & prophetę, sed hęc duo praecepta secundum doctrinam Pauli apostoli ad Romanos decimotertio, iunctis his, quae multis in locis de dilectione dei & proximi docet, explicantur per decem praecepta decalogi. Videntur igitur pręter decē illa praecepta nō esse alia vlla legis naturalis pręcepta. Sed pro cōtraria sententia est scriptura, quae praeter decalogum explicat praecepta, de non mutuando sub vsuris, Deuteronōmij. 18. De honorandis senibus, Leuitici. 19. De vitandis meretricibus.

Praeter decem praecepta decalogi sint ulla alia naturalis legis praecepta.

bus, Deuteronomij. 24. De vitijs contra naturam, Leuiti. 18. De actibus multis virtutū, vt liberalitatis, misericordię, sobrietatis, castitatis, fortitudinis, aliarumque virtutum, & de vitādis vitijs cōtrarijs virtutibus, vtpote de auaritia, ebrietate, crapula, gula, superbia & inuidia, vt patet ex diuersis scripturę locis, sed hęc omnia sunt, aut de vitandis, aut fugiēdis actibus quibusdam naturalis legis praecepta, quę non explicantur in decalogo. Videtur igitur decalogus non explicare omnia naturalis legis pręcepta.

Pro dissolutione huius ex superioribus considerare oportet, omnia praecepta diuina, iudicialia, ceremonialia, ex sola institutione, vim habere, quemadmodum & humana pręcepta, Nam antequam instituerentur, non decernebat naturalis ratio, sic & non aliter debere fieri. Praecepta vero naturalis legis, sunt indita rationali creaturę, efficaciamque habent ex naturali lumine rationis internae, etiam si non statuantur vlla legis positione ac promulgatione.

Moralium praeceptorum triplex est gradus.

Hoc pręmisso, sciendum est, quod moralium praeceptorum triplex est gradus. Nam inter ista quędam sunt communissima, adeoque in lege naturae, in lumine rationis internae manifesta, vt non indigeant vnquam vllo magistro foris docente, aut erudiente, sicuti pręceptum, quo iubetur nulli homini esse male aut inique faciendum, velut sunt mandata de dilectione dei, & de dilectione proximi, quę dilectiones sunt quasi omnium pręceptorum fines, relucentes in illo communissimo principio, quod est aequum rectum ac iustum, prosequendum est, quod autem iniquum est & iniustum, fugiendum est. Quaedam vero sunt specialia, quorum rationes, & si sint manifestę omnibus, considerationem mentis ad illa vtcumque applicantibus, eas tamen rationes non mox quilibet popularis sic apprehendit ex internę suae mentis lumine, & ideo ista, quia ęditione quadam pro simplicioribus & rudioribus indigent, expressa sunt in decalogo, ne in rudioribus errent mentes circa huiuscemodi, aut peruertatur iudicium rationis humanae, habentis iam post Adae peccatum legem carnis, assidue repugnantem legi mentis suae.

Secundus gradus praeceptorum legis naturae.

Alia ve-

Tertius gradus præceptorum naturalis legis.

Alia vero naturalis legis pręcepta sunt specialissima, q̃rum rationes non sic vt in pluribus sunt oĩbus manifestæ, sed sapientibus diligenter attendentibus, & actuum circumstantias vehementer considerantibus. Hęc autem sunt præcepta decalogo superaddita populo Israhel per Moysen, & Aaron, per prophetas, per Christum, per Apostolos, dei populo expressa, & declarata tanq̃ conclusiones seu declarationes quędam ex decalogo communibusq; pręceptis legis naturæ consequentes. In oĩbus disciplinis tam speculatiuis, q̃ practicis ac moralibus ea, quæ sunt manifestiora, sunt principia quędam ad cognoscendum ea quę sunt minus manifesta.

Declaratio quõnã modo omnia præcepta naturalis legis reducantur ad præcepta decalogi.

Sic ergo multa sunt moralia legisue naturalis præcepta in scripturis sacris expressa & decalogo superadita, sufficienter tñ insinuata atq; intellecta seu intelligenda in ipsius decalogi præceptis. Vnde in primo præcepto vbi prohibetur alienorum deorum cultus, satis insinuantur prohiberi omnia, quæ in cultum idolorum ordinantur. Atq; ita in illo præcepto satis intelliguntur prohibita, maleficia, superstitiones magiæ, colere sculptile, & ita naturalis legis præceptum ẽ, quod ponitur Deuteronomij. 18. Non inueniatur apud te, q̃ lustret, filium tuum aut filiam, ducens per ignem, nec sit maleficus atq; incantator, neque phytones consulat, neque diuinos. Sic & in secundo præcepto ne vane iuremus, satis intellitur p̃hibita esse blasphemia & falsa doctrina. In tertio præcepto, qđ præcepit Sabbatũ sanctificare & ab operibus seruilib⁹ quiescere, satis insinuanť pręcepta, quibus pęcipiť ne simus accidiosi, ne obliuiscamur domini dei nostri. Ad quod præceptum etiã reducũtur ea quibus iubemur delectari, in deo, & nõ frui vlla creatura. Et q̃a crapulis, et ebrietatibus maxime obliuiscimur domini dei nostri, Ideo in eodem pręcepto præceptum intelligitur abstinere a crapulis & cõmessationibus. Vnde & hoc præceptum, etsi quantum ad tẽporis determinationem sit ceremoniale, dicente scriptura. Vt sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos Exodi 31, est tamen morale q̃tum ad actum qui pręcipitur scilicet interdum vacare his, quæ dei sunt. Et secundũ hanc rationem moralem manet iuris naturæ semper.

In quar

In quarto pręcepto, de honore parentum sufficienter insinuatur, qd' dicitur Leuit. 19. Coram cano capite cõsurge & honora personam senis, & generaliter omnia praecepta quibus iubetur homo exhibere honorem, aut beneficentiam, seu eleemosynam proximis. In quinto praecepto decalogi prohibẽte homicidium intelliguntur prohibitę violentiae & lesiones corporis, ira ipsumq; odium, secundum illud, ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Vnde Ioannes in canonica, capite tertio. Qui odit fratrem suum, homicida est. In hoc praecepto etiam intelliguntur prohibita scandalizare proximũ, non pascere fame morientem, non defendere proximum ab iniuria occasoris, aut occisorem instigare. In sexto praecepto, quo prohibetur adulterium, intelliguntur prohibita vitia contra naturam, & oĩs illorum membrorum abusus, fornicatiões & meretricia, Deu. 24. Nõ erit meretrix de filiab⁹ Israel, neq; fornicator de filijs Israel, & Leuit. 18. Cũ masculo ne cõmiscearis. Cũ oĩ pecore nõ coibis. Qui coierit cũ iumẽto, morte moriatur. Prohibentur hic etiã oscula & tactus libidinosi. In septimo pręcepto, Non furtũ facies, inteligũtur ꝓhibitę vsurę, rapinę, fraudes, adiuuare furem in faciendo furtum, alienae rei detentiones. In octauo praecepto quo prohibetur falsum testimonium, insinuatur ꝓhibitum esse periurium contra proximum, & omne mendacium, & sic de alijs. Ex his potest esse manifestum omnia septem mortalia peccata eorumq; species ac filias in decalogo ꝓhiberi, quod in alijs declarabitur latius. Iam si dixeris nõ oĩa ꝓcepta, ꝓcepta esse moralia, legisq; naturae praecepta. Nã credere et colere vnum creatorem coeli et terrę est primũ decalogi praeceptum, quod tamen non secundum lumen rationis internę, sed per lumen fidei cognoscitur. Neq; enim ꝑ se notũ neq; scitũ est deũ esse. Nã opposito illius, quod ẽ ei per se notũ, nullus potest assentire, multi autem credũt oppositum secundũ illud psalmi. Dixit insipiẽs in corde suo, non est deus. Respondeo, praeceptum hoc cognoscitur intellectis terminis, & visa siue per lumen rationis internę, siue per lumẽ fidei existentia subiecti. Quisquis enim crediderit deum esse creatorem coeli & terrę, omnium conseruatorem & redem-

Obiectio.

Solutio.

redemptorem, beatificumque humanæ naturę finem, is continuo per lumen rationis internę iudicat deum esse amandũ atque colendum. Neque est putandum esse absurdum præcepta quędã legis naturæ, quę habentur tanquam principia pręsupponere fidem, aut humanam, aut diuinam de existentia rei quæ per subiectum significatur. Principium naturalis legis est, homicidia aut falsa testimonia esse mala, non tamen inde sequit̃, quòd mihi sit notũ vllũ nũc homicidiũ aut adulteriũ existere in natura. Deinde & interdũ in scientijs demõstratiuis, et speculatiuis oportet addiscentẽ credere pricipia, quæ in superiori sciẽtia sunt nota. Et ideo quàuis per se nõ sit notũ in lumine rõnis internæ in rerũ natura aliquã talẽ esse causam quæ sit omnium rerũ creator & beatificator. Nõ tñ inde sequitur nõ esse naturalis legis præceptũ, deũ esse diligendũ & colendũ, & non esse dei cultũ ad alienos deos transferẽdũ. Cęterum & multa cõmunia sunt cognita per lumẽ ratiõis internæ, quibus relucentib' in cõmunibus animorũ cõceptiõibus potest probari deũ esse. i. aliquid esse, quod soli deo cõpetere potest. Videlicet, Oẽ qđ mouet̃ ab alio mouet̃, & nõ potest esse pcessus in infinitũ, ex quib' alijs qbusdã naturaliter cognitis assũptis naturales philosophi demõstrauerũt aliqđ esse mouẽs immobile. Itẽ in causis efficientibus secũdũ ordinẽ depẽdẽtibus ac opantib' nõ potest esse processus in infinitũ. Necesse est igit̃ in vniuersitate entiũ aliquã causã efficientẽ esse primã, a qua cæterę causę efficiẽtes depẽdeãt. Alia insup multa sunt, quæ deus intus loq̃t, intusque docet, nõ per solũ lumẽ fidei, sed & per lumẽ rõnis internę, ex qb' pbari, et ostẽdi potest vnũ esse deũ omniũ gubernatorẽ, & cõseruatorẽ, a quo pẽdeãt oĩa. Neque refert ad præsẽs, siue tales probatiões sint demõstrationes siue rõnes solũ verisimiles, sed sufficiat nũc scire humanũ genus ignorãtia & cecitate esse vitiatũ per Adę peccatũ, & ideo nũc hoĩes per lumẽ rõnis internæ tales rõnes capere non posse sine labore & studio, & præsertim rudiores aut consuetudine praua corruptos, de quibus propheta. Dixit insipiens in corde suo, non est deus, & apostolus Paulus ad Romanos primo, qui et propterea facti sũt inexcusabiles. Vñ priusquam præceptũ vlli creaturæ rõnali dandũ ẽ, oportet ei dẽ rationali creaturæ aliqđ esse pcognitũ de legis cõditore, vt ina

Deum esse an sit notum per se.

vt intelligat aliquē talē esse, q pręcipiat, a q̄ & sibi illa præcepta īposita esse credat, quem et tanq̄ sublimiorē quandā potestatē habeat, alioq & frustra quispiā pręcepta illi intimaret, et qa p fidē vni⁹ dei oīpotētis innotescit nobis diuinę potestatis sublimitas, ex qua cōpetit illi præcipiēdi autoritas. Ideo fides quędā de deo oīm Max. Opt. habēte potestatē sup vniuersas creaturas, p̄supponit tāq̄ pręābula in his, qb⁹ pręcepta sūt dāda, q sane p̄cepta nulla acciperēt, nisi illa ab aliqua sublimiori potestate p̄fecta esse cognoscerēt. Nemo accipit aliqd tanq̄ legē aut pręceptū nisi credat illud a supiore esse p̄fectū, et ideo si lex aliqua præcipiat aliqd credere, oportet eū, q hoc velut præcepū accipit, credere esse pręceptorē hoc præcipientem. Proinde & in veteri lege deus legem dedit populo habenti iam cœlitus inspiratā vnius dei fidē, ad quā prodigijs quoq et miraculis populum electum excitauit priusq̄ pręcepta daret, vnde & recte, inquit diuus Thomas Aquinas, in veteri lege non fuisse præceptum datum de fide vnius dei, Vide Tho. 2. 2. quæst. 16. Populo autem vnius dei fidem iam habenti, consequenter dantur pręcepta, quę populus tenetur facere siue credendo particularia credibilia, quę reuelat, siue operando, quę iubet, vnde primum præceptum non est vt credamus deum esse, sed vt vnum deum, & non alienos deos colamus. Amplius ad intelligendum vires legum, ac rationes in fines ipsarum, sciendum quod de duobus est legislatoris intentio. De vno quidem tanq̄ de actu, qui præcipitur, vel prohibetur, qui sub præcepto vel prohibitione ponitur tanq̄ id quod faciendum est aut vitandum. De altero quidem est eiusdem legislatoris intentio, tanq̄ de eo ad quod intēdit per actus illos quos præcipit homines inducere, & hoc est finis legis seu pręcepti, neq enim rationabilis esset legislatoris intētio, velle quēq̄ ad aliqd faciēdū esse obligatū, si nō rōnabilis esset finis sic pręcipiēdi, atq ita nō idē ē finis præcepti, & id de quo præceptū datur, quēadmodū in medicina aliud præceptū q̄ medico præcipitur, vt tale vel talę poculum præpararet sic vel sic ægrotanti, aliud sanitas, quę ē finis illorū p̄ceptorū medicinæ. Neq enī medico præceptū ē, vt sanet, sed vt præcepta regulasq artis medicinę, quę sūt ad sanādum necessaria seu ordinata nō omittat.

Præcepta non dātur nisi his qui utcunq; iam noscunt legislatorem.

Id tamen quod est finis vnius præcepti, si sit actus aliquis voluntatis, potest in obligatiõem sub præcepto altero cadere, quemadmodum de charitate mox dicemus. Sic in moralib9 alia sunt opera, quæ præcipiũtur. Alius est finis, propter quẽ præcipiuntur. Finis legis seu præceptorum legis, quem legislator intendit, est vt i..., quibus lex imponitur, boni fiant, iuste & recte viuant. Bonitas autem, quemadmodum ex supra dictis patet, gemina est, Vna bonitas naturalis esse, veluti vtilitas proximorum, Pax item & tranquillitas ciuiũ in hac vita inter sese conuiuentiũ, secundum ciuilem quandam iustitiam diuinę legi nõ contrariam, quin potius ordinabilẽ ad ipsam. Alia vero est bonitas supernaturalis esse, vtpote supernaturalis beatitudinis in regno dei. Pax insuper & tranquillitas reipublicę, quę fide & euangelicis legibus sociata ẽ ad perueniendum in finem illum, & hęc est intentio legis diuinæ. Hinc præceptorũ opera in scripturis sacris, et apud ecclesiasticos patres bifariam dicuntur bona, Vno modo per exclusionem culpæ. Alio modo per positiõem dignitatis seu meriti æternæ vitę. Gentilis aut Christianus, qui extra charitatem ex naturali pietate honorat parentes, aut pascit esurientem, fame morientẽ, implet præceptũ legis naturæ, facitq; opus bonum bonitate accepta, non secundo, sed primo modo.

Opera bona dupliciter dicuntur.

Ad hæc planius intelligenda, conuenit considerare, q̃nam pacto charitas est finis præcepti. Sciendum est charitatem hanc esse, qua sumus filij dei, consortes diuinæ naturæ, de qua Ioannes loquitur, Videte qualem charitatem deus ostendit nobis, vt filij dei nominemur, et sim9, primę Ioan. 3. loquens de charitate, qua ipse nos diligit, diffundẽs in nobis adhuc inimicis charitatem per spiritum sanctum, qua ex inimicis, amici ipsius efficiamur. Hæc autem charitas in nobis est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nõ potest esse cordis puritas, vbi dominatur concupiscentia, aut vana huius mundi cupiditas. Non potest esse conscientia bona, vbi deest fiducia spei, orientis ex conscientia boni animi bene sibi conscij, Charitas enim bene operantis, spem dat bonę cõsciẽtię nõ potest esse fides nõ ficta, quæ nõ est a deo inspirata, sed quã sibi cõfingit humana presumptio, veluti dũ anim9

Quid sit de corde puro, consciẽtia bona, & fide non ficta.

animus credēs aliquid futurum, quod nō videt, fingit sibi aliquid futurum, quod non est, aut credat, vel speret, diligatque quod falsum est. Vnde quod in vno loco dicit Apostol⁹, Charitas est finis præcepti, hoc in alio loco dicit, Finis legis Christus est, finis, inquā, non corruptionis aut consumptionis, qua scilicet Christus abeat, euacuetur, aut esse desinat, sed consummationis seu perfectionis, qua Christus ipse in nobis maneat, corda nostra possideat. Apostolus cum dicit, Charitas est finis præcepti, accipit pręceptum pro tota lege Moysi, de hac enim loquitur, vt patet ex cohærentia sententiarum. Sciendū est igitur, quod lex Moysi triplicia continet præcepta, quædam perpetua, quæ continet legis decalogus: Alia iudicialia, de iusticia populo administranda in iudicijs, de criminibus, & transgressoribus legis diuinæ puniendis. Postremum cerimonialia sacramenta, & secundum singulas partes, finis legis est charitas seu Christus. Nā et lex secundum ea pręcepta quæ decalogus continet, non impletur, si non ipse operans legis opus in charitatem ordinet. Siquidem decalogi opera, neq; perfecta, recta, aut iusta sunt, si non charitatem habeant, finem in quem referantur. Deinde lex secūdum eam partem, quæ circa scelerū vindictas versatur, medicinalis est, vt sanatis morbis contumaciæ atq; superbię homines peccare desistant. Postremum lex secundū cerimonialia sacramenta Christū nobis insinuat, ad Christū nos mittit. Verum ne ex scriptura, qua dicit̄ charitas esse finis præcepti, quispiā fallatur, & credat charitatem fieri & generari ex obseruantia pręceptorum, tanq̄ ex merito, quo perueniam⁹ ad charitatem, Sciendum est, quod is, qui non diligit, mandata dei non seruat. Si quis, inquit Christus, non diligit me, sermones meos non seruat. Proinde non custodia mādatorum dilectionem facit, sed econtrario, dilectio facit custodire mandata. Vnde Aug. super Ioannem, tractans verbum Christi dicentis, Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Quęrit, an dilectio faciat seruare pręcepta, an potius econtrario, pręcepta seruata faciant dilectionē. Respondet. Nemo ambigit quod dilectio pręcedit in vnoquoq; obseruationē mandatorum. Nā vnde precepta seruat, nō habet is, q nō diligit.

Finis legis Christus.

Declaratur charitas esse finis omniū preceptorū legis.

Non mādatorū custodia charitatē generat, sed econtrario potius.

Quod

Nā cū finalis & efficiēs coincidūt. Manifestū est deū esse principiū & finē oim bonorū operū nostrorū, neq; vllū esse meritū bonū, qđ nō sit dei donū, & in deū, vt in finē ordinatum. Ad probationē aūt argumenti dicitur, q duplex est finis. Nā quidā est, quē efficiēs causa operādo intēdit pducere, veluti sanitas, pp̄ter quā producendā medicus medicinā pr ̧parat, & talis finis est, secundū tp̄s posterior causa efficiēte. Alius est finis, nō quē eā efficiēs opando intendit pducere, sed quē intendit alteri cōmunicare, hoc modo idē est causa finalis & efficiens eiusdē actus, & sic deus operaī nobiscū opa bona ppter semetipsum, vt videlicet cōmunicet nobis semetipsū, & largiaī nobis suā immutabilē ac sempiternā bonitatē. Atq; ita de⁹ simul ē autor bonorū operū, et eorundē bonoꝝ opum finis. Ad secundū dicimus, aliud esse prçceptū q̃ prçcipiī charitas, aliud præceptū cuius charitas finis est. Pcipiī charitatis actus, cū dicitur, Diliges dñm deū tuū. Hæc aūt ipsa charitas, est finis cæterorū preceptorū legis, cuiuscemōi sunt, vnū deū colere, neq; iurare vane p ip̄m, neq; adorare idola, &c. Itē rō phibitiōis cōcupiscētiæ, nō solummō ē, ne pueniaī ad opus adulterij, aut ebrietatis, aūt rei cōcupitç, sed ē, qa cōcupiscētia ipsa cōtraria ē charitati aiç eius cui inest, & aufert vltimā pfectionē eius. Cupiditas eni ē venenū charitatis, atq; ita preceptorū secundæ tabulæ, quç sunt ad pximū, finis nō sola tpalis proximorū vtilitas, sed & nr̃a vtilitas, vt vel charitatē nō extinguam⁹, neq; lōge ab ea discedat nr̃ aius. Itē finē primi prçcepti, q̃ phibetur idololatria, & prçcipiī cult⁹ vni⁹ dei esse charitatē, de se manifestū est, & similiter finē .2. prçcepti, q̃ prçcipitur ne assumamus nomē dei inuanū. Itē finē tertij prçcepti esse charitatē patet, dū in oibus operibus laboramus spe futurç qetis, vt habeamus sabbatū in deo sempiternū. Sic et in prçceptis cçteris, veluti eorū, qbus diciī, Nō mœchaberis, & c. finis est charitas seu dilectio dei, vt moderatis & suppressis cōcupiscentijs, quibus ratiōalis anim⁹ ab his quç deb sūt auersus, carnalib⁹ voluptatib⁹ est immersus, de⁹ diligaī. Itē finem fidei esse charitatē patet, quia mōstrat finē, quem diligimus, finem item spei esse charitatē patet, quia erigit animum, vt contra impedimenta tendamus in illum.

Duplex finis.

Ratio prohibitiōis cōcupiscentiæ, quæ sit.

Ad vlti-

Ad vltimū argumentum dicimus, quod finis præcepti, quo præcipitur charitatis actus, est ipse deus, in quo per charitatem mens quiescit, vt in summo suo beatifico bono. Vnde duplex est finis. Vnus, quo quiescimus in deo. Alter, in q̃ quiescimus, qui est ipse deus, deus autem cum non sit nostrę volūtatis opus, non pręcipitur nobis, neq; enim datur pręceptum vllum nisi ad opus aliquod voluntarie faciendum, aut omittendum. Præceptum quidem est nobis manere in charitate, quę deus est. Nam sic manere opus est hominis, nō soli' autem, sed cœlitus adiuti. Vnde non multum refert, siue in verbo Apostoli dixeris charitatē accipi pro charitate creata, siue pro charitate increata, quia vtraq; finis est, nec tñ duo fines, sed vnus vltimus videlicet charitas ipsa increata Neq; hęc cōfingimus ex cerebro nr̃o. Nā de increata charitate loquitur Ioannes, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in illo. De charitate aūt creata, quę virt' est, iuxta Paulum apostolum diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, idem Pau. alibi dicit. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, vbi Apostol' agit de creatis charismatum donis, quemadmodum autem illic neq; fides est deus, neq; spes, ita neq; charitas illic accepta deus est.

Duplex charitas, creata et increata.

Obiectio, qua infertur, actus charitatis non esse in præcepto.

Supradictis forsitā videbitur obstare. Charitas est dei donum nō oībus datum, non est igitur actus in potestate humanę voluntatis, Atq; ita consequi videtur charitatem, seu motum charitatis nō posse vlla lege pręcipi.

Respondeo negans consequentiam, Nam actus charitatis, est actus bonus & optimus, & ideo sub pręcepto positus est, & in potestate volūtatis humanæ, quia ipsa volūtas q̃uis non possit sibi charitatem infundere, vtiq; tamen ipsa nondum charitatem habens potest per initia quædam fidei aut alias cœlitus suasa seu vocata, & inuitata sese disponere ad accipiendam charitatem. Quemadmodum Sapiens, vt sciuit quod nemo posset continens esse, nisi deus daret, adijt dominum, & deprecatus est illum, vt acciperet donum continētię, quod nondum habebat, vt dicitur Sapien. octauo. Rursus ipsa voluntas iam charitatem habens, potest vti & non vti illa accepta, atq; perdere illā, Quamobrem hortatur Apostol',

Qui

Qui stat videat ne cadat. Deinde & hoc sciendum, quod aliud est donum dei, quod est virt⁹, aliud vero donũ dei quod est virtutis opus, vt habet Augustin⁹ sup illo psalmo feci, Iudiciũ et iustitiã, Virtutẽ deus inqt opat̃ in nobis sine nobis, opus autẽ virtutis nobis cooperãtib⁹ opat̃. Ideo nõ vt ipsas virtutes operemur pręcepit nobis de⁹, sed vt operemur, vel opa ex virtutib⁹ acceptis, vel opera ad virtutẽ aliquã assequẽdã ordinata. Hic ergo si obieceris. Charitas ipsa nõ præcipitur in singulis decalogi præceptis, alioqui Paganus ex naturali lege parentes honorãs esset trangressor pręcepti de honorandis parentibus, Non potest igitur charitas esse singulorum pręceptorum finis. Respondeo, ex supradictis non valere consequentiam. Nam charitas q̃uis non præcipiatur in singulis decalogi pręceptis, est tamen singulorum præceptorum finis, cuius actus est etiam sub præcepto speciali, quo dicitur, Diliges dominum deum tuũ & c. verum hoc est pręceptum affirmatiuũ obligans ad dilectionis actũ, quem non oportet semper permanere in anima, sicuti neq; semper actu oportet nos honorare parentes aut pascere esurientes, & ideo si occurrat tempus quo voluntas tenetur subuenire parentibus & esurientibus, & nõ simul occurrat tẽpus quo tenetur actu diligere deum, non peccat parentes honorans ex indita naturalis legis inclinatione etiam etsi nõ operetur ex charitate quam non habet. Si vero temp⁹ occurrit in quo tenetur parentibus subuenire & simul deum diligere, tum tenetur ex charitate parentes diligere, non vi pręcepti de honorãdis parẽtibus, sed ex vi illius mãdati maximi. Diliges dominũ deũ tuũ ex toto corde tuo & c, ad qđ mandatum adimplendum, vt inquit Augustin⁹ in primo libro de doctrina Christiana, requiritur vt omnia sua in deum cõferat, a quo habet ea quæ confert. Neq; istud est cõtra sententiam Augustini in libris contra Iulianum & Pelagianũ dicentis, Absq; fide nullum esse opus bonum. Nam Augustinus, vt iam patuit, loquitur de operibus bonis secũdum talem bonitatẽ qua iuste & sine peccato viuitur cõtra Pelagianos, qui docebant homines absq; fide per solum lumen rationis posse ita viuere, vt nullum habeant peccatũ,

Aliud virtus, aliud virtutis opus.

Virũ charitas quæ ẽ finis omnis præcepti præcipiatur in singulis decalogi præceptis.

& vitam quandam æternam habeāt extra regnum cœlorū, etiam non baptizati, quod est hæresis damnata. Nam a peccato, siue originali, siue actuali, nemo liberatur absq; fide, aut fidei sacramento. Et hoc in doctrina Augustini diligenter considerandum est, quia fallit multos, doctrinam illius non intelligentes, sed de hoc latius in libro de natura & gratia, vbi declarabitur, quo modo accipiēdum sit, Omne quod nō est ex fide, peccatum esse. Hactenus satis declarauimus, dilectionem dei esse totius legis, omniumq; externorum operum ac sacrificiorum, & orationum, ac ieiuniorū finem, quod non solum Christianis ex scripturis euangelicis est notum, verum & Hebræis sapientioribus id ex scripturis veteris legis plane demonstrantibus, quemadmodum patet ex sententijs Rabbi Moysi Aegyptij superius allegati.

Dilectionē dei esse finem omnium præceptorum, cognoscūt etiam Hebræi sapientes.

Vnde in volumine, quod interpretatur, Dux dubiorum, libro tertio, ca. 52. plane docet, quod externa seruitiorū opera, vt oratio, lectio legis, sacrificia & oblationes, & ea quæ fiebant circa domum dei, ritusq; solennitatum ac festorum, aliorumq; præceptorum executiones, habent finem suum, vt populus exerceat se in præceptis creatoris, & elongetur a secularibus negotijs, & sit occupatio, cogitatioq; mentis eius circa ipsum deum, & non circa aliud. Si quispiam vero labiorum motu orauerit, & tamē cogitet de meretricibus suis, vel si legis verba legerit, cogitatio autem cordis sui est in ædificatione domus suæ, non intelligens quid legat, vel si aliud quoduis præceptum impleat membris suis, sicut qui fodit aut scindit ligna in mœrore, non intelligens operis rationē quare fiat, non est assecutus finem legis, sed similis est illis, de quibus dictum est, Prope est dominus in ore, cor autem eorum longe est a me, addens, Scito, inquit, quod in tempore orationis exercere te debes, vt mens tua sit vacua ab omni re alia. Multa sunt horarum spatia, in quibus cogites de alijs omnibus, quæ necessaria sunt tibi in cibo & potu, & in familia, & in negotijs externis. In hora vero seruitij creatoris, & executionis præceptorum, eius cogitationes non declinent ad alia, nisi ad illa quæ facis. Vnde & iustus apud deū perfectus est toto intellectu inspector & contemplator crea-

Attentio & intentio in deum interorandū requisita.

toris

toris sui, licet etiam loquatur cum hominibus, & laboret in his quæ necessaria sunt corpori, quemadmodum ait David, Providebam dominum in conspectu tuo semper, & ille perfectionis gradus fuit Moysi magistri nostri, sed non oportet, quod omnium fuerit prophetarum. Finis ergo omnium preceptorum est, ut mens tua sit munda, ut diligas dominum deum tuum ex toto corde, ex tota anima, & totis viribus tuis. Hactenus Rabbi Moysi sententiæ, longe dissidentes a sententijs & somnijs Iudęorum neotericorum, & a vita carnalium Iudæorum, quos passim in euangelio coarguit Christus, tanquam non assecutos intentionem legis, quin potius contra legis intentionem, confidentes in orationib⁹, et mũditijs, et sacrificijs externis, lõge a deo semotis cordib⁹. Contra quos & passim ait Apostolus Paulus. Hæc in libris Rabbi Moysi, fidei nostrę consona, Quamobrem Iudæi in Gallia, Hispania, Germania, & Italia, feruntur in unum conspirasse, ut traderent libros illos tres incendio, quod videretur nimium favere Christianorum fidei, sed quod commenti erant, perficere non potuerunt. Habebatur namque liber per totum ferme orbem in multa exemplaria propagatus.

Sed hic ne fallaris ex huius Iudęi sententijs scire oportet, quod purgatio mentis, dilectioque illa, quam ipsi, cæterique Iudæorum sapientes putant esse finem legis, nolentes credere in dominum nostrum Iesum, totius legis finem & consummationem, nequaquam potest perducere illos ad illam dilectionem quę est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, de qua loquutus est Apostolus prim. ad Timotheum .1. sicuti & in superiori libro, De captivitate & redemptione generis humani, satis est demonstratum.

Dilectio dei quam Iudæi ponunt esse finem præceptorum absque fide in Christum non potest perducere Iudæũ in uitam æternam.

¶ *Sequitur secunda huius capituli pars de legibus humanis quonãpacto deriuẽtur ex ratiõe seu æquitate quadã naturali, et qua ratiõe sunt iustæ aut iniustæ.*

OPerę pretium est iam considerare quonam modo lex humana ad hec ut sit iusta servire debet rationi seu ęquitati naturali. Hoc aũt ut planius intelligamus, ali-

 quot

Prima sententia. quot subijciemus sententias. Prima sententia est.

Quamuis lex humana nõ habeat vim in foro conscientię quempiam obligãdi, nisi ex ratione quadam ęquitatis, naturalis tamẽ illa ratio sola non sufficit præceptum seu legẽ obligantem facere, sed oportet accedere humanam voluntatem superioris ex ratione illa legem seu pręceptum dantis. Vnde ratio illa æquitatis naturalis extitit priusq̃ lex instituta fuit, & plerumq; etiam manet lege abolita atq; abrogata. Aliud est igitur lex humana, aliud legis ratio faciens vt legislator in illam spectans possit legem cõdere. Vnde si ratio æquitatis naturalis tanta esset vt absq; imperio hominis obligationem ad opus aliquod faciendum adduceret, iam nõ ex sola humana lege, sed ex naturali iure opus illud præceptum esset. Et ex hoc iam considerato facile est intelligere inter legem pure humanam & legem naturalem discrimen esse. Sententia secunda.

Secunda sententia.

Lex iusta humana ab æterna lege deriuatur. Probatur per illud Salomonis, Per me reges regnãt, et legum conditores iusta decernunt, per me principes imperant & potestates decernunt iustitiam, prouerbiorum octauo, per me hoc est me docente sapientiam & prudentiam & dante cor docile ad discernendum inter bonum & malum & faciendum iudiciũ supra populũ. Nullũ ẽ dictamẽ internę ratiõis solidũ, nisi in prima veritate lege ac luce vtcumq; stabiliatur, atq; ita origo positiui iuris est a naturali vel diuino iure accedẽte autoritate humana præsidis legem positiuam secundũ ęquitatem quandam naturalem statuentis. Vnde Augustinus, In istis temporalibus inquit legibus nihil est iustum, nisi quod ab æterna lege homines sibi deriuauerint.

Ex superiori sententia considerata liquidum est legem humanam eatenus ex lege diuina aut naturali deriuari, quatenus habet rationem seu causam aliquam rationabilem aut moralem aut diuinam non simpliciter singulas personas obligantem, sed vt in pluribus congruentem atq; necessariam toti reipublicę sic vel sic dispositę, et id quidem vel ad lucrũ, & ad augmentum bonę dispositionis reipublicæ vel ad obuiandũ pluribus aut grauioribus malis, qui alioqui, semota lege,

lege, reipublicæ verisimiliter contingerent. Discrimē autem est inter legem positiuam secularis potestatis & legē potestatis ecclesiasticę. Nempe lex secularis potestatis dirigit populum in his quæ ad pacem & tranquillitatem huius vitæ pertinent, ad pacificam ciuium inter se viuentium societatem. Et ideo secularis potestatis est ordinare iudices in ciuitatibus, ciuiliter & criminaliter punire delinquentes ac reipublicę turbatores, legibus & consuetudinibus iam statutis atq; receptis vti, constituere item & seruare mensuras statutas, nummismata, & pondera, quibus & fraudibus obuietur, & iusticia seruetur in contractibus, in commutationib⁹, in successionibus bonorum defuncti, hęc & id genus alia ciuilib⁹ legibus expressa & determinata sunt secularis potestatis officia. Lex autem canonica, quę est potestatis ecclesiasticæ, dirigit populum in his quæ ad dei cultum pertinent in his quæ sunt ad iuste ac rite dispensandum officia & beneficia ecclesiastica, & sacramenta, ad verbum dei populo seminandum, ad retinendum & remittendum peccata, ad ligandum & soluendum per claues ecclesiæ datas, & ad id genus alia multa, quę sunt ad cultum & custodiam fidei Christianę aut charitatis. Vnde & hoc geminum officium iam olim in Exodo habemus expressum, vbi Moyses arguitur a Ietro suo cognato quod solus sine ministris coassumptis conatus sit populum secundum vtrumq; gubernandi modum dirigere. Stulto, inquit ad eum Ietro, labore consumeris. Vltra vires tuas est negotiū. Prouide ergo viros timētes deū, & qui oderint auaritiā, & illos cōstitue super populū tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui populum iudicent, quicquid vero maius fuerit, referant ad te, et ipsi minora tātum iudicēt. Tu vero esto populo in his quę ad deum sunt, ostendasq; eis ceremonias et ritum colendi deum, & viam per quam ingredi debeant, Exodi decimo octauo. Cęterum & hic sciendum, quod etsi apud diuersas nationes gētium diuersę sunt secularium potestatum leges, cōsuetudines, ac cōstitutiōes, omnes tñ in eundē tendunt finē proximū, videlicet ad pacē quandā ciuilē reipublicæ huius vitę, ad promouendos hominum mores in bonum, & ad coercen-

Secularis legis officium.

Legis canonicæ officium.

coercendos malos. Proinde omnis huiuscemodi legum diuersitas potest esse rationabilis secundum regulas quasdam naturalis æquitatis, si veram Christi religionem nō impediāt, neq̨ ꝓmoueāt idololatriæ cultū, aut alias superstitiosas sectas, neq̨ mores foueant prauos, contrarios Christianæ iustitiæ. Proīde & hoīes vere Christiani, in quamcūq̨ ciuitatē terreni imperij sese transferri contigerit, legibus ciuitatis illius, & regni, pro concordia & pace ciuium, secūdum morales quasdam prudentiæ regulas ęditis, obtemperare non dubitant, quemadmodum & ipse Paulus docuit Christianos ecclesiæ primitiuę inter ethnicos dispersos, oportere obedire principibus, & regibus etiam ethnicis ac dyscolis. Sine pace & cōcordia, nulla potest subsistere respublica, videlicet, neq̨ familia domus, neq̨ ciuitas hominum, neq̨ regnum, neq̨ imperium. Vnde & pax quędā est domestica, est & pax ciuitatis, & pax totius regni. Verum omnis domus, quia debet esse pars ciuitatis, & omnis pars ad custodiam sui totius est referenda, consequens est pacem domesticam ad cōcordiam totius ciuitatis esse ordinandam, atq̨ ita fit, vt ex legibus ciuitatis oporteat patremfamilias sumere pręcepta, quibus domum suam sic regat, vt sit accommodata paci ciuitatis, sic et pax ciuitatis ordinanda est, vt sit accommodata paci totius regni. Sed ciuitates hominum, qui non ex fide viuunt, pacem terrenam huius temporalis vitę sectantur, vt sit eis cohabitātibus de rebus ad mortalem hanc vitam pertinentibus quędam voluntatis concordia. Domus vero & ciuitates hominum ex fide viuentium, etiam pace ista temporali vtuntur, donec ista mortalitas vitę, cui talis pax est necessaria, transeat in pacē æternā. Atq̨ ita Christiani patresfamilias, Christiani item magistratus & reges, etiam omnibus in familia aut in ditione sua, tanq̄ filijs ad colendum & promerendum deum consulunt, desiderantes venire ad cœlestem domum, seu ciuitatem, in qua amplius necessaria non erunt huiuscemodi leges hominum, officiaq̨ imperādi. Vide de his Au. 19. de ciuitate dei, cap. 21. & sequentibus. Omnis ergo lex humana debet esse rationabilis, ac reipu. vtilis. Quod si pręceptum fuerit sine ratione, neq̨ attulerit aliquam vtilitatem, neq̨ remouerit damnum, plus mali afferens q̄ boni, iniquum

Christiani inter ethnicos commorātes seruare debent positiuas leges regum ethnicorum.

Christiani reges pace ista temporali vtuntur ad perueniendum in pacem æternam.

quum est. Sed hic ne quis ad sola quorundã hoim singularia quędam damna spectãs, putet legem aliquã hinc esse damnosam, quod multis sit peccandi occasio, consideranda est hæc

Lex iniqua est quæ plus mali, quam boni affert.

Sententia tertia. Rationabilis legislatoris legẽ dãtis est cõsiderare cõe reipub. bonũ et nõ spectare ad illud, quod raro aut in paucioribus, aut per accidens fit, Neque ad damnũ quod eueniet alicui aut paucioribus ex tali lege aut regimine tali. Et ideo si legis intentio non perficiatur in quolibet singulorum, non idcirco mutanda est lex, Nam iura constituuntur in his quæ frequenter accidunt, non in his quæ raro aut in vno aut altero casu forte accidere possũt, Neque leges item sic scribi possunt, vt oẽs casus qui quandoque acciderint cõprehẽdantur, sed sufficit ea quę plerumque accidunt contineri, & ideo cum in aliquo casu sententia legis manifesta est, is qui iurisdictioni preest ad similia debet procedere, considerata legis ratione & vtilitate secundum ipsius legislatoris voluntatem. Suntque in casibus plerisque leges benignius interpretandę quam sonant earum verba, quemadmodum docet Imperator. ff. de legibus & senatusconsultis. Nulla, inquit, iuris ratio aut ęquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur ea nos duriore interpretatione contra commodum eorundem hominum producamus ad seueritatem. In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam legis circumuenit. Vnde opera sola lege humana, aut præcepta, aut prohibita, non sunt secundum se bona aut mala, sed in medio constituta, sic bona & vtilia, vt interdum etiam propter locũ, tempus, & personã sunt mala, & ideo lex humana non sic potest vniuersaliter accipi, quum interdum liceat contra tenorem verborum legis ad conseruandum fortiorem quandam æquitatẽ naturalẽ tũ emergẽtẽ. Opa vero lege naturali iussa, aut phibita secũdũ se sunt bona, aut mala, vt diligere deũ, odisse deũ, mẽtiri, falsũ testimoniũ dicere, adulterari, blasphemare deũ, et ideo lex naturalis & diuina vniuersaliter sup hęc opa ferẽ, nõ sic lex pure humana sup vllũ gen9 opum vniuersaliter lata ẽ, et ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis. Neque tamen legislator debet legem suã positiuã mutare secundũ diuersitatẽ variatiõis singulorũ hoim & tpm sicuti peritus medicus,

Lex humana non ad particularia quorundam hominum damna, sed ad commune bonum spectat.

qui medici

qui medicinā prēparat ac variat,p vt opus est vnicuiq; singulari secūdū dispositionē cōplexionis ipsi⁹ in statu quē habet. Sed necessarium est vt regimē legis communis sit definitū cōmune bonum totius gentis licet sit quibusdam conueniens, quibusdā vero nequaq̄. Proinde oportet rectores & legislatores esse sapientes atq; prudentes, & tales esse, qui tātum illuminationis sint assecuti q̄tum sufficit non solum ad regendum seipsos solos, sed quatum sufficit ad dirigendum & regendum alios, vt considerent, quid in condenda lege, aut in dando præcepto liceat, deceat, & expediat vtilitati aut directioni eorum, quibus lex aut preceptum imponitur, ne incidant in damnationem quam comminatur Esaias capite primo. Ve qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserūt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causę humilium populi, vt essent viduę preda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientes, ad cuius fugietis auxilium, & vbi derelinquetis gloriam vestram.

Rectores reipublicæ & legislatores quales esse debeāt.

Quarta sententia

Sententia quarta. Aliud est legem aliquam humanam esse iniustam aut iniquā, aliud est eam esse inutilē. Lex iniusta seu iniqua, sicut iam mox dicem⁹, contrariatur bono humano, aut diuino. Inutilis vero est quę non sic contrariatur bono humano, sed tamen nullam adfert vtilitatē communis boni. Verum hic ne mox pro arbitrio nostro reijciamus omnem legem, quæ nobis videtur non continere vtilitatem aliquam, Sciendum est multa esse pręcepta statutaq; humana pure positiua, quorum vtilitates & rationes non mox omnibus sunt manifestę, sed non ideo mox putandum est constitutiones illas non deriuari a lege ęterna, aut non fundari in naturali quadam æquitate. Quemadmodū in veteri lege multa erant præcepta pure positiua, habentia præter rationem figuralem in Christum, etiam rationem quandam moralem naturalis cuiusdam occultę æquitatis. Verbi gratia, præcepta de occisione, & immolatione ouium, vaccarum seu vitulorum, & hircorum, de non induenda ueste contexta ex lana & lino, de nō arando in boue & asino, de non miscenda carne cum lacte, & de non edēdo san

do sanguine, & id genus alia multa nullam videntur habere vtilitatē, necq; ad mores bonos, vt populus bene se habeat inter sese, necq; ad deum creatorem suum. Verum si consideres conditionem loci, temporis, & reipublicę Iudæorum patebūt in huiuscemodi pręceptis etiā rationes quędā & causę æquitatis moralis. Nam rationi, & æquitati naturali congruebat, quod deus pius legislator, volens populum Hębręum auertere a ritibus, & superstitiōibus gentiū colentiū idola daret populo illi pręcepta multa cōtraria pręceptis gētiū idololatrarū, inter quas erāt ęducati, Ne, vt scriptura inqt, ambularent in ritibus gentium, & ne putarent in naturis ipsorum animalium aut in cōtextu vestium aliquid esse numinis boni aut mali. Ideo dedit eis deus pręcepta contraria præceptis gentium ordinatis ad culturam idolorum. Vnde seruitores idolorum solent incedere veste contexta ex lana, & lino, solent item mulieres vti veste virili armisq; virilib9 quemadmodum inuenitur, vt inquit Rabbi Moysi, scriptū in libris eorum. Et ideo ne populus dei videretur imitari ritus gentium, datum, inquit est, hoc pręceptum. Est etiā pręcepti secundi alia ratio, quoniam mulierem induere vestem virilem suscitat concupiscentiam, & inducit genera fornicationum. Vnde propter rationes similes potest talis vsus vestium prohiberi mulierib9 etiam per Christianorum leges. Multa seruat in hediernum diem ecclesia quæ olim in veteri lege erāt ceremonialia aut iudicialia pręcepta veluti ritus thurificationum, pręceptū de non celebrando pascha ante lunam decimā quartā, preceptum item de soluenda quota decimarū ministris ecclesię, quod erat ceremoniale, hodie ligat non ex diuino, sed ex humano iure, nonnulla quoq; iudicialia veteris legis pręcepta sunt per ecclesiæ Christianę rectores ac principes denuo instituta, veluti præcepta de interficiendis maleficis, & sodomitis, & de homicidio, quæ nunc sunt non diuina præcepta, sed positiua, adeo, vt principi plerumq; liceat talem criminosum etiam non occidere, sed punire alia pœna citra mortem, quod non liceret, si esset diuini iuris omnem talem criminosum occidere. Item gentes comedebāt sanguinem tanq; cibum dæmonum dicentes, qd

Ratio quidem moralis in præceptis ueteris legis præcipientis ne induerēt Iudæi uestem ex lana et lino contextam, ne manducarent sanguinem.

quicum

quicumque comederent sanguinem, venire possent ad artes diuinandi. Ideo populus illius temporis ne deciperetur lege illa gentiū, æstimās in sanguine esse talē vim dæmonū, prohibitū est edere sanguinē, posuitque lex prohibitionē esus sanguinis æqualem prohibitioni idololatriæ dicens, Effundam iram meam in populum qui sanguinem comederit, & dabo iram meam in populum, qui filios immolauerit. Item Aegyptij honorabant speciem ouium tanquam in natura ouium esset quid diuinitatis, & ideo apud Aegyptios prohibita erat occisio ouium, & omnis pastor eorum comedēs oues abominatio erat apud illos, sicuti scriptum est, Si sacrificaremus abominationem Aegyptiorum in oculis eorum præualerent. Ad tollendum illum errorem a populo dei iussus est Israhel, vt inquit Rabbi Moyses, occidere agnum. Aliæ gentes inter quas versabatur populus Israhel honorabant hedos & vaccas, seu vitulos, putabātque deos suos habitare in illis, et apparere hominibus, & ideo lex horum idololatrarum prohibebat occidere animalia hæc. Ad tollendū atque impediendum errores illos a populo Israhel, dedit deus populo suo cōtrarias leges, quibus iubebantur occidere animalia illa et immolare deo Israhel, vt intelligeretur deus Israhel esse dominus excelsus & rex magnus super omnes deos, & vt illud quod gentes putabant in populo israhel esse causā iræ & mortis crederetur esse causa vitæ a domino deo Israhel saluante populū suum obedientē ipsi in occisione talium animalium, sicuti scriptura dicit de domibus Israhel sanguine agni aspersis, propitiabatur dominus super portas illas, & non sinet percussorem ingredi domos vestras, ad interficiendum.

Exodi. 8.

In animalibus sacrificādis deus dedit populo Israhel leges cōtrarias legibus idololatrarum.

Præter has vtilitates erāt in esu agni paschalis alia quędā appropriata videlicet ad cōmemorandū liberationē, & egressū ex Aegypto miraculosoque illius modos, veluti quod agnus singulis ānis quarta decima die mēsis primi comedebatur assus in vna domo, & id quidē festināter, & quod nō frangatur os vllum. Sicut ergo hęc & alia veteris legis præcepta multa quę nullā videntur habere rōnabilē causā cōtinēt rationes quasdā, & fines, Ita & multę ecclesiasticæ institutiōes, & cōsuetudines in diuino cultu et sacramētorū mysterijs a sanctis patri-

b⁹ obseruatę causas hñt rõnabiles, tametsi interdũ eas ignorem⁹ de qb⁹ lati⁹ ĩfra. Sentẽtia quita. Legẽ humanã cõtingit bifariã esse ĩiustã. Vno qdẽ mõ, ꝓpterea ꝙ cõtraria ẽ cõmuni bono humano, vtpote, vel a nõ superiori, vel ex cupiditate aut auaritia pręsidis lata vtilis, scilicet ad solũ illi⁹ cõmodũ, aut ꝓpterea ꝙ onera inęqualiter sit ĩposita ob aliãue causam incõgruã trãquillitati reipublicę. Et talis lex nõ ligat hoĩem in foro cõscientiæ, ꝗuis ex lege charitatis ob scãdalũ vitãdum, vel turbationem in republica maiusq; incommodũ fugiendũ hõ interdũ teneaẽ libertati et iuri suo cedere, quẽadmodũ iuxta dñi nři legẽ ei, q vult nobiscũ in iudicio contẽdere, & tunicã nostrã tollere iubemur et pallium dimittere.

Sententia quinta.

Lex dicitur iniusta.

Secundo cõtingit legẽ humanã esse iniustã, quia cõtraria est bono, seu pręcepto diuino, sicuti sũt hominũ leges, & mãdata cõtra Christi euangeliũ, aut præceptum aut contra vni⁹ dei cultũ, quibus legib⁹ resistere oportet vsq; ad mortẽ, de qbus actuum. 4. Oportet deo magis obedire, ꝗ hoĩbus, atq; ita patet duplex genus legis iniustę. Vnũ cui nos nõ possumus obedire, alterũ vero cui possumus interdũ, imo & debemus obedire nõ ꝓpter legis obligantis vim, et æqtatẽ, quæ nulla ẽ, sed ꝓpter præceptũ charitatis pferẽtis spiritualẽ vtilitatẽ tpali cõmodo. Sentẽtia sexta. Humanę leges & ꝓhibitiões ciuiliter sunt interpretãdæ secũdũ rões & causas finales, ꝓpter quas sunt institutę, qbus cessãtibus cessãt & ipsę leges et ꝓhibitiões. Neq; solũ humana pręcepta sic sunt interpretanda, sed & multa pręcepta Apostolica et euangelica data de actibus nõ secundũ se malis, quæ interdũ licite, interdũ illicite fiunt. Cuiusmõi sũt pręcepta de vitãdis fornicarijs alijsue criminosis, et de illis puniẽdis ac foras eijciendis. In sacra scriptura discimus aliud esse pceptũ de crimiosis foras eijciẽdis, aliud pręceptũ de vitãdis criminosis nõdũ foras eiectis, sicut aliud ẽ ꝓhibere criminosũ a cõmuniõe, aliud vero abstrahere sese a cõmunione societateq; illi⁹. Nã ꝓhibere a cõmunione solũ potest ecclesiæ prælatus, nõ quidẽ ꝓ suo arbitrio quẽlibet peccator, sed criminosũ, & eũ talẽ, qui aut crimẽ spõte cõfessus est, aut in aliq̃ siue seculari siue ecclesiastico iudicio noiatus est, atq; conuict⁹, quẽadmodum

Sentẽtia sexta.

Quomodo interpretandæ sint humanæ leges.

 docet

Vnus & idem nõ potest esse accusator & iudex.

docet Augustinus in libro de pœnitentia, Neq; enim potest vnusquispiam esse alicuius accusator, & iudex. Ex scripturis sacris est manifestissimum, non quomodolibet, sed per iuris ordinem auferendos esse malos ab ecclesiæ communione, qui si per iudicium vtiliter auferri non possunt, tolerẽtur potius, q̃ cum dispendio reip. per iudiciũ auferãtur, quẽadmodũ & ipse Christus verbo et exemplo docuit mãducãs cum publicanis & peccatoribus. Deinde & prohibitio hęc, quia non mortifera, sed medicinalis est, & id quidem vel ad fratris peccãtis correptionem, vel ad cæterorum membrorũ ecclesiæ cautelam. Hinc est quod ecclesiæ prælatus interdũ docente consilio charitatis non potest licite a communione ꝓhibere etiam publice criminosum, sed iuxta Saluatoris sententiã debet sinere zizania crescere in medio tritici, ne cõculcet̃ & triticũ. Hactenus de lege iubente, vt criminosos eijciamꝰ foras separemusq; eos a cõmuniõe ecclesię. Iam de prohibitione nobis facta ne communionem habeamꝰ cum peccatore.

Lex iubens ne cõmunicemus peccatoribus quo modo sit accipienda.

Sciendum est igitur quod abstrahere sese a communione peccatoris tenetur quisq; pro loco & tempore, secundum ratiões & causas congruẽtes ad lucrum fidei, aut charitatis aut pacis aut salutis aliorum. Vnde publice criminosum sic ex causa in societate ecclesiæ toleratum, & nondum per censuram ecclesiasticam eiectum foras, q̃uis non teneamur vitare, vigore humani pręcepti seu excommunicationis mandati, vtique tamen tenemur vitare vigore naturalis & diuini iuris iuxta metas ratiõis seu causę finalis, quatenꝰ videlicet vitatio illa visa fuerit esse necessaria vel ad ipsius criminosi reductionem, vel ad nostram cautelam, vel totius ecclesiæ vtilitatem, vt cęteri huius disciplinæ exemplo timorẽ habeant et coerceantur. Et harum ratiõum intuitu Apostolus non solum monet, sed iubet a talibꝰ vt recedatur. Si quis, inquit, non obedierit verbo nostro per epistolam, hũc notate, & non commisceamini cum illo vt confundatur, & nolite quasi inimicum existimare illum, sed corripite vt fratrem, secundę ad Thess. 3. & infra, Denũciamus vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi vt substrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate & non secundum traditionẽ

tionem acceptam a nobis. Item primę ad Corin. quinto,nō prohibuit sed concessit cum homine infideli cibum sumere. Si quis,inquit, infidelium vos vocat ad cœnam, & vultis ire,omne quod appositum fuerit manducate,cum fratre autē id est cum homine Christiāę fidei per baptismum ascripto, docet non solum sacramenta non esse edenda,sed nec communem escam, vt frater ipse erubescat,& cum vitatur, sese corrigat. Si is qui frater nominatur,inter vos ,inquit,est fornicator,aut auarus,aut idolis seruiēs, aut maledicus, aut ebriosus,aut rapax,cum huiuscemodi,nec cibum sumere.

Apostolus cum homine infideli cōcessit,ut cibum sumamus cū fratre autē criminoso nequaq̄.

Ex quibus patet communionem fratris criminosi in communi esca & conuersatione corporali esse prohibitā, sed hoc vt ex doctrina Apostoli, inquit Ambrosius patet propter causam et ex ratione,vt scilicet frater dum vitatur erubescat & corrigat sese. Ergo si frater quispiā criminosus adeo perfricuerit frontem,tantamq; multitudinem sibi habeat sociā, vt ex substractione communionis nostræ verisimiliter credatur nō futurū, vt erubescat,et sese corrigat,neq; futurū, vt ecclesia inde ædificetur,sed futurum potius,vt respub. turbetur, iam satius est cōmunionem nostram. illi non substrahere,neq; eum per censurā ecclesiasticam separare, sed sinere illū. Atq; ita interdū vtile ē fratrē criminosum vitare,interdū vero inutile. Ex quib⁹ liquidū est huiuscemōi leges diuinas de fratrib⁹ criminosis foras eijciēdis aut de ipsis nōdū eiectis vitandis,& non vitandis interpretādas esse secundū regulas charitatis. Vñ sacerdotes etiā pastores notorij fornicatores aut alias criminosi interdū cū venia sunt suo igenio relinquendi,& neq; foras eijciendi,neq; in cōmunione sacramentorum vitandi,quemadmodum ex scripturis sacris intellexerunt sancti patres, Ipse Cyprianus cum collegis suis, seu coepiscopis feneratoribus,insidiosis,raptoribus non priuatā mensā,sed dei altare habebat commune,Sic August. libro secundo contra Petilianum. Cum peccandi inquit contagio multitudinē inuaserit consilia separationis , id est,excommunicationis inania sunt & perniciosa atq; sacrilega et plus perturbant infirmos bonos,q̄ corrigāt animosos malos. Et hac ratione lex iusta q̄uis non possit fouere peccata,

Apostolica præcepta de criminosis foras eijciendis & de uitandis ipsis.

Recitat Augusti. libro septimo contra donatistas.

vtiq; tamen plærumq; mala seu peccata potest permittere, imo & præcipere vt sinantur, & nō coerceanť criminosi, quēadmodum Christus præcepit discipulis suis, dicens, Sinite vtraq; crescere, nolite eradicare zizania. Vnde August. in libro de ordine, declarans iustam legem etiam permittere peccata, Aufer, inquit, meretricia, & omnia confundes libidine. Vnde sciendū est, q inter peccatores criminosos multiplex est discrimē. Nā quidā sunt occulti, alij publici, alij vero notorij, & inter notorios, alij nōdum sunt per censurā ecclesiasticam foras eiecti, sed adhuc in ecclesia tolerati, alij vero sunt foras eiecti, seu separati ab ecclesia, & inter hos alij sunt nominatim & specialiter denuntiati, alij vero non nominatim, sed generaliter a iure sunt ipsofacto separati. Scimus doctores canonistas secundū leges canonicas ponere discrimē inter fornicarium notorium, et eum qui non est notorius, et nos oportere vitare notorie fornicariū, sed nō eū, q notorius nō ē, vt patet in decretali vr̄a, & in decretali, quęsitū, de cohabitatiōe clericorū et mulierū. Et iuxta ca. Tua nos ibidē, notorius fornicator potest absq; alio iuris ordine protinus p iudicē nominatim condēnari. Fornicator aūt nō notorius, nō potest condemnari, nisi testibus iuris ordine conuictus. Sic & venerabilis Aug. sententiā Apostoli pri. ad Corin. 5. de vitandis fornicarijs & ebriosis, cęterisq; criminosis, interpretatur de criminosis iuris ordine cōuictis noīatim, atq; ita decretalis illa, quęsitum, per locum a contrario sensu insinuans fornicariū notoriū, qui scilicet nulla tergiuersatiōe potest talis negari, vitandū esse etiā nō expectata superioris sentētia, ciuiliter est intelligēda, secundū metas & rationes causæ finalis. Quemadmodū enī leges de vitādis excommunicatis iuxta decretum concilij Constantiensis sunt accipiendę de excommunicatis nominatim denunciatis, Ita leges humanæ de vitandis criminosis, interpretandæ sunt de criminosis iudicialiter conuictis. Diuinæ autem si de alijs nondum conuictis intelligantur, interpretandæ sunt secundum causas & rationes finales ipsarum legum. Vñ sciendū ē scripturā 1. ad Cor. 5. de vitādis fornicarijs, idololatris, rapacib[9], aliter esse interpretatā ab Aug. aliter ab Amb. Nēpe Aug. in lib. de pœnitētiæ medicina exponit eā de vitādis fratribus forni

carij

Discrimē inter criminosos.

Augustinus.

carijs, alijsue criminosis, q tales p sentētiā ordine iudiciario, atq; integritate pferunt, & ita ex illa doctrina Apost. nō esset cōsequēs, preceptū nobis esse, vitare illos nondū iuris ordine noiatim cōuictos. Cui interpretatiōi videt fauere pcessus & series sentētiarū apostolicarū. Nā Apos. scribit toti ecclesię Corinthiorū, vt ipsa fornicarios, aliosq; crimiosos extra cōmunionē ecclesię eijceret. V ñ cū dixisset, vt nō cōmiscerētur illis, nec cibū cū illis sumerēt, si fratres noientur, cōtinuo adiecit. Quid mihi de his, quę foris sūt iudicare. i. de paganis et infidelib⁹ subiectis huiuscemōi criminibus, de his quę int⁹ sunt criminosi, iudiciū ferendū ē, tandē adijciēs. Auferte malū a vobismetipsis. i. fratrē seu Christianū taliter criminosū, Auferte a vobis ipsis, & id qdē nō ex arbitrio suspitiōis, neq; etiā ex vsurpato, aut extraordinario iudicio, sed potius ex lege euāgelica secundū ordinē ecclesię siue vltro confessum, siue accusatū, atq; cōuictū. Hactenus Aug. ītrpretatio. Am. vero in cōment. ibidē, exponit de vitatiōe fornicariorū, etiā eorū, q nōdū sic cōuicti sunt, aut foras eiecti. Vtriusq; expositionis sentētia vera ē & catholica. Verū & hic sciēdū ē, q; añ sentētiā supioris pter cōtumaciam separātis criminosū, nullū crimē actu transiēs, debet ita notoriū a subdito reputari, quin aliqua possit tergiuersatiōe negari hūc hoēm esse fornicariū, aut esse seu fuisse vnq̄ in fornicatiōe cōtumacē. Potest enī q añ horā fuit fornicarius, iā intus subito esse conuersus, facile est enī in oculis dei subito iustificare peccatorē, & ita certo atq; euidēter scire nō possumus sacerdotē ab ecclesia tolerātū esse intus in corde cōcubinariū, nisi aut ī ipso fornicatiōis actu iā pspecto, aut volūtate fornicādi vbis aut signis, nutibus, alijsq; argumētis certis foris demōstrata. Neq; fornicarius ipse mox in ipsa conuersionis hora, aut die, tenetur concubinam cohabitantem pellere atq; eijcere, sed ad vitandum maius malum, debet prudēter saluti illius, prout ratiōi congruit, consulere; interim apertis argumētis atq; indicijs, lachrymis, seu suspirijs commonstrare eidem mulieri grauitatem criminis, & se iam int⁹ resipiscere, velleq; mutare vitā in meli⁹, interim etiā sollicitus ne ex mora vllus scandalizet pusill⁹, & ne rurs⁹ cadat ex illi⁹ colloquijs aut pręsētia atq;

Ambrosius.

An fornicarius iā conuersus mox teneatur concubinam eijcere.

atq; ita fit vt plerumq; intus sit a concubina separatus affectu & voluntate, qui foris nondum est separatus corporali conuersatione, vnde ecclesiæ decretum non iussit absolute, vt nullus missam audiat presbyteri cõcubinarij, sed vt nullus, inquit, audiat missam presbyteri quem scit indubitanter habere cõbinam. Potest quidem ecclesia iustam legem constituere ne quis missam audiat presbyteri de concubinatu suspecti, neq; sacramenta recipiat a presbytero, qui suspectam mulierẽ tenet in domo, sed tum huiuscemodi lex ciuiliter est interpretanda, ne ex obseruatioue talis legis plus mali q̃ boni consequatur dum quilibet pro sua suspitione suoq; arbitrio temere vitaret sacrificia & sacramẽta sacerdotis atq; pastoris. Et ideo ecclesia ad subueniendũ timoratis cõscientijs animarũ q; periculis, salubriter his malis atq; periculis prouidit, declarans quod nemo deinceps a communione alicuius in sacramentorum administratione vel receptione, aut alijs quibusdcũq; diuinis intus & extra, prętextu cuiuscumq; censurę aut sententię ecclesiasticę a iure vel ab homine generaliter promulgatę teneatur abstinere, vel aliquem vitare, aut interdictum ecclesiasticum obseruare, nisi sententia vel censura huiuscemodi fuerit lata contra persõnã, collegium, vniuersitatem, ecclesiam, vel communitatem, vel locum certum a iudice publicata vel denunciata specialiter & expresse constitutionibus Apostolicis, & alijs in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscũq;, Saluo si quem pro sacrilega manuum iniectione in clericum sententiam latam a canone, adeo notorie constiterit incidisse, quod factum non possit aliqua tergiuersatione celari, nec aliquo suffragio excusari. Nã a cõmunione illius licet denũciatus nõ fuerit volumus abstineri iuxta canonicas sanctiões. Hactenus illius decreti tenor, ex q̃ cõsiderato facile poterimus ĩtellegere vires humanarũ legũ & canonũ de vitandis hoibus notorie criminosis. Ad habendũ intellectũ harũ legũ secundũ congruentiam huius temporis, sit hęc sententia sexta. Non solummodo canones seu constitutiones humanæ de vitandis sacerdotibus fornicarijs, sed & canones de Simoniacis & hæreticis alijsue criminosis tam extra q̃ intra diuinum officium vitandis sunt per decre

Vtrum malum sit audire missam fornicarij sacerdotis.

Tenor decreti concilij Cõstantiensis de uitandis & nõ uitandis excommunicatis.

decretũ cõcilij Constãtien. partim retractati, partim modifi cati ac limitati, & ideo quantumlibet huiuscemodi crimina fuerint notoria siue per facti euidentiam, siue per generalẽ iuris sentẽtiã, nõ tenemur vigore huiuscemõi canonũ, aut hu manarũ legũ taliter criminosos excõicatos vitare, neq; in di uinis, neq; extra diuina. Dixi signãter vigore huiuscemodi canonũ aut humanarũ legũ. Nã iure naturali et diuino tene mur secundum rationes & causas finales vitare taliter crimi nosos etiam plerumq; nõdũ foras ejectos dũ videlicet vitatio illa visa fuerit vł nobis vel alijs necessaria ad salutẽ. Neq; e nim potuit dispositio ecclesię, seu concilij Constantiensis hac in re immutare id quod erat diuini aut naturalis iuris super vitandis fornicarijs, aut alias criminosis.

Sententia septima. Canones latæ sententiæ contra peccatores propter crimẽ promulgatæ nõ sunt per decretum concilij Constantiensis abolitæ.

Sententia septima. Leges seu constitutiones huma næ, propter ipsum crimen excommunicantes, aut a commu nione separantes hominem peccatorem, non sunt per decre tum Constantiensis concilij cassatę, aut prorsus abolitæ, sed hactenus vim suam tenent super ipsos criminosos per ca nonem propter ipsum factum excommunicatos. Neq; enim decretum concilij illius absoluit eos, neq; suffragium vllum eis pręstat, quominus ipsi maneant vinculo excommunicati onis innodati, donec absoluātur ab eadem excommunicatio ne per ecclesiæ presulem, qui potestatem habet absoluendi. Et ideo etiam nunc post decretum concilij illius homines si moniaci, schismatici, aut hęretici, cęteriq; scelerati sic genera liter a iure & non nominatim excommuicati grauiter pec cant cõtra sanctiones canonicas in pœnasq; suspẽsionis, & irregularitatis incurrunt recipientes, vel administrantes sa cramenta, aut diuinis sese ingerẽtes. Neq; sufficit ipsis sola interior pœnitentia ad licite recipiendum, aut dispensandũ sacramẽta. Nam constitutio seu sententia propter crimẽ ex communicãs quempiam etiam ligat ipsum iam intus pœni tentem & iustificatum, vt quemadmodum nos iubemur ab stinere a communione hominis excommunicati iam intus pœnitentis, Ita & ipse excommunicatus quantumuis inci piat intus resipiscere, & per gratiam dei iustus esse, debet abstinere a communione, receptione, & administratione sa

cramentorum donec reconcilietur. secundum claues ecclesię per antistitem seu ecclesiæ presidem. Vnde consequens est nos oportere plerumq; abstinere a communione hominis iusti & int⁹ sanctificati. Quãq̃ aũt naturali et diuino iure teneamur sic generaliter excommunicatis ac criminosis sacramenta nõ ministrare, neq; in publico, si notorium sit crimẽ, neq; in priuato, si fuerit occultum, cum sit diuini iuris non dare sanctum canibus. Non tamen naturali aut diuino iure prohibemur a sic generaliter excõmunicatis, aut notorie criminosis sacramenta recipere, quæ & bona sunt, & nobis vtilia, etiam a ministris prauis dispensata, quemadmodum tẽporalis eleemosyna bona est & vtilis pauperi, etiam per malum seruum distributa. Proinde donemus quod subditus indubitanter sciat pastorem suum esse concubinarium, aut hæreticum, aut alias criminosum etiam communi sententia iuris excommunicatum, sed nondum denunciatum, non propter hoc putandũ ẽ quod ex iure diuino teneamur semp illũ vitare, aut quod sacramenta ab illo dispensata sint nulla, vel inutilia, aut quod sacrificia, seu baptismata ab illo ministrata sint accipientibus inutilia. Obieceris forsitan, verbũ euãgelistæ Ioan. ex. 2. illius canonica. Siquis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domũ, nec aue dixeritis illi, qui enim dixerit illi aue, communicat operibus eius malignis, videtur igitur non esse licitum sacramentum absolutionis ab heretico recipere. Respondeo verbum illud Ioann. intelligendum esse non quod secundum se mala sint, recipere hęreticum in domum, et aue illi dicere, possunt enim hæc interdum proficere ad ipsius hęretici reductionẽ ĩ veritatis viã, sed qđ nõ possum⁹ sic eũ recipere, aut salutare ad fomẽtũ prauę doctrinæ illi⁹; atq; ita oportet vitare eũ dũ hoc videm⁹ necessariũ esse ad hęretici correptionẽ vel nr̃am pręseruationẽ, & ꝓximorũ vtilitatẽ, hęc enĩ sũt legis naturæ rationes, quibus generale concilium, seu humana autoritas derogare non potest, sed illis cessantibus possumus eis nondum præcisis nominatim licite communicare etiam in diuinis. Ex his ergo liquidũ ẽ, quod leges humanę seu cõstitutiones canonicæ de vitandis, aut a communione separãdis crimino-

Ab excommunicato nondum denunciato licet sacramẽta recipere, sed nõ ab excommunicato nominatim denunciato.

criminosis recipiāt limitatiões & ciuiles intelligētias secūdum dispositiones naturalis iuris & diuini, vt seruentur nō semper & vniformiter in oībus, sed prout congruit curandis spiritualibus morbis. Nam quod in vno tempore & vni rei publicæ est medicina, hoc alio tempore, & reipublicæ aliter dispositę plerumq; est toxicū, plus mali q̄ boni adferens, atq; ita iuxta sententiam ab Aristotele citatam .2. Rhet. Legibus ipsis opus est lege, quę ipsas corrigat, vt pisces mari salso enutriti sale egēt, Ita leges humanę foris scriptæ indigēt internæ ratiōis & ęquitatis discretiōe. Sentētia octaua.

Sententia octaua.

Quemadmodum non est licitum concubinario publico annuum censum dare suo prelato, vt impune sinatur in adulterij, aut cōcubinatus crimine permanere. Neq; item prelato licitum est a tali concubinario sub illo pacto annuum censū accipere, Ita et inutilis lex seu cōstitutio superioris statuētis annuum censum a publicis concubinarijs accipiēdum esse, quo quotannis soluto sinantur ipsi impunes de anno in annum permanere in crimine. Quamuis autem non sit secundum se malum ac illicitum tales concubinarios puniri pecuniaria mulcta, Illicitum tamē est ecclesiæ prelato talem puniendi modum facere aut statuere ex lucri cupiditate, & non pro illius, qui punitur, correctione, vt cesset & coerceatur a crimine. Vnde in legibus pœnam pecuniariam inferentib9 transgressori, legislator magis desiderare debet vtilitatem cōmunem et correctionē peccati q̄ vtilitatē proprij lucri aut priuati commodi. Quamuis item prælatus non semper peccet in eo quod sinit concubinariū in crimine permanere, semper tamen peccat si pro priuato lucro & commodo sinat peccata esse impunita & non corrigat delinquentes.

¶ *Tertia pars huius capituli, in qua demōstratur quod lex pure positiua obligat populum in foro conscientiæ non aduersetur Christianæ libertati.*

Reliquum est iam considerare quonampacto lex humana hominem Christiana charitate iam liberum obliget in foro conscientię. Ex his quæ in superioribus demonstrauim9 recolere oportet quęnam sit Christiana

gibus, ducibus, & principibus sit subdita, vt & vocem Christi audiamus in prælatis ac præpositis nostris, & faciamus ea quæ ipsi iusserunt. In singulis ferme epistolis Paulus erudiens ecclesiã Christi cuiq; mẽbro ecclesiæ sua tribuit officia, filijs, seruis, vxoribus, plebi & omni populo. Item parentib⁹ dñis, maritis & principib⁹. Filij, inquit, obedite parentib⁹ vestris per omnia, hoc enim placitum est domino. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, vt non pusillo fiant aĩo, sed educate illos in disciplina dñi, & correctione. Mulieres subditę estote viris vestris sicuti oportet in domino. Mulieres viris suis subditæ sint sicuti domino, quoniam vir est caput mulieris, sicuti Christ⁹ est caput ecclesię. Sed sicut ecclesia subiecta ẽ Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite vxores vestras sicut Christus dilexit ecclesiã. Quicũq; sũt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dños, nõ contẽnãt illos, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti ac participes beneficij Christi. Hæc inquit, doce, exhortare, & in tertio capite ad Tit. Admone illos principib⁹ & potestatibus subditos esse, dicto obedire ad oẽ opus bonũ. Hactenus Apostolica præcepta saluberrima ad Colo.3.&.4., ad Ephesios.5.6. ad Timo. & ad Tit. Vbi & Hiero. in cõmẽtarijs recitat sup hac libertate Christiana hęresim iã olim damnatã sub Apostolorũ tpibus, sicuti supra ostendimus. Ex his ergo scripturis liquidum est potestatẽ humanam dandi præcepta & statuendi leges in foro conscientiæ obligantes, non esse ex humana adinuentiõe, sed ex diuina ordinatione & constitutiõe, quemadmodũ manifeste, inquit Apostolus, ad Ro.13. Oĩs anima potestatibus sublimioribus sit subdita, nõ enĩ ẽ potestas nisi a deo. Tãdẽ cõcludẽs. Itaq; necessitate subditi estote nõ solũ propter iram, sed & ꝓpter cõscientiã. Proinde & transgressor legis humanæ in illa transgressione simul est & transgressor legis diuinę iubẽtis obedire superiori potestati, hac enĩ rõne dicit Paul. ibidẽ. Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Secundo manifestũ est ꝙ sit impium atque absurdum dicere humana pręcepta legesq; pure positiuas

Seruos Christianos oportet obedire nõ solum Christianis dominis, sed & ethnicis.

positiuas esse de nũero eorũ malorũ quę solũ patiẽter ferenda sunt a subditis, ne superior potestas amplius in illos seuiat, sicuti Pharao imposuit filijs Israhel graue onus in portando luto & latere. Insuper ex his manifestum falsam esse doctrinã eorũ, qui dicunt ecclesiæ prælatos supioresq́ potestates non plus posse facere imperando, q̃ faciunt magistri aut doctores, dei legem, seu pręcepta docentes, & pręlatos nihil aliud posse facere, q̃ faciũt medici, qui ęgrotis intimant quis cibus mortiferus sit corpori, quis salutaris. Aliud est discere a magistro, quid bonũ, quid malũ. Aliud obedire imperanti superiori. Sunt scripturæ sacrę, de quibus forsitan videri possit quod loquantur nõ de pręceptis, quibus obediam⁹, sed de accipienda scientia, qua viam salutis & præcepta dei cognoscamus, cuiuscemodi sunt. Qui vos, audit me audit, q vos spernit me spernit. Itẽ supra cathedram Moysi sedebũt scribæ & pharisæi, Quæcũq́ dixerit vobis seruate & facite. Item si ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Sunt qui huiusmodi scripturas ad solam scientiam accipiendam referant, interpretãtes hoc pacto, Qui audit vos supp. docẽtes legem dei, me audit, quęcũq́ dixerint vobis .i. quæcũq́ prædicauerint vobis & docuerint iuxta cathedrã Moysi, Si ecclesiam non audierit, id est si ecclesiam corripientẽ & docentẽ, vt omnia, quę legis dei sunt faciant & a peccato cessent, nõ audierint &c. Atq́ ita consequẽs esset ex scripturis hoc pacto interpretatis legem dei a superiore esse discendam, sed nõ leges humanas a superiorib⁹ dandas esse, sicuti dicitur Malachiæ secũdo, Labia sacerdotis custodiunt scientiã & legem dei, ex ore eius requirũt. Verum donem⁹ sic esse scripturas illas intelligẽdas, nihil obuiat supradictis. Nam sunt & alia innumera sacræ scripturę testimonia, ex q bus liquidum est prælatorum & superiorum potestatum officia esse nõ solum docere aut intimare quid deus iubeat, sed & imperare, dirigere, & coercere populum. Deinde & scire oportet supradictas scripturas a sanctis patribus sic intellectas esse, vt ex illis sequatur etiam nos oportere obedire in his quæ nõ sunt secũdũ se præcepta lege diuina, quemadmodũ latius declarabit infra, & in solutionibus argumentorũ.

Impium est dicere ecclesiæ prælatos nõposse præcipere sed solũ docere legem dei.

Prælatorũ est non solũ docere, sed dirigere & præcipere.

Vnde

Vnde Bernardus homilia .66. super Cantica ex hoc verbo Christi, Quæcunq; dixerint vobis, & cæt. intellexit episcopis etiam iubentibus obediendum esse, Super cathedram Moysi, inquit, sederunt scribę & pharisæi; & qui nō obedierint eis tanq; episcopis, inobedientię rei fuerunt, etiam in ipsum dominum pręcipientem & dicentem, Quę dicunt facite. Vnde scribas illos & pharisæos, de quibus loquitur illic Christus, habuisse potestatem non solum docendi, sed & pręcipiēdi, eosdēq; fuisse abusos hac potestate plane subindicat quę sequitur clausula, Alligāt enim onera grauia & importabilia, & imponunt humeris hominū. Locutus est igitur de scribis & pharisæis habentibus potestatē imponendi humeris hominū leges atq; pręcepta. Vnde in his quę sunt diuini aut naturalis iuris, nō oportet expectare pręceptorē, q̄uis interdū sit opus instructore, & tum nō modo filij parentib⁹, sed & parentes filijs docentibus habent obedire, vtriq; docentibus dei legē. Proinde si hoc modo scripturę essent intelligēdæ, Nō esset ergo rō, cur Apost. magis diceret, Filij obedite parētibus vrīs p oīa, q̄ si diceret, Parētes obedite filijs vrīs, docētib⁹ vos legē dei. Itē ex scripturis ad Ro. 13. & ex alijs supra recitatis ex epistola ad Ephe. ad Coll. ad Timo. ad Titū, manifestissimū est spiritum sanctū ex ore Apostoli iussisse subditis, non de scientia salutis a superioribus capienda, sed de obedientia ipsis pręstanda. Sunt huius sęculi hæretici, ex supra dictis scripturis docentes cōsequens esse, quod oporteat nos subiectos esse, & obedire sæcularibus potestatibus, principibus, ducibus ac regibus, & imperatorū legibus, nō autem episcopis & pontificibus, neq; canonicis eorum constitutionibus, cum id, inquiunt, in sacris literis nō doceatur. Verum hæc sententia adeo doctrinis orthodoxorum patrū aduersatur, vt nemo sanæ mētis, qui vel mediocriter legerit sacras literas, venerandamq; patrū antiquitatē ab exordio ecclesię, ad hęc vsq; tpa hęreticorū illorū sentētijs vlla rōe valeat cōsentire, oīb⁹ cōsona voce p̄dicātib⁹ plebē oportere episcopo & pōtifici tāq̄ vicario Christi & successori Apo. Petri, & i vnaquaq; diocesi cōstituēdos esse episcopos, qb⁹ i his, q̄ ad directionē ecclesię, illi⁹ ptinēt fraternitas obtēpet vniuersa. Apo-

Apostolus ad Hebrę, vltimo cum dicit, Obedite prępositis vestris, & subiacete eis, aperte insinuat oportere nos non solū ab eis discere aut honorem reuerentię exibere, sed & subiectos ipsis & obedientes praeceptis eorum, & loquitur non de secularibus potestatibus, sed episcopis, vt patet ex his quę subijciūtur ibidē. Vnde & hoc tractans Chryso. in commētarijs ibidem, Si malignus, inquit, est prępositus, nunquid ei obediemus? Respōdet si in causa fidei malign⁹ ē, fuge illū, et deuita non solum si homo fuerit, sed etiam angelus de celo descenderit, dicit nempe Apostolus. Si nos aut angelus de coelo vobis euangelizauerit preterꝗ quod accepistis, anathema sit. Item si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, noli suscipere eum & c. Si vero in voto & moribus malign⁹ dicitur, noli scrutari, haec nō a meipso, inquit, dico, sed ex scriptura Christi dicentis. Supra cathedrā Moysi sederunt scribe & pharisei, quę dicunt facite, secundum opera autem illorum nolite facere, habēt enim dignitatem, licet vitae sint perdite, veruntamen non ad vitam eorum, sed ad sermones intēdite. Dauid ipsum regem Saul propter sacram vnctionem honorauit viuum, & vindicauit occisum. Esto subiectus pontifici tuo & illum, inquit Hiero. quasi animae tuae parentem suspice, Idem Hiero. in libro primo aduersus Iouinianum. Super petram fundatur ecclesia, licet idipsum super omnes Apostolos in alio loco fiat, & cuncti claues regni coelorū accipiant, & ex ęquo super eos ecclesię fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tollatur occasio. Caeterū plebem oportere obedire episcopis ex scripturis sacris intellexit omniū sanctorum patrum chorus, Ignatius, Ireneus, Tertullianus, Cyprianus, & cęteri vniuersi. Vnde Ignatius in epistola ad Smyrnenses ex Troia, cuius & meminit Hieronymus. Nemo, inquit, praeter episcopū aliquid agat eorum, quae ad ecclesiā pertinēt, Firma eucharistia reputet̄ quę ab episcopo cōcessa fuerit. Vbi episcopus pręsens fuerit, illic & plebs cōgregetur, sicuti vbi Christus est, omnis coelestis militia adē, Sine episcopo non licet neq; offerre neq; sacrificium immolare neq; missas celebrare. Episcopum honorare oportet tā ꝗ prin-

Praepositis etiā malignis oportet obedire in his quae ad ecclesiae decretū pertinent.

Hieronymus.

De obedientia episcopis debita.

Ignatius.
Eucharistia.

ꝙ principem sacerdotum & post hunc, sacerdotem etiam secundum Christum. Insuper & regem, Si quis enim contra regem insurgens damnatione est dignior, quomodo vltionē diuinam poterit euadere, qui prӕter episcopum aliquid egerit. Laici diaconis subditi sint, diaconi presbyteris, presbyteri episopo, episcopus Christo. Hactenus ante mille & quadringentos annos gloriosissimi Ignatij sententiæ, in quibus audis distinctionem ordinum & missӕ celebrandæ officium, atq; sacrificium & obedientiam episcopis magis, ꝙ regi debitam in hisquӕ pertinent ad ecclesiam. Erant quidē episcopi sӕculi illius prӕdicti sanctimonia vitæ, agētes vitā statui episcoporū cōgruam, nunc autē nō tales sunt huius sӕculi episcopi. Esto sic sit, sed qd hoc ad te, qui iuxta doctrinā Christi nostri etiā in prӕlatis malis honorāda esse spūs sancti dona, vtpote claues regni cœlorū, potestatē remittendi & retinendi peccata, quēadmodū docet Pau. aposto. pri. ad Corin. 1. 2. & tertio capitulis, sanctimoniā vitæ ministrorū non impedire effectus diuinorū sacramentorū seu mysteriorū. Videāt igitur huius seculi insaniētes hӕretici qua ratione doceant, hӕc apud antiqs nō inueniri. Rursus idē Ignatius in epistola ad Philadesphiēses, cuius etiā Hiero. meminit, Principes subditi, inquit, estote cӕsari, milites principibus, diaconi prӕsbyteris, vt sacrorum administratoribus. Presbyteri vero & diaconi, omnis clerus, simul & omnis populus, milites, principes, atq; Cæsares obediant episcopo, Episcopus vero Christo, sicuti Christus patri, atq; ita per omnes seruetur vnitas. Hactenus ille. Non aliunde, inquit Cyprianus, hæreses in Ecclesia subortæ sunt, & nata schismata, quam inde, quod sacerdotibus dei non obtemperatur, nec vnus in ecclesia dei ad tēpus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur, cui secundū magisteria diuina fraternitas obtēperet vniuersa. Qui autem superbierit, inquit scriptura, nolens sacerdotum obtemperare imperio, qui tempore illo ministrat domino deo suo ex decreto iudicis moriatur, & nullus deinceps intumescat superbia. Deutero. 17. Amplius autem vt magis intelligamus obediendi leges viresq; humanorum prӕceptorum ex superioribus repetendum est, ius seu dominiū v

Ordo inter ecclesiæ mēbra in ecclesia primitiua.

Episcopo subiectus Cæsar.

Dominiū vniuersaliter sumptū, duplex.

potestatem vni⁹ super alium, vnum reale siue in rē, quæ non est persona, quemodmodum ius seu dominiū in possessionē, in agrū in domū, in fundū, seu in puteū. Aliud vero esse ius personale siue in personam, vt ius paternū in filium, ius herile in seruum, ius maritale in cōiugem, ius regis aut principis in rempub. In vnumquodq; horum quisq; tantum habet iuris q̄tùm actionis circa illud fas est sibi exercere. Deinde ex superiorib⁹ meminisse oportet duplex esse dominium seu potestatē vnius personę super aliam. Vnum est in fauorem seu temporale cōmodum illius, qui dominat̄ sicut potestas domini in seruos & ancillas. Aliud est in commodū seu fauorem eorum, quibus dominatur. Secundum prioris generis dominium seruus in bello captus, qui iure poterat occidi debet domino suo carnali præstare tpale commodū & obsequium, qui quicquid lucratur et acquirit, eidē dn̄o suo lucratur, qui & super corpus eius potestatem habet vtendi illo p̄ suo lucro & cōmodo, q̄uis & ipse dominus, si vere sit Christianus, hac potestate sicut & ceteris reb⁹ suis vtatur secūdū legem charitatis etiā in salutē seruorū suorū, quēadmodum & iusti patres nr̄i Abrabam, Isaac, & Iacob habebāt seruos & ancillas, quos, vt inquit Aug. etsi secundum hæc tpalia bona a filiorū sorte distinguebant, sic tñ administrabāt in tota domo sua domesticam pacē vt ad deum colendum & ad ęternā bona speranda omnibus mēbris domus suę pari dilectione cōsulerent. Posterioris generis dn̄ij obediētia ordinata videlicet in vtilitatem nō priuati aut temporalis cōmodi, sed cōmunis boni eorū, quib⁹ dominatur est, de qua impręsentiarū loquimur differētes de obligatiōibus legū et præceptorum, quæ imponuntur ad reipublicę moderationē, & gubernationē. Vnde manifestū est, & geminā esse subiectionē naturalē videlicet, & ciuilem, seu positiuā, naturalē dico hominis ad deū, filij ad patrē et matrē, quæ immutabilis ē, nec oīno extinguitur vnq̄. Neq; enim emācipatio filij a patria potestate delet totū ius naturæ, quod pater habet supra filium. Ciuilē et positiuā dico, quæ nata est accedente humana voluntate, vt monachorum sub abbate, populi Christiani sub pōtifice aut sub principe. Abbas enim, pontifex, & princeps eliguntur, cōstituuntur, seu præficiūtur accedente hoīm con-

Geminū est dominiū vnius personæ super aliam.

Prioris generis dominium.

Alterius generis dominium.

Subiectio duplex.

cõſenſu. Nã ğuis poteſtas eccleſiaſtica, vt papalis, paſtoralis, & pontificalis ſit a conſtitutione diuina, ad eam tamen aſſu mũť hoies ex electione humana. Vtraq; ſubiectio iuſta ẽ, & a deo ordinata, & idcirco vtriq; ſua debita eſt obedientia. Quemadmodum docet apoſtol⁹ Paulus, ex ſpũ dei iubẽs nõ ſolũ ſeruis, vt ſubiecti ſint dñis ſuis carnalibus, & vxoribus, ac filijs, vt ſubſint maritis & parentibus, ſed & oĩbus Chriſtianis hoĩbus etiã ingenuis ac liberis, vt ſubiecti ſint atq; obediãt huius mũdi poteſtatibus, ac principib⁹. Omnis anima ſubdita, inqt, ſit ſublimioribus poteſtatibus. Subiectio ſub homine aliq̃ in rebus familiarib⁹ & domeſticis corporalibuſq; obſequijs præſtãdis ſecundũ quã ſerui & mercenarij locantes operas ſuas ſubijciunť, ſuos habet limites obedientiæ, ſecundũ iuſtitię regulas, quas ſeruare tenetur ſic ſubiectus erga dñm pręcipientẽ quicq;. Vt aũt iuſtũ ſit in talib⁹ dñi ac patriſfamilias præceptũ nõ oportet pceptorẽ ſẽp intẽdere ad ſalutẽ, ac vtilitatẽ illi⁹, q ſubiect⁹ eſt, ſed poteſt ſpectare ad priuatũ ſuũ cõmodũ. Taliſenĩ dñs poteſtatẽ habẽs ſup aliorũ corpora, poteſt illis vti ad priuata ſua lucra, et cõmoda, & illa ordinare ad finẽ vltimũ ſecundũ legẽ Chriſtianæ charitatis. Subiectio vero ſub publica ptãte, quæ pficiť ſolũ ad gubernãdã et tuẽdã cõitatẽ ſeu remp. vel eccleſiã. Vt aũt in hac ſubiectiõe iuſtũ ſit ſuperioris præceptũ erga eũ, q ſic eſt ſubiectus, oportet pręceptorem ſpectare non priuatũ ſuũ commodum, ſed habere rationẽ boni reipublicæ, cui præficitur. Vnde inter pręſidẽ & plebẽ ſic ſubiectã mutua eſt hinc inde obligatio, non quẽmadmodũ inter carnalẽ dominũ & ſeruũ ſeu mãcipium; neq; enim popul⁹ fecit vnq; ſe ſeruũ regis, ſed queãdmodum inter paſtorẽ ac protectorẽ, aut patrẽ & ingenuũ filium, & ita quemadmodũ plebs debet præſidi obedientiam, atq; reuerẽtiam, ita præſes debet plebi fidelem curam, cuſtodiã, & tutelã. Data eſt regibus a deo poteſtas vt ſint miniſtri regni illi⁹, queẽadmodũ in libro ſapiẽtiæ cõtra malignos reges diciť. Cũ eſſetis miniſtri regni illi⁹, non recte iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legẽ iuſtitiæ, neq; ſecundũ voluntatem dei ambulaſtis, horrende, & cito apparebit vobis.

Subiectio ſeruorũ & ancillarum ſub dominis.

Subiectio hominũ liberorum.

Nam iudicium duriſſimum his qui præſunt fiet, Sapientiæ. 6. Data eſt & pontificibus poteſtas in eccleſię ædificationem, & non in deſtructionem, & ideo vtraq; poteſtas te-

tenetur magis esse sollicita, vt iustis legibus iam scripto aut consuetudine roboratis vtatur, comprimatq; transgressores diuinę legis, q̃ vt nouarum legum onera imponat in humeros hominum. Vbi vero nulla ex humanis aut diuinis legibus potestas specialis sibi concessa videatur, nihil improbe aut imprudenter attentare debet, neq; vlla nouitate turbare remp. sed in omnibus seruare modum aptum humanæ societati, congruumq; communi paci & tranquillitati. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij, coarguit eos, qui multis superfluis, friuolis constitutionibus, præceptis, aut consuetudinibus onerant simplicē plebem, interim pro nihilo habentes saluberrima euangelicæ legis pręcepta, nonnũq; sub prætextu falsę pietatis consulētes suę auaritię, super quibus Christus Mat. 15. redarguit Iudęorũ scribas & pharisęos calũniantes. Quare, inquiũt, discipuli tui transgrediuntur mādata seniorum, non enim lauant man⁹ cũ panē manducant. Quibus & ipse respondit. Quare & vos, inquit, transgredimini mandatum dei propter traditiones vestras. Nam dixit de⁹, Honora patrē tuum, aut matrem, vos autem dicitis, munus quodcumq; ex me tibi proderit, & irritum fecistis mandatũ dei propter traditionem vestram. Hypocritæ bene prophetauit de vobis Esaias dicēs. Popul⁹ hic me labijs honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominũ. Ecce ideo ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo. Peribit enim sapientia a sapientibus eius & intellectus prudentiũ eius abscōdetur Esaiæ. 29. Ex hac doctrina Christi habes Esaiam prophetice fuisse locutum, & hanc prophetiam fuisse in populo illo Iudęorum completā. Bene, inquit, prophetauit de vobis Esaias, quam & iam cernimus completam oculis nostris. Perijt enim sapientia legis & prophetarũ a plebe Iudęorum, velamine posito super corda eorũ vsq; in hodiernum diem. Vnde consequens est Esaiam prophetā illic & dominum nostrum Christum fuisse loquutos, non cōtra mandata & leges iustas superiorum potestatũ, sed contra traditiones friuolas & superuacaneas, diuinæ legi cōtrarias, aut prorsus inutiles, quales erant de lotione manuum ante cibum

Sine causa, & cæ. prophetia ē in Iudæis cōpleta.

bum, & de muneribus ad altare potius offerendis, q̄ dispensandis pro necessitatibus patris aut matris. His praemissis ponendae sunt considerationes aliquot ad intelligendū, an lex in foro conscientiae liget, & an sit iusta an iniusta.

Prima. Qualitatem legis humanę in foro conscientię obligantis, describit Isodor⁹ lib. 5. etymologiarum. Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secūdum consuetudinē patrię, loco, temporiq; conueniēs, necessaria, vtilis, manifesta quoq; & non captiosa obscuritate, nullo priuato cōmodo, sed pro communi vtilitate ciuiū cōscripta, quibus significantur tres conditiones requisitae ad hoc, vt aliqua humana cōstitutio sit vera lex. Prima vt sit honesta et iusta, honesta ad deū, iusta ad ꝓximū. Honesta .i. verae religioni congruēs, & ideo iniquae sunt omnes paganorū & infideliū leges cōtra religionem & fidē Christi institutae. Dein de adijcitur, quod lex sit possibilis secundū naturā, secundū consuetudinē patrię, loco & tempori congruens, quibus oībus significatur humanā legē oportere esse congruam ęqtati naturali secundū conditionē patrię & populi illius. Si enim lex promulganda esset congrua religioni, sed adeo difficilis, vt verisimiliter nō posset seruari a populo, vel populus sic dispositus esset, vt legem illā tāq; nimis onerosam recipere nollet, tūc lex illa vim obligādi nō haberet, & ideo principes cū velint cōdere legē si populus contradicat & causetur dicēs, Lex ista nō conuenit cōsuetudini patrię nostrae, suspendit legis obligatio. Hoc enī casu princeps si vellet legem suā imponere, & vim habere obligandi in foro consciētiae, nō esset rationabilis voluntas eius. Atq; ita vna ex conditionibus, sine quibus lex non meretur nomen legis, neq; vim habet obligādi, est ꝙ sit loco, tēpori, & patriae conueniēs, neq; dissona cōsuetudini, quae tolli nō potest sine dispendio reip. maiori, q̄ sit vtilitas expositiōe legis emersura. Tertia cōditio est, quod lex sit necessaria, vtilis, manifesta, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta, quibus omnibus significatur legem in foro conscientię obligantem, oportere esse necessariam maleuolis coercendis, bonis fouendis, aut protegendis.

Qualis debeat esse lex.

Tres conditiones legis.

Secunda

Secũda cõsideratio

Secunda consideratio. Lex humana vim in foro conscientię obligandi habens, est quadruplex, videlicet aut permittens, iubens etiam non impediri, aut vetans, aut actũ aliquẽ præcipiens, aut puniẽs. De his latius patebit in sequentib⁹, & in singulis horum modorum generibus. Lex in foro cõscientiæ non habet vim obligandi, quando non est moribus vtentium recepta, vel quando incipit esse inutilis, aut perniciosa communitati, aut dũ per nõ vsum in dissuetudinẽ abijt, aut quando ab ea recedit legislator, vel reuocans, vel non curans vt seruetur, & idcirco lex etiam rationabiliter in fauorem cõmunis boni primum a principe instituta non incipit habere vim obligandi in foro cõscientiæ, si populus mox nolit illã acceptare & approbare. Tum enim lex illa non expedit reip. sic dispositę, cũ plus dãni & turbatiõis, q̃ boni inde sequeretur. Neq; enim posset lex illa moribus vtentiũ cõfirmari, dũ princeps non posset absq; turbatione reip. punire illius legis transgressores, populo legẽ illam non acceptante, quamobrẽ recte dicit Augu. in lib. de vera religione, In istis tpalibus legibus, q̃q; de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint constitutæ & firmatę, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundũ ipsas leges instituuntur, cũ ꝓmulgantur, firmantur aũt cum moribus vtẽtium approbant. Potest quidem superior potestas, magna parte plebis, aut maleuolæ, aut non satis peritæ inuita aut reclamante legẽ ponere, pensata vtilitate grandiore emersura, q̃ sit maleuolorum aut imprudentium hoĩm turbatio ex lege constituta. Hęc est sententia Aug. in lib. ad inquisitiones Ianuarij, de quo latius infra. Hic iam ad intelligendum, an personę ecclesiasticæ in foro conscientię, etiam obligantur imperatorũ constitutionibus, ciuilibusq; legibus ordinatis secundum rectę rationis prudentiam ad commune bonũ totius reipu. ex clero, & plebe laica constitutę, sit Consideratio tertia.

Lex humana non habet uim obligandi, nisi recepta sit a populo.

An personæ ecclesiasticæ in foro cõscientiæ uel exteriori obligentur legibus ciuilibus imperatorum.

Leges iusta ratione & secundum æqtatẽ naturalẽ cõis boni disponentes, non ligant eos, q potestati legislatoris non subsunt, quos ipse neq; iudicare, neq; condemnare, aut punire potest. Cum ergo personę ecclesiasticæ, bonaq; ecclesiarũ, non sint subiecta sæculari potestati, consequens est ea non posse legibus, aut statutis sæcularis potestatis obligari. De

hoc

hoc primum est textus Ambrosij. 23. quest. 8. capi. Conuen. & capitulo precedente. Imperator si a me, inquit Ambros. peteret quod meum, id est, fundum meum, argentum meum, & huiuscemodi meum, non refragarer (quanquam omnia quæ mea sunt, sint pauperum) Absit autem a me, vt tradam hæreditatem Christi, ea nempe, quæ diuina sunt, imperatoriæ potestati non sunt subiecta. Templo domini nihil possum decerpere nec tradere, cum illud custodiendum non tradendum acceperim. Deinde & consulere me etiam imperatoris saluti oportet, quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Hęc Amb. Vnde episcopi nihil habẽtes pręter ecclesiastica, cõtenti sola portiõe Leuitica, his nihil est cõe cũ principibus sęculi ad soluẽdũ tributũ aut vectigal. Qui vero præter Leuiticã portionẽ, propria prædia, villas, castella, & ciuitates possidẽt, Cęsari tributa debẽt, nisi imperiali benignitate, ab ipso immunitatẽ ꝓmeruerint. Vnde Christus, Reddite, inquit, quę sunt Cęsaris Cęsari, & quæ sunt dei deo. Et Pau. Reddite, inqt, oib⁹ debita, cui tributũ tributũ, cui vectigal vectigal. Verũ & hic sciendũ, ꝙ sup rebus ꝓphanis, in qbus ẽ ciuilis socialisq; cõicatio cleri cũ laico, & ecõtrario, veluti sup cõtractib⁹ emptiõis, redẽptiõis, locati, cõmodati. Itẽ sup successiõib⁹ ĩ bonis hęreditarijs eccl'cę psonę habitãtes ĩ terris legislatori subiectis, eisdẽ debẽt legib⁹ ambulare, & hoc nisi lex canonica ꝓpter maiorẽ vtilitatẽ spũalẽ aliter disponat, q̃ lex ciuilis. Nã imperator dicit quod leges nõ dedignanᵗ sacros canones imitari, decreuitq; Iustinianus imperator, vt canones patrum vim legum habere oporteat, vt patet capite primo de iuramentis calum. Et ideo lex, quæ canonicis obobuiat institutis nullius est roboris. In alijs vero non liganẽ imperatorum legibus, aut laicorum statutis iuxta capitulũ. Ecclesia sanctæ Mariæ de constitutionibus, et iuxta canonẽ, bene quidem. 96. distin. in quibus dicitur, quod laicis etiam religiosis sup ecclesijs, & psonis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas imperãdi, a quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum etiam respiciat commodum & fauorem nullius firmitatis existit, nisi ab ecclesia fuerit approbatum, textus illi, vt manifeste patet, loquuntur de laicorum aut secularis potestatis statutis, factis, de bonis ecclesię

Notabilis Ambrosij sententia.

ecclesię alienā lis, vt prędijs, vasis, ornamētis, & electiōib°, pontificū, & episcoporū. Neq; imperator, neq; secularis vlla potestas habet potestatē sup ecclesias aut personas ecclesiasticas. Et ideo nō potest specialiter aliqd de huiuscemōi reb° cōstituere. Consideratio quarta. Potestas papalis q̄q̄ pręficit potestati imperiali, tamen imperator potestatē seu gradum suū secularē non habeat a papa seu ab ecclesiastica potestate.

Cōsideratio. 4.

Vnde pro maiore intellectu huius materiæ considerandaē decretalis, Solitę benignitatis, de maiori, et obediētia, ex qua liquidum est imperatorem quendam Cōstantipolitanum voluisse sacerdotium subesse imperio, motus ad id ex authoritate Petri apostoli dicentis. Subditi estote omni humanæ creaturæ propter deum siue regi tanq̄ pręcellenti, siue ducibus, tanq̄ ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. Respondit autem illi Papa Innocentius, exponens præfatam Petri scripturam dicens. Si personam Petri loquentis & eorum ad quos loquebatur ac vim locutionis diligentius attendisses, non expressisses taliter intellectum.

Imperator nō habet suū potestatem a papa, q̄uis sit subiectus papæ.

Scribebat enim Apostolus subditis suis, & eos ad humilitatis meritum prouocabat. Nam si per hoc, quod dixit subditi estote, voluit imponere sacerdotibus iugum subiectionis, eisq; prelationis authoritatem auferre, quibus eos subiectos esse monebat, sequeretur ex hoc etiam, quod seruus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cum dicitur subditi estote oī humanæ creaturæ. Qđ aūt sequitur siue regi, tanq̄ pręcellenti, indicat quidē regē, ac imperatorē habere pręcellentiā, sed hāc qdē sicuti reges habere cōsueuerūt in tpalib° & super illos dumtaxat, qui ab eo suscipiunt tpalia, qui & eius sunt iurisdictioni commissi, sed pontifex in spiritualibus præficitur & pręcellit, quę tanto sunt temporalibus digniora, q̄to anima præfertur corpori, quanta est inter solem & lunam differentia, tanta est inter pontifices & reges. Vnde beatus Clemēs martyr papa terti°, Oēs, inq̄t, principes terrę, & cæteros homines episcopis obedire pręcipiebat beatus Petrus, vt dicitur in capitulo, omnes, eodem titulo, et ex superioribus id ipsum liquidissimum est ex sententia Ignatij discipuli Ioannis apostoli, etiam reges & principes oportere

Clemens tertius a Petro papa.

tere subditos esse episcopo. Corporalia item et temporalia bona, vt pax ciuilis, & boni mores congruentes paci & trãquillitati reipublicę, quibus pręficitur imperator, sunt ordinãda & dirigenda, atq; mouenda in spiritualia, vtpote in ęterna, tanq̃ in finem videlicet ad lucrum fidei & charitatis, & ad augmentum Christianæ religionis in pacem salutis ęternę.

Et in horum directione sæcularis potestas habet obedire spirituali potestati, tametsi spiritualis hęc potestas non debet se de huiusmodi sęcularib⁹ et temporalibus negotijs impedire aut illis sese immiscere, nisi in ordine ad spiritualia disponendo, scilicet dirigendo secularem potestatẽ, ne ex regimine aut directione illius, vel spirituale bonum impediatur, vel detrimentũ salutis spiritualis subsequatur. Verum non inde sequitur, quod potestas sæcularis prorsus et omnino subdatur spirituali, siquidem & in ciuilibus actibus magis est obediendum rectori ciuitatis, & in militaribus actibus duci exercitus q̃ episcopis, qui sese his non possunt immiscere, nisi quatenus eis potestas sæcularis debet esse subiecta in ordine ad spiritualia. Atq; ita spũalis potestas q̃uis pręficitur sęculari potestati tanq̃ efficiẽs causa seu dirigẽs & forma, & finis, nec pontifex tamen iura & officia regia imperatoris sibi debet vsurpare, sicuti nec imperator iura, & officia spiritualia põtificis debet pręsumere. Potestati sęculari humanis tantum rebus, non diuinis pręesse concessum est, & ideo de ministris, p quos diuina ministrãt, iudicare nõ potest, põtifici autem Christus iussit pascere oues, op⁹ facere euangelistæ non gladio & ferro, sed verbo aggredi, q̃uis & ipse gladius sæcularis potestatis quodammodo pertineat ad potestatem pontificis, quemadmodum ait venerabilis Bernar. lib. 4. de consideratiõe ad Eugeniũ. Quid tu, ingt ad Eugeniũ, denuo gladium vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginã, quem tamen, qui tuum negat, nõ satis mihi videt̃ attẽdere verbum domini dicentis. Conuerte gladium tuum in vaginã, tu⁹ ergo & ipse tuo forsitan nutu, sed nõ tua manu euaginãd⁹. Alioqui si nullo modo pertineret ad te dicẽtib⁹ Apostolis. Ecce gladij duo hic, non respondisset dominus, satis est, sed nimis. Vterq; ergo est ecclesiæ, gladius spiritualis

Quõ potestas secularis subiecta ẽ potestati ecclesiæ.

Duo sunt ecclesiæ gladij.

scilicet & materialis, sed is quidem pro ecclesia. Ille vero et ab ecclesia exerendus est, ille sacerdotis, iste militis manu, sed ad nutum sane sacerdotis, iussum vero imperatoris.

Pontifex potestatem & iurisdictionē sæcularem, unde habet.

Habet quidem pōtifex iurisdictionem sæcularem sup plebē Romanorū, sed in hac successit nō Petro, sed Cōstātino, qui hanc donauit ecclesiæ primati in beato Siluestro pontifice. Ex his itaq; manifesta est prior pars considerationis quartæ, potestatem videlicet ecclesiasticam esse præfectā atq; prælatam potestati seculari, regali, seu imperiali. Secunda pars q̄ videlicet rex aut imperator nō habet gladiū suū seu sęcularem potestatem a papa hinc patet, quod imperialis potestas erat priusq; esset potestas papalis, nempe & temporale dominium ac iurisdictionem sæcularem super vrbem & terram Romanorum habuit Papa, sicuti iā patuit, ex donatione imperatoris, vt patet in gestis beati Siluestri, quę cōmemorat beatus Gelasius papa sicuti recitat Gratianus. 96. distinctione, capite Constantinus. Amplius autem ad magis intelligēdum vires imperalium legum et canonum cōsiderare cōuenit an ecclesiastic⁹ ordo hoc ius imunitatis, seu libertatis, ne videlicet posset a sæcularibus iudicibus iudicari, aut condemnari, cogi seu compelli ad soluēdum tributa cæsari habet ex priuilegio, seu donatiōe, vel cōcessiōe cæsaris, an poti⁹ ex iure diuino naturali. Quod ecclesię, ecclesiasticæ personæ ac res ipsarū, nō solū iure humano, sed & diuino sint immunes, id est, liberę a sęculariū potestatū exactionib⁹, plane videtur diffiniuisse papa Bonifacius in sexto decreta. in capite. Quamq; de censibus. In contrarium videtur tendere doctrina Pauli ad Romanos. 13. docentis tributa esse stipēdia sublimiorum potestatum tanq; ministrorum dei, qui per ipsorum ministeria gubernās rempublicam accipit tributa et vectigalia, tanq; stipendia ministerij in temporalibus bonis et p̄sonis protegēdis. Cū igitur tā ecclesiasticæ, q̄ sæculares personæ earumq; & ecclesiasticarum bona sint p̄miscue posita, & potestas regalis ex ęquo p̄sonas vtrasq;, et vtrarumq; personarum bona temporalia defendit & tenetur defēdere, consequēs videtur etiam ecclesiasticas personas, &

Imperator non habet imperialem potestatem a papa.

res earum esse regibus obligatas. Pro hac igitur re intelligē da, sit hęc consideratio Quinta.

Potestas papalis ex iure diuino est suprema in ecclesia, potestas, habens primatum & potestatē iurisdictiōis a Christo super omnes ecclesias, & ecclesiæ membra, sicuti ex scripturis sacris, & concilijs, & sanctis patribus demonstraui libro quarto de ecclesiasticis scrip. & dog. capite. 3. parte secunda, vbi patuit, quod vniuersalis ecclesiæ pastoralis cura primitus tota in suo fonte soli Petro data fuit & id quidem, vt inquit beatus Anacletus, non ab Apostolis ipsum, vt superiorem eligentibus, neq; ab ecclesia, sed ab ipso Christo, qui ore proprio hanc ei curam delegauit, Ioannis vltimo, Pasce oues meas, qui etsi super plebem Romanę diocesis dirigendam curam suscepit specialem, vniuersalis tamen ecclesię cura generaliter ad eum spectabat, secundum quam omnibus Christi ouibus pastor pręfect⁹ erat, vt ipse esset oīm pastorū pastor. Et hinc iā orti sunt in ecclesia ordines graduū ecclesiastię iurisdictionis, alij sunt patriarchę, alij primates, alij archiepiscopi, alij episcopi, alij abbates, decani, plebani, et priores, quorū distinctio spiritu sancto suggerente legitur a Petro facta ad vniuersalis ecclesiæ ædificationem. Atq; ita ab hac papali potestate deriuatur immediate potestas patriarcharū, qui quatuor sunt Hierosolymitanus, Alexādrin⁹, Antiochenus, & Constantinopolitanus, ad quos, sicuti ad papā, potest sine medio appellari. Post hāc ē potestas primatū, quorum quisq; super prouincias multas, tanq; primus archiepiscoporum constituitur. Deinde sequitur potestas archiepiscoporum, quorum quilibet in vnaquaq; prouincia super multos episcopos princeps præficitur. Post hanc est potestas episcoporum, quorum quilibet in sua diocesi pręficitur decanis archipresbyteris, plebanis, priorib⁹, abbatib⁹ in vniuerso populo, quemadmodū in actis Apostolorū ad ipsos loquitur. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quos posuit vos spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam suam quam acquisiuit sanguine suo, actuum. 22. Habes de his testimonia sanctorū patrū apud Gratianū in decretis per totā distinctionem.

Suprema iurisdictiōis potestas ex iure diuino fuit in Petro, & est in successoribus eius dist. 22. ca. Sacrosācta.

Papa igitur si ex iure diuino habeat supremam potestatem super omnia ecclesiæ membra, consequens est papam secundum eandem potestatem papalem ex iure diuino habere, q a nemine possit iudicari aut condemnari, quippe non habens in terris neq̧ vllum superiorem iudicem, sed neq̧ vllam cõmunitatem cui subiiciatur. Cum enim in papa sit plenitudo potestatis, a qua descendit seu deriuatur regendi autoritas in medios, vsq̧ ad rectores vltimos, consequens est non posse in vlla communitate seclusa, papa esse potestatem maiorẽ, q̃ sit potestas papæ, atq̧ ita papa non subijcitur concilio tanq̃ superiori, & habẽti sublimiorem potestatem supra ipsum, q̃q̃ persona papæ, quę non est membrum ecclesiæ necessarium, & sine qua potest corpus ecclesię subsistere, possit ex iure diuino hanc potestatem perdere, aut ex autoritate diuini iuris hac priuari, veluti si adferat doctrinam contrariam doctrinę Christi, in q casu papalis potestas eatenus residet apud ecclesiam, quatenus potest nominare virum idoneum, cui deus cõferat talem potestatem papalem, quemadmodum sede vacante, papa iam mortuo, summa potestas virtualiter apud ecclesiam residet, & ideo tempore schismatis, cum non est in ecclesia indubitatus papa, quilibet cuiuscumque gradus, status, seu dignitatis, etiam si papalis existat in his, quæ pertinent ad extirpationem schismatis tenetur obedire generali concilio ecclesiam vniuersalem representanti. Hac consideratione pręmissa ad considerandum an immunitas ecclesiastica sit ex diuino iure, an potius ex humano iure aut priuilegio. Sciendum est aliud esse de personis ecclesiasticis, aliud de rebus seu bonis ipsorum. Nam bona ipsa temporalia, vt fundi, agri, prędia, potuerunt tributis, ac alijs varijs seruitutibus subiecta esse, priusq̃ transferantur ad ecclesiam, & sic ecclesia, ratione bonorum illorum soluere tenetur, quia si res transit in alium, transit cum onere suo. Deinde & bona hæc, postq̃ sunt ad ecclesiam translata, possunt iusta ratione propter reip. necessitatem onerari ab eo, qui horum bonorũ habet dispensationem. Proinde, vt recte docet Thomas ad Rom. 13. A tributo liberi sunt clerici ex principum sæcularium priuilegio, quod æquitatem naturalem continet, vt quemad

Iuris diuini est papam a nemine posse iudicari aut condemnari.

quemadmodum reges curam gerunt reip. ad conseruationē temporalis vitæ & bonorū eius, sic clerici et sacerdotes sint ministri reipub. in spiritualibus bonis dirigendis ac promouendis, vt per ministerium spirituale sacerdotum, reipub. impensum, fiat recōpensatio quædā regi, etiam pro custodia clericorum, & rerum ipsorum laboranti, & hoc ratio suggerit naturalis æquitatis. Et in hanc simul & in scripturas veteris legis spectans, cap. Quamquam, de censibus, in sexto decretalium, plane dicit ecclesiæ, ecclesiasticæque personæ, ac res ipsarum non solum iure humano, sed & diuino a sæcularium personarum exactione liberę sunt & immunes, quēadmodum etiam sacerdotes apud ethnicos erant a tributo regibus præstando immunes, Gene. 47. & prim. Esdræ. 7. In Genesi nempe legimus, Subiecit Ioseph omnem terrā Aegypti Pharaoni, & cunctos populos eius a nouissimis terminis eius vsq; in fines eius, prǽter terram sacerdotum, & sequitur ex eo tempore vsq; in præsentem diem in vniuersa terra Aegypti, quinta pars soluitur absq; terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. Esdrę autem. 7. Rex Darius iussit ministris suis, Vobis quoq; notum facimus de vniuersis sacerdotibus, Leuitis, cantoribus, & ianitoribus domus dei, vt non habeatis potestatem imponendi tributum, vectigal, aut annonam sacerdotibus Leuitis, &c. Iuxta diui ergo Thomę sentētiā, Bona ecclesiarū & sacerdotū, sunt libera ex pricipum priuilegio, qd' mihi potius videt̄ dicendū fuisse ex principū donatione. Priuilegiū reuocari potest ab eo, qui cō cessit, donatio non est sic ad nutum reuocabilis. Et ideo principes ex iure diuino, non sic possunt ex ecclesiarum bonis ad vsum ecclesiastici ministerij deputatis ac necessarijs, exigere tributa, quę ipsi semel donauerunt ecclesię, volentes ecclesiarum bona gaudere plena libertate, quæ tamen superuenientibus necessitatibus ecclesiæ, rursus tributis grauari possunt, accedēte consensu eius, qui horū bonorū constituitur dispensator. Personę autem ecclesiasticę non sic secundum personales actiones in sæcularibus negotijs grauari & onerari possunt a sęculari potestate, a qua neq; iudicari, neq; condemnari possunt. Et ideo clerici de omni crimine debent corā iudice

Q ō ecclesiasticæ personæ & res ipsarū nō solum humano, sed diuino iure sunt a tributo & a lege sæcularis potestatis liberæ.

Christi vsibus deputata nō posse a potestate sæculari aliena- ri, ad aliū vsū applicari, aut grauari tallijs, collectis, alijsue o- nerib⁹, cōstitutiōesq;, & leges sęculariū potestatū de huiusce modi bonis alienādis esse iniquas, impias, & prsus sub ec- clesiasticis cēsuris, & pœnis esse abolendas, tanq̄ æditas ab eo, q potestatē nō habet condēdi legē, neq; in psonas tales, ne q; in bona earū in qbus potestas data est pōtifici tāq̄ iudici, & dispēsatori. Verū ex hoc nō oportet consequens esse quin & ipsi episcopi & clerus, si tantā necessitatē, vl̄ vtilitatē ple- bis, ciuitatis, aut regis cōspexerint, vt laicorū nō suppetāt fa cultates plerūq; ex iure, & æquitate quadā naturali teneāt de bonis suis coītati subuenire, vl̄ in vigilijs murorum cu- stodiendis, vel in ciuitate defendēda. Tū enim dispēsare bo- na illa est ad pium vsū dispēsare ea. Atq; ita sæcularis pote- statis in necessitatib⁹ vl̄ vtilitatib⁹ reipub. nō ē cogere epi- scopos et clericos ad tributū soluēdū, aut legē eis imponere, sed petere a vicario Christi, q super huiuscemodi bona pijs vsibus deputata, cōstitut⁹ est dispensator, vt ipse prout ex prudentia secundum rationem iudicauerit necessarium esse vel expediens, cogat, vel inducat clerum ad releuandas cōes reipubl. necessitates, queadmodū et secūdū canones etiā cle rici conferre tenentur, sicuti alij possessores ad iter faciendū, ad pontem faciendum, aut reficiendum. Vide super his sanctorum patrum antiquorum & conciliorum sentēti- as in decretis dist. nonagesima sexta, & decretales multas de immunitate ecclesiarum. Consideratio sexta.

Clerici de bonis plerumq; ecclesiæ tenentur subuenire ciuitatibus.

Omnis lex seu constitutio pręcipiens actum iure na- turali, aut diuino illicitum, iniqua est non seruanda, sed prorsus abolenda. Deinde omnis lex iniqua est, quæ illud, quod naturali iure aut diuino est illicitum dictat aut affir- mat licitum esse iustum, aut secundum rectam rationem, aut secundum ęquitatem naturalem, aut optimo iure facien dum. Veluti si lex dictat, quod naturaliter liceat contrahen tes sese decipere modo deceptio sit citra medium iusti pre- tij, aut quod secundum rectam rationem, & optimo iure liceat pro maiori malo vitando vsuras exigere, & recipere, aut quod ad subueniendum magnæ necessitati pauperum

estra tamen extremam liceat mihi palam, vel occulte surripe re diuitibus, superflua habentibus, ad releuandum inopiam pauperum. Verum hic ne fallaris oportet diligenter conside re verba ipsius legis. Nam aliud est si lex dicat naturaliter permittimus contrahentib' sese decipere, aut fœneratorib' vsuras recipere, & meretricia in ciuitatibus permanere, de cernimusq; tales peccantes nō esse impediendos, aut molestā dos. Nam legem, quæ sic disponit nō oportere esse iniustam liquidum est ex præcepto Christi. Nolite eradicare zizania, ne conculcetis triticum, sinite vtraq; crescere & c. Aliud ve ro si lex dicat naturaliter licitum est aut secundum æquitatē naturalem, & optimo iure concessum est vsurarijs recipe re vsuras, aut contrahentibus sese decipere, aut meretricibus in meretricijs permanere. Nam leges, si sic aliquid traderēt licitum aut iustum esse, non leges, sed impietates essent.

Naturaliter permittere malū licet

Insuper aliud est, si lex dicat licita, iustaq; ratione pro missę vsuræ soluuntur vsurario. Aliud vero si dicat licita, iu staq; ratione vsurarius exigit & accipit earum solutionem. Vnde & imperator lege prima de vsuris. Si promissio in vsuris scilicet soluendis recte factā prohibetur, licet instrumē ta conscripta non sint, tamen optimo iure debenrur, & non oportet dicere legem hanc esse iniustam. Nā aliud est dicere me optimo iure debere vsuras soluere. Aliud vero ē vsurariū optimo iure exigere aut recipere illas ratiōe ꝓmissiōis, aut iuramenti, aut stipulationis, Optimo iure tenetur quis vsu ras soluere, quas tamen alius nullo iure, aut æquitate potest, aut exigere, aut recipere. Sic iniqua lex Iustiniani statuentis religionis causa coniugia debere dissolui in Aut. de nūp. §. distrahuntur. Fuit quidem Iustinianus imperator vere catholicus, sed tamen ignorāter hoc statuit, Vide canonem. Sunt qui dicūt. 27. quæstione. 2. Septima cōsideratio.

Consideratio. 7.

Leges iustæ & principes reipub. non solummodo ma la tolerant, ne vel bona impediantur, vel maiora mala con tingant, sed & licite iubent ne malę vitæ homines impediā tur aut molestentur. Sic leges imperiales & canones tolerāt Iudæorū ritus & ceremonias, liciteq; ꝓhibēt Christianis, ne illos in his molestent. Iudæi autem ꝙuis peccent his suis ri tibus,

tibus, leges tamē sic tolerātes & prohibentes Christianis ne ab his suis ritibus impediant, vel molestent, rationabiles sūt & iustę. Propterea quod ex huiusmodi tolerātia spirituale bonum aliquod prouenit Christianæ ecclesiæ habenti etiam testimonium fidei suæ ab hostibus. Hac ratione & scripturæ sacrę eorum ac veteres earum interpretationes non æditę in odium Christianorū non sunt illis auferendæ, libri autem æditi post passum Christum ad fouendum perfidiam cōtra Iesu Christi diuinitatem, si adsit facultas, sunt ipsis auferendi, & per Christianos principes comburendi, tanq̄ blasphemi & mendacijs pleni, si absq; turbatione Christianæ ecclesię fieri potest, sicuti & ipsi infideles compellendi sūt, ne blasphemijs falsisue p̄suasiōibus impediant fidē Christi. Sic & rationabilis est lex principis, iubens hæreticorum libros esse eis auferendos & comburendos. Aliorum vero infidelium ritus, ex quibus nihil vtilitatis, aut veritatis speratur futurum, non sunt vllatenus tolerandi, nisi forte propter malum aliquod vitandum, qualis est reipub. Christianę turbatio, veluti cum est magna infidelium & hæreticorum multitudo, quæ sine turbatione resecari non potest.

Qui libri sunt Iudæis auferendi. & qui non.

Ex his omnibus liquidum est, quod neq; sinere malū fieri, est secundum se malum, neq; prohibere alijs ne impediant malum fieri, secundum se malū est, sicut & Christus prę cepit non solum vt sineremus zizania crescere, sed & prohibuit ne eradicarem⁹ illa propter triticum non conculcandū. Vtiq; tamen est secundum se malum male facientibus auxilium præstare & fauere. Vnde lex Iustiniana concedens vsurarijs exercitium vsurarum, prohibensq; alijs ne vsurarios ipsos impediant ab vsurarū exercitio, iusta esset & rationabilis, si neq; auxilio, aut fauore iuuaret vsurarios ad exigendū vsuras, neq; daret eis actionem in iudicio contra recipientes sub vsura mutuū, disponens etiam & cogens, quod tales debeāt vsuras soluere. Tametsi ęqui & iusti sint leges & canones disponentes & cogentes, vt hi qui receperunt mutuum sub vsura, seruēt promissionē & iuramentum etiam in solutionib⁹ vsurarū, quas iurarūt soluere. Et quia nōnullę leges Iustinianę permittētes vsuras sic concedūt vsurarijs vsura-

rum

sit rationabilis causa. Proinde exigere iuramentum ab eo quem scio paratũ esse iurare falsum, mihi regulariter non licet, quia communiter nulla inde vtilitas sequitur, quod si aliqua inde speretur vtilitas licet mihi, quemadmodum & iudici, vt seruetur in suo tribunali iuris ordo, licet exigere iuramentum ab alio etiã periuraturo, potestq; inde sequi bonũ spirituale etiam ipsius periurantis. Plerumq; cõtingit, quod sic permissus cadere in grauissimum periurij peccatum, inde concipiat pœnitentię occasionem. Vnde exigens huiuscemodi actus, quos alter exercendo peccat, neq; consentit, neq; cõplacitum habet in alterius peccatum, sed consentit in actus, quos alter sine peccato potest licite facere, cuiusmodi sũt, mutuare, iuramẽtum seruandæ fidelitatis præstare, vitam mihi non adimere. Quotienscumq; autem peto ab altero aliquid quod ipse mihi sine peccato prę stare potest, non pecco etiam si nouero alterum id mihi non sine peccato præstiturum, prę sertim cum alter obligatur id prę stare. Proinde a parocho, qui obligatur mihi sacramenta ninistrare, licite exigo sacramentum, non obstante quod nouerim verisimiliter ipsum paratum ministrare & tractare sacramenta indigne. Si vero peto aliqđ illicitũ ab altero, qa ipse mihi sine peccato ministrare nõ potest, iã consentio in peccatũ eius, veluti si petam carnalem copulam ab ea, quę non potest esse vxor mea, vel si petam vt me iuuet ad occidendum, vel adulterandum, vel ad faciendum actum quempiam iure diuino prohibitum.

Iuramentum exigere ab eo quẽ scio falsum iuraturum.

¶ *Sequitur secundus huius partis articulus: de consuetudine, an habeat vim legis in foro conscientiæ obligantis.*

RElíquum est iam paululum de consuetudine differere & considerare, an ipsa habeat vim iuris, seu legis in foro conscientiæ obligantis, queadmodum indicat descriptio eius, qua dicitur. Consuetudo est ius quoddam moribus institutũ, quod pro lege suscipitur. Quamuis autem mos & consuetudo idem significent; aliter tamen in descriptione accipitur mores, aliter consuetudo; quemadmodum & aliter accipitur mos, aliter moribus cum definitur. Mos est consuetudo longa de moribus tracta.

Mores sunt actus fræquentius reiterati. Consuetudo autem est ius illis actibus institutum. Verum hic præmittendum est, quod ius bifariam accipitur, Nunc pro lege, veluti cũ dicimus legem decalogi esse ius diuinum, & cę. Nunc pro dominio, veluti cum dicim⁹ aliquem habere ius in possessionē, vel in agrum. De hac posteriore acceptione nihil ad pręsens.

Iuris diuisio.

Ius primo modo acceptum, generale nomen est, cuius species sunt, ius naturale, & gentium, ius diuinum, ius ciuile. Iuris naturalis & gentium sunt, quæ sunt constituta ratiōe naturali, habente locũ inter omnes homines, & icciroco hæc nō recipiunt mutationem ex variatione temporum, locorũ, aut ciuitatum.

Ius ciuile.

Ius ciuile, quod vnaquæq; ciuitas vel prouincia sibi constituit, quatenus congruit qualitati temporis, loci, ciuitatis, quod & proinde mutabile est secundum variam conditionem temporum & locorum. Paulus iurisconsultus de acquirendo rerum dominio. Quarudam rerũ, inqt, dominia acquirimus iure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peræque seruatur. Quarundam vero rerum dominia acquirimus iure ciuili, id est, iure proprio ciuitati nostrę. Et quia antiquum est ius gentium cum ipso humano genere proditum, opus est vt de hoc prius referamus.

Quarũdã rerũ dominia acquirimus iure gentiũ, quarũdã uero iure ciuili.

Omnia igitur animalia, quæ in terra, in mari, cœloq; capiũtur, id est, fęrę bestiæ, volucres, pisces capientium fiunt, quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. Neq; interest quoad feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quisq; capiat, an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi, aucupandiue gratia, potest a domino, si is pręuiderit, iure prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperimus, eousq; nostrum esse intelligitur, donec nostra custodia coercetur, cum vero euaserit custodiam nostram, & in naturalem libertatem se receperit, nostrum esse desinit, & rursus occupantis fit; nisi tales sint bestiæ, quæ factæ sint mansuetę, quæ & mitti sic & reuerti solent.

Apium quoq;, vt inquit Caius iurisconsultus, fera natura est, ideoq; si in arbore nostra consederint, non magis nr̄ę esse intelliguntur, q̃ volucres, quę in arbore nostra nidum fecerint. Itaq; si alius eas concluserit, illius erunt. Pauonum

num & columbarum, & ceruorum, fęra natura est. Necq refert quod ex consuetudine auolare, & reuolare solent. Nam & apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. In his autem animalibus, quę ex consuetudine ire & redire solent, talis regula comprobata est, vt eousq nostra esse intelligantur, donec reuertendi consuetudinem non deseruerint. Gallinarum autem & anserum non est fera natura, & ideo si turbati adeo longe auolauerint, vt nesciamus vbi sint, nihilominus tamen in nostro dominio conseruantur, quamobrem & de causa furti tenebitur, qui quid eorum lucrandi animo apprehenderit. Item quę ab hostibus capiuntur iure gentium fiunt capientum, adeo etiam, vt liberi homies in nostram seruitutem deducantur, qui tamen si euaserint potestatem hostium, recipiũt pristinam libertatem. Item quod per alluuium paulatim agro nostro flumen adiecerit, iure gẽtium acquiritur nobis. Res vero quæ in tempestate maris leuandę nauis causa eijciuntur, ipsius domini permanent, quia non eo animo eijciuntur, quo quis eas habere non velit, sed quo magis periculum maris effugiat. Quamobrem si qs eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Sic oues & porci, & pecora a lupis erepta, non eripiẽtis fiunt, sed in dominio manent eius, a quo sunt erepta. Hæ quocq res, quæ traditione nostrę fiunt, iure gentium nobis acquirũtur. Nihil enim est tam conueniens naturali æquitati, q̃ voluntatem domini volentis rem suam transferri in alium, ratam haberi, siue per se rem tradat, siue per alium, veluti procuratorẽ, & ideo quę ex donatione, vel consensu & contractu contrahentium, vt ex venditione vel emptione acquirimus, iure gentium nostra fiunt. Hæc & id genus alia multa habes. ff. de acquirendo re. dominio. Iure ciuili rerum dominium acquirim⁹, possessione, vsucapiõe. Vsucapio est acquisitio vel adiectio dominij per continuationem possessionis, secundum tempus lege definitum. Vsurpatio autem est interruptio vsucapionis. ff. de vsucapionibus. Vsucapio sic generaliter definita, & præscriptio non differunt. Alijs autem modis multis perduntur, & acquiruntur rerum dominia iure ciuili, veluti ex deli-

Per alluuionem aliquid nostrum fit.

Consensu, contractu, donatione dominiũ rerum acqrimus iure gentiũ.

naturali aut diuino iure illiciti seu prohibiti. Paganos, infideles, & Iudęos in regnis Christianorum commorantes, si crimina commiserint in Christianos, morte aut supplicio digna, licitum est iudici Christiano occidere, punire, aut coercere vinculis, carceribus, & verberibus, secundum constitutiones, & leges decernentes, tales sic iudicandos esse & condemnandos. Hic iam si dixeris, Pagani, Iudęi, infideles, cum foris sint, non obligantur constitutionibus canonicis, aut legibus, aut sententijs iudicum Christianorũ, iuxta Pauli Apostoli sententiam, Quid mihi de his, quæ foris sunt iudicare. Respondeo antecedens falsum esse, neq; leges, aut consuetudines, quibus puniuntur Iudæorum crimina obuiant sententiæ Pauli. Loquitur nempe Apostolus de iudicio ad pœnam spiritualem, quæ solet per ecclesiasticum iudicem imponi, qualis est pœna excommunicationis, aut separationis a communione, & a perceptione sacramentorum, & a communione fidelium. Tales enim infideles, cum sint foris, amplius foras eijci non possunt. Vnde adiecit ibidem Apostolus, Eos qui foris sunt deus iudicabit. Tandem concludens, Auferte malum a vobismetipsis. Insuper & leges canonicæ non ligant eos, qui foris sunt, si contra solos agant canones obseruandos a Christianis, de sacramentis ecclesiasticis, & ritibus colendi Christum. Super his non iudicat de illis ecclesia. Ipsi enim illis constitutionibus canonicis, de obseruationibus huiuscemodi, veluti ieiuniorum, & festorum, & sacramentorum percipiendorum, non ligantur, & ideo canones irritantes matrimonium Christianorum propter gradus consanguinitatis aut affinitatis prohibitos, solo iure canonico non irritant matrimonia infidelium, paganorum, & Iudæorum, nisi & ipsi huiuscemodi canones, vel loco canonum, consuetudines pro legibus susceperint. Quo fit, vt coniuges infideles, qui sic contra canones contraxerunt conuersi ad fidem, permittuntur in matrimonijs contractis permanere, nisi & lege diuina aut consuetudine recepta apud illos matrimonia huiuscemodi censeantur etiam apud eos irrita.

Pagani, infideles, & Iudæi, an ligẽtur legib⁹ et cõsuetudinibus Christianorum.

Canones irritãtes matrimoniũ Christianorũ nõ irritãt matrimoniũ paganorum.

Cæterum

De consuetudinibus quibus recipiũtur temporalia pro ministerijs sacramentorum aut missis.

Cęterum multę & variæ sunt consuetudines in ecclesiasticis ministerijs de recipiendis temporalibus emolumẽtis, & stipendijs pro sacramentorum, ac spiritualium rerum ministerijs, vbi si cõsuetudo est ad actus diuino iure prohibitos iniqua est. Si vero ad actus licitos, nõ est consuetudo iniqua, quàmquàm interdum contingat opus vere licitum, secundum consuetudinem, esse illicitum propter intentionem operãtis, nõ recte intelligentis iustitiam & æquitatem consuetudinis. Quemadmodum mihi non est licitum propter sustentationẽ vitæ, aut propter pecuniam celebrare missas, aut euangelizare propter pecuniã verbum dei, aut propter pecuniam exequias pro defunctis facere, aut sacramenta, vel beneficia ecclesiastica dispensare. Ita neque mihi licitum est dare pecuniam vel sustẽtationem corporalem, alteri tanquàm pretium, vel mercedem celebrationis, prędicationis, vel exequiarum, vel ministerij sacramentorum. Huiuscemodi enim opera solum sunt instituta ad effectum spiritualem obtinendum, neque possunt alium habere finem. Ideo illa facere propter pecuniam, tanquàm propter pretium, vel mercedem est iniuriam deo facere. Proinde iniquæ sunt omnes consuetudines pro legibus susceptę sic interpretatę, tanquàm pro huiuscemodi spiritualib⁹ ministerijs sit pecunia quasi pretium aut merces, vel danda, vel recipienda. Quemadmodum autem licitum est ministro ecclesię huiuscemodi ministerijs spiritualibus occupato accipere pecuniam temporaliaque emolumenta, tanquàm stipendium vitę, id est, tanquàm cibum & vestitum, aliaque ipsi necessaria. Ita & iustæ, ac æquæ sunt consuetudines, quibus consuetum est, qnod populus det temporalia quædam emolumenta ministris ecclesię, tum enim emolumenta illa sunt tanquàm debita quædam vite taxata per consuetudinem in stipendium vitę.

Propter pecuniam prædicare, uel missas celebrare.

Iure enim naturali, & diuino plebs obligatur suum pastorem alere, quemadmodum docet Christus Matthæi. 10. et Lucæ. 10. & Paulus primæ ad Corin. 9. Atque ita hę consuetudines consonæ sunt doctrinę Christi & Apostolorum, Christus enim de huiuscemodi ministerijs agẽns. Dignus est, inquit, operarius mercede sua. Et vt intelligeremus hanc mercedem esse accipiendam, tanquàm cibum & alimentum vitę nõ

Iure naturali et diuino plebs obligatur pastori ad stipendium uitæ.

tanquàm

tanquam pretium & mercedem ,propter quam verbi dei prædicator possit licite euangelizare. Apud Matthæum egimus. Dignus est operarius cibo suo. Item Paulus primę ad Corin.9.cum de euangelizantibus verbum dei ageret,dicit.Quis militet suis stipendijs vnq̃, non hoc intelligit de stipendijs,quæ sunt tanq̃ pretia & mercedes pro euangelij prædicatione accipienda,quẽadmodum is qui fodit in corporali vinea accipit stipẽdium,tanq̃ pretium operarum, Alioqui Paulus dixisset contra seipsum docentem prędicandũ esse ad lucrifaciendũ fratres Christo domino,& cõtra doctrinam Christi docentis, Gratis accepistis, gratis date. Intelligit ergo Paulus hoc de stipendijs sustentationis vitæ,id est, de cibo & vestitu, alijsq; necessarijs, quamobrem & postea subdit. Dominus ordinauit his qui euãgelium annunciant de euangelio viuere. Vnde aduertere oportet aliud esse stipendium vitæ,aliud stipendium operarum. Stipendiũ vitæ,neq; accipitur neq; datur ex pacto aut ex conuentione,vt pretium pro laboribus seu operis impensis, sed mendicis vel amicis, aut alijs gratis datur, his præcipue,qui sunt de republica bene meriti, qui videlicet pro republica militarent intuitu non temporalis mercedis,sed salutis & communis boni ipsius.Stips,a quo stipẽdiũ appellatur apud antiquos non solum erat merces militibus mercenarijs retribuenda intuitu mercedis laborantibus, sed erat etiam pecunia vel mẽdicis gratis eroganda, vel in ęrariũ seponenda ad dispensandum his ,qui ingenue,liberaliter,& gratis pro salute reipub. essent militaturi ,etiam se morti exponentes.

Aliud accipere aliquid tanq̃ stipendium uitæ, Aliud accipere illud tanq̃ stipendium pro operis & laboribus.

Verum & hic sciendum, quod in huiuscemodi spiritualibus ministerijs,aliud est sacerdotem ministrare sacramenta pro mercede vel pecunia, Aliud vero est illũ locare operas suas pro mercede. Operas vel labores dico, non quę sunt vel in ipsi⁹ missæ celebratiõe,vel in actu baptizãdi aut euangelium prædicandi & cæ. Huiuscemodi enim actiones sunt partes sacramentorum , neq; in se sunt actiones vtiles nisi ratione solius spiritualis effectus annexi , qui non potest vllo pretio ęstimari aut vendi,sed operas & labores dico actiones antecedẽtes, comitantes , & dependentes,

tes, ad quas ipse personam suã potest pro mercede obligare, veluti sunt, in loco residere, & ad ecclesiam ire, & suam præsentiam toties exhibere, neq; sese absentem præstare. Vnde obligatio, qua sese ex libero seruum ad hęc faciẽdum facit, est pretio æstimabilis. Ipsi insuper labores & operę pretio sũt ęstimabiles. Ideo ad hęc pręstanda potest operas & actiones suas locare pro mercede. Porro aliud est sese ciuiliter ꝑ mercede obligare ad sacramenta toto die dispensanda, vel ad verbũ dei prædicandum singulis diebus in septimana tota, aliud est tota die sacramenta pro mercede ministrare, aut tota septimana prædicare pro mercede. Nam in priori sensu potest quis tota die sacramenta gratis ministrare & prędicare ꝓ salute animarum. In posteriori autem nõ potest gratis facere dum pro mercede facit. Ex quibus consequens, quod etiam in his spiritualibus ministerijs licitũ est hęc tẽporalia emolumenta dare & accipere non solum vt stipendium vitæ, sed etiam vt pretium & mercedem operarum, & laborũ locatorũ ex cõuentione & pacto ad certũ, aut diurnũ, aut annuũ denariũ. Atq; ita ex his omnibus ẽ manifestum, licitas esse cõsuetudines, quibus in ministerijs ecclesiasticis gratis & liberaliter exhibendis solẽt sacerdotes operas suas & labores locare, & vendere consueuerunt. Vnde ex dispositione iuris diuini populus veteris legis duplici fine obligabatᷣ sacerdotibus & leuiticis dare decimas, vno quidem modo pro sustentatione vitę ipsorum, quemadmodum pauperi damus eleemosynam gratis ad sustentatiõem vitę eius, sic dicit deus ad populum Israhel, Omnem decimam inferte in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Secundo populus obligabatᷣ decimas & oblationes dare tanq̃ pretia, & stipendia ministerijs, operis, ac laboribus sacerdotum debita, & ad illũ sensum dicit deus filijs leui, Dedi omnem decimam pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Vnde generale concilium in cap. Ad Apostolicã de Simonia sic habet, Super mortuorum exequijs ac benedictionibus nubentiũ similibusq; spiritualibus rebus, exactiones fieri ꝓhibemus, pias aũt cõsuetudines obseruari præcipimus, statuentes, vt libere conferantur ecclesiastica sacramenta, sed

Quã licet uẽdere uel locare opas ꝑ mercede ad ministrandũ spiritualia

ta, sed per episcopum loci veritate cognita compescūtur laici, qui malitiose nituntur immutare laudabilem consuetudinē, quæ pia deuotione erga ecclesiam fuit introducta. Vnde dicunt canonistæ si exactio pręcedens dedit causam consuetudini tunc non valet consuetudo qua datur aut recipitur aliquid pro spirituali, & secundum intellectum hunc intelligit textus in ca. cum in ecclesia de Simonia. Si vero exactio pręcedens non dedit causā consuetudini sed liberalitas, & deuotio populi, tum valet consuetudo. Demum ex superioribus est manifestum quod ministros ecclesię accipere alimoniam vitę ab his quibus euangelizāt spiritualiaq; ministrāt non sit mendicitatis, sed potestatis, & debitæ mercedis propter ordinationē Christi ordinātis, vt q euāgeliū annūciant, potestatē, & ius habeāt viuēdi de euāgelio, veruntā nō ideo debēt ecclesię ministri euāgelizare, vt vl' māducēt, vl' habeāt victū & vestitū huic vitę necessariū, sed ideo debēt māducare, vt valeāt euāgelizare. Nā si ꝓpterea euāgelizāt, vt māducēt vilius hñt euāgeliū ꝙ cibū. Licitū qdē ē, vt qui euāgeliū annūciāt de euāgelio viuāt .i. de euāgelio habeāt vitę suę alimoniā, sed tñ nō ꝓpter huiuscemodi alimoniā, neq; propter tēporalia huic vitæ necessaria, licitum est euangelizare, aut ministrare spiritualia. Consuetudo autem exigendi aliquod temporale a recipiendis in possessionem prębendę vel beneficij ecclesiastici, an sit licita, an illicita contra ius diuinum, disputāt doctores in ca. Iacob⁹ de Simonia. Mihi videt̄ ex fructibus prębendæ recipiendis aliquid exigere aut dare in fauorem diuini cultus, non esse illicitū. Deinde exigere aut dare temporale, pro hoc vt nouiter receptus acquirat ius ad vitam suam vtendi communibus bonis per collegium canonicorum ordinatis pro ornamentis, cappis. Postremum neq; illicitum videtur exigere aliquid reponendum in ęrariū publicum, vt particeps efficiatur corū, quæ in ærario illo reseruantur pro defensione iurium. Exigere autem vel dare aliquid temporale pro ipsa admissione nuda ad possessionē, vel ad ministerium spirituale & ecclesiasticum, & ita indirecte impedire receptionem fructuum prorsus videtur Simoniacum. Neq; valet consuetudo recipiendi tpalia hoc pacto.

Ministros ecclesiæ accipere tēporalia, nō ē mendicitatis.

Deinde consuetudinem habere vim legis irritantis aut approbantis, liquidum est. Nam interdum propter solam patriæ consuetudinē contractus nuptialis, qui secundum certū cōsanguinitatis aut affinitatis gradū iure diuino non prohibitum in vno loco est licitus, in alio loco est incestus, consuetudine contractum illum nuptialem irritante. Item occupatio bonorum a filio post mortem patris, quę in vno loco ē vera successio, est in alio loco furtiua, & illicita vsurpatio, obstante loci consuetudine. In vno loco filius primogenitus iure cōsuetudinis, totum occupat patrimonium. In alio autem loco, patrimonium ęqualiter inter filios est diuidendum.

Sola cōsuetudo patriæ irritās contractum, aut dominii trāslationē nasci facit actū aliquē esse incestū aut furtum qui alioqui esset licitus.

In huiuscemodi ergo rebus, si quis adeo est contētiosus, vt contra consuetudinem suę patrię, clādestine surripiat a fratre ea, quę sibi secundum consuetudinem alterius patriæ debita essent, nemo est qui dubitat, quin ille peccauerit furti crimine. Patet itaq; consuetudinem habere vim legis, de hoc sic loquitur Augustinus. 15. de ciuit. dei, cap. 15. Si iniquum est auiditate possidendi, transgredi limitem agrorum, q̄to iniquius est libidine concūbendi subuertere limitem morum, hoc est, consuetudinem. Vnde consuetudo potest personas alioqui habiles ad contrahendū facere inhabiles, & impedire ne vllum vinculum matrimonij ex cōtractu oriatur, vt patet in filijs duorum compatrum, per quorum neutrum deuentū est ad cognationem spiritualem. Atq; ita vbi cōsuetudo pro lege suscepta est, vt non contraheretur in quinto consanguinitatis gradu, non tenet matrimonium, sic contra consuetudinem loci contractum. Iam si roges, an valeat consuetudo contrahendi matrimonium contra canones, vtpote si consuetū sit contrahere in gradibus cōsanguinitatis & affinitatis prohibitis, non lege diuina, sed sola lege canonica. Et videtur valere consuetudo, nam vt ex superioribus patet, cōsuetudo vincit legem. Respondeo consuetudinem illam non valere, nisi papa tacite vel expresse, consuetudinē approbante. Neq; enim ad abrogandam legem papalem pro spiritualibus rebus ęditam, præsertim irritantem contractum, sufficit consensus populi, quamuis sufficiat consensus tacitus populi contra leges sęcularis potestatis, pręsertim

vbi potestas sæcularis a populo est instituta. Deinde & populus iuscondendi leges cõtra leges imperiales habet ab ipso imperatore. l. Oēs populi. ff. de iustitia & iure, & ideo possunt introducere consuetudinem contra leges sæculares, non sic contra ius canonicum institutum a potestate spirituali, quę nō potest in laicos cadere. Et hinc iam patēt rationes iusticiæ & æquitatis in iuribus, & cõsuetudinibus multiplicabilib⁹ in singulis prouincijs aut regnis, aut ciuitatibus contra dispositionem imperialium legum.

Reliquum est iam considerare qua ratione consuetudo habeat vim legis, & quonam pacto consuetudo legem vincat. Nā ex hoc quod quis annis multis facit vel dat aliquid alteri liberaliter, veluti recipiens illum annis singulis in hospitium, vel vadens ad molendinum illius, vel ex eo qđ parochiani liberaliter dant pastori parocho octauam partē frumēti, aut bladi, cum solū teneantur decimam, aut vndecimā dare, non introducitur obligatio. Videtur igitur quod consuetudo certis diebus ieiunandi aut celebrandi festum quoduis introducta ex sola deuotione populi sine intentiōe sese obligandi nō habeat vim legis obligātis. Pro his igitē intelligendis consideranda sunt aliqua. Primum sciendum est qđ cõsuetudinē habere vim legis, indicat descriptio cõsuetudinis, quę secūdum eā significationē, de qua nūc loqmur, ē ius quoddā moribus institutū, quod ꝑ lege suscipiē, rationē autem quare habeat vim legis assignauit imperator. Consuetudo iudicio & cõsensu populi pro lege inquit suscepta, vim habet legis. Nam cum ipsę leges nulla alia ex causa nos teneant, ꝙ quod iudicio populi pro legibus susceptæ sunt, merito & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, ab omnib⁹ tenenda sunt. Neq; enim interest an suffragio seu consensu populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis. Et ideo leges non solo consensu legislatoris, sed etiam tacito cõsensu totius populi per dissuetudinem abregantur, quamobrem & consuetudo est optima legum interpres. Habes hæc omnia. ff. de legibus, & senatuscõsultis. Consuetudo cur habet uim legis.

Secundo hic sciendum est, quod multitudo, in qua consuetudo introducitur, duplicis potest esse conditionis. Aut

Gemina multitudo

enim libera est multitudo, quę potest sibi legem facere, & tūc totius multitudinis consensus, quem consuetudo manifestat ad aliquid obseruandum plus valet, ꝙ autoritas principis, q non habet autoritatē condendi legē, nisi in q̄tum gerit personam multitudinis. In tali enim multitudine superior potestas pendet ex consensu & electione solius multitudinis, in qua licet non singulæ personæ possunt legem condere, vtiꝗ tamē tota et vniuersa multitudo, quę intelligit esse maior & grauior pars populi, vtens tali consuetudine, siquidem & illa, si contineat duas partes populi, supra tertiam habet cōsensum habilem ad faciendum legem scriptam. Vnde pueri, fatui, & mulieres non computantur in numero. Si uero multitudo non habeat potestatem liberam sibi legem condendi, vł legem a superiore positam remouendi, tum consuetudo populi obtinet vim legis, in ꝙtum ipsa toleratur per principē, aut per alios ad quos pertinet multitudini legem imponere. Ex hoc enim quod scienter tolerant, videntur approbare quod consuetudo faciendum indicat. Vide super his Thomā pri. secundę. q. 96. articulo tertio. Tertio ad intelligēdum quonam pacto consuetudo vincit legem, consideranda est sententia iurisconsulti. Consuetudo, inquit, & ratio quæ consuetudinem suasit seruanda est, quæ si sit generalis, quā princeps scit & tolerat, legem tollit. Consuetudo vero specialis, non adeo est valida, vt legem generaliter, aut rationem legis generaliter vincat, Codice, Quę sit longa cōsuetudo, lege. 2. Quod si oppositū legis seu cōsuetudo cōtra legē esset talē, particulari loco vel ciuitati magis vtilis ꝙ lex ipsa, iā consuetudo illa particularis particulariter legem vinceret, vendicaretꝗ sibi ius in loco illo, ꝙuis & hoc non sit proprie vincere legem. Nam si proposita fuisset legislatori vtilitas illa particularis, fecisset exceptionem a sua lege ꝙtum ad locum illum. Atꝗ ita consuetudo potest abrogare legem humanam, & etiam positiuum ecclesiæ præceptum, vtpote præceptum de certis diebus festiuitatis, aut ieiuniorum celebrandis, nisi taliā fuerint, quæ videntur quasi esse diuini iuris, & originem habere ex ordinatione Apostolorum, quales sunt dies dominici & festiuitates maiores alijs, dies paschę, ascēsionis, pētecostes & id genus festiuitatis cęterę, quarū celebratiōes sūt antiq̄ssimæ

Cōsuetudo duplex generalis & specialis.

mę iā ide ab Apľorum tpibus p vniuersā ecclesiā obseruatę.

Quarto & hic sciendum est quod non semper mutanda est lex humana, quando aliquid in se magis bonum occurrit, habet enim ipsa mutatio legis iam in consuetudinē versæ in se detrimentū quoddam salutis communis, in quantū lex noua contra legem consuetam instituta iam sua nouitate turbat populum & ad grauiora magis, vel ad minus cōgrua saluti, videtur obligare, & ideo lex humana in tantum recte mutatur in quantum per eius mutationem communi vtilitati prouidetur, ita quod ex altera parte tantum recompensetur communi bono reipublicæ, quantum ex mutatione legis vtilitati eiusdem reipublicæ detrahitur, veluti cum videtur quod ex noua lege statuenda tandem sit emersura magna euidēsq; vtilitas aut necessitas, lex autem consueta parum admodum vtilitatis videtur habere aut esse incipit dispendiosa multis. Et ideo in rebus nouis cōstituēdis euidens, vt inqt iurisconsultus, debet esse vtilitas vt recedatur ab eo iure, quod diu visum est æquum esse. Quinto considerandum est, quod lex humana bifariam est mutabilis, aut videlicet propter imperfectionem legis, aut propter mutationem communitatis cui lex imponitur. Imperfectio humanæ legis cōtingit quod primum legū inuentores intendentes inuenire aliquid reipublicę vtile, non valentes omnia ex seipsis cōsiderare, instituerunt quędam statuta imperfecta, in multis deficientia, quę successores longis experimentis gubernandi rem publicam magis facti oculati mutauerūt, instituentes talia quæ in paucioribus possēt deficere a communi vtilitate. Propter mutationē itē cōmunitatis plerūq; lex est mutāda quatenus cōmunitati aliter atq; aliter dispositę aliæ atq; cōgruunt leges, quemadmodū supra patuit, & in sequentibus latius erit manifestū. veluti coīs populus si sit bn̄ morigeratus, coīsq; vtilitatis diligētissimus custos, vtilis ē ei lex statuēs facultatē eligēdi magistratū esse apud coīem populū. Quod si paulatī populus iste prauis moribus assuescat, habēsq; uenale suffragiū, cōmittat magistratū p quē resp. ē gubernāda sceleratis, atq; flagitiosis hoīb recte tollitur populo talis potestas, & sublata lege illa recte cōstituit noua, qua potestas eligēdi magistratū ad paucorum hominum bonorum redeat arbitriū, quemadmodum declarat Aug. in pri. lib. de libero arbitrio.

Sententia iurisconsulti notabilis.

Lex humana bifariam.

stes, &c.

Quibus rationibus, cõsuetudo nunc legẽ, nunc uero lex cõsuetudinẽ uincat.

Sexto ex his ad intelligendum, quibus rationibus nũc lex vincat consuetudinem, nunc autem consuetudo legem, operę pretium est considerare, quod consuetudo plerumq; ex consideratione vnius æquitatis & rationis est vtilis, lex autem illi cõtraria ex alia cõsideratiõe, alioque respectu etiam videtur vtilis, atq; ita fit vt plerumq; contrariæ videantur positiuæ leges duę, quarum vtraq; suo respectu est vtilis, quibus fit, vt interdum consuetudo vincat & abroget legem cõtrariam, interdũ uero lex vincat, & tollat contrariã cõsuetudinem, quod vtiliter & cum lucro vtilitatis reipublicæ fit, si habeatur consideratio ad vtilitatẽ præponderandam loco, tẽpori, & cõditioni reipublicę magis congruentẽ. Vñ cõsequẽs est consuetudinem contra legem posse esse sine peccato introductam, veluti cum homines non seruantes legem incęperunt primitus prȩter legem agere in casibus, quibus lex eos non obligat propterea, quod deficiebat ratio propter quã lex erat instituta, quę si mãsisset, vtiq; lex consuetudinẽ vincere potius, ac tollere debuit, nisi forte propter hoc solum lex fuerit facta inutilis, quia nõ est cõsuetudini patrię congrua, quæ erat vna de cõditionibus legis, difficulter enim, & nõ sine detrimento reipublicæ est consuetudinem multitudinis remouere per accessum nouę legis, quæ plȩrumq; sua nouitate plus turbat, plusq; dispendij q̃ boni in repub. adfert. Vbi ergo sacrosancti canones per non vsum in dissuetudinẽ abierunt, successores possunt existimare, quod prȩdecessores ex iusta ratione illos non seruauerint. Verum donemus consuetudinem contra legem & canonem non esse introductam ex iusta causa, sed ex illicitis actibus, non tamen inde sequit, consuetudinem illam non potuisse legem abrogare. Nam q̃uis lex in se magis esset vtilis reipub. nondum habenti contrariam consuetudinem, non tamen est magis vtilis reipub. assuetę in contraria consuetudine. Atq; ita lex, quæ plærumq; in se magis foret ecclesię expediens, fit inutilis ecclesiæ, aut reip. sic dispositæ, habenti videlicet consuetudinẽ illi legi prorsus dissonam. Tum enim lex, q̃tumlibet in se sit vtilis, sic tamen contra consuetudinem constituta, aut constituenda, sicuti iam diximus, sua nouitate plus turbans, plusq; detri-

Ex illicitis actib' frequenter reiteratis fit consuetudo

detrimenti, quàm vtilitatis sua promulgatione adferens, non vi detur esse rationabilis, & idcirco non rationabiliter potest moderator reipublicæ illam populo imponere. Ex his itaque liquidum est consideranti, propter quid interdum iustę leges, sanctiónesque canonicæ ratióabiliter olim institutę, sint sublatæ seu abrogatę per non vsum, aut per leges seu consuetudines aliter disponentes. Olim apud Lacedęmonios, sicuti recitat Aug. in primo lib. de libero arbitrio iuxta legem & consuetudinem, potestas eligendi magistratum erat apud populum, quę sane lex bona erat populo sic disposito, id est, bene morigerato, verum postmodū populo deprauato, reducta est potestas eligendi magistratum ad paucorum hominū suffragium. Ad planius aūt intelligendum vires legum & consuetudinum, quibus homines assequūtur facultatem seu ius eligēdi supiorē potestatē siue sęcularē, siue ecclesiasticā.

De legibus & consuetudinib⁹, quib⁹ hoīs assequuti sunt uel assequuntur ius eligēdi superiorem potestatē, siue ecclesiasticam siue secularem.

Consideratio .7.

Considerandum est .7. quod consuetudo seu lex in regno aliquo libero. i. nō subiecto supiori potestati decernens regē ac principē p electionē esse constituendū, in se magis est vtilis, magisque est naturalis, quàm lex vel consuetudo, secundū quā rex aut princeps constituitur ex iure successionis. Verum quia contingit magnum esse periculum in suffragijs hominum eligentium, quibus plęrumque non est pro salute reipu. cura, Ideo lex vel consuetudo disponens principis aut regis constitutionem fieri iure successionis potest esse reipub. sic dispositę magis vtilis. Constitutiones enim & consuetudines super huiuscemodi rebus, sunt partes iuris ciuilis, quod variabile est secundum conditionem temporum, locorum, & communitatum. Vnde & in communitate, quę non est subiecta superiori potestati, Ius seu facultas eligēdi regē aut sęcularem principem, naturali quadam ęquitate spectat ad totam communitatem illam cui ille est præficiendus, sed ad vitandum confusionem & turbationē in electione expedit plærumque potestatem hanc electiuam residere apud paucorum hominum arbitrium, in quibus sit totius communitatis consensus. Insuper ex naturali communis iuris æquitate potestas designandi, eligendi, seu instituendi ecclesiasticū prælatum, pertinet ad eum, cui ecclesia seu communitas subiecta est

lecta est. Cum igitur omnis ecclesia ex iure diuino subiecta sit papæ, a quo et omnis ecclesiastica potestas in alio deriuat, sequitur institutionem hominis in ecclesiasticam potestatē ad papam pertinere. Et quia negotium hoc super vniuersum orbem Christianum in omnibus singularibus & particularibus ecclesijs est supra vires papæ, rationi congruum ē vt ipse hāc potestatem eligendi et constituendi deleget & cōmittat prout ęquitas & ratio suggerente charitate diuini spiritus iudicabit. Et quia in vnaquaqꝫ diocesi episcopi officiū est curam salutis gerere super vniuersum gregem suę diocesis, congruum est vt ipse episcopus sub papa habeat potestatem eligendi & instituendi pastores in ecclesijs singulis suæ diocesis. Sic apostolus Paulus iussit Timotheo episcopo vt constitueret per loca, & ciuitates, presbyteros, qui gregem Christi pascerent. Verum quicquid iurisdictionis hac in re episcopus facit, hoc facit, tanqꝫ ex commissione papę, a quo tota potestas iurisdictionis in episcopo pendet et deriuatur. Sic potestas eligendi decanum, qui pręficiatur collegio canonicorū residet apud ipsū collegiū subiectū tn̄ iurisdictioni papæ, & ideo facultas hæc eligendi ita est in collegio vt tamen papa possit eidem collegio præficere decanum absque canonicorum electione, prout sibi visum fuerit eidem collegio expedire. Pari forma dicendum est de potestate eligendi episcopum, qui ex constitutione papæ residet apud collegiū canonicorū ecclesię cathedralis, in quo & cosensus est papę. Sic & in alijs naturali æquitati cōgruit, vt ius eligendi prælatum ecclesiasticum pertineat ad eos, quibus eligendus ille est præficiendus. Et quia hoc secūdum conditionem temporum, & locorum papæ visum fuit naturali æquitati cōgruere pro vtilitate ecclesiæ canones edit hoc statuentes, quorum finis est, vt eligatur idoneus, id est, talis qui sit vtilis ecclesię Christi, Verum quia plerumqꝫ hi, quibus præficiendus est prælatus sunt magna ex parte, aut deprauati aut non recti iudicij, aut tam multi numero, vt non facile in vnum valeant conuenire, ideirco est constitutio illa, quæ primum ex vna æquitate visa est rationabilis esse & vtilis ecclesiæ, non debet haberi tanquam sit immu-

Potestas eligendi prælatū est apud collegium

mutabilis, & inuariabilis. Quibus fit vt constitutiones huiuscemodi & consuetudines decernentes facultatem eligendi præpositum aut præsulem seu superiorem potestatē pertinere ad aliquem, vel aliquos sint positiui iuris & non iuris naturalis aut diuini, neq; iuris gētium quod manet inuariabile semper & immutabile in omni loco & gente. Et hinc iā ortę sunt in potestate electiua, actuum distinctiones, videlicet pręsentationis, nominationis, electionis, institutionis & confirmationis, sed omnia sub papali sunt potestate, quamobrem & ipsius est nominatum, aut electum confirmare, aut si videatur ecclesię inutilis neq; confirmare, neq; consecrare. Et hinc insuper consideranda est ecclesiasticarum iurisdictionum ordo, atq; distinctio. Quædam est iurisdictio ordinaria, & hæc est gemina, quædam prima & plenaria, qualis est in solo papa iure diuino. Alia ordinaria sub papa, qualis est in patriarchis, primatibus, archiepiscopis, & episcopis Quædam vero est iurisdictio legati, quędam est delegati. Verum omnis iurisdictiōis species est sub potestate papæ ab illaque quoddamodo pendet, sed diuersimode. Nā potestas iurisdictionis ecclesiasticę ordinarię, qualis est in episcopis per electiōem canonicorum ecclesię cathedralis, nō solummodo a papa deriuatur, sed & pendet ab ipso, sed non perinde atq; effectus naturalis pendet a sua causa assidue cōseruante. Alioqui papa mortuo periret in episcopis & archiepiscopis omnis ecclesiastica iurisdictio, quod falsum est, sed est sicut effectus particularis a causa voluntaria auferribilis, in se tamen manens donec ipsam habens ea priuetur a superiore potestate, et ideo potestas hęc est reuocabilis ex plenitudine papalis potestatis, prout ratio suggerit ęquitatis. Aliud vero esse videtur de potestate iuridictionis in legato delegato, aut subdelegato, qui videtur perire per mortem papę, quia mortuo mandatore expirat mandatum, nisi ex huiuscemodi iurisdictione causa aliqua particularis fuerit per citationem aut litis contestationem inchoata. Potestas vero iurisdictionis papalis, quæ fundatur Mat. 16. & Ioannis vltimo per legitimā electionē factā a collegio cardinaliū in certā personā determinata nō sic pēdet ab ipsis cardinalib⁹ eligētibus, neq; sic ē ex ptāte ecclesię aut cardinaliū eligentiū reuocabilis,

Potestas iurisdictionis papæ non est a cardinalibus.

quia potestatem hanc non accipit papa a collegio cardinaliũ, neque ab ecclesia, sed a domino deo. Neq; enim papa in potestate iurisdictionis subiectus est ipsi collegio cardinalium, perinde atq; prælatus quisq; ecclesiasticus subiectus est papæ, sed econtrario collegium cardinalium, simul & ipsum concilium subiectum est papæ. Atq; ita ipse papa dum eligitur, neq; ab ecclesia, neq; a concilio vllam accepit potestatem. Proinde & canones, quibus significari videtur a cõcilijs vel patribus esse constitutum, vt solus papa habeat autoritatem congregandi concilia, & autoritatem a qua non liceat appellare, & ad quam omnibus de toto mundo appellare sit licitũ, & potestatem illam nulli subiectam esse, a nemine iudicandam, omnibus potestatibus superiorem, sunt interpretandi, quod concilia & patres declarauerunt papam talem habere potestatem a Christo, non quod ab ipsis canonicis legibus, aut concilijs potestatem iurisdictionis ampliorem acceperit, q̃ Christus dederit. Cæterum iam de potestate eligendi papam differamus, an videlicet facultas hæc eligendi sit in aliquo, vel in aliquibus ex dispositione iuris naturalis & diuini, an potius ex consuetudine, vel constitutione legis humanæ. Considerandum est octauo, naturalis iuris esse quod is qui collegio alicui vel communitati est præficiendus ad illam dirigendam & gubernandam, non inuitum aut coactum, sed spontaneum habeat & voluntarium illius communitatis consensum, nisi vel potestas quę dominium habet cõmunitatis illius, aliter ordinauerit, vel communitas illa ius suum eligendi ex causa rationabili in alium vel alios transtulerint. Neq; enim æquum esset & rationi congruum, quod aliquis detur eis inuitis, episcopus aut prælatus. Cum ergo papa eligendus, sit pręficiendus clero Romano, apud quẽ in spiritualibus dirigendis residet ipsius populi consensus, consequens est potestatem eligendi Romanę ecclesiæ episcopum, ex iure quodam seu æquitate naturali, pertinere ad Romanum clerum, vel ad illum aut illos, in quem vel in quos hoc ius Romani transtulerint. Si ergo quispiam roget, vbi ordinauerit Christus, quod Romani haberent ius eligendi summum pontificem. Respondeo.

Papa nõ accipit a cardinalibus papalem potestatem.

Potestas eligẽdi papã in clero Romano ex naturali iure

Hoc

Hoc ordinauit quando præfecit Petrum pontificem, & pastorem vniuersalis ecclesiæ, dans ei potestatem eligendi sibi cathedram in vrbe Roma, vt ipse esset episcopus omnibus credẽtibus, ordinaretq; presbyteros & episcopos. Neq; rationi congruebat facultatem hanc eligendi pertinere ad totum clerum totius ecclesię per vniuersum orbem, eo quod difficile esset sede vacante totum clerum ad eligendum pontificem conuenire & propter turbatiões & pericula non conuenit potestatem hanc electiuam sitam esse non in tanta multitudine, sed in suffragijs paucorum, quibus cura est de cõmuni ecclesię bono. Atq; sic Romanus clerus potestatem hanc eligendi habet ex æquitate iuris naturalis & ex consensu vero vel interpretatiuo totius cleri. Et quia in spiritualibus negotijs dirigendis consensus populi est in clero, consequens est hanc potestatem electiuam ex ęquitate quadam naturalis iuris pertinere ad Romanum clerum.

Atq; ita cardinales habent ius illud eligendi ex speciali priuilegio, & consensu Romani cleri.

Sic ergo nunc sede papali vacante, potestas eligendi papam, pertinet ad collegium cardinalium Romanæ ecclesię, & id quidem non ex dispositione diuini iuris sic disponentis & pręcipientis, sed ex consensu Romani cleri constitutione summi pontificis approbata & sacrosancti concilij autoritate & longa consuetudine, quę indicat consensum totius ecclesiæ consentientis, vt collegium illud habeat hanc eligendi potestatem, atq; ita potestas eligendi papam, residet in collegio cardinalium, propterea quod in illo residet consensus totius ecclesię canonicis institutiõibus sic disponentibus, quibus & totus clerus cum populo habet obedire atq; consentire in illas, nimirum ædítas a papa, qui vna cum sacro concilio cõstituere potest modum eligendi futurum successorem, suadẽte id ęquitate naturali & vrgente magna vtilitate ecclesiæ, cui ad vitandum in electione confusionem & turbationem, expediebat facultatem hanc eligẽdi in paucorum hominum arbitrio atq; suffragijs cõstitutam esse. Vide sup hoc canonẽ In noĩe domini. 23. dist. & decretalẽ, Licet vitãda, de elect. et in Clemẽt. Ne Romani de elect. Q̃q; aũt papa posset vna cum cõ

Cardinales possunt potestate eligendi priuari.

ẽẽ concilio hanc eligẽdi potestatẽ a cardinalibus tollere, & il lam transferre ad vniuersalis ecclesię concilium, aut ad totius ecclesię Romanæ clerum, non videtur tamen conciliũ (mortuo papa) posse potestatem illã ad nutũ & absq; causa, cardinalibus inuitis adimere, conciliũ nẽpe ẽ inferius papa, a q̃ collegium cardinalium accepit potestatẽ illam eligẽdi. Inferior aũt nõ potest, neq; legem superioris tollere, neq; auferre potestatem a superiore acceptam, nisi ex electione cardinaliũ esset turbatio boni cõis, & toti⁹ ordinis vniuersalis ecclesię, q̃ casu cõcilium vniuersale posset priuare Cardinales potestate eligendi, aut saltem eos cogere vt cedant, atq; renuncient illi potestati papam eligendi. Dinde & constitutio papę dans cardinalibus hanc potestatem eligendi ciuiliter est interpretanda, vt intelligatur ędita nõ in destructionem, sed in ecclesiæ ędificatiõem, quemadmodũ & alię eiusdẽ papę cõstitutiões.

Et hinc iam ortę sunt super huiuscemodi electionibus diuersi canones, diuersęq; secũdũ tpa variaq; loca cõsuetudies, quibus papę & totius cleri cõsensus ad eligendũ ecclesię papam, nunc in multis, nũc in paucioribus, nunc etiam in vno, fuerat constitutus. Nam aliquando electiones pontificũ Romanorum factę sunt a Romano clero simul & populo, vt patet ex decretis quibusdam recitatis. 63. distin. Aliquando etiam sęculares principes, vt imperator & alij eligebant Romanum pontificem. 63. dist. Adrianus, vbi ex ecclesiastica historia recitatur, quod Adrianus illius nominis papa prim⁹ cum vniuersa synodo. 153. episcoporum, religiosorum & abbatum tradiderit Carolo Magno ius seu potestatem eligẽdi pontificem & ordinandi Apostolicam sedem, & quod dignitatem quoq; patritiatus ei concesserit, & insuper quod archiepiscopos & episcopos per singulas prouincias ab eo inuestituram accipere diffinierit, vt nisi a rege laudaretur & inuestiretur episcop⁹ a nemine consecraretur. Insuper & diffinit, vt quicumq; contra hoc decretum ageret, anathemate innodatus esset, & nisi resipisceret, bona eius publicari præcepit, & hoc ipsum priuilegium in personam Ottonis primi Theutonici regis, Leo papa etiam confirmat, vt patet eadẽ distinctione. 63. ca. In synodo. Verum huiuscemodi priuilegia fuerũt reuocabilia ad papę nutum. Neq; enim potuit Adrianus

Carolus Magnus imperator, quonã pacto habuit potestatẽ eligẽdi papã.

nus papa cum concilio sui temporis legem imponere suo suc cessori & concilio sequenti. Vnde & huiuscemodi priuilegia solum durauerunt vsq ad tempora Adriani secundi, quo tẽpore talia priuilegia remissa fuerunt ipso Adriano electo & inthronizato spretis oratoribus Ludouici ĩperatoris, ne trahereẽ in exemplum, vt in futura electione summi pontificis expectari deberẽt legati imperatoris. Ipse quoq Ludouicus illi priuilegio renunciauit .63. distinctione. Ego Ludouic9, et abinde in antea demum elegerant, & hodie soli eligunt cardinales sanctæ Romanæ ecclesię .23. dist. ca. In nomine domini. Ex his manifestum est quod in huiuscemodi potestate eligendi quamuis valeat consuetudo consentiente, & approbante Romano pontifice, nequaq tamen valet consuetudo aut præscriptio contra illius voluntatem aut consensũ. Papa q̃uis non possit ex potestate papali eligere sibi successorem, potest tamen & plærumq tenetur de futuro successore deliberare, & pium suũ animum intimare & constituere modos & leges eligendi successorem, quibus rationabiliter constitutis tenetur ecclesia sede vacãte obedire, quia ecclesia tota considerata absq papa ex iure diuino subiecta est papę, tenetur q obedire illi etiam iam mortuo, adhuc tamen viuenti in legibus & constitutionibus suis. Et ideo vacante sede papali ecclesia volens procedere ad eligendum papam, obligaẽ in electionem sese conformare legibus papalibus, canonicisq institutionibus, quas ipse papa voluit perpetuas esse, perpetuas dico, non in pręiudicium potestatis sui successoris, quia par in par non habet imperium, sed perpetuas pro suo & successorum suorum sęculis, quoad cassentur aut reuocentur eadem, qua conditæ sunt potestate, salua semper ęquitate naturalis iuris, cõtra qd' nulla lex positiua vim potest habere obligãdi. Atq ita sequiẽ potestatẽ eligẽdi papã ad illos ptinere, q̃s papa dũ viueret cũ suo cõcilio designauit. Postq vero successor in papã electus fuerit iã ipse electus potest vna cũ suo cõcilio potestatẽ illã eligẽdi põtificẽ mutare ac trãsferre in alios. Atq ita ,ppter mutationẽ tpm ac variationẽ reip. potest nouos modos eligendi successorem constituere. Papa iam moriturus posset eligere & nominare successorẽ, si in illo ad sic nominandũ seu eligendum esset ecclesię consensus.

Mortuo papa non extinguũtur cõstitutiones eius, quas voluit esse perpetuas.

Petrus

Petrus si nunc viueret, quis nō consentiret, vt nobis spiritu suo Apostolica sede vacante pontificem dignum papatu designaret, quemadmodum & ipse Petrus Clementem legitur ordinasse successorem, quamuis & hic pontifex sic designat⁹ solum ius acquirit in pontificatu sede vacante. Vnde aliud est de sui successoris electione cū fratribus deliberare. Aliud est ex testamento tanꝗ suę dignitatis heredem sibi quęrere.

Papa an possit eligere successorem.

Legimus in historijs, quod ipse Petrus constituit sibi Clementē successorē. Clemēs spū sancto ꝓuidēs exēplū esse ecclesię pniciosū, papatui renūciauit, & electus fuit Linus, quo mortuo assumptus est Cletus, quos sibi beatus Petrus, tanꝗ coadiutores adsciuit, nō tamen potestatem papalem eis tradidit, sed successori suo Clæmenti, qui sedem Apostolicam, & potestatem pontificalem tradente sibi beato Petro habere ꝑ meruit, vt dicitur in capitulo. Si Petrus .8. quæstione prima, & sic ipse Clemēs secundum rationem aliquam fuit pōtifex secundus, secūdum aliam vero rationem pontifex quartus. Ex his arbitror esse liquidum non valere consuetudines, aut præscriptionem in præiudicium papalis potestatis, quæ cum sit de iure diuino, neq; tolli, neq; restringi, neq; diminui potest. Amplius ad sciendum an statuta, & mandata a papa hęretico sint valida & talia quibus populus Christianus & episcopi teneantur obedire, & an papa hæreticus factus ex iure diuino perdat potestatem.

Consideratio .9.

Considerandum est nono manifestum esse ex dispositione canonum positiui iuris omnem hęreticum esse excommunicatum & priuatum iurisdictione spirituali, sed an hæreticus sit ipso facto ex iure diuino excommunicatus & omni iurisdictione ecclesiastica priuatus inter doctores quæstio ē.

Probabilior forsitā videbit̄ sētētia, qua dicit̄ oēm hęreticū a iure diuino esse excoicatū, id est, separatū a coīone fidelium secundum actus legitimos inter Christianos videlicet a cōmunione sacramentorum, et ab instructione fidei & morum, sed ex iure diuino nō esse excommunicatū, seu separatum a communione fidelium in actibus, qui communes sunt fidelibus & infidelibus, videlicet in edendo, bibendo, emēdo, aut vendendo, nempe ab huiuscemodi actibus separantur homines

nes solum a communione fidelium ex dispositione canonũ, & humani iuris, neq; ex iure diuino tenemur secundum hu iuscemodi actus communes vitare vllos criminosos etiam hæreticos, nisi ratione finis videlicet ad cautelam nostram, vel pro vtilitate, aut necessitate salutis eorum aut reipublicę.

Verũ quidem est excommunicatos per ecclesiam, esse ex iure diuino habendos tanq̃ ethnicos & publicanos, sed & hoc nihilominus verum est, q̃ & si ethnicis & publicanis infi delibus communicare non possumus, neq; in sacramentis di spensandis eisdem aut recipiẽdis ab illis excepta susceptiõe baptismatis in necessitatis articulo, quod tum etiam liceret a pagano suscipere) neq; in doctrina fidei aut morum ab illis accipienda. Vtiq; tamen possumus comedere & bibere cũ illis, sicuti patet ex doctrina Apostoli, pri. ad Corin. quinto. Et item septimo, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hęc consentit habitare cum illo non dimittat illam, & cæt. Matthei. 18.

Apostolus aũt pri. ad Corin. 5. ponens discrimẽ inter infi delẽ, seu paganum, & fratrem criminosum, loquitur non spe cialiter de hęretico, sed generaliter de omni criminoso per cẽ suram ecclesiasticam, auferendo a societate ecclesiæ, quæ po- test etiam huiuscemodi actus communes prohibere non pro- hibitos diuino iure, quemadmodum indicat doctrina Pauli ibidem loquentis de cibo sumendo cum infideli, sed non cũ criminoso fratre, quem ibidem iuxta venerabilis Augustini interpretationem vult per censuram ecclesiasticam ab eccle- się sociatę ita separare, vt nec communem cibũ cũ illo suma- mus. Ergo si ex iure diuino non prohibemur cũ paganis & infidelibus cõmunem escam sumere, vtpote comedere ac bibere, videt̃ sequi, nos ex constitutiõe iuris diuini nõ prohi beri cũ hæreticis edere & bibere, quod & manifestũ videtur multis sanctorum exemplis, q cõmunicauerunt Iuliano im- peratori apostatæ in cibo & potu, ac etiã in militaribus acti bus, vt patet ex doctrina Aug. in decreto. 11. q. 3. ca. Impera- tores. Qđ aũt dicit Pau. ad Tit. 3. Hæreticũ post vnã aut alterã admonitionẽ deuita, quod & Ioan. inquit euangelista, Si qs venit ad vos, & hãc doctrinã nõ adfert, nolite recipere cum in domũ, nec aue ei dixeritis, intelligitur talem nõ es-

Apostolus discri- mẽ ponit inter infi delem & fratrem criminosum.

se recipiendum, neq; pro prelato, cui obediamus in sacramentorum communione, neq; pro magistro ad doctrinam illius audiendam, neq; pro membro ecclesiæ ad communicandum illi spiritualia. Hi etenim sunt actus, in quibus etiam non possumus iugum ducere cum infidelibus & paganis, de quo .2. ad Corin. 6. Prelati autē male vite, non propter hanc mox sunt priuati iurisdictione ecclesiastica. Ideoq; & prælatos sic criminosos audire possumus, tenemurq; obedire illis, donec iudicialiter conuicti contumaces deponantur, iuxta illud, Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere. In causa ergo fidei si malus est episcopus aut prelatus, vtpote hereticus manifestus, iam sua potestate iurisdictionis est priuatus, etiam ex dispositione diuini iuris, quamobrem & notorie hæretico amplius obedire non tenemur. Si vero fuerit hereticus nō notorius, sed de hæresi suspectus aut diffamatus, non licet mihi ex dubia suspicione recedere ab illius obedientia ante sententie declarationem. Papa hereticus, si nō ex iure diuino est excommunicatus & priuatus sua iurisdictione papali, sed maneat papa, videtur non posse excommunicari, seu separari ab ecclesia, quia hæc est inferior papa, nec a constitutionibus suorum prædecessorum excommunicantibus hereticos omnes, quia illis constitutionibus non ligatur successor papæ, eo quod par in par non habet imperium. Secundum hanc ergo opinionem omnis hereticus cuiuscumq; status & potestatis, etiam si papalis fuerit, est ex iure diuino excommunicatus, & priuatus iurisdictione. Verum quēadmodum mali etiam heretici sunt plerumq; causa pacis ecclesie tolerandi, ita & papa hæreticus, propter multitudinē quam habet sibi sociam, interdum est tolerandus pro pace ecclesiæ, quæ alioqui absq; omni fructu ecclesie turbaretur. Neq; vlla lex humana prohibere potest, ne communicemus hæreticis in illis casibus, in quibus si seruaretur, redundaret in dispendium populi Christiani, dummodo in hæresim malosq; mores eorum non consentiamus.

Discrimen inter prælatos hæreticos & prælatos malæ vitæ.

Iam si roges, vbi nam scriptum sit hoc ius diuinum, omnem prelatum hereticum esse iure diuino priuatum sua iurisdictione & dignitate. Respondetur. Secundum

Obiectio. Solutio.

hanc

hanc sententiam Paulus Apostolus hoc expressit ad Gala.1. Si quis vobis euangelizauerit prçterq̃ quod accepistis, anathema sit. Deinde ius diuinum expressam ponit differentiã inter prçlatos hæreticos, & prçlatos aliter criminosos. Christus vult, vt omnes obediamus prçlatis, etiam his qui malæ vitæ sũt, vt & ea faciamus, quç docent. Hçreticis autẽ vult, vt in spiritualibus non obediamus, neq; in domũ recipiam⁹, neq; audiamus doctrinam ipsorum, sicuti iam patuit. Vnde Paulus, Quæ conuentio Christi ad Belial, quæ pars fidelis cum infideli, quis cõsensus templi dei cũ idolis? 2. ad Cor. 6. Huiuscemodi scripturæ, & id genus multæ aliç sunt, ex q̃bus vidẽr cõsequi, quod infidelis, siue sit paganus, siue hçretic⁹, ex iure diuino nõ debeat prçesse Christianis in spiritualibus, quia in his quç sunt propria religiõi Christianç, nulla potest esse cõmunio, nullus cõsensus hæretici cũ Christiano. Secus in tpalibus negotijs & causis. In illis nẽpe nõ est cõtra legẽ diuinã Christianos obedire hçreticis aut aliis infidelib⁹ præsidẽtib⁹, qa iuxta Pau. sententiã, oportet seruũ obedire dño, etiã ethnico, sicuti Christiãi in reb⁹ militarib⁹ obediebãt impatoribus infidelib⁹, atq; apostatæ Iuliano. Verũ hic nõ est silentio prçtereundũ, q̃ papa ex plenitudie potestatis sup vniuersos Christianos principes, potest hæreticos reges ac principes ꝑpter crimẽ hçresis priuare suis regnis, atq; imperijs, & in tpalibus prorsus eximere plebẽ Christianã ab obediẽtia & subiectiõe eorũ. Sed hic instabit forsitã q̃spiã. Si hçresis nuda priuat prçlatũ sua iurisdictiõe ex diuĩo iure, tũ si papa esset occult⁹ hçretic⁹, ordinatiões, ꝓmotiões, et cõsecratiões illius, nullius essent roboris, atq; ita nullus prçlat⁹ p ipm fact⁹, ver⁹ esset prçlat⁹, cõfunderetẽ q̃ tot⁹ eccl'asticus ordo. Respondetẽ. Papa si esset hæreticus occultus, q̃uis ea quç sunt iurisdictiõis exercere nõ posset, atq; ita irritæ essent bñficiorũ et dignitatũ collatiões, cẽsurç ac leges ab ipso post hçresi emanãtes, vtiq; tñ posset facere ea, quç sũt ordinis, seruãs eccl'æ formã, neq; in vllo casu, vllus ordo ad salutẽ ecclesiæ necessari⁹ cõfunderetẽ, nẽpe spũs sanct⁹ eccl'æ prçsidẽs dirigeret illã in necessarijs, etiã etsi q̃spiã Iudæ⁹ aut pagan⁹ nõ baptizat⁹, neq; vnq̃ corde vero Christian⁹ eligeretẽ i papã.

Quod iure diuino omnis hæreticus ẽ excõmunicatus.

Papa potest Christianum principẽ temporalẽ propter crimen hæresis priuare temporali suo dominio.

Obiectio. Hic iam si dixeris, Paulus Apostolus dicit hæreticũ post vnam aut alteram admonitionem deuita, Non videtur ergo omnis hæreticus ex iure diuino excomunicatus esse & vitandus, nisi bis monitus pertinax manserit.

Solutio. Respondeo Apostolus, vt inquit diuus Thomas, loquitur de hęretico, qui ignoranter est hęreticus nondũ sciẽter separans sese ab ecclesia, qui si admonitus pertinax manserit iam subuersus est, inquit Apostolus, & peccat cum sit a semetipso dãnatus .i. in semetipso, vt inqt Hieron, sententiã fert suo arbitrio de ecclesia recedens. hęc Hieron. Apostolus vero si loquat̃ de hęretico ex malicia, iam monitiones illę præcedunt non ad ferendam excommunicationis sententiã, qua separetur ab ecclesia, sed ad declarãdam eius pertinaciã, qua fuit pręcisus ex semetipso separãs se a doctrina ecclesię. Vnde glossa. 24. quæst. prima, capite primo. Si scirem, ingt, pręlatum meum esse hęreticum, quia nouam fingit hęresim, nec tamen prædicaret, si me excommunicaret, celebrarem in occulto sed non in aperto. Ex supradicta opiniõe consequit̃, quod papa si primũ fuerit occultus hæreticus pertinax ad vnum diem vel ad tempus modicum, deinde de hęresi resipiscens mox pœniteat, seipsum debeat depositum reputare, & renunciare papatui, quia debet intelligere se iure diuino fuisse priuatum, in quo casu & episcopus ipse renunciare deberet dignitati episcopali, de quibus vide in cap. Cum pridẽ de renunciatione. Hactenꝰ de opinione illa. Aliorum vero

Papa an interdum debeat cedere papatui. est opinio dicentium papam hæreticum non esse ex iure diuino excommunicatũ et priuatum papatu, sed priuãdum, ac deponendum esse, aut per vniuersalis ecclesiæ cõcilium, aut per clerum Romonum, seu collegium cardinalium. Vnde textũ Apostoli dicentis, Si quis vobis euangelizauerit preterq̃ quod accepistis, anathema sit, interpretatur Ambrosiꝰ, non tanq̃ hæreticus sit per ipsum crimen hęresis anathema, sed talem Apostolus præcepit, inquit, anathematizari. Secũdum hanc sententiam concilium est supra papam notorie hęreticum, vel de hæresi suspectum & diffamatum, qui & pro inde potest de hæresi accusari, iudicari, & cõdemnari, ac deponi autoritate vniuersalis ecclesię. Rationabiliter aũt præ

sumi-

ſumitur ſuſpectus de hæreſi, quando ipſe adeo notorie & incorrigibiliter ſcandalizat eccleſiam, vt vita eius ſit eccleſiæ tanquam exemplum & doctrina hæreſis ſeu fidei a Chriſto prorſus alienę. Status enim papalis non eximit papam a legibus diuini aut naturalis iuris, & ideo ipſe non ſolum ſi efficiatur hęreticus, ſed etiam notorie crimino ſus, praua vitæ ſuę conuerſatione ſcandalizans vniuerſam eccleſiam, inficiens paulatim & turbans per vniuerſum orbem eccleſię membra, admonendus eſt tanquam de hęreſi ſuſpectus.

Proinde concilium generale, quamuis neque poteſt, neque debet plenitudinem papalis poteſtatis a Chriſto commiſſam Petro & ſucceſſoribus eius tollere aut diminuere, ſed de illa gratias agere deo, qui poteſtatem talem dedit hominibus. Poteſt tamen pro ędificatione eccleſię vſum illius poteſtatis limitare certis legibus & ſtatutis, quibus ipſe papa debet acquieſcere, nimirum ſubiectus ęquitati naturalis & diuini iuris. Item eccleſia quamdiu tenetur papam habere pro indubitato papa, debet ipſum vt vicarium Chriſti, cuſtodem ſuum et paſtorem nominare, & ipſum, iuxta Pauli Apoſtoli doctrinam, velut ſeniorem non increpare, ſed obſecrare vt patrem, & honorare vt dominum, teneturque non reuelare turpitudinem patris, neque conuitijs, aut detractationibus dehoneſtare, nihilominus tamen huiuſcemodi vicarius eccleſię ſponſus, ſi fuerit frigidus, maleficiatus, & adulter, adeoque ſit ad generationem filiorum ſpiritualium inhabilis, vt nihil ſibi ſit curæ de ſponſa ſua eccleſia, potius generans filios ſpurios ſatanæ, iam exiſtimari poteſt de hæreſi ſuſpectus, atque ita rationibiliter eccleſia poteſt incipere dubitare, an perſona illa ſit indubitatus papa, ſicuti rationabiliter tum dubitare poteſt, an ſit pertinax hęreticus. Vnde aliud eſt de crimine in papa tranſitorio, etiam quantumuis graui, propter quod, excepta hæreſi, eccleſia papam iam reſipiſcentem, aut paratum in poſterum reſipiſcere, non poteſt iudicare, aut condemnare, aut deponere. Aliud vero eſt de crimine notorio permanente, quod papa verbo vel aſſiduę conuerſationis exemplo defendit, tanquam nullũ eſſet crimen, aut tanquam nullum eſſet futurum dei iudicium, aut tanquam deus non eſſet criminum vltor. Nam tũ eccle

Papa quando ſit ſuſpectus de hæreſi.

Crimen notorium aliud tranſiens, aliud permanens.

ſia ratio

sia rationabiliter potest papam habere suspectū de hæresi nō propter peccatum, aut crimē quod in se commissum hæresis non est, sed propter obstinationem, et doctrinam cōtra fidē, quā sua cōuersatiōe docere, nutrire, atq; defēdere videt, quia par est a fide exorbitare, aut facere verbo seu notoric conuersationis exemplo alios a fide deficere. Et ideo tempore sacrilegi schismatis in Cōstantiensi concilio cū nō erat vll' cert' et indubitatus papa, qui iurauerat, & vouerat renunciare papatui propter sanctam ecclesiæ vnionem, quia monitus implere iuramenta non curauit, sed spreuit, & diu in sua stetit obstinatione ab eodem concilio Constantiensi, & prius in Pisano concilio, pro hæretico est damnatus. Et ex his diligenter consideratis perspicuum esse potest quonam modo concilium vniuersalis ecclesiæ est supra papam, & econtrario papa supra conciliū. Sed hic emergit quæstio, Qua videlicet rōe potestas papalis facta p electionē cardinaliū in aliqua persona sit magis a deo ac diuini iuris, q̄ potestas imperialis facta p electores impij. Nā potestas papalis, q̄uis fuerit in Petro ex donatiōe Christi, In successoribus tñ Petri videt esse ab electione humana, Ex quo forsitan consequens videretur potestatem papalē non magis esse diuini iuris, q̄ imperialem, aut aliam sæcularem potestatem. Ad planius ergo intelligendum, q̄ diuersimodæ sint huiuscemodi potestates a deo, & an in huiuscemodi potestates valeat consuetudo, aut prescriptio, Considerandum est decimo, quod neq; sæcularis potestas, vt regalis, vel imperialis, neq; potestas iurisdictionis spiritualis est a deo humanum genus instituente, nempe sub innocentiæ statu non fuisset opus vllis legibus, aut a malo coercentibus, aut ad bonum inducentibus, sed potestas sæcularis primitus est a deo docente per lumen rōnis internæ post lapsū oportere esse in cōmunitate potestatē superiorē, vl' ad comprimendū aut vindicandū audaciam, aut superbiam hominum pertinacium, vel ad consulendū miseriæ seu imprudētiæ humanæ. Huius enim potestatis assecutio nunc illicite fit, & per vsurpationē sicuti in quatuor monarchijs, seu imperijs sibi succedētibus. Potestas regalis, seu imperialis fuit primit' p violentiam vsurpata. Pri-

Diuerso modo a deo potestas imperialis, & papalis.

Potestas impialis in quatuor monarchijs illicite usurpata.

Primus Assyriorū imperator Nemroth oppressor fuit hominum, vt Gen. 6. Robustus venator corā dño. Secundæ Monarchiæ imperium, Medorum videlicet & Persarum primum sibi per violentiam vsurpauerunt, Darius & Syrus interfecto Balthasare rege Babyloniorū, Danielis quinto.

Assyriorum imperator. Medorum. Græcorum.

Tertiæ Monarchiæ imperiū, quod fuit Græcorum primum, per violentiā vsurpauit Alexander Macedo, pri. Machab. primo, vbi legitur Alexander Philippi rex Macedo, qui primus regnauit in Græcia, postꝗ percussit Darium regem Persarum & Medorum, cōstituit prelia multa, & obtinuit omniū munitiões, et interfecit reges terrę etc̄.

Romanorum.

Quartę Monarchię imperium, quod est Romanorū, partim per violentiam, partim per secularem prudētiam vsurpare cęperunt Romani vsꝗ in Iulium Augustum primum Cęsarē, vt patet ex diuersis historijs. Ex quibus liquidū est quatuor Monarcharū imperia primū fuisse per violentiā occupata, & non fuisse acquisita, neq; iure electionis legitimæ, neq; iure successionis hęreditarię. Vnde & in Danielis visione quatuor hæc regna ostenduntur sub similitudine nō hominum, sed bestiarum propterea quod quātum ad primā sui originē initium habuerint nō deo per lumen rationis docente, sed libidine impetuq; sensualitatis stimulante. Quod si in aliq̄ horū regnorum quatuor fuerit rex legitim⁹, oportet quod hoc fuerit ex consensu populi expresse vel interpretatiue consentientis in regem ipsum. Solum autem regnum Israhel regem habuit legitimum populo petente & deo primum illis regem Saul dante, primæ regum decimo. Cui propter inobedientiam reprobato dedit eis deus regem Dauid, cui ex diuina ordinatione successerunt filij eius, primæ Regum decimosexto. Iam autem Christiani imperatores, & reges legitimi sua regna, & imperia cōsequuntur tam iure successiōis hęreditariæ, quam iure approbationis, & consensionis humanæ, deo etiam sic docente per lumen rationis internæ, & ordinante, quemadmodum imperator in principio collationis primæ. Magna, inquit, a deo dona collocata sunt sacerdotium, & imperium, Sacerdotium, vt diuinis, imperium, vt humanis pręesset.

Imperia primū fuerunt p violentiam vsurpata.

Decimo

Consideratio. 10. Decimo considerandum, quod huiuscemodi potestates cum nullam habeant inter sese oppositionem & repugnantiam possunt eidem personę conuenire. Sicuti Moyses tam in spiritualibus, quàm in temporalibus præsidens populo Israhel .40. annis simul officia spiritualis & sęcularis iurisdictiōis exercuit offerēs sacrificia dño, cōsecransque Aarō, & filios eius in sacerdotes, iudicans populum Israhel in temporalibus nunc per se, nunc per .70. viros substitutos, de quib' dicitur numeri vndecimo. Vnde & propheta Moysen sacerdotē appellans, Moyses & Aaron, inquit, in sacerdotibus eius. Item Deutero. 17. patet quod ad sacerdotem pertinebat iudicare non solum inter lepram & lepram, inter irregularitates & peccata, sed inter sanguinem & sanguinem, inter causam & causam, sic & Samuel simul in temporalibus, & spiritualibus prælatus extitit, vt patet ex primo libro regū. Demum Machabæorum sęculis reductum est regnum, seu ducatus Israhel ad sacerdotium, nempe tum ijdem erant duces in temporalibus, & in spiritualibus sacerdotes, vt patet primo Machabęorum secundo de Mathatia, & filijs videlicet Iuda Machabęorum Ionatha, Simone, & Ioanne Simonis filio, Sic & ante annos 1200. a tempore Cōstantini, vt patet. 96. distin. ca. Constantinus in ecclesia Christiana. Apud episcopos multos fuit vtraque potestas super totam suā diocesim. Et ideo dux sæcularis assumptus seu electus episcop', non tenetur patrimonium sæcularis potestatis resignare quàm uis iam factus episcopus non possit sese officijs temporalis suæ iurisdictionis implicare. Hic iā si roges, Si episcopus ex donatione vel electione, vel alio quouis modo potest in temporalibus esse dux aut comes, Cur non papa potest ex electione vel donatiōe fieri imperator, ita vt gladi' vterque sit apud papam, vel si dux aut comes potest eligi episcopus, ita vt nō teneatur resignare ducatum sæcularem, Cur non potest imperator eligi papa, vt non teneatur cedere imperiali potestati, Respondeo, quia non potest clerico esse commissa vniuersalis temporalium rerum administratio, hæc nempe distraheret prorsus ipsum ab administratione spiritualiū, & ideo papa non debet habere temporalium rerum, aut ne-

Ducatus temporalis filiorum Israhel reduct' ad tribum sacerdotalem.

gotiorum & causarum prophanarum administrationem, nisi quatenus famulantur diuinis vt sustentetur Christianus cultus. Imperium autem saeculare papam prorsus impediret ab administratione spiritualium rerum ecclesiae debita.

Vnde hic duo sunt consideranda. Primum enim ex superioribus sciendum est contra ius diuinum esse, episcopũ aut pontificem in spiritualibus rebus ecclesię praelatum sese immergere negotijs secularibus, relicta pastorali cura secundum quam debet inuigilare pro salute animarum & pro lucro fidei, & charitatis ecclesię, quam Christus acquisiuit sãguine suo, quemadmodum, inquit Paulus, secũdę ad Timo. secundo. Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Nemo militans deo implicat sese negotijs secularib⁹, vt placeat ei cui se probat. Signanter ait, Implicat sese, nam aliud est se implicare negotijs saecularibus. Aliud ex necessitate pietatis in proximum ad tempus negotijs sęcularibus intendere, occupari, aut implicari. Implicat sese, qui vel ratione dignitatis vltro assumptae obligat sese ad habendam assiduam curã pro temporalibus causis & negotijs in repub. administrandis, vel sine intuitu conseruandi bonũ spirituale ecclesiae assumit negotia pro temporalibus rebus aut dominijs ampliandis, interim aut negligens, aut non sollicitus de salute spirituali animarum. Implicatur autem dum ex necessitate officij aut charitatis circa temporalia bona ecclesiae necessaria vel vtilia ad tempus rapitur ita in his pro tempore occupatus, vt interim cor illius non detineatur huius saeculi affectibus aut desiderijs. Sic enim ecclesiaruum praelati vtriusq; vitę rã actiuę ꝙ contẽplatiuę officia debent exercere, nũc cũ Martha actiõe strẽnui, satagẽtes circa frequens ministeriũ nũc cũ Magdalena orõnib⁹ & alta speculatiõe suspẽsi. Vnde Paulus inter cętera, inquit, Oportet episcopum esse hospitalem, domui suae bene praepositum, doctorem, vt potens sit exhortari & eos qui contradicunt arguere, ad Titum primo.

Iuris diuini est ecclesiae praelatum se se non implicare saecularibus negotijs.

Secundo sciendum est quod Christus cum praefecit Petrum vniuersali ecclesię, dans ei iurisdictionem super omnia ecclesiae membra, non simul ei dedit imperiũ temporale sup vniuersam ecclesiam. Neq; enim abstulit imperatoribus, aut

Christus non dedit Petro saeculare suae ecclesiae imperium.

regibus sua imperia, neq; item voluit, quod omnis potestas regalis perinde atq; ecclesiastica debeat deriuari, & originẽ sumere ex potestate Petri. Neq; enim Christiani principes, aut reges temporalia regna suaq; imperia tanq; feudũ tenẽt a papa, sed eatenus papę subijciuntur etiam circa temporalia, quatenus temporalia hęc ad spiritualia, tanq; ad finem sunt ordinanda, & ideo omnis sęcularis potestas eatenus in temporalibus subiecta est papę, quatenus abusio, aut negligentia Christianorum regum circa temporalia nata sunt impedire finem spiritualem, in quem papa habet vniuersalem ecclesiã dirigere. Et ad hunc intellectum in decretis .22. dist. capit .1. dicitur, quod Christus commisit beato Petro iura cœlestis imperij & terreni. Sic in Christo impleta est prophetia, Nõ auferetur sceptrum de Iuda, neq; dux de fœmore eius, donec veniat, & cæt. Ex his ergo arbitror manifestum esse, q; potestas imperialis vnius hominis super vniuersum orbem Christianum, non est diuini iuris aut naturalis, neque originẽ habet immediatam ex ordinatione diuina, quia neq; ratio naturalis dictat, quod vnus debeat sic in temporalibus dominari omnibus, neq; lex diuina præcipit, vt eligatur vnus, qui dominetur omnibus regnis & prouincijs, neq; vspiam in scripturis legimus, quod deus dederit vlli homini imperium in temporalibus super vniuersam ecclesiam, quẽadmodum legimus Christum pręfecisse Petrum super vniuersam ecclesiam in spiritualibus. Meminit quidem vtriusq; potestatis cum dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt dei deo, sed non dixit vlli homini, vt dominaretur vniuerso orbi, quemadmodum dixit Petro generaliter, Pasce oues meas, & quodcumq; ligaueris super terram. Si tamen consensu populi omnium regnorum, & ecclesiarum eligatur vnus imperator, qui sic dominetur in temporalibus, potestas illa imperialis est a deo, non vt præcipiente talem potestatem fieri aut eligi, sed vt docente per lumen rationis internę, concedente & approbante talem potestatem fieri posse ex consensu hominum eligẽtium sibi pro bono cõmuni & tranquillitate reipublicæ vniuersalem moderatorem. Vnde ab initio poterat apud Romanos incepisse

Potestas imperialis unius hominis super uniuersum orbem non est diuini iuris.

verum

verum & non vsurpatum imperium, veluti si populus ille Romanus pro pace & tranquillitate communi prȩsentis sȩculi secundum iura & leges quasdam naturæ a conditore impressas voluerit cȩteras gentes liberare a tyrannide suorum regum, regna terrena contra consensum populi sibi vsurpantium, atq; inde cœperit bellare tyrannosq; impedientes commune bonum coercere, & ita rempblicam tyrannide pressā habere sibi consentientem, tunc potestas ordinandi de imperio potuit esse ad Romanos deuoluta. Nam si iuris naturæ est hominem vnum, tyrannide latronis pressum liberare, quanto magis est iuris naturæ rempublicam aliquam pressam liberare a tyranno, qui nō reipublicȩ commune bonum, sed solum suum quærit commodum non habita ratione ad iura, & leges naturæ. Hoc aūt pacto dicentes nos recedimus a sentētia Pauli dicētis, non est potestas nisi a deo. Quȩ aūt a deo sunt, ordinata sūt, ad Rom. 13. Et hinc iam sumēda est ratio cur potestas imperialis super vniuersum orbem Christianum in vno homine non sic sit ex iure diuino, quippe quȩ originem habet ex voluntate hominum, ex consensu etiā toti⁹ populi reuocabilis, sicuti et iā forsitā iurisdictio imperatoris non sese extēdit super omnia Christianorū regna. Papalis autem potestas ex iure diuino est super omnes Christianos, & nō potest contrariū fieri, quod aliquis habeat potestatē papalē, q non sit hac ipsa potestate prȩfect⁹ omnibus omniū Christianorū regnis, & imperijs, q̄uis quod iste vel ille sit papa, mutabile est, nempe ad hoc consensus operatur, tā eligentiū, q̄ eius q eligit̄, q nō accipit cœlitus donum papalis potestatis, nisi ipse cōsenserit, potestq; papa pōstq̄ cōsensit, papatui cedere volūtarius, sed nō potest deponi inuit⁹, nisi ꝓpter hæresim secūdū sensū superius declaratū. Primus igit̄ impator legitim⁹ a principio habuit imperiū ex cōsensu populi. Petrus aūt prim⁹ papa non ex consēsu aut electiōe populi, sed immediate a Christo papalē accipit potestatē. Ex his itaq; primo ꝑspicuū ē qđ etsi iurisdictio sȩcularis seu ptās impialis nō sit a papa. Papalis tñ ptās ac iurisdictio super oīa ecclesiæ mēbra est iure diuino seculari potestati seu iurisdictioni imperiali prælata atq; prȩfecta.

Primus imperator legitimus ex cōsensu populi.

Primus papa ex Christo.

Atq; ita non est in terra potestas vlla, quæ possit autorita te ordinaria secundum tribunal exterioris fori iudicare psonam papę, vtiq; tamen debet papa seipsum intus accusare, iudicare, & vt reum condemnare coram tribunali occulto diuinę iustitiæ. Insuper & secundum tribunal fori exterioris potest papa vices suas delegare seu committere alicui, qui potest iudicare ipsum, sese iudicandum subijcientem illi, qui ex delegata seu ex commissa sibi potestate, potest in ipsum papā iudicium facere, & sententiam condemnationis ferre, nō q̄dem in omnibus, sed in his solum, quæ potest per seipsum iudicare. Proinde in causis quę vertuntur inter personam papæ, & alium quemq; seu alios, veluti si rapuit, occidit, aut commiserit aliud graue crimen, potest condemnari ad restituendum & satisfaciendum parti lesę super eo quod tenetur, quemadmodum & ipse papa in illis potest seipsum iudicare. Verum sicuti non potest seipsum ad mortem condemnare pro crimine, neq; excommunicare, aut ab ecclesia præscindere atq; suspendere, Ita non potest alteri potestatem hæc faciendi committere & delegare. Atq; ita in criminalibus papa potest subijcere alteri seipsum iudicandum, non vt occidatur, aut criminaliter puniatur, sed vt restituat, reparet, & satisfaciat ei, qui est ab eo iniuriam passus. Sicuti nemo potest seipsum ad mortem condemnare, vel pro crimine excommunicare. Ita nec alteri potest committere, vt ipsum occidat, aut in ipsum excommunicationis sententiam ferat, quia ex potestate accepta, non potest alteri dare plus, q̄ ipse ex illa potest facere. Contra hæc sunt argumenta.

An papa possit ab ulla potestate, siue ecclesiastica, siue sæculari iudicari.

Primum argumentum. Papa, episcopi, cęteriq; clerici, q̄tum est ex dispositione diuini iuris, non magis sunt immunes, exempti, seu liberi a iurisdictione Cęsaris, q̄ Christus & Paulus, cæteriq; Apostoli q nō recusarunt tribunal Cęsaris, quin potius Paulus Apostolus, non ad Petrum tum Romanum pontificem, sed ad Cæsarem appellauit. Si iuris diuini est, clericum nō posse iudicari aut condemnari a iurisdictione sęculari, Paulus qui non solum verbis, sed & factis docuit, debuisset ad instructionem ecclesię Christianę appellare, non ad Cæsarem, sed ad Petrum pontificem, tum in vrbe Ro-

Argumenta quatuor.

mana residentem, qui etsi per tyrannidem ethnici imperatoris fuerat a iurisdictiõe sua exercenda impeditus. Paulus tamen vt daret formã viuendi posteris, nihil contra ius diuinũ agere debuit.. Argumentũ secundũ de reb⁹ ecclesiæ quo probari videtur quod actus spiritualis iurisdictionis ecclesiasticę non sint ex iure diuino prohibiti potestati sęculari. Nã eligere papã in quo residet plenitudo ecclesiasticæ potestatis videtur esse actus supra omnia ecclesiasticus, sed eligere papam potest laicis competere, & olim interdum cõcessum fuit imperatori Carolo Magno, sicuti ex superioribus patet. Videtur igitur quod actus ecclesiastici non sint ex iure diuino ꝓhibiti sæculari potestati. Argumentum tertium.

Si pontifex. Cæsari tributum soluit. Est ergo subiectus Cæsari, quia tributum est subiectionis iugum. Secũdo, si omnis aïa debet esse subiecta regi, ergo & anima pontificis.

Quartum argumentum. Imperatores deposuerunt papas. Ioannes duodecimus cum esset venator & lubricus, publice retinens meretrices, depositus est ab Ottone Imperatore. Potestas ergo sæcularis potest iudicare & condemnare pontificẽ. Item Pilatus pręsidens loco Cęsaris habuit potestatem in Christum, ipso Christo docente. Nõ haberes in me potestatem vllam nisi tibi datum esset desuper. Prętera papa est membrum ecclesiæ & frater noster, potest igitur ipse corripi inter nos & ipsum. Si non audierit, habẽdus est tanq̃ ethnicus, & publicanus. Potest ergo iudicari & condemnari. Insuper Leo papa quartus subiecit se iudicio imperatoris in criminalibus, & in omnibus quæ discutienda venirent, vt habet canon, Nos si. 2. distinctione quęst. 7. Videtur ergo quod immunitas papæ a potestate sæculari non sit diuini iuris, alioqui nõ posset tolli ꝑ consensum humanæ volũtatis. Pro solutiõibus argumentorũ, Sciendum quod is, qui ex concessione diuina potestatem habet, potest ex illa delegare, dare ac cõmittere alijs potestatẽ iudicãdi super eo q̃d ipse per seipsum posset iudicare ordinaria potestate, & ideo quamuis persona pontificis nullius iudicio aut imperio subiecta esse possit inuita, vtiq̃ tamẽ potest se alterius potestati propter bonum commune subijcere, quemadmodũ & Chri-

stus ad Iudęos loquens, Quis vestrum, inquit, arguet me de peccato. Et talis fuit submissio Christi apud Pilatū, & Pauli apud Cæsarem. Christus autem soluit tributum Cæsari, non ratione subiectionis, sed ex charitate; vt exigentes non scandalizarentur. Postremo q̄uis persona pontificis neque pro temporalibus, neq; pro spiritualibus iudicari possit, nisi pro hęresi, bona tamen temporalia pontificis possunt esse Cęsari obligata. Præceptum de correptione fraterna ad corripiendum fratrem peccantem, obligat quidem vnumquemq;, dummodo spes est proficiendi, & ideo pontifex, suggerente charitate ī casu illo benigne & in spiritu mā̄suetudinis esset admonē̄dus, qui si nos occulte corripiē̄tes audire noluerit, etiā̄ adhibitis testibus. Iā̄ nō̄ habemus amplius quid faciam⁹, q̄a nō̄ est vlla potestas in ecclesia, quę valeat illū̄ iudicare, cō̄dē̄nare, & ab ecclesia separare, nisi in casibus illis, in quibus ecclesia possit illū̄ a papatu deponere, veluti cū̄ efficit̄ aut hæreticus, aut cō̄tumaciter suspectus de hęresi, tū̄ enim ecclesia ex concessione diuini iuris super illū̄ potestatē̄ habet iudicandi & deponendi, & ideo tū̄ ecclesia, si videret papā̄ docentem hęresim, vel deuiantem a fide secundū̄ veritatē̄ euangelij, deberet illi in faciē̄ resistere. Deinde & hic sciendū̄, q̄ hoc pręceptū̄, Si peccauerit in te fater tuus, manifeste loquitur de fratre, qui subiectus est tribunali ecclesię. Apud papā̄ aū̄t cū̄ sit supremū̄ ecclesię tribunal, nō̄ potest ipse subiect⁹ esse vlli tribunali. Deinde & pręceptū̄ hoc est affirmatiuū̄ obligā̄s secū̄dū̄ coīs boni rō̄es & causas, quibus cessantibus plęrumq; ad obuiandū̄ grauioribus malis alioqui emersuris, oporteret etiā̄ fratrē̄ contumacē̄, & nolentē̄ audire ecclesiā̄ ad tē̄pus tolerare, iuxta doctrinā̄ eiusdē̄ Christi, Nolite eradicare zizania. Patebū̄t aū̄t solutiō̄es supradictorū̄ argumentorū̄ alibi lati⁹.

Secundo manifestū̄, quod nō̄ solū̄modo Petrus habuit potestatem papalē̄ immediate a Christo, sed & cæteri pontifices successores illius potestatē̄ papalē̄ immediate a Christo accipiūnt. Collegiū̄ aū̄t cardinaliū̄ determinat qdē̄ p̄sonā̄ eligendo illā̄, sed nō̄ dat p̄sonę electę papalē̄ potestatē̄, & ideo papa mortuo papalis iurisdictio & potestas nō̄ transit in collegiū̄ cardinaliū̄. Tertio manifestū̄ est, q̄ etsi Christiani principes & reges p̄ papā̄ possint priuari dominijs t̄palibus p̄pter crimē̄

crimē hæresis,obligentq; prestare papę iuramentū fidelitatis, nō tñ inde sequit̄ impia & tpalia dominia esse a papa.

Quarto patet,ꝙ papa nō potest eligi impator,neq; ecōtrario imperator potest eligi papa.Nā papa debet esse vicarius Christi,Christ⁹ aūt venit nō vt regnaret tpaliter sed spiritualiter. Regnū meū,inqt,nō ē de hoc mūdo. Christus dū turba volebat eū regē facere,fugit. Vñ Mat.20.ad filios Zebedæi. Scitis,inqt,quia principes gētiū dñantur eorū, et q maiores sunt potestatē exercēt i eos,nō aūt ita erit in vobis,sed qcūq; voluerit prim⁹ esse,sit oīm seruus. Oīa ergo terrena regna cōtēpsit Cristus,& contēnenda docuit. Cū igit̄ papa sit Christi vicari⁹ debet ipse queādmodū Christ⁹ regnū terrenū cōtēnere,& officia pastoris agere,sicut docuerūt Apos.vtpote pascere,obsecrare,nūc cū oī impio arguere eos,q cōtradicūt,increpare in oī patiētia,orōni,& ministerio ꝟbi dei instare,preesse in sollicitudie,vt episcopi & pastores pręficiant̄ idonei,vt & reges,ac pricipes Christiāi in pace et trāquillitate sint ad ministrātes remp.ad lucrū,ad augmentū & custodiā cultus Christiani p vniuersū orbē. Quinto patet, queādmodū distictio iurisdictiōis sęcularis a iurisdictiōe spirituali nō ē ex humana adinuentione,sed ex diuino iure & a Christo instituta. Ita & distinctio fori seu tribunalis sęcularis a foro spiritualis tribunalis,nō ē adinuēta,neq; p solas hoīm cōstitutiões,neq; p impatores,neq; p cōsuetudinē introducta,sed ē a Christo istituta & insinuata, Mat.16.et.18. Qđcūq; ligaueris.ē. Itē si ecclesiā nō audierit sit tibi,&c. Vñ & iuxta planā scripturarū doctrinā,Christi regnū,quod in scripturis ppheticis prenunciat̄ futurū in vniuerso mūdo,nō carnaliter, nō tpaliter, aut sęculariter est intelligendū,tanq̄ ipse esset iudex vniuersalis futurus sup reb⁹ hui⁹ sęculi, sed spiritualiter est accipiendū,nō in gladijs aut hastis seu lāceis, neq; i armata militia sed in censura ecclesiasticę disciplinę,& cēsuræ in gladijs oris,qđ ē ꝟbū dei i humilitate et in patiētia & mansuetudine vincere aduersariū. Qrobrem Christus cū in hoc mūdo cōuersaret̄ sęculariū rerū iudicia exercere noluit,q fugit & abscōdit sese cū ipm voluissēt Iudęi regē facere,q et rogat⁹ vt iudiciū diuisiōis bonorū sęculariū iter fratrē faceret, fratri ad ipm diceti,dic frī meo, vt diuidat mecū possessionē,

Nō potest eadē persona esse papa & imperator.

Distinctio tribunalis, seu fori sæcularis,a foro ecclesiastico ē diuini iuris

Respon-

Respondit, O homo quis me constituit diuisorem inter vos. Regnū istud Apostolis filijs Zebedęi adhuc carnaliter intelligētibus, & cupientibus vt vnus ad dextrā, alter ad sinistrā sederet ipsius. Respondit, Nescitis quod principes huius sęculi dominantur eorum, vos autem no sic, & cæt.

Quod si dixeris scripturas & sanctorum patrum decreta interpretanda esse, vt intelligantur significare iurisdictionem sæcularem, non esse actu & exercitio in pontifice, sed habitu & virtute. Nam pontifex & si per seipsum sęcularis gladij vsu occupari non debeat, habet tamen illum, sed quē cōmittere debet regibus huius sæculi, qui huiuscemodi vtant, sub potestate pontificis, cui tanquam monarchæ omnis Christiana potestas debet esse subiecta. Respondeo.

Neque actu, neque habitu est huiuscemodi potestas in pontifice, sed de hoc in alijs cum declarabitur, quod non solū executio temporalis gladij, sed & huius executionis potestas debeat esse aliena a pontificali potestate, quamuis autem gladius imperialis debeat esse subiect⁹ gladio spirituali, vtrique tamē gladio suus est vsus. Sexto sequit̃ tpale dominiū a Cōstātino Cæsare donatū esse papę, non vt papa in administratione huius temporalis dominij sese immisceat, vt nomen et officium imperatoris sibi vsurpet, sed pro sustentandis oneribus in spiritualibus ministerijs. Super temporalibus bonis cathedrę Petri famulātibus, papa habet curam gerere, ne impediatur diuinarum & spiritualium rerum administratio.

Septimo sequitur officium papę & episcoporum, non esse soli contemplationi & orationi insistere, atque ita sese vitæ contemplatiuæ immergere, vt prorsus negligat actiuę vitę exercitia. Siquidem aliud est monachum agere, aliud vero agere episcopum, sed officium eorum est in sollicitudine præesse gregi commisso, & id quidē intentiōe principali, pro spiritualibus & diuinis ministerijs, vt debito fiant ordine, ita tamen, vt & temporalia non negligantur, quatenus spiritualibus famulentur. Et hoc diligenter considerandum est, ad obstruenda ora omnium loquentium iniqua contra sanctam sedem Apostolicam, arbitrantium personas ecclesiasticas sese temporalibus implicare, cum pro temporalibus famu

lantibus diuinis obsequijs inuigilant. Vnde et ipse Christ⁹ cum iam in cœlum ascendisset misso desuper spiritu fidei in Apostolos, mox prouidit ecclesię suę in temporalibus bonis, dum quotquot erant possessores prędiorum & agrorum credentes in ipsū ponerent pretia eorū ante pedes Apostolorū, vt distribueretur vnicuiq; ,prout opus erat, & tum etiā Petro super rebus illis ecclesiæ datis tanta fuit cura vt primum exerceret vltionem & vindictam in Ananiam & vxorem eius, qui super huiuscemodi ecclesiæ bona fraudem fecerāt.

Octauo ex superioribus patet, canones, quibus disponitur quod laici ſęcularesq; potestates, de personis ecclesiasticis, aut de rebus earum nullam habeant potestatem disponē di, vel condendi leges, vel statuta, esse secundum dispositionē naturalis æquitatis interpretandos. Nemo enim dubitat, quin sæcularis potestas possit subditis sibi laicis imperare, vt personas ecclesiasticas in suis iurisdictionibus defendāt, & a dispensatione rerum ecclesiasticarum non impediant, q̄s contrarium facientes, potest & eadem potestas sęcularis pœnis debitis coercere, q̄uis personas ab eius iurisdictione exceptas, nequeat iudicare, & castigare. Sic & sæculares principes, et reges statuere possunt leges ꝓ fide salubri⁹ defendē da, & punire laicos sibi subditos, qui fidem nequiter impugnant. Sicuti Nabuchodonosor legem statuit, ne quis in regno suo blasphemaret dominum deum Danielis.

Ad hæc omnia sęcularis potestas, non solummodo potestatem habet, sed & tenetur hæc facere, sicuti & maritus corrigere tenetur vxorem contra fidem & bonos mores errantem, quemadmodum & pater suam prolem sic errantem castigare debet. Sic & sæcularis potestas super sibi subiectos, statuere potest absq; requisitiōe ecclesię. Quicūq; sacerdotē occiderit, tali pœna puniatur. Patet itaq; quonā modo crimina in causa fidei aut perpetrata in personas ecclesiasticas, aut in res ipsarū aliquo modo pertineāt ad potestatem sæcularem. Bifariam enim potest intelligi rem aliquam ad alterius potestatem pertinere, videlicet vt vel res illa intelligatur pertinere ad illam, tanq̄ illa potestas secūdum æquitatem quandam visam rationabilem possit dispo

Potestas sæcularis quō potest leges cōdere de rebus fidei & de rebus, personisq; ecclesiasticis.

here de illa re, aut dispensanda, aut obliganda, aut conferenda, aut iudicanda, aut condemnanda, & sic res ecclesię spectant ad potestatem ecclesiasticam, & nullo pacto ad secularem potestatem. Aut secundo modo res aliqua pertinere intelligitur ad alterius potestatem quatenus potestas illa tenetur defendere illam, ac subiectos sibi coercere ne impediant aut molestent. At dices forsitã, Quorsum hęc de iurisdictionibus, & facultatibus eligendi papam aut imperatorẽ tam longa digressio? Respondeo vt magis intelligantur vires legum & consuetudinum & erga superiores obediendi limites, & superiorum erga inferiores iuste imperandi ratio nes. Neq; enim papa, neq; imperator debet homines subiectos sibi habere tanq̃ seruos & mancipia, sed tanq̃ liberos & ingenuos, quos ipsi non in sua priuata commoda, neq; ex libidine pręsidendi, sed in bonum commune ipsorum debuerunt suscipere gubernandos, atq; ita eos non posse pro libito tollere res temporales, neq; enĩ oĩa quę popul⁹ acquirit sunt regis, sicuti omnia quæ seruus acquirit suo domino acquirit, & ideo ipsi non possunt pro libito subditis pręcipere aut constituere omnia quæ iure naturali aut diuino non sũt prohibita, sicuti stulte quidam opinantur, sed eorum imperia, mandata, cõsuetudines, ac leges eatenus sunt iusta quatenus comuni bono reipub. congruũt. Et hinc iam consideranda est ratio. Propter quam consuetudo, quæ canonicis obuiat institutis nullius est roboris vel momenti, quia canonicę institutiones sunt a potestate ecclesiastica, quæ non ab homine, sed a deo vigorem habet ligandi, & soluendi, imperandi, & prohibendi, quę sane potestas, neq; cõsuetudine vlla, neq; præscriptione tolli potest, neq; esse in persona vlla sęculari. Insuper & sacrosancti canones instituti sunt propter bonum commune spirituale, & ad impediendum peccata, vt sunt de rebus & iuribus ecclesiasticis, quę præscribi nõ possunt vlla consuetudine. Consuetudo ergo talibus institutiõibus inimica & obuia ẽ, quæ est cõtra cõmune bonum spirituale & fouẽs peccata, reddẽs videlicet homines ad peccandũ procliuiores. Vel est de rebus, quę pręscribi nõ possũt, veluti est cõsuetudo cõtra neruũ ecclesiasticæ disciplinæ, vel contra

Populus non est seruus regis, aut imperatoris.

Cõsuetudo quæ canonicis obuiat institutis cur nulli⁹ est roboris.

cõtrà obediẽtiã superiorũ, vel etiã reprobata a lege canonica. Verum hic sciendum est, Aliud est legem canonicam dispo- nentem ad actus virtutis supererogationis tolli seu desinere esse per nõ vsum, veluti est lex ieiunij, & celebrandi festum, quę tollitur interdum per non vsum, papa tacente & cõsen- tiente virtualiter. Aliud est legem canonicam tolli per con- suetudinem disponentem ad actus canonicis institutiõibus contrarios. Lex canonica est, quod chrisma seu sacramentũ confirmationis, conferri non debeat nisi a solo episcopo. Nã & hoc ex traditione Apostolorum accepit ecclesia, & ideo cõ suetudo illi contraria disponens, vt etiam conferatur a sim- plici sacerdote, nullius est roboris. Sic non valet consuetudo, qua mulier committens adulterium, nihilominus medieta- tem omnium bonorum, quę fuerit vir adeptus apprehendat, cum talis consuetudo iuri contraria foueat peccatum, & per eam mulieres sint ad adulterium proniores. Quis autem interdum ex legis vel consuetudinis dispositione foueantur quidã homines in peccato, reddãturq; ad peccãdũ pniores, si tamen lex illa vel consuetudo expediat ad obuiandum plu ribus & grauioribus malis, non cẽsetur consuetudo fouens peccatum, vel lex iniusta. Atq; ita patet ratio, propter quam consuetudo, quæ canonicis obuiat institutis, nullius est roboris cum tamen consuetudo quæ imperialibus legibus obuiat, magni est roboris. Nam lex canonica, neq; est a potestate quæ pendet ex cosensu hominum, neq; tum solũ incipit ligare, dum iudicio populi pro lege suscipitur, neq; e- tiam est de nudis temporalibus rebus, in quibus populus li berum habet consensum vel dissensum.

De consuetudinibus ecclesiæ ad inquisitiones Ianuarij.

¶ *Sequitur aliud huius partis membrum de consuetudinibus ecclesiasticis.*

AVgustinus ad inquisitiones Ianuarij aliquot salu- berrimas regulas tradit de consuetudinibus ecclesia- sticis. Prima est, illa, quæ non scripta, sed tra dita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruan- tur, dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel a plenarijs concilijs, quorum est in ecclesia saluberrima authoritas, com

 mendan-

mendata atq; statuta retineri, sicuti quod domini passio, & resurrectio, & ascensio in cœlum, & aduentus spiritus sancti de cœlo anniuersaria solemnitate celebrantur per vniuersum orbem, sic et per vniuersam ecclesiam mos iste seruatur, quod corpus Christi a ieiunis sumatur. Neq; enĩ quia post cibos dedit dominus, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud accipiendum conuenire debent. Nam & Paulus arguebat eos, qui mensis suis ista miscebant. Pari quoq; forma ecclesię rit⁹ cõsuetudine approbata in celebrandis anniuersarijs passionis dominicæ, & resurrectionis, & ascensionis, & missionis spiritus sancti per vniuersum orbem obseruat lunæ ac sols cursus, & id quidem non superstitiose, aut vane sed sancte ac mystice. Sic & ecclesiæ pręceptum de celebrando paschate, dieq; passionis domini nostri Iesu Christi non præfigit eũdem certum anni diem. Pręceptum autem de celebranda die natali eius præfigit reditũ ad eundẽ anni diẽ. Hacten⁹ August. dogmata, de cõsuetudinib⁹ iã inde ab Apostolorũ tpibus custoditis ad hęc vsq; tẽpora, quas irridẽt huius temporis hæretici. Quid inquiunt mihi de solis & lunę cursibus, quid opus est tam varie paschalia festa peragere, ob seruo pascha assiduum, non in fermento veteri malitię & nequitię, sed in azymis synceritatis & veritatis. Verũ nequaq̃ putanda sunt hæc pręcepta absq; ratione, sic ab ecclesia ꝑ vniuersum orbem esse ante mille & quingentos annos obseruata, quãdoquidem & horum rationes operibus redẽptionis humani generis congruentissimas assignauerunt sancti patres, & pręsertim Augustinus in libro supradicto, ad inquisitiones Ianuarij. Dies, inquit, natalis domini, non in sacramento celebratur, sed tantum in memoriam reuocatur, quod natus sit Christus, ac per hoc nihil opus erat, nisi reuolutum anni diem, quo ipsa res acta est festa deuotione significari. Dies autem passionis dominicæ aut resurrectiõis, etiã in sacramento celebratur, cum rei gestę ita fiat commemoratio, vt aliquid etiam significari intelligatur, quod sancte cõmemorandum est, veluti q̃ Christus verus est agnus, qui nos ab infernalis Pharaonis captiuitate liberauit, figuratus & prophetice designatus in paschali Iudæorum agno singulis

Corpus Christi a ieiunis sumi ꝑ uniuersam ecclesiã iã inde ab Apostolorum tẽporibus fuit consuetudo.

gulis annis decimaquarta luna primi mensis offerendo.

Sic & lex atq; consuetudo, praecipiens diem passionis dominicae ante sabbatum, diem vero resurrectionis post sabbatum esse celebrandum, habet causam & rationem, quia videlicet illud pascha Iudaeorum, quo passus est Christus, ita occurrebat, vt inter mortem eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, quamobrem & patres nostri censuerunt dies illos esse obseruandos, vt pascha nostrum a paschate distingueretur Iudęorum, qui decimamquartam diem lunae primi mensis tantummodo obseruant vsq; vigesimam primam, iuxta pręscriptam eis legem, non curantes qualiscũq; dies ille primi mensis fuerit siue sabbati, siue solis, siue lunę, aut Veneris. Sic & inter omnia decalogi pręcepta, lex ecclesiae Christianę pręceptum de die sabbati sanctificando, mutauit in diem dominicum in honorem resurrectionis dominicę, quem primitiua Apostolorũ ecclesia, loco diei sabbati celebrare coepit, cuius & meminit Ioannes in Apoca. Dies sabbati, dies est septimus, in quo deus requieuit ab operibus formationis seu creationis huius mũdi, in quo & Christus requieuit ab operibus redemptionis generis humani, mortu9 iacens in sepulchro. Vnde neq; in euangelijs, neq; in Apostolicis epistolis reperitur lex vlla, vel pręceptum celebrandi, aut pascha, aut diem passionis dominicae, vel ascensionis, vel natiuitatis, vel dominicam, vel aliam solennitatem vllam. In scripturis quidem veteribus est de pascha celebrando praeceptum, sed non illic est designatum tempus, nisi ex mense nouorum a luna quartadecima, vsq; ad vigesimam primam. Ex euangelio tamen, quia iam, vt inquit Augustinus, manifestum est, quo etiam die dominus crucifixus sit, & quo die in sepulchro fuerit. Adiuncta est etiam ipsorum dierum obseruatio per patrum concilia, & orbi vniuerso persuasum est eo modo pascha celebrari oportere. Hactenus Augustinus.

In sacris literis noui testamẽti nõ reperitur ullum praeceptum de ullo die festo.

En plane habes patrum concilia condidisse decreta, quibus oporteat nos obedire, etiam in his, quae tamen in scripturis sacris non inueniuntur expresse praecepta. Sic & ascensionis dominicę, & missionis sancti spiritus dies solẽnes agun

& lex ieiunij quadragesimalis præter rationem moralē secundum virtutem abstinentię, quę est ad domandam corporis lasciuiam, ne caro dominetur spiritui, & ad corrigendū seu reprimendum peccata, ad placandum dei iram nostris sceleribus prouocatam, habet rationem & causam cur sit instituta de quadraginta diebus, potius q̃ de viginti, aut de.30. aut quinquaginta. Et quod dies illi quadragita ante pascha, potius q̃ alio tempore celebrentur. Hactenus Augustin⁹ de consuetudinibus custoditis iam olim ante quadringentos & mille annos per vniuersam ecclesiam.
Cæterum iam de legibus, institutionibus, seu consuetudinibus ecclesiasticis, quæ non per vniuersam ecclesiam, sed varie per diuersa loca obseruantur, sicuti ieiunare sabbato, vel non ieiunare, Certis diebus, aut quotidie Eucharistiam sumere, quinta feria maioris hebdomadæ corpus domini post cœnam offerre, & pedes lauare. De his & id genus alijs, Augustinus eodem secundo libro ad inquisitiões Ianuarij, duas tradit regulas.

Regulæ duæ Au. de consuetudinib⁹ ecclesiasticis, sed uarie obseruatis.

Vna est de his, quę sic varie per diuersa loca obseruātur, talis saluberrima regula retinenda est. Vt quæ non sunt contra fidem, neq; contra bonos mores, & habēt aliquid ad exhortationem melioris vitę, vbicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed & laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impediat, ut amplius detrimentum sit, quam lucrum ex obseruatione speratum. Si vero quorundam hominum infirmitas ita impediat, vt tamen maiora sint lucra speranda, quam calumniatorum detrimenta sint metuenda sine dubitatione, id quod sic institutum esse videmus, est faciendum maxime, si etiam de scripturis defendi potest, sicuti de hymnis & psalmis canendis, alijsq; ceremonijs institutis ad mouendum & excitandum pie animos, & accedendum diuinæ lectionis affectus & ad introducendum Christianos in reuerentiam mysteriorum seu sacramentorum cœlestium, quæ in locis varijs custodiuntur valentes ad excitationem, ad lucrum aut custodiam fidei, ad diui-

neq; in eis hoc inueniri potest quod cõtra fidem sint, ipsam tamen religionem quam paucissimis, & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudęorũ, qui etiam si tempus libertatis nõ agnouerint, legalibus tantum sarcinis, non humanis præscriptionibus subijciuntur. Sed ecclesia dei nonuulla huiuscemodi propter scandala vitanda tolerat, ea tamen quę sunt contra fidem aut bonam vitam nequaq̃ approbat, nec tacet nec facit, veluti si quæ constitutio ita iuberet abstinere a carnibus edendis, vt immundos arbitrentur eos qui commederent, aptissime contra fidem bonosq; mores est. Si vero qui de euangelicis paginis sortes legunt, & si optandum est, vt hoc potius faciant, q̃ vt ad dęmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista, inquit Augustinus, mihi displicet consuetudo ad negotia sæcularia & ad huius vitæ vanitatem oracula diuina velle conuertere. Obijcies forsitan ex verbis Augustini & Ambrosij morem seu consuetudinem per sese non obligare quemq; in foro consciẽtiæ, sed solum per accidens ratione scandali eo, quod faciens contra loci cousuetudinem est proximo scandalum. Sic enim, inquit Ambrosius, Ad quẽcumq; locum veneris, eius morem serua, si nõ vis cuipiam esse scandalo, neq; quemq; tibi. Respondeo ex illa sententia Ambrosij ab Augustiuo approbata vtiq; sequitur, Populum habere morẽ sui loci pro lege. Neq; enim violans consuetudinem esset populo scandalum si non mos ille suscipiendus esset pro lege obligante. Nemo scãdalizatur ex alterius opere, qui non ex opere illo occasionẽ agẽdi cõtra legem capit. Consuetudo ergo de celebrandis certis diebus festorum aut ieiuniorum primitus inchoata, & paulatim introducta in communitate aliqua ex sola populi deuotione habet vim legis, si postmodum consuetudo illa sit suscepta cõsensione populi pro iure aut lege obligante. Si vero consuetudo illa non sit vnq̃ a populo suscepta pro lege, neq; a superiore, qui plene reipublicæ præsidet tanq; lex imposita, non ligat in foro conscientię, nisi ratione aut scandali pusillorum aut erroneę consciẽtię. Dixi signanter, neq; a

De sortibus

Obiectio.

De consuetudine ex deuotione populi introducta.

ro tanq̃ lex imposita. Nam si papa constitutione sua canonica velit omnem consuetudinem rationabilem ad augmentũ diuini cultus, ex sola deuotiõe populi introductã habere vim legis, pręcipiatq́; illã tanq̃ legem obseruari, quemadmodum & fecisse videtur, iam consuetudo illa propter constitutionẽ papæ, seruanda est etiam, & si populus non habuerit intentionẽ sese obligandi. Cæterum idem August. in epistola ad Casulanum, Mos populi dei & instituta maiorum ꝓ lege sunt tenenda. Et ibidem differens, cur ecclesia statuerit diebus dominicis ieiunandum non esse, cũ non sit malũ singulis diebus ieiunare. Respondet, Ieiunare (inquit) dominico die, non est offendere deum. Sed nunc postq̃ hæretici impijssimi, maxime Manichæi, abstinentes a carnibus ieiunia diei dominici dogmatizare cœperũt, q dĩe dominicũ cõstituerũt ad ieiunandũ tãq̃ legitimũ diẽ, Factũ ẽ, inqt, vt ieiuniũ illi⁹ diei horribilius haberet. Hæc ille. Et ibidẽ, Cur aũt quarta feria & 6. maxime ieiunet eccl'a, illa ratio reddi videt, q considerato euãgelio ipsa quarta sabbati, quã vulgo quartã feriã vocãt, reperiunt Iudæi fecisse cõsiliũ ad occidendũ dñm Iesum, intermisso aũt vno die, cuius vespere dñs pascha cũ discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quam vulgo quintã sabbati vocamus. Deinde traditus est ea nocte, quę iã ad sextam feriã pertinebat, qui & dies est passiõis ei⁹, hic prim⁹ dies fuit azymorũ a vespera incipiẽs. Matthę⁹ euãgelista quintã sabbati dicit fuisse primũ diẽ azymorũ, q ei⁹ vespera sequẽte futura erat cœna paschalis, qua cœna icipiebat azymi & ouis immolatio manducari. Ex q̃ colligitur quartã sabbati fuisse, quando ait dominus, Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati sunt principes & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicitur Caiphas, & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermisso autem vno die, de quo dicit euangelista, Prima autem die azymorũ accesserunt discipuli ad Iesum, dicẽtes, Vbi vis paremus tibi comedere pascha. Hæc Augu. ad Casulanũ.

Ité li. 22. ca. 47. contra Faustũ criminantẽ patriarchas, q plures habuerint vxores, Augu. sic loquit. Habere plures vxores.

xores qñ mos erat, crimen nõ erat, & nũc propterea crimen est, quia mos non est. Alia enim sunt peccata cõtra naturã, alia contra mores, alia contra precepta. Quę cũ ita sint, quid tandẽ criminis est, quod de pluribus simul habitis vxorib⁹, obijcitur sancto viro Iacob? Si naturã consulas, nõ lasciuiẽdi, sed gignẽdi causa illis mulieribus vtebatur, Si morẽ, illo tẽpore & illis terris hoc factitabatur, Si præceptũ, nulla lege prohibebatᷓ. Nũc vero cur crimẽ est, si qs hoc faciat? nisi qa & moribus, & legibus hoc nõ licet. Quę duo quisquis contempserit, etiã si tantũmodo cã generandi vti possit fœmĩs pluribus, peccat tñ, & ipsam violat humanã societatẽ, cui necessaria est ꝑpagatio filiorũ. Sed qa hoĩes, aliter iã se habentibus moribus ac legibus, nõ possunt delectari vxorũ multitudine, nisi libidinis magnitudine, ideo errãt & putãt haberi oĩno nõ potuisse vxores multas, nisi flagrãtia carnalis cõcupiscentię ac sordidę voluptatis, Cõparantes enĩ nõ alios, q̃ rũ animi virtutẽ ꝓrsus nosse non possunt, sed, sicut ait Apost, semetipsos sibimetipsis nõ intelligũt. Verũ nos eis q virtutẽ tẽperantię nõ habẽt, iudiciũ de sanctorũ virorũ moribus cõmittere non debemus, sicuti de ciborũ suauitate ac salubritate iudicare febrientes non sinimus. Hactenus Aug. sentẽtię.

Ex quibus patet habere plures vxores, antiquis patrib⁹ nõ fuisse crimẽ, qñ in populo dei sancto mos erat, qa tũc neq; cõtra naturã erat, neq; cõtra pręceptũ. Sed quia cois magistrorũ sentẽtia est, cõtra ius naturę esse, plures simul habere vxores, quemadmodũ ait scriptura, tpe legis naturæ ante lapsũ, Adhęrebit vxori suæ, nõ vxoribus, et erũt duo in carne vna, nõ ait, erũt tres, aut. 4. Vñ dicũt hoc nũq̃ fuisse licitũ, nisi ex speciali inspiratiõe dei, sup legẽ illã dispẽsantis, iuxta sententiã capituli, Gaudemus de diuortijs. Idcirco in hac Aug. sẽtentia bene est põderandũ, q͂ in ea nõ dicitᷓ, qa mos erat, crimẽ nõ erat, sed quando (inquit) mos erat, crimen non erat. Neq; enim illic causa, sed tps in q̃ peccatum non erat designatᷓ, cã vero ꝓpter quã nõ erat peccatũ, erat dispẽsatio diuina, q̃ faciebat pluralitatẽ vxorũ illis nõ esse vlla lege ꝓhibitã. Verũ & hic ponderanda est sententia Augu. sumentis causalem propositionem ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis. Continuo nempe adiecit, nunc quia

mos non est, propterea crimen est, intelligens, nunc scilicet in lege euangelij, quia non sic est mos diuina dispensatione concessus. propterea habere nunc plures vxores crimen est. Vnde nunc in lege Christus reduxit matrimonium ad pristinum statum, quando dixit. Qui dimiserit vxorem, & aliã duxerit mœchat, & q dimissam duxerit, mœchatur. Relinquet homo patrem & matrem & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna. Ad duritiam cordis vestri Moyses permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem nõ erat sic, Matthæi.19. Si dimissa vxore non licet aliam ducere, multo minus erit licitum aliam ducere, vxore retenta, quia habere vnam post aliam, minus videtur illicitum, q̃ habere simul duas. Atq; ita neq; vlla populi consuetudine, neq; vlla papæ dispensatione introduci potest, vt nunc liceat vni viro simul plures habere vxores. Nam iuxta diui Pauli sententiam, primæ ad Corinthios.7. Sicut mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir, Ita & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quemadmodum ergo mulier non potest nubere alteri viro, quia potestatem sui corporis non habet, Ita neq; vir iam iunctus matrimonio potest ducere aliam vxorem. Si obieceris ex his scripturis. Quis consequens sit virum non posse accipere secundam vxorem, prima inuita & nolente, non tamen sequitur virum non posse accipere secundam vel tertiam vxorem. prima ex rationabilibus causis consentiente & cedente iuri suo, quemadmodum sancti patriarchæ, non vt libidini vacarent, sed vt proles generarent, acceperunt plures vxores, prima consentiente, aut permanente sterili. Sicuti dixit Sara ad Abraham, Ecce conclusit me dominus ne parerem, ingredere ad ancillam meam, si saltem ex illa suscipiam filios. Atq; ita Abraham ex consensu vxoris accepit secundam. Genes.16. Sic & Iacob Liam accepit vxorem, Rachaele cõsentiente. Ingressus est insuper Iacob ad ancillam, Lia iam cessanti parere, Genesis.30. Videtur igitur, quod non sit contra ius naturæ secundam vel tertiam vxorẽ ducere, si adsit consensus vxoris sterilis, & desyderium procreandę prolis, paucitas fœminarum, & multiplicatio diuini cul

Habere plures uxores simul nullo modo licitum est.

Obiectio.

ni cultus, & ita non erit peccatum plures simul habere vxores, quando mos est, & quando non obuiat lex vlla positiua id prohibens. Respondeo. Consensus vxoris sterilis, & cessio iuris illius, quod vxor in maritum habet, cum desyderio procreandæ prolis, non sufficiebant ad hoc, vt cuiq; liceret plures habere vxores. Nam & illa non faciebãt cessare obligationem iuris naturæ dictantis in matrimonio vtrumq; coniugem non habere potestatem tradendi corpus suum alteri tertio ad opus carnalis commercij. Potest quidem vxor cedere iuri suo de petendo debitum a marito, sed non potest tollere ius naturę matrimonij annexum, quo vir obligatur nõ dare corpus suum alteri fœminę q̃ diu viuit vxor ei⁹. Et ideo apud patriarchas olim requirebat̃ specialis dispẽsatio dei dispensantis supra ius rationis internę, quę bene ordinata dictat in matrimonio vxorem ad actum coniugalem, non habere potestatem tradendi corpus suum alteri viro, sed habere totam & plenariam potestatem corporis viri, sicut & vir ipse totam & plenariam potestatem habet in corpus mulieris. Verum quidem est, quod multiplicare & procreare proles ad cultum dei, sit de dictamine naturalis iuris, sed nõ ẽ de iuris naturalis ratione velle qualitercumq; multiplicare. Vnde & ex sententia Augustini superius recitata patet, habere plures vxores fuisse crimen, quando mos non erat, ex quo sequitur, quod ante legem & morẽ fuerit contra pręceptum, sed ante legem & morem non fuit lex alia, q̃ naturalis, ergo ante Abraham, priusq̃ mos erat, habere plures vxores, fuit contra ius naturale. Proinde & Lamech añ diluuiũ primus cõtra morẽ & naturã adulteriũ cõmisit duas accipiẽs vxores, vt inquit glos. interli. Gen, 4.

Solutio.

Pluralitas uxorum quõ sit contra ius naturæ.

Lamech accipiens duas uxores peccauit in legem naturæ.

Verũ donemus secundũ aliorũ quorundã sententiã habere plures vxores, nõ sic fuerit cõtra ius naturę, quin & fortioribus iuris naturę vinculis, superueniẽtibus causis, videlicet supradictis, potuerat fieri licitum absq; speciali dispensatione diuina. Nunc tamen pro lege euãgelij, cũ matrimoniũ nõ solũ est contractus, sed & sacramentũ nouę legis, nõ licet vlla consuetudine aut dispensatiõe humana simul plures habere vxores, sicuti & supra diximus, de q̃ & in alijs latius.

Sequitur

¶ *Sequitur tertius huius partis articulus, in quo disseritur de trāsgressione legis humanæ aut cōstitutionis, seu cōsuetudinis ecclesiasticæ, an uidelicet trāsgredi legē pure humanā, sit criminalis, an potius uenialis culpa.*

OPerę pretium est iam considerare, quando transgressio legis est mortale, & quando veniale, aut nullum peccatum. Ad quod intelligendum congruit præmittere super hac re sententiam Ioannis Gerson Cancellarij Parisiensis, lectione quarta de vita spirituali animæ dicentis. Solum deum posse dare pręcepta affirmatiua vel negatiua sub pœna mortis ęternę, quia illā inquit solus ipse deus potest infligere, atq; ita nullus reatum æternæ damnationis incurrit, nisi quatenus extiterit transgressor diuinæ legis. Ad hoc inquit est autoritas Augustini describentis actuale peccatū cōmissionis, esse dictum, factū, vel concupitū cōtra legem dei ęternam. Item sicut nemo habet infundere gratiā nisi solus deus, ita neq; quispiam alius potest ab anima gratiā eripere. nēpe solus ipse habet claues vitę & mortis. Ipse claudit, nemo aperit. Ex his infert corrollaria multa. Primum. Nulla transgressio naturalis aut humanæ legis, vt est naturalis, vel humana, est ex ipso facto, aut mortale peccatū, aut adducens reatum ęternæ mortis. Probat, quia leges naturales & humanæ, vt tales sunt, non possunt attingere ad cognitionē ęternitatis in pœna vel in premio. Deinde & frustra, inquit, darēt leges cum appositione pœnarum, quas legislatores inferre nō possūt. Cū ergo neq; natura, neq; humanę potestates valeant transgressores suarum legum plectere ęterna morte, neq; possint de illa examinare per testes, aut per aliam viam, consequens videtur per transgressionē legis humanæ neminē criminaliter delinquere. Hac ratione fulciunt sese, inquiunt, doctores nominatim Durandus et cęteri quidam ponentes super actibus intrinsecis & occultis non posse per prelatos hominibus imponi vlla præcepta. Secundum corrollarium ipsius. Nullus legislator ecclesiasticus vel ciuilis habet directe authoritatem pręceptiuā super actu dilectionis internę aut fidei aut spei, & ideo q̄tumcūq;, inquit, legislatores intenderint per suas leges subditos fieri meliores interius ac sanctiores, tales tamen fines intenti ab illis non cadunt sub præceptis ipsorum, atq; ita non erit inquit transgressio humanæ legis, vt humana est etiam, etsi

fiant

fiāt actus externi humanarum legum cum peruersissimis, & prauis intensionibus, veluti si dicātur horę canonicę, vel si fiat ieiunium aut missa audiatur cum quauis mentis euagatione, aut propter vanam gloriam, aut propter fraudem, vel hypocrisim. Sic operans agit quidem male, inquit, apud deum peccans non in humanam, sed in diuinam legem.

Tertium corrollariū infert, Omissio horarum canonicarum & transgressio ieiuniorum ecclesiasticorum, & generaliter omnium positiuarum institutionum, nunq̄ est mortale peccatum nisi quatenus diuinę legi inuenitur dissonare.

Quartum corrollarium infert, Ex eo quod quispiā mortaliter peccat transgrediens humanam constitutionem, non sequitur cōstitutionem illam humanam in foro conscientiæ obligare ad mortale peccatum, quemadmodum si medicus peritus dicat. Petre do tibi legem pro vita corporis tui seruāda, quam si fueris transgressus, periclitabitur vita tua. Nō bibas vinum purum hoc triduo, hic manifestum, inquit, est medicum non habere facultatem aut præcipiendi aut condēdi legem sub reatu æterni supplicij, & tamen ęgrotus hoc casu contra medici præceptum operans reus efficitur damnationis ęternæ, non propter trangressionem pręcepti ipsius medici, sed propter transgressionem legis dei iubentis, vt non inebriemur vino, aut non occidamus nosipsos cibo, & potu. Hactenus sententię præfati doctoris volentis legem pure humanam non obligare hominem in conscientia sub reatu peccati, nisi & simul aliqd adsit quod in se, omni humana lege seclusa est diuina lege aut iussum aut vetitum, propter quod ipsius humanæ legis transgressor fiat reus in conscientia apud deum. Hæc doctrina, quāuis multas falsas contineat sententias, nouas, & confictas contra omnium patrum sanctorum decreta simul & contra moralem philosophiam, impręsentiarum tamen sufficit demonstrare eam esse falsam in principali fundamento. Sit igitur contra eam hæc sententia. Opera in se licita aut indifferentia non præcepta lege vlla diuina, fiunt debita ex sola lege vel iussione humana, vt rus colere & ad forum ire, domum custodire, & id genus alia, ad quæ nulla diuina lege filius obligatur, incipiunt venire in obligationē accedēte pręcepto solo paterno.

Sic &

Sic & in alijs multis, opus quod iure diuino, & naturali ē indifferens plęrumq; sola consuetudine fit debitum. Et op⁹ item quod iure naturali & diuino est licitum plęrumq; accedente sola humana prohibitione fit illicitum. Pręceptum ieiunij ecclesię plęrūq; trāsgreditur quispiā, etiā alioqui custodiens ius nautrę secundum virtutem temperantię. Vnde Aug. ad Casulanū in epistola. Aliud ē tēperātia custodita comedere & bibere. Aliud autem ieiunare, Aliud insuper corda grauare crapula & ebrietate, quod semper malum est. Aliud vero modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium, quod certe cum fit die dominico repręhensorem nō habet Christianum. Ex quibus verbis Augustini liquidum est ptæceptum ecclesię de ieiunio ligare ad aliquid, quod nō cadit sub naturali pręcepto virtutis temperantiæ. Idoneus ad pastoralem curam vel episcopatum potest licite intendere studio cognoscendæ veritatis, & viuere in laudabili otio contemplatiuę vitæ, sed vbi pastoralis cura fuerit iniuncta superioris mandato, non potest licite recusare, vt patet octaua quæst. prima. Qui episcopatum, & capite, In scripturis. His pręmissis subijciendæ sunt propositiones aliquot, quibus intelligitur an transgressio legis purę humanæ sit criminalis, an venialis culpa an prorsus sit interdum sine peccato. Prima propositio. Lex iniqua neminem ligat in foro conscientiæ, quemadmodum neq; sententia iudicis iniqua, neq; præceptum iniquum. Qua autem ratione lex dicitur iniusta & iniqua, iam in superioribus diximus in secunda parte hui⁹ capituli sententia quinta, ex qua satis est manifesta veritas propositionis istius. Nā si lex ē iniqua, quia cōtra deum, aut legē eius, aut cōtra charitatē proximi, Iam deo oportet magis obedire, q̃ hominibus, Actuū. 5. Si vero lex est iniusta, id est, vtilis reipublicæ lata propter solū priuatum legislatoris commodum iam non meretur nomē legis aut pręcepti, sed est iniuria, vis, violentia, & oppressio. Contra talium legum conditores loquitur Esaias capite. 10. Ve qui condunt leges iniquas et c̄. vt opprimerēt pauperes in iudicio & vim facerent causę humilium populi mei. Ex hac propositione sequitur legem esse iniquam statutumq; iniquū

Aliud ieiunare, aliud tēperate comedere.

Propositio prima de lege iniqua.

iniquũ, quo disponitur, quod vsuræ debeant solui, aut quod solutę nõ repetãtur, aut quod repetitę nõ restituãtur. Cõditores huiuscemodi legũ, & scriptores iudicès secundum eas iudicantes sunt excommunicati ipso facto per Clemen. vnicam de vsuris. Neq; est simile de constitutione, qua beatus Gregorius decreuit Iudæos esse permittendos in ritib⁹, & ceremonijs legis Moysi, præcipiens etiam Christianis ne illos in his ritibus suis impediant aut molestent. Gregori⁹ nempe illic præcepit Christianis ne Iudæos impediant, aut molestent. In vsuris autem lex illa vel statuta vel statuenda de vsuris soluendis non solum decernit vsurarios esse permittendos, & nõ impediendos, sed & præcepit vt vsurę soluantur, aut quod solutę non repetantur. Soluere autem vsuras, q̃uis non sit peccatum, legibus tamen cogere vt soluant ẽ fouere vsurariorũ peccatũ, queadmodũ legib⁹ cogere Christianos, vt vendant Iudæis ligna et lapides, qb⁹ ipsi suas cõstruant synagogas, est fouere illicitos Iudęorum ritus, q̃uis vendere eis hæc non sit simpliciter illicitum, quippe quorũ vsus communis est ad bonum & ad malum, de hoc infra latius. Similiter iniqua sũt statuta monopoliorũ inter mercatores in vnum conuenientes, vt res certo pretio vendantur pluris q̃ valeant, aut statuentes penes vnum aliquem esse vendendi potestatem, quod fit cum vnus solus aliquod mercaturę genus vniuersum emit, vt solus vendat pretium suo arbitrio statuens. Vnde & domini temporales sic statuentes vsuras esse soluendas, & nõ repetendas, concedentes item monopolia, accipientes lucra ab vsurarijs & mercatoribus, vt illi impunes valeant talia exercere non modo grauiter peccant, sed & rapinam cõmittũt, tenenturq; ad restitutionem commodi sic accepti, contra quos loquitur Esaias sermonem dirigens ad Iudæorum populum. Principes tui infideles socij furum. Proinde Zeno & Iustinianus imperatores considerantes huiuscemodi monopolia non ad commodum reip. sed ad labem detrimentaq; pertinere monopolos decreuerunt esse bonis spoliandos exilijq; perpetuitate dãnãdos, Codice de monopolijs, lege vnica.

Statutum de vsuris soluendis, aut nõ repetẽdis iniquũ.

Lex imperialis de monopolijs.

Propositio secūda. Secunda propositio. Lex iusta pure humana seu positiua ligat in foro conscientię ad faciendum, uel ad uitandum opus, quod in se neq; præceptum, neq; prohibitum est ulla lege diuina. Hęc propositio est ex superioribus manifesta. Ad hunc sensum loquitur Apostolus ad Romanos .13. concludens. Ideoq; necessitate subditi estote, non solum propter iram seu vltionem, sed etiam propter conscientiam. Vnde lex humana secundum se indifferentia fieri præcipit aut prohibet sub pœna excommunicationis sententię latæ, sicuti & prælatus plerumq; sub simili pœna subdito suo prę ceptum imponit ad opus, quod neq; naturali, neq; diuino iure prohibetur. Cæterum lex imperialis statutumq; humanum plerumq; sub pœna capitis mortisq; temporalis, aut mutilationis mēbri præcipit quædam, quæ in se ex iure naturali aut diuino nihil flagitij aut sceleris habent, quæ tamen legislator, cuius est necessitati reipub. prouidere generaliter imponit communitati, considerans plerunq; legem illam ad obuiandum pluribus & grauioribus malis, seu periculis esse communitati illi sic dispositæ imponendam, q̄uis videat inde emersura singularia quorundam hominum damna. Sic lex & consuetudo de imaginibus statuendis in tēplis & oratorijs non est abolenda, tametsi ex eisdem imaginibus, quidā sumpserint & impręsentiarum sumant, etiam nunc aliqui sibi causam idololatriæ & superstitionis. Nam & hac de causa beatus Gregorius papa coarguit Massiliensem episcopum, quod sanctorum imagines, in quibus nōnulli ex populo idololatriam committebāt, confregerit, Quod eas adorari inquit prohibueris laudamus, quod uero confregeris reprehendimus, dic a quo vnq; sacerdote hoc auditū est factum esse quod fecisti. Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturę historiam quid sit adorandū addiscere. Nā quod legentibus scriptura, hoc idiotis pictura præstat cernē tibus, De consecratione dist.4. perlatum. Obiecerit fortassis quispiam, Ezechias laudatur statuas & serpētem ęneum, quem dominus per Moysen fieri iusserat, destruens cū vidit serpentem illum fuisse populo occassionem idololatrię & superstitionis, vt dicitur quarti regū.13. Cur ergo vitupe ratur

Opus in se nō p̄hibitū naturali aut diuina lege fit per solū accessum legis humanæ illicitum.

Cōsuetudo de imaginibus in templo statuendis.

ratur episcopus Massiliensis, confringens imagines ne populus illas adoraret. Respondeo. Serpens ille fuit temporalis ad sanandum vulnera corporis, fuit & prophetia Christi tum futuri, vnde cessante causa, cessare debuit effectus. Neq; serpens ille sic expressit formam Christi, sicuti imago crucifixi, cuius causa perpetua est, vt in illa habeatur memoria Christi, vsque in consummationem sæculi.

Ceterum hic sciendum est, quod in statuto pœnali plerumq; duo sunt in precepto, veluti si dicatur. Statuimus ne quis tale quid faciat, quod si fecerit talis imponatur illi pœna, aut ad arbitrium superioris sic vel sic puniatur. Transgressor constitutionis huius generis non obligatur pœnã soluere, nisi ad soluendam illam condemnetur, q̃uis peccet etiam, etsi paratus sit pœnam soluere, nisi intentio statuẽtis fuerit tale statutum non obligare transgressorem ad vllã culpam, sed solum ad soluendum pœnam, vbi a superiore fuerit taxatã & imposita, quemadmodum statuta prædicatorũ, in quorũ regula dicitur. Nolumus quod statuta nostra obligent ad culpam, sed solum ad pœnam. Quod si uigor statuti pœnam taxet & impositam explicet secundum rationabilem statuentis intentionem, iubens trangressorẽ debere pœnam vltro & ex semetipso debere soluere sub reatu culpæ, iam peccat transgressor non soluens pœnam, etiam ad illã non cõdemnatus per superiorem, veluti si dicatur horis & locis debitis silentium teneatur, si quis in oratorio ter fregerit silentium, legat septem psalmos pœnitentiales. *De statutis pœnalibus.*

Interdum uero constitutio pœnalis continet vnum solũ preceptum, veluti cum dicitur, Statuimus si quis tale quid fecerit, talem luat pœnam. Et transgressor statuti huius gñis non peccat, modo absq; contemptu transgrediatur, paratus pœnam soluere aut luere, vbi fuerit deprehensus. Et quia nemo obligatur ante condemnationẽ soluere pœnam, quæ aut lege taxata non ẽ, aut si lege sit taxata, decernit imponẽda a superiore, ideo nõ peccat sine cõtemptu trãsgrediens occulte pœnale illud statutũ. Huiuscemodi sunt statuta & precepta rectorũ in vniuersitatibus, & magistratuũ in ciuitatib⁹, quibus precipit vnũquẽq; generalibus cõcilijs, cõgregatiõib⁹,

& missarũ solennis debere adesse, sub pœna trium grosso rum, aut neminem post pulsum campanæ posse foras ire si ne lumine, sub pœna vnius ducati, & alterius mulctę pecu niarię, aut neminem posse portare arma sub pœna amissiõis armorum & vestium. Si vero adijciatur talis pœna, quę nõ nisi pro crimine venit infligenda, qualis est latæ sententiæ a iure excommunicatio, videtur transgressor talis legis vel statuti peccare mortaliter, sicuti & is qui transgreditur man datum aut statutum principis aut communitatis, adijcientis transgressori pœnam capitis aut mutilationis membri.

De mandatis rectorum in vniuersitatibus sub iuramento.

Verum in huiuscemodi mandatis & statutis pœnalibus, considerandi sunt singulorum sermonum sensus, Nam man data & statuta obligantia sub reatu peccati mortalis debent esse in sermonibus non ambigua, neq; captiosa, sed manife stos habere sensus. Solent mandata seu statuta pœnalia da ri sub pœna corporalis laboris alicuius, aut peregrinatiõis, aut exilij, aut exoluendi certam pecunię quantitatem, aut cõ fiscationis bonorum, aut sub pœna mortis, aut perditionis manus aut oculi, aut mutilationis alterius membri, aut sub pœna excommunicationis, aut suspensionis a diuinis, quæ sane locutiones, vt manifestũ est, intelliguntur intransitiue, id est, sub pœna quæ est excommunicatio aut corporalis la bor, aut peregrinatio, aut exilium, aut perditio vitę uel mem bri corporalis. Cum vero mandatum datur sub pœna iura menti præstiti, non talem habet locutio sensum, nempe iu ramentum præstitum, non est pœna eius qui iurauit. Sen sus itaq; loquutionis illius est accipiendus sub pœna iura menti, id est, sub pœna, quę debetur ei, qui uiolat aut frangit suum iuramentum. Quemadmodum prælatus cum dicit, Præcipio tibi vt hoc facias sub pœna inobedientię, non in telligitur locutio intrãsitiue, id ẽ, sub pœna quę est inobedi entia, nempe inobediẽtia non est pœna, sed meritoria pœnę. Vult ergo præcipere alteri vt hoc faciat sub pœna quæ debe tur inobedientię. Verum omnia huiuscemodi manda ta sic generaliter expressa sub pœna iuramenti ad interessen dum congregationi, aut missæ, non dure & inciuiliter sunt accipienda, tanq̃ ipse mandans per iuramentum voluerit sic vocatos & iuratos obligare ad mortale periurium, si omise rint,

rint, sed præsumendum est de pia intentione mandantis, ꝙ videlicet superior ipse in huiuscemodi communibus mandatis pro causis communibus, & non magni ponderis, solum uelit ipsis iuramentum præstitum ad memoriã reuocare, ne mandatum ipsius habeatur vt contemnẽdum, intendens ad pœnalitates quasdam temporales ab ipso imponendas, obligare etiam eos, qui citra contemptum huiuscemodi mandata transgrediuntur, non quod huiuscemodi pœnalitates ipsi teneantur ex sese vltro soluere, sed ꝙ eas possit mandans rationabiliter exigere ab his, qui nullam habuerint piam aut rationabilem causam abessendi. Rogabis forsitan, Quid si rector quispiam intendat ita præcipere, vt non comparentes sint rei periurij, & digni qui puniantur, tanquam violatores iuramenti præstiti, an obligantur sub pœna illa comparere mandato sic generaliter expresso, & videtur quod sic, quia præceptum positiuum obligat secundum intentionem præcipientis. Respondeo. Temerarie mandantium intentiones pro quibuslibet rebus parui ponderis, nõ obligant subditos, vt teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt transgressores subditos incurrere, sed rationabilis intentio, qualem sic mandantes rationabiliter habere consueuerunt in rebus de se indifferentibus ad talem uel talem finem conducentibus est, quæ obligationem constituit. Atque ita mandans per iuramentum, vel sub iuramento, vt omnes adsint congregationi, intelligitur mandatum ciuiliter, vt videlicet sub pœna violatori iuramenti debita, intimata, & comminata; quæ & digna est inferri contemnentibus omnes compareant.

Quæstio cum argumento.

Quemadmodum mandata quędam & statuta sub excommunicationis pœna, non ipso facto illata, sed comminata & intimata, vt inferenda non semper obligant transgressores illorum statutorum sub statu criminis seu peccati mortalis. Ius decreuit clericum, qui comam nutrit, esse excommunicãdum, capitulo Si quis, De vita & honestate Clericorum, & .23. distin. Si quis, Sed non ob hoc mox iudicandus est clericus peccare mortaliter, si comam habeat laxiorem, qui si monitus, contumax manserit, iam propter contumaciam & cõ-

temptum excommunicatur. Sic & in materia proposita, rector ipse mandans conuocationi suę generali, plærumque adiicit huiuscemodi clausulas generales, per iuramentum, vt ipsi sint memores iuramenti præstiti, & non contemnāt, neq; ipsum præcipientem, neq; pręceptum illius, interim occupati aliquo exercitio laudabili, ut sciant se absq; graui culpa nō posse huiuscemodi mādata contemnere, neq; posse abesse pro qualibet causa quantūuis leui. Huiuscemodi enī congregationes generales, cum sint institutæ ad orandum pro prospero successu vniuersitatum, aut ad orādum pro fautoribus, & fundatoribus earundem, & ad terminādum causas concernentes honorem & priuilegia vniuersitatis, ad corrigendum excessus & defectus suppositorum, ac ministrorum. Insuper ad adferendum honorem rectori, & decorem vniuersitati. Ad huiuscemodi autem fines seu vtilitates maxime promouentur vniuersitates, dum omnes saltem in vniuersitate personę notabiles ad generale rectoris mandatum sese præsentes exhibere student, ideo tales sine causa subtrahentes suas præsentias, regulariter non sunt ab omni culpa immunes, pręcipue veniali. Secus autem dum rector sigillatim singulos vocari facit pro causis & negotijs arduis, quæ merito exigunt præsentias, consensus, consilia, & deliberationes singulorum non habentium legitimam abessendi causam, quia tum posset contingere mortalis culpa, etiam in eo qui sine cōtemptu mandatum pręterit, sicuti patebit in articulo sequenti.

De congregationibus a Rectore indictis.

Tertia propositio.

Tertia Propositio.

Humana mandata, & statuta, seu decreta, etiam vniuersaliter prolata, nunq; ita generaliter & absolute intelligūtur, quin interpretationes, conditiones, & ciuiles intelligentias suscipiant, prout sapiens recte iudicabit, sicuti & iuramentum appositum in aliqua obligatione, uel in contractu recipit omnes subauditiones, conditiones, vel limitationes, quas habet ille contractus. Vnde papa in capitulo pri. de iuramento, lib. 6. Iuramenta sub quacumq; generalitate pręstita, vel præstanda super statutis, vel consuetudinibus seruandis, ab his, quę ad aliquam communitatem, uel ad collegiū recipiuntur, declaramus ad licita possibilia, & libertati eccle

sia

siasticæ non obuiantia tantum extendi, & ad ea duntaxat iu rantium debet referri intentio. Verum hic sciendum, quod si inter statuta scripta fuerint aliqua licita, quę per nō vsum in dissuetudinem abierunt, hęc non intelliguntur com prehensa sub generali noīe statuti, quin cōstitutio p cōsuetu dinē abolita, nō amplius habet vim statuti, & ideo nō ligat. Intētioq; sic generaliter iurantis referenda est dūtaxat ad li cita, non ad abolita. Quod si specialiter & noīatim singula statuta legantur, & inter expressa ponantur aliqua illicita, aut libertati ecclesiasticę obuiantia, aut etiam abolita super quę seruanda, feratur ipsius iurantis intentio, iam grauiter peccauit sic expresse iurans scienter illicita, & in licitis ꝗꝗ abolitis seruare deberet iuramentum, ꝗuis non in illicitis. Vnde canonicus recipiendus, iurans expresse sese non serua turum in domo concubinam, aut suspectam mulierem, renū- ciansq; ex nunc, prout ex tunc fructibus præbendæ cessuris, iuransq; se non recepturum eosdem infra tempus, quo moni tus, non eiecerit mulierem illam de domo habitationis suæ, tenetur uigore iuramenti pręstiti non solam concubinā aut mulierem suspectam eiicere, sed & fructus non recipere, incurrit'q; graue periurii crimen, aliter faciens, q̄ statutum sic iuratum habet; quantumuis tale statutum non fuerit in usu & in obseruantia. Neq; possunt canonici hac in par te sibi inuicem hoc iuramentum relaxare, ꝗuis enim iura- mentum concernens solummodo priuatarum personarum commoda possit ex illorum consensu relaxari, iuramentum tamen concernens diuinum cultum & honorem, nequaquā potest relaxari ab his quibus est pręstitum, veluti si duo cle rici sibi iurauerunt, quod religionē intrabunt, vel certa psal teria & orationes dicāt pro defunctis, vel si duo mercatores sibi iurauerūt, quod dabūt tertiam partem lucri pauperib'. Hic iam si obieceris statuta per collegia aut vniuersitates cō dita possunt rursus per eadem collegia, aut easdem vniuersi tates tolli. Iuramentum autem de seruandis statutis non obligat, nisi remanentibus statutis. Videtur ergo quod sub latis statutis tollatur & obligatio iuramenti, quo iurauerūt seruare statuta, atq; ita videbitur sequi, quod is, qui iurauit seruare

De iuramento super statutis seruandis.

Canonicus iurans seruare statutū de non tenenda muliere suspecta.

temptum excommunicatur. Sic & in materia proposita, rector ipse mandans conuocationi suę generali, plærumque adiicit huiuscemodi clausulas generales, per iuramentum, vt ipsi sint memores iuramenti præstiti, & non contemnāt, neq; ipsum præcipientem, neq; pręceptum illius, interim occupati aliquo exercitio laudabili, ut sciant se absq; graui culpa nō posse huiuscemodi mādata contemnere, neq; posse abesse pro qualibet causa quantūuis leui. Huiuscemodi enī congregationes generales, cum sint institutæ ad orandum pro prospero successu vniuersitatum, aut ad orādum pro fautoribus, & fundatoribus earundem, & ad terminādum causas concernentes honorem & priuilegia vniuersitatis, ad corrigendum excessus & defectus suppositorum, ac ministrorum. Insuper ad adferendum honorem rectori, & decorem vniuersitati. Ad huiuscemodi autem fines seu vtilitates maxime promouentur vniuersitates, dum omnes saltem in vniuersitate personę notabiles ad generale rectoris mandatum sese præsentes exhibere student, ideo tales sine causa subtrahentes suas præsentias, regulariter non sunt ab omni culpa immunes, pręcipue veniali. Secus autem dum rector sigillatim singulos vocari facit pro causis & negotijs arduis, quæ merito exigunt præsentias, consensus, consilia, & deliberationes singulorum non habentium legitimam abessendi causam, quia tum posset contingere mortalis culpa, etiam in eo qui sine cōtemptu mandatum pręterit, sicuti patebit in articulo sequenti.

De congregationibus a Rectore indictis.

Tertia propositio.

Tertia Propositio.

Humana mandata, & statuta, seu decreta, etiam vniuersaliter prolata, nunq̃ ita generaliter & absolute intelligūtur, quin interpretationes, conditiones, & ciuiles intelligentias suscipiant, prout sapiens recte iudicabit, sicuti & iuramentum appositum in aliqua obligatione, uel in contractu recipit omnes subauditiones, conditiones, vel limitationes, quas habet ille contractus. Vnde papa in capitulo pri. de iuramento, lib. 6. Iuramenta sub quacumq; generalitate pręstita, vel præstanda super statutis, vel consuetudinibus seruandis, ab his, quę ad aliquam communitatem, uel ad collegiū recipiuntur, declaramus ad licita possibilia, & libertati eccle

sia

siasticæ non obuiantia tantum extendi, & ad ea duntaxat iurantium debet referri intentio. Verum hic sciendum, quod si inter statuta scripta fuerint aliqua licita, quę per nõ vsum in dissuetudinem abierunt, hęc non intelliguntur comprehensa sub generali noĩe statuti, quin cõstitutio p cõsuetudinẽ abolita, nõ amplius habet vim statuti, & ideo nõ ligat. Intẽtioq; sic generaliter iurantis referenda est dũtaxat ad licita, non ad abolita. Quod si specialiter & noĩatim singula statuta legantur, & inter expressa ponantur aliqua illicita, aut libertati ecclesiasticę obuiantia, aut etiam abolita super quę seruanda, feratur ipsius iurantis intentio, iam grauiter peccauit sic expresse iurans scienter illicita, & in licitis q̃q; abolitis seruare deberet iuramentum, q̃uis non in illicitis. Vnde canonicus recipiendus, iurans expresse sese non seruaturum in domo concubinam, aut suspectam mulierem, renũcians q; ex nunc, prout ex tunc fructibus præbendæ cessuris, iuransq; se non recepturum eosdem infra tempus, quo monitus, non eiecerit mulierem illam de domo habitationis suæ, tenetur uigore iuramenti pręstiti non solam concubinã aut mulierem suspectam eiicere, sed & fructus non recipere, incurritq; graue periurii crimen, aliter faciens, q̃ statutum sic iuratum habet, quantumuis tale statutum non fuerit in usu & in obseruantia. Neq; possunt canonici hac in parte sibi inuicem hoc iuramentum relaxare, q̃uis enim iuramentum concernens solummodo priuatarum personarum commoda possit ex illorum consensu relaxari, iuramentum tamen concernens diuinum cultum & honorem, nequaquã potest relaxari ab his quibus est pręstitum, veluti si duo clerici sibi iurauerunt, quod religionẽ intrabunt, vel certa psalteria & orationes dicãt pro defunctis, vel si duo mercatores sibi iurauerũt, quod dabũt tertiam partem lucri pauperib⁹. Hic iam si obieceris statuta per collegia aut vniuersitates cõdita possunt rursus per eadem collegia, aut easdem vniuersitates tolli. Iuramentum autem de seruandis statutis non obligat, nisi remanentibus statutis. Videtur ergo quod sublatis statutis tollatur & obligatio iuramenti, quo iurauerũt seruare statuta, atq; ita videbitur sequi, quod is, qui iurauit

De iuramento super statutis seruandis.

Canonicus iurans seruare statutũ de non tenenda muliere suspecta.

seruare statutum de non tenendo in domo mulierem suspectā & de non recipiendis fructibus, liber sit a vinculo iuramenti per non vsum statuti aut per consensum capituli tolentis statutum illud.

Solutio.

Respondeo quod totum articulum cōcludit vsq; ad vltimam consequentiam exclusiue, q̄uis enim obligatio iuramenti præstiti de seruandis statutis in genere non obliget nisi remanentibus statutis, obligatio tamen orta vigore iuramenti specialiter facti super materiam specialem hanc videlicet eijcere e domo, aut non tenere concubinā remanet etiam ablato statuto, neq; auferri potest p canones, quibus præstitum est iuramentum. Sic & in iuramentis cęteris, quibus homines sibi mutuo iurant id ad quod tenentur diuino iure, veluti si mercatores sibi mutuo iurent, quod non falsificabūt merces, nec contractus monopolos, aut vsurarios exercebunt sub obligatione dandi pauperibus pretia rerum sic illicite venditarum. Sic & in proposito canonici sibi mutuo iurantes, quod non sint seruaturi in domo concubinas sub obligatione in vsum pium dispensandi omnes fructus tempore concubinatus cessuros, non possent sibi mutuo huiuscemodi iuramentum relaxare.

Quarta ppositio.

Quarta propositio ex superioribus manifesta, quemadmodum regum & sæcularium iudicum est dare præcepta, seu imponere leges aut statuta, de his quæ conducunt ad communem vtilitatem reipublicę in temporalibus. Ita pontificum & spiritualium iudicum est condere, seu imponere leges, de his quæ pertinent ad communem vtilitatem fidelis populi in spiritualibus.
Vnde in rebus domesticis pater est superior. In rebus autē mundanis ad rempub. huius sæculi pertinentibus & in rebus bellicis dux est præfectus. In rebus autem spiritualibus & in causis pertinentibus ad custodiam fidei & Christiani cult⁹ superior ē episcopus. Proinde in publicis locis, muneribus, & actiōibus patrū iura cū potestatib⁹ filiorum, qui sunt in magistratu, collata intergescere paululū & conniuere oportet, debetq; tū pater cedere filio, ac illi locū dare magis honorabilē, sed cū extra remp. in re domestica, aut in conuiuio familiari sedetur, discumbitur, aut ambulatur, tum inter filium magistratum, & patrem priuatum publi-

publicas honores cessare oportet, & congruit tum filio etiam principi aut duci ac regi dare locum honorabilem patri. De officio liberorum erga parentes tractans Aulus Gellius libro tertio noctium Atticarum secundum philosophiam moralem tradit philosophos docere in quibusdam parendum esse patri, in quibusdam vero non esse parendum. Omnia quę in rebus humanis fiunt aut honesta sunt, aut turpia, aut media seu indifferētia. Honesta sunt, quæ sua vi recta sunt, vt fidem colere, patriam defendere, amicos diligere. Hęc inquiunt, fieri oportet, siue imperet pater siue non imperet, sed quę his contraria sunt, quæq; turpia, & omnino iniqua sunt ea, inquiunt, oportet non fieri etiam si iubeat, vel prohibeat pater. Quę vero media sunt seu indifferentia sunt ea quę p semetipsa, neq; honesta sunt, neque turpia vt in militiam ire, rus colere, causas defendere, vxorem ducere, & in his atq; similibus censent patri esse parendum, nisi accesserit turpitudinis conditio, veluti, si pater iusserit filio ducere vxorem infamem & criminosam, vel causas pro hostib⁹ publicis rei pub. & tyrannis inimicis dicere. Et quia scripturę sacrę de huiuscemodi obedientia vniuersaliter loquuntur tradentes in omnibus parentibus, & sublimiori potestati esse obediendum congruit hoc in loco aperire harum scripturarum intellectum. Sciendum ergo est quod locutiones scripturæ sacrę vniuersales, quibus significatur huic vel illi in omnibus esse obediendum, intelligendæ sunt non vt comprehendant oīa absolute simpliciter, sed omnia secundū materiam subiectam. Verbi grā, cum Paulus dicit, Mulieres viris suis subiectę sint in omnibus, ad Ephesios quinto. Filij obedite parentibus vestris per omnia, ad Collossen.4. Serui obedite dominis carnalibus cum omni timore. Item ad Titum, Admone seruos dominis suis subditos in omnibus esse. Serui subiecti estote ī omni tpe. His et id gen⁹ aliis scripturę sacrę documentis nō significatur, quod mulier & filius & serui in oībus etiā licitis debēt obedire, siqdē multa sūt licita in qbus vir & mulier ad paria iudicātur, etiā filius nō tenetur obedire patri pręcipiēti, vt monasteriū intret, aut matrimonium contrahat, aut ieiunet illis vel illis diebus.

De officio liberorum erga parētes Aulus Gellius.

Apostolus ergo cũ dicit, Filij obedite parentibus per omnia, intelligit per oĩa, ad quæ ius paternum sese extendit, vtpote in his, quę pertinent ad dispensationem domus, & ad eruditionem ac disciplinam morum pręcipue pertinentium ad cauendum transgressiones legum superiorum, de hoc infra latius cum de obedientia tractabitur. Ita quod Christus dicit ad Petrum. Quodcunq; ligaueris & c. non est intelligendum omne ligamen, vinculum, seu pręceptum, aut legem papæ obligare, sed quodcunq; ad ędificationem ecclesiæ pertinet. Sic & locutiones vniuersales etiam in alijs sunt accipiędę, veluti charitas omnia credit, omnia suffert, omnia sperat, charitas credit omnia quæ secundum regulas Christianę fidei credenda sunt. Suffert omnia, quæ secundum virtutem patientię tolerari debẽt. Quinta propositio. In obseruatione humani præcepti duplex virtus inuenitur. Vna est obedientia, veluti cum homo vult pręceptis superiorum obedire, et huic virtuti contrarium est nolle obedire quod est proprie contemnere, & semper mortale peccatum.

Quinta propositio.

Ex duplici uirtute cõtingit custodire humanum præceptum.

Alia aũt virtus in obseruatione humani præcepti est vel abstinentia, vt in pręcepto ieiunij, uel actus religionis, vt in præcepto sanctificandi diem festum, vel actus iustitię, vt in præcepto soluendi tributa & vectigalia, vel actus fortitudinis, vt in pręcepto bellandi pro necessitate reipu. Vnde legislatoris prius est constituere, atq; considerare actus quatenus boni sunt, aut praui, q̃ pręcipere aut prohibere illos. Siquidẽ lex positiua præcipiens, aut prohibens actus ex his quæ sunt in se indifferentia facit actus illos esse aut in præcepto, aut in prohibitione constituens eosdem, vt sint actus huius vel illius virtutis, quemadmodum patet ex doctrina Augustini in epistola ad Casulanum, & in epistola ad inquisitiones Ianuarij. Opus quod naturali aut diuino iure est indifferẽs accedente sola prohibitione aut consuetudine humana fit pręceptum. Quemadmodum lex ieiunij facit abstinentiam esse actum pręcepti temperantię. Lex sanctificandi diem festum, præcipiens audire missam & abstinere a seruili ope facit actus illos esse virtutis latrię. Lex pręcipiẽs solutionẽ vectigalis ponit actum illum sub virtute iustitiæ, vnde

vnde vnum & idem opus extremum poteſt eſſe actus diuerſarum virtutũ, quemadmodum dare decimam poteſt eſſe actus religionis, poteſt eſſe actus iuſtitiæ, poteſt & eſſe actus virtutis obedientię. Atq; ita fit vt in humani pręcepti violatiõe plęrumq; duo vitia reperiantur, vnum inobedientia formalis, id eſt, nolle obedire, vel contemnere pręceptum aut pręceptorem. Alterum vero executio operis humana lege vetiti, aut omiſſio operis humana lege pręcepti. & tale peccatum alicui virtuti ſpeciali eſt oppoſitum, & eſt aut guloſitas aut ſacrilegiũ, aut iiuſtitia aut timiditas, faciẽs in prelio fugere cum oporteat in certamine fortiter ſtare & pro iuſtitia agonizare vſq; ad mortem. Vnde ſequitur duplicẽ eſſe modum tranſgrediendi humanum pręceptum, ſcilicet vel ex inobediẽtia ſeu contemptu aut legis, aut legiſlatoris, vel ex affectione faciendi actum, qui videtur lege illa prohibitus, aut ex negligentia qua omittit actum, quem oportuit facere, omittit inq̃, q̃a actus ille lege pręceptus, aut difficilis eſt, aut moleſtus, aut ex alio quouis reſpectu. Traſgreſſionem humani præcepti ſecundum priorem tranſgrediendi modum videlicet ex contemptu eſſe mortale peccatum patet ex doctrina Pauli dicentis. Qui poteſtati reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirũt, ad Romanos. 13. Item primi regum capite. 15. quaſi ſcelus Idololatrię eſt nolle acquieſcere. Et in hoc conſẽtiũt doctores vniuerſi, quod uidelicet ex contemptu violare humanum præceptum ſemper eſt criminale peccatum. Nam ipſe huiuſmodi contemptus ſecundũ ſuam ſpeciem eſt criminale peccatum etiam pro tempore, quo quis ad executiõem humanę legis non obligatur tãetſi poſſit eſſe cõtemptus quidã ſurreptitius veluti primus, ſeu leuis quidã inobedientiæ motus, qui ſolũ ſit venialis culpa. Tranſgreſſionem vero humani pręcepti ſecundum poſteriorem tranſgrediendi modum non ſemper eſſe mortale peccatum, ſed interdum veniale ſolum, interdũ etiam nullum, iam eſt declarandum.

Bifariam cõtingit tranſgredi humanum præceptum.

Ex cõtemptu tranſgredi mandatũ humanum.

¶ *Sequitur quartum huius partis membrũ siue articulus quartus, in quo ex supra dictis propositionibus inferuntur aliquot conclusiones corollariæ, de æquitate & iniquitate humanorũ statutorum & mãdatorum.*

QVIA ex singularibus multis experimento cognitis, facilius intelligimus vniuersalia, operę prętium est in hoc articulo ex supradictis propositionibus inferre conclusiones quasdam corrolarias de mãdatis humanis particularibus, veluti sunt mandata ac statuta sęculariũ principum aut iudicum in personas ecclesiasticas & res ipsarum, mandataq; eorũdem iubentium soluere vectigalia, tributa, & pedagia, aut iubentium ire ad bella, aut iubentiũ ministris suis occidere quemq̃, mandata insuper pontificũ pręcipientium pastoribus seu iudicibus sub se positis, quatenus aut a communione separent, vel excommunicent personam literis suis designatam, aut crimen sibi cognitum de se, vel de alijs reuelent, mandata insuper ecclesię, ratione excommunicationis latę sententię, qua præcipitur nobis vitare & fugere communionem eius, qui excommunicatus est, mandata in sententijs iudicum, siue sæcularium, siue ecclesiasticorum expressa. In his enim particularibus, si cognouerimus, quomodo sit obediendum, & quomodo interdum etiam non obediendum, & quonam pacto sint iusta & interdum etiam iniqua & iniusta, facilius poterimus deprehendere transgressionem humani status seu mandati, interdũ esse mortale peccatum interdum autẽ veniale, interdum etiam nullum. Primum igitur ex supradictis sequitur, iniqua esse mãdata ac statuta eorum, qui statuunt, prohibẽt, aut mandant quippiam contra ecclesiasticã libertatem. Huiuscemodi sunt statuta seu mandata principum seu sæcularium potestatum, vel magistratuũ prohibentium ne quippiam possit donari aut legari ecclesiæ seu ecclesiasticis personis;

De statutis contra libertatem ecclesiæ & can.

nis in augmentum diuini cultus seu religionis Christianæ, aut prohibētium laicis ne decimas clericis soluant, vel ne ad oblationes veniāt, neue obediant aut pareant citationibus, seu sententijs iudicum ecclesiasticorum in rebus & ecclesiasticis causis. Insuper iniqua & contra libertatē ecclesiasticam sunt mandata eorum, qui aut prohibent sacerdotib⁹ ne excommunicent, seu excommunicatos denuncient laicos cōtumaces, quiue cogunt episcopos & ecclesiasticos iudices, vt excōmunicatos ab excōmunicatiōe absoluāt, vel sentētiā excomunicationis cassēt, reuocent & retractēt, vel qui in locis interdicto suppositis quempiam celebrare cogunt, vel qui prohibent excommunicatis ne exeant de ecclesijs dum diuina celebrantur. Super omnia vero abusus est maximus & intolerabilis per eos, qui ecclesiastica bona in augmentū diuini cultus & in pium vsum pro miserabilibus personis designata authoritate laica magis grauant, & onerant, q̄ si eadem bona essent prophana & nō fuissent ad piū illū vsum destinata. De statutis cōtra libertatē ecclesiasticā editis īquit Honorius papa tertius ī capit. Nouerit de sentētia excōmunicationis. Excommunicamus omnes hæreticos vtriusq; sexus quocumq; nomine censeantur & fautor ac receptores ac defensores eorum, nec non, & eos qui de cætero seruari fecerunt statuta edita & consuetudines, vel potius abusiones introductas contra ecclesiasticam libertatem, nisi ea de capitularibus suis, id est, de libris suis infra duos menses post huiusmodi publicationē fecerit aboleri. Excommunicamus quoq; statutores et scriptores statutorū, nec nō potestates, & consules, rectores, & consiliarios locorum, vbi de cætero huiuscemodi statuta vel consuetudines fuerint edita vel obseruata, nec non & illos, qui secundum ea præsumpserint iudicare, vel in publica forma scribere iudicata, hactenus ille.

Aliud libertas Christiana, aliud libertas ecclesiastica.

Verū hic sciendum aliud esse libertatem ecclesiasticam, aliud vero libertatem Christianam seu libertatem ecclesiæ communis clero & laico. Nam libertas ecclesiastica est immunitas illa, secundum quam personę ecclesiasticę, et res ecclesię sunt ex iure diuino aut humano aut ex priuilegio immunes, et exemptę a sęcularium iudicū potestati-

bus, iurisdictionibus, tribunalibus, vectigalibus, & tributis impositis, aut imponendis a tẽporalibus principibus seu iudicijs, quemadmodum tractant doctores in capitulo, Aduersus, de immunitate ecclesiastica, atq; ita libertas ecclesiastica facit personas ecclesiasticas immunes, seu liberas & exemptas a legibus & exactionibus saecularium principum, aut magistratuum. Libertas vero Christiana non facit Christianos ab huiusmodi legibus liberos & immunes.

De statutis et mãdatis iniquis reprobatis per bullam in in coena domini.

Multa autem statuta & mandata contra ecclesiasticam libertatẽ, specialiter explicat bulla in coena domini, in qua decernuntur iniqua esse mandata & statuta eorum qui statuunt, prohibent, aut mandant, ne literis Apostolicae sedis, & legatorum, ac nunciorum & iudicum delegatorum eiusdem, gratiam vel iusticiam concernentibus, decretisq; super illis ac caeteris iudicatis, processibus & executorialibus, nõ habito primum eorũ beneplacito, & assensu pareatur. quiue sub grauissimis poenis statuere & mandare praesumunt, ne tabelliones & notarii super huiuscemodi literarum ac processuum executione instrumenta vel acta conficiant, aut confecta parti, cuius interest, tradant, quiue res ecclesiae, quatenus ecclesię sunt iurisdictiones, prouentus, & redditus vsurpant, arripiunt, aut sequestrant, vel qui per se, vel alium, seu alios, directe vel indirecte praedicta exequi, vel procurare, aut in eisdem consilium, auxilium, vel fauorem pręstare non verentur, cuiuscũq; pręeminentię & dignitatis fuerint.

Iniqua saecularium principũ mãdata, iubẽtium ne literis Apostolicis pareatur, neue literae executioni mandẽtur.

Rursus iniqua sunt mandata eorum, qui statuunt, inhibent, aut mandant, ne quis executioni mandet ullas literas Apostolicas, etiam in forma breuis gratiam aut iusticiam cõcernentes, vel citationes, & executoriales Apostolicas sine ipsorum mandantium, aut principum beneplacito & examine, vel qui incarcerant, detinent, aut incarcerari & detineri faciunt, literarum & citationum Apostolicarum executores, vel qui seipsos constituunt iudices ecclesiasticarum personarum, vocantes illas directe vel indirecte ad suum tribunal, aut ad instantiam cancellariae, vel parlamenti pręter cõmunem iuris dispositionem, vel qui fuerint vicecancellarii, aut consiliarii ordinarii, vel extraordinarii, vel etiam qui fuerint Archiepiscopi vel episcopi autoritate laicali impediẽtes cau-

tes causas Apostolicas, bñficiales, aut spirituales, & sese de illarum cognitione, tanquam iudices intromittentes vel cōpellētes ad reuocandū. Isti sūt casus bullę in coena domini, secundum quos sęculares potestates mādantes, aut statuētes, non solummodo grauiter peccant, offendentes libertatem ecclesiastican, verum & papalem excommunicationē incidūt ipso facto. Quatenus autē sciamus an huiuscemodi mandata sint contra ius diuinum, dignaq; sint tam grauis excommunicationis cēsura, reseruata soli sedi Apostolicæ.

Hic sciēdum est, quod aliud est potestatem sæcularem absolute mandare, aut constituere, ne quisquam pareat vllis literis Apostolicis iusticiam aut gratiam concernētibus, aut ne executioni mandet easdem. Aliud vero est potestatē sæcularem mandare, aut constituere, vt sine suo beneplacito & examine nemo pareat huiusmodi literis, neq; executioni mandet easdē. Nam primum cum sit directe contra potestatem seu libertatem ecclesiasticam, est eam prorsus tollere & extinguere, neq; potest fieri absq; contē-ptu ecclesiasticæ potestatis, neq; potest ex ipsius pontificis priuilegio conuenire regi, aut sæculari potestati. Secundum autem videtur posse fieri absq; contemptu potestatis ecclesiasticæ, & absq; iniuria, aut odio, aut grauamine seu pręiudicio ecclesiasticæ libertatis, & sanctæ sedis Apostolicæ, vel literarum eiusdem. Potest enim contingere, quod princeps quispiam, aut ex priuilegio seu commissione papæ hoc faciat, sicuti Carolus Imperator habuit ex priuilegio synodi, ne sine suo consensu inuestiretur vel consecraretur episcopus, aut ex causa rationabili secundum congruentiam loci & temporis ad sic statuendum atq; mandandum moueatur propter abusus tollendos, ne præficiantur extranei, aut inidonei, qui vel per nimiam importunitatem, falsasq; suggestiones literas Apostolicas impetrarunt, vel impetratis abuti volūt ad oppressiones pauperum, qui alioqui sub prętextu literarum Apostolicarum longis litibus, grauibusq; sumptibus vexari possent, non quod potestas sęcularis velit sibi aut iudiciū ecclesiasticarum rerum vsurpare, aut viros idoneos autoritate Apostolica institutos impedire, aut sug-

De mādatis sæcularium principū, iubentium, ne literæ Apostolicæ absq; ipsorū cōsensu executiōi mandentur.

illorū

illorum idoneitate iudicium sumere, sed quod velit ad ædificationem respub. statum ecclesiasticum promouere. Vnde quotidie cernimꝰ prælatos et alios disputare de mādatis, de rescriptis, ac literis papæ, quæ tangūt ecclesiastica negotia, collationes bñficiorū, præbendarū, & dignitatū. De omnibus literis & mandatis papæ præsumendum quidem est quod eis oporteat obedire, modo constet an cōstare debeat tales reuera esse literas a sede Apostolica emanatas, subsistentibus etiam rationibus & causis; quibus ipse papa verisimiliter motus inductus est ad præcipiendum. Et ideo non debet ista præsumptio tam violenta esse, vt non liceat huiuscemodi mandata etiam verissime emanata a sancta sede Apostolica examinare & inuestigare sollicite, an eis oporteat obedire, tametsi hoc maxime pertineat ad iudices ecclesiasticos, quibus huiuscemodi literæ mandatorum Apostolicorū diriguntur, vt patet ex capitulo siquando, de rescriptis vbi papa Alexander tertius patienter, inquit sustinebimꝰ si non feceris quod praua nobis suggestione fuerat insinuatum. Vnde & sententia papæ circa fidem tanta consilij moderatione concipi debet tantaq; maturitate patientiæ decoqui & tanta deliberationis grauitate proferri, vt omnino recta sit credenda, verū quia papa quatenus homo talem modum deliberationis circa ea quæ sunt fidei potest omittere & inniti proprio sensui propriæq; prudentiæ, idcirco etiam plerumq; liceret examinare literas mandatorum papæ definientis aliquid credēdum esse aut fide tenēdum. Verum quia his nostris sæculis insurrexerūt hostes ecclesiæ aduersātes cathedræ Petri, qui indignis contumelijs ecclesiasticam potestatē reddiderunt cōtēptibilem apud vniuersū ferme plebē docētes huiuscemodi ecclesiasticæ potestatis amplitudinem ex iure diuino sese extendere solum ad docendum viam salutis æternæ & ad arguendum & corripiendum peccatores & ad remittendum, ac retinendū peccata secundū modū quem ipsi confingunt, & ad dispensandum Christi sacramenta. Ampliorē potestatem, quæ est in vsu libertatis seu immunitatis ecclesiasticarum personarum ac rerum ecclesiæ & in coercendis hominibus contumacibus & in dispensandis ac conferendis ac institu-

stituen

stituendis ecclesiasticis beneficijs, episcopatibus, dignitatibus, & officijs, papam acquisijsse potestatem non ex vlla concessione Christi, sed vel ex consuetudine per violentiam quandam, aut per vsurpationem, aut per spontaneum consensum populi introducta, vel ex sola dispositione positiui iuris ab eodem papa editi in fauorem cleri, vel ex priuilegijs, aut donationibus sæcularium principū. Ideo ad amplius intelligendum quonam pacto quisq; secundum huiuscemodi res in foro consciētiæ teneatur ex iure diuino papę obedire & parere mandatis expressis in literis Apostolicis ex superioribus ad memoriam est reuocandum. Quemadmodum distinctio potestatis, seu iurisdictionis ecclesiasticę a potestate, seu iurisdictione sęculari ex diuino iure est & a Christo instituta, ita distinctio fori seu tribunalis sęcularis a foro spiritalis tribunalis non est inuenta, neq; per solas hominum constitutiones, neq; per imperatores, neq; per consuetudinem introducta, sed est a Christo instituta et insinuata, Matthęi. 16. Tibi dabo claues & c. Quodcumq; ligaueris, & c. & Matthæi. 18. Quęcumq; alligaueritis & c. Si ecclesiam non audierit, sit tibi & c. Ioānis vltimo. Pasce oues meas. Ad Cęsarem nusq; dicit, Tibi dabo claues regni cœlorū & c. Quodcumq; ligaueris & cæt. Quorum remiseritis peccata et cęt.

Distinctio fori tribunalis ecclesiastici a foro tribunalis sæcularis.

Vnde sequitur papalem potestatem ac iurisdictionem super omnia ecclesiæ membra ex iure diuino esse sæculari potestati seu imperiali iurisdictioni prælata, atq; prefecta, tametsi imperialis potestas non sit a papa ex concessione diuina. Nam & priusq̄ veniret Christus, iam erat Romanum imperium, quod & ipse Christus in euangelio approbans, Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris Cesari, & quæ sunt dei deo, & Apostolus Paulus. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita, & infra. Non enim sine causa gladium portant, ministri enim dei sunt. Nam propter hoc ipsum tributa pręstatis. Christus autem cum pręfecit Petrum vniuersali ecclesiæ pastorem, dans ei potestatem super omnia ecclesiæ membra, super omnes oues suas, non super has aut illas, sed indistincte & generaliter loquens eidem, Pasce oues meas, non simul dedit illi imperium temporale super vniuersam

Imperialis iurisdictio nō est a papa.

sam ecclesiam, neque enim abstulit imperatoribus, aut regib⁹ sua regna, vel imperia, neque itē voluit, quod omnis potestas regalis perinde atque ecclesiastica debeat deriuari, & descendere ex potestate Petri, tanquam reges & principes sęculi ex cō cessione Christi & diuini iuris teneantur a papa acquirere ac possidere sua regna, vt feudū ipsius ecclesię.

Quod autem omnis potestas sæcularis etiam imperialis sit in spiritualibus subiecta papali potestati patet. Nam si Petrus & omnis successor illius ex hoc ipso quod efficitur papa, fit iure diuino vniuersalis ecclesię pastor, quemadmodū ex scripturis est demonstratum, consequens est quod omnis homo lauachro baptismi regeneratus, cuiuscumque status, aut conditionis fuerit, ex diuino iure est ouis papæ. Si ouis, ergo subijcitur constitutionibus, ac legibus illius, atque ita non est in terra potestas vlla quę posset autoritate ordinaria, secundum tribunal exterioris fori iudicare papam q̄diu certū est ipsum esse papam. Si vero probabilis quęstio vertatur an ipse sit papa, iam definitio ad ecclesiam deuoluitur, verumtamen & ipse manens papa potest seipsum alteri subijcere iudicandum, non vt occidatur aut criminaliter puniatur, aut excommunicetur, Nempe tales pœnas non potest sibimet ipsi inferre, sed vt restituat et reparet quod damnificauit.

Longe errāt putantes ecclesiasticam libertatem esse ex solo priuilegio principis aut imperatoris.

Proinde longe a veritate euangelica aberrant, qui putāt ecclesiasticū ordinē acq̄sijsse immunitatē hāc seu libertatem ecclesiasticam habere, a sola potestate sæcularis iudicis, aut ex priuilegio Cęsaris aut regis, aut esse ad nutum Cęsaris reuocabilem. Nam sicuti probatum est, non ex sola ordinatione humana, sed & diuina constitutione duæ sunt in ecclesia potestates ac iurisdictiones, sæcularis videlicet et spiritualis, quę designantur duobus gladijs, de quibus dicēti Petro, Ecce duo gladij hic, dominus respondit, sufficit. Spiritualis potestas super omnia ecclesiæ membra, vt iam patuit plane insinuatur Matthęi .16. Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcumque ligaueris & c̄. quod sane ligare est gladium iurisdictionis eijciendi foras homines contumaces, vt patet Matthæi.18. vbi eadem verba ad illum sensū a Christo pluraliter ad omnes dicuntur Apostolos. Item Io

annis

annis.21. Pasce oues meas, id est, sis pastor ouium mearum. Officium autem pastoris non solum est docere, et panē verbi dei dispensare, sed est & oues custodire a lupis, & educere in pascua, & morbidas, ac cōtagiosas ab ouili separare, & aduersarios coercere, errantes reducere & in virga disciplinæ corrigere, ouibusq; illis, quibus se præsentem exhibere non potest, pastores dignos præficere, & ea quæ sunt ad lucrum fidei & charitatis, et ad augmētum diuini cultus ordinare in ecclesiasticis spiritualibusq; officijs, ac ministerijs. Super hæc omnia intelligitur Petro potestas data a Christo dum præficitur vniuersalis ecclesiæ pastor. Interrogātibus ergo, vbi nam in scripturis data est papæ vniuersalis potestas super episcopatus ordinandos & instituendos, sup officia & beneficia ecclesiastica conferenda, aut instituēda. Respondendum est in eo præsertim loco data intelligitur huiuscemodi potestas, vbi Christus præfecit Petrum vniuersarum ouium suarum pastorem. Illic enim datæ sunt Petro tanq; Christi vicario, & in illo omnibus successoribus eius, potestates exercendi omnia pastoris officia super vniuersas & singulas Christi oues. Et istæ sunt claues regni cœlorū Petro datæ, quæ nequaq̄ ab homine, aut a sæculari potestate, sed a Christo datæ sunt ac institutæ, atq; ita mediator noster Christus actibus proprijs, vt inquit Cyprianus, vtriusq; potestatis officia discreuit, vt vna diuinis & spiritualibus reb9, atq; psonis, altera pphanis ac mūdanis p̄sideret. Habes de hoc decreta patrū. 96. di. vn̄, di. 11. ca. Qm̄ sic habet text9, Mediator dei & hominū Iesus Christus sic actib9 ppijs & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusq; ppria discreuit, volēs medicinali humilitate hominū corda sursū efferri nō humana superbia rursus in inferiora demergi vt etiā Christiani imperatores p æterna vita pontificib9 indigerēt, & pōtifices p cursu tantūmodo tpaliū rerū imperialib9 legibus vterēt, quatenus spūalis actio a carnalibus distaret incursibus. Et deo militās minime sæcularibus negotijs sese implicaret, ac vicissī ne illi diuinis rebus præsideret, qui esset sæcularibus negotijs implicatus. Hactenus Cypriani decretū. En plane vides Christūm decreuisse vtriusq; potestatis officia. Distinctio igitur ecclesiasticæ po-

Officia pastoris, quæ sint.

Pascere oues quid sit.

 testatis

testatis papalis a potestate saeculari ac imperiali est iure diui no facta. Ex his igitur liquidum est papã in quantum vicarius est Christi & successor beati Petri praeter potestatem cognoscendi poenitentium peccata in foro consciẽtię, poenitentiãq; illis debitam iniungendi habere etiam a Christo potestatem seu iurisdictionem in foro exteriori excommunicandi seu a consortio ecclesiae segregandi homines contumaces. Atq; ita pręceptis quibusdam ligãdi, quibus vitare excommunicatos teneamur, & supra haec etiam potestatem ordinandi ac instituẽdi ecclesiae ministros, clericos, presbyteros, pastores, episcopos per singulas prouĩcias aut ciuitates, & ideo ex iure diuino sęcularem potestatem oportere literis seu mandatis Apostolicis disponentibus in rebus huiusmodi, obedire. Imperialem insuper potestatem nullam habere de huiusmodi rebus disponendi facultatem, nisi vel in fauorẽ seu defensionem ecclesiasticae potestatis, vel secundum consensum eiusdem in his officijs, quę possunt sęculari potestati conuenire, in quibus & potestas saecularis tenetur suũ ministerium cum opus fuerit ecclesiae impartiri.

Christus discreuit officia potestatis ecclesiasticae ab officijs potestatis saecularis.

Longe itaq; aberrant, qui existimant claues regni coelorum Petro datas, solum esse in potestate docendi viam regni coelorum, seu interpretandi scripturas, & in potestate baptizandi, aliaue sacramenta ministrandi & discernendi inter lepram & non lepram. Nam & praeter haec sunt claues, etiã ad alia iurisdictionis spiritualis exercitia, & ad alia etiam spiritualia officia disponendi de rebus & personis ecclesiasticis constituendi per loca & ciuitates episcopos & pastores. Vnde duae solent destingui ecclesiae claues. Vna est clauis scientiae, quę est autoritas iudicialiter cognoscendi inter lepram & non lepram, & id quidem tam in interiori, q̃ exteriori foro. Alia est clauis potestatis, per quam secũdum conditionem tribunalis tam interioris, q̃ exterioris, ex actis iudicialiter cognitis soluit vel ligat, absoluit vel condemnat poenitentes vel impoenitentes, secundum peccatorum varietates, quas audiuit. Sub hac claue potestatis continentur omnia pastoralis curae officia in disponendis & ordinãdis ecclesię ministris, ad officia ecclesiastica, ad curas, ad epi

Error quorundam de clauibus regni coelorũ Petro datis

scopa

scopatus, cæteraq; alia disponendi ad dei cultū, & fidei Chri-
stianę lucrum, custodiam, vel augmentum.

Quis igitur ecclesiasticæ personę habeant temporalia prædia, iuraq;, oblationes, & decimas ex donatione principum sęculariumq; personarum, & ex constitutionibus ecclesiæ positiuis, statuentibus decimarum quotam, potestas tamen ecclesiastica ex concessione Christi facultatē habet exigendi a laicis bona temporalia in stipendium vitę pro ecclesiæ ministris. Facultatem insuper habet disponendi de bonis illis temporalibus ecclesię collatis, & ad diuinum cultum deputatis. Potestas igitur ecclesiastica, si ratione spiritualis curæ ex iure diuino facultatem habeat disponendi, ordinandi, & dispensandi de possessionibus ecclesiæ deputatis pro spiritualibus officijs, si ius quoq; habeat exigendi & petendi temporalia bona ex concessione Christi, qui, vt inqt Paulus, ordinauit his, qui altario seruiunt de altario viuere, & qui euangelium nunciat, viuere de euangelio, consequēs est contra ecclesiasticam libertatem iure diuino datam, facere non eum solummodo, qui impedit aut prohibet euangeliū salutis prędicari, aut homines baptizari, aut sacramenta eis ministrari, vel ne quis obediat mandatis papę, aut exequutioni mandet literas eiusdem, dum ligat aut soluit secundū ecclesię claues a peccatis, a censuris ecclesiasticis, sed eū etiā qui prohibet laicis ne pręstent ministris ecclesię ea, quæ spectant ad sustentationem vitæ, neue mandatis papę pareant, vel executioni mandent literas eius disponentis de beneficijs & officijs ecclesiasticis instituendis aut conferendis.

Ad quæ ecclesiastica potestas ex iure diuino sese extendit.

Verūtamē personis ecclesiasticis male dispēsantibus bona tpalia ex testamento principis ecclesiæ relicta, potest princeps mittere manus in bona illorū, ad cogendū illos, vt bene dispensent illa secundū cōditiones & causas expressas in testamento. Potuerunt enī principes dotando ecclesiam, partē dominij retinere in huiusmodi bonis & eatenus debēt ecclesiastici principibus rōem reddere, quatenus in illis donatio potestatē sibi retinuerūt, quēadmodū liquidū est in bonis, quæ vt feudū, tenet ecclesiā a principe sæculari, pro quibus si nō faciat ecclesia principi quod tenet, potest princeps in bona

illa manus mittere; non aūt in bona alia, neq; in causas alias ecclesiasticas potest princeps vllo pacto sese intromittere, nisi malā ecclesiasticorum dispēsationē deferēdo vel denunciādo ecclesiastico iudici seu prælato, queadmodū tradit Henricus Gandaueñ. quotlib. 6. Videāt igitur suggestores sęcularium principū, secretarij, cōsiliarij, ac cooperatores, suęq; saluti prudēter cōsulāt, q nihili faciētes Decretales epistolas pōtificū, sanctionesq; canonicas, aut literas Apostolicas, mādataq; Apostolica in eisdem literis designata autoritate laica impediāt, et ne vel executiōi mandent, neue pareat eisdē, moliunt nō ex zelo īpediēdi abusus, ne videlicet ministerijs ecclesiasticis, curisq; pastoralibus pręficiantur indigni ac inidonei, sed ex affectiōe humana, qua cupiūt vel suis, puisum iri rōe sanguinis, aut obsequij, aut fauoris humani, vel sua lucra & commoda assequi ex literis cōsensus pręstiti. Nondū vidimus eos, q p pricipes sæculares, patronosq; laicos ad ecclesiasticas dignitates, curasq; aīarum instituuntur esse doctrina & vita præstantiores his, q pleno iure instituūtur ab ecclesię pontificibus. Quod si principes sęcularesq; iudices zelū dei habētes, videāt indignos, aut malę vitę clericos, aut absentes, nō residētes autoritate Apostolica præfici episcopatibus, pastoralibusq; curis & abbatijs, cōsiderentq; subiectos sibi laicos præ penuria verbi dei & propter negligentiā pastorū in fide & morib⁹ putrescere, nō tñ ppter hoc possunt ipsi principes sua autoritate laica episcopos, aut pastores, aut sacerdotes sic institutos, facto eijcere, aut sedibus suis pellere, aut iudicium cōtra psonas illas ecclesiasticas sibi vsurpare, causasue cognoscere, & per sentētiam condēnare, suspēdere, aut spoliare suis episcopatibus aut beneficijs, ille nēpe zelus esset nō secundū scientiā, zelus, q̄ prorsus turbaret ecclesiasticus ordo a Christo institutus. Neq; enim in vlla rep. apud sęculares hominues licitum est in exilium mittere, aut deijcere a gradu suæ dignitatis, aut occidere publice criminosum priusq; condemnetur a suo iudice. Sed habent sæculares principes cōtra abusus personarū ecclesiasticarū saluberrima remedia. Primū euangelica, deinde canonica iura, secundū quæ inutiles pastores corripiantur, admoneantur, qui si non audierint, di-

Principes sæculares nō possunt autoritate laica deijcere, aut corrigere prauos pastores.

catur

catur prędidí ecclesię,qui secundum sanctiones canonicas ec clesiasticā in tales exercet disciplinā,zelū bonum sęcularium principum ac iudicū cū discretiōe,& absq; iudicio vsurpato, cupientium abusus impedire,respiciet deus, & pro tollēdis abusib⁹ cōmunicato pōtificis et sęcularíū principū cōsilio in pace. & charitate prouidebit dn̄s ecclesię suę,sed peccata nr̄a plærūq; merent̄,vt tales nobis pastores dentur, quia non de salute animarum, non de expiscandis hominibus e retibus dæmoniorum , sed de temporalibus commodis, iurisdictionibus in tpalib⁹ rebus parui mom̄eti,& de accipiēdis lucris ducatorū sumus sollicití die tota. Vnde Papa & Imperator sunt in ecclesia non tanq; duo rectores summi inter se sediuisi, quorum neuter alterum cognoscit, aut veneratur tanquam superiorem,quia regnum sic contra se diuisum desolabitur. Neq; item sunt tanquam duo iudices subordinati,sic vt alter suam iurisdictiōem accipiat ab altero, sed sunt tanquam rectores duo,qui sunt vnius dei ministri, diuersis officijs deputati, ita vt imperator præsit sæcularibus causis & personis ad pacificum conuictum huius sęculi. Papa vero præsit spiritualibus ad lucrum Christianæ fidei,& charitatis. Et sicuti in vno corpore diuersa mēbra diuersis funguntur officijs,& summa pace & concordia sibi mutuo seruiunt, Ita in corpore Christi,quod est ecclesia,Papa & Imperator, sint cor vnū & anima vna in domino diuersis suis fūgentes officijs,tanquam aīa & corpus in homine vno, Ita tamen,vt papalis potestas supra imperialē emineat,sicuti pars intellectiua,quæ ęternis & incorruptibilibus inuigilat supra sensitiuam,quę visibilibus & transitorijs intēdit. Atq; ita non sequitur ecclesiam esse mōstrum propter capita duo, quemadmodū neq; monstrū erat ecclesia,cū Christus regnaret spiritualiter in Iudæa,cui pręses Romanus in tpalibus præsidebat. Cęterū papa q̄uis facultatē eligēdi aut coronādi,aut instituendi imperatorem non habeat ex iure diuino, neq; facultas hæc pendeat ex potestate papali a Christo instituta,& ecclesiæ data, vtiq; tamen ex iure diuino ratione curæ pastoralis , potestatem habet in imperatorem Christianum,perinde atque pater spiritualis in filium , &

Papa & Imperator quō nō sunt in ecclesia tanq̄ capita duo.

Quā potestatē habeat papa ex iure diuino super imperatorem.

tanquam

tanq̃ pastor in ouem suam, & ideo super his quæ concernũt directionem imperij eius in fide & moribus Christianis, & in causis atq; officijs spiritualibus disponẽdis et in episcopatibus per loca vel ciuitates instituendis imperator ipse subiectus est papæ, quem tenetur in huiusmodi rebus tueri ac defendere. Atq; ita imperator q̃uis gladium suum temporaliũue rerum iurisdictionem & dominium non habeat a papa, secundum consilium tamen & leges ac constitutiones ipsius debet vti illis sic vt non impediat, sed promoueat potius finem spiritualis potestatis. Et ideo imperator si laberetur in hæresim, aut denegaret publicam iustitiam pauperibus & oppressis, aut leges conderet in præiudicium Christianæ fidei, iam esset a papa iudicandus & corrigendus. Sic beatus Ambrosius, q̃uis non fuerit vniuersalis ecclesiæ episcopus, Theodosium imperatorem excomunicauit. Beat⁹ quoq; Innocẽti⁹ Archadiũ Imperatorẽ, qui cõsenserat, vt Ioannes Chrysostomus extra episcopatum suum eijceretur, ab ingressu ecclesiæ prohibuit .2. quæst .7. nos si. Cæterum papa q̃uis non posset sæculari principi committere aut dare potestatẽ excommunicandi aut degragandi, aut ordinandi, vel consecrandi, vel deponendi ab ordine, vtiq; tamen potest laico, aut sæculari potestati dare potestatem conferendi præbendas & cognoscendi, seu examinãdi causas, deponendi a beneficijs, & causis cognitis priuandi sacerdotes præbendis, eligendi pontificem, inuestiẽdi pastores, episcopos, et archiepiscopos per prouincias aut ciuitates, quemadmodum Adrianus papa cum vniuersa synodo .153. episcoporum concessit Carolo Magno imperatori ius & potestatem eligendi pontificem, & vt sine ipsius consensu nemo inuestiretur episcopus, neq; consecraretur, vt dicitur. 63. dist. capit. Adrianus.

Theodosius impetor ab Ambrosio excommunicatus.

Questio.

Ex supradictis dubitauerit quispiam forsitan, an iniqua & iniusta, & contra ecclesiasticã libertatem sint mandata sæcularium principum ac potestatum statuentium ne prædia aut fundi, aut agri, cæteraue immobilia bona legẽtur, vendantur, aut donentur ecclesijs aut monasterijs seu religiosis domibus, aut hospitalib⁹, prohibẽtium etiam iudicibus laicis, baliuis, & scabinis ne ipsi eccle

sias

sias, personasue ecclesiasticas inhæredēt, aut inhæredari faciant. Et videbuntur forsitan hęc statuta esse prorsus contra ecclesiasticam libertatem, & iniusta atq; iniqua. Nam sunt contra omnia iura tam ciuilia & naturalia, q̄ canonica & diuina. Cōtra ciuilia quidē & naturalia. Constantinus nempe impator Codice de sacrosanctis ecclesijs. L. prima. Habeat, inquit, vnusquisq; licentiam sanctissimo catholico, venerabiliq; concilio, id est, collegio siue monachorum, siue clericorum, decedens bonorum quod optauerit relinquere, & non sint cassa iudicia eius, nihil enim est quod magis hominib' debeatur, q̄ vt supremæ voluntatis, postq; iam aliud velle non possunt, liber sit stylus. En vides Christianū imperato- voluisse vnumquemq; habere facultatem libere relinquendi de bonis suis collegio catholico, qui & pro causa æquitatem naturalis iuris adijciens, nihil, inquit, magis debitum esse homini, q̄ vt supremæ voluntatis suæ liber sit stylus, & infra. L. Cassa eodem titulo. Fredericus imperator cassa, & irrita vult esse statuta contra libertatem ecclesiasticam ædita. Insuper mandata huiuscemodi esse contra iura canonica manifestum est ex superioribus. Demum & talia statuta seu mandata esse contra ius diuinum videtur. Nam impium est impedire hoēs liberos, aut prohibere eis, ne res suas possint in pios vsus, ī eleemosynas, aut propter deum donare, seu dispensare in alimoniam pauperum studiosorum, qui & sacris literis impēdentes operam, tandem valeant ecclesiæ prodesse. Videtur ergo contra ius diuinum esse mandatum principis prohibentis, ne quis fundum suum aut prędium donet, aut testamento leget in talem vsū piū. Sicuti impium esset mandatum quo prohiberetur ne vllus homo ingrediatur religionem. Vnde videtur hoc mandatū pricipis esse directe cōtra cōsiliū Christi. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quę habes & da pauperibus.

Naturalis æquitatis debitū est seruare ultimam uolūtatem defuncti.

Pręterea impium videtur esse & directe in odium Christiani cultus permittere vnumquemq; habere libertatem vēdendi laico, aut donandi prędium suum liberali donatione amico suo, aut homini sæculari, & prohibere vnicuiq; ne vēdat illud ecclesiæ, neue propter Christum largiatur prædiū

illud in augmentum diuini cultus, vel in alimoniam paupe rum peregrinorum, aut infirmorum. Pro contraria sen tentia videtur. Imperatores, principesq; sęculares habent iurisdictionem temporalem, & dispositionem super huiusce modi temporalibus prædiis, & super alienationibus, empti onibus, & venditionibus eorundem, prout visum fuerit cō gruere conditioni patrię, temporis, & reipub. & pro pacifico conuictu societatis humanæ. Videtur ergo sęcularis pote stas ad hęc sese extendere.

Solutio quæstiōis. Respondeo huiuscemodi statu ta seu mandata prima facie seu contextione considerata in se videntur esse iniqua, neq; posse ego huiuscemodi statutorū conditorem, & seruatorem excusare, nisi ex tolerantia papæ scientis atque tacentis, & ex causis rationibusq; appositis huiuscemodi statutis videretur mihi esse præsumendum huiuscemodi statuta prodiisse ex pia quadam intentione Christiani principis, suiq; concilii prohibentis talem quendam donandi modū, quo transeāt prædia pro ppetuo in ma num mortuam sic statuentis non in odium ecclesiasticæ libertatis, neq; in diminutionem cultus diuini, neq; ad impe diendum eleemosynam pauperum, aut hospitalium, aut eccle siarum indigentium subsidiis temporalium rerū, sed ad tol lendum abusus, ad moderandum donationes superfluas, ne respublica in aliqua patria sufficienter ecclesiasticis prędiis dotata nimium oneretur, & ne religiosa loca superfluis prę diis atq; diuitiis incrassata illarum curis teneantur, neue fundationes antiquę per nouas superuenientes impediantur, sed aptius, & commodius custodiantur, & dei honorem ac cultum, ita tā vt pii principis anim⁹ sit parat⁹ libēter suū assensum in huiusmodi donatione prędiorum impartiri, vbi visum fuerit hoc absq; suo, & reipublicæ prędiudicio pro augmento diuini cultus expedire. Princeps sic statuens in aliqua sui dominii patria, nequaq̄ prohibet laico ne suū prę diū propter deū det homini indigēti, aut pauperi, sed ne det vlli collegio, vel hospitali sic vt dominium ppetuo maneat apud tale collegium, vel hospitale. Atq; ita huiuscemodi sta tutum non est directe contra consilium Christi dicentis. Si

vis per

uis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me. Neq; enim vetat prędia, vel agros vendi & pretia illorum pauperibus dari, vel hospitalibus vel religiosis domibus, vel etiam ecclesijs indigentibus in augmentum diuini cultus, neq; item absolute vetat ne talia prędia ecclesijs vendātur aut donentur, sed prohibet ne huiuscemodi prædia sine suo consensu transeāt in perpetuum ad manum mortuam extra suam iurisdictionem.

Ipsius principis est prouidere suæ reipub. ne cum damno totius populi tanta rerum abundantia deputetur ecclesię, vt detrahatur hęredibus, alijsue pauperibus in dominio suo temporali indigentibus, quorum necessitatibus, aut indigentijs imprę̈sentiarum occurrentibus minister quisq; ecclesiasticus tenetur subuenire ex fructibus etiam suo vsui, suæq; fidei commissis supra decētem victum & vestitum si sibi superfluis. Neq; enim ministrorum ecclesię sicuti supradiximus est sic thesaurizare, quemadmodum sęculariū principum, quorum est non solum temporalia bona laicorū, sed & ecclesiæ contra inuasores tueri atq; defendere, quamuis & ipsa ecclesia non extantibus huiuscemodi pauperum indigentijs, alijsue ministrorum ecclesiasticorum, aut fabricę construendæ, aut reparandæ necessitatibus, possit etiam thesaurizādo pro futuris sibi prospicere. Verū ne sęculares principes arbitrenť sese habere ius dominij, aut ius vsurpādi sibi in tēporalibus bonis, quę superfluunt ministris ecclesię, sciant huiuscemodi superflua esse pauperum. Proinde donemus ecclesias aliquas aut religiosas domos habere superflua, in temporalibus, pro vsu sustentationis ministrorum ecclesię, aut monachorum, non tamen habent superflua, quatenus illarum ecclesiarum, & monasteriorum præsides seu abbates sunt patres, & prouisores pauperū. Et ideo sęculares principes non minus erūt sacrilegi, aut raptores si hæc ab ecclesijs auferunt, siquiden omnia ecclesiastica bona vni loco vel ecclesię superflua sunt pauperibus alijsq; pijs locis indigentibus debita, tum pro augmento diuini cultus, tum pro studiosorum pauperum subsidio, quo alantur in sacrę theologię studio, aut pro alijs pijs causis ecclesiasticis.

Sæculares principes nō possunt mittere manus in bona ministris ecclesiæ superflua.

Magnus profecto abusus prælatorum, qui ex pretijs fructuum ecclesiasticorũ (quos opportebat dispẽsari pro occurrẽtibus pauperum, aut aliorum piorum locorum necessitatib⁹) annuis ecclesiarum prouentibus augendis vacant, copulantes agrum agro, adeo vt iuxta Esaiæ vaticinium, desyderiorum ipsorum non sit finis, arescentibus passim præ penuria tot pauperibus, tot puellis absq; dote remanentibus, tot pupillis, tot viduis, tot orphanis, tot ęgrotis & calamitosis, constrictis angustia famis atq; vestitus, tot captiuis deductis ab hostibus Christianæ fidei in exiliũ. Horum consideratiõe, inquit Amb. in lib. officiorum. Aurum habet ecclesia, nõ vt seruet, sed vt eroget & subueniat necessitatibus, addẽs, in tribus generibus necessitatum, videlicet in alimonia pauperũ, in redemptione captiuorum, in templo dei ædificando aut instaurando, licitum esse etiam ecclesiæ vasa sacra confringere & vendere. 12. q. 2. Aurum. Temporalia sunt ecclesiæ data, nõ vt ministri ecclesię, episcopi, abbates, & presbtyeri sint temporalibus custodiendis, aut defendendis, aut ampliãdis occupati, neq; vt propter temporalia assequenda, quibus sustententur, aut sacramẽta ministrent, aut deum colant, sed vt per huiuscemodi temporalia cultus sustentetur diuinus, & vt ipsi ministri non solliciti de cibo, magis libere deo vacare possint. Proinde fini propter quem data sunt ecclesię temporalia, maxime obuiant sacerdotes dei, qui neglectis verbi dei studijs, postpositisq; spiritualibus ministerijs ad lucrũ Christianæ fidei ordinandis, sese totos implicant negotijs sæcularibus. Sæcularium ac temporalium rerum administratio seu dispensatio, impeditiua est spiritualis regiminis. Neq; ecclesiæ, neq; reip. expedit, quod tẽporalia prædia ex pretijs fructuum ecclesiasticorum pauperibus erogandorum, sic emantur, vt transeant in dominia, vel in administrationem eorum, apud quos est sufficiens temporalium rerum copia. Neq; expedit item reipub. quod passim liceat exhęreditatis filijs, ecclesiam hæredem facere. Vnde & leges sæculi statuerunt, ne quis possit filium exhęredare, nisi ex causa. Pater quoq; ex iure naturali, tenetur filium alere, filiamq; dotare. Quicumq; exhęredato filio, inquit Augustin⁹, ecclesiam vult

Magnus abusus ecclesiasticorum, ex fructibus ecclesiasticis emere prædia.

Quõ liceat ex pretijs fructuũ ecclesiasticorũ prædia emere p ecclesia.

Facere ecclesiã hæredẽ exhæredidato filio.

vult facere hęredem,quęrat alium,qui suscipiat, non Augustinum, imo deo propitio neminem inueniet. Laudabile factum sancti Aurelij Carthaginensis episcopi. Quidam enim dum filios non haberet, nec speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu,donauit ecclesię,nati sunt ei filij, nec opinanti,reddidit episcopus ea quae donauerat. In potestate habuit episcopus non reddere,sed iure fori,non iure poli. Hactenus Augustinus.17.q.4. capite vltimo.

Item si quis irascitur filio suo, & moriens exhęredat eum,si viueret,nōne ei filium reconciliare deberemus? quomodo ergo cum filio suo volo habere pacem,cuius appeto hęreditatem,sed plane sic faciat,quod saepe hortatus sum. Qui enim habet filium, putet Christum alterum, si duos habet, putet Christum tertium,decimum habet,faciat vndecimum Christum,& suscipio. Hactenus Augustinus .13.quaest .2. Si quis irascitur. Haec de temporalibus bonis patrimonij, in quibus succedunt haeredes,sunt accipienda secus de fructibus bonorum ecclesiasticorum, aut de praedijs & agris emptis ex pretijs huiuscemodi fructuum collectorum & venditorum. Omnia nempe quae personis ecclesiasticis de fructibus suorum beneficiorum super moderatum victum & vestitum excrescunt,sunt aut pauperibus,aut locis pijs erogan da, & ideo fundi, agri ex pretijs huiusmodi fructuum venditorum acquisiti, sunt vel ecclesijs, vel religiosis locis indigentibus, aut studiosis discipulis dispensanda, pro dilatanda sacra fidei doctrina. Sacrae Theologię studium, maxime est Christi ecclesiae necessarium,non solum propter hęreses confutandas, sed ad euangelizandum verbum dei, & ad assidue instruendum dei populum in fide & moribus Christianis. Vnde Hieronymus contra Vigilantium, Hęc vndiq; vsque hodie perseuerat consuetudo, non solum apud nos, sed etiam apud Hebraeos, vt qui in lege domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra nisi solum Deum,totius orbis foueantur ministerijs.

Supflua ministris ecclesiae qbus sint dispensanda.

Postremum & hic sciendum, quod praedia assignata ecclesiae alicui,aut seu ministris eius in alimoniam vitae ad spiritualia officia reipublicę impendenda, non obligantur

Cæsari ad commune tributum, perinde atq; alia prædia, nẽpe ecclesiæ bona sunt ordinata diuino officio, & ministris ecclesiæ officiantibus designata, pro sustentatione vitę, quod vero superest, deputatum est pauperibus, aut alicui pio vsui. Atq; ita ratione iusta secundum ęquitatem naturalem congruit prędia illa ecclesiastica esse immunia a tributis communibus, quibus obligantur sęcularia prędia prorsus libera, non sic onerata. Verum quia taxa bonorum alicui pro sustentatione vitæ assignata, non consistit in indiuisibili, sed latitudinem habet, ideo bona rationabiliter deputata pro sustentatione vitę, onerari possunt, si tanta superuenerit reipublicæ necessitas, vt pro sui defensione expediat prorsus officium illud ecclesiasticum pro tempore potius suspẽdere, aut in totum extinguere, quam sinere rempublicam periclitari. Vnde ex huius consideratione manifestum est, quamlibet possessionem reipublicę naturali iure esse pro defensione reipublicę oneratam debito soluendi tributum, secundum proportionem valoris illius cum alijs, deducto semper onere inde debito, atq; ita temporalia bona dum ecclesijs dantur, transeunt ad ecclesiam cum oneribus suis, tam impositis, quam iusta lege pro necessitate aliqua imponibilibus. Neq; princeps potest prędia facere prorsus sic immunia ab oneribus, pro defensione reipublicę debitis, quin & eadem prædia lege iusta possint rursus ex superuenientibus necessitatibus onerari tributis ac vectigalibus. Hęc tã late, plixeq; disseruimus, vt demonstrantes quid his in rebus sit naturalis aut diuini iuris, obstruamus ora hominum, iudicantium prędia esse iure diuino sic prorsus immunia, vt contingat mox criminale peccatum, si ex prędijs ecclesiasticis exigantur tributa, vel alia onera pro defensione reipublicæ. Distinguit Panormitanus inter onus certum, et inuariabile annexũ ecclesiastico prædio, & ad illud obligari ecclesiam, & inter onus non sic certum & inuariabile, & ad illud ecclesiam non obligari, sed distinctio huic rei non satisfacit.

Prædia ecclesiæ assignata pro diuino cultu, nõ sunt tributis oneranda.

Particula

Particula incidentalis de personis ecclesiasticis, consumentibus prodige fructus beneficij, & non persoluentibus officium, ꝑpter quod datum est beneficium.

SED hic forsitan ex transcursu studiosus lector quispiã cupiet scire, Vtrũ episcopi & clerici, aut religiosi, in otio viuentes, & ex temporalibus bonis ecclesiæ, vel monasterio liberaliter donatis seu relictis, teneantur ad restitutionẽ, si desistant a ministerijs, ab orationibus, horis canonicis, aut a religiosis actibus. Pro huius solutione scire debet studiosus lector, neminem vnq̃ dubitasse, aut in dubium vertisse, quin ecclesiasticus perdite viuens, prodigeq̃ cõsumens fructus ecclesiasticos, officiũ suo beneficio annexũ, aut omittẽs aut exoluens in statu mortalis peccati impœnitens, grauissime peccet, tãq̃ sacrilegꝰ, & raptor a deo puniẽdus. Neq̃ tñ propter hoc debet turbari fides nostra, q̃ in ecclesia cernimꝰ multa huiuscemodi monstra hominũ, qui nõ modo nihil prę stant, quod ad lucrum Christianæ fidei aut charitatis ædificationem pertineat, sed et prauæ conuersationis exemplo, sũt omnibus scandalo, fructus patrimonij Christi diuino cultui, vsuiq̃ pauperũ dedicatos, prodige ac immoderate magis cõsumũt, q̃ si essent bona sua patrimonij, ꝑ oẽs dies vitã agẽtes Sardanapali. Sed alia quæstio est, an ecclesiasticæ personę huiuscemõi suorũ bñficiorũ fructus sic prodige exponentes, aut pro illicito atq̃ inhonesto vsu meretricio donantes, aut officium debitum, seu horas canonicas negligentes, teneantur fructus consumptos, aut inutiliter expensos restituere. Et pro illius dubij solutione, distinguẽdum est triplex ecclesiasticorum bonorum temporaliũ genus. Quædã sunt bona ꝑpter deũ collata vel assignata, aut donata clericis, aut religiosis domibus, vel monachis ex liberalitate, vel ex munificẽtia principũ aut laicorũ, ad sustentationẽ eorundẽ clericorũ vel religiosorũ, nõ sub aliq̃ speciali onere, vel pacto & cõditiõe, sicuti bona deputata vsui episcopi, ꝑ alimonia, ad ꝓpriã suęq̃ familię sustẽtationẽ, sicuti in prębẽdis ex decimis ecclesię debitis, cuilibet canonico relicta ẽ sua portio, ꝑ sustẽtatiõe sua.

De sacerdotibus ꝓdite uiuẽtibus, an teneantur restituere fructus, quos aut expendũt, aut consumunt.

Triplex ecclesiasticorũ tẽporalium bonorum genus.

Episcopi.

Episcopi vel sacerdotes, aut clerici, vel religiosi viuentes ex huiuscemodi bonis, non explentes horas canonicas, aliaue officia determinata iure positiuo ecclesiæ imposita sacerdotibus, grauissime peccant ingratitudinis vitio, sunt quoq; autoritate superioris priuandi vsu huiuscemodi fructuum, sed secundum piam quorundam sententiam non tenentur fructus sic donatos restituere, etiam si non orent pro benefactoribus aut donatoribus, q̃uis iure naturali ex debito forsitan gratitudinis pro illis orare teneantur, quemadmodum pauperes suscipiẽtes ad sui sustenationem eleemosynam iure naturali tenentur orare, attamen si nõ orauerint, non tenentur perceptam eleemosynam restituere, quemadmodum enim dans alteri aliquid liberaliter, vt prouocet animum eius ad proficiscendum secum in vrbem Romam, vere transfert dominium, neq; tenetur accipiens restituere, etiam si nolit cũ eo proficisci. Ita dans alteri aliquid, vt prouocet animum illius ad orandum. Pro hac sentẽtia faciunt ea, quę docet beatus Thomas secunda secundę quæst. 185. articulo. 7. et quęst. 187. articulo. 4. & in quotlibeto. 6. quæst. 13. Secundum est genus temporalium bonorum relictorum episcopo aut pastori, tanq; patri paperum aut ministrorum ecclesiæ pro sustentatione diuini cultus, aut pro reparatione fabricæ, & talium bonorum episcopus dispensator est non dñs, & ideo episcopus si vsurpet aut cõsumat, tenetur restituere. Tertiũ est genus bonorũ donatorũ ecclesijs sub certo onere certoq; pacto et conditione, vt tale vel tale quid faciat, veluti si relinquatur aut donetur prędium aliquad ecclesię seu ministro illius sub onere, vt singulis diebus festis verbum dei prędicet aut missam celebret, aut horas septem canonicas cantari faciat. Clerici q de huiuscemodi bonis quicq; prodige cõsumunt, aut immoderate, aut indecenter exponunt cognatis non pauperibus, non tenentur ad restitutionem, modo adimpleant onera seu officia, ꝓpter quæ data sunt beneficia. Pastor in peccato mortali occulto plærumq; diligenter exercet officia ac ministeria curæ pastoralis docendo, corripiendo, admonendo, sacramenta ministrando, cętæraq; officia, quæ etiam pastor bonæ vitę foris posset facere, Talis igĩ q̃uis sibimet ipsi ma

Dans pauperi eleemosynam ut prouocet animum eius ad orandum uere transfert dominiũ etiam ei, qui nõ intendit orare.

pſt malus grauiſſime peccet dum perſeuerās in ſcelere, indignus tractat dei ſacramenta, viuere tñ poteſt de lacte gregis, quē paſcendū ſuſcepit, q̄uis ſuis orationib⁹ nō proficiat alijs ex vitę ſuę merito. Gerſon Cancellarius Pariſienſis, Eccleſiaſtici impœnitētes ſi officiū, inquit, propter quod datū eſt beneficiū adimpleāt, faciūt fruct⁹ ſuos, nec tenentur reſtituere, obligantur tamen in foro conſcientiæ aliter recōpenſare benefactoribus ac fundatoribus, pręſertim faciēdo ſibi amicos de mām̄ona iniq̄tatis, vt per alios ſuppleant redemptionem & ſatiſfactionē, quā ipſi ſine gratia permanētes inſufficiēter agunt. Deinde & opera prauorū miniſtrorū eccleſię, q̄uis non valeāt alijs ex merito vitæ ſic extra gratiā operantiū, vtiq; tamē valorē quendā habēt ex intētione eccleſię mittentis illos, cuius autoritate fiūt publica eccleſię officia, ſacramētorūq; miniſteria. Olim Aug. ſuo ſæculo vrgentiſſimis ſcripturis, ac rationibus confutauit Donatiſtas hęreticos, docentes verba diuina & ſacramēta per prauos eccleſiæ miniſtros diſpenſata eſſe prorſus inania, friuola, & inutilia, ſoluenſq; eorum rationes & argumenta, dicit ſacramēta, verbaq; dei ſancta nō prodeſſe, ſed obeſſe potius indigne tractantibus, ſeu miniſtrantibus, vtiq; tñ prodeſſe alijs digne ſumētibus, & audientibus. Vnde libro ſecundo aduerſus Permenianū capite. 8. Verba bona quę ꝓ populo dicuntur in precibus, etiā ſi a malis dicātur epiſcopis, exaudiuntur tamen nō pro peruerſitate præpoſitorū, ſed pro deuotione populorū, quod et in ſcripturis inuenitur Nume. 23. de Balaen alienigena. Spiritus ſanctus q̄uis fugiat miniſtrū prauū ad inhabitandum, & ſanctificandum eundem, ſic tamē adeſt illi, ſeu miniſtro eccleſię, vt per eum ſalutem fideliu:n operetur. Membrū eccleſię mortuū, q̄uis non habeat vllum officium ſpiritualis vitę ipſum viuificātis ac ſanctificātis, vtiq; tñ poteſt habere officiū ſpiritualis vitę per ipſū operātis vitā, & ſanctificationem in alijs. Hanc ſententiam Auguſtini manifeſtum eſt eſſe veriſſimā in eccleſiaſticis ſacramētis, veluti in baptiſmo & ordinatione ſacerdotum, vel conſecratione euchariſtiæ, quæ ęque proſunt accipientibus, ſiue per malum miniſtrum, ſiue per bonum diſpenſentur.

Vtrū eccleſiaſtici mali impœnitētes faciāt fructus ſuos ſi officiū impleant in ſtatu mortalis peccati.

Quō uerba dei ſacta in precibus prauorū ſacerdotū aut epiſcoporū dicta proſunt.

Quæstio.

Sed dubitãdum forsitã videbitur, an veritatem habeat in precibus alijs, quæ cum non sunt sacramenta, non videntur vim habere sanctificandi ex opere operato, veluti cũ prauus sacerdos impœnitens horas canonicas absoluit, aut cum canit psalmos, aut vigilias legit pro defunctis, tum enim sacerdos ille malus videtur huiuscemodi suis orationibus nõ pdesse alijs. De his autem, & de intellectu scripturarum, quæ huic sententiæ obuiare videntur, latius dicetur in solutionibus argumentorum de legibus humanis, in responsiõe ad argumentum vndecimum. Hactenus de ministris prauis ecclesiæ, implentibus onera beneficijs imposita. Verũ si huiuscemodi onera prædijs imposita non impleant, nõ faciunt fructus suos, & idcirco obligantur restituere fructus perceptos, quemadmodum miles militare stipendium non facit suum, si non militet, Sic episcopus, si non pascat gregẽ, tenetur restituere fructus perceptos ex decimis, prædijs, & agris episcopo relictis sub onere pascendi. Manifestũ est autem episcopum aut pastorem non pascere oues bifariam. Primo, quando sine legitima causa nõ residet in cura sua, ex fructibus pastoralis curæ sibi viuens absq; sollicitudine erga gregem sibi commissum. Secundo quando corpore præsens, nihil eorum quæ ad officium pastorale pertinent, est sibi curæ, ad id solummodo sollicitus, vt recipiat temporalia ex grege commoda, veluti dum vult de lacte gregis mãducare, sed non vult gregem pascere. Veruntamen & hic sciendum est, quod absens plerumq; gregem pascit, dum per alium pascens ex causa legitima in aliena morans ecclesia, cui persona illius est magis vtilis & necessaria, vbi magis proficit vniuersali ecclesiæ ad augmentum Christianæ fidei. Atq; ita etiam absens particularem suam pascit ecclesiam, dum ipse pro magna aliarum ecclesiarũ necessitate, vel vtilitate absens etiam pro sua ecclesia (cui neq; tãta necessitas imminet, neq; personalis residentia est necessaria) ita est sollicitus, vt ipsa semper habeat idoneum pastorem, quemadmodum episcopus, pastor ecclesiarum totius diocesis suæ, etiam recipiens decimas ex ecclesijs eisdẽ, tenetur gerere sollicitudinem, vt pastores idonei præficiantur singulis

Quonã modo pastor quispiã pascit absens a loco curæ pastoralis.

ecclesijs suæ diocesis. Vnde plerumq; conditio personę pastoris ita sese habet, vt melius, aut saltem æque bene pascatur ecclesia sua particularis ab illa persona absente, q̃ pasceretur ab alia præsente, & tum pro cōditione loci, temporis, & reipub. magis expedit, vt pastor ille alijs ecclesijs in reb⁹ spiritualibus necessarius, magisue vtilis, etiam suam propriam pascendam teneat ecclesiam absens, q̃ vt resignet. Super se igitur iudicium dei timeant pastores non residentes, q̃modo perceptos fructus restituant, dū vel absentes pro solis suis solatijs, vel implicantes sese negotijs sęcularibus, nō solū nō pascunt, sed perdite viuentes in otio & delitijs patrimoniū Christi consumunt. Neq; illos a crimine immunes potest facere, quod per alios viros idoneos volunt pascere. Contra tales iam olim clamat propheta, Ve pastoribus Israhel, qui pascunt semetipsos. Eze. 34. Cæterum hic sciendum, quęadmodum in corporali ędificio imperare, aliosq; ordinare ac dirigere, quonam pacto debeant operari, est altioris atq; excellētioris artis, actioq; in se magis digna atq; honorabilis, q̃ imperata exequi, manibusq; operari secando, aut dolando ligna vel lapides, aliasue materias præparando, Ita & in spirituali ædificio ecclesiæ Christi ædificandæ, docere scripturam sacram, euangelizare, atq; erudire ad salutem, & ad sciētiam alios, qui digni & idonei efficiantur, vt sint columnæ ecclesię, & pastores, atq; rectores populi Christiani ad proficiendum non sibi solummodo, sed & vniuersali ecclesiæ, excellentioris est virtutis, opusq; magis dignū & honorabile, q̃ sacramenta ministrare, dirigere, aut gubernare simplicem populū, qui docendus suscipitur, vt in se solū proficiat. Vnde & hac consideratione Pau. inqt, Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Sic episcopi, quos iuxta eiusdem Pauli doctrinā, oportet esse doctores, et sacrę item theologiæ interpretes, verbo vel scripto docentes alios, q pastores efficiantur ecclesiarū, vel per studium ad alios docendum sese disponentes, melius faciunt, q̃ si particularem aliquem populum sibi subiectum docerent, eiq; sacramēta ministrarēt, causisq; particulariū personarū sese occuparēt mō illa per alios, aut ęq; bene, aut commodius fieri disponāt. Verum &

De pastore ex causa rōnabili nō residente.

Quæ sint excellētiora pastoris officia.

hic cauendum, ne mentiatur iniquitas sibi, & ne negligat personalis curæ residentia, ad quam iure diuino obligatur, nisi ex causa rationabili pro maiori vtilitate ecclesiæ, absit melius pascens suam ecclesiam absens per vicarium curæ illi sufficientem, cui magis expedit dirigi ac gubernari per superiorem pastorem absentem, qui potestatem amouendi teneat super ipsum, quam institui in pastorem perpetuum resignata pastorali cura. Plærumque inueniuntur viri digni & idonei, qui eidem ecclesiæ magis proficerent residendo, quam ipse pastor absens, sed dum illi non sunt parati, aut volentes in eadem cura residere, non tenetur pastor curam alicui ex illis resignare. Vnde in huiuscemodi rebus dispensatio est relicta vniuersalis ecclesiæ pastori, non vt dispenset contra ius diuinum, sed vt relaxet obligationem positiui iuris, declaretque obligationem diuinæ legis, ad istum casum non se extendere, & ideo autoritate papæ dispensatus, vt non resideat in cura pastorali, si absens nullam præstat ecclesiæ æqualem, aut maiorem vtilitatem, sed viuat in otio ex fructibus ecclesiæ, non est apud deum in conscientia tutus. Si obieceris,

An pastor ex causa rationabili, non residēs in loco curæ, teneatur curā illam resignare.

Obiectio.

Finis personalis residentiæ in cura pastorali seu episcopali, est, vt grex sibi commissus pascatur, Ergo vbi prouisum est gregi de idoneo vicario qui pascat gregem, aliaque omnia faciat, aut episcopi, aut pastoris officia, videtur episcopus a personali residentia excusatus. Respondeo. Pastor ex iure diuino tenetur residere in ecclesia sua, quia ex iure diuino tenetur pascere gregem sibi commissum. Tenetur enim docere gregem sibi commissum, & visitare, & sacramenta ministrare, Oportet enim episcopum esse doctorem. Insuper et iuxta Ezechielis doctrinam, oportet episcopum consolidare infirmum, sanare egrotum, alligare cōfractum, reducere abiectum, requirere perditum. Eze. 34. Ex noīe sui ratione episcopus dicitur superintendēs, & speculator, sicut in Actibus loquitur ad illos, Attendite vobis & vniuerso gregi. Præterea qui in ecclesia aliqua prębendam vel beneficium accipit oneratum certis officijs, aut ministerijs ecclesiasticis, duobus obligatur, deo videlicet & ecclesiæ, de qua sumptū accipit, deo quidē obligatur, vt ei debitas laudes exoluat ac oret, & hoc

Solutio.

Oportet episcopū esse doctorem.

Præbēdatus duobus obligatur.

& hoc per seipsum debet exoluere, q̃uis nõ referat apud deũ quibus hymnis aut psalmis deum laudet, Ecclesię vero obligatur ad impendendum ministeriũ deputatũ, secundũ statutũ & ordinationẽ pręsidis ecclesię id statuentis ad suffragiũ viuorũ aut defunctorũ, secundũ piã intentionẽ fundatorũ, et ideo hoc debitũ tenetur exoluere, vel per seipsum, si sit prębẽda, quę requirat residentiã personalem, vel per vicarium, si hoc sufficiat secundum ecclesię statutũ et consuetudinem. Quod si quis licite sit præbendatus in duabus ecclesijs, sufficit vt officiũ vnũ dicat, secundũ cõsuetudinẽ dignioris ecclesię, Vide he hoc Tho. in quolibeto prim. q. 13. Quod si duo sint pręd ia, quorũ vtrumq; legatũ sit ecclesię sub onere celebrandi quotidianã missam p fundatoribus et parentib⁹ ipsorũ, manifestũ est, q vnus clericus possidẽs vtrũq; pręd iũ, debet duplicare vel p se, vel per aliũ missarum celebrandarũ officia, Ita quodlibet beneficiũ simplex, si esset fundatũ ac relictũ ecclesię sub onere cantandi septem horas canonicas in diuersis ecclesijs, manifestũ est, quod possidẽs plurima huiusmodi beneficia, in diuersis ecclesijs deberet per se, vel per alium duplicare horarum canonicarum officia, vt satisfaciat mortuis, quorum bona recipit. Proinde iusta ratione motus diuus Thomas quodlibeto .6. q. 8. docet clericũ beneficiatum in scholis causa studij residentem, oportere dicere officium mortuorum ordinarie pertinens ad officium ecclesiæ in qua est beneficiatus, vt satisfaciat etiam defunctis ac fundatoribus. Vnde ex hoc ipso quod clericus est in sacris ordinibus constitutus, obligatur ad horas septẽ canonicas, & id quidem ex sola dispositione positiui iuris, super quo papa dispensare potest, sed ex eo quod possidet prædium tẽporale relictũ seu donatum ecclesię sub onere certi cultus diuini, vtpote vnius missę hebdomadalis, vel sub onere cãtãdi septẽ horas canonicas, obligatur ad onus illud determinatũ, & ideo recipiens fructus illius prædij, omittẽs officiũ, nõ facit fructus suos, teneturq; receptos secundum ratã temporis pretermissi officij restituere. In huius generis beneficijs temporalibus Papa non sic habet facultatem dispensandi, q̃uis & ipse possit temporale pro necessitate pauperum

De præbẽdatis in ecclesijs duabus.

De septem horis canonicis.

 aut

aut captiuorum, aut pro defensione fidei prædium illud alienare in manus laicas, & extinguere officium ecclesiasticum illi annexum. Quamquam autem in huiuscemodi fundationibus pijs, vbi temporalia bona relinquuntur ecclesiæ sub onere spirituali, aut pro ministerio viuis aut defunctis impēdēdo, nō est proprie cōmutatio secundū iustitiā cōmutatiuā, quæ æquitatem exigit dati & accepti, nempe spiritualia suffragia ac ministeria gratis sunt dispensanda. Sacerdos enim debet agere officium mortuorum, aut horarum canonicarum non propter temporales fructus percipiendos, sed propter salutem animarum, neq; temporalia quę corruptibilia sunt possunt esse sufficiens pretium spiritualis officij, aut beneficij spiritualis, quod longe & in immensum excedit omne temporale commodum, quemadmodum testatur Apostolus. Si vobis spiritualia seminamus non magnum est si carnalia vestra metamus. Vnde peruersissimę essent fundatorum intentiones, si ipsi reliquentes temporalia sub onere prædicandi verbum dei, aut celebrandi missas intenderent obligare ministros, vt hi propter temporalia commoda missas celebrarent, verbum dei prædicarent. Verūtamen possunt donatores, ac fundatores temporalium rerum adijcere rebus suis conditiones, & pacta honesta de spiritualibus officijs impendendis, ita vt velint donationem esse ratam pro illis, qui huiuscemodi conditiones velint obseruare, & alias non, quāq; satius plærumq; esset magisq; meritorium fundatori voluntatem suam committere discretioni præsidis ecclesiæ, & non sic statuere legem obligantem omnes qui huiuscemodi sua legata sint accepturi.

In beneficio ecclesiastico propter officium non est proprie commutatio.

In testamentis quomodo voluntas papæ excepta.

Vnde & in omni donatiōe, quę fit ecclesię sub onere certi officij ecclesiastici intelligitur excepta voluntas pontificis, cuius ęst intendere, an officium tale expediat conditioni loci, temporis, & communitatis, an potius illud vel simile congruat, aut illic, vel in alio loco ordinari. Omnium ecclesiarum particularium est vna respublica, quæ est veluti corpus vnum, & ideo pręsidi huius corporis relicta est facultas dispensandi vnicuiq; ecclesiæ, & vnicuiq; membro, prout opus habet, atq; ita pontifex substrahere potest, quod eccle-

sijs

sijs orientalibus superfluum est, & dispensare illa ecclesijs occidentalibus, aut maxime his ecclesijs, quæ recenter conuersæ ad fidem penuriam patiuntur in temporalibus.

Bona præbendarum olim cōmunia quadrifariam dispensanda.

Cæterum & hic annotandum, quod quemadmodum regularium canonicorum sub regula diui Augustini degentium bona temporalia nunc sunt indistincta, ac indiuisa per patrem conuentus dispensanda singulis, prout cuiq; opus est in victu, & in vestitu, Ita et olim in cathedralibus, et collegiatis ecclesijs decimæ, prædia, aliaq; temporalia bona ecclesiastica erant indiuisa per episcopum dispensanda secundum vnuscuiusq; ministri ecclesię necessitatem & indigentiam canonicis communiter infra ecclesiæ claustra commorantibus, sicuti quibusdam in locis in hodiernum vsq; diem commonstrant ędificiorum, quæ vetustate perierunt, vestigia. Quod aũt supexcreuerat de fructib⁹ illis ecclesiasticis, assignabaẗ partim pro necessitatibus pauperũ subleuandis, partim pro vasis sacris, pro fabricis, & ornamentis ecclesiæ resarciendis, vnde & in hodiernum vsq; diem præbendati appellantur canonici a canone, id est a regula. Discrimen solum est in monasticis votis, quibus non arctabantur canonici præbendati. Atq; ita massa tota ecclesiasticorum bonorum per episcopum dispensandorum in cathedralibus ecclesijs eraẗ quadrifariam dispensãda, videlicet pro alimonia Episcopi, pro alimonia ministrorum ecclesiæ, ꝑ indigẽtia pauperũ, & quarto ꝑ reparatione fabricę, vasorũ sacrorũ, ac vestimentorum. Postmodum vero crescente ecclesiasticarum personarum cupidine, pro pace, & tranquillitate, ne boni inter malos conuersantes paterentur in temporalibus rebus penuriam, aut dispendium, diuisio bonorum facta est, et assignata vnicuiq; prębendato canonico sua portio, pro vsu sustentationis proprię. Ad sciendum igitur, quidnam hisce in rebus sit naturalis & diuini iuris, & quonam pacto viri religiosi, aut ecclesiastici prodige consumentes ecclesiæ fructus, aut officium debitum prætermittentes teneantur restituere, consideranda sunt ecclesiasticorum beneficiorum genera esse triplicia, atq; ea plærumq; esse commista, indiuisa, & confusa, vni personę assignata non tanq; domino, qui

Triplicia ecclesiasticorum beneficiorum genera.

qui possit pro huiuscemodi bonis, pro libito suo dispenere, aut donare, aut consumere, sed tanq̃ patri pauperum ac ministrorum ecclesiæ & prouisori fabricæ ornamentorum, ac vasorum illius. Longe proinde videntur a veritate euangelica aberrare, qui existimant tantam ecclesiasticorum bonorū affluentiam ac abundantiam esse designatam vni episcopo, aut prælato pro sustentatione sua, familiæq; sibi necessariç, tanq̃ ipse possit ex huiuscemodi bonis familiam suam & equites sibi augere & exponere huiusmodi, prout libido fert animi, sed vere existimandum est omnia bona supra decentem & honestum statum episcopo condecentem longe superflua esse relicta illi, vt patri, & prouisori pauperum, & ad reparandas fabricas templa, domosq;, & alia quę sunt necessaria in coseruandis ecclesię bonis, & ideo episcopi, abbates, cęteriq; prçlati ecclesiastici ex huiuscemodi bonis supfluis, pauperibus aut fabricę debitis, prodige exponentes, grauissime peccant, & iuxta omnium sanctorum patrum sententiam, rapinam committunt & sacrilegium, tenentur restituere ex suis patrimonijs quicquid sic prodige expenderint.

De tpalibus bonis supfluis episcopo.

Postremum ad hęc profundius intelligenda, considerare cōgruit, Aliud esse donare alteri liberaliter aliquod temporale, vt prouocet illius animum ad agendum spirituale, vel corporale officium, veluti qui dat alteri munuscula liberaliter, vt prouocet animum illius ad proficiscendum secum in vrbem Romam, vel ad orandum pro ipso, Aliud vero est donare aliquod temporale alteri eo pacto, eaq; cōditione vt hoc faciat, vt videlicet vel secum proficiscatur, vel oret, Aliud autem est donare aliquod temporale alteri, tanq̃ indigenti, vt subueniat inopię, & indigentię illius. In primo casu recipiens aliquod temporale non tenetur restituere acceptum, etiā si non impleat causam illam, ex qua alter est motus, seu inductus dare, quia est liberalis & absoluta dominij trāslatio, neq; est donatio sub onere, modo, vel conditione, vt hoc faciat, aut si hoc faciat. In duobus autem postremis casibus accipiens tenetur restituere, si non extet causa, vel conditio, quia acceptū ob causam sub qua is qui donat, solummō intendit transferre dominium rei causa illa non sequuta obnoxiū

Triplex modus donandi aliqd. ecclesie.

obnoxium est restitutiõi, quemadmodũ lex docet. Naturali iuri contrarium est, & valde iniquum, vt is qui modum, legem, seu conditionem rei impositam seruare noluerit, rem ipsã nihilominus teneat. C. de contrahen. emp. L. 3. Item in cap. Conquęstᵒ, de foro cõpetenti, dicitur valde esse iniquũ, quod ea, quæ collata sunt venerabilibus ecclesijs pro remedio peccatorum, alijs vsibus applicentur. Alijs vsibus intellige, qui sint in præiudicium animę fundatoris, & in damnum diuini cultus, aut religionis Christianæ. Potest nẽpe papa dispẽsare, vt a ministro ecclesię recipiẽte tẽpalia licite prætermittatᷣ, aut non seruetur tenor dispositiõis testamentarię, dum ipse in dispensando vtiliter gerat animę fundatoris & ecclesiæ dei negotium. Hæc ex trãscursu aliquãtulũ a materia principaliter intẽta digressi introduximus, non tamen prorsus aliena, valent nempe ad intelligendum, an canones, conciliorũ, & summorũ pontificũ et sanctorũ patrũ de nõ habẽdis beneficijs, & pastoralibus curis, & episcopatibus, atq; abbatijs, & de seruandis vltimis hoim voluntatibus ita sint fundati in æquitate iustitię naturalis, & diuini iuris, vt pluralis quisq; in huiuscemodi beneficijs etiã autoritate sedis Apostolicę dispensatus non sit tutus in conscientia. Cuius resolutio planior videbitur, si primum dissoluatur quæstiuncula. Vtrum secundum se malum, & contra ęquitatẽ naturalis aut diuini iuris sit habere plura beneficia ecclesiastica, aut plures episcopatus, seu pastorales curas. Et vtrum clericus habens præbendã simul & pastoralẽ curam sit in conscientia tutus residens in prębẽda dummodo per idoneum vicarium curę suę deseruiat. Et videtur forsitan quod sic. Nam contra ius diuinum est quempiam acceptare aut procurare sibi plura officia ecclesiastica, quorũ singulis non potest satisfacere, procurare nempe seu accipere negotium, aut onus supra vires, etiam ipsa ratio interna impium iudicat. Videtur ergo quod procurãs, aut accipiẽs plures prębendas aut curas pastorales, aliaue etiam beneficia simplicia, diuersaq; altaria, quæ ita inter sese distẽt, vt vnus non possit singulorum officijs satisfacere, faciat contra ęquitatem naturalis & diuini iuris. Præterea contra æquitatẽ

Tenor dispositionis testamentariæ interdum licite nõ seruatur.

Vtrũ multa habere beneficia, aut non residere in cura, sit secundum se malum.

naturalis iuris ē vnū ecclesię ministrum occupare loca multorum ministrorum in diminutionem cultus dei, aut diuini ministerij. Videtur ergo contra ius diuinum esse, vnum habere plures prębendas, aut pastorales curas. Tertio secundū doctrinam Pauli Apostoli primæ ad Corintheos.9. per locū a contrario sensu cōtra ius diuinum videtur de lacte gregis manducare, & gregem non pascere, de fructu alienæ vineæ edere, & eam, neq; plantare, neq; fodere, & stipendium pro tutela reipub. accipere, & remp. non defendere. Videtur ergo contra ius diuinum esse pastorem absentem ex fructibus gregis sibi commissi viuere, & gregem illum non pascere.

Quā & quādo habere plura sit contra ius diuinum.

Ad quęstiūculā pręfatā respondeo, absurdū est dicere, qđ habere plura ecclesiastica beneficia, aut psonaliter nō reside re in cura pastorali sit simpliciter et absolute cōtra ius diuinū, & secūdū se malū, sicuti mētiri, furari, aut adulterari, nēpe ecclesia in hac pluralitate bñficiorū & in nō residētia legitur dispēsare vt patet in.c. de mult. de prębē. et dig. hactenus aūt nūq; dispēsauit ecclesia, aut Romanę ecclesię pōtifex, vt vlli hoī liceat furari, mētiri, aut adulterari. Ad primū argumentū respondeo, Impiū & cōtra ius naturę esse obligare se ad plura officia, quibus neq; per se, neq; per aliū possit simul satisfacere his, quibus ex acceptis tēporalibus stipendiis obligatur. Ad secundū respondeo. Contra æquitatē naturalē esse vnum ecclesiæ ministrum occupare multorū ministrorū loca in damnū, seu pręiudiciū animarū & ecclesię, seu in diminutionē diuini cult9 siue ad viuendū in otio & luxu ex bonis ecclesię, secus autē vbi ex persona illa vna multorū loca occupante nullum patitur ecclesia damnum, seu pręiudicium, eadē persona etiā non dispensante bona illa prodige, sed ad augmentū diuini cultus, aut ad pauperū alimoniam. Ad tertium respondeo contra legē naturalem esse manducare de gregis lacte designato pastori in alimoniam vitæ ad pascendum gregē illū, & non curare, vt grex ille pascatur seu custodiatur. Contra ius itē diuinū est pastorē a loco curę suę abesse, absq; rationabili causa, vt in otio viuere, & fructus superfluos sibi accumulare aut prodige, seu pro libito expendere, sed nō est contra ęquitatē iuris naturalis de-

ralis de fructibus pastori alicuius parochiæ superfluis vi-
uere, & in eadē parochia, neq; residere, neq; adhibere illi pa
rochiæ vllum spirituale officiū. Nam & laici pauperes ex
fructibus alicui ecclesiæ superfluis sibi dispensatis licite vi
uunt. Plærūq; etiā laici, aut infirmorū hospitalia recipiunt
totius parochiæ decimas. Pastori itaq; alicuius parochiæ, q̄-
uis ex diuino iure debeat alimonia vitæ, nequaq̄ tñ ex iure
diuino debētur illi oēs decimæ illius parochiæ. Neq; etiā vl
la decimarū quota cum sufficiat eūdē pastorē habere alimo
ñi designatā sibi, siue ex prędijs illi⁹ parochiæ, siue aliūde.

¶ *Particula de statutis sæcularium magistratuū imponen tiū uectigalia uel tributa.*

EX superiorib⁹ manifestū ē mādatis principū sæculariū iudicū, aut magistratuū nō esse obediendū iniuste im ponentium vectigalia, pedagia, gabellas, tributum. Verum hic sciendum quod tributa, & annui census sunt reddit⁹ ex prędijs, aut agris debiti. Vectigalia vero seu pedagia, quę vulgo appellāt gabellę a trāseūtib⁹ exigūt, et hęc quadrifariā cōtingit esse iniqua. Primū propter defectū authoritatis ve ctigalia imponētis, veluti si tyrannus occupans remp. vecti galia imponat, licite in foro consciētię fraudant vectigalia. *Statuta de soluēdis uectigalibus. 4. modis sint iniusta.*

Vnde Paulus cum dicit, Qui potestati resistit, dei ordi nationi resistit. Itaq; subditi estote nō propter iram solum, sed & propter conscientiā. Non de potestate vsurpata, sed de potestate ordinata loquit. Nā qui aut potestati vsurpatę re- sistit, aut eam fradat non soluens tributa, dei ordinationi nō resistit, neq; conscientiam ledit, licet enim inuasori tyranno, aut intruso in regnum, vel imperium, vel in papatum, aut e- piscopatū resistere, eūq; tanq̄ hostē cautæ illudere. Vnde & Christus de potestate iurisdictionis nō vsurpata, sed ordina ta loquitur ad Pilatū, Non haberes in me potestatē vllā, ni- si tibi datū esset desuper, hoc est non haberes potestatē tanq̄ iudex examinādi me & inquirēdi de vita & moribus meis iudicialiterq; absoluēdi, vel cōdemnādi me secūdū causę exi gētiā, nisi tibi desup datū esset, desup inq̄, hoc ē, vel a Roma no Cęsare, vł a deo cœlit⁹, vñ Barnar. ad episcopū Senoneñ Romani psi dis ptātem Christ⁹ sup se fateī cœlit⁹ ordinatā. *De potestate prælati super Christū.*

 Proinde

Iudæi qua ratione obligabãtur tributum dare Cæsari.

Proindeet Iudæi iusta ratione obligabantur tributum seu censum dare Cęsari. Pilatus peccauit quidem peccato ini qui iudicij, condemnans Christũ innocentẽ, sed nõ peccauit peccato vsurpati iudicij, suscipiens causam Christi, vt hoīs a Iudęis accusati iudicandam. Vnde ipse constitutus a Cæsare, habuit super Iudæos potestatem, ipsis Iudæis sua sponte subijcientibus se Romano Imperio, etiam cum iuramento fidelitatis ipsis Romanis præstito. Nam quemadmodũ testatur Philo Iudæus, regnauit Herodes Ascolonita tyrannico principatu, annis vno & triginta. Post quos, Iudæis fatigatis tyrannide eius, ipsisq; iurantibus sese permansuros in fide ipsius & posterorum a Romano Imperio constituendorum, regnauit legitimo principatu, annis sex. Hęc Philo. Vnde & hoc fidelitatis iuramentum præstiterunt ipso anno incarnationis domini nostri Iesu, sicuti supputari potest ex breuiario temporum eiusdem Philonis, vt verificaretur prophetia aduentus Messiæ iam instantis, dũ sceptrũ regale atq; ducale a populo Iudeorũ fuerit tũc ablatũ, atq; translatũ in Romanos. Atq; ita edictum quod exijt a Cæsare Augusto, perueniens in Iudæam, fuit non a potestate vsurpata, sed a legitima. Iusta igitur ratione obedierunt edicto iustus Ioseph & Maria benedicta, tanq; subiecti Cæsareę maiestati, quemadmodum & ipsi Iudęi sponte confessi sunt, abnegantes regem Messiam in lege promissum, Non habemus, inquiunt, regem nisi Cæsarem. Secundo contingit pedagia iuste esse imposita propter immunitatem rerum, pro quibus vectigalia exiguntur, veluti si pro rebus ecclesiasticarum personarum vectigalia exigantur, vt patet in capite, Quamquam, de censibus. libro. 6. Aut si statutum generaliter disponat vectigalia exigẽda esse pro his rebus, quę quisq; ad vsum suum, suæq; familiæ defert, Nã & vtroq; iure humano, Canonico videlicet & Imperiali, sub grauissimis poenis interdictum est. Nam & de lege imperiali sancitum est sub poena capitis, ne exigatur vectigal pro his rebus, quæ vel reuehuntur proprij vsus causa, aut gratia ruris exercẽdi seu seminandi, vel deportantur ad fiscum seu ad ærarium publicum. Ea vero quę extra prædictas causas, vel negotiationis

Vectigalia iniusta secundo modo.

tionis gratia, id est, ad vendendum deportantur, sunt pro q̃bus oportet vectigalia soluere. Cod. De vectigalibus. l. Vniuersis. Deinde in bulla cœnę domini dicitur, Excommunicamus & anathematizamus omnes, qui in terris suis noua pedagia imponunt, vel prohibita exigunt. Tertio, statuta & mandata quibus iubentur vectigalia solui, contingit esse iniusta, ob violationem distributiuę iusticiæ, veluti si vectigalia sic imponantur, vt plus grauentur hi, qui ratione iusta minus sunt grauandi, vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minusque indigentibus. Iniquum est pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantundem ad supportandum reipubl. onera soluere, q̃tum diues soluit pro similibus rebus ęqualis ponderis ad vsum suum delatis. Ad hanc enim rationẽ supradicta lex intendebat, decernẽs ea, quę quisq; pro vsu suo, suarumq; prolium & familiæ defert exempta esse a lege soluẽdi vectigalia. Onera nempe quæ pro communi bono grauant singulos, debent taxari iuxta personarum facultates. De statutis autem oppidorum aut communitatum imponẽtium æqualia onera pauperibus & diuitibus in mensuris vini & cereuisiæ, aut frumenti ad molendinum deferẽdi, infra latius. Quarto contingit huiuscemodi statuta esse illicita, ob defectum finalis causæ, veluti si vectigalia imponantur, non pro communi bono reipu. sed pro priuato principum aut magistratuum commodo. In omnibus hisce casibus, non tenetur quispiam in foro conscientiæ ad solutionẽ vectigalium, potestq; licite fraudare gabellas occulte, neque tenetur ad satisfactionem vllam aut restitutionem, si non soluerit is, qui iniquo statuto aut mandato grauatur, quemadmodum in foro conscientiæ non tenetur, si videat fieri abusum huiuscemodi vectigalium, veluti si quę pro communi bono reipublicæ imposita sunt, applicentur ad priuatorum hominum commoda, vel si quę ad tempus pro alaqua necessitate communis boni fuerint ab initio imposita, cessante necessitate illa, prorogentur aut perpetuentur pro sola voluntate principis, populo non consentiente.

Tertio sunt statuta iniqua.

Quarto de soluendis gabellis, iniqua sunt statuta.

Quando est licitũ fraudare gebellas.

Ad intelligendum autem quid sit in huiuscemodi rebus

naturalis & diuini iuris. Sciendũ est ex dictis, queadmodũ personę ecclesiasticę ex fructibus beneficiorum perdite, in otioq; viuentes, prętermittentes officia seu ministeria, ecclesiasticis beneficijs imposita, tenetur restituere quicquid receperint de fructibus ecclesiasticis propter officia spiritualia dispensandis, sicuti habet Hieronymus in commentarijs Esaiæ tertio. Raptores sunt qui temporalia accipiunt, & non seminant spiritualia, alimoniam vitæ, ceu stipendium accipiens, vt laboret in vinea, si non laboret, tenetur restituere quicquid acceperit, sicuti & episcopatum aut pastoralem curam, seu aliud quoduis beneficium suscipiens, vt ad annum fructibus gaudeat, neq; deseruiens, neq; deseruire intendens, postea huiuscemodi episcopatum seu pastoralem curam, aut aliud quoduis beneficium dimittens, tenetur perceptos fructus restituere, quia beneficium datur propter officium. Neq; hac in re hominem in foro conscientię tutum facit dispensatio papę, neq; suffragatur in conscientia personis ecclesiasticis, qui in otio & in delitijs consumpserunt fructus beneficiorum, prætermittentes officia spiritualia, propter quę acceperunt beneficia, nam contra ius diuinum papa dispensare non potest. Sic reges quoq; ac principes, exigentes tributa, vectigalia, cęteraq; temporalia, tanq; ministri & defensores reipublicę iure naturali & diuino, obligantur rempubl. tueri & defendere, & ideo si sub prętextu tutelæ, ac superuenientis defensionis reipublicę exigant, & extorqueant a populo alia onera & tributa extraordinaria, nõ ꝑpter tuendã remp. sed ꝑpter priuata sua, aut suorũ commoda, ad ditãdum eos, qui nihil aut parũ admodũ de repub. sunt meriti, tenentur restituere, tales nempe extorsiones sũt oppressiones, iniurię & violentiæ. Neq; enim Imperatori, neq; papę homines subijciunt perinde atque serui dominis suis carnalibus subiecti sunt, alioqui lex Christiana esset secundum temporalia bona maioris seruitutis, q̃ lex Moysi, ꝑ quã Iudæi nequaq; efficiebantur hoĩm serui. Temporalia igitur hoĩm Christianorũ bona nõ sunt subiecta potestatib⁹. regũ aut pontificũ, tanq̃ ipsorum dominia, nempe seruis sub domino ea quæ acquirit, dño suo carnali lucrat̃, quæ & dñs

De clericis ex fructibus ecclesiasticis perdite uiuentibus & officium negligentibus.

potest

poteſt pro ſuo lucro & commodo ſibi applicare. Populus aūt liber ſub principibus & pontificibus, ea quæ acquirit non regi aut principi, ſed acquirit ea ſibi, ſic tamen, vt populus, pro loco & tempore interdum non ſua ſolum, ſed & ſe ipſum teneatur pro neceſſitate aut cuſtodia reipublicæ expendere, & tum eccleſiarum pontifices, principeſq; reipublicæ moderatores, ius habent in temporalia bona, etiam eccleſię pro augmento diuini cultus deſignata.

Ex his igitur manifeſtum eſt, neq; papam, neq; ſæcularem poteſtatem poſſe pro ſuo lucro aut commodo, temporalia ſubditorum bona ſibi vſurpare, aut alienare, aut decimare, ſeu onerare, niſi eatenus ſolum, quatenus eſt in neceſſitatem, vel vtilitatem eccleſię, aut communis reipublicæ, vel ex alia cauſa, propter quam populus quiſpiam, aut tenetur dare, aut meretur priuari rebus ſuis temporalibus. Neque enim hac in parte diſcrimen eſt inter ſtipendia eccleſię pro miniſterio eccleſiaſtico donata epiſcopis, & ſtipendia quæ reges ſæculi exigunt pro tuitione reipublicæ ad cuſtodiam ſeu vtilitatem communis boni. Vtriq; enim, iuxta Pauli Apoſtoli miniſtri dei ſunt recipientes temporalia, propter ipſum miniſterium, & ita vtriq;, ſi non impleant miniſterium, propter quod datur temporale commodum, in oculis dei habentur tanquam raptores, & oppreſſores eccleſiæ. Deus autem cum per prophetam Samuelem dicit, primi Regum octauo. Hoc erit ius regis, agros veſtros, & vineas, & olíueta optima tollet, et dabit ſeruis ſuis, non de iure rectitudinis & iuſticiæ, ſed de iure vſurpationis loquitur, ſicuti ex proceſſu textus eſt manifeſtum.

Poteſtas ſuperior quō poteſt ſubditorū bona onerare.

Verum ex alio reſpectu diſcrimen eſt, quia principis eſt, tenere exercitum, & theſaurizare pro futuris periculis, vt paratus ſit reſiſtere hoſtibus irruentibus. Pontificis autem eſt pauperibus diſpenſare, quicquid vltra decentem victum & veſtitum exereuerit. Ex his conſideratis manifeſtum eſt mandata iniqua eſſe, quibus vectigalia ſubditis impoſita pro defenſione reipublicę, in vſum & commodū priuatū cōuertunť. Vnde & domini tpales cū poſſunt obſtare hoſtib⁹ atq; latronibus ingraſſantibus ſi negligūt, pmittētes

Diſcrimē inter ſæculares principes & pontifices.

rem suam publicam in parte, vel in toto prædari, ac spoliari tenentur ad restitutionem damnum passis, quia ipsi sunt deputati custodes reipublicę, & tenentur q̃tum in se est defendere, dicente Apostolo Paulo de ipsis, Ideo ipsis tributa pręstatis, ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, ad Romanos. 13. Necessitates reipub. propter quas licet vectigalia imponere sunt stipendia ministrorum reipublicæ, reparationes, ac conseruationes pontium publicorum, & domorum communium, ac mœnium defensiones reipublicæ. Quædam etiam fuerunt imposita vectigalia, seu pedagia ad custodiam viatorum, & ad itinera tenendũ secura. Transierũt necessitates illæ, in disuetudinemq; abierunt onera, pro quib⁹ fuerunt imposita, sed perseuerãt proch dolor, vectigalia, & tributa plærumq; in magnum grauamẽ cę, & quia huiuscemodi bona temporalia propter occurrentes reipu. necessitates sęcularibus principibus assignata, nũc plærumq; sunt commista cæteris patrimonialibus bonis principis. Idcirco ipẽ discernere tenet̃, vt hæc non pro libito, tãq̃ sint sua patrimonia, sed ipsius etiã est huiuscemodi bona prouide expendere in eiusdem reipub. necessitates, & vtilitates, aut in fiscum, seu ærarium publicum thesaurizare, vt cum opus fuerit dispẽsentur in reipub. vtilitates, alioqui si principes reipub. moderatores existiment licere sibi pro libito prodigere huiuscemodi tpalia tributa, vectigalia, & emolumenta propter defensionẽ reipub. donata & assignata cõsensu populi, & sese nouis necessitatibus reip. superuenientibus posse passim imponere grauamina noua, timeãt supra se iudicium dei, ne sint in oculis dei pauperum, & reipub. oppressores, qui constituti sunt tutores & defensores.

Necessitates propter quas imponũtur uectigalia.

Ab his prudẽter cauent pij principes Christiani, modo cõsiderent sese esse ministros dei constitutos ad dirigendum homines sibi subiectos, non vt seruos suos, & mancipia, sed vt homines liberos in pace & tranquillitate secundum iura, legesq; præscriptas, portantes, vt inquit Apostolus, gladium ad vindictam malorum remp. perturbantium, laudem vero bonorum. Si qui vero principes existimant omnia esse

sua se-

sua secundum dominij proprietatem, sibiq; licitum esse vsur pare subditorum bona pro libito tanq̃ sua, iam non politicũ, sed tyrãnicum erit reipub. gubernaculum. Super omnes au tem timeant iudicium dei, hisce in rebus consultores, sugge rentes hæc principibus. Cæterum quia his nostris sę culis impositiones, & exactiones vectigalium, seu pedagiorum propter aliquam ex supra dictis quatuor causis contin git plærũq; esse illicitas, ideo non facile ingerendus est scru pulus huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pau peribus dum coguntur æqualiter cum diuitibus supporta re reipub. onera ex rebus quas pro necessitate ad vsum vitæ suę & prolium consumũt, cõsideratione etiam habita quod vtrumq; ius humanum tam canonicum videlicet q̃ ciuile reprobet statuta quatenus exiguntur vectigalia aut alia one ra persolui, pro huiusmodi rebus quę ad vsum propriæ indi gentię aduehuntur. Verum hic sciendum quod ciuita tes aut communitates sibi ipsis imponẽtes collectã seu mo dum colligendi pecuniam ad subeundum onera communia, non secundum iustitiam distributiuam, sed secundum exigentiam quietis & pacis ciuibus omnibus consentiẽtibus, vt quisq; subditus illi communitati soluat modicum quid secundum ea, quæ defert per portam, vel secundum ea, quę deportat ad molendinum, vel ex taberna vinaria, aut cereui siaria non videntur iniuste agere, neq; censenda sunt huius modi eorum statuta iniqua, & iniusta si ipsi sua sponte sei psos propter bonum pacis & tranquillitatis grauantes his ce suis statutis nemini iniuriam faciunt, veluti dum quar ta, aut quinta mensura cereuisiæ aut vini cedit ærario publi co ciuitatis aut communitatis, in his enim difficile foret secundum proportionem taxæ diuitiarum & onerum onera re singulos. Ex supra dictis liquidum est, quod nec a mortali peccato, nec ab excommunicationis pœna excusantur magistrat⁹ aut ciuitatis ministri, qui prohibẽt subditis laicis ne vendant clericis quicq;, aut ne ab eisdẽ emant, aut blada molant, vel qui absq; rationabili causa sed ex odio aduersus clerum immunitate gaudentem prohibent laicis ne vina aliaue bona clericorum pro vsu ipsorum aducta, in pe

Quõ ingerendus sit scrupulus pauperibus defraudãtibus vectigalia.

De oneribus impositus super mensuras uini aut cereuisiæ.

nota īponāt, vel q̄ sup hac re molestiam ingerunt, ne per portas vrbis aduehere valeant, secus aūt si faciāt id ex rōnabili cā, habentes argumenta ꝓbabilia de fraude, vel de rebus illis exponēdis venalitati ad questū secundū negotiationē clericis prohibitā, ꝑ qbus & lex imperialis soluenda statuit esse vectigalia. Verū hic obiter ex transcursu, ad intelligendū quonā pacto accipiendi sint canones ac cōstitutiones ꝓhibētes clericis negotiationē, & pro quibus rebus emptis debeāt solui vectigalia, et cur negotiatio laicis in se licita, sit clericis ꝓhibita, Sciendū ē duplex esse genus negotiationis. Vnū ē negotiatiōis lucratiuę, qua quis emit res ad questū, vt reuendat easdē, veluti cū emit vinū aut blada, aut metallū cā lucri, vt illa eadē rursus, aucto pretio, vendat, & hæc est prohibita eccl'asticis. Similiter & negotiatio politica, qua videlicet q̄s emit ea, quę sunt ciuitati aut militiæ sæculari necessaria, curā gerens sęcularis coītatis, & hæc itidem est clericis prohibita, sicuti & prohibitū est eis in tp̄alibus curā habere sęcularis coītatis. Pro hac sentētia sunt decreta sanctoꝝ patrū multa. Vñ Aug. in lib. 83. quęst. Anteq̄ ecclesiasticus q̄s sit, licet ei negotiari, facto aūt ecclesiastico nō licet. 88. d. c. Fornicari. Itē Hiero. Negotiatorē clericū, ex inope diuitē, ex ignobili gloriosum, quasi quandā pestē fuge. Eadē dist. Negotiatorē, Christus eiecit emētes & vendentes de tēplo, insinuās, inq̄t beatus Gelasius, q̄ in ecclesiastico loco nō debēt talia exercēri, sicuti nec ꝑ ecclesiasticas personas, Nemo enī militās deo, implicat se negotijs sęcularibus. Vñ etiā. 88. d. decernit̃ deijciendus episcopus sacerdos, vel diaconus, sęculares curas assumens. Clerici q̄q exercentes negotiationē talē lucratiuā, sunt excōmunicandi, & si sese admoniti nō correxerint, deijciendi, vt dicit̃ in ca. Sub interminatione, ne clerici vel monachi, ē. Est aūt rō, cur huiusmōi negotiatio sit ecclesiasticis ꝑsonis interdicta, qa et mentē implicat curis sęculariū reꝝ, atq̄ ita eandē auocat a studio reꝝ spiritualium. Deinde quia difficile ē in ea seruare iustitiā, periculūq̄ peccati huiusmōi negotiationi insidiat̃, sicuti dicit̃ Eccl. 26. Duæ species difficiles & ꝑiculosę mihi apparuerūt, difficile exuitur negotiās a negligentia, & nō iustificabit̃ caupo a peccatis labioꝝ. Et infra ibidē c. 27. Sicut in medio cōpaginis lapidū palus figitur, sic

An ecclesiasticis personis liceat negotiari.

Duplex negotiationis genus.

tur, sic & inter mediū venditionis & emptiōis angustiatur peccatis. Negotiator peccatis inter emptionē & venditionē angustiat, dū vult rē minoris emere, & eadē pluris vēdere q̄ valeat, atq; ita iuxta Leonis papę sentētiam, difficile ē inter vēdentis & emētis cōmerciū nō interuenire peccatū. Aliud ē genus negotiatiōis nō lucratiuæ, quę nō sic assidua ē, secundū quā qsq; emit rē aliquā ad vsum suū & familiæ, aut vēdit rē suā, quā vel dono, vel laboribus, vel artificio sibi cōgruo, vel ex suis prædijs & agris acquisiuit, veluti si qs blada aut vina emat, nō vt reuēdat, sed vt i familia sua vtat eis, vl' si artifex emat rē aliquā tāq; materiā, ex qua velit aliqd operari, secundū artificiū p̄sonæ suæ cōgruū, vt sic res artificiales, ex illa materia op̄atas vēdat ita, tñ vt principalis intētio sit, nō ex materia empta lucrū inuenire, sed ex laboribus honesti artificij viuere. Et huiusmodi negotiatiōis gen⁹ nō ē p̄hibitū clericis, vt manifestū ē ex decretis & concilijs sanctorū patrū, docentiū clericis ac monachis licere etiā artificiū facere, vt res artificiata vēdat̃ p̄ sua vl' indigentiū sustētatiōe, sicuti faciebat Paulus, q̄ erat artis scenofactoriæ .i. funifex, aut tabernaculorū seu tentoriorū factor. Vñ Hiero. ad Rusticū monachū, Si habētes potestatē Apo'li de euāgelio viuere, laborāt manib⁹ suis, ne quē grauarēt, cur tu in vsus tuos successura nō præpares, vel fiscellū texe iunco, vel canistrū lētis plecte viminibus, &c. Licitū ē ergo clericis artificiolo victum quęrere. Vñ simplices clerici & monachi, q̄ sese nō p̄rsus curis spiritualib⁹ actiuę vitę ad p̄ximos obligarūt, sed dedicauerūt sese ministerijs quibusdā diuini cultus & actiōibus vitę contēplatiuę, q̄a nō possunt iugiter intēti esse studijs, lectionibus, orōnib⁹, & contēplationibus, ideo horas & tp̄a habēt, quibus interim vacare possint, aut honestis artificiolis, aut laboribus in rure, quemadmodum dicitur in concilio Nanarceñ 91. d. & in capitulo. 1. de cele. miss. Sic Angelus dixisse legit̃ beato Antonio, nūc lege, nūc ora, nūc cū feruore labora. Verū caueāt clerici ne exerceāt artificiū, q̄ opent̃ ea q̄rū vsus ē, aut vt in pluribus abusus, aut ecclesiasticis personis incōgruus, aut dedecēs, vñ facere sæcularia ornamēta vanitatis, seu instrumēta lusoria, taxillos & chartas, seu arma bellica, eaq; vendere pro sua sustentatione, prorsus est clericis illicitum, sicuti & illicitum eis est his rebus vti.

Clericis quō licet negotiari, aut artificiū corporale exercere.

Hactenus de mandatis & statutis principum sæcularium contra ecclesiasticam libertatem, aut iniuste imponentium vectigalia. Iam de mandatis principum aut regum iubentium militibus aut seruis, aut subditis ire ad bella, aut occidere quempiam. Ad sciendum igitur, quonam pacto liceat obedire huiuscemodi mandatis sæcularium principum, sciendum est, q princeps aut rex contra ciuitatem aliquam vel prouinciam, siue intra, siue extra dominium reip. habens iustam bellandi causam non terminabilem, neq; per superioris iudicis sententiam, sententiæq; executionem, neq; per hostium offerentium pro viribus satisfacere resipiscẽtiam, potest ius dicere pro republica, bellumq; indicere. Tũ enim princeps ille contra suæ reipub. iniuriatores, suarum possessionum detentores, gerit personam iudicis procidẽtis ad crimina punienda, & ad resarcienda damna illata, & ad recuperandum sua. Veruntamen priusq̃ bellum est inchoatum, hostibus seu iniuriatoribus offerentibus plene satisfacere, non solum de iniurijs & rebus, sed & de sumptibus ac damnis, tenetur princeps a bello desistere, & satisfactionem admittere, quia bellare non est voluntatis, sed necessitatis, vt inquit Augu. 23. q. 1. Noli. Cessat autem belli necessitas, dum plena offertur satisfactio. Secus vero dum bellũ est inchoatum, quia tum ipsi hostes sua sponte subiecerant sese extra statum satisfaciendi ĩ statũ iustitiæ vindicatiuæ, dum primum nolentes conditionem iustę pacis recipere & satisfacere, digni efficiuntur vltione, ita vt iam ad habendam pacem debitam, non sufficiat illis emendare quod leserint, sed in arbitrio regis est bellum continuare ex necessitate qua est inchoatum, nisi pro conditione loci, temporis, & personarum suggerat lex charitatis oportere etiam a bello inchoato desistere, q̃uis autem priuatæ personę nequaq̃ liceat propter rapinam aut iniuriam sibi factam, procedere ad cedem, & ad mortem hominũ, qui pertinaciter rennuit reparare & restituere. Vtiq; tamen hoc licet principi & iudici, cuius est pertinacium hominum crimina, vtpote iniuriam reipublicæ, & oppressiones, atq; rapinas, violentasq; predas, etiam morte vindicare, siquidem vindicare seu punire crimina, nõ est pri

De mandatis principum indicentium bellum.

est priuatę pſonę officiū, ſed iudicis gerētis pſonā principis.

Obiecerit forſitan quiſpiam. Iudicis eſt vindicare ſeu punire crimina non extraneorum, ſed ſubditorum. Videtur igitur princeps non effici iudex hoſtium extraneorum. Nā ſi non valeat ſententia lata a non ſuo iudice, qua ratione indictio belli a principe lata cōtra extraneos hoſtes, poterit habere vim ſententiæ iudicis. Reſpondeo. Reus etiā extraneus, ratione commiſſi criminis de foro iudicis efficitur, etiam etſi fuerit conſtitutus in alenio territorio, dūmodo iudex iſte non habeat in territorio illo alieno iudicem vllum, qui paratus ſit adminiſtrare iuſticiam, & cogere illos ad emendam & ſatiſfactionem condignam, atq; ita neceſſitate compellente, princeps efficitur iudex hoſtium, etiam extraneorum ſuam rempublicam perturbantium. His pręmiſſis, ex ſuperioribus eſt manifeſtum, quomodo & quando miles, aut ſubditus, aut baliu' tenetur obedire regi præcipienti, & occidere aut bellare, vel hoſtes iuuadere. Neq; enim baliuus tenetur obedire regi præcipienti, vt ſuſpendat iſtū tanq̄ latronem, quem nouit ipſe baliuus innocentem, qa rex præcipit contra legem dei, qua dicitur, Inſontem & iuſtum non occides, & ipſe quoq; baliuus agit contra idem præceptum, & contra illud, Erue eos qui ducuntur ad mortem.

Obiectio.

Solutio.

Verumtamen hic ſciendum eſt, quod ſi rex ex ſententia contra illum iuris ordine lata pręcipiat illum occidi, tenetur baliuus obedire, niſi poſſit illius innocentiā demōſtrare, aut alias liberare innocentem, neq; obediendo regi facit contra præceptū dei iubentis, Non ſuſcipies vocē mēdacij, neq; in iudicio plurimorum acquieſces ſentētię, vt a vero deuies, & infra, Inſontem & iuſtum non occides, Deuter. 23. quia hoc intelligitur inſontem non conuictū teſtibus iuris ordine. Et hanc interpretationē ex ſcriptura diſcimus Deut. 19. In ore duorum vel trium ſtabit omne verbum, & hoc etiam ſeruandum eſſe in iudicio ad mortē, patet Deuter. 17. In ore duorum vel trium teſtium peribit, qui interficietur. Sic & illud, Maleficos non patieris viuere, intelligitur de his maleficis, qui teſtibus iuris ordine conuinci poſſunt, Siquidē & hanc interpretatiōem docet ſcriptura, Nemo moriat̄, vno cō-

 traſte-

Baliuus quō teneatur obedire regi iubenti occidere aut bellare.

tra se dicente testimonium. Sic igitur obediens non peccat baliuus innocentem occidens ad iussum regis. Secus autem est si rex hoc pręcipiat ex ira, vel odio, vel alia causa irrationabili contra innocentem nō conuictum iuris ordine, quia tum oportet baliuum deo magis obedire, q̄ hominibus. Sed hic duo occurrunt dubia. Primum an iusto bello in obsidione ciuitatis principi iubenti omnes in ciuitate interfici tā infantes q̄ fœminas, aliosq; insontes teneantur milites obedire, et innocētes simul cū impijs interimere, & videt̄ quod sic, quia in submersione Sodomę & Gomorræ deus simul infantes cum impijs submersit. Secundum dubium an baliuus nihil sciens de innocētia, vel malicia illius, quem rex occidi iubet, debeat passim obedire regi præcipienti, atq; mandanti, & videtur quod sic. Nam ipsius baliui non est cognoscere vtrum præceptum regis sit iustum, an iniquū, sed eius est exequi pręceptum, quia ei non cognitio causę, sed executio demandatur.

Contra dices forsitan. Nemo potest occidere quemq; nisi sciat illum esse conuictum iuris ordine, vt moriatur, vel alias reum mortis, quem authoritate principiū iubentis valeat occidere. Preterea baliuus si teneretur obedire, ergo & Iudęorum & Pilati ministri tenebantur obedire principibus præcipientibus occidere Christum, & dicentibus ipsum esse legis Moysaicę destructorem, atq; ita inferiores Iudæi non peccassent Christum occidentes, præsertim hi qui per ignorantiam fecerunt, habētes Zelum legis suę, nō secundum scientiam, quemadmodum Paulus in lapidatione Stephani, cum ipsorum non fuerit cognoscere, an Christus fuerit destructor legis, an non, atq; ita sequeretur ministros Iudęorum interficientes filium dei non peccasse. Item neq; peccassent ministri gentilium principum, qui occiderunt martyres Christi iudicatos ad mortem secundum tribunalia iudicum infidelium.

Ad primam dubitationem respondeo.

Quamuis iusti & innocentes plærumq; puniuntur simul cum impijs a domino deo ad probationem patientiæ ipsorum,

rum, & ad augmentum glorię, aut ad cautelam, & in bonũ eorum, ne malicia mutet intellectum eorum. Subditi tamẽ in facto & delicto sui principis innocentes ab alio rege, cui iniuria est facta, licite puniri non possunt, nisi subditi opponant sese pro iustitia facienda, & tum adhaerentes principi suo nolenti parti leso satisfacere efficiuntur rei atq; nocentes. Atq; ita subditi innocentes vt pueri, foemię, infantes, aliiq; iusti etiam in bello iusto cõtra patriam suam ꝓ delicto principis sui occidi non possunt, neq; mutilari, aut bonis spoliari seu incarcerari, ꝗuis interdum terra tota pro delicto principis subijciat ecclesiastico interdicto, per quod non sic fit damnum subditorum innocentum, licet subtrahãtur ipsis mysteria sacra ad detestationẽ criminis i principe, & ad accelerandum conuersionem illius, sed huiuscemodi poena damni spiritualis, quam patitur innocens propter interdictum positum sufficienter recompensatur per obedientię bonum. Ad id autem quod in quaestiõe dicitur de infantibus innocentibus submersis in subuersione Sodomę, & Gomorrę, Respõdeo hoc nil esse contra propositam resolutionem. Nam deo iubenti, aut homini, aut angelo interficere totam communitatem oportet obedire, Ipse enim est dominus vitae & mortis. Deĩde neq; constat infantes illos in Sodoma fuisse innocentes, & ex impijs per fidem parentũ factos esse iustos. Ad secundam quaestionem respondeo. Cum actus iudicis hominem damnãtis sit actus publicus, facile baliuus scire poterit an rex priuata sua voluntate, an publica lege iuxta tribunal iustitię imperet occidere. Quod si rex forte absens mittat hominem quempiam tanq; condemnatũ, reum mortis occidendum, baliuus ipse cum sit nud⁹ minister & executor iustitię regię potestatis obedire debet, ĩperanti regi nisi rõnes & causas habeat sufficientes, quibus rationabiliter moueatur ad opinandum, aut credendũ regem imperare contra publicae iustitię normam. Sic & de militibus iussu regis euntibus ad bellũ dicẽdũ est. Subtiliter eni cõsilia & diffinitiões principũ inquirere nõ ẽ subditorũ, ꝗrũ ẽ hac in re de suis principib⁹ bonã habere ęstimatiõnẽ, vł saltẽ ꝓsumere eos iustã habere bellãdi aut occidẽdi causam.

An habẽtes iustã bellãdi cãm licite possint occidere innocentes simul cũ impijs.

tatem defendere teneatur rusticis illis stipendium militib⁹ solutũ ex ęrario publico refundere, aut ad tempus a tributis soluendis liberare secundum proportionem stipendij persoluti. Necq; principis aut capitanei dissimulatio facit milites in conscientia tutos. Ex his igitur manifestum est quod dũ constet aut imperium regis non procedere ex tribunali publicæ iustitię, aut sententiam eius continere errorem intolerabilem vel manifestam iniquitatem, iam baliuus & lictor in occidendo, & miles in bellando, nullatenus debent obedire, veluti si iubeat rex occidere quempiã eo quod ille sit Christianus aut religiosus, aut sacerdos, aut prædicator arguens publica principum adulteria, pauperum oppressiones, aliaue crimina, quibus scandalizatur respub. Quamuis enim fortassis non quilibet credere teneatur neminem interficiendum esse, propterea quod Christum colat, sicuti patet in eo cui nunq̃ de Christo quippiam est reuelatum. Vnusquisq; tamẽ tenetur vitare errorem ne credat quempiam interficiẽdum esse propter hoc quod Christum colit. Sed hic dubitauerit fortassis quispiã vtrũ maleficus seu reus teneat̃ obedire principi sęculari iubenti vt vadat ad carcerem, vel maneat in carcere & in captiuitate. Deinde vtrum iudex sæcularis licite possit tormentis aut cruciatibus torquere captiuos ad prodendum crimina sua, vel aliorum.

Vtrũ malefactor condẽnat⁹ ad mortem licite possit fugere, aut uincula & fores carceris effringere.

Ad primum respondeo. Malefactor quisq; propter crimen aliquod cõmissum reus mortis, q̃uis priusq̃ est in manu iudicis, aut potestatis sęcularis licite possit fugere, & non teneatur vltro, necq; sese offerre captiuum, necq; dare in potestatem iudicis etiam iubentis vt ille vel in carcerem vadat, vel in potestatem ipsius sese tradat, vtiq; tamẽ si iã factus est captiu⁹ obligat̃ iuste sentẽtiæ iudicis, aut magistratus sæcularis obedire, tametsi non semper teneatur illud facere ad quod sequitur sententiæ illius executio.

Sed pro illius conclusionis intellectu operę pretium est scire duplices esse pœnas, ad quas sæculares iudices solent reum cõdemnare. Quædam sunt ad quas damnant, vt reus patiatur solum illatas. Aliæ sunt ad quas damnant, vt reus etiam eas agat. Qui ad prioris generis pœnas da-

 mnatur

mnat, tenet patiēter ferre illas ab executore iusticiæ illatas, vtpote mortē, verbera, suspēdiū, similesq́ pœnas, quas sibimet ipsi inferre neqt. Verum qa nō est condēnat⁹ ad manendū in carcere, aut ad non exeundum, ideo non obligatur illic ma nere, sed licite potest ostijs apertis exire carcerem, ac fugere, & de hoc nulla est inter doctores quæstio. Sed an liceat vincto ac incarcerato ostium carceris effringere, & vincula ad sese liberandum, & ad fugiendum dirumpere, in quæstionem vertitur. Henricus Gandauensis, quodlibeto nono, respondet hoc non licere, propterea quod iudex habet potestatem claudendi illum in carcere, & vinciendi illum, & ideo sic vinctus non sine iniuria iudicis, inquit, rumperet vincula & carceres, sicuti cum iudex est in actu occidendi, si rebellaret, peccaret, & faceret iudici iniuriam. Verū de priori parte illius opinionis probabilior ē sentētia aliorum, dicentiū malefactori sic iuste vincto ac incarcerato, nisi iuramentū a se pręstitū obuiet, etiam licere effringere vincula, & ostia carceris ad sese liberandum, vt solutis vinculis, valeat fugere propter ius naturale, quod secundum animam habet in membra corporis sui vtendi illis, ad custodiam animę suę in corpore, q̄ diu potest. Potest itaque corpore suo & manibus vti pro sua liberatiōe, q̄uis non possit neq́ executori in actu executionis iusticiæ repugnare, neq́ custodibus carceris, aut baliuis curam captiuorum gerentibus resistere, aut inferre violentiam, aut percutere illos, aut pugnare cōtra eosdē. Baliui nēpe & executores iusticię, vtpote ministri reip. ius seu potestatē hn̄t hęc faciēdi ī maleficos, sic vt supra diximus, et infra lati⁹ dicemus qualificatos, tenētq́ iuxta iuramēta ab ipsis pręstita plęrūq́ sic pcedere cōtra eos iustā habētes cām illos inuadendi & incarcerandi, ipsi uero malefici, nullam habent iustam resistendi, aut contra pugnandi causam. Deinde & homines, quibus neq́ custodia carceris, neque persona in carcere captiua commissa est, licite possunt cooperari captiuo ad fugam & liberationem e carcere, tametsi sit illis illicitum carceres aut fores, aut seras infringere. Nam si crimen est grande effringere fores, aut seras domus priuatę, longe maius est crimen effringere carceres & seras domus publicæ, quę communitatis est. Secus autem est de ipso captiuo, is nempe vincula sibi dirum

De malefico dānato in carcere, an licite possit fugere & vincula carceris dirumpere.

pens,

pens, aut dissoluens, neq; iniuriam facit custodi carceris neq; iudici, sed suo iure vtitur ad custodiam vitæ suæ. Imputent igitur custos & iudex sibiipsis, quod cum non custodierint diligentius neq; carcerem firmauerint fortius. Reus vero, qui ad posterioris generis pœnas iusta sententia damnatur, tenetur facere illud, ad qđ faciendũ est condemnatus, videlicet si condemnatus est, vt peregrinetur ad talem vel talem locum, vel vt in exilium vadat, vel in ciuitate aliqua, aut in carcere permaneat, & non exear designatum sibi limitẽ, tenetur infra præfixos sibi terminos permanere. Si qs vero iudex dãnet maleficũ, vt is sibi inferat prioris generis pœnas, veluti vt sese interficiat, aut mutilet, venenũ mortiferũ accipiat, aut panẽ vitæ necessariũ a se abijciat, & nõ sese pascat, iniusta ẽ sentẽtia, neq; tenet maleficus obedire, etiã si dãnatus sit ad mortẽ, vt fame moriat, si habeat panẽ, tenet seipsum pascere, quis aũt nullus teneat sic dãnato tãq̃ in extrema necessitate cõstituto cibũ ministrare, vtiq; tñ licite ministrat cibũ nisi facto prohibeat.

Ad secundũ dubiũ respõdeo. Iudex sæcularis neminem potest cogere tormentis aut cruciatibus ad prodendum, vel ad accusandum seipsum, vel alterum de crimine, ad quod sequitur mors sui vel alterius, nisi super crimine illo publica infamia reum vexet. Arbitramur quoq; non solam infamiã sufficere, vt liceat iudici sęculari infamatũ ad quęstionẽ ac torturã ponere, nisi simul & adsint alia indicia, quibus rationabiliter iudicis aius moueri potest ad credẽdum crimen esse cõmissum ab eo, q est infamatus. Baliuus aut præfectus reip. torturam faciens, absq; indicijs seu argumẽtis præuijs, peccat grauissimo mortali peccato, & inique torquens, tenetur leso satisfarere de iniuria & damno. Ex supradictis sequitur. Iudex sęcularis torquens reos siue condemnatos ad mortẽ, siue ex sufficiẽtibus indicijs detẽtos in carcere, extorquẽs ab ipsis, vt reuelent ei suos cõplices malefactores occultos, & nõ diffamatos, mortaliter peccant, quia sicut is q prodit crimen occultum quod transijt, mortaliter peccat. Ita & mortaliter peccat is qui alium cogit vt prodat tale crimen occultum, pręsertim cum is qui crimen commisit iam sufficienter pœnituit, aut si nondum pœnituit, nemo patitur inde præiudicium aut damnum.

De iudicibus, & baliuis sæcularibus torquentibus incarceratos, ut crimen prodant.

Proinde malefactor ipse q̃tūuis grauib⁹ tormētis fuerit coactus, tenetur non prodere crimen fratris occultum, nisi crimen illud occultum sit verisimiliter iterandum, aut futurū in reipublicæ, aut proximorum damnum & nocumentum, quemadmodum accidit in hæreticis molientibus subuertere fidem, in latronibus, incendiarijs, proditoribus in scelere perseuerantibus, & in huiuscemodi casibus prudens sit sacerdos audiens peccata eorum, informetq́ʒ illos, vt sciant quidnam debeant facere. Et quia sæcularis potestatis est damnis atq́ʒ periculis reipubl. obuiare, & crimina vindicare ad terrorem aliorum, ideo potest ipse de huiuscemodi criminibus occultis in perniciem aliorum iterandis, quæstionem facere in tortura, si verisimilem habeat suspicionem, eū quē captiuum detinet noscere taliter criminosos, eumq́ʒ propter prædictas causas debere reuelare illos in scelere p̃seuerātes. Hactenus de mandatis principum aut sæcularium iudicū.

¶ *Sequitur alia huius articuli particula, de mandatis episcoporum & pontificum præcipientium iudicibus sub se positis, excommunicare aliquem, uel excommunicatum denuntiare aut reuelare crimen tam de se, q̃ de altero, aut aliud quicquā mandatum fieri.*

EX supradictis liquidum est quando, & quomodo sacerdos tenetur obedire episcopo præcipienti, quatenus a communione separet & excommunicet, vel excommunicatum denuntiet subditum sibi parochianum, quem tamē ipse nouit innocentem. Episcopus enim si hoc præcipiat fieri in hominem secundum tribunal publicum, iam sacerdos obedire tenetur, etiam & si sciat hominem illum esse innocentem, nisi apud episcopum possit impetrare absolutionem ab huiuscemodi onere. Sed rogabit hic forsitan quispiā, Quid si sacerdos sciat non solummodo hominem illum esse innocentem, sed & episcopi sententiam esse iniustam, an teneatur ipsi obedire. Et videtur quod sic, quoniam sacerdotis inferioris non est cognoscere, an superioris sententia iusta sit an iniusta, neq́ʒ ipsi causæ cognitio, sed sola exequutio demandatur, quemadmodum dicitur in decretali. Pastoralis

Obiectio

ralis, de officio delegati, vbi sic legitur. Quia vero sepe contingit quod executio sententię ordinario demandatur, quęsiuisti, an si ordinarius ipsam iniustam esse cognouerit, debet eam executioni mandare, an sit ei potius subsistendum, attendentes itaq;, quod non cognitio, sed executio tantum demandatur eidem. Respondemus, quod cum ordinarius teneatur obsequi de legato, & si sciat sententiam illam iniustã, exequi nihilominus tenetur eandem, nisi apud eum efficere possit, vt ab hoc onere ipsum absoluat. Respondeo. Solutio.

Aliud est scire sententiam delegati esse iniustam, id est, contra ius litigatoris latam, Aliud est scire sententiam delegati esse nullam, vtpote latam esse autoritate literarum manifeste falsatum, vel per instrumenta falsa, cæteraue testimonia, quæ delegatus iudex potuit aut debuit de iure repellere. In hoc enim casu secundo, executor non tenetur obedire, quia potest innocentem via iuris liberare, ostendendo delegati sententiam esse iniustam. Secus in casu priori, quia tum obedire tenetur, modo tamen faciat quantum in se est, vt sententia contra innocentem lata informetur, aut si hoc non potest, vt ab huiuscemodi executionis onere supportet.

Hic iam si dixeris, Vir nõ tenetur episcopo obedire pręcipienti, vt commisceatur carnaliter mulieri petenti debitũ, cum qua in facie ecclesiæ contraxit, si in conscientia etiam occulta deprehendat illam, cum qua sic contraxit, non posse veram esse coniugem suam, ergo neq; sacerdos obedire debet episcopo præcipienti, vt excommunicet illum, quem nouit in occulta conscientia sua esse innocentem. Respõdeo consequentiam illam non valere. Nam commisceri mulieri, quæ scitur non esse vxor, est secundum se malũ et prohibitum diuino iure, excommunicare autem vel punire hominem, qui scitur innocens, non est secundum se malum, cũ possit per additionem circumstantiæ interdum fieri licitũ, sicuti & percutere, aut contristare, aut confundere, aut fallere hominem etiam iustum, plærumq; fit licitum, tam propter bonum publicum, q̃ propter vtilitatem illorum, qui percutiuntur, aut falluntur, sicuti homines mente capti, & pueri q peccare non possunt, iusta interdum ratione ceduntur vir

gis, contristantur terroribus. Amplius autem ex superioribus patet mandata ecclesię & pręlatorũ generaliter expressa, esse intelligenda saluis semper legibus naturalis & diuini iuris. Et ideo sacerdos, qui per confessionem nouit desponsandam mulierem esse futuri sponsi propter crimen occulte commisum affinem, aut congnitam a fratre sponsi, non tenetur impedimentum hoc reuelare episcopo praecipienti omnibus scientibus impedimentum, vt reuelent ipsum sub excommunicationis poena, quia hoc casu episcopus si intenderet pręcipere vt reuelarentur ea quę ꝑ solam confessionẽ sciuntur, iniquum esset pręceptum. Ipse quoq; sacerdos hoc casu si hoc reuelaret, sigillum confessionis infringeret, redderetq; confessionem odiosam, quod est contra naturalis iuris legem. Veruntñ sacerdos talis, quantũ est in se laborare debet, vt matrimonium sic contrahendum impediat. Qui vero impedimentum extra confessionem solus nouit, tenetur correptione pręmissa fratrẽ denunciare pastori q ꝓdesse potest. Cęterũ accusatus, aut infamat⁹ nõ tenetur, neq; aliũ, neq; seipsum prodere ad mandatum iudicis reuelando crimẽ, super quo iudex non potest contra ipsum secundum iuris ordinem procedere, aut inquisitionem facere. Crimen quatenus est occultũ, eatenus exemptum est ab inquisitione & iudicio tribunalis humani, quoniã iudicia tribunalis humani ad publicam potestatem & scientiam pertinent. Vnde & grauiter peccant iudices, & monasteriorum, atq; ecclesiarum pręlati, qui in subdito, vel in accusato, vel diffamato super vno crimine inquirunt de criminibus alijs, super quibus nulla pręcessit infamia, q; si quis sese ingesserit ad scrutandum secreta fidei. & prouocauerit nos dicere, quae cũ minus recte agẽtem non oporteat audire, prudẽter eum debemus eludere, sentẽtia est Origenis dist. 43 ca. in mandatis, vbi glossa docet esse dolũ quendã bonũ. Si vero quispiam secundũ formã iuris a iudice interrogat⁹ est sup crimine, de quo praecessit infamia, aut super quo apparent indicia manifesta, tale crimẽ simul & personã, quę crimẽ perpetrauerit indicãcia, tenet reus iudici secundũ formã iuris pręcipienti exponere veritatẽ, quã nouit tam de seipso, q̃ de alio. Pro ampliori

De mãdatis pastoris praecipiẽtis, ut omnes scientes impedimẽtum matrimonij reuelent ipsum.

An accusatus, uel infamatus de crimine teneatur obedire iudici mandãti, ut seipsum prodat.

ampliori intellectu istorũ sciẽdum est quod iudex pręsidẽs tribunali iustitiæ potest præcipere & præcepto suo subditos obligare iuramentumq́ exigere vt sibi pandant, aut reuelẽt crimẽ illius contra quẽ iure procedit. Cęteꝝ iudex ex officio suo potest, & debet procedere contra alterũ in triplici casu. Primo quando is apud iudicẽ accusatur, tum enim præcedente inscriptione, per quã ipse accusans sese ad pœnã talionis obligat ex officio suo, iudex cõtra accusatũ debet ꝓcedere. Secundo quãdo cõtra illũ super crimine illo ad aurẽ iudicis peruenit infamia per clamosã insinuationẽ, ex qua scãdalum populo generatur, tũ enim iudex pro sola infamia etiã nõ extante accusatore ex officio suo illũ vocare debet, & cõtra eum procedere inquirẽdo, testesq́ audiẽdo de crimine super quo est infamatus, non aũt super alijs criminibus, de quibus nulla præcessit infamia, & tum si iudicialiter cõdemnari non potest canonica est purgatio indicenda propter scandalũ aliorũ. Tertio iudex debet procedere contra alterum quando frater qui peccauit, denunciatur ei, tum enim si iuxta doctrinã euangelij pręcessit secreta admonitio, seu correptio, & post admonitionẽ testiũ inductio, iudex ex officio suo tenetᷣ contra illũ procedere ad conuincendũ talem si peccatũ sit in damnũ corporale, vel spirituale ꝓximi, aut in reipub. perniciem, & tũ quisq́ etiã non requisitus, sciens futurum proximi crimen multitudini periculosũ, debet vltro suaq́ sponte crimẽ denunciare, vt peccatũ alioqui futurũ in damnũ, vel nocumentũ aliorũ impediatur. Verũ in accusatione & in inquisitione finis est pœna peccantis propter cõmune bonũ, vt & cęteri timorẽ habeant. In denunciatione autẽ simplici, & euangelica finis est pœnitẽtia & emenda delinquentis, & ideo si præcedat accusator vel infamia, potest iudex pręcipere alteri & exigere iuramẽtum ab illo, vt reuelet veritatem, quam nouit, tenetur q́ subditus pręlato sic præcipiẽti obedire, & veritatem quam de se vel de alio nouit, reuelare. Si autem per viam simplicis denuntiationis sit modus agendi, & ad emendam videlicet ac pœnitentiã delinquẽtis, iam iudex, cui crimẽ denũciatᷣ, nõ potest pręcipere subdito, aut exigere iuramẽ

Iudex in triplici cãsu cõtra alterum debet ꝓcedere.

iuramentum ab eo, vt reuelet crimen, quod nouit de illo qui denunciatus est ipsi, quia tum crimen est illi reuelatum, nō vt iudici, sed vt priuatæ personæ quæ prodesse potest, & nō obesse. Vnde aliud est accusare aliquem apud iudicē. Aliud est denunciare illum iudici. Neq; obstat quod crimen illius quem superiori denunciat sit manifestum aliquibus, & tale quod testibus probari possit, veluti si duo, vel tres iurati affirment aliquem crimen aliquod perpetrasse sese videntibus, tametsi non laborat contra eum infamia, nō est inquisitio contra eum facienda reusq; ipse si reputet se occultum, & nondum infamatum, non tenetur iudici inquirenti, & mandanti seipsum prodere. Vnde & is qui denunciat hoc agit non propter commune bonum, vt ad exemplum aliorū puniatur is, qui crimen commisit, sed vt is qui peccauit resipiscat & pœniteat, & ideo non oportet iudicem, cui crimē sic est denunciatum procedere ad publicam correctionem, neq; potest per viam inquisitionis testes examinare contra denunciatum, q̄diu ad aures eius nō peruenerit damnosa infamiæ insinuatio, quam sine scandalo, aut prçiudicio reip. simulare non potest. Si vero crimen alicui⁹ super quo nō prçcedit cōtra reū infamia sit futurum in damnum, aut in nocumentum multitudinis, veluti si hæreticus sit, qui hæresim suam docere intendit, aut proditor, qui ciuitatem sit traditurus, tum si vel acceleratur imminens periculum, vel nō est spes proficiendi per admonitiōem huiuscemodi, aut per testium inductionem, oportet me absq; secreta admonitione, & absq; testium inductione ad denunciationem procedere, teneorq; veritatem quam noui reuelare illi aut tanq̄ iudici, si & alij sint testes crimen illud scientes, aut tanq; priuatæ person æ, quæ potest prodesse, & nō obesse, si solus ego nouero crimen illud futurum. Atq; ita in criminoso contra quem nō volat infamia, aliud est de crimine prçterito, aliud de futuro, quia ex crimine quod transijt, non imminet multitudinis periculum, & ideo non oportet me super illo fratrem denunciare, nisi præcedente admonitione, qua prçmissa si videam eum impœnitētem, & simul adsit spes emēdæ ex denunciatione illius, oportet denunciare. Postremum de-

nuntia-

nuntiatione facta ecclesiæ seu iudici ecclesiastico, non mox tenetur ecclesiasticus iudex contra illum denuntiatum via iuris procedere, atq; decernere eum nolentem obedire, habēdum esse tanq; ethnicum & publicanū, sed eiusdem ecclesiæ seu iudicis est, prudenter considerare, quid expediat reipub. ne sic procedendo plus turbet, plusq; mali q̃ boni adferat, veluti dum censura ecclesiastica non prodest, neq; ei qui de ecclesia eijcitur, neq; ecclesiæ, quæ ex illo iam foris eiecto, plus dispendij patitur. Ad illum enim sensum vergit sententia Christi ad discipulos, dicentis, Nolite eradicare zizania, ne simul conculcetis & triticum. Contra criminosum autem de crimine occulto, quod futurum est in damnum, aut perniciem alicuius communitatis, modus procedendi debet esse non solum ad emendam & pœnitentiam delinquentis, (quia tum si de peccatis emenda seu pœnitentia prorsus desperaretur, nō oporteret neq; corripere, neq; testes inducere, neq; denuntiare) sed etiam ad obuiandum damnis & periculis alioqui imminentibus ciuitati, aut fratri, & ideo tū oportet procedere ad denūtiationem, etiam tametsi prorsus desperaretur de futura pœnitentia delinquentis. Vnde Christus non dixit, Si frater tuus peccare intendat in futurū, corripe eum, & cæt. sed si peccauerit in præterito. Veruntamē si peccatum illius futurum posset etiam impedire secreta correptione fraterna, tū oporteret etiam illam præmittere absq; denuntiatione facienda ipsi ecclesiæ. Hactenus de præceptis aut mandatis episcoporum aut iudicum præcipientiū subditis iudicibus, aut sacerdotibus, vel alijs subditis, vt excommunicent, vel excommunicatum denuntient, aut crimē cā de se, q̃ de alijs reuelent. Iam de alijs quibusdā mandatis eorum differendum, videlicet de sentētijs eorꝫ, & excōmunicationibus & censuris. Ex superioribus est manifestū, quod sicut licite fraudatur gabella, quę iniuste fuerit imposita, ita licite quoq; in foro conscientiæ innocens nō solult illud ad quod p sententiā, quæ secundū allegata & probata, iuste fert, est cōdēnat⁹, veluti si condēnatus quispiā sit ad restituendū, quod nō abstulit, conuictus p falsos testes, q seruato iuris ordine, repelli non potuerunt. Vnde manifestū ē, quod

Crimē occultū quō denūciare oportet.

Sentētia quæ secūdū allegata et probata fertur contra innocentem, an liget.

quod a iudice plerũq; aliquid iuste aufertur alicui, q id ipse iniuste patitur. Deinde et ex superioribus licitũ ẽ, quod maritus nõ tenetur ad mandatum iudicis superioris adulteræ vxori occultę debitũ reddere, quoniã iudex si hoc sciret, nequaquã illud præciperet in pręiudiciũ mariti, quippe qui cognoscens vxorẽ suam adulteram bigamus fieret. Quod si in illo casu iudex vellet virũ esse obligatum ad reddendum mulieri debitum, quod vir ipse posset vtiq; sine peccato facere, iniquũ esset ipsius mandatũ, qa contra ius debitũ marito factũ. Quis aũt maritus nõ posset eandẽ adulterã sic occultã, a domo eijcere propter scandalum alioqui euẽturum, vtiq; tamen potest eam a toro repellere, potestq; sibi in defectũ probationũ ius dicere, queãdmodum diximus supra de mãdatis principis iubẽtis ire ad bellũ. Sic & is qui rationabiliter incipit aut dubitare de seruitute eius, cũ qua cõtraxit, aut certo cognoscere eam seruã esse, nõ tenetur obedire ecclesiæ pręcipiẽti, vt illi debitum reddat, eoq; ipsa cum qua contraxit, non sit vera vxor eius. Dices forsitan, Vir iã deprehendens eam cum qua contraxit seruam seu mancipium, potest denuo consentire in illam, atq; ita poterit eam iam ex nouo consensu superueniente factam vxorẽ cognoscere maritali affectu, tenetur ergo obedire episcopo præcipienti, vt eam tractet maritali affectu. Respondeo argumẽtum non cõcludere, neq; enim tenetur in tam magnum sui præiudiciũ consentire in eam tanq; in vxorẽ, quemadmodum neq; in principio ipse liber homo tenebatur obedire prælato præcipienti, vt cum non libera contraheret. Vnde licitũ est obedientiam denegare pręlato, si ipse actu debito consentiat, vt sibi in tali casu non obediatur, sicuti & detentio rei alienę sit licita, dño consentiẽte actu debito, tametsi actu illicito praue dispositus pro nũc dissentiat, quẽadmodũ non teneor gladium depositum reddere hoĩ iam constituto in ira & furore, volenti, aut semetipsum, aut alium occidere. Contra vero si dixeris, Teneor pecuniam debitã soluere creditori, qui illam prodige est consumpturus, atq; in animę suę piculum abusurus in scorta, in meretricia. Respõdeo: In casu hoc nisi soluerẽ illi debitum, deteri⁹ ageret. Vnde etiã liceret furioso

De marito, qui ignoranter contraxit cum serua.

tioso gladium reddere, vbi verisimiliter furios⁹ ipse deteri⁹ ageret, nō reddito suo gladio. Neq; oportet, quod si prælatus peccet præcipiēdo, quod ergo subditus nō teneatur illi obedire, veluti si nouerim principē habētem iustam bellandi causam, humana cupiditate bellum gerere sola libidine dominādi aut vlciscēdi, ego nihilominus teneor illi obedire, q̄uis ipse non iusticiæ zelo bellum gerat. Vnde præcipere aliquid, potest esse illicitum duobus modis, Vno qdē modo, ratione actus, q præcipit, quia videlicet ille est illicitus, & tū nemo potest obedire. Altero aūt modo, ratiōe intētionis præcipientis solum, cū videlicet actus, qui præcipitur est licitus, sed intētio finis propter quē præcipit, est praua, & tū nō oporteret si prælatus peccet præcipiēdo, q idē subditus non teneat obedire, sicuti & iuxta doctrinā Petri Aposto. Seruus tenetur subdit⁹ esse suo domino, nō solū bono atq; modesto, sed etiā dyscolo, prim. Petri. 2. Loquitur enim Petrus de seruo iusta seruitute obligato, qui tenetur domino etiam dyscolo seu prauo, aut ex sola libidine imperanti obedire, non in illicitis aut nefarijs actibus, sed in his quæ ad ius corporalis seruitutis pertinent. Sunt enim apud paganos & impios etiam iusta temporalium rerum dominia, iustæq; seruitutes ac possessiones, quamobrem & iusti, veriq; Christiani multis possunt modis fieri debitores, aut subditi illis absq; præiudicio libertatis Christianæ. Sic seruus Christianus apud infideles captiuus, non peccat obediens domino suo, cooperans illi in actibus externis, qui in se liciti sunt, tametsi sint illiciti ex intentione domini præcipientis, veluti dum ducit dominum suum ad templum Idoli sui, sicuti accidit de eo, qui in templo Remnon sustentauit dominum suum adorātē sua Idola. 4. reg. 5. Sic licitū ē puellæ Christianæ portare caudā dominæ suæ eūtis ad delubrū idoli. Ex his insuper manifestum est iniuste excommunicatum non esse obligatum seruare excommunicationis mandatum, neq; ipse alios tenetur vitare, neq; ipsum tenetur vitare alij, quibus constiterit sententiam esse iniustam, nisi vel ratio scandali, vel alia extrinseca occurrēs causa iuxta legē charitatis exegerit. Multa enim sunt in se licita, nullo præcepto diuino

Præcipere aliquid alteri duobus modis illicitum.

An Christianus inter Saracenos captiuus peccet ducēdo dominum ad delubrum Idoli sui.

in se se prohibita, quæ pro loco & tempore consilium charitatis docet esse illicita. Sententiam excommunicationis iniustam appello non eam solummodo, quæ secundum iurisperitos nulla est, vtpote vel lata a non suo iudice, vel continens intolerabilem errorem, sed & eam etiam, quæ iniusta est ex parte causę, videlicet dum lata est, aut propter causam iniquam, aut propter causam non extantem, falsis videlicet præsumptionibus, aut testimonijs subnixam, atq; ita nō est hac in parte differētia inter sentētiā, quę nulla dicit, et inter eā quę aliqua est, sed iniusta ex parte causę. Habes ꝑ hac sententia doctrinam Origenis, Augustini, Hieronymi, Gelasij, & aliorū. Origenis homilia.14. super Leuiticū. Fræquēter quis exit de ecclesię castris, etiam si per episcopi vocem non abijciatur. Sicut econtrario interdum fit, vt aliquis non recto iudicio eorum, qui ecclesiæ pręsunt, depellatur & foras mittatur, sed si ipse non ante exijt, hoc est, si non ita egerit, vt mereatur exire, nihil leditur in eo quod non recto iudicio foras mittitur ab hominibus. Atq; ita fit vt interdum is, qui foras mittitur intus sit, et ille foris, qui intus retineri videt. Hęc Origenes. Item si quis fidelium iniuste, inquit Aug. fuerit anathematizatus, potius ei oberit, qui facit, q̃ qui hāc iniuriam patitur.11. quęst.3. Illud plane. Item Gelasius. Sententia si iniusta est, tanto eam curare nō debet, quanto apud deum & eius ecclesiam neminem potest grauare iniqua sententia. Ita ergo ab ea se non absolui desideret, qua se nullatenus prospicit obligatum.11. quæst.3. Cum est illata. Item Hiero. qui non recto iudicio foras mittitur, si non ita egit, vt meretur exire, nihil leditur ex eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus.24. quæstione.3. Si quis nō recto & c̃. Sententia ergo quæ secundum veritatem damnat inocentem, non est sententia in se habens vim obligandi, quamuis aliunde quandoq; oporteat innocentem parere tali sententiæ, puta si sententia in se non explicet huiusce modi iniusticiā, aut si explicet non est alijs manifesta. Vnde iniuste excommunicatus plærumq; secundum legem charitatis debet patienter ferre excommunicationis sententiam. sed ad hoc nō obligatur ex vi latæ sententię, quę iniusta est, quam

De sententia excō municationis iniusta, aut nulla, an liget.

Sententia damnās innocentem.

quam etsi ecclesia plerumque innixa presumptionibus veritatis tulerit, quia tamē veritati ex parte causę non respondet, sententia ipsa in foro conscientię minime ligat iniuste excōmunicatum, qui tamen propter hoc nequaquam potest contemnere autoritatem, aut ecclesię ordinationem, quę a deo est in eiusdem ecclesiæ ędificationem data, & ideo si nihil mihi conscius sum eius criminis, propter quod sum excommunicatus, licite possum celebrare in occulto, licite quoque poterit mihi in diuinis communicare in occulto quisquis nouerit me innocentem. Veruntamen in publico oportet etiam satisfieri iudicio humano, vt homines manifeste videant nos nō cōtemnere autoritatē ecclesiæ. Cęterū qui nimiū tribuūt legibus, & mādatis, neglectis saluberrimis pręceptis euangelicis, sciant ex loco euangelij Matt. decimo octauo, vbi domiuus noster Iesus legitur dedisse ecclesię potestatem excommunicandi, solum consequens esse eundem hanc potestatem excommunicandi dedisse non pro libito, aut voluntate, non pro quolibet perpetrato peccato, sed pro contumacia, qua ab ecclesia correptus peccator manet incorrigibilis ac impœnitens. Si vero vel a te, vel ab ecclesia correptus sese correxerit, eum non esse habendum sicut ethnicum & publicanum, etiā si septuagesies septies peccauerit, totiesque sese correxerit. Si te scilicet corripientem, vt inquit Christus, audierit lucratus es fratrem tuum, si vero te non audierit, dic ecclesię. Si ecclesiam non audierit, sit tibi ethnicus & publican⁹. Toto processu illo Christ⁹ aperte & absque vlla tergiuersatiōe insinuat peccatorē tum esse habendū sicut ehnicum & publicanum, si ecclesiam audire contempserit, neque vltra quicque ex illo loco sequitur, atque ita neminem esse excommunicandum propter perpetratum mortale peccatum, de quo iam pœnitet, paratus satisfacere tam ecclesiæ quam parti, quā suo lesit peccato. Vnde & in temporalibus debitis, pars si nolit satisfacere suo creditori ad tribunal ecclesię vocatur, atque citatur, ac tum demum si iudex compereat voluntatem illius detinendi rem alienam, esse contumacem, iuxta Christi doctrinam, decernit illum habendum esse sicut ethnicum & publicanum.

Iniuste excommunicatus licite celebrat in occulto.

Hic iam si dixeris. Ex doctrina ibidem si solum sequitur peccatorē pro cōtumacia esse excōmunicandum, non videtur igitur ecclesia habere facultatē excommunicandi peccatorem criminosū ipso facto, quod est contra communē ecclesiæ vsum, & contra canones, quibus ecclesia pro multis criminibus sententiam excōmunicationis infert, tale vel tale crimen cōmittentibus, neq; expectatur vlla correptio, aut admonitio, aut peccantis contumacia, quinimo si mox post crimē perpetratū peccans pœniteret, maneret excōmunicatus, donec per absolutionem reconciliaretur. Respondeo, Crimē sub excommunicationis pœna interdictū ipso facto secum adferre voluntatis ipsū perpetrantis contumaciam, & hanc solutionem fundari in scripturis patet si consideremus ecclesiam non infligere excommunicationis pœnam pro vllo opere nisi pro peccato mortali. Sic autem peccans in dolo est scienter, scilicet & ex animo opus quod ecclesia punit perpetrās: Veruntā ius diuinū propter nullum crimē quamlibet enorme videtur ipso facto excommunicare quē q;, pręterq; hęreticū q propter doctrinam hæresis (quod maximū est crimē) vitandus est iuxta sentētiam Ioannis in canonica sua secunda, si quis venit ad vos, & hāc doctrinā nō adfert, nolite recipere eum in domū, nec aue ei dixeritis et c.

De sententia excōmunicationis ipso facto lata.

Vnde Corinthius qui vxorē patris sui habuit, quod crimē erat maximū etiam apud gentes abhominabile, non erat ipso facto excōmunicatus, quippe quem Paulus excommunicari iussit, & autoritate ecclesię auferri a Corinthiorū consortio, primę ad Corin. 5. Demū ad planius intelligēdum, an præceptum ecclesię iubentis, vt vitem⁹ excōmunicatos liget nos sub reatu peccati mortalis, an venialis solū, & an interdum nullius peccati sit reus qui excommunicatos nō vitat, Sciendū est ex superioribus hoc pręceptū ecclesiæ de vitandis excōmunicatis, quod & deriuatū est ex lege naturali, & diuina duas generales habere exceptiones, vna non tam est exemptio ab illa lege, q; legis eiusdem quędam ciuilis interpretatio, seu limitatio secundū regulā charitatis. Alia est exemptio generalis beneficio canonum indulta ad subueniendum periculis & conscientijs timoratorum hominum.

Quomodo præceptum ecclesiæ præcipientis nobis ut uitemus excommunicatos liget sub pœna peccati mortalis aut uenialis.

minũ. Secũdum prioris generis exemptionẽ manifestũ erit præceptum illud ad multos casus sese non extẽdere si cõsideretur præceptum hoc interpretandũ esse saluis his, quæ iubet aut cõsulit lex charitatis. Pręceptũ eteni ecclesię positiuũ ꝑ charitate institutũ cõtra eã militare nõ potest, & ideo dũ cõmunio mea cũ excõmunicato est aut vtilis, aut necessaria, vel illi, vel alijs pro salute seu pace, aut ędificatione animæ illius, aut aliarũ animarũ, vel necessaria illi, vel mihi ꝑ vita corporis conseruanda, aut pro magno aliquo excommunicati hominis damno vitãdo, veluti si videã bouẽ, aut asinum hominis excõmunicati lapsum in foueam, non solummodo possum, sed & teneor iuuare eundẽ excommunicatũ ad subleuandũ bouẽ, aut asinũ a fouea. Item excommunicatos extrema necessitate famis constrictos teneor alere, quẽadmodum & ego extrema, vel arcta necessitate famis cõstrictus licite possum ab illis emere, aut petere vitæ meæ necessaria, q̃uis nõ possum cum illis mercari, aut negotiari, aut alios contractus non sic necessarios, neq; ordinatos ad spiritualem fructũ exercere. Vnde etiã pro magno temporali lucro vel commodo medio eorundẽ excomunicatorũ procurãdo nõ licet mihi excõmunicatis ipsis cõmunicare, etiã etsi illud temporale commodũ esset vtile ad ecclesiæ structuras, vł ornamẽta, secus aũt si esset vtile ad salutẽ aĩarũ, aut spũalẽ ędificationẽ ecclesię, quẽadmodũ & in his, quę cõcernũt fauorẽ animæ ipsius excõmunicati licite possem illi coicare admonendo, corripiendo, aut docendo ea quæ spectant ad salutẽ. Sic & licite possũ prędicare verbũ dei corã excõmunicatis. Cęterũ substractio coionis ab excõmunicatis cũ sit iussa, vt sit pœna quædam excõmunicati non hominum innocentum, aut aliorũ non excommunicatorũ, ideo excommunicatꝰ nõ eximitur a debito ad quod mihi iure naturæ obligaẽ. Proinde & licite possum ab eo petere, exigere, aut recipere debiti solutionẽ, & in ius vocare atq; citare illum, impetitusq; a me in iudicio teneẽ respõdere, vel per se vel ꝑ alium. Potest etiam ipse excommunicatus pro sui tuitione per seipsum respondere, q̃uis ipse neminem in ius vocare possit, neq; petere, aut exigere debiti sui solutionem.

Exemptiones casuum, in quibꝰ secũdum legem charitatis non tenemur uitare excõmunicatos.

Huiusce-

Huiuscemodi ergo sunt prioris generis exemptiones a pręcepto ecclesię iubētis nobis, vt vitem⁹ excōmunicatos, quas & iubet & consulit lex naturalis aut charitatis.

Aliæ sunt exemptiones generales beneficio canonis indultę, ad subueniendum conscientijs timoratis secundum certū quoddam genus excommunicationis, & secundum certas quasdam psonas. Primo secundum decretum concilij Constantiensis excōmunicatos generali sentētia iuris, vel hominis non designatos nominatim, non tenetur quis vitare, neq; in diuinis, neq; in sacramentorum administratione, aut receptione, q̄uis iure naturali & diuino quisq;, cum sit obligatus non dare sanctum canibus, teneatur eis sacramenta non ministrare, sicuti nec taliter excommunicati sacramēta licite ministrare possunt. De hoc decreto Constantiensis concilij supra patuit. Secundo per beneficium canonis a præcepto vitandi excommunicatos etiam nominatim designatos, excipiuntur omnes, qui ante excommunicationē familiariter tenebantur adhærere excommunicatis, vt vxores, filij, serui, ancillæ, mancipia, rustici seruientes, nec non & omnes alij, qui non adeo curiales sunt, vt eorum consilio scelera perpetrentur, illi quoq; qui ignoranter communicant excōmunicatis. 11. q. 3. Quoniam multos, &c. Huiuscemodi enim personæ, quia ante sententiam excommunicationis tenebantur eis ad obsequium familiare, & post excommunicationem beneficio canonis id agente, non solum possunt eis communicare, sed & tenentur, vt habet textus Innocentij Papæ in capitulo, Inter alia de sententia excommunicationis. Ex quo sane textu liquidum est hanc clausulam generalem, nec non omnes alios, qui non adeo curiales sunt, &cę. intelligendam esse non vniuersaliter de omnibus, qui non adeo curiales sese exhibent, vt eorum consilio scelera perpetrentur, alioqui omnis vir bonus possit communicare excommunicatis, q̄a nemo vir bonus adeo curialis est, vt eius consilio scelera p̄petrentur, sed specialiter de omnibus alijs seruientibus, vt dictio seruiētes, quæ præcessit, intelligatur in accusatiuo omnes repetita, & tum liquidus erit sēsus, vt dicatur, nec nō & omnes alios, supple seruientes, atq; ita omnes qui operas

Exceptiões beneficio canonū indultæ quibus nō tenemur uitare excommunicatos.

Filij serui, ancillæ & uxor nō tenentur uitare patrem familias excommunicatum.

ras suas locauerunt, vel qui pro mercede conducti etiam nõ in domo, sed in rure commorantes; intelliguntur exempti eiusdem canonis indulto, quamobrem & possunt communicare patrifamilias excõmunicato. Sic & in communione episcopi qui excõmunicatus est a peccato excusant sacerdotes cohabitãtes ipsi & oẽs q de illius familia sunt. In cõmunione q̃q; Abbatis excoĩcati a peccato excusãt monachi, verũtñ in his quæ superioritatẽ dignitatis concernũt, neq; familiares episcopi neq; monachi tenẽtur obedire excõmunicato episcopo vel abbati. Ex his igitur teneas, quod filius non emancipatus tenetur obedire patri suo excommunicato, & seruus domino suo excõmunicato, & omnes familiares patrifamilias excõmunicato, & vxor marito excommunicato, & monachi abbati, tametsi ipsi episcopi aut abbates sic excommunicati nõ possint officia iudicis exercere, neq; eligere, neq; electionẽ de se factã acceptare, neq; beneficia cõferre. Sed hic dubitauerit forsitan quispiam, an econtrario etiam pater familias aut abbas, vel episcopus possit licite communicare filijs aut seruis, aut vxori, aut familiaribus suis excommunicatis. Ad hoc sunt qui respondent hoc non licere, quia patris est regere familiam totam & vxorem. Deinde canon præfatus, quoniam multos, non excepit patres aut maritos. Hanc quoq; sententiam tenet glossa in eodem canone. Qm̃ multos, nempe patres familias inquit subditos suos filios, aut familiares seu vxores coercere debuerant, ne in causam anathematis inciderent. Verum hoc ita limitandum censeo, vt intelligatur illa vitatio esse, nõ in fauorem eorum qui sunt excommunicati, & ideo patresfamilias licite pssũt ab excommunicatis seruis suis aut filijs, aut vxoribus exigere debitæ seruitutis obsequia, alioqui si per excommunicationem filij & serui excommunicati essent ab obedientia superioris debita liberi excommunicationis censura, cederet illis in fauorem, vnde nec societatem ĩ mercimonijs aut contractibus vel rebus alijs propter superuenientem excõmunicationem in socium, teneor dissoluere si non pssũ hæc sine præiudicio meo facere, atq; ita paterfamilias non tenetur repellere suos commẽsales aut seruos & ancillas, p si q;

Filii serui & familiares tenẽtur obedire patrifamilias excommunicato.

Inciderunt in excommunicationem. Verumtamẽ sunt hęc omnia accipienda saluis iuribus legis naturalis, & charitatis, quibus pro loco et tẽpore obligamur cõmunionẽ nostrã subtrahere a peccatoribus etiam non excommunicatis.

De communicantibus excõmmunicatis ex ignorantia.

Cęterum quia canon, quoniam multos, docet eos qui ignoranter communicant excommunicatis excusari, sciendum ẽ quod ignoranter dicitur quis cõmunicare excommunicatis, dum nescit eum cum quo conuersatur excommunicatum esse, & hoc bifariam potest contingere. Vno quidem modo, quia nescit eum fecisse opus propter quod ẽ excõmunicatus. Secũdo dum opus quidem nouit propter quod a canone vel a iudice excommunicatus est, sed ignorat canonem vel sententiam iudicis pro facto illo excommunicationẽ inflixisse. Et hoc rursus contingit bifariam. Vno modo dum scit illud factum esse illicitum atq; damnatũ, verbi gratia, scit eũ percussisse clericum grauiterq; in percutiendo peccasse, sed nescit excommunicationis vinculum, propter hoc esse inflictum, ignorans ius seu canonem inferre censuram excommunicationis pro peccato illo. Similiter, si quis nouerit aliquem sci enter contraxisse aut cum moniali, aut in gradu consanguinitatis, affinitatis canonica institutione interdicto, sed nescit eum qui sic contraxit propter tale peccatum esse excõmunicatum. Alio modo dũ nouit illud esse factum, sed ignorat ipsũ esse illicitũ aut damnatũ. Atq; ita nesciuit illud esse dignum vlla excommunicatione, verbi gratia, si quis nouit religiosum quendam absq; licentia parochialis presbyteri ministrasse laicis sacramentum eucharistię aut vnctiõis extremę, aut solemnizasse matrimonium, sed ignorat factum hoc esse peccatum aut illicitum, & excõmunicatione inuolutũ. Similiter si quis nouerit sacerdotem quẽpiã absoluisse alterũ a casibus soli sedi Apostolicæ in bulla coenę domini reseruatis, aut cõmutasse vota castitatis aut religionis, aut peregrinationis vltramarinę, aut visitationis sancti Petri aut sancti Iacobi in Compostella, sed nescit eũdẽ sacerdotẽ qui sic absoluit, propter hoc esse vinculo excommunicationis innodatum, ignorans extrauagantem Xistinã, quę excõmunicationis vinculũ infert omnibus sic absoluentibus etiam & si absoluant vigore indulti Apostolici cõcedentis potestatem

tem absoluendi ab omnibus excessibus semel in vita, nisi in eodem indulto sit specialis licentia ex certa scientia sedis Apostolicę super casibus illis expressa. Ex quibus patet quod bifariam contingere potest me ignorare, vel me ipsum, vel alterum esse excommunicatum, vno quidem modo secundũ ignorantiam facti, quia prorsus nescio, vel me vel alterum fecisse opus quod excōicatione affectũ ē, & sētētiã latã esse per quã excōicatio īflicta est. Alio mō secũdũ ignorãtiã iuris qa videlicet nescio ius excoicatiōem īfligere ꝑ tali facto seu ope.

Sed hic obiter pro intellectu dictorum & dicendorum permittendum est ignorãtiam bifariam accipi. Vno modo gñaliter pro nescientia, seu carentia nuda alicuius rei, quæ etiam fuisset in Adã, qui priusq̃ peccauerat, multa ignorabat etiam de his, quę sup ipsum futura erant, nōdũ expertus seueritatē diuinæ iusticię. Vnde & sic accepto vocabulo ignorantię potuit peccatũ primorum parentũ tam Adæ, q̃ Euæ dici factum esse ex ignorantia, vtrisq; ignorantibus pœnæ subsequentis acerbitatem. Verum ignorantia talis in eis, neq; peccatum erat, neq; pœna peccati, sed neq; ignorantia facti, aut iuris, quod scire debuerunt. Alio modo accipit ignorantia specialiter, vt complectatur nō solum mō carentiã scientię alicuius in intellectu, sed & voluntatis affectionem, aut iniuriam, aut negligentiam, sociam aut prę uiam. Et hęc est aut peccatum aut pœna peccati. Secundũ talem aũt ignorantiam Adam, vt inquit Apostolus, non est seductus, sed mulier, quamobrem & Adam interrogatus a deo non ait, mulier seduxit me, sed mulier, inquit, quã dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Mulier vero interrogata, quare hoc fecisti? respondit. Serpens decepit me, & comedi. Genesis. 3. Putabat enim mulier esse verũ qđ serpens suggerebat. Verũ illa seductio mulieris, seu ignorantia praua in muliere non erat primum eius peccatum, q̃uis enim non sit sequuta, sed pręcesserit peccatum operis, est tamen sequuta peccatum internę elationis, neq; enim mulier vbũ serpētis credidisset, nisi iã mēti ipi⁹ amor proprie potestatis inesset, & supba quędã de se pſũptio, sup q̃ habes doct. Aug. 14. de ciuitate dei, capite vndecimo.

Multiplex ignorãtia.

Ignorantia facti. Ignorantia sic accepta diuiditur in ignorantiam facti, & in ignorantiam iuris. Facti ignorantia est, qua ignoratur vel opus aliquod factum esse, vtpote si quis ignoret nuptias inter istas personas esse contractas, aut sententiam excõmunicationis in hanc personam esse latam, aut hunc cibum esse mortiferum, aut hanc rem esse alienam, vel furto sublatam, aut patri meo donatam, aut hoc animal esse hominem, aut nesciat hunc hominem esse patrem suum, aut Iudæum, aut Saracenum, aut congnatum, aut affinem, aut esse aliam q̃ coniugẽ suã. *Ignorantia iuris.* Iuris vero ignorantia est qua ignoratur ius, constitutio, seu lex aliqua siue humana, siue diuina, veluti cũ quispiam ignorat nuptias semel rite contractas esse idissolubiles, aut commixtionem carnalem cum non sua vxore esse vetitam & illicitam, aut illicitum esse accipere lucrum pro pecunia mutuata, aut nescit connubia inter consanguineos, & affines esse illicita seu interdicta, aut nescit hæreticos aut percutientes clericos esse ipso facto excõicatos. Vñ ignorantia qua nescio commixtionem cum hac persona cum qua contraxi in facie ecclesię esse fornicationem, interdum est facti ignorantia, interdum iuris. Nam si nouero hanc personam esse consanguineam aut affinem in tertio, vel quarto gradu consanguinitatis, aut affinitatis, sed nescio ius prohibere talium personarum connubia, tum est iuris ignorantia. Si vero nouero ius hoc prohibere, sed nescio personã hãc mihi esse consanguineam, vel affinem, tum est ignorantia facti. Pariformi ignorantia, qua nescio hũc hominem esse excommunicatum, interdum est facti, interdum iuris. Vtraq; ignorantia tam facti, q̃ iuris quadrifariam diuiditur, vtpote in ignorantiam affectatam, in ignorantiam crassam, et supinam, in ignorantiam probabilem, & in ignorantiam inuincibilem. Affectata ignorantia est in his qui nolunt intelligere, vt bene agant, vt qualiter debeant incedere, & quid cauere intelligant, quales sunt qui cupiunt esse in tenebris, vt absq; conscientię remorsu suę libidini vacent, de quibus scriptura loquit̃. Dixerũt deo, recede a nobis, sciẽtiã viarũ tuarũ nolumus. Ignorãtia crassa & supina est in his, qui ex desidia, & segnicie non curant addiscere ea quę oportet scire,

aut

aut credere, aut agere, aut cauere. Ignorantia probabilis
est in his qui studium & laborem impenderunt, vt scirent.
Ignorantia inuincibilis est quam quis etiam faciendo quan
tum potest, vincere aut superare non potest. Nulla igno
rantia inuincibilis est peccatum, etiam tametsi fuerit i- *Nulla ignorantia*
gnorãtia communissimorum articulorum fidei Christianę, *inuincibilis est pec*
aut aliorum quę sunt ad assequendum salutem, seu remissio- *catum.*
nem peccatorum necessaria. Et ideo pagani, ac gentiles, infi-
deles secundum infidelitatem acceptam pure negatiue, qui
neq; vnq; audierunt quicq; de fide Christiana, neq; habere
potuerunt a quo discerent, non punientur propter vllum in
fidelitatis peccatum, sed propter alia crimina, quę & si si-
ne fide in Christum remitti non possunt, vtiq; tamen per lu
men rationis internę vitari potuerunt, cuiusmodi sunt adul
teria, periuria, homicidia, falsa testimonia. Et quamuis talis
ignorantia inuincibilis super his, quę sunt ad salutem neces
saria non possit esse in Christianis iustis, aut in his, qui ex
toto corde confugiunt ad illum. Implicat nempe cõtradicto
rias sententias aliquem esse iustum, & eidem ignorare hoc
quod pro tunc est ipsi ad salutem seu ad iusticiam haben
dam necessarium. Nequaq̃ tamen repugnat talem igno-
rantiam esse in paganis & infidelibus. Ignorantia vero eorũ
quę sunt ad salutem necessaria, si sit vincibilis, id est, per stu
dium, & diligentiam volũtatis superabilis, peccatum est p-
pter negligentiã voluntatis, omittentis addiscere ea quæ sci
re tenetur. Et ideo sic ignorans peccat non continuo actu,
sed tunc solum cum est negligentia voluntatis omittẽtis
addiscere, & operam ad sciendum impendere.

Ex supradictis patet responsio quęstionis, qua solet in
terrogari, vtrum in homine vllo adulto possit stare ignoran
tia inuincibilis, de his rebus, quæ sunt illi pro tunc ad salu
tem necessaria. His pręmissis considerandę sunt
tres sentẽtię, quarum prima cõmonstrat quonã pacto igno-
rantia, qua ignoro alterum excommunicatũ esse, excusat me
cõmunicantem illi, reliquæ duæ commonstrãt quonam mo
do ignorantia, qua ignoro meipsum excomunicatum esse in
terdum excusat, interdum non excusat me ab excommunica

cationis pœna, aut ab irregularitate, vel a peccato, si sic ignorans me excommunicatum esse diuina celebrauero, vel sacramenta accepero, vel ministrauero. Prima sententia ex superioribus manifesta est. Probabilis ignorantia, qua ignoro alterum esse excommunicatum, siue fuerit facti, seu operis, propter quod alter est excommunicatus, siue iuris, seu sententię excommunicationem fulminantis, excusat me cōmunicantem illi siue in diuinis, siue extra diuina communicauero eidem, secus si fuerit ignorantia affectata, crassa, aut supina. Secunda sententia. Probabilis ignorantia iuris humani, qua ignoro me esse excommunicatum ppter opus quod perpetraui diuina lege prohibitum, non releuat me ab excommunicationis vinculo. Et ideo si quis faciat opus diuina lege damnatum, seu prohibitum, positiuaq; constitutione Apostolica excōmunicatione affectum, excommunicationis vinculo innodatur, etiā etsi probabiliter ignoret ius seu canonem infligentem excoīcationis pœnā. Si vero quis opus aliquod damnatum fecerit sola constitutione episcopi seu ordinarij excommunicatione affectum, excommunicationis vinculo non īnodatur si probabiliter ignorauerit constitutionē illam episcopi fulminantem pro tali facto excommunicationis pœnam. Nam ex capitulo, vt animarum, de constitutionibus libro sexto, consideranda est differentia inter constitutiones ordinariorum pœnam excommunicationis inferentes, & constitutiones sedis Apostolicæ seu canones iuris communis excoīcationē fulminātis. Excoīcationem nēpe fulminatā auctoritate Apostolica seu per canones Apostolicas, incurrit mortaliter peccās, etiā quantūuis probabiliter, & inculpate ignorauerit canones illos sententiā excoīcationis fulminantes, excōmunicationem vero inflictā per statutū ordinariorū non incurrit etiam mortaliter peccans, si probabiliter ignorauerit statutū illud, pœnā excoīcationis infligēs, secus si ignorātia super huiuscemodi ordinariorū statutis, pœnā excoīcationis inferentibus fuerit crassa & supina, veluti si huiuscemodi statuta ordinariorū sint talia, quę quotidie in ecclesijs per presbyteros parochianos publicātur & euulgātur, quę & ipse si fecisset quę illius paro-
chiæ

chę hoies coiter facere cōsueuerūt, adeūdo ad tēplū & ad sermones, ignorare nō potuit, nā talis ignorātia nō excusat faciētem opus dānatū ab excoicatioe, etiam per solum statutum ordinarij inflicta. Et hæc est resolutio in capitulo, vt animarum, de constitu. libro. 6. vbi sic legitur, vt animarum periculis obuietur sententijs per statuta quorumcunq; ordinariorum prolatis, ligari nolumus ignorantes, dū tñ eorum ignorantia crassa nō fuerit, aut supina. Statuto episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excomunicationis sententia fulminatur, subditi eius extra territoriū eius furtū cōmittētes minime ligari noscūtur, cū extra territoriū ius dicēti nō pareatur impune. Hactenus illius decreti tenor, ex cui' parte priori sumpto argumēnto a speciali sequitur, quod sententijs per constitutiones apostolicas prolatis, ligantur etiā ignorantes probabili ignorātia, sicuti & glossa notat ibidē. Vnde & ante editionem capituli huius, sentētijs per statuta ordinariorum prolatis ligabantur transgressores etiam ignorantes probabilter huiuscemodi ordinariorum statuta excommunicationem inferentia. Verum contra hanc sententiam secundam obiecerit fortassis quispiam argumētum iurisperitorum quorūdam & presertim Angeli de Clauasio in summa, qui in verbo excommunicatio septimo casu vltimo docet probabilem igorantiam canonis vel statuti excommunicationem pro opere lege diuina damnato inferētis hoiem faciētē opus illud excusare ab excōmunicatiōe, sed non a peccato, probat, quia talis peccās solum offendit legem diuinam contra quam se facere nouit. Non offendit autem canonem aut conditorem eius, dum absq; omni culpa ignorauerit canonem illum, & ideo solum puniri, inquit, debet pœna legis diuinæ, quā preuaricatur, non pœna canonis. Si ergo neq; canonem, neq; ipsius conditorem offēdit, qui ipsum canonem inculpabiliter ignorauerit, consequens videtur ipsum non esse puniendū pœna statuta per canonē. Respōdeo nō valere consequētiā. Vn̄ soluūt hoc argumētū iurisp̄iti, & Scotus in quarto sentētiarū dist. 6. in quarto principali articulo. 2. Quotiescūq; aliqs cōmittit factū diuio, ingt, iure phibitū, nihil refert siue ignorauerit siue nouerit canonē iferētē excoicationis pœnā, qa dū

Argumentum.

Solutio.

 mere

mortaliter peccat, est in dolo, in culpa atq; in contemptu nō canonis quidem aut conditoris illius, sed diuinæ legis, quam transgrediens mortaliter peccat. Quemadmodum in criminalibus, si quispiam perpetrauerit crimina pessima, secundum leges ciuiles corporali morte punienda, is reus est mortis, etiam tametsi ignorauerit legem imperialem adijcientem pro huiuscemodi criminibus supplicium mortis per ignē. Cæterū vide solutionē huius īfra latius in solutione dubitationis primæ. Tertia sententia est, probabilis ignorantia positiui iuris communis prohibentis opus aliquod in se licitum, iureq; naturali & diuino concessum, quamuis excuset a peccato facientem ex huiuscemodi ignorātia opus tale videlicet sola humana lege ꝓhibitū, similis tñ ꝓbabilis ignorantia iuris communis fulminantis sententiam excommunicationis pro tali opere non excusat eū qui absq; omni causa excusante scienter contra legem humanam facit opus illud, quo minus incidat excommunicationis pœnam, ꝗtū uis probabiliter ignorauerit canonē, q infert pœnam illā. Exempli causa, Sola lege humana prohibitum est accipere in vxorem eam, quæ attinet in quarto consanguinitatis vel affinitatis gradu. Si quis ergo fœminam aliquam taliter sibi attinentem, accipiat, sciens hoc esse contra ecclesiæ prohibitionem, non solum mortaliter peccat, sed & excommunicationis vinculo innodatur, etiam etsi probabiliter ignoret canonem excommunicationis vinculum inferētē. Atq; ita homines quantumuis probabiliter ignorauerint canones sententiam excommunicationis pro facto aliquo inferentes, iusta ratione excommunicantur pro transgressione legis, etiā pure humanæ, si mortaliter peccauerint in ipsa transgressione. Verumtamen sicut probabilis ignorantia positiuę legis, opus illud prohibentis excusare eum poterit a mortali peccato, in faciendo opere, pro quo canon pœnam excommunicationis infligit, Ita & propter talem ignorantiam probabilem legis humanæ prohibentis opus, poterit immunis esse ab excommunicatione. Atq; ita distinguere oportet īter probabilem ac inculpatam ignorantiam humanæ legis, opus aliquod prohibentis & probabilem ac inculpatam ignorantiā

rantiam humanæ legis pro opere prohibito excommunicationem inferentis, verbi gratia, episcopus statuto suo synodali si excommunicat omnes adulteros manifestos, & omnes clamdestine, aut sine bannis matrimonium contrahentes, & omnes qui affinem seu cognatam vxoris proprię carnaliter cognouerint, aut qui incestu peccauerint, in his casibus quauis peccet quispiam grauissime & mortaliter, non tamen incidit excommunicationis pœnam, si probabiliter ignorauerit statuta seu mandata episcoporum, pro huiuscemodi peccatis excoicationis censuram fulminantium, secus si ignorãtia illius fuerit crassa & supina.

De pbabiliter ignorãtibus statuta episcoporum.

¶ *Alia huius articuli particula, in qua dantur solutiones quædam utiles ad sex dubitationes de constitutionibus canonicis, & statutis synodalibus excommunicationem inferentibus.*

Ex supradictorum cõsideratione nonnullę soluuntur dubitationes. Prima an probabilis & inculpata ignorantia iuris communis aut canonis, seu statuti pœnam inferentis pro opere damnato seu prohibito, ita excuset vt faciens opus illud ex tali ignorantia non efficiatur reus pœna illa, verbi gratia, an is qui facit opus damnatum probabiliter ignorans opus illud esse excõmunicatione affectum propter huiuscemodi ignorantiam sit immunis ab excõmunicationis vinculo, præsertim, cum talis ignorantia canonis seu constitutionis pœnam fulminantis fuerit inculpata. Neq; enim populus simplex obligatur scire casus omnes & canones excõmunicationẽ fulminãtes, cum vix docti etiam iurisperiti cordetenus sciant omnes huiuscemodi constitutiones. Secunda dubitatio. Talis ignorantia inculpata canonis excommunicationem fulminantis, si ab excommunicatione non releuat neq; excusat facientem opus humana aut diuina lege damnatum, an ergo similiter talis ignorantia iuris in alijs, releuet seu excuset ipsos a peccato in communione illorum excommunicatorũ, veluti dũ coicant taliter excoicatis, sciẽtes quidem illos sic ęsse criminosos, aut perpetrasse opus lege damnatũ, sed ignorantes

taliter criminosos esse excommunicatos, verbi gratia, an is qui scit alium vel contraxisse clamdestine & sine bannis, aut cum consanguinea, vel affine, vel percussisse clericum aut constitutum in sacris ordinibus duxisse vxorem, ignorans quod vel ius commune, vel ordinarij inuoluat tales excommunicationis vinculo, excusetur a peccato communicans eisdem. Tertia dubitatio, an is qui scienter facit opus aliquod diuina lege damnatum, ignorans operis circũstantiam seu qualitatem propter quam poena infertur, excusetur a poena, verbi gratia, an is qui iniuriose percusserit aliquem, ignorans illum esse clericum, propter ignorantiam illam sit immunis ab excommunicationis vinculo, & videtur quod sic, nam si quis percusserit hominem, ignorans eũ esse patrem suum, non meretur poenam legibus constitutam contra percussores parentum. Item ignorantia iuris excusat a poena imposita contrahenti uetitas nuptias, vt patet de incestis & inutil. nup. Quarta dubitatio, cum multiplicia sint operum genera, pro quibus excommunicatio ipso iure infligitur, an ergo in quauis excommunicatione pro quouis opere consulens aut mandans fieri opus excommunicatione affectum sit ipso facto excommunicatus, peride atq; eiusdem operis executor. Et videtur quod sic, nam participans excommunicato in crimine propter qđ infligitur excommunicatio eadem poena illaqueatur. Quinta dubitatio, verũ iudici, qui sub poena excommunicationis me in testem vocans precipit mihi vt reuelem crimen fratris quod solus vel cũ altero nouerim, tenear obedire. Sexta dubitatio, verũ homo iustus iam videlicet de crimine commisso intus poenitens possit iusta ratione excommunicari. Ad primam dubitationem patet responsio negatiua ex supradictis. Nam quẽadmodũ vt excoĩcatio iuste sit lata ab hoĩe, non requirit contemptus sententiæ humanę per quam infligitur, sed sufficit contemptus seu negligentia alterius legis, quam quis mortaliter peccando transgressus est. Ita vt excommunicatio iuste sit a iure lata non requiritur contemptus iuris seu canonis excommunicationem inferentis, sed satis est interuenisse contemptũ seu mortalem negligentiam aut incursi-
am

am in legis trāsgressione, propter quā canon seu ius decreue rit hominem excommunicationi subiacere. Atque ita po test quisque esse excommunicatus a canone ignorantia proba bili & inculpata ignorans sese excommunicatum esse. Nā quoties quis factum committit diuino iure illicitū, nihil re fert siue ignoret, siue scientiam habeat canonis excommuni cationē adijciētis, & ideo scienter percutiens hominem quē nouit clericum aut sacerdotem, aut monachum, aut monia lem, aut vllius religionis conuersum aut nouitium, vere est excommunicatus etiam & si prorsus ignoret pœnam excō municationis pro tali percussione esse constitutam, ignorās sanctę ecclesię canones, decretales, quibus docetur quod mo nachi & moniales, conuersi atque nouitij, vna cū clericis gau dent eodem priuilegio canonis. Si quis suadente 17. quęsti one. 4. vide de hoc si placet in decretalibus capitulum non dubium, & capitulū veniens, & capit. de monialibus, de sē tentia excommunicationis, & capit. religioso in sexto eodē titulo, quamobrem & sic ignoranter excommunicatus irre gularis efficitur, si ordines sacros in illo statu accipiat, sicuti patet ex capitulo, Cum illorum, de sententia excommunica tionis. Obiecerit fortassis quispiam. Huic sententię obuiare videbitur capitulum Apostolicæ de clerico excommunicato ministrante, vbi plane docetur, quod is qui probabiliter igno rat sese esse suspensum a diuinis si celebrat excusatur, secus si fuerit ignorantia crassa & supina, quia tum indiget dis pensatione Apostolica. Ex cuius textus sententia simul & rubrica, & glossa, doctores ibidem docent, quod suspensus vel excōmmunicatus, si huius suspensionis vel excommuni cationis probabiliter ignarus celebrat, non efficitur irregu laris, neque peccat celebrādo. Quod videt̄ cōtrariū decretali prædictę, cum eorum. Respodeo. Decretalis, cum eorū, de sententia excommunicationis loquitur in casu speciali, cū videlicet quis fuerit in excōmunicationis & suspēsionis vi nclū lapsus p violentā manuū iniectionē in clericos: Tales cū quis iuris ignari nesciāt sese excoīcatos esse & a diuinis suspēsos seu phibitos, nihilominus ordinē suscipientes, aut diuina celebrantes innodant̄ irregularitate. Et quia pœnę

Qui ignorat se ex cōmunicatū si ordi netur fit irregula ris.

sunt restringendę, non videtur decretalis illa ad alios cas⁹ suspensionis amplianda. Vnde & decretalis illa loquitur de excōmunicatione inflicta propter opus iure diuino damnatum, qualis est violenta manuum iniectio in clericum. Decretalis autem Apostolicę, loquitur de his qui propter alios casus in iure expressos sunt suspensi, qui si probabili, & inculpata ignorantia nesciant se suspensos, aut excommunicatos esse, irregularitatem non contrahunt diuinis se ingerentes, sicuti neq; excōmunicati maiori excommunicatiōe iuxta præfatam decretalem Apostolicę, peccant celebrantes, aut diuinis interessentes, aut sacramenta ministrantes, si probabili & inculpata ignorātia, nesciūt sese excommunicatos, aut suspensos, quia tunc nesciunt huiuscemodi diuina officia esse prohibita & interdicta sibi iam de peccato, propter quod sunt excommunicati, pœnitentibus.

Atq; ita hic particularis occurrit casus, in quo sacramētalis absolutio a peccatis excommunicato impensa est valida, quando scilicet excommunicatus ille ignorans sese excōmunicatum secundum ignorantiam iuris, vel facti a culpa excusantem suscipit absolutionē a peccatis, & propterea q̄uis is qui sic ignoranter excommunicatus a peccatis absoluitur, teneatur posteaq; nouerit sese esse excommunicatum quęrere, & obtinere absolutionem ab excōmunicatione, nec possit rursus sese diuinis immiscere, non tamen tenetur peccata semel confessa rursus confiteri, aut absolutionem procurare ab eisdem. Hęc interim prętermissis varijs, & contrarijs iurisperitorum intepretantium super hac re sententijs huic proposito nostro sufficiunt, ad intelligendum aliquem esse vere excommunicatum excommunicatione maiori, qui propter probabilem ignorantiam iuris excommunicationem fulminantis nesciens sese excommunicatum esse, non peccat diuina celebrando, aut sacramenta recipiendo.

Vnde Balinus, aut secularis iudex nihilifaciens, contemnes ac negligens ecclesiæ canonem aut episcopi seu diœcesani statutum, vel præceptum, si clericum, vel monachum etiam pessime meritum ex Zelo quodam iusticiæ sine commissione spiritualis iudicis apprehendere, incarcerare,

in vinculis obtinere, torquere, & punire contra ecclesiæ prohibitionem præsumpserit excommunicatus est, quantũuis probabiliter se excommunicatum ignoret.

Ad secundam dubitationem similiter responsio ex supradictis est manifesta, quod videlicet is qui communicat excõmunicatis, etiam sciens illos fecisse damnata opera, propter quę sunt excommunicati, sed probabiliter ignorans canones iuris communis constitutionesq́; synodales pro huiuscemodi operibus damnatis excommunicationis vinculum infligere, in communione cum eisdem excommunicatis, est immunis tam a peccato, quam & a vinculo excommunicationis minoris, quia ex tali ignorantia est in ipso probabilis ignorantia facti, qua ignoret illos excommunicatos esse. Secus autem si fuerit ignorantia crassa, & supina, quis neq; tum etiam secũdum indultum consiliũ Constantiensis teneretur vitare illos sic generaliter a iure excõmunicatos. & ideo hęc secũda dubitatio iam post indultum illud Constantiense non est magni ponderis, quandoquidem immunis sit a peccato etiam is qui scienter communicat generaliter, & non nominatim excommunicato siue in diuinis, siue extra diuina. Veruntamen discrimẽ est, quod presbyter parochianus probabiliter ignorãs eos excommunicatos esse, posset eis de peccato pœnitentibus eucharistię sacramentũ ministrare, quod non posset eis etiam pœnitentibus de peccatis ministrare, si sciret illos sic generaliter excommunicatos esse, nisi prius a suo iudice obtẽto absolutionis beneficio ab excõmunicatiõe. Ad tertiã dubitationẽ respõdeo, Quamuis ad hoc, vt quis propter mortale peccatũ sit ipso iure excõmunicatus nõ requiratur sciẽtia seu notitia canonis excoicationẽ inferentis, vtiq; tñ requiritur sciẽtia, vel negligẽtia legis prohibentis, seu damnãtis opus, pro quo excommunicatio infligitur. Requiritur insuper, vt in faciendo opere habeat scientiam qualitatis, aut circunstãtię propter quam canon sententiam excõmunicationis inflixerit, & ob defectum conditionis huius, si quis iniuriose percutiat clericum nutriẽtem comam, aut alias laicali veste ambulantem & conuersantem, putans eum esse laicum, non incidit in excommunica-

Post indultum Cõstantiense scienter communicare excõmunicato licet.

tionem, vt est textus in capitulo. Si vero, de sententia excom municationis. Sic percutiens hominem probabiliter ignorans eum esse patrem, non incurrit pœnam lege impositam percussoribus parentum. Item si magistratus fecerit statutum contra ecclesiasticam libertatem, ignorans statutum hoc esse contra libertatem illam, non ligatur excommunicationis vinculo, vt est textus in capitulo, Nouerit, de sentẽtia excõmunicationis. Sic probabilis ignorantia iuris excusat a pœna imposita contrahenti vetitas nuptias, si contrahens inculpata ignorantia nesciat nuptias tales vetitas esse. Vnde si quis cotrahat cum aliqua, quę in quarto consanguinitatis gradu attinet mulieri, quã carnaliter cognouit inculpata ignorantia ignorãs iura canonica aut ecclesiam tales nuptias prohibere a vinculo excõmunicationis est immunis, & id quidem non propterea quod probabiliter ignorat canonem inferentem pro tali contractu excommunicationis sententiam, sed propterea quod probabiliter & inculpate ignorans tales nuptias vetitas esse non peccauerit contrahendo, secus si fuerit ignorantia affectata, seu crassa vel supina, cum enim sicut mortaliter peccat sic contrahendo, Ita pro peccato illo mortali excommunicatione inuoluitur etiam ignoranter.

Quarta dubitatio erat. Vtrum mandans aut suadens seu inducens, aut consulens alteri, vt faciat opus quod est excommunicatione affectum sit ipso facto excommunicatus, perinde atque is qui facit. Et videtur, quod non, neque enim pari pœna plectitur, qui adulterium committit, & is qui adulterium fieri mandat, aut consulit.

Respondeo sic cooperans, aut consulens in casibus quibusdã excommunicatus est, in quibusdam autem excõmunicatus non est. In his enim consideratio habenda est ad superioris sententiam, seu constitutionem, quæ si decreuerit etiam sic participantes in crimine excommunicatiõi subiacere, tum manifestum est sic mandantes, aut consulentes esse excommunicationis vinculo innodatos. Nempe excommunicatio est pœna inflicta, vel per iudicis sententiam

tiam, vel per constitutionem humanam, & ideo excommunicatione non inuoluitur quisq̄, nisi quatenus sententia iudicis, vel constitutio superioris ex intentione fertur in aliquem propter crimen ab illo commissum. Et quia sententiæ iudicum, & constitutiones pontificum in aliquē seu in aliquos excommunicationem fulminantes sunt variæ & multiplices, ad solutionem huius quæstionis opus est distinctione. Nam aliud est me scienter communicare alteri homini iam excommunicato impēdendo ei auxilium, consilium, aut fauorem ad perpetrandum crimē aliquod propter quod non est excommunicatus. Aliud vero est me scienter communicare alteri homini iam excommunicato impendēdo auxilium & consilium ad reiterandum vel perpetrandum crimen propter quod est excommunicatus. Aliud vero est me scienter communicare nondum excommunicato, impendendo ei auxilium, consilium, aut fauorem ad perpetrandum crimen excommunicatione affectum. Secundum primum communionis modum q̄uis grauissime peccem, iuuans aut mouens excommunicatum ad perpetrandum crimen aliud, non sum tamen propter hoc excommunicatus, et ideo ī vinculum excommunicationis non cadit mulier, quæ fornicatur, aut adulteratur cum homine qui propter lesionē iniuriosam clerico illatam excommunicatus est. Iuxta secundum autem participationis modum, si videlicet communicauero alteri iam excommunicato in crimine propter quod fuit excommunicatus siue nominatim sit excommunicatus per iudicem siue generaliter per superioris constitutionem, sum excommunicatus eadem excommunicatione maiore. Neq; hac in parte me releuat indultū Cōstantiensis consilij, quia in criminibus excommunicatione affectis ius cōmune non solum excōmunicat illi⁹ criminis executores, sed & eos qui in eodem crimine communicant his, qui propter ipsuum crimen tale sunt excommunicati, vt patet in c. nuper, & in capitulo. Si concubinæ, de sententia excōicationis, vbi excōicatio per participationē criminis extē- dit ad p̄sonas, cōtra quas ip̄a nō fuit lata, veluti si cōcubinæ

Cōmmunicare ex communicato, in crimine trifariam accidit.

publice clericorũ excõicẽtur etiã & clerici cõcubinarij eadẽ sententia maioris excõmunicationis inuoluuntur si post la tam sentẽtiam eisdem communicant in crimine propter quod extitit excoĩcatio in ipsas fulminata. Sed hic est diligenter obseruandũ hanc participationẽ seu cõmunionem in crimine, intelligendum esse, nõ per solam cõmunionẽ præsẽtiæ personalis cum illo, sed per cõmunionem cooperationis cõsilij aut mandati. Et ideo si cõtra sacerdotem cõcubinarium sentẽtia excoĩcationis sit fulminata, aut propter crimen cõcubitꝰ, aut propter perseuerãtiã ĩ tali statu, quia scilicet nõ vult suspectam derelinquere, eadem sententia inuoluitur etiã concubina, nolens abire quantumlibet proponat ab actu fornicario abstinere. Eadem item sentẽtia innodantur serui & ancillæ, nec nõ & omnes alij etiam extranei, qui illos fouent, iuuant, vel mouent ad sic permanendum, secus de cõmorãtibus aut corporaliter conuersãtibus eisdẽ sine adiutorio. Vnde & hac ratione q̃ excõmunicatus sit sacerdos quispiam cõcubinarius propterea quod manens in tali statu, tenẽs videlicet ĩ domo cõcubinã, missã celebrat, excoĩcatus est etiã, qui illum sic excommunicatũ ad celebrãdũ iuuat, & is qui missæ seruit, non autem is qui sine adiutorio missam illius audit. Secundũ tertium autem communionis modum, si videlicet communicauero alteri nondum excommunicato, mandando illi aut impendendo ei auxilium, consiliũ & fauorem ad perpetrandum crimen excommunicatione affectum, iam quamuis criminaliter, grauissimeꝗ peccem, nõ tñ sum excommunicatus, veluti si cooperer ad hoc vt religiosus quispiam aut temere dimittat suum habitum, aut matrimonium contrahat, aut aliud quid faciat, quo facto ipse ex communicationis vinculo inuoluitur, ego non propter hãc cooperationem in crimine damnato sum excommunicatus, quia in iure non inuenitur talis communio cum nõdum excommunicato excommunicatione maiore esse affecta, nisi in tribus casibus. Primus est, si excommunicatio sit lata in aliquem, qui tale crimẽ commiserit & in omnes qui talis criminis participes fuerit, sicuti patet ĩ capit. Quod in dubijs, de sẽtẽtia excommunicationis. Secũdus est quando excommuni

municatio fulminatur, non solum in executores criminis, sed & in eis q dant auxiliū, consilium aut fauorem ad perpetrandum crimen illud, sicuti in multis capitulis iuris inuenitur expressum, vt cap. ad liberandum, de Iudeis, excoicantur non solum qui Saracenis arma & ferrum deferūt, & q in piraticis nauibus curam exercent, sed & hi etiam qui auxilium vel consilium prestant. Tertius casus est in casu manus violente in clericum, quia non solum illius violentiæ executor, sed & mandans, inducens & consulens, & nō impediens, excommunicatus est, vt patet ex cap. quante, de sententije excoicatiōis. Ceterum officiales qui tenentur impedire ac obuiare ceterisq; omnes qui negligunt huiuscemodi violentiam impedire sciētes sese absq; periculo & damno posse obsistere, eodem anathematis vinculo innodantur, vt patet ex eodem capit. quante, de sententia excommunicationis, veruntamen hic sciendum est quod si solus interior consensus, vel complacentia voluntatis non prestans causam violentiæ foris clerico illatæ, non inuoluit ipsum sic consentientem excommunicationis vinculo, quemadmodum necq; mandatum seu præceptum secularis potestatis iubentis clerico, vt vel in exilium vadat, vel infra terminos alicuius ciuitatis sese contineat. Sic ergo specialis est casus de excommunicatione consulentium & mandantium violentiam fieri clericis, secus in excommunicatione, pro criminibus alijs, sicuti iam patuit. Ex his igitur consideratis patet responsio ad præfatam dubitationem quartam, qua interrogatum est, vtrum mandans fieri aliquid, quod sub pœna excommunicationis latę sententię prohibitum est fieri, vel cooperans, inducens, aut consulens, seu instigans alterū vt faciat opus tale, sit ipso facto excomunicatus, perinde atq; eiusdem operis executor. Quinta dubitatio erat, Vtrū vnus testis solus sciēs aliquem commisisse homicidium, vel adulterium, vel aliud crimen quoduis vocatus ad ferendum testimonium debeat iudici præcipiente sub pœna excommunicationis vt reuelet, intimare crimen illud, quod solus vidit. Et an subditus teneatur obedire episcopo, vel superiori generaliter sub pœna excommunicationis precipienti, vt quisque

Mandantes, cōsulentes, & officiales non impedientes clericū percuti excōmunicantur

sciens malefactorem, qui tale crimen commiserit, reuelet ipsum sibi. Huius quęstionis solutio ex supradictis patet, Nam si iudex in iudicio procedat contra aliquem processu legitimo, vtpote contra eum qui de tali crimine sufficientibus indicijs est infamatus, tum testis sic vocatus etiam si solus viderit, tenetur iudici veritatem reuelare. Si vero is contra quem procedit, non sit de tali crimine infamatus, tum quantumuis notorium fuerit crimen illud, neq; iudex potest contra illum procedere, neq; actor sceleris sic occultus, tenetur iudici seipsum prodere. Neq; is qui vocatus, vt sit testis, qui vidit crimen fieri, potest in iudicio interrogatus actorem de tali crimine non infamatum reuelare. Et ideo in casu illo non potest etiam processum inquisitionis seu examinis generalis contra illum instituere, neq; ad valuas ecclesię sub excommunicationis poena pręcipere oībus & singulis, qui actorem criminis scirent, vt infra certum tempus reuelent. Neq; potest idem vigore eiusmodi processus generaliter facti denunciare excommunicatos omnes, qui ante praefixum terminum eiusdem sceleris actorem nō reuelauerint. Quod si in crimine aliquo siue notorio, siue non notorio super quo nō volat cōtra actorē īfamia, iudex ecclesiasticus sic generalem inquisitionis processum fecerit, & omnes non reuelantes generaliter excommunicatos denuntiauerit, intelligant scientes & non reuelantes sese huiusmodi processus vigore, excommunicationis vinculo non obligari, quam diu contra eosdem actores criminis clamosa infamiae insinuatio non processerit, quia tribunal iudicis quod publicum est, non se extendit ad inquirendum contra aliquem de crimine tali non infamato. Et ideo iudici sic pręcipienti non tenetur subditus reuelare eiusmodi occultum sceleris actorem, etiam quantumuis publicum fuerit crimen, nisi forte in casu, vbi innocens propter tale crimen falso infamatus, alioqui puniret, quē absq; sui periculo posset liberare, aut pręseruare ab iniuria, criminosū illū, aut reuelādo aut denūtiādo. Vnde & ad impediēdū innocētis infamiā, iniuriā & oppressionē, aut ad reparandū famam & damnum illatum, is qui iniuriam intulit etiam quantumuis occultus fuerit, tenetur etiam

crimen suum proprium reuelare, & famam suam propriam perdere, si alioqui alterius infamiæ, aut iniuriæ obuiare non possit. Et ideo iudex potest contra actorem occultum libelli famosi palam sparsi in aliquem generaliter procedere, & sub excommunicationis pœna præcipere, vt actor ille publici libelli famosi occultus, sese prodat in publicum, quemadmodum beatus Gregorius libello famoso in loco ciuitatis publice contra Castorium notarium suum posito, iussit vt quisquis hoc fecisset, priuatus existeret participatione corporis & sanguinis domini, qui si sic prohibitus, latens corpus & sanguinem domini sumere præsumpserit, anathematis, inquit, vltione percutiatur, & vt fallax ac pestifer a sanctæ ecclesiæ corpore sit diuisus. Si autem in eadem ciuitate ingressus, publice poterit docere quæ dixit: vel forte sciens se non posse ostendere, quæ scripsit, errorem suum fuerit aperte confessus, participatione sanguinis & corporis domini non sit priuatus, quinta, quæstione prima, cap. Quidam. Vnde Valentinianus & Valerius iusserunt eos qui spargunt in loco publico libellos famosos, capite esse puniẽdos, eosq; qui tales libellos inuẽtos nõ statim corruperit, vel igne cõbusserint, sed vim earũ dolose manifestauerint, simili pœna plectẽdos. C. de famosis libellis. l. Si quis.

De libello famoso.

Ex his manifestum est, quod tam ipse testis qui solus nouit, quam actor sceleris non infamatus, si a iudice interrogetur, an noscat illius criminis actorem, & sub iuramento requisitus, vt cum si nouerit reuelet, tenetur illum non reuelare, & absq; mandato quantum in se est facere, ne ex responsione sua actor sceleris veniat apud iudicem in suspitionem vel infamiam. Insuper & ipse vocatus ad ferendum testimonium a iudice sub iuramento coactus, vt veritatem quam nouit de actoris scelere dicat, & an sciat illum fecisse tale crimen, licite respondet, se hoc nescire, intelligendo dictum suum de ea sciẽtia, per quam possit vt testis veritatem reuelare. Nam cum testimoniũ debet esse actus iudicij publicus, non potest ferri contra eũ qui prorsus est occultus. Reuelare enim actorem criminis prius occultũ, non est testem esse, sed criminis proditorem.

 Verum

Verum quemadmodum iusta & legitima causa auferendi famam alteri est vel spiritualis necessitas, aut ipsius, aut aliorum, vel exclusio iniuriæ, vel iniusticiæ, seu oppressionis innocentū, veluti cū iam imminet subuersio in doctrina fidei aut desolatio ciuitatis, nisi prodatur hereticus, aut is qui ciuitatem est traditurus, aut furti restitutio fieri non potest, nisi fur ipse reueletur. Ita & propter spiritualem, vel corporalem alterius necessitatem tenetur quis crimen occultum, vel testificando, vel denunciando reuelare ad impediendum innocentis iniuriā, & grauamen, etiam & si sub secreto, ac interposito iuramento promiserit illum, neq; reuelare, neq; denunciare, quemadmodum dicit doctor sanctus, secunda secundæ, questione septima, articulo primo, in solutione ad secundum. Verum & hic annotandum est quod aliud est reuelare aliquid episcopo, vel superiori vt iudici. Aliud est hoc reuelare ei vt patri, qui podesse potest, & non obesse, & plerumq; obligatur quis ad secūdum reuelandi modū, qui tamen neq; obligatur, neq; potest reuelare secundum priorem modum. Ceterum & id sciendum, quod sicut accusatio, quę solū fieri potest de publico crimine non obligat accusatorē ad vllā reparationē famæ eius, quē accusauit, quis crimen, quod paucis fuerat notū, fecerit venire in publicum, seu in noticiam multorum. Ita & testis reuelans in publico iudicio crimen alterius quod ipse vna cum altero sibi presente fieri vidit perhibens testimonium veritati quā nouit, non aufert actori criminis famam, quin potius actor criminis seipsum infamauit cum publice peccauit. Atq; ita publicatio criminis, quę per accusationem vel testificationem fit in iudicio publico neq; famam aufert, neq; facit occulti criminis proditionem, sed solum facit magis venire in publicum id quod ex natura actus commissi publicū erat, facere autem crimen publicum magis venire in publicū interdum est preceptum ad custodiā, & ad necessitatē iusticię in republica. Interdum vero est non praeceptum, sed licitū propter aliam vtilitatem aliquam. Et ideo si quis crimen alterius, quod duobus aut tribus est notum, vel ex loquacitate, vel ex odio, vel ex ira, vel ex animo detrahēdi reuelet mul

Testis reuelās crimen non aufert famam.

let multis, qui hoc ipsum ignorabant, facit quidem contra charitatem, & ex animo proximum ledens grauissime, & mortaliter peccat, sed non obligatur ad restitutionem famę, quoniam fama non est ipsi de rigore iusticię debita cum peccatum eius sit tam publicum, vt iam iudicialiter, iustaq; lege iudicari & puniri possit coram omni populo.

Sexta dubitatio erat. Vtrum homo iustus iam vide licet de crimine seu contumacia pœnitens possit iusta ratione excommunicari: aut fieri aut esse excommunicatus. *Diminuēs famam interdum non obligatur ad reparationem.*

Respondeo ex supradictis, Quamuis nullus possit excommunicatiōe maiore excōmunicari nisi propter peccatum mortale, vtiq; tamen potest quis esse excommunicatus, iam intus deo per internam charitatem sociatus, veluti dum iusta ratione excommunicatus intus pœnitet & conteritur cum desiderio absolutionis accipiēdę. Sic potest incipere excommunicatus esse, qui extra statum est omnis mortalis culpę. Nam sicuti iam patuit, potest quis ignoranter fieri excommunicatus pro opere damnato, sciens quidem opus illud esse malum, sed inculpata ignorantia, nesciens canonem, pro opere illo excommunicationem infligere. Vnde & in tali casu pœnitens perpetrati operis non videt peccare sese ecclesię sacramentis immiscens. Itē si quis peremptorie sub pœna excōmunicationis citatus, venire cōtēpserit, deinde cū factū fuerit sibi īpossibile pfixo die sese pręsetē exhibere ex corde pœnituerit, priusq; cōtumacia fuerit in iudicio relata, tum iudex postea audiens relationem contumaciæ ipsius, iusta lege sententiam excommunicationis proferre in eum pro priori contumacia, etiam iam corā deo per pœnitentiā deleta. Item secundum canones excommunicatus est, quisquis mandauerit, aut licentiam dederit alteri, vt vel percutiat clericum, vel iniuriam inferat, aut grauamen iudicibus seu alijs personis etiam laicis consanguineis, aut familiaribus, propterea quod sententiam excommunicationis, suspensionis, vel interdicti protulerint vel fieri procurauerint, vel promulgari fecerint vel sententiam latam seruauerint, hæc excommunicatio infligi censetur non pro tempore quo mandat, sed pro tempore, quo

mandatum suum sortitur effectum, & ideo si re integra, id est si iniuria nondum illata, is qui mandauit seu licentiam dedit, mandatum ita reuocauerit, vt non sequatur effectus, iam mandans non est excommunicatus. Si vero sequatur effectus, iam mandans est excommunicatus etiam quantumuis de reuocando posse suum fecerit, pœnitueritque priusque iniuria fuerit irrogata. Neque obstat quod tempore iniuriæ illatæ mandans ille pœnitens sit in charitate. Quemadmodum enim excommunicatus dum incipit pœnitere, habereque cor contritum, ac humiliatum manet excommunicatus, id est, separatus a cõmunione sacramentorum, ac diuini cultus actuumque Christianorum, donec per ecclesiæ claues absoluatur, Ita & interdum is, qui in charitate est, potest fieri excommunicatus pro mortali peccato, quod ante commiserat, neque sententia illa excommunicationis ob id censenda est iniusta quod feratur contra pœnitẽtem. De hoc quid sentiãt doctores, habes decretalẽ. Quicumque, de sententia excommunicationis libro sexto, habes de hoc censuram Petri de palude, distinctione decima octaua quarti sententiarum.

Obijcies forsitan. Nemo debet ab homine excommunicari, nisi pro contumacia, nam secundum doctrinam Christi quantumlibet peccauerit quis, si fratrem, vel ecclesiam corripientem audierit, iam corripiens lucratus est fratrem suum, neque est vltra progrediendum, vt habeatur tanquam Ethnicus & Publicanus, si ecclesiam audire voluerit. Videtur igitur quod sententia excommunicationis contra absentem pœnitentem lata pro contumacia, de qua iam intus pœnitet sit nulla. Præterea is, qui in charitate est, iam de peccato suo pœnitens, non potest iusta ratione communione sacramentorum priuari, neque ab ecclesia præscindi, neque sathanæ tradi, neque priuari ecclesiæ suffragijs. Videtur igitur neminem in charitate existentem posse, aut esse, aut fieri excommunicatum, neque a canone, neque ab homine, cum secundum patres excommunicati sint separati a sacramentis & a fructibus orationum, & suffragiorum ecclesiæ.

Re-

Respondeo argumentum vtiq; concludere ecclesiam illam non excommunicare, id est, ponere extra communionem internam, quę charitate constat, sed non inde sequitur ecclesiam illum non excommunicare seu ponere extra communionem externam fidelium, quę constat conuersatione societatis Christianæ & participatione sacramentorum. Et quamuis excommunicatio non nisi pro culpa & contumacia comissa sit infligenda: Ipsa tamen excommunicatio non est culpa, sed poena, & ideo potest infligi pro contumacia, de qua iam quis intus poenituit. Quemadmodum malefactor per gratiam deo intus reconciliatus interdum licite accusatur, iudicatur ad mortem, condemnatur pro crimine commisso, de quo in foro conscientię coram deo poenituit, quandoquidem propter vtilitatem reipublicæ, expedit plærumq; non dimittere crimen impunitum, vt & cęteri timorem habeant. Magni & sancti viri non nulla peccata morte punierũt, quo & viuētibus metus incuteretur, & illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viuerent. Verbis Petri apostoli Ananias & vxor eius ceciderunt, Actuum. 5. Helias multos affecit morte, & propria manu, & igne diuinitus impetrato. Ita & peccator iam intus deo reconciliatus interdum fit iuste excommunicatus pro mortali culpa, aut contumacia, de qua iam intus poenitens contritus est, donec etiam satisfecerit ecclesiæ.

Deinde quemadmodum is, qui est iusta sententia propter actualem contumaciam, aut mortalem culpam ab homine vel ab iure scienter excommunicatus est, manet excōmunicatus, Neq; potest se diuinis ingerere, etiam quantumuis fuerit intus poenitens, contritus de culpa, vel contumacia, propter quam est excommunicatus, sed debet iam etiam charitate iustificatus abstinere a communione Christianorum fidelium, & a participatione sacramentorũ, donec fuerit per ecclesię claues reconciliat⁹ ecclesię, Ita & is qui mãdauit interfici aut percuti clericũ, aut sacerdotem, & is item qui mandat percuti laicũ ꝓpterea quod ipsum excōmunicari procurauerit, quantumlibet poenitens posse suum

 fece-

fecerit de reuocando mandato, excommunicationis vinculo innodatur. Et id quidem pro eo tempore, quo is cui mandatum dedit, clericum vel sacerdotem interficit, aut percutit, q̃uis ipse qui mandauit tempore illo pœnitens nequaq̃ peccet non potens impedire eum iam absentem, cui mandatum dederat percutiendi, de excommunicatione fulminata in mādantes & in præstantes consilium, vel auxilium ad iniectionem manuum violentarum in clericum, habes decretales. Sicut dignum, de homicidio, & capitulum, mulieres, de sententia excommunicationis. Item ponatur quis iuste pro mortali crimine excommunicari a canone probabiliter ignorans sese excommunicatum esse, is si confiteatur de peccato illo sacerdoti qui eundem absoluet, rite videtur effectum sacramentalis absolutionis assecutus, postea tamen cum resciuerit sese fuisse excommunicatum tenetur abstinere a diuinis, donec pro peccato illo absolutionem ab excōmunicatione impetrauerit. Et cum in argumento assumitur is qui peccauit, si correptus ecclesiam audierit, iam est frater Christo acquisitus, neq̃ potest iusta ratione priuari comunione sacramentorum. Respondeo eum sic pœnitentem iam esse acquisitum Christo, sed non inde sequitur eum non posse iusta ratione ad tempus priuari sacramentorum communione, nam & propter veniale peccatum innodatus minori excommunicatione, item publice pœnitētes etiam a perceptione eucharistiæ prohibentur, deinde & homines plerumq̃ absq̃ propria culpa propter suspensionem vel interdictum ab ingressu ecclesiæ a diuinis & a perceptione sacramentorū arcentur. Sed huiuscemodi difficultates forsitan volet quispiam euadere, & dicere in supradictis casibus homines fieri excommunicatos, non cum sunt in charitate & pœnitentes, sed cum sunt in mortali peccato & cōtumaces, & reddunt sese impotentes ad comparendum in iudicio, vel ad iniquum mandatum cum effectu reuocandum, veluti cum is qui citatus est ad comparendum, aut qui mandatū vel cōsilium dedit ad clericum percutiendum, negligit transire tēpus, quo erat sibi possibile comparere, & percussionem cum effectu impedire, reuocando mandatum, nam & vsq̃ in tē-

pus

IOANNIS DRIEDONIS A TVRNHOVT SACRAE Theologiæ professoris apud Louanien. De Libertate Christiana liber tertius.

¶ *Caput primum tractatus primi, in quo recitantur argumenta, quibus cōmonstrari uidetur, leges, constitutionesq; humanas repugnare libertati Christianæ, easq; in foro conscientiæ non obligare.*

Reliquum est in hoc libro aduersariorum obiecta diluere, nodosq; difficultatum & perplexitatum dissoluere. & quia hoc congrue præstare non possumus, nisi eorū argumenta repetamus, plurimaq; adijciamus, quæ uidentur scrupulos ac difficultates ingerere, congruit primum recitare argumenta quędam sophistica, quibus probari uidetur esse contra Christianam libertatem, adijcere diuinis pręceptis vllas leges humanas aut constitutiones, quæ sint obligatorię in foro conscientiæ.

1 Primum argumentum recapitulat scripturas in principio huius libri pro Christiana libertate allatas. Vbi spiritus dei, ibi libertas. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Iusto nō est lex posita, sed impijs, periuris. Spiritualis ōnia iudicat, ipse vero a nemine iudicatur. Ex his & id genus scripturis alijs uidetur consequēs esse homini iusto, qui in actibus suis spiritus sancti imperio ducitur, nō esse præscribendas vllas leges de externis rebus, de quibus Christus & Apostoli nihil præcipiunt. Præterea minor atq; infirmior est lex humana, q̄ lex diuina veteris testamenti secundum cęremonialia & iudicialia pręcepta, sed lex diuina secundū illa præcepta non ligat hominem iam liberum Christiana fide in charitate. Videtur ergo vnumquemq; Christianū, iam factum adoptionis filium, ac liberum a præceptis iudicialibus veteris legis, non posse constringi vlla lege aut constitutione humana, obligante transgressorem sub poena pec

pturis sacris leguntur vllas condidisse leges, aut vlla decreta. Vnde & decreta quæ dicuntur Apostolorum canones, quorum meminerunt Isidorus & Gratianus, sumpta sunt ex Apocryphis scripturis, neq; vllus antiquorum patrum illorum meminit. Doctrina euangelica si sufficiat cuilibet ad salutem, continet ergo omnia ad salutem necessaria. Atq; ita consequens videtur, potestates humanas, videlicet principes aut Pontifices, non posse nouas leges condere, aut instituere obligantes sub reatu æterni supplicij.

Tertium argumentum. Reatus æterni supplicij est quid supra tribunal humanæ potestatis, non de foro mortalis hominis, sed de foro solius dei immortalis. Videntur ergo ecclesiarum prælati, non habere potestatem sic obligādi sub reatu ęterni supplicij, quod neq; ipsi possunt transgressoribus inferre. Quartū argumentū. Ecclesiarū principes atq; prælati sunt, quib⁹ data est a deo potestas, nō ad onerandum miseras hominum animas, non ad laqueum & periculum animarum, sed ad populi ædificationem & vtilitatem, non possunt ergo viam, qua itur ad regnum cęlorum, facere magis difficilem, ac onerosam. Superaddere autem Christianæ legi, præceptisq; decalogi alias quasdam leges, aliaq; præcepta, quorum transgressiones sunt subditis vel laqueus, vel preiculum venialis aut mortalis culpæ, est viam dei, qua itur ad regnum cœlorum, facere magis arduam, ac onerosam, & difficilem. Vnde & ipse Christus videtur iccirco coarguisse Scribas, & Pharisæos, præsumētes populum Iudaicum alijs facticijs legibus onerarare.

Alligant, inquit, onera grauia, & importabilia, & in humeros hominum inponunt, digito autem suo nolunt mouere illa. Pharisęis item accusantib⁹ discipulos Christi, quod transgrederētur traditiones Seniorum, respōdit Christ⁹. Hypocritę bene prophetauit de vobis Esaias dicens. Populus hic labijs me honorat & cęt. Sine causa autem colunt me docētes doctrinas & mandata hominum. Matthęi. 15. Videtur igitur non esse in potestate prælatorū, Christianæ legi addere alias leges sub reatu æterni supplicij obligātes.

Quintum argumentum, Leges humanæ, si vim habeant

obligandi solum ligant secundū rationabilē intentionē prę cipientiū. Intētio autē prȩlati aut ecclesiæ prȩcipiētis videt neq̧ esse rationabilis, neq̧ ꝓdiēs secundū charitatis spūm, si velit fragiles homines positiuam legem transgredientes, obligari ad culpam, siquidem hanc possit impedire intendēs obligare illos ad solam temporalem pœnam. Vnde Papa ecclesiæ pater locum tenet Christi, qui vult omnes saluos facere, & ꝑdere neminē. Debet igitͬ benignitatē illius imitari, & gestare ī suos subditos viscera misericordię. At si nouā legē suā ipse cōstituat, cū obligatione ad mortalē culpā, quomodo subditorum saluti studet? Cur non magis habet rationem infirmitatis humanę, quæ nunc per negligentiam, nunc per fragilitatem humanam huiusmodi constitutiones pretermittit. Sextum argumentum. Superiores potestates solū sunt ordinatæ a deo, ad dirigendū & erudiendū populum rebellem naturali aut diuina lege, & ad coercendū eos, qui transgressores sunt naturalis aut diuinę legis, aut pacis, aut tranquillitatis reipublicę turbatores. Videtur ergo humana lex, aut constitutio solum esse vtilis, quando talis est, quę temporali pœna coercet eos, qui transgressores sunt diuinarum institutionum. Antecedens patet. Nam secundum scripturas, qui populo pręsidet, habet potestatē nō sup iustos, q̄diu manserint iusti, sed super improbos solum, dicente apostolo Paulo. Iusto lex nō est posita, sed adulteris, impijs & sceleratis, hoc est, lex superioris pœnam statuens transgressori diuinę legis posita est, non propter iustos, qui sua spōte, amoreq̧ iusticię faciunt ea, quę sunt diuinę legis. Sed propter rebelles inobedientes, id est, transgressores, aut naturalis, aut diuinæ legis. Lex, inquit Paulus, propter trāsgressores posita est, vt lasciuiens ętas, inquit Hieronymus, metu pœnę refrenetur. Vnde & Apostolus ad Romanos, cū dixisset, Omnis anima potestatibus sublimiorib⁹ sit subdita, tandem adiecit. Si malum feceris time, non enim sine causa gladium portat, dei enim minister est, vindex seu vltor in iram ei, qui male agit. Neq̧ videtur suffragari, quod defensores humanarum, & ecclesiasticarū potestatū, pro se adducunt verbum saluatoris dicentis. Si ecclesiam dei non au

dicerit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus, in quo praesertim loco probata videtur potestas ecclesiastica, quam habet praelatus nomine ecclesiae in populum Christianum. Nam hoc ipsum Christi verbum magis obuiare videtur.

Manifestum enim est ex cohaerentia sententiarum, verbum saluatoris acceptum esse in eo casu, vbi admonitus quispiã, seu correptᵍ, vt faciat id quod est diuinę legis, vt scilicet peccare desistat, resipiscensq́; poenitentiã agat. Tunc enim si audire noluerit, manseritq́; incorrigibilis, habendus sicut Ethnicus & Publicanus est, hoc est, a consortio Christianae ecclesiae abhorribilis & detestabilis. Saluator igitur cum nõ loquatur ibidem de obedientia pręstanda ecclesiae super positiuis legibus, aut mandatis humanis, sed de obedientia pręstanda, super faciendo aliquo opere, ad quod quisq́; diuino iure obligatur. Consequens videtur ex huiusmodi scriptura non posse concludi, eum habẽdum esse, vt Ethnicum, & Publicanum, qui non est praelato ecclesię obediens, nisi cum rebellis est pręlato, aut corripienti, aut punienti crimẽ aliquod commissum contra diuinam legem, aut pręcipiẽti aliquid, quod alias diuina lege aequũ, & iustum est. Si ergo potestas superioris in scripturis fundata solum ad erudiendum, corripiendum, corrigendum, & arguendum transgressores diuinae legis, vt & ipsi, & caeteri timorem habeant, Consequens videtur, nullam esse superioris pręceptionem, quae ad culpã obliget transgressorẽ. Sed solũ leges & constitutiones humanas tunc vtiles, & recipiendas, quando coercent temporali poena eos, q sunt trãsgressores legis Christi. Pręterea si trãsgressio quęlibet humanę legis sit culpa, consequens erit, ex abundantia humanarum legum, & constitutionum abundare & delicta, Inutile autem ecclesię, quicquid fuerit occasio mali, vnde abundant delicta in ecclesia. Expediret igitũ potius sublatas esse omnes constitutiones humanas q̃ tot multiplicatis praeceptis populum onerare.

Septimum argumentum. Cuilibet Christiano ad vitam ęternam assequendam sufficit obseruatio mandatorum decalogi. Nam adolescentulo interroganti quidnam sibi foret necessarium ad assequendam vitam aeternam, Re-

spondit Christus. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & exponens decalogi praecepta, nihil commemorat de obseruandis constitutionibus humanis, quin potius coarguit scribas & phariseos, ex. 29. ca. Esaię, vbi dicitur. Timuerunt me mandato hominum, & doctrinis, Ideo ecce ego addam, vt admirationem faciã populo huic miraculo grandi, & stupendo, Peribit enim sapiẽtia a sapiẽtib⁹ eius, & intellectus prudentium eius abscõdet. Octauum argumentum.

Lex euangelica secundum doctrinam Apostolorum ex institutione Christi, est lex libertatis, respectu legis veteris, quae respectu nouae legis, fuit lex seruitutis. Apostoli autem definierunt legem euangelij esse legem libertatis, non ex eo solummodo, quod a dominio peccati liberat, sed & propterea quod minus onerat, praeceptaque pauciora, ac leuiora habeat, quam olim habuit lex Moysi. Christus nempe appellat iugum suum suaue, & onus leue, Vnde & Apostoli in concilio congregati definiuerũt, Hominibus nõ esse imponendũ iugum praeceptorum veteris legis, propter ipsorum praeceptorum & grauitatem, & multitudinem. Quid tentatis deum, inquit Petrus, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi, actuum. 15. Et adijcitur in concilio Apostolorum. Visum est nobis & spiritui sancto, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hęc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis & cętera. Si nihil oneris vltra voluerunt imponere, noluerunt igitur imponere seruitutem, neque maiorem, neque tantam, quanta fuerit veteris legis seruitus. Quum ergo canones & decreta pontificum, leges, & constitutiones humanae sint multo grauiores & plures, quam praecepta veteris legis, consequens videtur praelatos ecclesię non bene agere, adijcientes legi euangelicae tantam humanarum legum & constitutionũ multitudinẽ. Sic & venerabilis Augustinus suo sęculo attendens graue onus humanarum traditionum, eos qui huiuscemodi traditionibus comprimebant populum, arguit ad inquisitiones Ianuarij. Ipsam, inquit, religionem nostram, quam dei

misericordia manifestissimis, & paucissimis celebrationum sacramētis voluit esse liberam, seruilibus q̄dā premūt oneribus, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subijciuntur. Si suo tempore dolebat Augustinus, quid hac nostra tempestate, inquit Gerson, dixisset, vbi per varietatem temporum, incredibilis accessit humanarum præsumptionum varietas, in libro de vita spirituali animæ. Præterea lex euangelij ab apostolo Iacobo, vocatur lex perfectæ libertatis, capite primo. Quicumq; perspexerit, inquit, in lege perfectæ libertatis, & permanserit, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus erit in facto suo. Videtur ergo per legem euangelij, Christistianos non esse subiectos legibus alijs, q̄ euangelij legibus.

Nonum argumentum. Si quælibet superiorum hominum mandata, vel instituta, tanta sint efficaciæ, vt in foro conscientiæ teneamur illis parere seu obedire, consequens erit omnem humanæ legis transgressionem esse peccatum inobedientiæ. Cum igitur omnis obedientia sit criminale peccatum, reliquum est, hominem sub homine, aut vix, aut nequaq̄ posse saluari, cum tanto tumulo mandatorum, quę prælati interdum etiam per incuriam præcipiunt. Videtur autem difficile vel omnino impossibile, interdum non præuaricari. Omnem autem inobedientiam esse criminale peccatum, videtur docere scriptura, primi Regum.15. Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatrię ē nolle acquiescere. Vnde & prima pręuaricatio damnabilis erat, quia Adam non obediebat.

Decimum argumentum. Transgressio humanæ legis nunq̄ est peccatum, nisi simul concurrat lex naturalis, aut diuina, quam demonstrat seu insinuat lex humana. Atq; ita consequens videtur transgressorem peccare, & reum fieri, non propter transgressionem pręcepti humani, sed propter transgressionem legis dei. Nam sic Gerson Cancellarius Parisieñ. lectione quarta de vita spirituali animę dicens, quod solus deus potest dare pręcepta affirmatiua, vel negatiua sub poena mortis æternæ, quia illam solam

potest ipse infligere, legislator non potest transgressorē suæ legis sub vlla pœna obligare quam ipse non potest inferre, & ideo nullus reatum, inquit, æternę mortis incurrit, nisi quatenus diuinæ legis transgressor extiterit. Ad hoc, inquit, est authoritas Aug. describentis peccatum esse factum, dictum, vel concupitum contra legem dei æternam. Lex autem humana temporalis est, & mutabilis. Pręterea nemo potestatem, inquit, habet infundere alteri gratiā, nisi solus deus, ergo nec eripere eam alteri quispiam potest, preter deum solum. Ipse solus habet claues vitæ & mortis, ipse aperit, & nemo claudit, ipse claudit & nemo aperit. Præterea nullus legislator potest inquit pręcipere interiorem actum, & ideo quantumlibet per suas leges intendat subditos fieri meliores, ac sanctiores, tales tamen fines non cadunt sub præceptis legum, sed actus solum externi, atq; ita non erit, inquit, transgressor humanæ legis, vt humanę, quę etiam & si violet cū peruersis intentionibus, ex hypocrisi vel vana gloria, non est transgressio humanæ legis, sed diuinæ. Ex eo autem quod quis plęrumq; mortaliter peccat, transgrediendo legem humanam, non sequit̄, inquit, constitutionē pure humanam, in foro conscientiæ obligare ad mortale peccatum, quemadmodum si medicus peritus dicat Petro, do tibi legem pro vita corporis tui seruanda, quam si transgressus fueris, morieris. Nō bibas vinū purum hoc triduo, hic manifestum est, inquit, medicum non habere facultatem condendi legem in foro conscientiæ obligantem sub reatu æterni supplicij, & tamen in hoc casu, ægrotus faciens contra medici pręscriptum, reus efficitur, non propter transgressionem pręcepti medici, sed propter transgressionem legis diuinæ, vel naturalis præcipientis. Nolite vos inebriari vino, Nolite vos occidere. Vnde hinc orta videtur opinio eorum, qui dicunt transgressionem humanæ legis nunq̄ esse mortale peccatum, nisi propter superioris contemptum, aut libidinem in creaturam, aut propter similem causam, quæ alias non antecedente superioris lege inducerent mortalia peccata. Item Bernardus in libro de pensatione & pręcepto, crebrius & repetitis vicibus, definit inobedientiam

non esse criminalem, nisi adsit superbię contemptus, veluti cum est contemnosa, & recalcitrans voluntas. Vnde tradēs vniuersalem regulam sic loquitur. Vniuersorum quę per se & propter se nec bona sunt, nec mala, aut diuina institutione, aut propria professione non iussa, licite qdem vtrinq; vel admittuntur, vel omittuntur. Iussa vero sine culpa non negliguntur, sine crimine non contemnūtur. Vbiq; enim culpabilis est neglectus, contemptus vero damnabilis. In mandatis vero diuinis res aliter sese habet. Nam adulteriū quocumq; fiat animo, siue ex neglectu, siue contemptu, est criminale peccatum. & infra. Quamuis omnis inobedientia sit inexcusabiliter culpabilis, nulla tamen lœtaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbię non euitat, nulla ęternaliter damnabilis, nisi quam remedium pœnitentiæ non sanat. Sed exemplis clarius elucescet, quod dicimus, si iubente superiore (vt sileam verbum mihi forte per obliuionem elabitur) reum me fateor inobedientię, sed venialiter. Si ex contemptu sciens, & deliberans sponte in verba prorupero, & rupero silentij legem, criminaliter me præuaricatorem constituo, tandem tradens illic documentum, quo dignoscamus qualem vocet inobediētiam & contemptum, citat verbum Samuelis dicentis, Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere, Non ait Samuel, nō acquiescere, sed nolle acquiescere. Neq; enim nolle obedire, idipsū est, quod non obedire, quia non obedire interdum est erroris, nonnunq; infirmitatis. Nolle vero obedire odiosę, & contumacię non ferendę.

Ex his refert ibidem Bernar. Non ergo qualiscūq; mādati prętertio criminalem facit inobediētiam, sed repugnare, & nolle obedire. Totiens autem sine crimine transgreditur, quotiens in transgressorem defuerit huiuscemodi recalcitrans, & contentiosa voluntas. Hæc Bernardus.

Vndecimum argumentum, Sumit media quib9 probari videtur, non oportere obedire vlli imperio, seu legi voluntatis humanæ. Nam sola diuina voluntas semper est recta. Humana autē volūtas errare potest & deficere, nō tenetur ergo hō obedire regulę, seu legi humanę, nisi & ipsa

 sit

sit eadem regula diuinæ voluntatis. Quisquis enim alteri obedire debet, voluntatem alterius hoc præcipientis tenetur accipere, tanq̃ regulam suæ actionis a prima iusticia indeclinabilē. Nam si a regula iusticię deuiabilis sit, iam quisq̃ formãdo se illi obediẽdo posset peccare. Pręterea cõtingit principes, prælatos nonnunq̃ esse ambitiosos, auaros, fornicarios, non pascentes gregem commissum, neq; verbo, neq; exemplo, quorum cathedrę sunt, quales Dauid pronunciauit, pestilentiæ cathedras. Pestilentiæ autẽ cathedra nõ est Christi, sed sathanæ cathedra. Fugere igitur oportet huiusmodi cathedras. Et ita videtur non esse obediẽdum præceptis eorum. Vnde Apostolus Ioannes, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nõ affert, nolite recipere eum, nec aue ei dixeritis. Et ne hoc de hæreticis solum putaretur intelligendum, videamus & de hoc scripturas innumeras, quibus præcipitur, vt separemus nos de medio hominum peccatorum, & abstrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, ab auaris, & fornicatoribus, & cæt. Beatus apostolus Paulus non modo consulit, sed & iubet vt a talibus recedamus. Denunciamus, inquit, vobis in nomine domini, vt recedatis ab oĩbus fratribus ambulantibus inordinate & cęt. Exite, inquit propheta, de medio eorũ, & separemini ab eis, & immundũ ne tetigeritis. Cęterũ in scripturis significantur prauorum sacerdotum sacrificia, & sacramenta esse immunda, & displicere deo, prouerbiorum. 15. Victimę impiorum abominabiles domino. Et Malachiæ. 1. Maledicã benedictionibus vestris. Item Esaię primo, Ne offeratis vltro sacrificium frustra, Incensum abominatio mihi, Iniqui sunt coetus vestri, calendas ṽras & solennitates ṽras odiuit anima mea, cum multiplicaueritis orationem, non exaudiã, manus enim vestræ sanguine sunt plenæ. Itẽ Esaię. 66. Facinorosus qui sacrificat mihi vitulum, quasi qui canem occidat, & qui offert thus quasi qui benedicat idolo. Item Osee nono. Sacrificia eorum quasi panis luctus, omnis qui manducabit ex illo inquinabitur. Apostolus ad Corinth. 5. prohibuit non modo sacramenta, sed nec escam sumere cum his qui criminaliter peccãt, q̃s & propheta redarguit. Si videbas,

debas, inquit fure, currebas cū eo, et cū adulteris potionē tuā ponebas, & iterū, Odiui, īquit propheta, ecclesiā malignātiū, Lauabo inter innocētes man⁹ meas, & circūdabo altare tuū dñe. Si exími⁹ ille ꝓpheta Dauid, oderit ecclesiā malorū sacerdotū, & nō introierit ad eā, Consequēs est nos debere idē facere. Amplius aūt manifestū est per illos solum remitti peccata, qui spūm sanctū habēt. Christ⁹ nēpe cū post resurrectionē discipulos mitteret, ait, Sicut misit me pr̄ & ego mitto vos, hoc cū dixisset, insufflauit, & dixit, accipite spūm sāctū, Quorū remiseritis peccata, remittūt̄ eis, et c̄. Quo i loco ostēdit eos solō posse peccata remittere, q spūm sanctū accepīrāt. Sic Argumētat̄ Cyp. Alex et Nicola⁹ papę, cęteriq; martyres, vt patet in decretis. 24. quęst. 1. ꝑ totū. Vñ Amb. in li. de poenitētia. Ius remittendi peccata recte vendicat ecclesia ea, quæ veros habet sacerdotes. Hęresis autē vendicare nō potest, quę sacerdotes dei nō habet, ligādi et soluēdi potestas veris nō falsis sacerdotib⁹ a dño tradita ē. Christ⁹ enī dicturus Apost. qrū remiseritis peccata, ꝑmisit. Accipite spūm sāctū, vt euidēter cūctis ostēderet cū, q spūm sanctū nō habet, nō posse tenere, vl' remittere. Porro spūm sanctū nemo nisi itra ecclesiā accipit, Sicut aūt extra ecclesiā nō accipit̄, ita extra ecclesiā nihil operat̄. Cū ergo remittere vl' retinere peccata, excōmunicare, vel recōciliare, opus sit spūs sancti, & virtus Christi, Consequēs videt̄, quod hi qui extra ecclesiā sunt, nō possunt neq; ligare, neq; soluere, neq; excōmunicare, neq; reconciliare. Quicūq; ab vnitate ecclesię, quæ ꝑ Petrum intelligit̄, fuerit alienus execrari potest, cōsecrare nō valet, maledicēdi vel bñdicendi potestatem minime habet. Hæc oīa vide si placet. 29. quæst. 1. ca. audiuimus. Huiusce modi argumentis vsus Cypri. in epistola ad Magnum, probat schismaticos & hæreticos, cū nō habeant spiritū sanctū, non posse vere baptizare. Et iccirco homines baptizatos ab eis, esse rebaptizādos baptismo ecclesiæ. Et in ep̄la ad Cornelíū papā. Oportet, inqt, mūdari et sanctificari prius aquam a sacerdote, vt possit baptismo suo peccata alterius abluere. Quomodo autem mūdare, aut sanctificare aquam poterit, q & ipse immūdus est, cū dominus dicit in libro numerorū.

 Omnia

Omnia quæcumque tetigerit immundus, immũda erunt, aut quomodo poterit filium spiritualem facere, qui carnalis est? dicente Ioanne, Quod factum est de carne, caro est. Aut quo modo potest remissionem peccatorum, aut spiritum sanctũ dare, qui & ipse sua peccata deponere, & spiritum sanctum habere extra ecclesiam non potest? Vnde & in prima canonica Ioannis, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis, qui enim aue illi dixerit, communicat operibus illius malignis, ergo non licet in receptione sacramentorum communicare illis. Præterea cum q baptizatur, necesse, inquit, est vngi, & accepto chrismate, id est vnctione, possit esse vnctus dei, & habere olium gratiæ, sanctificare autem non potest olei creaturam, qui nec ecclesiam habet, nec altare. Hæc Cypriani argumenta probantis apud hæreticos & schismaticos, nec esse verum altare, nec verum sacrificium, nec verum chrisma, nec veram eucharistiam, nec verum baptisma, nec potestatem remittendi peccata, sed omnia eorum sacramenta esse irrita, inania, falsa, deo exosa, non Christi, sed falsa sacramenta. Et scripturæ quibus demõstrat hoc, æque demonstrant id ipsum de sacramentis & sacrificijs omnium in ecclesia prauorũ sacerdotum, qui nec ipsi mũdi sunt, nec spiritum sanctum habẽt. Ex quibus videtur consequẽs esse, nos non posse communicare prauis & malis pontificibus, & ita videmur non obligati obedire illis. Quod & confirmari posse videtur hac ratione, Eis qui non sunt membra ecclesiæ, nõ est communicandum, vt hæreticis, schismaticis, & excommunicatis. Sed prælati perseuerantes in crimine, q non flent cum flentibus, nec gaudent cum gaudentibus, nõ sunt ecclesiæ membra. Nam & Apostolus certum tradit argumentum, quo valeamus membra internoscere. Si gaudet, inquit, vnum membrum, congaudent omnia mẽbra. Si aũt patitur vnum membrum, omnia patiuntur. Non potest igitur esse spiritualis ecclesiæ membrum, quod nullũ habet spiritualis vitæ officium. Preterea, ecclesiæ membra debent esse vnius societatis, & vnius ciuitatis, & corporis vnius, sed non potest esse vna societas, vna ciuitas, vnum corpus iusti et

sti & impij. Omnis enim iustus, est membrum in corpore Christi, & habitans in ciuitate dei, omnis autem impius est membrum in corpore diaboli, & habitans in terrena çiuitate diaboli, dicente saluatore ad impios Iudęorum pontifices, Vos ex patre diabolo estis. Quod & videtur significasse Paulus Apo. Quae societas, inquit, lucis ad tenebras? quę conuentio Christi ad Belial? Et, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et Hieremias, Quid palea cum tritico? Et videamus an ne plana sit hęc sententia Aug. lib. 1. contra Crescentium grammaticum, cap. 29. dicentis. Non existimo quemq̃ ita desipere, vt credat ad ecclesiae vnitatē ptinere eū, qui nō habet charitatem. Pontifices igitur fornicarij, auari, ebriosi, cum non habeant charitatem, non videntur esse ecclesiae membra, & ita nec ecclesię capita, quibus teneamur obedire. Postremum Paulus Apost. ad Hebrae. iubens, vt praepositis obediamus, & subiecti simus, causam adijcit, Ipsi enim, inquit, peruigilant, tanq̃ rationem pro animabus vrīs reddituri. Sed in huiuscemodi pręceptis, quae causam habēt, cessante causa, cessat & effectus, seu vis obligationis. Videmur ergo non obligati obedire praepositis, qui semetipsos pascentes, nullum impendunt pastoralis curae officiū. Vñ & tales praelati, non faciunt fructus beneficij suos, cum beneficium temporalium fructuum detur propter spirituale officium. Idem quoq; videtur posse concludi, de obsequijs, vectigalibus soluendis principibus, qui curam non gerunt pacis & trāquillitatis in repub. Duodecimū argumentū.

Contingit ecclesiarū praelatos, principes, & potestates saeculares ad principatus, ad dignitates ascendere, nō vocatos inspiratione diuina, nec missos a deo, sed seipsos ex ambitione intendere, & ingerere ex auaritia, & dominandi libidine, quales contingit esse praelatos huius saeculi, q ambiūt dignitates, non vt prosint, sed vt pręsint, nō vt pascāt, sed vt pascant, quales describit Oseas ꝓpheta, Ipsi regnauerūt, sed non ex me, principes extiterūt, & nō misi illos, vbi trāslatio .70. habet, Ex semetipsis regnauerunt, & nō ꝑ me principes extiterunt. Sed pręlati tales nō vocati a deo, tanq̃ Aaron, semet ipsos ex auaritia, et dominādi libidine ingerētes, nō sūt

veri prælati, neq; veri pastores. Nā vt ex superioribus patet, pastoralis cura descēdit secundū successiōis seriē a Christo p Apostolos ad vnumquemq;. Cū ergo videamus nonnullos in ecclesia ad prælaturas sic ascendere, consequens videtur, nos non oportere obedire illis, tanq̄ veris prælatis.

Argumentū decimumtertium, sumptū ex doctrina Aug. .19. de ciuitate dei, quo probari videt̄ Christianū inter gētes cōmorantē, nō oportere obedire legibus gentiū. Nam inter gentes absq; fide in Christum, neq; vllum ius verū, neq; vlla iustitia vera potest esse. Quod enim iure fit, iuste fit. Vbi autē iustitia nō est, ibi & lex neq; iusta esse potest, neq; vtilis, sed apud nationes gentiliū nō est vera iustitia. Hęc nempe, vt inquit Aug, est virtus sua cuiq; tribuēs. In gentibus aūt a fide Christi alienis, nulla, vt inqt Aug. ē virt⁹, quæ cuiq; sua distribuit. Neq; enim cuiq; suum distribuit, qui seipsum deo vero, a quo fact⁹ ē, tollit, & malignis spiritibus subdit, atq; seruit. 19 de ciuitate dei. Lex igitur apud eos nulla videt̄ esse iusta, sed q̄ neq; sit vtilis, patet, quia nihil est vere vtile, nisi quod ad veri boni consequutionem potest conducere. Quod vero ad hoc non confert, nec ipsum vtile est, nec eius adeptio lucrum. Ex hæc videtur esse resolutio Augu. 19. de ciuitate dei, ca. 21. & sequentibus, docētis apud Rom. a vera fide alienos, non fuisse neq; veram remp. neq; verum cœtum hominum iuris consensu, & vtilitatis communione sociatū, quia veri iuris, & veræ vtilitatis consensus geri non potest sine iustitia. Hæc & id genus alia, sunt argumenta, quibus commonstrari videtur populum per libertatem Christianā prorsus esse liberum & immunem a lege humana.

Caput secundū, in quo pro supra dictorū argumentorū solutionibus ex superiori libro generalia quædam recapitulantur.

Reliquū est iam, vt cōmonstremus argumenta supradicta prorsus esse lubrica, nullius roboris aut efficaciæ ex scripturis sacris perperam intellectis, cōficta ab hęreticis, q sub mellito Christianæ libertatis noīe aspernant̄ omnem omniū ętatum & venerandorū patrum antiquitatem, cōfingentes falsissimas & iam olim reprobatas, aut nouas sacræ scri-

scripturarũ interpretatiões. Quæ aũt sint absurda, & quã absona horũ dogmata, poterimus attendere, si primũ cõsideremus ex supra dictis, quæ sit Christiana seu euangelica libertas in scripturis sacris cõmendata, ad quã recte intelligendã semper oportet præ oculis habere indubitatã catholicę fidei regulã, omnem videlicet hominẽ ex transgressore Adã ppagatum, iusto dei iudicio esse regno cœlorũ spoliatũ, nasci peccati seruum, filiũ irę, vinculo dãnatiõis & mortis ęternę obstrictũ, qui si permitteretur viuere, vt vellet in oẽ genus vitiorum pręceps iret, diuinæ autem bonitatis misericordia nolẽs cõtinere, in ira miserationes suas prouidit nobis Iesum saluatorem, qui ab his malis liberaret genus humanũ, & restitueret nobis in eum credentibus vitã æternam, quã in Adã pdideramus oẽs. Atq; ita libertas hęc per Christum nobis impensa, accipienda est, non corporalis libertas, quæ est ab incõmodis huius corporalis vitæ, aut ab obedientia subiectionis debitę superioribus magistratibus, principibus, parentibus, & pontificibus huius sęculi, sed est spiritualis, qua liberamur ex ore leonis, & tyrannide vitiorum, a captiuitate dęmoniorum, a vinculo damnationis, mortisq; æternę, a volũtate peccandi, vt deinceps viuat in charitate ordinata, debitum videlicet seruans ordinem erga deum, erga parẽtes, prępositos, & superiores potestates in rep. a deo ordinatas erga æquales & inferiores, singulis non inuitus, aut coactus metu, sed ex voluntario & spontaneo amore deinceps vitã suã agat in Christo Iesu, debitũ tribuẽs vnicuiq; secũdũ psonarũ cõditionem & qualitatem, cui obedientiã obedientiã, cui reuerentiã reuerentiã, cui honorẽ honorẽ, cui timorẽ timorem, cui tributũ tributũ, cui vectigal. Hęc est plana Pauli Apostoli doctrina multis in locis. Ad Rom. 13. cum dixisset, Qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, & idcirco nos oportere subditos esse superiori potestati, non solum propter iram seu vindictam pręsentis vitę, sed & propter cõscientiã, mox cõcludit, Reddite ergo singulis debita, vt tributũ, vectigal, honorẽ, & nemini quicquã debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Liberati a peccato, serui estis facti iusticiæ, vt non secundum carnem, sed secũdum legẽ spiritus vitæ ambuletis.

Catholicæ fidei regula.

Libertas Christiana, quæ sit.

Itē ad Ephesios, item & ad discipulum suum Titum episcopum, edocens quemadmodum erudire suum gregem quisque debeat, & quemadmodū erga alterum sese habere oporteat, sua cuique prçcepta constituit, filijs, seruis, vxoribus, plebi, insuper & omni populo, rursus episcopis, parentibus, dominis, maritis, regibus, & principibus. Filijs, inque, vt parentibus suis honorem tribuant, & obediant, parentibus autem, ne filios ad iracundiam prouocent, sed erudiāt, ac doceāt. Seruis, vt subditi sint dominis in omnibus, non contradicentes, non fraudantes. Dominis autem ne sint amari & iracūdi ad seruos suos, considerentque quod suorum & illorum dominus in cœlis est. Vxoribus, vt maritis suis obediāt, & subijciantur sicut dominis, quoniam vir caput est mulieris, cui & dictū est. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Maritis vt diligant vxores suas, plebi insuper & omni populo vt subditi sint, & obediāt principibus & potestatibus, & vt de medio auferant, ac interdum tolerent secumque viuere sināt inutilia membra, ne dum hçc prçscindantur, periclitetur corpus ecclesiæ. Hçc est tranquillitas ordinis membrorū corporis Christi, quod est ecclesia, quem si sustuleris a repub. mox erūt oīa confusa & turbata, ac seditiōis plena. Apost. in epistola ad Rom. postque in cap. 12. mandauerat esse sectandā cælestis iusticiç legē, quç est cœlestis & charitatis diuinæ, mox in principio ca. 13. iubet etiā præsentis iusticiç legem custodiri, quç, vt inquit Ambrosius, nisi fuerit obseruata, lex cœlestis iusticiç custodiri non potest. Lex enim prçsentis iusticiç quasi pçdagogus quidā est, paruulos imbuēs. Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus sit subdita. Et ne quis putaret hāc subiectionem non esse diuinitus constitutam, & huiusmodi potestatum leges atque mandata esse quasi humana quçdam commenta, aut parui momenti, cōtinuo adiecit, non est enī potestas nisi a deo, itaque qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Et ad commonstrandum, quod resistens efficiatur damnationis reus, mox sequutus aperuit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. tandem inferens. Ideoque subditi estote non propter iram, sed & propter conscientiam hoc est, vt inquit Ambrosius

Doctrina Apostoli Pauli docētis quonā pacto quisque sese erga alterum habere debeat.

stus, non solum propter pœnam pręsentis vitę fugiẽdam, sed & propter futurum iudicium. Vnde Hieronymus in commentarijs tractans verbum Apostoli ad Titũ dicentis. Admone illos, scilicet credentes, vt principibus & potestatibus sint subditi & obediant ad oẽ opus bonum parati. Hoc, inquit, pręceptum puto editum propter Iudã quendam Galilęum, qui plurimos habebat sectatores, cuius in actis Apostolorum fit mentio, qui dicebat nullum debere dominum vocari, nisi solum deum, & eos qui decimas deo darent, non debere tributa dare Cęsari. Hæc hęresis, inquit Hieronymus, in tantum creuerat vt etiam pharisęorum et multam partem populi cõturbaret, ita vt ad dominũ quoque saluatorẽ hęc quęstio inferretur, Licet censum dare cæsari, an non? Quibus dominus respondens ait, Reddite quæ sunt cæsaris cęsari, & quę sunt dei deo, Cui responsioni Paulus congruens docet Christianos debere esse subiectos, ac obedientes huius sęculi potestatibus, & principibus. Hactenus Hieronym⁹, manifeste hæresim appellãs errorem eorũ, q dicunt Christianos nõ debere subijci, aut obedire humanę potestati. Vñ & Paul. ipse agnouit tribunal Cęsaris, respondens Festo iudici, coram tribunali, Cęsaris inquit sto, ibi oportet me iudicari, Cęsarem appello, cui Festus. Cæsarẽ apellasti, ad cęsarẽ ibis, actuũ. 25. Denique & ipse Christus agnouit potestatem Pilato esse datã desuper. Patebunt autẽ singula in solutionibus argumentorum latius.

Hæresis ãtiqua docens non esse obedìẽdũ principibus.

¶ *Caput tertium, in quo ponuntur supra dictorum argumentorum solutiones.*

AD primũ argumentũ recapitulans scripturas in principio li. primi ꝓ Christiana libertate adductas, satis patet responsio ex supradictis: Christum videlicet sua morte non exemisse populum in se credentem, neque a legibus canonicis, neque ab ecclesię præceptis, neque a parentum, superiorũque mandatis, neque a superiorum potestatum iurisdictionibus, quemadmodum Lutherus impie desipit, adferens scripturę sacrę testimonia, vbi spiritus domini, ibi libertas,

interpretans, supple, a legibus humanis. Item, Christus si vos liberauerit, vere liberi eritis, supple a legibus, & ab obedientia parentum, a subiectione præpositorum ecclesiæ, & superiorum potestatum. Si huiuscemodi scripturæ hoc pacto essent intelligendæ, ipse Paulus, & denicp ipse Christus in suis doctrinis sibiipsis non constarent. Nam & ipse Paulus iubet ex ore domini, Obedite præpositis vestris. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita. Et reliqua multa in superioribus adducta, quę nō Apollinis, nō ethnicorum philosophorum, sed diuini spiritus verissima sunt oracula. Intelliguntur igitur scripturæ de liberate, quia Christus nos liberauit a dominio peccati & diaboli, ab æterna morte, a spiritu seruitutis in timore, a iugo ceremoniarū carnalium operum veteris legis, vt sic liberati deinceps quasi liberi, id est vltro & ex animo obediamus legi iusticię, & iuxta Pauli monita non habeamus libertatem euangelicam, tanq̄ velamen quoddam maliciæ, qua viuamus pro nostris desiderijs, sed ita demū arbitremur nos esse liberos, vt credamus hanc libertatem esse humilem, & liberam quandā seruitutē iusticię Iesu Christi iuxta illud Apostoli. Liberati a peccato serui facti estis iusticiæ, Iusticię inq̄, qua ex fide in Iesū ea quę legis sunt facimus deo, parentibus, & fratribus debitum honorem impendentes ac obedientiam, scientes quidē nos in hac vita liberatos a damnationis vinculo, & a voluntate permanendi in peccato, nondum autē esse securos, nondum plene liberos a periculis, ab insidijs, donec liberati fuerimus de corpore mortis huius. Ad verbum Apostoli primę ad Corinthios secundo, dicentis. Spiritualis iudicat oīa & ipse a nemine iudicatur. Respondeo.

Libertas Christiana, de qua loquuntur scripturæ.

Ex verbo illo non esse consequens spiritualem non debere viuere secundum legem, aut non esse subiectum legi, sed econtrario potius. Cum enim secundum iusticię legem viuat a nemine iudicandus est tanq̄ transgressor legis, verū hæc solutio ad hominem. Pro intellectu sententiæ Pauli sciendum, quod ipse spiritualem hominem ibidem contra carnalem distinguit, appellans eum spiritualem, qui habet legē spiritus cœlestis, qui renouat sensus hominis internos, ex

veteris

veteris Adę carnali vita, intellectum lumine fidei illustrās, affectum charitate inflammans, quibus fit, vt de singulis ad cœlestem vitam assequendam pertinentibus rectum habeat iudicium, discernens spiritualia a carnalibus. Ipse autem spiritualis a nemine, id est, a nullo homine carnali recte iudicatur. Nam animalis homo seu carnalis, id est, carnalibus affectus & deditus, solum iudicat bonum, quod carnem delectat, quodq; secundum corporalem vitam iucundū est, non percipiens ea quæ sunt spiritus dei. Ea vero quę stulta sunt & huius mundi vana magnifacit, & cum ipse stultus in via sua ambulet, omnes quoq; stultos, vt inquit sapiens, ęstimat Deinde neq; etiam ab homine spirituali, spiritualis homo iudicatur, nisi ex his, quę foris apparent, ex quibus tamen non potest diiudicare, qualis in oculis dei futurus sit, cum nemo sciat quid intus agatur, aut fiat in homine præter spiritum domini. Quamuis itaq; spiritualis omnia iudicet, non tamen iudicat de rationibus occultæ legis, seu voluntatis iudiciorum dei. Sic Augustinus in.13. libro confessionum, & in libro de vera religione interpretatur Apostolum dicens, spirituales homines, siue qui præsunt, inquit, siue qui obtemperāt, spiritulem hominem iudicant, nō autem iudicant de lege ęterna, secundum quam iudicant omnia, neq; de cognitionibus spiritualibus, quę lucent in firmamēto, quę & scripta sūt in libro vitæ, de illis enim nemo potest iudicare. Sicuti de his temporalibus legibus, q̄q̄ homines iudicent, cum eas instituun, ttamen cum fuerint institutæ, atq; firmatę non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen talium legum, si vir bonus est & sapiens consulet illam ipsam legem ęternam, vt quid sit pro tempore iubendum, quid vitandum, discernat secūdū immutabiles regulas illius legis, de qua nulli animę iudicare datū est. Neq; item de carnalibus hominibus, qui adhuc foris sunt iudicat spiritualis, quasi discernens distinctionem spiritualium a carnalibus, qui in solius dei sapientia noti sunt. Ignorans enim quis venturus sit in dulcedinem diuinæ grę, & qs in ppetua ipietatis amaritudine sit remāsur⁹, solū iudicat & apꝓbat qđ i opibus moribusq; fideliū rectū,

Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine iudicatur.

 improbat

Improbat autem quod perperam inuenerit. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem habet corrigēdi. Hactenus Aug. doctrina, ex qua plane vides Pauli scripturam nihil prorsus facere contra maiestatem legis humanæ. Ceterum Paulus cum dicit, iusto non est lex posita, intelligit, non quod iustus viuere possit, aut debeat sine lege, sed quod non est posita, id est non est imposita ad coercendum illum. Imposita vero impijs ad coercendum eos, sicuti in superioribus diximus. Iusto non est lex posita, id est, imposita vt dominatrix, quia iustus non est seruus legis, faciēs opera legis perinde atq; seruus subiectus domino, præcepta domini inuitus seruans formidine pœnę, hanc sententiam insinuat, quæ sequitur clausula, sed iniustis & adulteris. Iustus igitur dominus est legis, ea legitime vtens. Impius autem seruus est legis ad opera legis coactus metu.

Iusto non est lex posita.

Ad confirmationem allatam in argumento primo, qua dicitur. Minor atq; infirmior est lex humana, q̄ lex diuina veteris testamēti. Respōdeo priorē partē antecedētis verā esse pro tempore, quo lex diuina vet ris testamenti suam habebat vim, seu efficaciam obligandi, tum enim lex humana infirmior erat, quippe quę tolli poterat per humanam autoritatem per quam & condita erat. Lex autem diuina pro tēpore illo per humanam potestatem auferri non poterat, quæ tñ iusta ratione per Christi aduentum propterea desijt esse, quod opera illa lege præcepta erant vmbrę, & figurę Christi tū futuri, & ecclesiæ ipsius. Nō solum verba prophetarū sed & facta & gesta, sacrificia ceremoniæq; atq; iudicia fuerunt prophetica signa eorū quæ tum futura erant in Christo rege, & in regno seu in ecclesia illius, atq; ita non est simile de pręceptis illis veteri populo in signum datis, & de pręceptis humanis superiorū potestatū, qb⁹ etiā nūc ex diuina lege hō teneť obedire, quēadmodū lōge lateq; demōstrauim⁹.

Lex humana infirmior lege Moysi.

Et ex eodē fūdamēto patet solutio ad cōfirmationē eiusdē argumēti. 2. Nā lex vet⁹ diciť pędagog⁹ ad Christū ducēs, nō propterea solum quod coerceat rudis populi petulantiam, sed & alia etiam ratione, quod videlicet Christum figuraret futurum, quia igitur Christo iam dato & reuelato, ea quę lex hac

Lex Moysi qua ratione dicitur pædagogus.

hac in parte futura cecinit, sunt adimpleta, ideo & ipsa iam desijt esse, quemadmodum & Apostolus signanter ait ibidem. Lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui repromiserat dicens, scilicet in semine tuo benedicentur omnes gentes, vnde quemadmodum populus ad veterem legem pertinens erat rudis, lasciuiens, & carnalis, sola temporalia diligens. & ideo pædagogo quodam coercendus, donec veniret ad legitimum capiendæ hereditatis tempus, quo adueniente recessit pædagogus. Sic & in lege noua etiam populus quidam sacramento fidei coagulatus ecclesiæ est rudis, carnalis, petulans, temporalia diligens, idcirco & nunc etiam illi populo tanquam pertinenti ad veterem legem est opus legibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus illius refrenetur audacia, & id quidem, vel vt ad fidē perueniat, operātē per dilectionē, vel vt tuta sit iter īpbos iustorū vita. Insuper & sunt iusti plęrique adhuc imperfecti, & ad vitia procliues, quibus opus est directionibus quibusdam, ceu pædagogis, quibus foueantur, roborentur, & teneantur in fide. Proinde & leges positiuæ propter transgressionem etiam nunc euangelio Christi superadditæ constitutiones sunt vtiles & necessariæ in ecclesia, quamuis illę sint omnino inutiles, non seruandæ, quarum opera sunt ad figurandum Christum & regnum eius futurum data, quemadmodum scriptura prophetica enuncians Christum futurum iam est adimpleta, & ideo ipsa in se falsa iam non amplius ligat ad credendum illud esse futurum, quod futurum enunciat, veluti quod dicitur. Egredietur virga de radice Iesse, ecce virgo concipiet, & cætera, Ita præceptum veteris legis præcipiens opus aliquod tanquam signum & figuram Christi futuri iam est adimpletum, & ideo lex illa non amplius ligat ad opus illud faciendum, veluti præceptum de esu agni pascalis, de decimaquarta, & de sanguine super postes aspergendo, & de azymis panibus, Exodi duodecimo. Erubescat igitur Iudæus infelix, & consideret se iam dudū post Christum crucifixum non posse legem implere subuersa Hierusalē & templo, vsque ad cineres dissipato, altari quoque omnino destructo, vniuersa Iudęorum republica euersa,

Præcepta Moysi cur desierunt esse, & non præcepta humana.

atq; i omnem terram dispersa sub tributo, quibus fit vt nūc compleri non possint multa quę in lege dicuntur, veluti sūt. Ter in anno apparebit omne masculinū in cōspectu domini dei tui, Exodi. 23. in loco illo quem elegerit dominus, cōferetis holocausta, hostias, victimas, Deuteronomij. 12.

Solutio argumenti secundi.

Ad secundum argumentum patet responsio ex supradictis, nam lex euangelij est vtiq; sufficiens ad salutem, sed hęc docet, vt vocem humanam audiamus iubentem, aut prohibentem. Atq; ita doctrina euangelij, q̄uis sufficienter nos doceat & demōstret omnia quę sunt ad salutē necessaria, nō tamen inde consequens est non oportere obedire rationabilibus superiorū mandatis. Nam & illis esse obediendum docet lex euangelica, pręcipiens & ecclesiam esse audiēdam, & honorandos esse parentes, & obediendum præpositis, & faciendum esse ea quæ dicunt sedentes in cathedra Moysi, cui succedit cathedra Petri decernens & filios parentibus non obedientes vna cū susurronibus, & detractoribus esse morte dignos, & eos, qui ecclesię noluerunt obedire, habendos sicut Ethnicos, & Publicanos, & eos, qui propositos seu pōtifices spernunt, Christum spernere, & eos qui resistunt potestati, damnationem sibi acquirere. Ex superioribus patet omnes ecclesiasticos patres in huiuscemodi, similibusq; scripturis semper intellexisse prælatis & pontificibus esse obediendum & ecclesię pontifices tanq; parentes esse suscipiendos, de quo sic loquitur Ignatius ad ecclesiam, quę est i Trallis. Episcopo subditi estote sicut domino, presbyteris sicut Iesu Christi discipulis, diaconos oportet oīmodo placere episcopo, non enim cibo & potu sunt ministri, sed ministri sunt ecclesię dei ministrantes episcopo sicut Christus patri. Quemadmodum sanctus Stephanus beatissimo Iacobo, Timotheus & Linus, Paulo, Anacletus & Clemēs Petro. At dices, nō tales sūt pōtifices hui⁹ tpis quales Petrus, Iacobus, & Paulus. Respōdet saluator, quę dicūt facite, secūdū opa eorū, nolite facere. Christus igit̄ Matthęi vltimo cū iubet Apost. vt doceāt gētes, quęcūq; ipse mādauerat eis, satis etiā docet seruāda esse mādata parētū & superiorū, sigdē et

his

his ipse pcepit obediēdū esse. Et ita Apostoli nō addiderūt prēceptis decalogi noua prēcepta, sic vt augerenť nūerus pceptorū decalogi & fierēt. 11. vl. 12. prēcepta. Nā prēceptū vnū est, q̄ iubemur honorare parētes & obedire prēlatis, opa aūt i qb⁹ esset obediēdū vltra eā q̄ diuina lex prēcepit relīqt pru dētię ac discretiōi eorū q hñt iuigilare & curā gerere toti⁹ gregis, qb⁹ data ē potestas ordinādi & disponēdi ea q̄ sūt ad ædificationē toti⁹ ecclesię, quibus & dicitur. Attēdite vobis & vniuerso gregi, in quos posuit vos spiritus sāctus episcopos .i. speculatores, regere ecclesiā, quā acquisiuit sāguie suo. Apostoli ergo auctoritate diuina iā cōstituti ecclesię patres, ac pastores, potestatē habent prēcipiēdi, rationabilesq; leges suggerēte charitate statuēdi ad custodiā fidei eiusdē ecclesię cōtra turbātes Christianā rēpublicā, cōtra lupos & hostes q̄ci die isurgētes, quēadmodū rex aut pfectus ciuitatis p cōditione tpm & qualitate psonarū leges statuit ad custodiā regni aut ciuitatis. Vñ & ipse Paul⁹ explicat cōstitutiōes quasdā ad regimē ecclesiæ spectantes, quas non designauit euangelicus codex, videlicet mulierem docere non permitto, nudo capite vir oret in ecclesia, mulier autē velato, Oportet episcopū esse vnius vxoris virum. Et Timotheo præcipit, Constitue per ciuitates presbyteros. Item in eucharistiæ ritu iubet eos qui volunt eucharistiam manducare, debere inuicem expectare, cæteraq; id genus alia, adijciens sese & alia quædam de ritu huius sacramenti ordinaturum. Cætera inquit, cum venero disponam. Ecclesiæ institutiones inquit Bernardus, inuentæ sunt, non quia aliter viuere non licet, sed quia ita magis expedit ad lucrum & custodiā charitatis, & q̄diu charitati militant, immobiliter sunt fixa & mutari nec ab ipsis quidē prępositis sine offensa possūt, si vero talis emergat casus, in quo pro causis, locis, & personis contingat huiuscemodi preceptorum obseruantiam, charitati non solū non posse prodesse, sed & obesse, obligatio legis intelligitur esse ad tempus suspensa, nam iniquum proculdubio foret, si statuta pro sola charitate contra charitatem tenerentur.

In dubijs vero an charitati prosint dispensatio concedi tur per hoīes canonica electione succedētes patrib⁹, q legē,

aut præceptum constituerunt. Ad secundum argumentum respondet Augustinus tractatu.98. super Ioannem docens aliud esse euangelizare pluſq̃ accepistis, aliud euangelizare p̃terq̃ quod accepistis. Nã euãgelizare præterq̃ quod accepistis est pretergredi fidei regulã, & recedere de via euangelij semel per Apostolos prædicata, non ait Apostolꝰ pluſq̃ accepistis, sed p̃ter id quod accepistis, nã si id diceret, ipse sibi p̄iudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret ea, quæ eorũ fidei defuerunt. Neq; enim Galatæ, ad quos loquebatur Apostolus forsitan omnia fidei mysteria acceperant distinctim, & explicite. Euãgelizare autẽ præterq̃ quod Apostoli euangelizauerunt est prædicare alienum seu cõtrarium doctrinæ semel ab Apostolis prædicatæ, & hanc esse Apostoli sententiam, patet ex antedẽtibus sententijs contra Galatas, qui iam in aliud transierant euangelium, existimãtes circumcisionem, & alia veteris legis sacramenta esse bona & ad salutem vtilia. Prædicare autem obediendum esse mandatis & constitutionibus prelatorum non est predicare alienũ, aut contrariũ euangelio, sed cõformiter Paulo, qui docet oportere nos esse subiectos præpositis, & potestatibus sublimioribus. Ad confirmationem in secundo argumento ex verbo domini in capite. 12. Deute, dicentis, quod ego præcipio tibi, hoc tãtum facito, nec addas quicq̃, nec minuas. Respondeo illius scripturæ sententiam patere ex sententijs coherentibus, id est antecedentibus, & cõsequentibus, ex quibus liquidum esse potest, scripturam ibidem loqui de iudicijs & ceremonijs datis filijs Israhel in hostijs & oblationibus & ritibus colendi dominum, quæ data erant populo, vt vmbræ, tunc futurorum, & ad cauendum tã idololatriam, q̃ & ritus ac sacrificia gentilium offerentiũ filios suos dæmonijs, comburentes illos igni, vnde premisit, Quando perdiderit dominus deus tuus ante faciẽ tuam gẽtes, ad quas ingredieris possidendas, caue ne requiras ceremonias earum dicẽs, sicut coluerunt gentes istę deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter domino deo tuo, sug montes excelsos, subter omne lignum frondosum, sed ad locum, quem elegerit dominus deus tuus venies, & offeres in

Quod ego præcipio tibi hoc tantũ facito.

loco illo holocausta, victimas, decimas, & primitias, & ad templum & ad altare in Hierusalem. Voluit ergo dñs āputare occasionē sacrificādi idolis, & significare extra Hierusalem, id est, extra ecclesiam dei non esse ius veri sacrificij, neq; altare, neq; sacerdotium, omnes abhominationes, quas auersatur dominus fecerunt diis suis offerentes filios & filias, & igni comburentes, quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicq̄, nec minuas. Vbi eñ dicit. Hoc tantum facito domino, manifeste insinuat se loqui de hostijs, ceremonijs domino sacrificandis, & hæc non aliter facienda esse, quam dñs ipse præceperit, neq; præceptis domini quicq; esse adijciendum, aut ab eis diminuendum; sed non inde cōsequens erat, quin filij israhel debebant etiā temporibus illis obedire parentibus, & prælatis in cæteris operibus, quæ erant, vel obsequia ipsis parentibus exigentibus debita, vel alia opera quæuis ad luctum, & custodiam aut charitatis, aut religionis, aut communis status reipublicæ pro loco & tempore impēdenda. Neq; rursus consequēs est, quin filij Israel etiā vouere poterant ea, quę erant supererogationis & se facere obligatos ad aliqd, ad quod alias diuino pręcepto nō erāt obligati. Nam & in eodem cap. dicitur, Omnia quę sponte offerre volueris sanctificaueris & vouēris tolles, & venies ad locum quem elegerit dominus, & offeres super altare domini dei tui, vnde præfectus curæ & regimni aliorum pro loco & tempore statuens, aut iubens aliquid, facit quidē suboriri obligationem nouam in altero ad faciendum opus ad quod prius non erat aliquo præceptorum decalogi obligatus, nequaq; tamen nouum pręceptum addit præceptis decalogi, aut euāgelij. Si quis autem esum carnium, possessionum proprietates, nuptias, cæteraue opera, quæ in euangelijs leguntur Christianis concessa, diceret esse prohibita a deo, is legi euangelicæ, præceptisq; decalogi adijceret leges nouas, transiretq; in aliud euāgelium, euāgelizās aliter q̄ Christus docuit euangelizādum esse. Qui autem euangelizat Christianos oportere obedire parentibus, & præpositis, & interdum propter votū aut superioris pręceptum oportere etiam abstinere ab his, quę alioquin iure
 diui

diuino in se sunt licita, is nō aliud euangeliū docet, neq; aliter, sed quēadmodū Christus & Apostoli docuerunt, euāgelizat. Christ⁹ eni & Apostoli docuerūt oportere obedire parētibus & prælatis, & oportere nos nō facere irritū, qđ pmisimus dño deo nostro. Quod vltra in argumento assumit, neq; Petrū, neq; Paulū vllas condidisse leges positiuas aut decreta, patet ex supra dictis esse falsissimū, & ex patribus, q fuerūt vicinissimi Apostolorū tpibus, & ex ipsis Apostolorū canonibus, quorū liber, tāetsi a Gelasio iter apocrypha deputet, ꝑpterea forsitā, ꝙ vel ille liber sic intitulat⁹, prēter Apostolorū canones cōtineat alia quędā suspecta, vel ꝙ canones illi nō fuerint sic per Apostolos distincte in vnū collecti, tñ plurima in illis fuisse recepta in vsum sub Apostolorū tpib⁹ & maxima ex parte, aut explicite, aut tacite, vel in scripturis canonicis designata, vel ab ītio ecclesiæ semp obseruata manifestū esse poterit, considerātibus ea, quę illic cōstituunt, veluti quod nō possit esse neq; episcopus, neq; presbyter, neq; ex numero eorū, q sacro ministerio deseruiunt, si qs post susceptū baptisma secundis fuerit nuptijs copulatus, aut concubinam acceperit aut meretricē, aut ancillā, aut si homicida fuerit, aut suiipsius castrator, vel alterius sui membri amputator, secus si p insidias, aut p hoīm psecutiones sit fact⁹ eunuchus, vel si talis sit natus; sic eni si dignus est, episcopus efficitur, Itē ꝙ episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinetur. Presbyter vero & diaconus ab vno episcopo. & ꝙ sacerdos in sacrificio altaris, pro pane & vino aliud offerēs, deponat, & ꝙ oblatiões, quæ a populo fiunt in domū episcopi dirigant, q cęteris episcopis & diaconis diuidat, & quod episcopus & presbyter non assumat sæculares curas, neq; repudiet propriā vxorem, quod si repudiauerit, excommunicet, si in excommunicatione perseuerauerit, deponatur. neq; sanctū pascha ante vernale equinoctiū celebret, neq; cū excōmunicato simul oret, neq; alienā parochiam peruadat, neq; propriam relinquat, neq; fideiussionibus aut vsuris, aut aleis deseruiat, neq; in officio sacerdotali perseueret, sed destituat, si fuerit deprehensus, aut periurus, aut fornicarius, aut fur, aut percussor, aut obtinens dignitatem per pecuniā, vel per in-

Canones Apostolorum.

structionem a sæculari potestate, aut contemptor episcopi sui, aut erector alterius altaris, populum segregans, aut extra terminos suæ parochiæ ac diocesis ministrās ordines, & quod omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & quod presbyteri diaconi nihil agere tentent præter consensum episcopi, qui & res ecclesiæ in sua omnino habeat potestate, quas & dispenset, non parentibus, sed pauperibus. Quod si pauperes sint parentes, ipsis tanquam pauperibus dispenset, quod si res habeat proprias, de proprijs illis relinquat moriēs, quibus voluerit, vt vxori, filijs, propinquis, aut seruis, sed caueat ne huius prætextu aut occasione res ecclesię aut depredent̄ aut proscribant̄. Hactenus ex Apostolorum canonib⁹ assumpta dogmata. Huiuscemodi autem fuisse ab initio custodita, manifestum erit legentibus epistolas eorum, qui primi post Christum fuerunt fidei defensores, etiam Apostolis quibusdam adhuc viuentibus, quales fuerunt primi ratione ecclesiæ pontifices Clemens, Anacletus, Euarist⁹, Alexander, Victor Seuerin⁹, & reliq̄ q passim cō memorāt ea quæ citāt Apostolorum statuta. Verū quidē ē Eusebium, Hieronymum, cæterosq; patres disputationem Petri, quę dicit̄ Clemētis, itē & epistolas quasdā attributas Clementi inter apocrypha supputant propterea, quod eorū scripta non sunt, quorum nominibus inscribuntur. Nec vllus, inquit Esebius, scriptorum veterum vti eorum testimonijs inuenitur. Sed nihilominus ex eisdem apocryphis licet conijcere quod talis fuerit antiquus ecclesiæ status, qualem & illam tradidit fuisse veneranda patrum antiquitas.

Et ita dicendum est de Apostolorum canonibus, de quibus & Isidorus scribit, dicens, Canones qui dicuntur Apostolorum, quia eosdem nec sedes Apostolica recepit, nec sancti patres illis assensum prębuerūt, ꝓpterea quod ab hęreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamuis in eis vtilia inueniantur, tamen ab authoritate canonica sunt remota, atq; inter apocrypha deputata. Hactenus ille recitās etiam eosdē apostolorū canones, Vtilia in eis, inquit, reperiuntur, qualia sunt quæ iam sub compendio recensemus. Vnde & vtilia in illis reperta postmodum

Cēsura Eusebij de canonibus Apostolorum.

fuerint a patribus quibusdam separata, & inter canonicas cō stitutiones seposita, de quibus vide Gratianum distinctione 16. Ad id igitur quod in argumento assumitur, neq; Adam suis filijs & posteris vllas dedisse leges, neq; Petrum cæterosue Apostolos vllos condidisse canones, aut decreta: Respondeo, Adā & si forsitā nō dederit vllas leges scriptas, vtiq; tn̄ rōe iuris paterni, p loco et tpe nōnulla pręcepit fieri a filijs suis. Filij enim ei⁹, vt Chaim, Abel, Seth, & filię cum essent spoliati originali iustitia, in peccatis concepti, & nati spiritualiter ceci ac languidi, ad malum proni indiguerunt instructione & directione, in his, quæ ad vnius dei fidem, ac cultum pertinebāt, in quibus & vniuersalem humani generis damnationem intelligerent. Atq; ita ipse Adam erudiuit filios suos, & filias, vt agnoscerent se ejectos esse e paradiso, & deum intelligerent ac timerent, illiq; sacrificia offerrent, & parentibus obedirent in his quæ ipsis mādarēt. Iam dixerat deus Euę, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Præterea in ciuitate Enoch, quam ante diluuium ædificauit Enoch filius Cain hominibus iam in terra multiplicatis respublica gubernabatur non sine directione superioris potestatis, cui cæteri quiq; illius reipublicæ obedirent in his quæ ad pacem & tranquillitatem illius familiæ pertinebant. Vnde & Genesis quarto, Iahel legitur fuisse pater pastorum & hominū habitantium in tentorijs, frater aūt eius Iubal pater canentiū in Cithara & organo. Tubalcain quoq; legit̄ fuisse malleator, & faber in cūcta opera ęris & ferri. Cæterum ecclesię primitiuæ in ipsis initijs fidei Christianæ nondum in vnum locum, ciuitatem, aut regionem congregatæ, neq; vtiles, neque necessarię erant tot leges, & canones nondum templis & monasterijs constructis, nondū diocesibus distinctis, nondum alijs præter septē diaconos ordinatis. Vt ergo cresceret plebs Christiana & multiplicaret̄, oībus de clero ītet̄ initia, inqt Amb. cōcessū est, & euangelizare, & scripturas explanare. At vbi omnibus locis constitutæ sunt ecclesiæ rectores, & cætera officia in ecclesijs sunt authoritate superiorum ordinata, vt nullus de clero, qui ordinatus non esset auderet præsu-

mere, quod sciret non sibi creditum, & concessum.

Ad tertium argumentum quo dicitur, reatus æterni supplicij est supra naturam humanæ potestatis, non de foro mortalis hominis & cæt. Respondeo consequentiã esse inualidam. Prelati nõ inuoluunt hominem in huiusmodi reatum, neq; inferũt gehennæ supplicium, neq; ad huiusmodi ligant hominem alias liberum, sed ipsi homines rebelles superioribus, sibi sunt autores huiuscemodi reatus & supplicij, contẽnentes Christum ipsum in prælatis loquentem, quemadmodũ ait ad ecclesiarum pontifices, Qui vos spernit me spernit. de hoc latius infra in solutiõe argumenti decimi.

Ad quartum argumentum respondeo, quod constituere leges ad defensionem Christianæ fidei, ad lucrum & custodiam Christianæ charitatis, non est viam dei, qua itur ad regnum cœlorum, facere magis arduam, magisq; difficilem, sed est potius curam gerere ecclesiæ, & magis hominum animas facere præparatas, vt expeditius & securius viuãt, laqueos & insidias caueant. Ex vinculo autem legis humanæ superuenientis, non facile implicatur animus veri Christiani reatu æterni supplicij, nisi incipiat contemnere præceptum. Ad verbum saluatoris, dicimus saluatorem illic arguere scribas & pharisęos in duobus. Primũ, quod humanarum traditionum onere nimis premerent populum dei. Secũdo, quod ipse huiusmodi leges non seruarent. his tñ nõ obstãtib⁹ ꝓpter sacerdotij & nominis dignitatẽ, iubet populis vt subijciantur illis. Omnia quæcumq;, inquit, dixerint vobis, seruate & facite, aperte docens tam doctrinam, q̃ cathedram, & præceptionem eorum non esse negligendam ꝓpter malitiam sedentium in illa, sed semper honorandam.

Sed dices, Scribę si grauia onera & ĩportabilia imposuerĩt in humeros hominum, qua igitur ratione saluator iussit, vt omnia quæcumq; dixerint eis, facerent, cum lex grauis & importabilis sit iniqua, non obligans subiectum populum, cum præterea traditiones plurimæ, quas ipsi docebant contrariæ fuerunt mandatis domini. Nam vt ex sequentibus in eodẽ capitulo patet. Proselytum, id est, olim aduenam & incircumcisum, iam congregationi incorporatum, faciebant

 esse

esse filium gehennæ duplo plus, quam ipsi essent. Rursus docebat. Qui iurat per templum nihil est, qui autem iurat in auro templi, debitor est. Rursus, si popul⁹ Iudaicus debuerit facere quęcumque scribę & pharisæi docebant, iubentes aut docentes, qua ratione in eodem capitulo dicebat saluator ad illos, Væ vobis scribę et pharisæi duces ceci, qui dicitis. Quicumque iurauerit per templum nihil est, & cæt. aperte insinuans eos male docere. Respondeo, proselytus fiebat filius gehennæ, non a pharisęis verba legis audiendo, sed eorũ facta sectando, sic respondet Augustinus lib. 16. contra Faustum cap. 24. Cum ergo dicit saluator, super cathedram Moysi sederunt scribę & pharisæi, omnia quæcumque dixerint vobis, seruate & facite, non intelliguntur inclusa, nisi ea quæ secundum cathedram sunt dicta, & sic dicentes non suam, sed ea quæ Iesu Christi sunt dicunt. Sua vero si docere velint, non quæ Iesu Christi sunt, nolite seruare. Doctrinæ igitur, vel constitutiones, quæ sunt vel contrariæ, vel prorsus inutiles cathedræ Moysi, quales erant scribarum & pharisęorũ constitutiones de offerendis rebus in templo potius, quam ex illis subuenire parentum necessitatibus, & de lotione manuum ante cibum, de quibus Matthęi .15. non intelliguntur inclusa in eo quod dicitur, omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate & facite. Vnde reperimus quosdam salua charitate docere aliquid inutile, sicut Petrus cogebat gẽtes Iudaizare, sicut Cyprianus putauit baptizatis ab hæreticis oportere denuo baptizari. Quosdam & rursus inuenimus sine charitate docere aliquid salutare, de qualibus dicit dñs. Super cathedrã Moysi sederũt scribę, oĩa quæcũque dicunt vobis facite. Oĩa inque, quæ cathedræ sunt. Sunt autem cathedræ ea, quæ dei sunt, sunt autem dei quę sunt diuinæ legis, aut ad lucrum & ædificationem ecclesię Christianæ.

Intellectus uerbi Christi dicentis, Quæcũq; dixerint uobis seruate et facite.

Sentencia vero quę subdit. Alligant autẽ onera & cæt. alia est, & separata, & generaliter dicta aduersus omnes prælatos, qui grauia iubent, constitutiunculas augẽt & multiplicant, non pro custodia aut lucro religionis diuinę, sed vel pro libidine dominandi, vel pro augmento vtilitatis propriæ, quæ sua sunt quęrẽtes, non quæ Iesu Christi sunt. Pötiss

ces,

ces, si qui tales fuerunt, tamen & cathedræ honor deferendus, & ea quæ iuxta cathedram dicunt facere debemus.

Ad quintum argumentum, vt habeatur intellectus seu sensus vtriusq; propositionis antecedentis, primum ad priorem respondens, Fateor vtiq; leges humanas habere vim obligandi secundum rationabilem intentionem præcipientium maiora vel minora, inquit Bernardus, præcepta dixerimus, secundum quod magis vel minus constiterit ipsum velle, qui præcepit, sed horum præcipientium non est intentio rationabilis si non eatenus magis vel minus velint ea, quę præcipiunt habere vim obligandi, quatenus eorundem præceptorum est maior vel minor dignitas, aut maior vel minor præcipiendi necessitas vel vtilitas. Atq; ita sola præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem vel minorem obligandi efficaciam, sed & necessitas, dignitas, vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur, sicuti in superiore libro lõge lateq; demõstrauim⁹. Pro intellectu secundę propositionis assumptæ dico, quod intentio statuentis, seu legem dantis, neq; est ad transgressionẽ neq; ad culpam, neq; ad pœnam eius cui lex datur, pręcipiẽdo enim intendere transgressionem, culpam, & pœnam in eo cui lex præscribit, nõ est boni præsidis, sed tyrannidis, et crudelitatis, sed intẽdit legislator bonum salutis ei⁹, cui lex datur, bonũq; reipublicę statũ, volens etiã eos transgressores legis reos fieri. Atq; ita patet falsam esse secundã ꝓpositionẽ antecedentis, qua dicitur intentionem prælati non esse rationabilem, si velit fragiles homines, vbi fuerit transgressores legis fieri culpabiles, & supplicij reos. Hoc enim falsũ esse hinc patet, quod transgressorem iustæ legis fieri dignũ pœna ęquum & iustum est, non tam ex intentione supioris iubentis, ꝙ ex voluntate Christi saluatoris loquentis in euangelio, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Qui vos spernit me spernit. Et ita voluntas hominis dantis præceptum, necessario habet annexam virtualem intentionem, qua vult homines si fuerint transgressores suæ legis iuste fieri pœna dignos. Voluntas autẽ hæc ęst recta, quia & diuinæ voluntatis est conformis.

Quõ lex humana ligat secundũ intẽtionẽ legislatoris.

Veruntamen ratio ſtatuendi legem eſt, non vt homines ſint transgreſſores, non vt efficiātur rei & peccatores, ſed vt per obſeruantiam & cuſtodiam legis datæ, efficiantur boni, & dirigantur in pace & tranquillitate.

Ad probationem, quæ adijcitur, poſſet prælatus in tranſgreſſoribus ſuæ legis impedire culpam, ſi intenderet transgreſſores vel inobedientes ſolum obligari ad temporalem pœnam, vel taxando eam ſtatuta lege, vel reſeruando eam ſibi. Reſpondeo primum, quod in ſe implicat falſitatē, dicere tranſgreſſorem legis nec eſſe, nec fuiſſe reum culpæ, & tamen ipſum pro tranſgreſſione & inobedientia coram dei iudicio eſſe dignum aliqua pœna, ſeu tēporali afflictione, quam vel hic, vel in futuro deberet exoluere. Eo ipſo enī, quo ſuperior dat legem, volens tranſgreſſorem obligare ad pœnam pro inobedientia legis a deo inferendam, vult tranſgreſſorem in tranſgrediendo contrahere culpam. Poteſt quidem ſuperior dare conſtitutionem quandam ſeu ordinationem, volens tranſgreſſorem illius eſſe obligatum, non ad vllam culpam, ſed ad ſolam temporalem afflictionem in hac vita patienter, ſi inferatur, ſubeundam, ſed talis conſtitutio, vel ordinatio, non habet vim legis, aut præcepti obligantis. Quod ſi feratur lex pręcipiens ſub diſiunctione, vel opus aliquod facere, vel pœnam hic ſubire, talem legē trāſgrediens, neutrum faciēdo, culpam habet, & ita nihil contra id, quod dicimus. Pręterea qualiſcumq; fuerit intentio præcipientis, ſemper eſt crimen, quoties fuerit in tranſgreſſione ꝑtinacia, ſeu contumacia voluntatis contra legem ſuperioris. Deinde in ſecūdo libro iā demōſtrauimus ꝙ ad hoc vt culpa trāſgredientis humanā legem aut præceptum, ſit aut venialis, aut mortalis, non pendeat ſolum ex intentione pręlati intendentis nunc venialiter, nūc criminaliter obligare trāſgreſſorem, ſed longe magis ex qualitate & dignitate pręceptorum, ex autoritate pręcipientium, ex ratione & fine legum, ex cauſa, affectione, ſeu intentione quam habent ipſi tranſgreſſores. Eccleſiarum enim prelati, neq; ex ſeipſis, neq; ſuo ſenſu ducti, neq; pro ſuæ voluntatis arbitrio poſſunt ſuis præceptis aut legibus dare vim obligandi transgreſſores,

res nunc ad venialem, nunc ad criminalem culpam, sed in legibus, & preceptis dandis debent esse in timore dei, non quasi dominates gregi, sed vt serui & ministri gregis Christi sub deo constituti, pre oculis habentes aut necessitate, aut lucrum, aut custodiam religionis fidei, charitatis, vel pacis reipublice, quam susceperunt gubernandam. Vnde & Christiani principes, ac presides, dum recte, inquit Aug. 19. de ciuitate dei, imperant, etiam seruiut eis, quibus imperare videtur. Imperant enim vt consulant saluti & vtilitati eorum, quibus imperant, obediut autem quibus consulitur. Et idcirco imperando, non que sua sunt, debent quaerere, non superba animositate praecipere, sed in precipiendo ita suas moderari intentiones, vt exigat cupiantque magis obseruari, quod recti⁹ esse & maioris necessitatis, poderis, & vtilitatis aestimandu e, vt nec ad friuola, leuiora, minusue necessaria velint arcti⁹ hoies obligari, q ad digniora magisque necessaria, seu vtilia populo. Quibus fit vt reipublice, seu ecclesiaru praesides sua potestate valde abutantur, qui quicquid ordinant, quicquid constituunt, aut praecipiunt, volunt haberi pro diuina lege, paris quoque esse roboris, sub reatu poenae damnationis eterne. Preterea vniuscuiusque superioris potestas suum immediatum habet finem, suumque scopum, in quem dirigat sibi subiectos, suas insuper habet vias, suosque limites, quibus in huiuscemodi finem subditi dirigatur & vnaquaeque potestas i suo ordine. Abbas sup monachos regedos costitutus est, vt dirigat eos secundum ea, quae sunt in professione promissa ad salutis aeternae fine, habetque prefixam sibi professionis regulam, secudum quam sua debet moderari imperia. Idcirco subditi debent quidem obedientiam, non tamen oimodam, sed determinate secundu mesuram tributae potestatis. Proinde si mihi professo, inquit Bernardus, secundum regulam Benedicti, abbas meus mihi forte aliud imponere aut precipere tentauerit, quod non sit secundum istam regulam, aut non secundu ista instituta, sed secundu instituta Basilij aut Augustini vel Paconij, non est mihi in hac re necessitas obsequendi. Vnde etiam his que non sunt voto promissa, & quae alias non accedete superioris mandato sut

Praesides, reges, ac principes seruiunt his quibus imperat.

De obedientia episcopis & abbatibus debita.

indifferentia, debent quidem subditi obedientiam abbati, non tamen omnimodam, sed determinate secundum regulam, nec aliam quam sancti Benedicti. Sic quippe habet professio. Promitto non quidem regulam, sed obedientiam, secundum regulam scilicet Benedicti. Ita & pontifices super greges sibi commissos, habent scopum in quem dirigant illos, videlicet fidem, religionem Christianam, in quam dediti sunt iam olim Christo regenerati. Habent & praefixos sibi canonicas scripturas, sacrosanctos canones, patrumque traditiones, secundum quas ita debent sua moderari praecepta, vt non arctiora imponant, nec alia nisi quae iudicauerit necessaria, aut prorsus vtilia ad lucrum & custodiam gregis in religione Christiana. Sic & reges ac principes temporales intendere debent in pacem ac tranquillitatem politicam reipublicae, cui praeficiuntur, habentes potestatem imperandi, statuendi ea, quae recte iudicauerint ad hunc finem esse aut necessaria, aut magis expedientia, pro quibus & leges habent sibi praefixas, sub quibus populus ipse viuere debeat, vtpote constitutiones praedecessorum vsu roboratas, et consuetudines, & municipalia iura in dotibus filiarum desponsandarum, in contractibus nuptialibus, in haereditatum successionibus, in supportandis reipublicę oneribus, in soluendis tributis & vectigalibus, tantaque est harum legum, constitutionum, consuetudinum, iuriumque municipalium vis, & efficacia, vt subditus quisque contrauenien s illis, & clam seu occulte, vel palam sibi vsurpans quicquam de temporalibus rebus contra huiuscemodi leges seu consuetudines sit alienae rei inuasor, fur, raptor, iniustus bonorum possessor, qui neque ab iniusticia poterit liberari, neque veram agere poenitentiam, nisi vel restituendo, vel statum vitae suae mutando, obediat legi & consuetudini, & quod in vno regno, vel in vna republica, secundum illius legem aut consuetudinem, est iustum, licitum, & ratum, hoc plaerumque in alio regno, & in alia republica propter aliam legem & consuetudinem est illicitum, insiquum, & irritum.

Ex sola lege positiua & consuetudine, oritur iniquitas & iniusticia.

Ad sextum argumentum quod assumit, ad officia superiorum potestatum moderantium rempublicam, solummodo per

do pertinere, erudire populum rebellem, & coercere atque punire transgressores naturalis aut diuinæ legis.

Respondeo propositionem illam assumptam, esse falsam. Nam moderatores reipublicæ, & ecclesiarum pastores, curam gerere debent, non solummodo vt corrigantur animosi, rebelles & contumaces, verum etiam vt boni foueantur in pace & tranquillitate. Boni pastoris officium est, nõ solum euellere, destruere, disperdere, sed & ædificare atque plantare, pingue & forte custodire, Hieremiȩ primo, & Ezechielis trigesimoquarto. Atq; ita patet propositionem antecedentem in argumento falsam esse. Nam ecclesiarum prælati, ꝗquam præcipuam debeãt curam gerere, quatenus cũ expedit, corripiant & corrigant transgressores naturalis aut diuinæ legis, vt & cæteri timorem habeant, nihilominus tamẽ eorum etiam officium est pro tempore opportuno cibum dare, & inuigilare super iustos, vt iusti maneant, & ne lupus insidians oues perdat ac deuoret.

Ad probationem qua dicitur, superior potestas non habere potestatem super iustos, dicimus id falsum esse. Sententia autem Apostoli dicentis, Iusto non est lex posita, sed adulteris, impijs. Dicimus veram quidem esse interpretationem qua dicitur, lex pœnam inferens transgressori, nõ esse positam propter iustos, quippe, qui sua sponte manent iusti, sed propter transgressores, dicente Paulo, Lex propter trãsgressores est posita, hoc est, vel vt nõ efficiãtur transgressores, vel vt emẽdentur, & cȩteri timorẽ habeãt. Verũ propius accedentes ad mentem Apostoli secundum sententiam sanctorum interpretum dicimus, sicuti & in solutione argumenti primi iam diximus, sententiam esse, Iusto non est lex posita, id est, imposita vt dominatrix iusti, qui sit sub legislatore, coactus iugo legis; sed tamen iusto vtiq; est lex posita, vt sit tanqnam filius sub autore legis, legitime vtens illa, confugiens ad gratiam adiuuantem, cum senserit concupiscentiam repugnantem legi mentis suæ. Patet igitur impios esse & hæreticos, qui dicunt sententiam esse Apostoli, Iusto non esse legem impositam, id est, iusto non esse legem necessariam, vt eam seruet.

Et cum in argumento subijcitur, verbum Christi dicentis. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus, accipiendum esse secundum materiam subiectam, vt intelligatur in his quæ sunt diuini iuris, & sensus sit. Si ecclesiæ corripienti & præcipienti, vt peccare desistat, ipse peccator noluerit obedire, habendus est tanquam Ethnicus.

Respondeo illam sententiam esse veram, & catholicam, sed non precisam, & adęquatā intentioni saluatoris, id enim crebro in scripturis sacris, quemadmodum & in alijs doctrinis, accidit, vt specialis aliqua veritas generali quadam sententia comprobetur, quemadmodum docet Augustinus libro quarto contra Iulianum, tractans verbum Apostoli. Omne quod non est ex fide, peccatum est, oportet ergo nos obedire, ecclesiæ non solum corripienti, vt peccare desistamus, sed & iuste pręcipienti, vt tale, vel tale quid agamus, quod videtur ad salutem, ad lucrum & custodiam religionis, seu communis charitatis Christianæ necessarium. Pastoribus negligentibus non solum dicitur quod infirmum, & confractum fuit non solidasti, non reduxisti, sed additur quod pingue & forte fuit, nō custodiuisti. Sic euocatus a superiore iudice, vel pro deponenda veritate quā nouit, vel pro purgāda infamia, tenetur obedire, alioqui excommunicationis vinculo ligatur, si contumax fuerit.

Ad confirmationem, qua dicitur. Transgressio legis humanæ si sit peccatum, consequens erit ex multitudine humanarum legum abundare delicta, id est plura & grauiora peccata in republica contingere. Respondeo id nequaquam consequens esse. Nam legibus humanis hominum coercetur audacia, tutiorque fit inter improbos bonorum hominum vita, in ipsis denique improbis formidato legis supplicio refrenatur nocendi cupiditas, sicuti docet Paulus ad Romanos decimo tertio. Vnde legum conditores reique publicæ moderatores habentes consideratiōem ad æquitatem naturalem ęternę legis, attendentes quid populo expediat, pręscribunt tempora, personas, opera, & modos, quibus respublica, quam susceperunt gubernandam, in pace conseruetur, & securius viuat secundum leges æternas, & incommutabiles

biles. De his latius in solutione argumenti octaui.

Ad septimum argumentum respondeo quod in mandatis decalogi præcipitur vt habeamus in honore parentes, & ita obediendum est eorum præceptis & statutis iustis. Nam ipsum, quem vicarium dei in terra habemus in his, quæ ad deum sunt, tanq deum audire debemus. Et ita cogitantes ea facere quæ deus præcepit, etiam cogitamus facere quę parentes tam spirituales, q carnales recte præcipiunt. Saluatoris autem sententia, Sine causa colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum, patet ex sententijs ibidem a saluatore præmissis. Nam Iudæos calumniantes quod discipuli illotis manibus manducarent, arguit Christus, Vt qd & vos, inquit, transgredimini mādatum dei, vt traditiones vestras statuatis, ipsum dei mādatum commemorat cum se quutus adiecit, Deus enim dixit. Honora patrem tuum, & matrem, vos autem dicitis, quicūq dixerit patri aut matri, munus quodcumq ex me tibi proderit, & irritum fececistis mandatum dei propter traditionem vestram. Loquitur ergo saluator contra constitutiones hominum, legibus diuinis obuiantes, quale erat illud. Satius est mun⁹ in templo offerre q necessitati parentum subuenire. Constitutiones autem Apostolorum & sanctorum patrum non solum non sunt cōtrariæ diuinis legibus, sed & magnum afferunt ad euangelica præcepta facilius exequenda adminiculum. Pro intellectu verbi saluatoris dicentis. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & ad cognoscendum qualiter obseruatio mandatorum sufficiens sit ad salutem. Primum sciendum ē secundū doctrinā Pauli apostoli, quam & explicauit Aug. in lib. de spiritu & litera, quod oberuatio mandatorū non secundum literam, sed secundum spiritum viuificantem sufficiens est ad salutem. Nam litera occidit, spiritus autē viuificat. Et hanc obseruationem mandatorum secundum spiritum viuificantem ignorabat adolescens ibidem, qui cū ignorans dei iusticiam & suam volens constituere, diceret se omnia mandata obseruasse a iuuentute sua, responsum habuit a Christo, Adhuc vnum deest. Si sola præcepta in decalogo expressa & carnaliter intellecta sufficerēt ad salutem

Quō intelligatur si uis ad uitā ingredi serua mandata.

tem glutientes. Verum ne hæc minora præcepta arbitrarentur esse seruanda, adiecit. Hęc oportuit facere & illa non omittere. Deinde omnia ad salutem necessaria, continentur quidem in euangelijs, sed multa reperiunt illis generaliter dicta, quæ propter ignorantiam hominum explicatione indigent latiore, quę & apostoli, vt Petrus, Paulus, Ioannes, & Iacobus diuinitus inspirati, qui & facta eius intellexerũt, quibus & post resurrectionem sensum aperuit, vt intelligerent scripturas, latius studuerunt explicare. Vnde neq; saluator in aliquo quatuor euangelistarum expresse docuisse legitur circuncisionem carnis, cęteraq; veteris legis sacramenta per mortem Christi esse abrogata, quæ tamen lex vetus docet esse pacta, & fœdera sempiterna. Quę sane præcepta propterea appellantur sempiterna, quod veritas euangelica in illis figurata permanebit in æternum. Vnde & calix sanguinis Christi, dicitur calix sanguinis noui & ęterni testamenti.

Qua ratiõe veteris legis præcepta dicãtur pacta sempiterna.

Intelligentia ergo verbi saluatoris dicentis ad adulescentem. Si vis ad vitam ingredi serua mandata, veram videbis, si consideres seriem sententiarum, quas saluator tum adolescenti respondẽdo, tum occasione illius discipulos docendo proposuit. Manifestum est autem tres euangelistas historiam de ipso adolescente commemorasse, & saluatorẽ respondisse verbum illud ad adulescentem, eundemq; diuitem, q interrogabat Iesum. Magister bone, quid boni faciã vt habeam vitam æternam, cuius interrogationis sensus erat. Magister tu es bonus, dic ergo mihi, quibus operibus bonis, quibus operum meritis potuero assequi vitam ęternam. Saluator autem non mox respondit illi, Si vis ad vitam ingredi, & cæt. sed præmittit, Quid me dicis bonum, quid me interrogas de bono? nemo bonus nisi deus vnus, plane insinuans opus esse fide, qua credatur, nemo esse bonus, nisi solus deus, & omnis homo esse mendax, Non esse qui faciat bonum vsque ad vnum, id est, ad vnum me Christum. Et ita neminem posse aliquid boni facere ad assequendum vitam æternam, nisi qui ex bonitate dei missentis factus fuerit bonus. Hoc ergo

voluit Christus dicere ad adolescentem, quando bene deum simul & hominem me esse nosti, qui propter hominũ salutẽ in terram descendi, tunc recte me dicis bonum, & quando bene deum & temetipsum noueris, tunc optime quęris quid boni facies. Aliter docendus est homo, iam gratiam agnoscens aut constitutus sub gratia, aliter nondum agnoscens gratiam. Homo nondum constitutus sub gratia cum sit adhuc cæcus, infirmus, captiuus, monstrandus est sibi esse deformis & captiuus, monstrandus est illi medicus, alioquin nihil boni poterit facere. Iam autem sub gratia constituto dicendum est, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde propter clausulam, quam de hoc adolescente interiecit Marcus dicẽs, Intuens eũ Iesus, dilexit eum. Sunt qui dicũt verba hęc esse adolescentis, iam sub gratia constituti, quem tamen adhuc spinæ tribulationum & diuitiarum pũgũt. Hoc ergo pmisso, cõmuniter adiecit saluator. Si vis ad vitã ingredi serua mandata. Et nũeratis mãdatis decalogi adolescẽs ex simplici quadã intentione, zelum dei habẽs non secundum scientiam, ignoransq; dei iusticiam, suam volens constituere, in operibus confidẽs, existimans custodiã mandatorũ consistere in hoc solum, quod honorauerit parentes & abstinuerit a furto, adulterio, & homicidio, nõ cõsiderata dilectiõe dei & pximi, qua resecãt cupiditates diuitiarum & cõcupiscentię voluptatum, aut superbus & auarus, sed non mentiendo, respondit. Hæc omnia, inquit, ebseruaui a iuuentute mea, quod audiens saluator, non mox arguit eum arrogantię, aut mendacij, sed secundum Marcum euãgelistam, intuens eum Iesus, dilexit eum, insinuans eũdem adolescentem hoc non mentiri, sed simplici quodam credulitatis aio respondisse. Deinceps subiungit, Adhuc vnum tibi deest, turbaris & vagaris erga plurima, vnũ est nessariũ, charitas videlicet, qua totus adhęrẽs deo, tua restringantur desideria, idcirco vade & vende omnia quęcunq; habes, et da pauperibus. Sic enim Lucas & Marcus recitant, Solus autem Matthęus pretermittens sententiam saluatoris dicentis, Adhuc vnũ tibi deest post interrogationem adolescentis apposuit clausulam, Si vis perfectus esse, & cõtinuo

Adhuc unum tibi deest.

sub

subiunxit, Vade & vende oīa, &c. Vn̄ & occasiōe huiꝰ doctrinę saluatoris, duo iā olī errores cōtra traditiōes Christianę ecclesię emerserūt, Vnꝰ Pelagianorū, q respiciētes ad opa foris facta, aut faciēda, ignorātesq; dei iusticiā ex ỽbo saluatoris dicentis ad adolescentē, Vnū tibi deest, vade & vende omnia quę habes, & cęt. concluserunt diuites baptizatos, ni si omnia relinquant, non impleuisse opera pręceptorum, nec eos posse habere regnum dei, quem errorem cum cæteris Pelagius tandem conuictus, ore proprio anathematizauit, quemadmodum recitat Augustinus in epistola ad Paulinū.

Vnū tibi deest, uade & uēde omnia quæ habes.

Alter emerserat error Vigilantij, qui arbitrabat̄ saluatorem nec consuluisse, nec præcepisse adolescenti, aut vlli diuiti, vt omnia simul relinquant, sed melius esse, si quis moderate rebus suis vtatur pro loco & tempore occurrens necessitatibus pauperum, quem errorē destruit Hieronymus contra Vigilantium, sic loquēs: Quod autē Vigilantius asserit eos melius facere, qui vtūt̄ rebus suis, & paulatī fructus possessionū diuidūt paupibus, ꝙ illos qui possessionibus venūdatis simul oīa largiuntur non eis a me, sed a dn̄o respondebitur. Si vis perfectus esse vade & vende oīa quæ habes & da pauperibus. Ex qua Hiero. doctrina plane patet Hiero. interpretari textum de perfectione, quę est non pręcepti seu consilij. Sed tūc manet difficultas, qualiter ista clausula congruat ei quod prę mitit̄. Adhuc vnū tibi deest. Ad hęc igit̄ intelligendum non erit inutile præconsiderare triplicem in scripturis reperiri perfectionē Christianæ vitę. Vna est pfectio cōsummata seu prę mij in futuro sęculo, quę ē prę miū sanctorum, secundum quam quis est absq; peccato, absq; macula & ruga, de qua Apostolus ad Philippenses tertio, & ad Romanos. Velle adiacet mihi, perficere autem nō inuenio. Alia est perfectio viæ, quæ est necessitatis & præcepti, de qua dicit apostolus Paulus, vt possitis resistere in die malo, & in omnibꝰ perfecti stare. Et Iacobi primo. Scitis perfecti, ī nullo deficiētes. Et saluator, Estote ergo perfecti, sicut pater vester cœlestis pfectꝰ est. Et rursus, Ambula corā me, & esto pfectus. Huiuscemodi perfectio non est aliud ꝙ charitas, vel subsistentia charitatis qualiscumq; fuerit charitas,

si adsit,perfectione quadam vię homo perfectus est,iamq̄ in animo renunciat omnibus quæ possidet,paratus in animo, omnia pro Christo perdere. Sunt qui saluatorem arbitranẽ hic loquutum de ista perfectione propter clausulam antecedentem,qua dicitur,adhuc vnum tibi deest,ac si dicat,amor diuitiarum te facit alienum a regno dei. Si vis ergo perfectus esse,id est,habere perfectionem necessariam ad assequẽdum vitam ęternam, vade & vende omnia, quę habes, ac si dicat renuncia omnibus quę possides,abnega temetipsũ, & sequere me,disce esse pauper spiritu,disce propter me cõtemnere omnes diuitias. Non enim damnauit Iesus possessionem diuitiarum,sed affectum,amorem, & curam,volens nos oportere interdum ea etiam relinquere,quę auocãt animos nostros a præcepto dei,& veritate euangelica,& sic verbum istud saluatoris, Vade & vende omnia,& c.foret interpretandum,quemadmodum interpretantur ea,quæ ponuntur Matthæi quinto. Si quis percusserit te in maxillam,prębe ei alterã,qui vult tunicã tuam tollere, dimitte ei & pallium. Hæc enim,vt venerabilis,inquit Augustinus,pręcepta quędam sunt secundum pręparationem cordis,non semper secundum exhibitionem operis. Tradidit enim saluator documenta patientię,vt quibuslibet iniurijs illatis Christianus animus sit patiens,& ad plura ferenda paratus, Tradidit & documẽta pietatis & misericordiæ;& refrenãdi oẽm affectionem,quę mentem alienat a deo. Si oculus tuus,inq̄t, aut pes tuus,aut manus tua scãdalizat te,abscide, pijce abs te,oĩ petẽti te da ei,& volẽti mutuari a te,ne auertaris. Sic et in hoc loco,inquiũt,intelligitur, Vade & vende omnia,ac si dicat,si mandata custodijsses, proximum tanq̄ temetipsũ dilexisses. Verum hæc interpretatio non videtur congruere ei,quod postea ita dixit Petrus. Ecce nos reliquim° omnia,& sequuti sumus te,& c. Proinde communiter intelligunt doctores id esse perfectionis cuiusdam,& non præcepti,sed consilij,& secundum quam homo etiam a licitis abstinet,vt expeditius deo vacet,& ei quæ dei sunt,cogitet. & de hac loquitur hic Christus secundum diuum Hieronymũ in epi.

Damnat Christus nõ diuitiarũ possessionẽ,sed amorem.

in epistola contra Vigilantium, & in epistola ad Demetri adem de virginitate seruanda. Et secundũ hunc sensum introducẽda ẽ series sententiarũ. Arguit saluator adolescentẽ, q asserebat se omnia mãdata custodijsse, & dicit illi, Adhuc vnum tibi deest in mandatis, quod nimium tenax es, plus diuitias tuas q̃ deum & proximum diligens, diues es, non poteris intrare in regnum cœlorum, nisi desieris esse diues. Paupertas ergo in aĩo tibi deest, facilius est camelum intrare per foramen acus q̃ diuitẽ, hoc ẽ, diuitijs seruientẽ in regnũ cœlorũ. Vnde & propter hãc varietatem sunt qui dicunt adolescentem hoc simplici credulitatis animo & interrogasse, & respondisse pro eo quod Marcus interposuit, intuens eum Iesus dilexit eum. At vero Hieronymus docet adolescentem hæc & interrogasse, & respondisse tentantis astu & mentientis affectu, verum qualiscumq; fuerit intentio adulescentis, parum admodum refert, sufficiat scire, quod Saluator voluit ostendere illum non debite respondisse, nec omnia mandata plene custodijsse. Sed de his hactenus, longius forsitan digressi, q̃ præsentis argumenti negotium postulat, latius de his in tractatu de consilijs euangelicis.

Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

Cæterum ne ex verbo Christi dicentis, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, fallaris & putes opera mandatorum a libero nostro arbitrio esse meritoria iustificationis nostræ, operæ prætium est attendere Christum non dixisse, Si vis peruenire ad gratiam, aut ad remissionẽ peccatorum, aut ex impio iust9 fieri, serua mandata, sed, Si vis inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Obseruantia enim mandatorum, q̃uis sit via ad obtinendum vitam ęternam, non tamen est via meritoria remissionis peccatorum aut gratiæ primę, seu charitatis, sine qua nemo potest ita seruare mandata, vt perueniat ad vitã ęternam. Ad iã credẽtes congrue dicitur, Si vis ad vitam ingredi, & cætera. Ad nondum autem credentes dicitur, Si credideris & baptizatus fueris saluus eris, sed iam credens, neq; saluus permanebit, neque ad vitam æternam perueniet, nisi mandata dei custodierit.

Ad octauum argumentum quod assumit, legem euangelij esse legem libertatis, non solummodo ea ratione, quod a dominio peccati liberat, sed & propterea, quod minus grauat, praeceptaque pauciora & leuiora habeat, quam lex vetus.

Respondeo hoc vtique verum esse, quia per legem euangelij, efficiuntur homines liberi a iugo praeceptorum legis Moysi, quae magis onerabat, tum ex difficultate oneris illius legis, tum ex multitudie praeceptorum legis illius, tum ex infirmitate hominum, quibus lex illa erat data, quorum erat ferre seu portare legis onera. Grauitas oneris legis illius pensatur ex difficultate externorum operum, quorum plurima in lege illa ex seipsis erant grauia ac difficilia. Infirmitas autem seu imbecillitas hominum, sub lege illa patet, quia datio legis illius ex se, gratiam non conferebat adiuuantem. Lex per Moysen data est, inquit Ioannes, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Multitudo praeceptorum manifesta est. Nam vt inquit Rabbi Moyses, ducenta & octodecim sunt praecepta affirmatiua secundum numerum membrorum hominis, trecenta autem & .65. praecepta negatiua secundum numerum dierum anni, in quibus vniuersis custodiendis, singulisque pollutionum generibus cauendis, tanta, inquit, erat difficulas, vt vix vnum ex mille inueneris mundum. Inter haec omnia praecepta erant paucissima moralia. Caeteris omnibus igitur iudicijs, ceremonijs, & obseruantijs Christi morte sublatis, remanent in lege euangelica sola moralia praecepta, superadditis praestantissimis quibusdam sacramentis numero paucissimis, & obseruatione facillimis.

Lex Moysi grauior lege euangelij ex tribus declaratur.

Hic iam dixerit fortassis quispiam, Lex Moysi iuxta Pauli Apostoli doctrinam, fuit imposita hominibus illis adhuc imperfectis, tanquam adhuc paruulis, & sub paedagogo degentibus, paruulis autem atque infirmis, imponenda sunt non onera grauia, sed leuia ac facilia, perfectioribus adijciuntur altiora. Videtur igitur quod lex Moysi debuerit pro illo populo minus onerosa esse, & praecepta cotinere faciliora. Et hanc quoque sententiam videtur corroborare doctrina Christi, Matthaei quinto, adijcientis legi antiquorum praecepta quaedam perfectionis, obseruatione difficillima.

Respon-

Respondeo iuxta Pauli Apostoli doctrinam, ad Gal. 4. Paruulus adhuc rudis ac petulans, nondum est amans iusticiam, suarumque sequax est passionum, & ideo sua libertate vti non potest, neque suis viuere legibus quasi heres; sed sub tutoribus, aut sub pædagogo elementis quibusdam ętati illi congruis ad tempus instruendus, ac manuducendus est, coercendusque monitis, præceptis, & externis operibus, quibus lasciuiens refrenetur ætas, donec venerit tempus perfectę discretionis adeundæ hæreditatis, vt iam non amplius solo timore ducatur, neque sub solis viuat temporalibus elementis, sed ex se ea quę iusta ac recta sunt faciat, & tum illi sunt intimanda, declaranda, expresseque vetanda, quę dũ paruulus erat, capere non poterat, cuiuscemodi sunt interni motus animi, concupiscentiarũ et cupiditatum, quę in veteri lege populo adhuc carnali non sic expresse erant vetitæ sub comminationibus mortis corporalis aut temporalis pœnæ infligendæ, quemadmodum neque motus interni charitatis, humilitatis, patientię, mansuetudinis illis proponebant̃ sub spe æterni & cœlestis regni. Atque ita sane mãdatis veteris legis Moysi, in euangelio Matthæi. 5. alijsque in locis sunt superaddita mandata quædam moralia difficillima his, qui nondum habent spiritum euangelij, cuiusmodi sunt, non aspicere mulierem ad concupiscendum, pro persequentibus & inimicis orare, eosque diligere, & non resistere illis, sed patienter ferre iniurias illatas, animamque pro fratibus ponere, relinquere omnia propter Christum, crucifigere carnẽ cum vitijs & cõcupiscentijs suis. Hęc & id genus alia perfectiõis opa populis carnalibus nondum suaui iugo Christi deductis difficilia, lege Moysi non sic expressa, præcipiuntur in euangelio, sed non inde sequitur, onus euangelij hominibus sub euangelio esse grauius, quam onus legis veteris erat hominib9 sub lege Moysi degentib9.

Lex euangelij docet & adiuuat, lex Moysi solũ docet.

Nam spirit9 euangelij, qui legẽ charitatis scribit in visceribus hominum facit huiusmodi pręcepta esse leuia & suauia, sic animas intus afficiẽs, vt regnum mundi & omnem ornatum sęculi contemnant propter amorem domini nostri Iesu Christi. Spiritus autem legis Moysi solum indicans,

quid nam esset faciendum, & non adiuuans ad implendum, timorem incutiebat populo illi, q̄ diu adhuc manebat carnalis. Sed non inde sequitur, per legem euangelij Christianos esse liberos a præceptis & obediētia suorum parentum, prælatorum, & superiorum potestatum. Nam & supra præcepta legis Moysi etiam oportuit veteris legis populum suis parentibus & superioribus obedire in multis operibus, ad quæ alioqui non obligabatur populus ille iure diuino. Vnde Paulus Apostolus spiritu suo Apostolico, præuidens homines quosdam reprobos futuros, qui praue essent intellecturi libertatem euangelicam per Christum nobis impensam, totiens, totq; reiteratis vicibus inculcat & exaggerat nos iā factos Christianos, oportere subditos esse parentibus, præpositis, principibus, & sublimioribus potestatibus.

Iam si quis dixerit, Qui liberatur ab vna seruitute, & denuo premitur alia, vel æquali, vel maiori, non magis est liber, q̄ prius extiterat, veluti qui liberatus ab vno vinculo corporali, rursus constringitur alio æquali, aut fortiori, sed canones & decreta Pontificum, legesq; superiorum potestatum, sunt multo grauiores & plures, quam olim præcepta veteris legis, Ergo per legem euangelij non efficiuntur homines magis liberi, q̄ erat veteris legis populus.

Huic respondeo, secundam propositionem antecedentis falsam esse, sicuti ex superioribus manifestum est. Nam huiusmodi leges positiuæ adiectæ præceptis euangelij, congruunt ad lucrum fidei, & Christianæ charitatis, ad fouendum tranquillitatem, & pacem reipubl. Atq; ita non sunt onus grauans, sed alleuians. Neq; Papa, neq; Imperator potest imperare hominibus sibi subiectis, veluti seruis & mancipijs, neq; pro suis item lucris aut commodis canones aut leges imponere, sed pro lucro, commodo, & salute subditorum, quibus ceu filijs tanquam pater & pastor præesse debet, non tanquam dominus gubernans libidine dominandi.

Ex his igitur manifestum est, quo nam modo, qua insuper ratione super veteris legis populum fuerit iugum aspersi

ſperum atq; amarum, & onus graue. Nempe ſeruilis ille ti mor, quo populus ille legi vnius dei cœli & terræ coagula batur, pœnam habebat atq; animi amaritudinem. Onus insuper mandatorum graue erat, cum propter multa diffi cilia externa opera illic & iuſſa & vetita, tum propter im becillitatem virium populi illius adhuc rudis, qui quaten⁹ manebat in lege Moyſi, non inde tranſiens in Chriſtum, nondum habebat ſpiritum dulcedinis adiuuantem.

Iugum Christi ſuaue, & onus leue.

Insuper ex ſuperioribus liquidum eſt, quo nam modo, & qua item ratione iugum Chriſti ſit ſuaue, & onus præceptorum eius leue, &c. Quantũlibet enim ipſe Chriſtus iuſ ſerit aut prohibuerit internos animi motus, onus tñ leue eſt propter iugum Chriſti ſuaue, cœlitus humeris animarum noſtrarum immiſſum. Vnde iugum, de quo Chriſtus, a iungere appellatum eſt, euangelica charitas ex fide in Ieſum mediatorem, qua ad inuicem iungimur, tanquam vnius corporis membra, mirabili quodam nexu ſpiritus ſancti, adherentia Chriſto vt capiti noſtro. Nobis itaq; tali nunc ad inuicem iugo copulatis Chriſto, mandata eius non ſunt grauia, id eſt, moleſta, nobis quaſi inuitis impoſita, ſed iucunda & delectabilia ſuper aurum & topaſion. Quod ſi per iugum Chriſti velis intelligere legem Euangelicam, & per onus laborem in cuſtodiendis mandatis, in eandem recurris ſententiam. Nam charitas facit omnia eſſe voluntaria, & ita leuia & ſuauia. Iugum charitatis q̃uis ſit via ar cta tumidis, elatis, ſuperbis camelis ſeu gibboſis, id eſt, ſar cinis cupiditatum oneratis, cæteriſque omnibus, qui nondum intrauerunt anguſtam fidei portam, quam & pauci inueniunt, currentes in campos licentiæ ſecundum viam amplam, id eſt, ſecundum propriam concupiſcentiam, ſeu ſecundum amorem ſui, ſecundum amorem mundi huius, aut carnis ſuæ, qui ſane amor ſui ducit animam ad perditionem, attamen larga & ſuauis omnibus iam factis paruulis & humiliatis, ambulantibus in ea dilatato corde, id eſt, amantibus & diligentibus, dicente propheta, Viam mandatorum cucurri, cum dilataſti cor meum.

Ex huiusmodi ergo saluatoris testimonio, non recte concluditur, parentes & ecclesiæ prælatos, non posse dare mãdata, aut ordinationes, quibus teneamur obedire. Nam & charitas, qua & nos inuicem superiores arbitramur, facit nos lubenter, ac spontanee obedientes esse parentibus & senioribus, omnibus reddit debitum, cui honorem honorem, cui tributum tributum, cui obedientiam obedientiam. Pro intelligenda autem doctrina Petri, cæterorumq; Apostolorũ, & seniorum, in Actibus capite. 15. definientium præcepta veteris legis, propter eorum grauitatem & multitudinem, nõ esse imponenda populo Christiano iam per Christum in libertatem vocato, Sciendum est quod Petrus coarguit Iudęos, qui confisi in operibus legis Moysi, putabãt sese nõ posse iustificari sine carnis circũcisione & obseruatione legaliũ sacramẽtorum. Vnde in principio eiusdem capitis sic recitat Lucas. Quidam descendentes de Iudęa, docebant fratres, dicentes eis, quod nisi circumcidamini secundum morẽ Moysi, non potestis saluari, atq; ita facta seditione nõ modica aduersus Paulum & Barnabam, ordinatum est, vt ipse Paul9 & Barnabas, & quidã alij ex ipsis sup hac quæstione ascenderent in Hierusalẽ, ex quibus manifestum est, quosdã male docuisse fratres, tradentes neminẽ posse saluari sine opibus legis Moysi, iugũq; legis Moysi, quę & lex dei erat, adhuc post Christũ datũ, habere vĩ obligandi ex ratiõe voluntatis diuię, quasi pręcipiẽtis ac definiẽtis, sine illis salutẽ esse nõ posse. Hoc autem falsum esse in concilio Apostolorum & seniorum Hierosolymis solenniter celebrato & conuocato, declarauit Petrus, approbauerunt Barnabas, & Paulus, iudicauit Iacobus Hierosolymorum episcopus. Ad eum enĩ tanq̃ ad iudicem ordinarium in propria diocesi residentẽ pertinebat pronuntiare Apostolorum sententiam, etiam in pręsentia Petri vniuersalis ecclesię episcopi. Postquam tacuerunt Paulus & Barnabas, respondit Iacobus, inquit scriptura, Viri fratres, & c. Priusquam tamen Iacobus definiret, magna conquisitione & examinatione facta, de quęstione illi, Vtrum de circumcisione lex Moysi esset ad salutẽ necessaria, surgens Petrus in cõcilio, primum communstrans se diui

Consiliũ uniuersale Apostolorũ temporibus.

Declaratur textus actuum 15.

diuinitus electũ, ad prędicandum gentibus, diuinitusq; edo ctum explicat deum purificare corda gentium ex fide absq; circumcisione & obseruatione veteris legis, & concludens, ait, Nunc ergo vos, inquit, quid tentatis deum, imponentes eis iugum legis Moysi, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus, sed credimus vnumquemq; tam gentilē, q̃ Iudęum saluari gratis per fidem in Iesum, sine fide non est circũcisus Iudęus melior gentili incircumciso. Fuit q̃dem populo Iudęorum ad tempus lex imposita, sed ex operibus legis sine fide nõ potuit iustificari. Lex enim spiritualis erat continēs ceremonias, vmbras, figuras, & signa Christi tunc futuri, quo aduenіente transierunt vmbræ, figuræ. In vtrisq; igitur q̃uis ad salutem necessaria est fidei gratia, neutris tamē imponenda nunc sunt legis Moysi sacramenta. Hãc Petri sententiam approbauerunt Paulus & Barnabas, narrantes q̃ta deus per eos prodigia & signa ostendisset inter gētes. Atq; ita tandē iudicio suo eandē sententiã cõfirmat Iacob⁹. Postremũ placuit Apostolis & senioribus cũ tota ecclesia viros mittere ad Anthiochiã, &c. Sed videamus iam consequenter etiam ex doctrina Apostolorum in eodem loco consequens esse eum, qui iam per gratiã Christi salutem est assequutus, oportere obedire non solum præceptis diuinæ legis, sed & ecclesiæ prælatorum mandatis, ac ordinationibus ad lucrum & custodiam charitatis in plebe.

Apostoli in generali cõcilio, cur prohibuerũt quædam in se licita, quæ neq; diuina, neq; naturalis lex uetat.

Cũ omnes ceremonię veteris legis publicato iam Christi euangelio forent extinctę, tamen & ibidē Apostoli ad lucrũ & custodiã pusillorum iusserũt ad tempus seruari quędã ceremoniarũ pręcepta, veluti abstinere a sanguine animantis, et a bestia suffocata, a carne idolis immolata, & a fornicatione, quam gentes communiter sibi licere existimabãt, quamobrē necessariũ fuit eam simul cũ alijs in se licitis prohibere. Hæc ad literã fuerunt in exordio fidei prohibita, nõ ad obseruandũ ceremonias legis, sed propter necessitatem seu vtilitatem illi tempori congruentem, vt videlicet expeditius atq; sobrius Iudæi & gentes simul habitãtes coalescerent, Iudæi nempe propter veterem consuetudinē abhominabãtur sanguinē & suffocatum. Esus autem cibi idolis immo-

 lati ad

lati, si gentibus fuisset admissus, potuisset dare Iudæis occasionem suspicandi de reditu earum ad idololatriam. Ad coagulandum igitur Iudæos simul & gentes in unitatem fidei & Christianæ pacis, quædam in principio vetuerunt Apostoli, quę transeunte tempore, & cessante prohibitionis causa facta sunt licita. Fornicatio autem simplex, quę naturali iure illicita, & illic prohibetur, propter gentes, quæ putabant eam non esse peccatum. En vides candide lector Apostolos in generali synodo, docente spiritu sancto ex causa prohibuisse quędam, quæ neq; naturali, neq; diuino iure erant in se illicita, aut vetita. Demum in fine eiusdem capitis dicitur. Perambulabat Paulus Syriam & Siliciam, cõfirmans ecclesias, pręcipiens custodire præcepta Apostolorũ & seniorum. Vides igitur ex apostolica doctrina obediendum esse pręceptis seniorum. Nec obstat si qui sint qui legibus positiuis subesse contemnunt. Nam præfectus ecclesiæ, non tam ad singula membra, q̃ ad vniuersum corpus ne pereat habet attendere. Ad ea quę ex doctrina Augustini ad inquisitiones Ianuarij assumũtur in eodem argumento octauo. Respondeo quod Augustinus ibidem respondens quæstionibus Ianuarij in fine libri contra illos loquitur, qui religionem Christianam oneribus humanarum constitutionum imprudenter onerare præsumunt, non habentes considerationem, an ita pręcipi expediat communitati ecclesiæ ad ędificationem, aut pacis ac fidei, aut bonorum morum. Vnde Augustinus ibidem nihil facit obseruationes illas, quæ neq; sanctarum scripturarum autoritatibus continent, neq; in cõcilijs episcoporũ statuta inueniunt, nec cõsuetudine vniuersæ ecclesiæ sũt roboratę, neq; habẽt aliqd ad exhortationẽ melioris vitæ. Sub talib⁹ aũt non cõtinentur leges ieiuniorũ, aut festorum solenniũ, aut cõtinentię, & celibat⁹ ministrorũ ecclesię, quę & in cõcilijs episcoporũ statuta sunt, et vniuersalis eccl'ę cõsuetudie roborata ad lucrũ fidei, charitatisq;, & pacis cõis, cęterarũq; virtutũ custodiam, aut ad pacẽ & trãquillitatẽ in rep. fouendã adminicula. De qb⁹ & Hiero. loquit' in ep'la ad Liciniũ, Vnaquęq; prouincia i suo sensu abũdet, & p̃cepta maiorũ

Doctrina Aug. ad inquisitiones Ianuarij, de cõsuetudinibus ecclesiasticis.

leges apostolicas arbitret. Apostoli quidẽ diuinit⁹ iformati docuerunt dei pŏpulũ nõ debere grauari multiplicibus ceremonijs veteris legis, vmbris solũ & figuris Christi tũc futuri declarant hominẽ per fidem in Iesum iustificari gratis sine operibus prçuijs, sed nõ ideo cõsequens est, quĩ põtifices etiã Apostolorũ tpibus potuerant ecclesijs iã in vnã remp. cõgregatis, dare prçcepta, seu statuta ad Christianæ fidei custodiã. Nã & apostoli ab exordio tẽpus sanctificãdi sabbatũ in diẽ dominicũ transtulerunt. Item solennitatem paschalẽ & pẽtecostes statuerũt celebrandas, quarũ meminit & Lucas in actibus, & Ioannes in Apocalypsi, itẽ a suffocato & sanguine, & a cibo simulachris immolato iusserunt abstinere, quæ tamen neq; naturali, neq; diuino iure erant vetita. Vnde et Apostolus viro contentioso & molienti contradicere obijcit consuetudinem tanq; pondus, & momentum in his quæ agenda sunt & seruanda in ecclesia Christi. Si quis, inquit, videẽ cõtentiosus nos talem consuetudinẽ nõ habem⁹, neq; ecclesia dei. Quia fuerũt hçretici, qui ex Aug. doctrina in eodem libro conati sunt asserere ecclesiã nihil posse præcipere, quod alias non sit a deo præceptum, & idcirco nullam ecclesiæ constitutionẽ obligare transgressorem ad culpam.

Animaduertendum est Augustinum ibidem recitare multas obseruantias celeberrimas a populo Christiano custodiendas, quas non reperimus, aut Christum, aut Apostolos iussisse in sacris literis, sicuti anniuersaria celebratio dominicç passionis, resurrectionis, assensionis dies dominicæ post sabbatum, & quadragesimæ obseruatio, ieiuno stomacho sumere corpus & sanguinem domini, cæteraq; id genus alia multa, de quibus cũ per vniuersam ecclesiã costodiunẽ, isaniç, atq; demẽtiç, iqt, ẽ dubitare an ea seruare oporteat.

Ex scriptis sanctorum patrum, etiam eorum qui fuerunt viciniſſimi Apostolorũ tpib⁹, reperimus pluria esse seruata & custodita in ritib⁹ sacramentorũ, in modis exercizãdi, baptizãdi, consecrãdi, & ordinãdi sacerdotes ac episcopos, q in euãgelij codice nõ reperiũẽ. Ipse quoq; Paulus coarguit eos, q mensis suis eucharistiç sacramentũ miscebant, addens etiã sese, cũ ad Corint. veniret, nonnulla de hoc ordinaturũ.

 Vnde

Vnde Christus tribuens successoribus potestatem gubernādi suam ecclesiam, simul dedit eis potestatem disponēdi, quę ad ecclesiæ ædificationem, exaltationem, & charitatis custodiam pertinerent, quemadmodum Paulus præcepit episcopis a se ordinatis, vt constituerent per loca & ciuitates presbyteros atq; episcopos, imponens eisdem ne vlli homini cito manus imponerent. Rursus in exordio nascentis ecclesiæ, cum nondum potestates sæculares erant, Christianę, multa non expediebant statuta, quæ iam expediunt ecclesię, cum reges & principes sunt fidei Christianæ defensores, de quo latius alibi. Ad verbum Iacobi Apostoli appellātis legem Christi, legem perfectæ libertatis, Respondeo illud Iacobi testimonium non obstare præceptis & constitutionibus humanis æditis, aut ad lucrum ac custodiam Christianæ fidei ac charitatis, aut ad fouendam reipublicæ pacem seu tranquillitatem, aut coercendum contumaces atq; rebelles. Sicuti enim iam patuit, lex euangelij dicitur lex perfectæ libertatis, non tanquam liberet Christianos in hac vita ab omnis seruitutis incommodo, aut ab obedientia sublimioribus potestatibus debita, sed quia non premit tanta seruitute, quanta Iudæi etiam sub gratia constituti in euangelicā legem traslati ante Christum premebantur, liberans non solum a dominio peccati, sed etiam ab oneribus sacramentorū, obseruantiarum, & ceremoniarum veteris legis. Et hæc est sententia quam intendebat Augustinus in libro ad quæstiones Ianuarij, dicens, Leui iugo nos Christus subiecit, & sarcinę leui, sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione prestantissimis, societatem noui populi colligauit. Sacramenta autem veteris legis, quibus populus ille coagulabatur, erāt numero plurima, factu difficilia, significatione obscura, & talia quæ solum promittebant & nondum præstabant gratiam, qualem Christus largitur in sacramentis suis legis euangelij. Deinde & in verbo apostoli Iacobi considerandum est quod lex euangelij dicitur lex perfectæ libertatis in hac vita, sed nō perfectissimę libertatis, qualis erit in futuro sæculo merces nostra, libertas ab omni malo. Cōsiderandi etenim sunt ex scripturis sacris

Lex Christiana, lex perfectæ libertatis.

multi

multi libertatis gradus, sicuti in primo libro demonstrauimus. Hactenus igitur illud egimus, vt ostenderemus prę cepta Apostolica, instutaq; canonica adiecta legi euangelicę, pro fouenda fide & charitate, & ecclesiastica pace, non esse habenda tanquam onera, quæ Christianos grauant, aut impedimenta præstent ad viuendum secundum euangelium Iesu Christi, sed potius tanquam adminicula quædam, quę exonerant onus peccati in carne habitantis, alleuiant, & ad viuendum secundum regulam euangelij incitãt, animosque expeditiores faciunt, sicuti perspicuum est in legibus corporalis ieiunij, quo interni motus praui, carnisq; concupiscentiæ supprimuntur. In legibus item de festis celebrandis, & sacris audiendis, quibus iussum est cessare a seruilibus operibus, vt mens deo vacet, & in fide & charitate, cæterisque internis motibus virtutum proficiat. Vnde & ipse Paulus ingenue fatetur sese accepisse a deo potestatem super Christianos iam per Christum liberos, non autem in destructionẽ aut detrimentum, sed in ędificationem ecclesiæ.

Nõ omnis trãsgressio uolũtaria humanæ legis est criminalis.

Ad nonum argumentum, quo concluditur omnem transgressionem humanę legis, esse peccatum inobedientię, & criminale peccatum. Respondet Bernardus in lib. de dispensatione & præcepto, declarans consequentiam esse inualidam. Non enim quælibet, inquit, inobedientia est criminalis, deijciens a statu salutis. Nam ipsi nos iam dei gratia sanati, non possumus ita obedire etiam in præceptis dei, quin sæpe numero peccemus, non tamen continuo vt aliqd præterimus, perimus. Nam neq; vnius necessitatis, vtilitatis, aut dignitatis sunt quæ iubentur, neq; pari cura præcipiunt, nec pari voluntate negliguntur. Est interdum volũtas erroris, interdum infirmitatis, interdũ contumaciæ, idcirco non eiusdẽ culpæ est voluntas, quę p inobedientiam labit. Vnde & in lege diuina, venialia peccata criminalia reputantur, cum per contemptum vtuntur, inquit, in vsum & cõsuetudinem, & tunc non peccati species, sed peccantis intẽtio pensatur. Ad scripturam quæ citatur ex primo libro Regum, docens repugnare superiori, esse quasi scelus idololatriæ, & nolle acquiescere, esse quasi peccatum ariolan-

di. Respondet ibidem eandem scripturam huic sententiæ nō aduersari, sed & magis eam confirmare. Non enim definit scriptura scelus idololatriæ esse, non acquiescere, sed nolle, in quit acquiescere, vt non ipsius iussionis simplex trāsgressio, sed superba voluntatis contemptio, scelus idololatriæ repute tur. Aliud ē nō acquiescere, aliud nolle acquiescere seu obe dire, illud interdum est erroris, interdum infirmitatis, istud vero odiosę est contumacię, quemadmodum & ipsum repu- gnare. Non ergo qualiscumq; mandati præteritio crimina lem facit inobedientiam, sed repugnare & nolle obedire. Et vide si non his conformiter doceat Apostolus Paulus: Qui potestati, inquit, resistit, dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Qualiter autem sit accipiendum quod Bernardus adiecit, Toties sine crimine trāsgredit, quoties in trāsgressione defuerit huiusce modi recalcitrās & contētiosa volūtas iā mox dicturi sum⁹.

Deinde quod in argumento assumitur, inobedientiam Adę fuisse criminale peccatum, Respondet, quod frustra quælibet inobedientia comparatur antiquæ illi inobedien- tiæ in paradiso. Nam hæc sub pœna mortis erat interdicta, quæ nō solum obligabat personam, sed & vitiabat naturam totam humanam, quæ & grauissima est iudicata ex defensio ne rebellionis, quando deo causam requirente peccati, vt ad ad pœnitentiam prouocaret, nolens mortem eorum, ma- luerunt declinare cor suum in verba maliciæ ad excusan- das excusationes in peccatis.

Pro maiori intellectu eorum quæ in argumento no- no, & in argumento sequenti assumuntur de obedientia, ex libro de dispensatione & præcepto, Sciendum est, quod Ber nard⁹ disputat illic contra quosdam, qui terrebant homines a vouendo obedientiam, eo q; monacho in oī sua actiōe cri- men insidiat inobedientiæ, quod reprobat ostendens, q; nō qualiscūq; mādati pteritio, criminalē facit inobedientiā, sed repugnare & nolle obedire. Toties ergo sine crimine trans gredit qs (subintellige secundū speciē inobedientiæ) qties defuerit huiuscemōi recalcitrās & cōtētiosa volūtas. Talis enī cōtēpt⁹, ē inobediētia formalis species opposita virtuti obe-

De obedientia quā do est criminalis, quando uenialis.

obedietię. Vn & ait ibidē, Solus contēptus, inqt, virtuti isti dicit obedietię. Et ita secūdū spēm inobedietiæ, nō ē vnq cri minale peccatū trāsgredi simplicia statuta positiui iuris, nisi fiat trāsgressio ex contemptu. Cū hoc tn̄ stat transgressionē pcepti humani pdeuntē ex volūtate nō sic contēnente, etiā interdū esse mortale peccatū oppositū alij virtuti, veluti cū o pus oppositæ virtutis cadit sub humano pręcepto. Proinde mortaliter peccat etiā is, q absq cōtēptu, absq vlla rōnabili cā vescit carnibus in quadragesima, abstract⁹ & illect⁹ a sua cōcupiscētia, vnde trāsgressor fit maioris aut minoris culpæ reus, nō tā ex intentione pręlati intendētis aut criminaliter aut venialiter obligare transgressores, q ex qualitate pcepto rū, & ex fine atq autoritate pręcipientiū. Ber. aūt loquit ibi dē de corporaliū statutis obseruantiaz, quę vt statuta quędā puniunt in regula pfessorū, quę a pposītis dispensationē ad mittūt, quę et neglecta puniūt leniori cēsura, quę p se aut p pter se nec bona sunt, nec mala, sed neq diuia institutiōe, ne q ppria pfessiōe sunt fixa, qualia sūt risus interdict⁹, vl sile tiū interdictū, secus ē de spūalibus, quæ in regula sunt tradi ta, & de his, quę ppria pfessiōe sūt fixa, qualia sūt loci stabi litas, cōtinentia, pauptas. Istorū trāsgressio absq contēptu criminalis ē, si fiat absq rōnabili cā. Vn aliud fractio voti, aliud p surreptionē aut obliuiōnē trāsgressio humāi mādati. Et hāc esse Bern. intentionē patet, nā et ibidē cōcludens, sic loquit. Hęc ergo gnālis sit regula vniuersorū, q pter se, aut p se nec bona, nec mala sūt, aut diuina institutiōe, aut ppria cuiuspiā pfessiōe fixa nō sūt, vt nō iussa licite vel admittūt, vel omittunt, Ita iussa sine culpa nō negligunt, sine crimie nō contēnunt, vbiq ē culpabilis neglectus, cōtēptus aūt da mnabilis. Differūt aūt neglect⁹ & contēptus, q neglect⁹ ē lā guor quidā inertię, contēptus vero est supbię tumor. Et hic sane contēptus in oī specie mādatorū dānabilis est, p cōtēptū itelligēs volūtatē, qua qs ita contēnit supioris pceptū, vt ve lit pter huiuscemōi cōtēptū sciēs & deliberate nō obedire superiori. Nam & Bern. contemptū distinguit a voluntate, qua qs vel per obliuionem, vel per surreptionem, vel per in firmitatem aliquid contra superioris facit mandatū.

Neglectus quid sit

Contemptus.

Sic & diuus Thomas secũda secundę docet, omnē inobediẽtiā esse mortale peccatū, sed inobedientiā, inquit, voco volũtatē, qua quis contēnit superioris pręceptū. Cū aūt facit aliquid non propter pręcepti contemptum, sed propter aliquid aliud, non est secundum speciem inobedientia, licet sit inobedientia quædam generaliter dicta, quæ est circumstantia quædam pertinens ad omnis peccati speciem. Nā & omne peccatum est transgressio quædam mandati superioris potestatis, vnde & obedientia sic generaliter accepta ponitur loco generis a sanctis patribus in descriptione peccati.

Sic & accipitur in nonnullis scripturę sacræ locis.

Volũtas trāsgrediens humanā legem triplex.

Et quoniā omnes res melius diuisione innotescit, hāc voluntatem contemnentem trifariam diuidamus. Quędam est voluntas, qua quis vult non obedire superiori, cōtemnēs aut superiorem aut illi⁹ legem, veluti cū quis vult aliquid facere, vel omittere ea intentione, vt faciat contra superioris voluntatem. Hic sane modus constituit criminalem inobedientiam, dicente saluatore. Qui vos spernit me spernit, & talis inobedientia est speciale peccatum. Alia est voluntas, qua quis generaliter statuit non obedire superiori ex criminali errore, arbitrans superiores non habere potestatem pręcipiēdi quicꝙ aliud ꝙ deus ipse in specie pręceperit. Talis error est in docentibus non oportere vlli homini, sed soli deo obedire. Ex tali autem voluntate transgredientem superioris mandatū mortaliter peccare patet ex scripturis. Nam quasi scelus idololatriæ est nollē acquiescere.

Item qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, qui autē resistūt, ipsi sibi dānationē acquirūt, Apost. ad Rom. 13. & secundæ ad Timo. 3. Inter peccata mortalia numerat parentibus esse inobedientes. Et vtroꝗ istorum modorum, nō peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Tertia inobedientia, scilicet voluntas, qua quis non sic ex criminali errore statuit non obedire, sed iam pridem in omnibus licitis & honestis iudicans obediendum esse, etiam paratus obedire propter superuenientem seu accedentem occasionem, trāsgreditur superioris præceptum scienter & deliberate, non ꝑ surreptionem, non per obliuionem, sed vel propter libidinē

a cō

a concupiscentia abstractus & illectus, vel ad vitandum molestiam & laborem in exequutione pręcepti, non habita vllius pię vtilitatis vel necessitatis consideratione, quemadmodum accidit cum quis, vt vitet famis molestiam, frangit ieiunium, aut dū tractus concupiscentia, vescit̄ carnibus contra ecclesiæ præceptum, non habita consideratiōe ad corporalis refectionis necessitatem, vtilitatem, vel aliam vllam piā & rationabilem causam. Species quædam contemptus est absq; iusta necessitate & pia vtilitate scienter negligere superioris præceptum. Vnde & rationabili legislatoris intentioni obuiat, qui vel ex contemptu, vel absq; causa rationabili opus statutum non seruat. Et secundum hunc tertium modum, contingit interdum mortale, interdum veniale peccatum. Varietas autem propter quam contingat nunc mortale, nunc veniale esse peccatum, accidit multis de causis. Primum propter discrimen causarum insufficientium. Deinde propter discrimen humanorum præceptorū, quæ multum inter se discrepant. Non enim vnius ponderis, necessitatis, vel dignitatis, vel vtilitatis sunt, quę iubentur. Postremum propter dispares intentiones hominis præcipientis. Nec enim pari culpa negliguntur, inquit Bernardus, quæ non pari cura præcipiuntur. Sed de his tractauimus latius in superiori libro. Sed contra hoc forsitan obiecerit quispiam, secundum scripturas tantum tribuendum est prælatorum iussionibus, quantum si diuinitus traderētur, quod probant non Bernardus, & Benedictus solum, sed & Hieronymus, Augustinus, cęteriq; patres per scripturam, Qui vos spernit me spernit, Qui vos audit, me audit. Quæ dicūt facite, obedite prępositis vestris, & subiacete illis. In huiuscemodi scripturis ecclesiastici patres intelligunt nos oportere obedire prælatorum mandatis etiam in his, quæ alias non accedente superiorum mandato forent indifferentia. Siue deus, inquit Bernardus, siue hō vicarius dei, quodcumq; præceptum tradiderit pari cura est obediendum, & quod prælatus pręcepit, non aliter est accipiendum, q̄ si deus ipse præcipiat, sed deo pręcipienti quicquā, non obedire semper est criminale peccatum, ergo & non obedire Obiectio.

homini pręcipienti videtur semper esse mortale peccatum?

Sed ad hoc respondet Bernardus ibidem, negans secundam partem antecedentis. Neq; enim pręcepta euangelica vnius sunt ponderis & dignitatis. Sunt quędam euangelica pręcepta maxima, quędam media, quędam vero minima. Minimorum pręceptorum trãsgressiones non crimina, sed venialia sunt peccata, qualia sunt leuis ira & ociosũ verbum, stultiloqua quędam & vaniloqua ociose dicta, facta, & cogitata. Huiuscemodi peccata sunt contra dei mãdatũ, & tamẽ venialia sunt, non criminalia, nisi cũ per contẽptum vertuntur in vsum, & consuetudinẽ, & tũc nõ peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Quamuis ergo vnus deus sit, qui per omnem inobedientiam offenditur, non tamen vnius ponderis sunt, quę iubentur. & idcirco non semper criminalis culpa contrahitur ex transgressione. Si in traditionibus diuinis, non omnis inobedientia est crimen, consequens profecto est, nec omnem inobedientiam esse crimẽ. In traditionibus humanis, non qualiscumq; mandati pręteritio criminalem, inquit Bernardus, facit inobedientiam, sed repugnare, & nolle acquiescere, quemadmodum legimus primi Regum. 15. Quasi peccatũ ariolãdi est repugnare, & quasi scelus idololatrię nolle acquiscere, de q̃ in superioribus.

Sicuti in pręceptis quędã magna, quędam media, alia minima, Ita et in pręceptis humanis.

Ad decimũ argumentũ ex supradictis patet, antecedens esse falsissimũ, videlicet trãsgressionẽ legis humanę non esse peccatũ, nisi ꝓpter concursũ naturalis aut diuinę legis, alioqui obligãtis ad exequendũ, vel omittẽdũ op⁹ ilud. Nã op⁹ illudq́ iure naturali & diuino ẽ i se licitũ, plęrũq; accedente sola humana ꝓhibitiõe fit illicitũ, veluti in die ieiunij tẽpantia custodita pluries comedere, & bibere, aut carnes mãducare, vt apud Aug. in ep̃la ad Casul. Opa insup, nõ pręcepta vlla lege diuĩa, aut naturali plerũq; fiũt debita sola lege vl' iussiõe diuina, vt rus colere, & ad forũ & ecclesiã ire, ad q̃ nulla diuĩa lege filius obligat', veniũt ĩ obligationẽ accedẽte solo pcepto paterno. Neq; enĩ ex iure diuio tenet' qs facere hoc vl' illud opus sola lege humana pceptũ, q̃uis parẽtib⁹ & plãtis hoc pręcipiẽtibus, subditus ex iure diuio teneat' illud facere, qbus nõ pręcipientibus nõ esset ad illud faciẽdũ obligatus

ligat⁹. Atq; ita doctrina Gersõis hac in pte nullatenus ẽ rẽcipiẽda, secũdũ eã nẽpe lex hũa, non nisi esset ĩsinuatio qdã seu ĩtimatio legis diuinę tũc obligãtis, sicut doctria magistri vł cuiuslibet alterius dicẽtis. Vide ne illud feceris, qa peccabis in legẽ dei, queadmodũ prętẽdit exemplũ de medico ibi dẽ ab Gersõe introductũ. Et cũ vltra ĩ argumẽto adijcit. Solus deus potest infligere pœnã post hãc vitã tolerãdã. Fateor vtiq;, sed nõ ide seqt̃ autoritatẽ hũam nõ posse dare prę cepta affirmatiua, aut negatiua, q̃rũ trãsgressor fiat reus pœnæ post hãc vitã inferẽdæ. Nã qui potestatẽ humanã contẽmnit, in illa cõtemnit, atq; offẽdit deũ ipsũ, iuxta illud. Qui vos spernit me spernit. Si vero humana potestas ita contẽneret, vt in contẽnendo illã deus ipse nõ offenderet, iam neq; peccaret, neq; reus supplicij post hãc vitam fieret qui legem humanæ potestatis contemnens transgrederet, neq; lex ipsa quã contemneret esset iusta, & in foro cõsciẽtię obligatoria.

Atq; ita ad probatiomem, qua dicitur legislator nõ potest transgressorẽ suę legis obligare sub vlla pœna, quam nõ potest ipse infligere. Respondeo, quod transgressor legis humanæ peccat & reus fit pœnæ, non ex sola voluntate humana, sed ex volũtate diuina, quã transgressor offendit violans legem humanæ potestatis. Et cum vltra in argumento ex Gersone citante testimonium Aug. dicentis, peccatum esse dictum, vel factum, concupitum contra legem dei æternam, concluditur tansgressionem, purę legis humanæ non esse peccatum. Respondeo argumentum non bene concludere, trãsgressio nẽpe legis aut præceptionis humanæ est cõtra æternã legẽ dei iubẽtis supiorũ p̃ceptis obediendũ esse. Q̃uis autẽ sola humana voluntate supioris habẽtis rõnabilẽ p̃cipiẽdi causã inducta sit lex humana, ortaq; sit obligatio ad iussi opis executionẽ, lex tñ diuina & naturalis, ęternaq; dei volũtas sp̃ ęquissima disponũt & iubẽt nos, oportere seruare leges illas, sic autoritate humana voluntate, supioris æditas & ipositas. Queadmodũ obligatiões ex cõtractib⁹, stipulatiõib⁹, iuramẽtis, votis aut p̃missiõib⁹ oriũt ex solis hoĩm volũtatib⁹, attñ illis obligatiõib⁹ et iurib⁹ sic hũa volũtate ptis cõtrauenire, ẽ cõtra diuinã et natalẽ legẽ,

Transgressio pœnæ legis humanæ quõ fit contra dei legem æternam.

quid nam esset faciendum, & non adiuuans ad implendum, timorem incutiebat populo illi, quod diu adhuc manebat carnalis. Sed non inde sequitur, per legem euangelij Christianos esse liberos a praeceptis & obedietia suorum parentum, prelatorum, & superiorum potestatum. Nam & supra praecepta legis Moysi etiam oportuit veteris legis populum suis parentibus & superioribus obedire in multis operibus, ad quae alioqui non obligabatur populus ille iure diuino. Vnde Paulus Apostolus spiritu suo Apostolico, praeuidens homines quosdam reprobos futuros, qui praue essent intellecturi libertatem euangelicam per Christum nobis impensam, totiens, totque reiteratis vicibus inculcat & exaggerat nos iam factos Christianos, oportere subditos esse parentibus, praepositis, principibus, & sublimioribus potestatibus.

Iam si quis dixerit, Qui liberatur ab vna seruitute, & denuo premitur alia, vel aequali, vel maiori, non magis est liber, quam prius extiterat, veluti qui liberatus ab vno vinculo corporali, rursus constringitur alio aequali, aut fortiori, sed canones & decreta Pontificum, legesque superiorum potestatum, sunt multo grauiores & plures, quam olim praecepta veteris legis, Ergo per legem euangelij non efficiuntur homines magis liberi, quam erat veteris legis populus.

Huic respondeo, secundam propositionem antecedentis falsam esse, sicuti ex superioribus manifestum est. Nam huiusmodi leges positiuae adiectae praeceptis euangelij, congruunt ad lucrum fidei, & Christianae charitatis, ad fouendum tranquillitatem, & pacem reipubl. Atque ita non sunt onus grauans, sed alleuians. Neque Papa, neque Imperator potest imperare hominibus sibi subiectis, veluti seruis & mancipijs, neque pro suis item lucris aut commodis canones aut leges imponere, sed pro lucro, commodo, & salute subditorum, quibus ceu filijs tanquam pater & pastor praeesse debet, non tanquam dominus gubernans libidine dominandi.

Ex his igitur manifestum est, quo nam modo, qua insuper ratione super veteris legis populum fuerit iugum a-

ſperum atq; amarum, & onus graue. Nempe ſeruilis ille ti mor, quo populus ille legi vnius dei cœli & terræ coagulabatur, pœnam habebat atq; animi amaritudinem. Onus inſuper mandatorum graue erat, cum propter multa difficilia externa opera illic & iuſſa & vetita, tum propter imbecillitatem virium populi illius adhuc rudis, qui quatenus manebat in lege Moyſi, non inde tranſiens in Chriſtum, nondum habebat ſpiritum dulcedinis adiuuantem.

Inſuper ex ſuperioribus liquidum eſt, quo nam modo, & qua item ratione iugum Chriſti ſit ſuaue, & onus præceptorum eius leue, &c. Quantúlibet enim ipſe Chriſtus iuſſerit aut prohibuerit internos animi motus, onus tñ leue eſt propter iugum Chriſti ſuaue, cœlitus humeris animarum noſtrarum immiſſum. Vnde iugum, de quo Chriſtus, a iungere appellatum eſt, euangelica charitas ex fide in Ieſum mediatorem, qua ad inuicem iungimur, tanquam vnius corporis membra, mirabili quodam nexu ſpiritus ſancti, adherentia Chriſto vt capiti noſtro. Nobis itaq; tali nunc ad inuicem iugo copulatis Chriſto, mandata eius non ſunt grauia, id eſt, moleſta, nobis quaſi inuitis impoſita, ſed iucunda & delectabilia ſuper aurum & topaſion. Quod ſi per iugum Chriſti velis intelligere legem Euangelicam, & per onus laborem in cuſtodiendis mandatis, in eandem recurris ſententiam. Nam charitas facit omnia eſſe voluntaria, & ita leuia & ſuauia. Iugum charitatis quāuis ſit via arcta tumidis, elatis, ſuperbis camelis ſeu gibboſis, id eſt, ſarcinis cupiditatum oneratis, cæteriſque omnibus, qui nondum intrauerunt anguſtam fidei portam, quam & pauci inueniunt, currentes in campos licentiæ ſecundum viam amplam, id eſt, ſecundum propriam concupiſcentiam, ſeu ſecundum amorem ſui, ſecundum amorem mundi huius, aut carnis ſuæ, qui ſane amor ſui ducit animam ad perditionem, attamen larga & ſuauis omnibus iam factis paruulis & humiliatis, ambulantibus in ea dilatato corde, id eſt, amantibus & diligentibus, dicente propheta, Viam mandatorum cucurri, cum dilataſti cor meum.

Iugum Chriſti ſuaue, & onus leue.

Ex huiusmodi ergo saluatoris testimonio,non recte con-cluditur,parentes & ecclesiæ prælatos,non posse dare mãdata,aut ordinationes,quibus teneamur obedire. Nam & charitas,qua & nos inuicem superiores arbitramur, facit nos lubenter,ac spontanee obedientes esse parentibus & senioribus,omnibus reddit debitum,cui honorem honorem,cui tributum tributum,cui obedientiam obedientiam. Pro intelligenda autem doctrina Petri,cæterorumq; Apostolorũ, & seniorum,in Actibus capite.15.definientium præcepta veteris legis,propter eorum grauitatem & multitudinem,nõ esse imponenda populo Christiano iam per Christum in libertatem vocato, Sciendum est quod Petrus coarguit Iudæos,qui confisi in operibus legis Moysi,putabãt sese nõ posse iustificari sine carnis circũcisione & obseruatione legaliũ sacramẽtorum, Vnde in principio eiusdem capitis sic recitat Lucas. Quidam descendentes de Iudæa,docebant fratres,dicentes eis, quod nisi circumcidamini secundum morẽ Moysi,non potestis saluari,atq; ita facta seditione nõ modica aduersus Paulum & Barnabam,ordinatum est, vt ipse Paulus & Barnabas,& quidã alij ex ipsis sup hac quæstione ascenderent in Hierusalẽ,ex quibus manifestum est,quosdã male docuisse fratres,tradentes neminẽ posse saluari sine opibus legis Moysi,iugũq; legis Moysi, quæ & lex dei erat,adhuc post Christũ datũ, habere vĩ obligandi ex ratiõe voluntatis diuinæ, quasi præcipiẽtis ac definiẽtis,sine illis salutẽ esse nõ posse. Hoc autem falsum esse in concilio Apostolorum & seniorum Hierosolymis solenniter celebrato & conuocato,declarauit Petrus,approbauerunt Barnabas,& Paulus, iudicauit Iacobus Hierosolymorum episcopus. Ad eum enĩ tanq̃ ad iudicem ordinarium in propria diocesi residentẽ pertinebat pronuntiare Apostolorum sententiam, etiam in præsentia Petri vniuersalis ecclesiæ episcopi. Postquam tacuerunt Paulus & Barnabas,respondit Iacobus,inquit scriptura, Viri fratres,& c. Priusquam tamen Iacobus definiret, magna conquisitione & examinatione facta, de quæstione illi, Vtrum de circumcisione lex Moysi esset ad salutẽ necessaria,surgens Petrus in cõcilio,primum communstrans se diui

Consiliũ vniuersale Apostolorũ temporibus.

Declaratur textus actuum 15.

diuinitus electũ, ad prędicandum gentibus, diuinitusq́; edo ctum explicat deum purificare corda gentium ex fide absq́; circumcisione & obseruatione veteris legis, & concludens, ait, Nunc ergo vos, inquit, quid tentatis deum, imponentes eis iugum legis Moysi, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus, sed credimus vnumquemq; tam gentilē, q̃ Iudęum saluari gratis per fidem in Iesum, sine fide non est circũcisus Iudęus melior gentili incircumciso. Fuit q̃dem populo Iudęorum ad tempus lex imposita, sed ex operibus legis sine fide nõ potuit iustificari. Lex enim spiritualis erat continẽs ceremonias, vmbras, figuras, & signa Christi tunc futuri, quo aduenIente transierunt vmbræ, figuræ. In vtrisq́; igitur q̃uis ad salutem necessaria est fidei gratia, neutris tamẽ imponenda nunc sunt legis Moysi sacramenta. Hãc Petri sententiam approbauerunt Paulus & Barnabas, narrantes q̃ta deus per eos prodigia & signa ostendisset inter gẽtes. Atq́; ita tandẽ iudicio suo eandẽ sentẽtiã cõfirmat Iacob⁹. Postremũ placuit Apostolis & senioribus cũ tota ecclesia viros mittere ad Anthiochiã, &c. Sed videamus iam consequenter etiam ex doctrina Apostolorum in eodem loco consequens esse eum, qui iam per gratiã Christi salutem est assequutus, oportere obedire non solum præceptis diuinæ legis, sed & ecclesiæ prælatorum mandatis, ac ordinationibus ad lucrum & custodiam charitatis in plebe.

Apostoli in generali cõcilio, cur phibuerũt quædam in se licita, quæ neq; diuina, neq; naturalis lex uetat.

Cũ omnes ceremonię veteris legis publicato iam Christi euangelio forent extinctę, tamen & ibidẽ Apostoli ad lucrũ & custodiã pusillorum iusserũt ad tempus seruari quędã ceremoniarũ pręcepta, veluti abstinere a sanguine animantis, et a bestia suffocata, a carne idolis immolata, & a fornicatione, quam gentes communiter sibi licere existimabãt, quamobrẽ necessariũ fuit eam simul cũ alijs in se licitis prohibere. Hæc ad literã fuerunt in exordio fidei prohibita, nõ ad obseruandũ ceremonias legis, sed propter necessitatem seu vtilitatem illi tempori congruentem, vt videlicet expeditius atq́; sobrius Iudæi & gentes simul habitãtes coalescerent, Iudæi nempe propter veterem consuetudinẽ abhominabãtur sanguinẽ & suffocatum. Esus autem cibi idolis immo

 lati ad

lati, si gentibus fuisset admissus, potuisset dare Iudæis occasionem suspicandi de reditu earum ad idololatriam. Ad coagulandum igitur Iudæos simul & gentes in vnitatem fidei & Christianæ pacis, quædam in principio vetuerunt Apostoli, quę transeunte tempore, & cessante prohibitionis causa facta sunt licita. Fornicatio autem simplex, quę naturali iure illicita, & illic prohibetur, propter gentes, quæ putabant eam non esse peccatum. En vides candide lector Apostolos in generali synodo, docente spiritu sancto ex causa prohibuisse quędam, quæ neq; naturali, neq; diuino iure erant in se illicita, aut vetita. Demum in fine eiusdem capitis dicitur. Perambulabat Paulus Syriam & Siliciam, cōfirmans ecclesias, pręcipiens custodire præcepta Apostolorū & seniorum. Vides igitur ex apostolica doctrina obediendum esse pręceptis seniorum. Nec obstat si qui sint qui legibus positiuis subesse contemnunt. Nam præfectus ecclesiæ, non tam ad singula membra, q̄ ad vniuersum corpus ne pereat habet attendere. Ad ea quę ex doctrina Augustini ad inquisitiones Ianuarij assumūtur in eodem argumento octauo. Respondeo quod Augustinus ibidem respondens quæstionibus Ianuarij in fine libri contra illos, loquitur, qui religionem Christianam oneribus humanarum constitutionum imprudenter onerare præsumunt, non habentes considerationem, an ita pręcipi expediat communitati ecclesiæ ad ędificationem, aut pacis ac fidei, aut bonorum morum. Vnde Augustinus ibidem nihil facit obseruationes illas, quæ neq; sanctarum scripturarum autoritatibus continenē, neq; in cōcilijs episcoporū statuta inueniunē, nec cōsuetudine vniuersæ ecclesiæ sūt roboratę, neq; habēt aliqd ad exhortationē melioris vitæ. Sub talib⁹ aūt non cōtinentur leges ieiuniorū, aut festorum solenniū, aut cōtinentię, & celibat⁹ ministrorū ecclesię, quę & in cōcilijs episcoporū statuta sunt, et vniuersalis eccl'ę cōsuetudie roborata ad lucrū fidei, charitatisq;, & pacis cois, cęterarūq; virtutū custodiam, aut ad pacē & trāquillitatē in rep. fouendā adminicula. De qb⁹ & Hiero. loquit̄ in ep'la ad Liciniū, Vnaquęq; prouincia i suo sensu abūdet, & pcepta maiorū

Doctrina Aug. ad inquisitiones Ianuarij, de cōsuetudinibus ecclesiasticis.

leges

leges apostolicas arbitret. Apostoli quidē diuinit⁹ īformati docuerunt dei pŏpulū nō debere grauari multiplicibus cerē moniis veteris legis, vmbris solū & figuris Christi tūc futuri declarant hominē per fidem in Iesum iustificari gratis sine operibus pręuiis, sed nō ideo cōsequens est, quī pōtifices etiā Apostolorū tpibus potuerant ecclesiis iā in vnā remp. cōgregatis, dare pręcepta, seu statuta ad Christianæ fidei custodiā. Nā & apostoli ab exordio tēpus sanctificādi sabbatū in diē dominicū transtulerunt. Item solennitatem paschalē & pētecostes statuerūt celebrandas, quarū meminit & Lucas in actibus, & Ioannes in Apocalypsi, itē a suffocato & sanguine, & a cibo simulachris immolato iusserunt abstinere, quæ tamen neq; naturali, neq; diuino iure erant vetita. Vnde et Apostolus viro contentioso & molienti contradicere obiicit consuetudinem tanq̄ pondus, & momentum in his quæ agenda sunt & seruanda in ecclesia Christi. Si quis, inquit, videt cōtentiosus nos talem cōsuetudinē nō habem⁹, neq; ecclesia dei. Quia fuerūt hęretici, qui ex Aug. doctrina in eodem libro conati sunt asserere ecclesiā nihil posse præcipere, quod alias non sit a deo præceptum, & idcirco nullam ecclesiæ constitutionē obligare transgressorem ad culpam.

Animaduertendum est Augustinum ibidem recitare multas obseruantias celeberrimas a populo Christiano custodiendas, quas non reperimus, aut Christum, aut Apostolos iussisse in sacris literis, sicuti anniuersaria celebratio dominicę passionis, resurrectionis, assensionis dies dominicæ post sabbatum, & quadragesimæ obseruatio, ieiuno stomacho sumere corpus & sanguinem domini, cæteraq; id genus alia multa, de quibus cū per vniuersam ecclesiā costodiunt, īsanię, atq; demētię, igr, ē dubitare an ea seruare oporteat.

Ex scriptis sanctorum patrum, etiam eorum qui fuerunt viciniissimi Apostolorū tpib⁹, reperimus pluria esse seruata & custodita in ritib⁹ sacramentorū, in modis exorcizādi, baptizādi, consecrādi, & ordinādi sacerdotes ac episcopos, q̄ in euāgelii codice nō reperiunt. Ipse quoq; Paulus coārguit eos, q mensis suis eucharistię sacramentū miscebant, addens etiā sese, cū ad Corint. veniret, nonnulla de hoc ordinaturū.

 Vnde

Vnde Christus tribuens successoribus potestatem gubernādi suam ecclesiam, simul dedit eis potestatem disponēdi, quę ad ecclesiæ ædificationem, exaltationem, & charitatis custodiam pertinerent, quemadmodum Paulus præcepit episcopis a se ordinatis, vt constituerent per loca & ciuitates presbyteros atque episcopos, imponens eisdem ne vlli homini cito manus imponerent. Rursus in exordio nascentis ecclesiæ, cum nondum potestates sæculares erant Christianę, multa non expediebant statuta, quæ iam expediunt ecclesię, cum reges & principes sunt fidei Christianæ defensores, de quo latius alibi. Ad verbum Iacobi Apostoli appellātis legem Christi, legem perfectæ libertatis, Respondeo illud Iacobi testimonium non obstare præceptis & constitutionibus humanis æditis, aut ad lucrum ac custodiam Christianæ fidei ac charitatis, aut ad fouendam reipublicæ pacem seu tranquillitatem, aut coercendum contumaces atque rebelles. Sicuti enim iam patuit, lex euangelij dicitur lex perfectæ libertatis, non tanquam liberet Christianos in hac vita ab omnis seruitutis incommodo, aut ab obedientia sublimioribus potestatibus debita, sed quia non premit tanta seruitute, quanta Iudæi etiam sub gratia constituti in euangelicā legem traslati ante Christum premebantur, liberans non solum a dominio peccati, sed etiam ab oneribus sacramentorū, obseruantiarum, & ceremoniarum veteris legis. Et hæc est sententia, quam intendebat Augustinus in libro ad quæstiones Ianuarij, dicens, Leui iugo nos Christus subiecit, & sarcinę leui, sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione prestantissimis, societatem noui populi colligauit. Sacramenta autem veteris legis, quibus populus ille coagulabatur, erāt numero plurima, factu difficilia, significatione obscura, & talia quæ solum promittebant & nondum præstabant gratiam, qualem Christus largitur in sacramentis suis legis euangelij. Deinde & in verbo apostoli Iacobi considerandum est quod lex euangelij dicitur lex perfectæ libertatis in hac vita, sed nō perfectissimę libertatis, qualis erit in futuro sæculo merces nostra, libertas ab omni malo. Cōsiderandi etenim sunt ex scripturis sacris multi

Lex Christiana, lex perfectæ libertatis.

multi libertatis gradus, sicuti in primo libro demonstrauimus. Hactenus igitur illud egimus, vt ostenderemus prẹcepta Apostolica, instutaq; canonica adiecta legi euangelicę, pro fouenda fide & charitate, & ecclesiastica pace, non esse habenda tanquam onera, quæ Christianos grauant, aut impedimenta præstent ad viuendum secundum euangelium Iesu Christi, sed potius tanquam adminicula quædam, quę exonerant onus peccati in carne habitantis, alleuiant, & ad viuendum secundum regulam euangelij incitāt, animosque expeditiores faciunt, sicuti perspicuum est in legibus corporalis ieiunij, quo interni motus praui, carnisq; concupiscentiæ supprimuntur. In legibus item de festis celebrandis, & sacris audiendis, quibus iussum est cessare a seruilibus operibus, vt mens deo vacet, & in fide & charitate, cæterisque internis motibus virtutum proficiat. Vnde & ipse Paulus ingenue fatetur sese accepisse a deo potestatem super Christianos iam per Christum liberos, non autem in destructionē aut detrimentum, sed in ędificationem ecclesiæ.

Nō omnis trāsgressio uolūtaria humanæ legis est criminalis.

Ad nonum argumentum, quo concluditur omnem transgressionem humanę legis, esse peccatum inobedientię, & criminale peccatum. Respondet Bernardus in lib. de dispensatione & præcepto, declarans consequentiam esse inualidam. Non enim quælibet, inquit, inobedientia est criminalis, deijciens a statu salutis. Nam ipsi nos iam dei gratia sanati, non possumus ita obedire etiam in præceptis dei, quin sæpe numero peccemus, non tamen continuo vt aliqd præterimus, perimus. Nam neq; vnius necessitatis, vtilitatis, aut dignitatis sunt quæ iubentur, neq; pari cura præcipiunt̄, nec pari voluntate negliguntur. Est interdum volūtas erroris, interdum infirmitatis, interdū contumaciæ, idcirco non eiusdē culpæ est voluntas, quę p inobedientiam labit̄. Vnde & in lege diuina, venialia peccata criminalia reputantur, cum per contemptum vtuntur, inquit, in vsum & cōsuetudinem, & tunc non peccati species, sed peccantis intētio pensatur. Ad scripturam quæ citatur ex primo libro Regum, docens repugnare superiori, esse quasi scelus idololatriæ, & nolle acquiescere, esse quasi peccatum ariolan-

 di-

di. Respondet ibidem eandem scripturam huic sentētiæ nō aduersari, sed & magis eam confirmare. Non enim definit scriptura scelus idololatriæ esse, non acquiescere, sed nolle, inquit acquiescere, vt non ipsius iussionis simplex trāsgressio, sed superba voluntatis contemptio, scelus idololatriç repute tur. Aliud ē nō acquiescere, aliud nolle acquiescere seu obedire, illud interdum est erroris, interdum infirmitatis, istud vero odiosç est contumaciç, quemadmodum & ipsum repugnare. Non ergo qualiscumq; mandati præteritio criminalem facit inobedientiam, sed repugnare & nolle obedire. Et vide si non his conformiter doceat Apostolus Paulus: Qui potestati, inquit, resistit, dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Qualiter autem sit accipiendum quod Bernardus adiecit, Toties sine crimine trāsgredit, quotiēs in trāsgressione defuerit huiusce modi recalcitrās & contētiosa volūtas iā mox dicturi sum⁹.

Deinde quod in argumento assumitur, inobedientiam Adę fuisse criminale peccatum, Respondet, quod frustra quælibet inobedientia comparatur antiquæ illi inobedientiæ in paradiso. Nam hæc sub pœna mortis erat interdicta, quæ nō solum obligabat personam, sed & vitiabat naturam totam humanam, quæ & grauissima est iudicata ex defensione rebellionis, quando deo causam requirente peccati, vt ad ad pœnitentiam prouocaret, nolens mortem eorum, maluerunt declinare cor suum in verba maliciæ ad excusandas excusationes in peccatis.

Pro maiori intellectu eorum quæ in argumento nono, & in argumento sequenti assumuntur de obedientia, ex libro de dispensatione & præcepto, Sciendum est, quod Bernard⁹ disputat illic contra quosdam, qui terrebant homines a vouendo obedientiam, eo q̄ monacho in oī sua actiōe crimen insidiat inobedientiæ, quod reprobat ostendens, q̄ nō qualiscūq; mādati p̄teritio, criminalē facit inobedientiā, sed repugnare & nolle obedire. Toties ergo sine crimine transgredit q̄s (subintellige secundū speciē inobedientiæ) q̄ties defuerit huiuscemōi recalcitrās & cōtētiosa volūtas. Talis eni cōtēpt⁹, ē inobediētia formalis species opposita virtuti obe-

De obedientia quā do est criminalis, quando uenialis.

obedientię. Vñ & ait ibidē, Solus contēptus, inqt, virtuti iſti diat obedientię. Et ita ſecūdū ſpēm inobedientiæ, nō ē vnq̃ criminale peccatū trāſgredi ſimplicia ſtatuta poſitiui iuris, niſi fiat trāſgreſſio ex contemptu. Cū hoc tñ ſtat transgreſſionē p̄cepti humani ꝓdeuntē ex volūtate nō ſic contēnente, etiā interdū eſſe mortale peccatū oppoſitū alij virtuti, veluti cū opus oppoſitæ virtutis cadit ſub humano pręcepto. Proinde mortaliter peccat etiā is, q abſq; cōtēptu, abſq; vlla rōnabili cā veſcit̄ carnibus in quadrageſima, abſtract⁹ & illect⁹ a ſua cōcupiſcētia, vnde trāſgreſſor fit maioris aut minoris culpæ reus, nō tā ex intentione pręlati intendētis aut criminaliter aut venialiter obligare tranſgreſſores, q̃ ex qualitate p̄ceptorū, & ex fine atq; autoritate pręcipientiū. Ber. aūt loquit̄ ibidē de corporaliū ſtatutis obſeruantiarū, quę vt ſtatuta quędā puniunt̄ in regula ꝓfeſſorū, quę a p̄poſitis diſpenſationē admittūt, quę et neglecta puniūt̄ leniori cēſura, quę p ſe aut ꝓpter ſe nec bona ſunt, nec mala, ſed neq; diuia inſtitutiōe, neq; ꝓpria ꝓfeſſiōe ſunt fixa, qualia ſūt riſus interdict⁹, vł ſilētiū interdictū, ſecus ē de ſpūalibus, quæ in regula ſunt tradita, & de his, quę ꝓpria ꝓfeſſiōe ſūt fixa, qualia ſūt loci ſtabilitas, cōtinentia, pauptas. Iſtorū trāſgreſſio abſq; contēptu criminalis ē, ſi fiat abſq; rōnabili cā. Vñ aliud fractio voti, aliud p ſurreptionē aut obliuionē trāſgreſſio humāi mādati. Et hāc eſſe Bern. intentionē patet, nā et ibidē cōcludens, ſic loquit̄. Hęc ergo gñalis ſit regula vniuerſorū, q ꝓpter ſe, aut p ſe nec bona, nec mala ſūt, aut diuina inſtitutiōe, aut ꝓpria cuiuſpiā ꝓfeſſiōe fixa nō ſūt, vt nō iuſſa licite vel admittūt̄, vel omittunt̄, Ita iuſſa ſine culpa nō negligunt̄, ſine crimine nō contēnunt̄, vbiq; ē culpabilis neglectus, cōtēptus aūt damnabilis. Differūt aūt neglect⁹ & contēptus, q; neglect⁹ ē languor quidā inertię, contēptus vero eſt ſupbię tumor. Et hic ſane contēptus in oī ſpecie mādatorū dānabilis eſt, p cōtēptū itelligēs volūtatē, qua qs ita contēnit ſupioris p̄ceptū, vt velit ꝓpter huiuſcemōi cōtēptū ſciēs & deliberate nō obedire ſuperiori. Nam & Bern. contemptū diſtinguit a voluntate, qua qs vel per obliuionem, vel per ſurreptionem, vel per infirmitatem aliquid contra ſuperioris facit mandatū.

Neglectus quid ſit

Contemptus.

Sic & diuus Thomas secūda secundę docet, omnē inobedientiā esse mortale peccatū, sed inobedientiā, inquit, voco volūtatē, qua quis contēnit superioris pręceptū. Cū aūt facit aliquid non propter pręcepti contemptum, sed propter aliquid aliud, non est secundum speciem inobedientia, licet sit inobedientia quædam generaliter dicta, quæ est circumstantia quædam pertinens ad omnis peccati speciem. Nā & omne peccatum est transgressio quædam mandati superioris potestatis, vnde & obedientia sic generaliter accepta ponitur loco generis a sanctis patribus in descriptione peccati.

Sic & accipitur in nonnullis scripturę sacræ locis.

Volūtas trāsgrediens humanā legem triplex.

Et quoniā omnes res melius diuisione innotescit, hāc voluntatem contemnentem trifariam diuidamus. Quędam est voluntas, qua quis vult non obedire superiori, cōtemnēs aut superiorem aut illi⁹ legem, veluti cū quis vult aliquid facere, vel omittere ea intentione, vt faciat contra superioris voluntatem. Hic sane modus constituit criminalem inobedientiam, dicente saluatore. Qui vos spernit me spernit, & talis inobedientia est speciale peccatum. Alia est voluntas, qua quis generaliter statuit non obedire superiori ex criminali errore, arbitrans superiores non habere potestatem pręcipiēdi quicq̃ aliud q̃ deus ipse in specie pręceperit. Talis error est in docentibus non oportere vlli homini, sed soli deo obedire. Ex tali autem voluntate transgredientem superioris mandatū mortaliter peccare patet ex scripturis. Nam quasi scelus idololatriæ est nollē acquiescere.

Item qui resistit potestati, dei ordinationi resistit, qui autē resistūt, ipsi sibi dānationē acquirūt, Apost. ad Rom. 11. & secundæ ad Timo. 3. Inter peccata mortalia numerat parentibus esse inobedientes. Et vtroq; istorum modorum, nō peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Tertia inobedientia, scilicet voluntas, qua quis non sic ex criminali errore statuit non obedire, sed iam pridem in omnibus licitis & honestis iudicans obediendum esse, etiam paratus obedire propter superuenientem seu accedentem occasionem, trāsgreditur superioris præceptum scienter & deliberate, non p surreptionem, non per obliuionem, sed vel propter libidinē

a cō

a concupiscentia abstractus & illectus, vel ad vitandum molestiam & laborem in exequutione pręcepti, non habita vllius pię vtilitatis vel necessitatis consideratione, quemadmodum accidit cum quis, vt vitet famis molestiam, frangit ieiunium, aut dũ tractus concupiscentia, vescit͂ carnibus contra ecclesiæ præceptum, non habita consideratiõne ad corporalis refectionis necessitatem, vtilitatem, vel aliam vllam piã & rationabilem causam. Species quædam contemptus est absq; iusta necessitate & pia vtilitate scienter negligere superioris præceptum. Vnde & rationabili legislatoris intentioni obuiat, qui vel ex contemptu, vel absq; causa rationabili opus statutum non seruat. Et secundum hunc tertium modum, contingit interdum mortale, interdum veniale peccatum. Varietas autem propter quam contingat nunc mortale, nunc veniale esse peccatum, accidit multis de causis. Primum propter discrimen causarum insufficientium. Deinde propter discrimen humanorum præceptorũ, quæ multum inter se discrepant. Non enim vnius ponderis, necessitatis, vel dignitatis, vel vtilitatis sunt, quę iubentur. Postremum propter dispares intentiones hominis præcipientis. Nec enim pari culpa negliguntur, inquit Bernardus, quæ non pari cura præcipiuntur. Sed de his tractauimus latius in superiori libro. Sed contra hoc forsitan obiecerit quispiam, secundum scripturas tantum tribuendum est prælatorum iussionibus, quantum si diuinitus traderẽtur, quod probant non Bernardus, & Benedictus solum, sed & Hieronymus, Augustinus, cęteriq; patres per scripturam, Qui vos spernit me spernit, Qui vos audit, me audit. Quæ dicũt facite, obedite prępositis vestris, & subiacete illis. In huiuscemodi scripturis ecclesiastici patres intelligunt nos oportere obedire prælatorum mandatis etiam in his, quæ alias non accedente superiorum mandato forent indifferentia. Siue deus, inquit Bernardus, siue hõ vicarius dei, quodcumq; præceptum tradiderit pari cura est obediendum, & quod prælatus precepit, non aliter est accipiendum, q̃ si deus ipse præcipiat, sed deo pręcipienti quicquã, non obedire semper est criminale peccatum, ergo & non obedire Obiectio.

 homi-

ligat⁹. Atq; ita doctrina Gersõis hac in pte nullatenus ẽ rẽ
cipiẽda, secũdũ eã nẽpe lex hũa, non nisi esset isinuatio q̃dã
seu itimatio legis diuinę tũc obligãtis, sicut doctria magistri
vł cuiuslibet alterius dicẽtis. Vide ne illud feceris, qa pecca.
bis in legẽ dei, quẽadmodũ prętẽdit exemplũ de medico ibi
dẽ ab Gersõe introductũ. Et cũ vltra ĩ argumẽto adijcif.
Solus deus potest infligere pœnã post hãc vitã tolerãdã. Fa
teor vtiq;, sed nõ ide seqĩ autoritatẽ hũam nõ posse dare prę
cepta affirmatiua, aut negatiua, q̃rũ trãsgressor fiat reus poe
næ post hãc vitã inferẽdæ. Nã qui potestatẽ humanã contẽ
mnit, in illa cõtemnit, atq; offẽdit deũ ipsũ, iuxta illud. Qui
vos spernit me spernit. Si vero humana potestas ita contẽne
ret, vt in contẽnendo illã deus ipse nõ offenderet, iam neq;
peccaret, neq; reus supplicij post hãc vitam fieret qui legem
humanæ potestatis contemnens transgrederet, neq; lex ipsa
quã contemneret esset iusta, & in foro cõsciẽtię obligatoria.

Atq; ita ad probationem, qua dicitur legislator nõ po
test transgressorẽ suę legis obligare sub vlla pœna, quam nõ
potest ipse infligere. Respondeo, quod transgressor legis
humanæ peccat & reus fit pœnæ, non ex sola voluntate hu
mana, sed ex volũtate diuina, quã transgressor offendit vio
lans legem humanæ potestatis. Et cum vltra in
argumento ex Gersone citante testimonium Aug. dicentis,
peccatum esse dictum, vel factum, concupitum contra legem
dei æternam, concluditur tansgressionem, purę legis huma
næ non esse peccatum. Respondeo argumentum non
bene concludere, trãsgressio nẽpe legis aut præceptionis hu
manæ est cõtra æternã legẽ dei iubẽtis supiorũ p̃ceptis obe
diendũ esse. Quis autẽ sola humana voluntate supioris ha
bẽtis rõnabilẽ p̃cipiẽdi causã inducta sit lex humana, ortaq;
sit obligatio ad iussi opis executionẽ, lex tñ diuina & natura
lis, ęternaq; dei volũtas sp ęquissima disponũt & iubẽt nos
oportere seruare leges illas, sic autoritate humana voluntate
supioris æditas & ipositas. Quẽadmodũ obligatiões ex cõ
tractib⁹, stipulatiõib⁹, iuramẽtis, votis aut p̃missiõib⁹ oriũ
ex solis hoĩm volũtatib⁹, attñ illis obligatiõib⁹ et iurib⁹ sic
hũa volũtate ptis cõtrauenire, ẽ cõtra diuinã et nãlẽ legẽ,

Transgressio pœnæ legis humanæ quõ fit contra dei legem æternam.

Item quis voluntatibus hominum, & iuribus imperatorũ facta sit diuisio rerum & dominiorum proprietas, secundũ quam dicimus hoc esse meum, & hoc tuum, rebus tamẽ iure diuisis, & consensu humanæ voluntatis appropriatis, naturali & diuino iure est illicitũ auferre alteri, quod suum est. Voluntas item humana, quãuis non possit efficere, vt furtũ, luxuria non sint peccata, aut quod liceat furari, aut luxuriari, vtiq; tamen potest sua sponte aut donans, aut nuptias cõtrahens, efficere, vt hanc rem possidere seu detinere, & huic mulieri commisceri, quæ prius erant furtum & luxuria, iã sint opera licita & iusta.

Obiectio. Hic iam si dixerit quispiam, ex hoc consequens esse, legem humanam non obligare, nisi simul concurrat autoritas diuinę legis, iubentis aut vetantis. Atq; ita verissima fuerit eiusdem Gersonis sententia, docentis transgressionem humanæ legis non esse peccatum, nisi propter concursum legis naturalis & diuinæ. Respondeo vtiq; verissimum esse, transgressionem legis humanę non esse peccatum, nisi & simul transgressio illa sit diuinæ legis transgressio. *Solutio.* Nemo enim peccat, nisi qui deum ipsum offendat, & contra aliquam illius legem & voluntatem iubentem agat, sed non inde sequitur, ipsam legem non adducere, sed intimare solum obligationem naturalis & diuini iuris, quæ alioqui etiam extaret lege humana, neq; ędita, neq; imposita, quemadmodum Gerson opinatus est, putans legem humanam nõ adferre obligationem, sed insinuare solum obligationem diuinam, quemadmodum & Lutherus praue docuit, tradens superiores potestates imperando nõ plus facere, q̃ magistros legẽ dei intimando ac docendo. *Ecclesia quonam modo possit præcipere, aut vetare actum internum.* Ad id quod consequẽter in eodem argumento. 10. assumitur, nullum legislatorem alium a deo posse præcipere actum interiorem, propterea q; illum punire non possit. Respondeo quod ecclesia neq; pręcipit, neq; vetat, neq; punit nudum interiorem actũ secũdum seipsum, sed præcipiens aut vetans virtutis actum externum, simul & in obligationem ponit actum internum, si ne quo actus ille externus fieri non potest. Vnde hęreticus verus & perfectus, pure mentalis, non est excommunicat⁹,

q & proinde absolui potest libere a quolibet sacerdote parocho. Verum si actus quispiam exterior fuerit ex sua hæresi subortus, etiam quantumuis fuerit occultus, veluti si hæresim occulte scripserit, vel quempiam occulte docuerit, iam excommunicatus est per bullā in cœna dñi. Atque ita patet aliud esse de crimine externo penitus occulto, quod excommunicatiōe punitur. Aliud de crimine solo mentali, sola voluntate aut proposito concepto, quod ecclesia per excommunicationis censuram non punit. Ad sententiam autem Bernardi in eodem decimo argumento dicentis, non qualiscunque mandati præteritio criminalem facit inobediētiam, sed repugnare & nolle obedire. Ea insuper, quę per se nec bona sunt, nec mala, aut diuina institutione, aut propria professione, nō iussa per superiorem potestatem, licite quidem vtrinque vel admittuntur, vel omittuntur. Iussa vero, sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur. Ex qua Bernardi doctrina, plane videtur consequens esse, transgressionem pure legis positiuæ, non esse vnquam criminale peccatum, nisi fiat ex contemptu, quemadmodum & ipse Bernardus in eodem lib. de dispensatione & pręcepto repetitis vicibus definit inobedientiam nō esse criminalem, nisi adsit superbiæ contemptus. Respondeo intellectum huius sentētię Bernardi patere ex his, quæ dicta sunt in solutione argumenti præcedentis.

Hæreticus sola mētali hæresi non est excōmunicatus.

¶ *Secunda pars tertij capituli, in qua soluuntur nodi, ac perplexitates difficultatū undecimi, duodecimi, & decimi tertij argumentorum.*

VNdecimum argumentum multiplicia variaque sumit media tum ratione naturali demonstrata, tum ex scripturis sacris desumpta, tum testimonijs sanctorum patrum declarata & ideo ad plane dissoluendum omnia, quæ in hoc argumento vndecimo adferuntur latius, ac fusius est differendum diutiusque immorandum.

Ad primū igitur cum dicitur, sola diuina voluntas semp est recta, & indeuiabilis, humana errare potest & deficere. Nō videt igitur superior humana voluntas esse regula, secundū quam subditi viuere debeant, alioquin ipsi sese conformātes

illi possent obediẽdo peccare, ab ęterna dei lege deficiẽtes?

Respondeo, Quis sola diuina lex æterna, quæ est ipsa dei voluntas obligans sit prima regula, sunt tamen ab illa deriuatæ leges particulares ac regulę insitæ humanis mentibus, sub illa mouentes ac imperantes, secundum quas deus vult homines viuere & gubernari, quemadmodũ sola diuia voluntas, tametsi prima omnium rerum causa efficiens & mouens, non propter hoc sunt alię causæ mouentes aut operantes ex potestate accepta ab eadem prima causa. Supra demonstrauimus potestatem dandi præcepta, & statuẽdi leges in foro conscientiæ obligantes, esse nõ ex humana adinuentione, sed ex ordinatione dei loquẽtis atq; docentis, tũ p scripturas sacras, tũ per lumẽ rõis internæ oportere remp. moderari per superiores potestates, quemadmodũ inquit ipsa Sapientia increata. Per me principes operantur, & potentes decernunt iusticiã. Per me reges regnant, & cõditores legũ iusta decernunt. Atq; ita statuta seu pręcepta humana, eatenus habẽt vim obligandi, quatenus seruiunt ratiõi naturali seu regulis iuris naturalis aut diuini, a quibus si fiant aliena, & prorsus inutilia, aut in dispendium reipub. iam desinunt habere vim obligãdi. Ad id aũt quod secundo in eodẽ argumento. 10. assumptũ dicit, Contingit principes & prælatos ecclesiæ nonnũq; esse ambitiosos, auaros, minime pascentes gregẽ cõmissum, & horũ cathedras esse cathedras pestilentię, quas oporteat fugere. Videt igit illis nõ esse obediendum, neq; parendum sententijs & legibus eorum.

De põtificibus sceleratis obiectio.

Respondet Aug. secundum doctrinam Christi, cathedrã pontificis, non propterea esse cathedram pestilentiæ, q̄ prælatus sedẽs in illa, sit prauis ac improbis moribus, sed ppterea, q̄ vel potestatẽ sibi vsurpat, nemine episcopatũ dãte, aut ordinante, vel adfert doctrinam falsam, & ab euãgelio Christi alienã. Deplorandũ quidẽ sęculum hoc, q̄ præsides scelerati præficiuntur cathedræ Christi, in sedibus Apostolorũ, & sanctorum episcoporũ constituti, sed nõ propter hoc debet turbari, inquit S. Cyprianus, fides nostra, vt ipsi de ecclesia & cathedra Christi recedamus propter sceleratos hoẽs sedẽtes in illa. Sicut enim Iudas erat verus Apostolus, & tamen

iuxta euangelistam fur erat, traditor & auarus, eodemq; tẽpore pontifices, scribæ & Pharisæi, veri erant sacerdotes, sedentes in vera cathedra Moysi, & tamen attestante domino nostro Christo, auari erant & hypocritæ. Ita & contingit huius tẽporis pontifices, pastores, & sacerdotes, veros esse sacerdotes, & sedere in vera cathedra Petri & Apostolorũ. Verũ nõ ẽ subditorũ scrutari, quales cõtingat esse platos, sed ipsorũ ẽ cognoscere, quales ipsi esse debeãt, & nrĩ ẽ negotij attẽdere ad eorũ doctrinã, quã vel p se, vl' p suos tradũt, iuxta euãgelij cathedrã; nr̃m est cõsiderare, q a deo ptãs est data ipsis, & q in eis Christum & Apostolos honoram⁹, quorũ loca occupant, & q nos sub eis etiã prauis & auaris viuere debeam⁹; q̃ diu ab eccl'a tolerantur, & q ea quę dicũt facere oporteat, & q eccl'a ab exordio sui, ad hæc vsq; tpa sub eis viuendũ esse docuit, & nõ esse faciendũ secundũ opa eorũ. Qđ si aliã doctrinã cõtra euangelij regulã nobis afferant, iã secundũ doctrinã apostolicã nõ oportet obedire doctrinę illorũ, sed nec cõicare eis, qa iã eorũ cathedra, est pestilentiæ cathedra. Nõ sic aũt est de cathedra eorũ, q aut docẽt, aut doceri faciũt euangelij fidẽ, q̃uis ipsi secundũ eã nõ viuãt. Aug. in quęstionib⁹ veteris & noui testamẽti. In cathedra pestilẽtię sũt, q ordinẽ ab ecclesia in Petro cœptũ, & hoc vsq; tps p traducẽ succedentiũ episcoporũ seruatũ perturbãt, ordinẽ sine origine vẽdicantes. Ampli⁹ & lib. 2. cõtra Petil. ca. 51. Et sup Ioan. ca. 46. docet prauorũ põtificũ cathedras nõ esse pestilẽtiæ cathedras. Nã & secundũ doctrinã Christi, cathedra in qua sedebãt scribæ praui & pharisæi, nõ erat pestilẽtiæ, sed Moysi cathedra. i. doctrĩa Moysi, et potestas seu autoritas docendi legem Moysi, & nõ solum potestas docendi, sed & potestas dirigendi & gubernandi populum in lege dei & fide, & moribus, qualem potestatem habuit Moyses a deo sibi datã, q potestatem habuit iudicandi populum, & constituendi iudices, decanos, & centuriones, reseruatis causis maiorib⁹ ad se deferẽdis. Hæc potestas p Moysen in Aaron deriuata secundũ seriẽ successiõis in Iudæorũ synagoga, deuoluta erat ad põtifices, scribas, & phariseos, q̃s Christ⁹ in cathedra honorãdos esse docuit, q̃s et saluo honore cathedræ redarguit.

In episcopis locum Christi & Apostolorũ occupantibus, Christum & Apostolos honoramus.

Propter homines igitur infames sedentes in cathedra, non cathedra, sed vita est detestanda. Aliud vita episcopi, aliud cathedra illius. Vita praua, Cathedra bona. Et idcirco quæ secundum cathedram dicunt, facite, inquit saluator, secundum vitam eorum nolite facere. Si omnes per totum orbem, inquit Augustinus ad eundē Petilianū, tales essent episcopi, quales vanissime criminaris, cathedra tibi quid fecit ecclesiæ Romanæ? in qua Petrus sedit, & in qua hodie Anastasius sedet, vel ecclesiæ Hierosolymitanæ, in qua Iacobus sedit, & in qua hodie Ioānes sedet, qbus nos in vnitate catholica connectimur, & a quibus vos nefario furore separastis. Quare cathedram Apostolicam appellas cathedram pestilentię? si propter homines sedentes in cathedra, quos putas legem loqui & non facere, nunquid dominus Iesus ꝑpter pharisæos non seruantes legem, cathedrę, in qua sedebāt, vllam fecit iniuriam? Hactenus Augustinus.

De pontificibus prauis sedētibus in cathedra Petri.

Ex scripturis igitur est manifestum pontifices prauos sedere super cathedram Christi, modo & ipsi vt dispensatores super familiam Christi id quod dispensant ad cathedram pertineat Christi. Et ꝗuis ipsi interdum, vt homines sicut & cæteri ex Adam nati non secundum cathedram vixerint tamen ꝗdiu vt dispensatores tolerantur, nihil contra cathedram dicentes, sed potius ea quę cathedræ sunt, vel per se vel per suos & docentes & iubentes, sunt vt pontifices honorādi. Quod si dixeris eorum cathedras ob id esse pestilētiæ cathedras, quod ad subditos perditionis exempla transmittunt conuersatione sua praua, quasi fetore quodam pestifero gregem inficientes. Respondeo. Q̄uis praua sit eorum vita, non tamen perniciosa est doctrina, non pestilentia sunt sacramenta, non falsa, & reproba est lex, & doctrina, quā seruari iubent. Quod si non sint legitima ordinatione vocati, & super familiam constituti a domino aut illius vicario, iam alienum vsurpant, & eis iam vt schismaticis non ē obediendū. Sic tradidit ab initijs fidei ad hæc vsq; tēpora per successionem tota Christianorum schola. Vnde & vetustissimus ille Irenæus libro quarto aduersus hęreses Valentini, cap. 43. Presbyteris, inquit, qui in ecclesia sunt

obedi

obedire oportet his qui successionem habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione certum veritatis charisma secundum placitum patris acceperunt, reliquos vero, qui absistunt a principali successione, & quocumque loco colliguntur suspectos habere, vel quasi hæreticos, & malę sententiæ, vel quasi scindentes & elatos. In libro quarto de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, declarauimus hanc successionem esse accipiendam secundum ordinationem ecclesiæ apostolicæ, in qua episcopi legitima ordinatione sibi succedunt; apostolis videlicet accipientibus potestatē a Christo, successorib9 vero eandem potestatem accipientibus ab Apostolis mittentibus & ordinantibus, & per illos cęteris successoribus accipientibus eandem ordinationem & potestatem ad hæc vsq; tempora. *Successio pōtificū.* Ad scripturas quibus præcipitur ne commisceamur fratribus criminosis, & vt abstrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, & vt exeamus de medio eorum, Dicimus, quod Dauid, Esaias, Hieremias, & apostolus Paulus iubebant populo recedere & exire de plebe mala, a qua tamē ipsi se nulla corporali cōuersatione separabant. *Exire de medio criminosorum.* Ex quibus discimus, ꝙ non coicare prauis hominibus, non commisceri cum eis, sed abstrahere se ab eis, exire de medio eorum, non secundum omnem, sed secundum quendam specialem separationis modum debemus accipere. Id enim, & in scripturis multis est obseruandū. Sicut in eo quod dicitur, Deus neminem tentat, nō omni sed quodam tentationis modo deus intelligendus est nō tentare quemꝙ ne falsum sit, quod alibi dicitur. Tentat vos dominus deus vester. Tentauit deus Abraham, est enim tentatio adducens & suggerens peccatum. Est & tentatio probans fidem & incendens charitatem. Item in eo quod scriptum est, Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, non omnem, sed quendam credendi modum intuebatur Christus, secundum eam videlicet fidem, quæ Apostolo distinguente per dilectionem operatur. Item quod dicitur. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, non secūdum omnem manducandi modum debemus intelligere. Sunt nempe Apostolo attestante homines qui manducant,

& bibunt indigne, hi iudicium sibi manducant & bibunt. Sed secundum quendam certum & specialem manducandi modum debemus accipere, secundum quē manducare carnē & bibere sanguinem Christi, est manere in Christo, de quo dicit, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Manere in Christo est fide & charitate vegetari vt membrum, in eo corpore Christi, quod est ecclesia. Sic & in materia hac, Exire de medio iniquorum hominum, separari ab eis, secundum quendam specialem separationis & exeundi modum, semper sunt nobis præcepta, eorum vero contraria semper prohibita, vt videlicet communicare & commisceri eis, sic aliquo modo participem se facere criminibus eorum, vel consentiendo, vel approbando, vel tacendo, & non corripiendo seu corrigēdo, vbi & quādo opportunū est. Exire, inquit Augustinus, de medio eorum, & separari ab eis, est corde nō consentire, & ore non parcere eis, vbi & quando oportet, vt corde & consensu longe simus ab eis, quamuis forsitan præsentes corpore cum illis esse vel oporteat, vel expediat, vel nihil prohibeat. Vnde signanter annotauit Augustinus in libro tertio contra Permenianum, quod Apostol⁹ non frustra dixerit, Auferte malum a vobismetipsis, & non dixit, Auferte malum a congregatione vestra, ac si dicat, Auferte a cordibus vestris audaciam imitandi, pestilentiam consentiendi, pigritiam corrigendi, & negligentiam vindicandi, ita tamen vt in vindicta adhibeatur prudentia, ne ledantur frumenta. Et quamuis ipse Augustinus in libro retractationum per literam Græcam declarauit, id non sic esse intelligendum, vt malum seu vitium auferrent ex seipsis, sed sic potius, vt hominem malum auferrent ex massa bona per ecclesiasticam disciplinam. Eadem tamen Augustini expositio satis aperit, quæ nam sit specialis illa communio cum prauis semper nobis interdicta.

Auferte malū ex vobisipsis.

Vnde in scriptura sacra, aliud est a prauis seu sceleratis hominibus exire, & separari ab eis secundum mentem, quod est neque consentire prauis operibus eorum, neque fouere ea. Aliud corporalem communionem nostram subtrahere

Aliud recedere a prauis secundū mē tem. aliud secundū corpus. aliud tollere eos.

here ab eis, & corporaliter recedere ab eis. Aliud tollere eos de medio nostrum, id est, de cōtubernio ecclesiæ nostræ eijcere illos, quod est prælatorum officium, quorum interest scandala tollere de ecclesia. Sunt autem huiuscemodi diligenter obseruanda in doctrina Apostolica. Nam primum non fouere, videlicet quoquo modo eorum peccata, est præceptum negatiuum, obligans ad omne tempus, & pro semper. Sed duo posteriora sunt præcepta affirmatiua accipienda secundum intellectum, quem habuerunt Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, cæteriq; scripturę sacræ expositores, qui docent huiuscemodi præcepta habere causas finales, quibus cessantibus, suspenditur & ipsorum præceptorum efficacia, alioq nisi videlicet scripturæ illæ hoc pacto intelligerentur, scriptura esset contraria scripturę iubenti in ecclesia corporaliter tolerari zizania, ne conculcetur triticum.

Vnde & cum peccatoribus & publicanis manducauit magister noster Christus, cum suo quoque traditore vsque ad vltimum osculum vixit, quem & ad Apostolatum elegit. Ego, inquit, vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est. Ipse insuper cum circumcidendus esset & offerendus foret pro eo legale sacrificium, non deuitabat templum, quod ab eo vocabatur spelunca latronum, in quod & boni intrabant & mali. Cyprianus, sicut Augustino asserente didicimus, cum auaris & rapacibus, non laicis solum, sed & clericis, atque episcopis panem domini manducabat, & calicem bibebat, pacatissime vixit inter collegas, id est, episcopos, qui fundos insidiosis fratribus rapiebant, qui esurientibus in ecclesia fratribus, largissimo argento abutebantur, nec terrebatur verbis Apostoli dicentis, Ne commisceamini illis, nec cibum sumite cum eis. Sufficiebat enim illi a talibus recedere corde, vita, & moribus disiungi, quia non poterat ab eis corporaliter separari.

Si videamus, inquit, in ecclesia esse zizania, non tamen ob id debet impediri aut fides, aut charitas nostra, vt qui zizania in ecclesia Christi esse cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. Non dixit, suspicamur, arbitramur, opinamur, conijci-

mus,credimus, sed cernimus,inquit, aperte docens manifestos peccatores pro loco & tempore esse in ecclesia tolerandos,cum quibus & ipse in sacramentorum communione permanebat. Hactenus Augustini sententia fideliter recitata. Apostolus ergo cum denuntiat nobis, vt abstrahamus nos ab omni fratre ambulante inordinate, & ne cōmisceamur cum fornicarijs,auaris,ebriosis,& rapacibus Christiano nomine appellatis,& ne cum eis cibum sumamus,id pręcipit,ne quoquo modo per cōuersationem nostram simus participes criminis eorum. Id autem præcipue pręstamus, si q̃tum in nobis est super huiuscemodi criminosos luctum habentes,facimus vt per prælatos tollantur de medio ecclesię,id est,de societate & contubernio ecclesiæ, ne ecclesia videatur fauere criminibus eorum. Et ad id pręcipue vergit intentio Apostoli,primę ad Corinthios quinto,vt per seueritatem ecclesiasticę disciplinæ de medio nostrum tollatur .i. de ecclesia separetur,quisq̃ tale crimen commiserit. Et id q dem vbi vel periculum est, vt modicum fermentum totā corrumpat massam,vel spes,vt is qui crimen commisit, pudore tandē resipiscat. Non hoc postulat Apostolus a Corinthijs, vt vniuersos huius mundi fornicarios & adulteros deuitēt, sed illud exigit,vt si quis est nomine Christianus, huiuscemodi criminibus obnoxius,ne commisceantur eidem.

Præceptū ne cibū sumamus cū criminosis, quō intelligitur.

Nā talibus commisceri, vel cederet in confusionem Christi anę ecclesię per illius commixtionem fermentandæ,vel esset in crimine fouere delinquentem. Eos autem qui foris sunt a Christo alieni,vt sunt infideles & pagani, diuino relinquit iudicio. Videbis autem hanc esse sententiam ex serie sententiarum Apostoli,dirigentis in principio capitis sermonem ad Corint.eos præcipue, qui ecclesię pręsidebant & pastores erant,quorum intererat tollere scandala de ecclesia, vbi ex superioribus cōcludens iussit, auferte malum a vobismet ipsis,malum inquam,fornicarium,auarum,& ebriosum, q bus verbis,inquit Augustinus,Apostolus satis ostendit, nō temere & quomodolibet,sed per iudicium ecclesię, secundū saluatoris doctrinam de correptione fraterna,auferendos esse malos a communione ecclesiæ. At vero si per iudicium auferri

auferri non possint propter aliquam seditiosam factionem, habentes sociam multitudinem, tolerentur potius, ne triticũ conculcetur. Ante iudicium autem ecclesiæ, quis nos a communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo siue sęculari, siue ecclesiastico iudicio nominatum atq; conuictum. Tamen & ex lege charitatis tenemur vel ad illius correctionem, vel ad nostrã aut aliorum cautelam, etiam pro loco & tempore ab eodem subtrahere nostram communionem corporalem. In omnibus enim obseruandum est, ne vel substractio, vel communio conuersationis nostræ, sit dispendiosa ecclesiæ. Malis sociatur, qui aut malum aliquid cum eis agit, aut agẽtibus fauet, aut in corripiendo est piger, aut personam gerens ecclesię nõ arguit publice, vt cęteri timorem habeant, vel per desidiã corrigendi, & negligentiam vindicandi, non remouet contumacem a gradibus honoris & ecclesiasticæ communionis, seruata secundum dei pręceptum prudẽtia, ne in separando lędantur frumenta.

Quõ deus odio habeat impiorũ sacerdotũ & pontificũ sacrificia.

Ad scripturas autem quibus significari videtur, deum odio habere solennitates, sacrificia, sacramenta impiorum, insuper & omnia opera sacerdotum sceleratorum esse immunda, polluta, deo abominabilia, Respondeo, sicut & hactenus responderunt ab initio sancti patres, Cypri. Aug. & cęteri doctores, q deus nõ loquit̃ cõtra Calendas suas, & contra sacrificia & sacramẽta sua ab ipso instituta, & spũ illius suggerẽte, seruata, sed contra solẽnitates & sacrificia hominũ. i. contra ea quę ab humanis volũtatibus absq; fide & misericordia custodiunt̃, cuiuscemodi sunt vel sacramẽta & doctrinę hæreticorũ, vel iã post Christum sacramenta Iudęorum, vel sacrificia in cultu idolorum. Scriptura in plęrisq; locis generaliter loquitur contra omnia impiorum sacrificia, interdum contra falsa ab ipso non approbata. Proinde in eisdem scripturis sunt considerandæ sententiæ cohęrentes, vt vnicuiq; scripturæ sua tribuatur sententia. Sed p oĩm intellectu scire oportet, q deus non acceptat ad salutem operantis vllum sacrificiũ opus foris exhibitum, nisi fuerit intus contriti & humiliati cordis sacrificium.

Deinde non erit forsitan inutile cōsiderare, quod Esaias nō dixit: Quo mihi multitudo victimarum mearum, sed victimarū inquit vestrarū. Nō dixit Calendas meas, & solennitates meas, sed solennitates vestras, inquit, & calendas vestras odio habuit anima mea. Quemadmodum & alibi ait. Stercus solennitatum vestrarum, & fetorem thuris vestri vltra non feram. Deus autem sacramenta sua & verba sua, benedictionem suam, & legem suam, & altare suum, & potestatem, ac sacerdotium suum agnoscit etiam in sacerdotib⁹ malis, approbans ea, vt sua dona, sua munera sancta, non vt hęc prosint eis in scelere perseuerantib⁹, sed vt ipsa dei sancta etiam per malos dispensata prosint his, qui hæc rite accipiunt. Nam sanctum est quod deus dat etiam p ministros dispensantes non sancta conscientia, sicut bona est pauperi eleemosyna etiam per ministrum improba voluntate dispensata. Quamuis autem spiritus sanctus in pluribus scripturę locis aduersus impiorum sacrificia generaliter loquatur contra omnes qui absq fide & misericordia præsumūt iustitiā assequi ex operibus & sacrificijs nudis, tamē Esaię primo, & Esaiæ vltim. Aggei secundo, & Malachię primo cæterisq in locis multis loquitur de tempore nouę legis cōtra Iudaicum populum, qui occidit mediatorem dei & hominum Iesum Christum in ceremonijs, & sacrificijs illis designatum, qui & eundem vsq nunc blasphemare non desinit, arbitrans se sanctificari ex legis Moysi ceremonijs & sacrificijs, quę etsi olim tanq̄ vmbrę Christi tunc venturi grata deo fuerunt, tamen iam adueniente gratia, & veritate cōpleta sunt & esse desierunt. Et idcirco huiuscemodi omnia, quę ipsi Iudęi nūc offerūt in synagaga sua contaminata sūt, irrita, & falsa. Manus enim eorum sanguine sunt plenæ, dum repudiantes mediatorem Iesum in hodiernum vsq cōsentiunt in eius mortem. Esaias igitur reprobat non solum indigne offerentes, sed & ipsa etiam holocausta, sacrificia, calēdas, & solēnitates dicens se amplius nolle ea odio habere, abhorrere ea, & ea sibi esse molesta, & quod vltra non feret ea. Deus sub lege Moysi, q̄uis odio habebat & abhominabatur sacerdotes indigne offerentes, non tamen pro eo tempore

Manus Iudæorum quomō plenæ sunt sanguine.

pore

pore odio habebat, aut abhominabatur ipsam legem, aut ipsius legis sacrificia & ceremonias, quibus pro illo tempore se coli voluit, & mandauit. Ex quibus consequens est Esaiam texere prophetiam de tempore, pro quo non amplius curreret præceptum de huiuscemodi sacrificijs obseruandis. Et hoc est diligenter obseruandum in prophetis, quod interdum loquantur contra ipsam legem Moysi, contra ipsa sacrificia, tanq̃ prophetantes tempus futurum, in quo non amplius huiuscemodi lex obseruata, & sacrificia essẽt bona, deo placita, sed abhominabilia deo, & exosa. Interdum vero loquuntur non contra legem, aut legis sacrificia, sed contra indigne offerentes, vel contra confidentes in nudis operibus, & sacrificijs, arbitrantes huiusscemodi obseruantijs se placare deum, absq; fide & misericordia.

Oseæ autem capite nono, ad literam loquitur contra sacrificia Iudæorũ añ aduẽtũ Christi positorũ i captiuitate sub Aegyptijs & Assyrijs, vbi Iudæi sedẽtes absq; tẽplo & absq; altari, libabãt dijs alienis, comedẽtes idolothyta, & panẽ luctus .i. sacrificiũ mortuorũ, qui erãt cibi in lege ꝓhibiti, vbi nõ solũ offerẽtes, sed & comedẽtes immũdi erãt cum non placerent deo nec offerentes ipsi, nec oblata.

De tali genere baptismi interpretatur & id Ecclesiastici trigesimoquarto, Qui baptizatur a mortuo, quid ei prodest lauatio? In huiuscemodi enim verbo, inquit Augustinus, baptismata sunt denotata paganorũ, qui homines mortuos colunt, in quorum nomine baptizantur in templis deorum. Vel, vt idem inquit, huiuscemodi verba apud antiquos & Græcos codices aliter scripta, alium insinuant sensum cohærentem sententiæ sequenti. Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauatio? Sic hõ q ieiunat in peccatis suis, & iterũ eadẽ facit, quid proficit humiliando se? Et hunc sensum habẽt nũc latini codices, ex quo nequaq̃ consequẽs est hoẽm baptizatũ a mortuo .i. peccatore nõ mũdari, sed cũ nõ ꝑmanere mundũ, si eadẽ faciat. Deinde & manifestum est, q̃ scriptura ibidẽ ad literam, nõ de baptismi sacramẽto, sed de lotione, qua lauabant hi, q tetigerant mortuum, quos oportebat expiationis aqua lauari &

mūdari, vt patet Num. 19. Atq; ita textus ille nihil agit contra baptismi sacramentum a prauo ministro dispensatum.

Aliud ergo est de falsis sacramentis quæ fiunt in idolorum templis. Aliud de Christianorum sacrificijs, & sacramentis. Nam huiuscemodi Christianorum sacramenta, & sacrificia cum sint veri dei sacramenta, etiam a prauis sacerdotibus Christianis aut hæreticis indigne dispensata, & si obsint ipsis indigne sancta ipsa tractantibus, in se tamen sunt sancta & deo placentia, & prosunt recte accipiētib⁹. Sancta sunt vbi est aqua cū chrismate in trinitatis nomine ministrata. Sāctus panis, & potus consecratus sancta sunt dei munera, q̄uis dispensationes, id est actiones, quib⁹ dispensantur prodeuntes ex impia, superba, aut hæretica voluntate sunt malæ & abhominabiles deo, & ita dei benedictio a sacerdote malo exhibita, mala quidem est sacerdoti indigne benedicenti, sed ipsa, in quantum est bonum dei verbum, bona est accipienti. Secus est nunc de ceremonijs, & sacrificijs veteris legis, quę solum erant instituta, vt ad tempus seruarentur tanq̄ vmbrę, signa, & figuræ rei futuræ, quæ suo tempore complenda erat. Et idcirco iam adueniente Christo veritatis luce remanent quidem illa Christianis tantum ad intelligentiam prædictę atq; iam implete prophetiæ legenda, sed non facienda, quasi adhuc expectādum esset vt veniret lux, quę sub illis vmbris & figuris promissa erat, quibus fit vt nunc in Iudęorum synagoga, neq; offerentes, neq; ipsa oblata deo placeant. Pro certissima itaq; fidei regula ex apostolica doctrina tenendū est, & nullaten⁹ dubitandū Christianorū sacramenta etiā a prauis sacerdotibus dispensata prodesse rite accipientibus. Et id quidem non ex merito ministri dispensantis, sed ex opere operato dispensato, per quod deus sanctificat hominem rite accipientem, quemadmodum declarauit Paulus apostolus primæ ad Corin. primo & tertio cap. Obiecerit forsitan quis sententiam Hiero. improbantis sententiam eorū, qui putant eucharistiam facere imprecantis verba, non vitam, necessariam esse solennem orationem nō sacerdotis merita. Respondeo. Hieronymus improbat errorē

Quāuis in Christiana ecclesia praui sacerdotes offerentes nō placeāt, sacrificia tamē & deo oblata placēt.

In Iudæorū ecclesia neq; offerētes, neq; oblata seu sacrificia deo placēt.

eorum qui putant sibi proficere si qualitercumq; dicant cõ secrationis verba, & se digne & laudabiliter eucharistiam facere, si dicant orationem solennem. Et ad id digne faciendum non esse necessarium ipsis, vt habeant vitæ sanctimoniam. Hoc autem falsum, sed non inde consequens est sacramenta, aut sacrificia Christi per illos celebrata esse irrita, & non prodesse sumentibus. Nam preces quæ nomine ecclesiæ fiũt a prauis episcopis & sacerdotibus pro populo exaudiuntur a dño, neq; credenda est hæc doctrina esse solũ Thomistica, aut Scotica sentẽtia, siquidem Thomas & Scotus, venerabiles viri non fuerunt primi huius doctrinæ inuentorers, & huiuscemodi non ex suis cerebris confixerunt, sed & sic docuit vniuersalis ecclesia ab initio ex doctrina Christi & Pauli Apostoli, qui Corin. facientes schisma super hac re coarguebat, quemadmodum iam olim libro secundo cõtra Permenianum tradidit Augustinus, Verba bona, inquit, quæ pro populo dicuntur in precibus, etiam si a malis dicantur episcopis, exaudiuntur tamen non pro peruersitate præpositorum, sed pro deuotione populorum. Vnde hoc quod dicitur, Scimus quia peccatores deus non exaudit, non dei, sed hominis cęci est sententia. Certum ex scripturis est, deum interdum audire peccatores, tam pro aliis, q̃ pro se deprecantes. Verba bona Balaam alienigenæ imprecantis olim pro populo exaudiebantur a domino, Numeri.22. Publicanus peccator orabat, vt iustificaretur, & iustificatus est, vt desineret esse peccator. Quod si ecclesiæ præpositus non Christi, sed hæreticorum sacramenta, quæ Christus non instituit, dispenset, iam falsa sunt sacramenta, irrita, & idcirco reiteranda, cuiusmodi sunt Arrianorũ baptismata. Si autem ipse prępositus vera Christi sacramenta, aut sancta dei ṽba dispẽsans fuerit fictus .i. foris pietatis formã exhibẽs, intus aũt tpale lucrũ aut fauorẽ spectans, fugiet quidẽ ab eo spiritus sanctus .i. deest saluti eius, & aufert se a cogitationibus illius, tamen non deserit illius ficti sacramentum, quo per eundem fictum idem spiritus sanctus salutem operetur aliorum, dicente Apostolo Paulo, Si volens hoc facio, mercedem habeo, si autem inuitus .i. propter commoda

De precibus nomine ecclesiæ factis pro populo a prauis sacerdotibus.

K i lucraq;

lucraq; carnalia hoc facio dispensatio mihi credita est, id est, illis prodest, quibus hoc dispēso non mihi qui inuitus, aut fi ctus facio. Errant autem hęretici, quia non distingunt inter habere, & recte habere, inter dispensare, & recte dispē sare, nam & dispensantur reuera ad salutem aliorum etiam interdum ea, quæ non recte dispensantur ad salutem dispen santium. Hactenus libro secundo contra Permenianum.

Ad doctrinam Apostoli primæ ad Corin.5.iam patuit responsio Apostolum videlicet loqui de criminosis per censuram ecclesiasticam, vel iam sublatis, vel iam tollendis de medio fratrum. Sed hac censura debet prælatus vti cum cautela & prouidentia, ne ledantur frumenta. Poinde iniustus si propter aliquam seditiosam factionem non possit ab ecclesia separari. tolerandus est in sacramentorum officijs, nec oportet id cōcedere, q maculosus aliū purificet, seu a sor dibus abluat, aut immundus mundet. Christus enim est, q intus purificat, intus abluit & mundat. Siue ergo a perfido siue a fideli dispensatore sacramentum quisq; accipiat non sacrificat, nisi deus. Vnde & olim ipsi hęretici Donatistæ scripturis conuicti, recte quidem senserūt dicentes. Si minister iniquus occultus est, verum dispensat sacramentum, quo mundatur is qui accipit. Sed errabant ęstimantes peccatores publicos non vera dispensare sacramenta. Deinde & Cyprianus ipse, sicuti iam patuit falso putauit hęreticorum, & schismaticorum sacramenta esse irrita, propterea q tales ecclesiastica communione præcisi extra ecclesiam bene dicere, aut consecrare nequeant, tamen vere credidit, sicut iam diximus veracia esse sacramenta iniustorum sacerdotū in ecclesia, etiam eorum, quorum crimina sunt manifesta.

Quamuis igitur huiuscemodi criminosis in ecclesiæ constitutis sacramenta non prosint, q̄diu perseuerauit in cri mine, vtiq; tamen prosunt alijs, qui sacramenta ab eis rite accipiunt. Ad verbum prophetæ arguentis eum, qui cum fure currit, aut ponit cum adulteris portionem suam.

Respondeo. Propheta coarguit eum, qui sua societate participem se facit criminis furti, vel adulterij, quasi furem vel adulterium in suo peccato fouens vel tacens, aut negligens correptionem cum posset emendare. Aliud est furem

vid e

videre & currere cũ eo in peccatũ furti vel adulterij. Aliud est furem videre & cum eo accedere ad altare & accipere diuinum sacramẽtum. Similiter aliud est odire ecclesiam malignantium, id est, malignitatem ecclesię, & non sedere con sensu cordis cum impijs, id est, corde non habere conplacentiam, aut corripiendi negligentiam in malicijs eorum. Aliud est inter impios & cum impijs corporaliter non conuersari. Multum interest inter tolerantes, qui lugent & ingemiscant, quia hęc displicent, & inter consentientes & negligentes corripere, quibus hęc placent aut saltem non displicent, quasi proximorum mala nihil ad se pertineant. Ad argumenta diui Cypriani probantis hęreticos & schismaticos non posse remittere peccata, ex eo quod non habeãt spiritum sanctum, atq; ita omnia eorum sacramenta esse falsa, irrita, & inania. Respondens Augustinus: Non accipimus inquit, quod de baptizandis hęreticis, & schismaticis Cyprianus dixit, quia hoc ecclesia non accipit, pro qua Cyprianus suum sanguinem fudit. Pro solutione autem argumentorum Cypriani sciendum est primum, quod ipse Cyprian⁹ aliter sentiebat de sacerdotibus hæreticis, schismaticis, excommunicatis cęterisq; ab ecclesia pręscisis. Aliter de sacerdotibus prauis, auaris, fornicarijs, & cęteris nondum ab ecclesia separati. Nam sacramẽta dispensata ab istis, qui sunt adhuc in ecclesia, quæ sanctum spiritum habet Cyprianus credidit vera esse sacramenta. Dispensata vero ab illis qui iã sũt extra ecclesiã, vbi spirit⁹ sanctus esse nõ potest credidit esse irrita, & inania, & ita reiterãda. Diu⁹ ergo Cyp. credidit prauos sacerdotes, episcopos, fornicarios, et auaros, fœneratores nondũ extra ecclesiã aut sua spõte, aut per censurã ecclesiasticã cõstitutos dispẽsare vera sacramẽta & eos dẽ ꝙ diu mãserint in ecclesia noĩe ecclesię facere quod faciũt. Et idcirco sacramẽta ab illis dispensata verą esse nõ reiterãda. Et in hac parte Cyp. cũ alijs catholicis recte sentit. Decẽs aũt hęreticorum, schismaticorũ, & cæterorũ ab ecclesia pscitorum sacramenta ab illis dispensanda irrita esse falsa, inania & iterãda, errant contra antiquam ecclesiæ catholicę consuetudinem. Proinde & illius temporis

De sacramẽtis hæreticorum & excõmunicatorũ Cyprianus aliter sẽsit ꝙ de sacramentis prauorũ sacerdotũ

Proinde illius temporis Romani pontifices, Stephanus & Cornelius. Item & posteriores, Augustinus & cæteri innitentes veteri consuetudini Romanę ecclesiæ, intellexerūt ex scripturis sacris, sacramenta Christi vera esse, per qualeslibet administrentur. Ad baptismum, inquit Augustinus, quod verbis euangelicis consecratur non pertinet cuiusq; vel dantis, vel accipientis error, siue de patre, siue de filio, siue de spiritu sancto aliter senserit, q̄ cœlestis doctrina insinuat. Et ita apud hęreticos extra ecclesiam vera sunt sacramenta, vera dantur sacramenta ab eis, & vera accipiuntur ab eisdem, sed gratia sancti spiritus seu fructus sacramenti non nisi p spiritum sanctum suo sacramento assistentem, seu præsentē accipitur, siue per bonum ministrum, siue per malum dispē setur. Et hanc sententiam Augustinus, & alij patres roborauerunt validissimis scripturæ testimonijs, & pręsertim ex sententia Pauli, prim̄æ ad Corin. 1. redarguentis Corin. qui iā ex huius occasione schismata in ecclesia cœperant facere, quibusdam gloriantibus in baptismo Pauli, quod a Paulo baptizati essent, quibusdam quod ab Apollo, cōtra quos clamat, cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Cum enim quis dicat ego sum Pauli, ego Apollo, nonne homines estis? Quid est Paulus, quid ē Apollo, nisi ministri eius cui credidistis, neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat deus. Qui ergo gloriat̄ non in homine, sed in deo glorietur. Quibus verbis Apostolus Paulus plane docet salutem non esse ex merito hominis sacramenta dispensantis, sed ex virtute dei intus per sacramentum operantis.

Sacramentum quod accipitur, si tanto melius est, q̄to melior est minister, per quem traditur, tanta erit sacramentorum varietas, quanta in dispensantibus ministris meritorū diuersitas, & ita meliorem baptismum dedit Paul⁹ q̄ Apollo. Contra quem errorem aduersus eos, qui iam schismata propter diuersa merita hominum ministrorum facere cœperant, clamat ibidem ipse Paul⁹. Gratias ago deo meo, quod neminem vestrum baptizaui, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Et cum in argumento assumitur,

extra

extra ecclesiam non esse locum veri sacrificij, non esse verũ altare, non esse verum sacramentum. Respondeo. Apud eum qui est extra ecclesiam nõ potest esse verũ sacrificiũ, vera eucharistia, verũ baptisma, verum Chrisma veritate, q̃ proficiat ad salutẽ eius, q est extra ecclesiã. Vtiq; tñ extra ecclesiã huiuscemõi munera Christi sũt vera ꝟitate sacramenti.

Quõ sacramentũ verũ nõ est extra ecclesiam.

Pro quibus plane intelligendis quędam conuenit prę noscere, quod aliud est sacramentum, aliud sacramenti virtus seu effectus. Sacramenta Christi, extra ecclesiã Christi, & dispensantur & accipiũt, sed non prosunt, nisi his qui aut sunt aut efficiuntur ecclesiæ membra. & ita sacramentum, q̃uis extra ecclesiam interdum habetur, & accipitur, gratia tamẽ sacramenti non nisi ab eo, qui est in ecclesia obtinetur. Verum dei signum, & characterem Christi, & verã propheta rum scripturam cognoscimus etiam apud falsos homines, prauos, adulteros, traditores, sicut vera sunt apud Iudęos, et paganos dei munera, sensuum vigor, sanitas corporis, verũ aurũ, & frumentum, quæ & in vtilitatẽ nostram dispensant interdum nobis. Ita & apud Antichristos, qui siue intus siue aperte foris esse videantur, possunt esse vera euangelia, doctrinę salutares, & vera sacramenta, quę sunt Christi munera, & per quę non ipsi, sed Christus cõmunicat suum spiritum nobis cupientibus esse membra in corpore Christi, quod est ecclesia. In omnibus enim sciendum est, quod sacramẽta Christi sortiuntur effectum non ex merito eorum, per quos dantur, sed ex virtute ipsius Christi, de quo dicit, Hic est qui baptizat. Neq; qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, deus. Et idcirco quãuis ministri sint impudici, & immundi, sacramenti sanctitas pollui nõ potest. Aliud itaq; est sacerdotẽ remittere peccata ex suę vitę merito. Aliud est sacerdotem remittere peccata per suum ministerium deo dante intus incrementa. Insuper quẽ admodũ aliud est posse via facti aliquid facere. Aliud ẽ via iuris seu iuste posse aliqd facere. Sic aliud ẽ posse via facti sacramẽta, aut cõficere, aut accipere, aut dispẽsare. Aliud est via iuris seu licite hęc posse facere. Et idcirco nõ oportet cõsequẽs esse, si hęreticus nõ habeat ius baptizãdi, q͂ ergo non

verum est baptisma quod dispensat. Item hæreticus episcopus etiam nominatim excommunicatus, & ab ecclesia præcisus, quis iure non possit conferre ordinis sacramentum, si tamen quempiam ordinet, is vere est ordinatus, neq; est cũ ad ecclesiam venerit reordinandus. Nam multa contra ius dantur, nec tamen ideo vel nulla vel non data dicuntur.

De sacramentis et absolutionibus ministratis ab hæreticis, & excõmunicatis.

Deinde aliud est veraciter aut habere, aut accipere, aut dispẽsare sacramenta, aliud salubriter hæc facere, is qui aut perseuerat in crimine, aut extra ecclesiam separatus, veraciter quidem & habere, & accipere potest baptismum, eucharistiam, ac sacerdotalem ordinem, sed extra ecclesiam, neq; habet, neq; accipit, neq; dispensat hæc salubriter sibi, quis interdũ proficiat in salutem aliorum. Ex his igitur manifestum est, q̃ nõ pacto quædã prohibeanť iure irritãtc fieri, quę si tentẽtur fieri irrita sunt. Alia fieri prohibẽtur, quę tamen si fiãt, veraciter fiunt & obtinent firmitatem, hæretici, scismatici, excommunicati, nominatim ab ecclesia separati, quædã facere prohibentur, quæ tamen si faciant, veraciter faciunt. Prohibentur solenniter baptizare, eucharistiam conficere, verbis tamen euangelicis, aut baptizantes, aut eucharistiam conficientes, vera faciunt sacramenta. Quædam rursus facere prohibentur, quæ si facere tentent irrita sunt & inania, nempe hæretici & noiatim excoicati, tales sunt potestate iurisdictionis ecclesiasticę spoliati, & ideo neq; excõmunicare aut ligare, neq; absoluere alios a cẽsuris aut peccatis possunt, quæ si facere tentent, nihil efficiunt. Et idcirco nulla potest ab eis fieri remissio peccatorum seu sacramentalis absolutio. Aliud proinde est de potestate remittendi & retinendi peccata, & de potestate ligandi & absoluendi.

Aliud de potestate baptizãdi et cõficiẽdi eucharistiã, bñdicẽdi & cõsecrandi sacerdotes. Sic ab initio sp intellexit eccl'a, sacerdotes q sũt iurisdictiõis, tã i foro priuato, q̃ i foro publico posse amittere, sed nõ ea, q̃ sũt sacerdotalis ordinis. Et idcirco oẽs cẽsurę, excõmunicationes, & a peccatis vel a cẽsuris absolutiões emanãtes ab excoicatis cõtra ius irritãs, sũt cassæ & inanes, tanq̃ latę nõ a suo iudice. Dixi signãter, cõtra ius irritãs factæ, quę cẽsura vel absolutio sacramẽtalis fa

cta a pastore occulte hęretico, aut gñaliter excoicato tolerato ab eccl'a, & nondũ iudicialiter & noiatim cõuicto, vera ẽ & valida, queadmodũ salubriter puisũ ẽ timoratis cõscietijs p decretũ vniuersalis eccl'ę i Cõstantiẽsi cõsilio, vbi statuit, ꝙ nemo deinceps a coione alicui⁹ in sacramẽtorũ receptiõe, aut administratiõe, vel in alijs qbuscũqꝫ diuinis intus et extra pręt extu cuiuscũqꝫ sentẽtię aut cẽsurę ecclesiasticæ ab hoie vel a iure gñaliter pmulgatæ, teneat abstinere vel aliquẽ vitare, vel interdũ ecclesiasticũ seruare, nisi specialiter a iudice in personã, aut in collegiũ fuerit huiuscemodi sententia publicata & denunciata specialiter & expresse excepta inie ctiõe manuũ violẽta in clericum a deo notoria, vt nulla tergiuersatiõe, nullo iuris suffragio valeat excusari.

Secundum limitationem hanc sunt accipienda, quæ super hac re Gratianus recitat. 24 quæstione prima, docens eum, qui ligatus est non posse alium soluere, vel ligare. Canones enim & decreta, quæ sic docent non includunt occulte, aut generaliter solum & non nominatim excommunicatos. Quod si decreta quęuis aut magistrorum veterum dogmata expresse decernunt etiam eos qui generaliter solum sũt excommunicati non posse absoluere, vel ligare, iam hęc ipsa sunt per Constantiẽse consiliũ secundũ illam partẽ abrogata. Atqꝫ ita consequens est, quod prelatum generaliter aut occulte excommunicatum ita seruare suę iurisdictionis vsum & executionem vt etiam valida sint, quæ interim ligat aut soluit, quia decretum consilij Constantiensis rigorem canonum de vitandis sic generaliter excommunicatis misericorditer relaxat, non solum quo ad communionem in receptione aut administratione sacramentorũ, sed etiam quo ad communionem in alijs quibuscumqꝫ tam intus, ꝙ̃ & extra diuina. Proinde glosa eadẽ causa, & quæst. docẽs in summa, ꝙ omnis hæreticus, ꝗ̃tumuis occultus, est excõmunicatus, & idcirco excõmunicare alios non potest. hæc inquam glosa ędita ante indultum consilij Constantiensis, iam autoritatẽ nõ habet. Vñ sciẽdũ ẽ, queadmodũ prelat⁹ mortali peccato ligat⁹ potest aliũ soluere a peccato, & ligare sua sña, ꝗ valida erit et firma, si nõ suo decreto irritãte, obstet eccl'a.

Sententiæ & censuræ iudicis occulte excommunicati sũt validæ.

Ita improbus iudex & criminosus, etiam hæreticus, potest secundum iuris ordinem iustam ferre sententiam, quam & ecclesia ratificat, quam diu eundem in suo officio tolerat.

Sic Petrus de Palude in quarto, scribens etiam ante sæculum Constantiensis concilij docet excommunicatum oc cultum posse excommunicare alium, probans id per decreta lem, ad probandum, de sententia & re iudicata.

Amplius autem scire conuenit, quod quamquam non prohibemur a sic generaliter excommunicatis sacramenta recipere, vel eosdem collaborantes in orando, aut sacramenta mi nistrando vitare, vtique tamen prohibemur naturali & diuino iure sic generaliter excommunicatis non ministrare sacramenta, neque in publico, si excommunicatio multis pateat, neque in priuato, si soli sibi constet, quāuis enim contra ius diui num & naturale sit sanctum dare canibus, non est tamen cō tra ius diuinum exigere sanctum a canib⁹, quia illic absque fructu & vtilitate, sanctum in sterquilinium mittitur, & grauat in damnationem, quod institutum fuit ad medelam.

Istic autem sanctum ad vtilitatem spiritualem a canibus & immundis reuerenter acceptum in templum dei colligitur. Accessurus ad Eucharistiæ sacramentum, attendere debet non ministri dispensantis, sed suam ipsius conscientiam, non sacerdotem a quo recipit, sed semetipsum debet iudicare. Probet, inquit Apostolus, seipsum homo, & cet. Si nosmet ipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur a domino. Sanctum enim est quod deus dat, etiam per ministrum dispensantem non sancta conscientia. Proinde Augustinus in libris contra Petilianum, contra Cresco, & cōtra Donatistas toties exaggerat, iteratisque vicibus inculcat populū esse securum, qui deum patrem, & matrem eius ecclesiam tenet, qualescumque sint ministri, vt nemo glorietur in homine ministrante, sed in deo intus operante. Ex supra dictis igitur habes, quod sicut iā post indultū Constātiensis concilij sacramētalis absolutio impēsa a pastore generaliter vel occulte excommunicato, aut infecto Lutherana vel alia hæresi, nō est propter huiuscemodi excommunicationem generaliter la tam, irrita, sed valida. Ita & licite potest subditus, si nō aliud obstet

obstet ab eodem scilicet excommunicato absolutionem petē re & accipere, q̄diu ipse in suo pastorali officio toleratur ab ecclesia. Censetur autem tolerari, donec specialiter, & nominatim fuerit a corpore Christi, quod est ecclesia, separat⁹, aut suspensus ab officio. Verum hęc in nullo suffragātur, ipsis sic generaliter excommunicatis, q in graue damnum & detrimentum animarum suarum contemnentes ecclesiæ claues, sese impudēter diuinis ingerunt, sacramēta aut accipiētes, aut dispensantes, qui non nisi authoritate pontificis sū mi valent ab huiuscemodi censuris liberari. Non eorum igitur sed aliorum multorum saluti voluit huiuscemodi suo decreto ecclesia consulere. Quod si nobis obijcias. Ius diuinū in scripturis, quibus pręcipitur vnicuiq;, Hęreticū post vnā et secūdam correptionē, ad Tit. 3. deuita. Et rursus. Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nolite recipere illum in domum, nec aue dixeritis ei, qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Respondeo ex supradictis huiuscemodi prohibitiones iuris diuini causas habēt, qb⁹ cessantibus, cessant & ipse prohibitiones. Oportet quidem vitare hæreticos, vbi & quando visum fuerit necessarium, vel ad eorum correptionem, vel ad nostram & aliorum cautelam, sic vt ī vitando eorum consortio, seruetur prudentia, ne ledantur frumenta. Et quia huiusmodi sunt iuris naturę limites, idcirco decretum ecclesię, cum nequeat ius diuinum tollere, nō suffragatur nobis quo minus teneamur a communione talium abstinere, dum visa fuerit necessitas, vel pro reductione eorum, vel pro cautela salutis nostrę aut aliorum. Amplius autem sciendum, quod & si valida sit censura ecclesiastica ac etiam sacramentalis absolutio, aut lata, aut impensa ab excommunicato pastore, vel a iudice hęretico tolerato in suo officio, quod prius rite ab ecclesia acceperat, censurę tamen & absolutiones impensæ a Lutheranis, vel alijs hæreticis, sacerdotibus non pastorib⁹, qui nemine episcopatum, aut curam pastoralem dante sese ingerunt curis & regimini ecclesię, sunt irritæ & inanes. Et idcirco a talibus absoluti remissionem non accipiunt peccatorum. Hoc etiam addendum, quod aliud est de ipso

 Luthero

Luthero, q iam nominatim est declarat⁹ hæreticus & excoi- catus, Aliud de fautoribus, & sectatoribus doctrinę illi⁹ nō dum sic denunciatis. Ex supradictis igitur memoriæ mandandū est episcopum, aut prælatum, aut iudicem nominatim excommunicatum, ea quæ sunt iurisdictionis perdidisse. Proindeq; eum, neq; posse excoicare quemq;, neq; sententiā, aut censuram, neq; absolutionē a peccatis, vel ab excōmunicatione dare neq; iudicare neq; cōmittere. Episcopū vero prelatum, aut iudicem solum generaliter & nō nominatim excommunicatum, vel suspensum ea quæ sunt iurisdictionis in foro pœnitentiali non perdidisse per eundem etiam sic excommunicatum, occultum tamen & ignoratum, ratione publici officij gesta, & iudicata esse valida, veluti si vt iudex sentētiam tulit, excoicauit, absoluit, aut bñficiū cōtulit.

De gestis per excommunicatos.

Cæterum ad sciendum, quomodo episcopi auari, fęneratores, adulteri, hęretici etiam extra ecclesiam nominatim reiecti potestatem habeant dandi spiritum sanctum, & remissionem peccatorum, aduertendum est quod ecclesiastici patres, vt Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quęstione nona, & Augustinus in quęstionibus veteris & noui testamenti ex scripturis sacris docent Apostolos multoties accepisse eundem spiritum sanctum. Primum ex eo tempore quo crediderunt in Christum, semper habuerunt spiritum sanctum pro modulo atq; mensura. Cum quis incipit credere in Iesum accipit spiritum sanctum etiam anteq; baptizatur. Petro prædicante verbum fidei, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audierunt verbum dei, & ait. Quis prohibebit, vt nō baptizentur hi, qui acceperunt spiritum sanctū, sicut & nos. Deinde Apostoli prima resurrectionis die acceperunt etiam spiritus sancti gratiam, qua peccata dimitterent & baptizarent, & filios dei facerent, & spiritum adoptionis credentibus largirentur, ipso saluatore dicente. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, & c. Et hæc est gratia gratis data, quæ per impositionem manuum infunditur, ordinatis etiam his, qui praua intētione & in peccato sacramentum ordinis accipiunt, q̄uis debite prępарati, & rite acipientibus, gratia gratificans augeatur. Postre

Spiritus sanctus multocies datus Apostolis.

Postremo in die pentecoste accipiunt spiritum sanctum, quo induuntur virtute ex alto accipiẽtes diuersitatem linguarũ, ad prędicandum Christi euangelium cunctis gentibus, nullo indigentes interprete. Hactenus Hieronymus, & Aug. & aliorum patrum ex scripturis sacris intellectus, quo posteris considerare argumenta diui Cypriani hac in re non cõcludere. Nam cum primum obijcit. Hæretici & schismatici non habent spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus effugiet fictum & auferet se a cogitationibus, quę sunt sine intellectu. Non habent igitur potestatem remittendi, & retinendi peccata. Primum admisso antecedente ad sensum, quod non habeant spiritum se sanctificantem, dicim⁹ consequentiam esse inualidam. Nam & apud Cyprianum episcopi auari fundos insidiosis fraudibus rapientes, & fœneratores intus in ecclesia tolerati vere baptizant, cæteraq; sacramenta dispensant, qui tamen spiritum non habeant sanctificantem suas ipsorum animas. Deinde respondet Aug. ad antecedens, quod ficti & iniqui, quis spiritum sanctum non habeant ad suam ipsorum salutem, spiritus tamen sanct⁹ ministerium eorũ nõ deserit, qui per illos salutẽ opatur aliorum. Spiritus sanctus effugiet fictum, id est, deest saluti eius qui fictus est, non tamen deserit ministerium eius, vide Augustinum libro secundo contra Permenianum, & signãter cap. vndecimo in libris contra Donatistas. Vnde spiritus sanctus, qui replens orbem terrarum nusq̃ deest, etiam per ministerium eorum qui sunt extra ecclesiam operatur, & multipliciter datur, id est, ad multa datur officia, dicente Paulo Apostolo, Diuisiones gratiarum sunt diuisiones ministrationum, sunt idem autem spirit⁹. Interdum datur ad iustificationẽ & meritum accipientis, vt in sacramentis baptismi & pœnitentię. Interdum ad robur & constantiã fidei Christianę, vt in confirmatione. Interdum ad faciendũ signa & miracula, quo modo datur etiam malis, & impijs, sicuti reprobi quidam in iudicio dicturi sunt, Domine in nomine tuo dęmonia eiecimus & virtutes multas fecim⁹. Interdum ad prophetiam, sicut in Balaam, & Caipha & in omnibus bonis prophetis operatur spiritus sanctus.

Interdum ad ministerium seu officium ecclesiasticum seu sacramentum, cui ipse spiritus adest inuisibiliter operans salutem aliorum. Et ad hunc spiritus sanctus datus est Apostolis post resurrectionē Christi, dicente, Ecce ego mitto vos, &c. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quod tractātes Chrysostomus, Hieronym⁹, Augustinus, dicunt Apostolos tunc accepisse quandam potestatem spiritualis gratiæ, non vt mortuos suscitent, & miracula faciant, sed vt dimittant peccata. Vnde sequitur, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Qualislibet sit is, qui dispensat Christi sacramentum, nihil sacramento officit, adest enim spiritus non semper ad salutem hominis dispensantis, sed ministerio hominis ad salutem accipientis. Fecit deus salutem per Iudam, quem ad prædicandum Euangelium misit, fecit per improbos sacerdotes, scribas & pharisæos, ad quos destinauit leprosos sanandos. Vnde mulier & laicus etiam paganus non Christianus, baptizans in aqua verbis euangelicis a Christo institutis, verum dispensat sacramentum, & apud eos est spiritus sanctus, non quidem iustificans illos dispensantes, sed per corū ministeria, quibus est præsens sanctificans eos, qui rite ab eis suscipiūt. Vnde & iam hæreticus quispiam Lutheranus verum dispē sat baptisma, & veram conficit eucharistiam, et quā diu latet & toleratur ab ecclesia nōdum denunciatus, nominatim vere absoluit a peccatis Hic iam tres occurrunt obiectiones. Prima, Si in verbo saluatoris, Accipite spiritū sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. sit solis sacerdotibus data potestas remittendi peccata, & saluator verbū illud intellexerit, non solum de ea peccatorum remissione, quæ fit p sacramentum pœnitētię, sed & de illa quæ fit per baptismū. Quemadmodum & verbum illud intellexerūt Cypria. Origen. Chrysost. & Ambr. cur ergo mulier, laicus aut pagan⁹, non poterit etiā interdum remissionem peccatorū dare per sacramentū pœnitentiæ, & in necessitate sacramentū absolutionis impendere, aut eucharistiam conficere. Hoc aūt si fuerit admissum, videbit forsitan vera esse Lutheranorum sententia, docentium quemlibet Christianum esse sacerdotē, & pro lo

Baptismus Christi a Iudæo, uel a pagano non baptiza to, uerum est sacramentum.

pro loco & tempore posse facere omnia ecclesiastica officia.

Secunda obiectio. Augustinus dicit vtrumque esse sacramentum, videlicet baptismum & ius seu potestatē dandi baptismum. Illud, inquit, datur homini cum baptizatur, istud homini cum ordinatur. Si ergo mulier & laicus habēt in necessitate ius seu potestatem baptizandi, consequens videtur & eos tali in necessitate esse sacerdotes.

Amplius autem obijcitur tertio. Si potestas seu ius remittendi peccata, siue per baptismum, siue per sacramentū pœnitentiæ datur homini Christiano dum ordinatur sacerdos, poterit ergo sacerdos quisque cum voluerit baptizare, absoluere, & eucharistiam conficere. Sed ad primum horum dicimus, quod ex scripturis semper intellexit ecclesia, Aliud esse de potestate remittendi peccata in sacramento pœnitentię, Aliud de potestate baptizandi, Aliud de potestate consecrandi eucharistiam. Nam semper intellexit ecclesia per vniuersum orbem, quod eucharistiæ sacramentum nemo potest cōficere, nisi qui rite fuerit ordinatus sacerdos ab eo, qui habet ordinādi potestatē, quā Christus cōcessit Apostolis & eorum successoribus. Proinde quispiam non sacerdos, si tētet consecrare panem & vinum in eucharistiam, nihil efficit, sed totum est irritum & innane, id est, nullum sacramentū. Baptismus vero ad inuocationem patris, filij, & spiritus sancti, per immersionem in aquam collatus perficit ad salutem tam paruulis, quam adultis in necessitate accipientibus, a quocumque fuerit dispensatus siue a sacerdote, siue a nō sacerdote, etiam a muliere & pagano, seu Iudæo. Sacramentum baptismi sic posse ministrari, non solum per sacerdotē, sed & interdum per alios intellexit ecclesia, ex Actibus Apostolorum, in quibus diaconi nondum sacerdotes, leguntur baptizasse. Et ex scripturis quibus significatur, quod Christus misit discipulos suos baptizare antequam essent sacerdotes. Venit Iesus in terram Iudæam, & illic, inquit Ioannes, morabatur cum discipulis suis & baptizabat, quāuis ipse non baptizabat, sed discipuli eius. Et quāuis Chrysostomus hoc tractās, videatur affirmare discipulorum baptisma, nihil amplius habere baptismate Ioannis, & vtrumque fuisse

 expers

expers ea gratia, quæ ex spiritu sancto est, & vtrinq; vnā fuiſſe causam, videlicet adducere ad Christum in spiritu sancto baptizandos. Augustinus tamen ad Gelucianum, & cæteri probatissimi arbitrātur, quod in illo baptismo discipulorum dabatur spiritus sanctus, licet nō ea manifestatione, qua post ascēsionē in linguis igneis dat⁹ ē, sicuti ipse spūs supra Christū hoēm descēdit ī specie colūbæ. Vñ alio tpe, alijsq; verbis baptismum instituit, & potestatē baptizandi dedit Christ⁹, alio autem tempore, alijsq; verbis dedit potestatem remittendi peccata. Nam baptismi sacramentum fieri per immersionem aquę sub nomine trinitatis, instituendum significauit, dum ipse baptizatus a Ioanne trinitatem manifestauit, dum auditur vox patris in nube testificans de filio, & spiritus descendit in columba specię. Ipsum aūt instituit, aut dum Nicodemum instruens, dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Aut dum postea veniens in terram Iudæam, misit discipulos suos baptizare & docere in signis & virtutibus. Post resurrectionem suum baptismum iam institutum, obseruari præcepit dicens discipulis, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Vnde inter circumcisionem & baptismum fuit medium tempus quoddam, quando circumcisio, & baptismus simul cursū habuerūt, vt & recte agerent, qui circumciderentur, & remissionem peccatorum acciperent, qui a Christo vel discipulis eius baptizarentur. Baptismus igitur est institutus, priusquam Apostoli essent ordinati sacerdotes, & per eosdē Apostolos dispēsatus, atq; ita potest non sacerdos conferre verum baptismi sacramentum. Sic senserunt ecclesiastici patres, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus & successores ad hæc vsq; tempora. Deinde & Philippus vn⁹ ex septem diaconis, non sacerdos baptisabat, sicuti patet in Actis Apostolorum.

De institutione baptismi.

Potestatem autem remittendi & retinendi peccata post resurrectionem dedit, eamq; post susceptionem baptismi habere non possunt, nisi qui sunt in ecclesia veri sacerdotes, quibus ipse Christus dixit, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Vnde

Vnde Ambrosius libro primo de pœnitentia, Ius hoc remittendi & retinendi peccata, datum in verbo saluatoris, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, solis permissum est sacerdotibus. Et ius hoc recte vendicat ecclesia illa, quæ veros habet sacerdotes, hęreses autem vendicare non potest, quæ sacerdos dei non habet. Munus spiritus sancti est officium sacerdotis, & ita non sacerdotes, quamuis verum conferant baptisma, non tamen veram conficiunt eucharistiam, neque verum conferant sacerdotalem ordinem, non veram tamen dant sacramentalem absolutionem & remissionem peccatorum.

Ius remittendi peccata, solis datũ est sacerdotibus.

Ad verbum eiusdem Ambrosij dicentis, Nihil interest, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datũ sacerdotes vendicant, vnum in vtroque est ministerium.

Respondeo non esse de mente Ambrosij ex iure diuino solos sacerdotes potuisse baptizare. Nam & ipse Ambrosius in commentarijs super epistola ad Ephesios, ex scripturis docet, quod in primatiua ecclesia omnes de clero & baptizabant & docebant quibuscumque diebus & locis fuisset occasio, sed nunc res aliter, inquit, est ordinata. Vult igitur Ambrosius, quod non ex ordinatione Christi, sed ex ordinatione ecclesiæ, nunc solis sacerdotibus licitum est baptizare, quod tamen in necessitate etiam concessum est laicis, quia præceptum ecclesiæ nequit contra necessitatem obligare. Vnde immersio aquæ super hominem facta in nomine trinitatis, est sacramentum ecclesiæ a quocum ꝗ dispensetur, siue a laico, siue a pagano, vel Iudęo, aut muliere, sicut panis & vinum iam per sacerdotem consecrata in corpus & sanguinem, verum est sacramentum, etiam si a muliere vel pagano dispensetur. Quamuis enim hæc a muliere vel pagano nequeant consecrari, vtiꝙ tamen cum iam fuerint per sacerdotem consecrata, vera sunt, si dispensentur per eosdem sacramenta.

In baptismo autem consecratio fontis & chrysmatis, quæ non sunt de substantia baptismatis, quamuis per solos fiunt sacerdotes, tamen ipsis iam consecratis, si vtatur in baptizando, non sacerdos verũ dispensat baptismi sacramentũ.

Et per hæc patet solutio obiectionis secundæ ex verbis Augustini dicentis, ius baptizandi dari hominibus, nõ cũ baptizantur, sed cum ordinantur. Manifestum est enim neminem debere in ecclesia sibi vsurpare officium, nisi qui fuerit ab ecclesia missus, & ad officium illud ordinatus. Atq; ita, ius seu potestas solenniter baptizandi non competit, nisi ecclesię ministris missis & ordinatis, sicuti supra ex sententia Ambrosij declarauimus. Proinde laicus, q̃uis possit in articulo necessitatis verum baptismi sacramentum dispensare, solenniter tamen baptizare cum benedictione salis & aquę exorcismo ad solas pertinet sacerdotes. Extra necessitatem neq; clericus, neq; archidiaconus, neq; mulier, neq; laicus, neq; diaconus, cardinalis potest vlli homini sacramentum baptismi ministrare. Quod si quicumq; vir nõ sacerdos extra necessitatem fecerit, irregularis efficitur, quẽadmodum textus habet capite primo de clerico non ordinato ministrante. Nam conficere eucharistiam, absoluere in foro dei a peccatis, ecclesia semp intellexit esse officia sacerdotalis ordinis, & ex iure diuino solum ad sacerdotes pertinere. Vnde in Actib⁹ Apostolorum, quãuis legam⁹ diaconos baptizasse, non tamen legimus eos, aut obtulisse altari sacrificium, aũt consecrasse eucharistiam, aut imposuisse manus. Vnde & in epistolis Pauli in libro Actuum Apostolorum, & in doctrinis eorum, quæ fuerunt in ipsis Apostolorum temporibus, legimus distinctionem inter ordines presbyterij, & diaconatus. Et dum tertio obijcitur. Potestas remittẽdi peccata, si datur homini cum ordinatur, ergo sacerdos quisq; poterit quemlibet cum viderit oportunum a peccatis vel absoluere vel ligare. Respondeo consequentiã esse inualidam. Quamuis forsitan in mortis articulo sacerdos quisq; in eclesia possit absente pastore absoluere hominem a pecatis, alias tamen non potest. Quia soluere & ligare aliquem sunt officia eius, qui ius seu potestatem habet super illum. In nullo foro potest quis soluere, vel ligare quem q̃, præterq̃ subditum. In ecclesiasticis autem officijs facere hominem subiectum homini eius ẽ, qui curã gerit ecclesiæ, Cum ergo Christus præfecerit ecclesiæ suæ Petrum, huius

Quisquis extra necessitatem non sacerdos baptizat, is fit irregularis.

fuit

fuit diocesis distinguere, aut distinguẽdas committere alijs, qui vnicuiq; episcopo suum gregem designarent. Sic ex Apostolorum doctrina discimus episcoporum officium esse cõstituere per loca & ciuitates presbyteros qui præsint gregi. Paulus quantũlibet cœlitus esset in euangelium Christi vocatus, nihilominus tamen spiritu sancto iubente, in antiochia per impositionem manuum discipulorum Christi segregatur vnacum Barnaba ad ministerium euangelicum, atq; Apostolicũ, Actuum. 13. Qua segregatione facta perambulantes ciuitates, non solummodo prędicauerunt, sed & ieiunantes, atq; orantes per singulas ecclesias constituerunt presbyteros, ibidem capite. 14. & capite vigesio ad maiores natu ecclesiæ. Attẽdite, inquit, vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiã dei, quam acquesiuit sanguine suo. Item ad Titum. 1. Reliq te Crete, vt quę desunt corrigas, & constituas presbyteros per ciuitates, sicut mandaui tibi. Si quis sine crimine ẽ vnius vxoris vir, oportet enim episcopum irreprehensibilem esse. Ad hoc igitur vt quis populo præficiatur, oportet illum ad hoc deputari, & segregari superioris authoritate.

Paulus a præpositis ecclesiæ mittitur.

Hic iam si rursus institeris. Non est baptismus, nisi qui dispensatur nomine ecclesiæ, neq; est eucharistia, nisi quę nomine totius ecclesię offertur, neq; absolutio vera, nisi quę nomine impenditur ecclesiæ. Nam in Apostolorum collegio cui dixit Christ⁹. Accipite spiritum sanctum, & c. ecclesia, inquit Augustinus, designatur, sed hæreticus & alius quisq; separatus a corpore Christi, quod est ecclesia, nõ amplius facit quicq; nomine ecclesię, ergo & cęt.

Respondeo, id quod dicimus fieri nomine ecclesię, si intelligatur fieri iussu seu iussione ecclesiæ falsa est prior antecedentis propositio. Ex supradictis enim manifestum est aliqđ verũ dei mun⁹ dispensari cõtra eccľę iussum. Multa contra ius dantur, & accipiuntur, vbi tam voluntas dispẽsantis q̃ volũtas accipientis est mala. Non tamen inde cõsequens est id quod dispensatur, offertur aut accipitur malũ esse, aut irritum, aut nullum. Non erat mala eucharistia, quã Iudas mala voluntate accepit. Amplius autem præpositus,

Fieri nomine ecclesiæ.

auarus, fœnerator, fornicarius, raptor, etiã hereticus, aut excom municatus, per generalem sententiam iuris, aut hominis non amittit suæ iurisdictionis vsũ anteq̃ priuetur huiusmodi iurisdictione, vel vsu per superiorẽ potestatẽ. Et icirco noĩe ac iussione ecclesię facit ea, quę sunt officij sui, q̃diu ab ecclesia in illo officio toleraẽ. Vt aũt ex corporalibus discat intelligere spiritualia. Sciendum est, quod quemadmodũ in corporali potestate possibilitas corporaliter ligãdi aliũ, perditur nõ semp ꝑ ablationẽ potestatis corporalis, sed interdũ ꝑ ligamẽ, vel obstaculũ appositũ corporali potestati, perditur enĩ possibilitas ligãdi aliũ nõ solũ dũ manus auferũt, sed etiam dũ ligãẽ illi, vel dũ extra potestatẽ eius efficiẽ, alter quẽ præsentẽ habebat & ligare poterat. Sic & suo modo intelligaẽ fieri in potestate spũaliter ligãdi & soluẽdi. Interdũ enim retẽta pastorali cura suspẽdiẽ præpositus ad tẽpus ab administratione eius, vt cũcta quę interi facit irrita sint & inania. Interdũ prsus deijcitur a sua potestate. Dare potestatẽ, & exequutionẽ spũalis iurisdictiõis est dare illi subditũ aut subditos, quos regat, aut pascat, secũdũ euangelicã legẽ. Præpositus ergo nomine ecclesiæ facit, q̃diu ecclesia eũ in suo officio tolerat. Quod si iã per sententiã ecclesiæ nominatim priuetur, & prsus, aut destituaẽ a potestate, aut suspẽdaẽ ab vsu illius, q̃uis iã ãplius nequeat, neq̧ in foro publico, neq̧ i foro priuato aut ligare, aut soluere, aut peccata remittere, et retinere, cũ iã man⁹ sua spũalis .i. potestas suę iurisdictiõis sit vł ãputata ꝑ destitutionẽ a pastorali dignitate, vel ligata, ꝑ suspẽsionẽ ab officio, seu iurisdictiõis exequutiõe, vtiq̧ tñ potest via facti eucharistiã cõficere, & baptizare, q̃a ea quæ sunt ordinis integra manẽt & indelebilia etiã apud separatos ab eccła & spoliatos sua dignitate pastorali. Et idcirco sacerdotes etiã ab eccła separati, baptizãt, eucharistiã consecrãt, & ordinãt noĩe & veritate Christi, q verbis euangelicis a se institutis inuisisibiliter assistit qualescũq̧ fuerũt sacerdotes. Ex doctrĩa Apostolica manifestũ ẽ, ꝙ nemo potest sibimetipsi huiuscemodi potestatẽ dare, nemo potest semetipsũ alijs pręficere, aut se p̃positũ cęteris cõstituere. Nemo assumat sibi honorẽ, ĩqt Apost. sed q vocaẽ a dño tãq̃ Aarõ. Neq̧ enim Christus semetipsũ præfecit ecclesię, sed a patre
missus

missus claues regni cœlorũ accepit, qbus q̃ad vixit vsus est, trãsiturus aũt ex hoc mũdo eas Petro dedit. Et ita neq; Petrus, neque Apostoli semetipsos constituerunt ecclesiarum præpositos, non sibiipsis vsurparunt potestatem remittenddi, & retinendi peccata, sed a Christo hęc potestas in eos translata ẽ. Et ab illis sub Petro & illius successoribus secũdũ successionis seriẽ deriuata ẽ in successores.

Cęterum redeamus ad testimonia sanctorũ in. 11. argumẽto recitata, qb⁹ Cyp. opinat⁹ ẽ baptismũ ab hęreticis ab ecclesia p̃scisis acceptũ nõ esse verũ baptismũ, neq; eucharistiã neq; ordinẽ aut cõfirmationẽ ab eis sic p̃scisis dispẽsata esse vera sacramẽta, Et qa in argumẽtis ꝑ sententia Cyp. supius recitatis multa simul cõfũdũt, cũ intermixtĩ ponãt diuersæ potestates; vt potestas excoĩcãdi, ligãdi, soluẽdi, remittẽdi, et retinẽdi peccata. Potestas baptizãdi bñdicẽdi eucharistiã, aut cõsecrãdi hoĩes ĩ sacerdotes. De qb⁹ tñ est rõ lõge diuersa. Idcirco in testimoniis patrũ diligenter est attẽdendũ, de qua & quali potestate accipiẽda ẽ vniuscuiusq; authoris sẽtẽtia, Et hęc sunt diligenter obseruanda in sanctorum decretis, quæ citat Gratianus prima quęst. pri. & . 24. quęstione prima. Nam interdum sancti loquuntur specialiter de potestate excõmunicandi ligandi, & soluendi, remittendi, et retinendi peccata. Cuius generis sunt potestates iurisdictionis siue in foro dei priuato siue in foro publico. Manifestũ est quod sacerdotes, pastores, prælati, & episcopi, ea quæ sunt iurisdictiõis possunt amittere, & multis ex causis spoliari suis dignitatibus seu pastoralibus curis, aut suspendi ab vsu & exercitio earundem, sic autem spoliati excommunicare, ligare, aut soluere non possunt, quę si tentẽt facere irrita, sunt & inania, Et sic plane videt̃ loqui, capitulũ audiuimᵘ. 24. quęst. 1. Et ad talẽ effectũ spũs sanctus, sicut ab eo q est extra ecclesiã non accipit̃, ita ab eo q extra ecclesiam nõ dispẽsat̃. Vñ cõcludit̃ ibidẽ, cũ ergo peccata dimittere vl' tenere, excoĩcare, vel recõciliare op⁹ sit spũs sãcti, & virt⁹ Christi, apparet quod hi qui extra ecclesiã nec ligare possũt, nec soluere, nec recõciliãdo ecclesiæ coĩonẽ reddere, nec excommunicãdo societate eius priuare, execrare possunt, cõsecrare nõ valẽt, cõsecrare iḡ, ſpẽdẽdo sc; recõciliatiõis bñdictionẽ.

 Inter

Interdum autem loquũtur specialiter de potestate bapti zandi, & de potestate ordinis, quę est potestas aut consecrandi eucharistiam, aut imponendi manus, & benedicendi sacerdotes. Et sic venerabiles ecclesię patres ante mille annos imitantes veterem ecclesiæ Romanę morem, docuerunt, ꝙ homines ab hæreticis baptizati, aut per impositionem manuum confirmati, aut ordinati, cum ad vnitatem catholicæ fidei redierint, non denuo baptizantur, neq; rursus ordinantur, nec in eis reiteratur sacramentum, quod ipsis in forma ecclesiæ est ministratum. Sic docet Augustinus in libro de vnico baptismo contra Donatistas, & libro secundo contra Permenianum capite decimotertio. Sic Hieronymus aduersus Luciferianos de baptismi & confirmationis sacramentis sẽtit, docens hãc cõsuetudinẽ fuisse seruatã a primordijs Christianæ ecclesiæ. Nam & plurimi hæretici, eruperunt, inquit, adhuc vernente Ioanne Apostolo, qui baptizabant & manus imponebant, & tamen nullum eorum legimus rebaptizatum, nec super vllum legimus denuo manus ad accipiendum spiritum sanctum fuisse impositas. Sed in Apocalypsi legimus omnes ad pœnitentiam fuisse hortatos, qui vel in Nicolaitarum fide erant baptizati, vel apud Pergamenos hæreticos impositionem manuum acceperunt.

Rursus cum argumentis assumitur. Quomodo potest alium mundare, qui ipse immundus est, quomodo potest benedicere, qui ipse maledictus est, quomodo perfidus, blasphœmus, mortuus, & extra ecclesiam constitutus, potest dare fidem, sanctitatem, & in ecclesiam alios inducere, qui semetipsum neq; mundare potest, neq; in ecclesiam ducere. cum dicit scriptura, Omnia quæ tetigerit immundus, immunda erunt, quę participatio iusticię cum iniquitate, fidei cum perfidia, morti cũ vita, luci cũ tenebris. Respondeo. Ex superioribus patet huiuscemodi argumentis non moueri ipsum Cyprianum, apud quem erãt nonnulli episcopi auari, fœneratores, osores fratrũ, raptores. Sicut ergo illis apud Cyprianũ dispẽsantib⁹ sacramẽta, remittũtur peccata hoib⁹, & mũdantur homines, non per eorum merita, sed per vim & meritum Christi præsentis eorum ministerijs. Sic & hęretico,

vel

vel extra ecclesiã constituto ministrante alteri in necessitate baptismi sacramentum, remittuntur baptizato peccata, per vim Christi viuificantis eundẽ baptizatũ, vt efficiatur mẽbrum in corpore ecclesiæ, quę permittit & approbat, & cognoscit etiam dominicũ characterem ab adulteris & auaris, & hęreticis ministris dispensatum. Cyprianus igitur putãs sacramenta ab hæreticis excommunicatis præscisis dispensata, non esse vera sacramenta, ad hoc opinandum non mouebatur ex hoc, ꝙ sic præscisi ab ecclesia, sint immundi, scelerati, & spiritu charitatis vacui. Nam & tum etiam dixisset sacramenta a sceleratis ministris occultis dispensata, esse falsa & irrita, quod neq; ipsi hęretici Donatistę ausi sunt dicere, ex scripturis sacris euidenter conuicti, sed mouebatur Cyprianus ex eo, ꝙ credidit spiritum sanctum non operari per eos, qui iam foris sunt & extra ecclesiam, quod falsum est.

Et ideo dum vltra obijcitur, hæreticus, schismaticus, aut alius quiuis ab ecclesia separatus, non habet communem & eandem cum sanctis ecclesiam, non habet eandem simboli legem, ergo non habet idem & commune cum sanctis baptisma, & cum vnum sit baptisma, sicut & fides vna, consequens videtur eum nec habere, nec dispensare verum baptisma, sicut nec habet, nec docet veram, seu falsam fidem. Respondeo. Baptismus, ecclesia, & spiritus sanctus ab inuicem possunt separari, vt illic sit verum baptismi sacramentum, vbi neq; ecclesia, neq; fides, neq; spiritus sanct⁹. Aliud sacramentũ, quod habere etiam Simon Magus potuit, aliud operatio spiritus, quę etiã in malis hominibus fieri solet, sicut in Saul & ĩ Caipha. Aliud est operatio spiritus sanctificantis, quam non nisi boni in ecclesia habere possunt. Et sicut falsa responsio eius, qui dicit se abrenunciare Sathanę, & nõ abrenunciat, non efficit, vt baptismus quem accipit sit nullus. Sic & malicia, error, ac hæresis illius qui baptizat, non facit irritũ, aut nullum esse sacramentum. Hæc est plana Hieronymi & Augustini resolutio, ex scripturis declarare, secundũ antiquam ecclesiæ consuetudinem ab Apostolorum ecclesia deriuatam. Et cum obijcitur hæreticos esse falsarios,

& ergo eorum sacramenta non vera, sed falsa esse sacramenta. Sicut falsarius monetæ, nõ verum sed falsum aurũ exponit. Respondeo. Falsarij in vna re possunt verũ aliquod aut exponere, aut dare in reb⁹ alijs. Sic & hæretici i intellectu vnius scripturæ falsam & hereticam tenentes sententiã, possunt seruare in sacramentis veram formam, quam seruat ecclesia, quam & Christus instituit. Atq; ita possunt etiam extra ecclesiam constituti, habere & dispensare verũ mun⁹, qđ Christus dispensandũ istituit, ꝑ quod & spiritus Christi operatur. Falsa essent sacramenta, si dispensarent formã aliã, q̃ seruat ecclesia. Falsum est baptisma Arrianorum baptizãtium in nomine patris maioris; & filij minoris; & spiritus sancti vtriusq; serui. Et cum vltra assumitur, his qui non sunt ecclesiæ membra, non est excommunicandũ, vtpote hereticis, scismaticis, & ceteris ab ecclesia præscisis, non sunt igitur sacramenta ab illis petẽda & accipiẽda. Respondeo argumentũ recte vtiq; cõcludere, catholicos non posse ab illis nominatim prescisis sacramenta petere, nisi occurrente necessitatis articulo, in quo etiam posset quis baptismum a Iudæo & Sarraceno accipere, sed non inde sequitur, sacramenta vera non esse, quæ ipsi via facti dispensant. Hic iam si rursus obieceris. Episcopi praui fœneratores, q̃tumuis sint ab ecclesia tolerati, non sunt tamen ecclesiæ membra, ergo non est communicandum illis, & ita nec obedire oportet preceptis eoꝝ. Respondeo id nõ seq, In corpore Christi, quod est ecclesia, sunt non solũ mẽbra viua, sed & putrida, arida, seu mortua, quæ sane membra, q̃uis non cohæreant vinculo charitatis, vtiq; tamen cohærent secundum visibilem quandam sacramentorum formam. Secundum euangelij præceptum, ecclesia non semper debet tollere aut abijcere de medio sui membra mortua seu putrida, sed debet tolerare interdum ne forte vbi fuerint p̃scisa, vel ipsa reddantur insanabilia, vel alia membra ledantur viua, vel periclitetur compago corporis tota. Et ita est alia ratio de episcopis prepositis, & pastoribus prauis in ecclesia toleratis. Alia de iã prescisis et eiectis foras. Nã illis oportet obedire, q̃ diu in suis dignitatibus tolerantur. His aũt

quos

q̃s & saluator iā pręcepit haberi, tāq̃ ethnicos & publicanos, non oportet obedire, cū iā apte foris sint. Et idcirco man⁹.i. suas potestates ligandi & soluendi pdiderūt. Cæteris vero sceleratis sacerdotib⁹ nondum eiectis, nōdum sic priuatis potestate sua, oportet propter honorē cathedrę in qua sedēt, honorē impendere, cēsuris sententijsq; iuste latis parere. Verū qdem est eos esse arida seu mortua mēbra, & nō coicare cæteris mēbris in vnitate fidei & charitatis, sed nō inde cōsequēs ē eos nō magis, q̃ pręscisos esse in corpore Christi. Nā q̃uis nō sint nec tēplum spiritus sancti, nec vera mēbra Christi, nec habentia spiritū Christi, nec cohærentia sibi spirituali vita, sunt tñ in corpore Christi & inter mēbra viua cohærentia Christo, secundum visibilem quandam formā, & exteriorem quandam professionem fidei, quā non sicut hi qui apte foris sunt, lacerāt, impugnāt, q̃uis forte vel intus corde nō credāt, vel foris secundū illā nō viuāt, q̃s ecclesia interdū p pace intus tolerat. Scriptura aūt cū dicit, Si gaudet vnū mēbrū, cōgaudent oīa mēbra, de se est manifesta, eā loq de veris mēbris cohærentibus sibi inuicē spiritu vitę.i. spū fidei & charitatis. Nā & in corpore mēbrum aridū seu mortuū nō patit, cæteris mēbris patiētibus. Deinde multa mēbra mortua, i. charitate vacua, nōnūq̃ foris pręstāt multa spiritualis vitę officia, vt prælati intus sordidi, foris cādidi, docentes legē dei, & pascētes gregē creditū v̄bis & sacramentis euangelicis sibi p̄scriptis, sicut & inter Apostolos erāt, q p̄ inuidiā v̄bum dei prædicabant, & Christi sacramenta p cōtentionem dispensabant. Et cū vltra obijcit, Oīa eccl'æ mēbra sunt vni⁹ corporis, vni⁹ fraternitatis, societatis, & ciuitatis. Episcopi aūt praui & criminosi, sunt ciues in ciuitate diaboli, & mēbra ī corpore diaboli, dicēte saluatore, Vos ex patre diabolo estis. & apostolo, Si qs spiritum Christi nō habet, hic nō ē ei⁹. Iusti autē sunt ciues in ciuitate dei & societas Christi. Respondeo, Argumētum hoc solum probat prauos & criminosos, nō esse vera eccl'æ mēbra coicantia in spirituali vita, nihil autē phibet id, quod est membrū diaboli dispensare vex dei mun⁹, verū Christi euāgelium, verumq; eius sacramentum.

De sacerdotibus sceleratis nondum eiectis.

Ad scripturas autem in argumento citatas. Quæ societas luci cum tenebris, quæ conuentio Christi ad Belial, quid palea cum tritico? Nolite iugum ducere cum infidelibus, & id genus scripturas alias prohibentes communionẽ aut societatem fidelis cum infideli.

Respondeo. Societas illa & conuentio, quam significant scripturę non esse communem iustis & impijs accipienda est de societate & communione secundum interiorem consensum in eisdẽ vitę moribus, vt societatem quis intelligatur habere, & iugum ducere cum impijs, aut infidelibus, cum aut fauet infidelitati eorum, aut approbat, vel docere negligit, cum posset proficere. Corporalis autem cõmunio cum infidelibus nõ est illicita, nisi propter subuersionis periculum aut scandalum. Et ideo ad fidelium hominũ cautelam etiam ratione iusta per ecclesiam prohibenda est fidelibus corporalis conuersatio & societas cum infidelibus, cũ videlicet fideles sunt simplices, ac infirmi in fide de quorũ subuersione, probabiliter timeri possit. quemadmodum dominus deus Iudęis ad idololatriam pronis terrã promissionis ingressuris, prohibuit communionem cum gentibus, dicens. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis eorum, neq; sociabis cum eis connubia, Deutero. 7. Verum hic sciẽdum quod bifariam fidelibus interdicitur communio cum altero, vno quidem in pœnam illius cui communio fideliũ subtrahitur, secundum hunc autem modum ecclesia non potest prohibere communionem fidelium cum infidelibus, q nunq; fidem Christi receperunt. Tales nempe cum foris sunt, & fuerunt semper, ecclesiasticus iudex punire non potest, dicente Apostolo. Quid mihi de his, qui foris sunt iudicare, q̃uis propter peccatũ cõmissum & ipsi inter fidelẽ populum commorantes sint puniẽdi tpalibus pœnis secundũ iustas, & ciuiles Christianorum leges, quibus & ipsi perinde atq; fideles subijciuntur. Secundo aũt modo fidelibus prohibetur communio cum alio ad cautelam fidelium, quibus scilicet communio interdicitur, & hoc pacto ecclesia secundum conditiones temporum, locorum & personarum potest interdicere fidelibus ne comunicent infidelib⁹

De corporali communione cum infidelibus.

paganis, aut Iudæis. Cũ infidelib⁹ aũt hęreticis, aut cũ apo statis qui a fide susceptа deuiarũt, sicuti & cũ sceleratis Christianis communionem ecclesia fidelibus prohibet, secundũ vtrumque modum tam videlicet in cautelam bonorum fidelium, ꝙ in pœnam illorum infidelium & scęleratorum hominum, quos per censuras ecclesiasticas repellit a consortio, & societate sua. Si societatem esse luci cum tenebris, & conuẽtionẽ esse Christi ad Belial, & iugum ducere cum infidelibus esset idem ei quod est corporaliter conuersari inter infideles & inter tenebras & filios Belial, seu peccatores, ergo & Christus, qui manducabat cum peccatoribus & publicanis cõtra prohibitionẽ hãc habuisset societatẽ, conuentionẽ, & iugũ duxisset cũ infidelibus. Paulus quoque & cęteri Apostoli qui concedebant vocatis seu inuitatis ad cœnam infidelium vt irent si vellent, etiam in sacramentorum communione conuersantes inter prauos Christianos, qui euangeliũ Christi per inuidiam prædicabant, & sacramenta per contẽtionem dispensabant fecissent contra sua ipsorum præcepta. Si communicare, seu consentire peccatis hominum mala voluntate docentium euangelium Christi & male dispensantium sacramẽta Christi, sit idem ei quod est conuersari cum eis, in docendo, & audiendo euangeliũ, aut in communiõe sacramentorũ, ergo et Cyprianus consentiebat peccatis episcoporum, qui suo sæculo auari erant, raptores, & fœneratores, cum quibus in sacramentorum communione versabatur.

Societas luci cũ tenebris.

Mali qui vel ignoranter, vel scienter pro pace tolerantur in ecclesia, non obsunt bonis. Malos fratres Apostolus Paulus in ecclesia plorauit, & cũ illis euangeliũ Christi ꝑdicabat. Eisdẽ ꝗꝙ tꝑib⁹, mali sacerdotes, scribę & pharisæi, hypocritę non obfuerunt Sacharię iusto in cõspectu dei, q & in tẽpore vicis suæ cũ malis pontificibus suũ explebat officium. Et postremum cũ contra dicta obijcitur ex verbo Apostoli ad Heb. iubentis obediendũ esse prępositis ob id quod ipsi peruigilant pro animabus nostris, ergo vbi non vigilant pro nobis, neque solliciti sunt pro animab⁹ nostris, nõ oportet obedire eis quicꝙ pręcipientibus nobis, quia cessãte causa, cessare debet effectꝰ. Ad hoc corroborandum

facit quod dicitur in epistola ad Timo.6.cum docet seruos o portere honorare dños, adiecit, ne nomẽ dñi & doctrina blasphemet̃, ex q̃ cõsequens videt̃, seruos non oportere honorare dños, vbi nullũ tale est periculũ. Respõdeo cõsequẽtiam esse inualidã, q̇ aũt ad p̃bandum assumitur, intelligit̃ de causis, ex qb9 pendet effectus tam in efficientibus, q̃ in finalibus, vt cessante latione solis supra nr̃m horisontẽ cessat & dies ac lumẽ solis. Qũtum vero ad pręsentem attinet materiam de opibus tum prohibitis, tum præceptis homini propter causam, intelligitur de his, quæ solum sunt aut præcepta, aut prohibita, quatenus media sunt ad huiusmodi causam. Cũ eni opus aliquod nobis ponitur sub pręcepto aut prohibitione, intelliguntur & indirecte nobis aut prohibita esse, aut pręcepta, omnia media quatenus necessaria sunt ad eiusdem opis executionem, & non alias, veluti si præceptum mihi est subuenire pauperi, intelligitur & pręceptũ mihi esse ire ad locum, & ad alia facere, sine quibus pauperi subuenire nõ possum. Si pręceptum est audire sacrũ in loco sacro, oportet surgere, & in eundẽ locum ire. In proposito autem obedire pręlatis, non est præceptũ solũ indirecte, quatenus videlicet sit mediũ q̃ peruenit̃ ad officia pastoralis curę, sed q̃a iam assequuti sũt pastoralem iurisdictionẽ i his, q̃ iuxta tributam eis autoritatem præcipiunt, veluti citãdo, ad iudicium vocando, sententiam ferendo, excoĩcando, ipsis teneor obedire, quia incũbit illis inuigilare, non solum docendo & admonendo, sed & imperando. Vnde Paulus docens Titũ episcopũ, q̃ nã mõ ipse regere debeat gregẽ cõmissum, iubet vt arguat etiã imperando, Hæc, inq̃t, loquere, exhortare, & argue cũ oĩ impio, nemo adolescentiã tuam cõtemnat, ad Tit.2. Itẽ ad Philem. testat̃ sese in Christo habuisse fiduciam imperandi Tito ea, q̃ ad rẽ eius p̃tinebãt. i. ad salutem illius, quẽ tñ p̃pter charitatem magis obsecrare voluit, nolens vti hac potestate imperãdi. Item nolens obedire sacerdotis impio ex decreto iudicis morit̃, Deut.17. Hoc ius imperandi illud, qđ ad rẽ subditi. p̃tinet, habent etiam praui prælati. Nam & autoritas atque potestas iurisdictiõis est illis data, & ideo si ex illa potestate tale q̃d præcipiant, qđ ad officiũ eorũ pastorale pertineat, ego

Quõ intelligitur, cessante causa, cessat effectus.

ego teneor obedire, etiam q̃uis ipsi nō ex amore salutis meę id iubeant. Cessante autē in eis huiuscemodi officio iurisdictiōe & dignitate pastorali, cessat & in nobis obligatio illis obediēdi pastoralis autoritas & obligatio obediēdi in subditis ex sese mutuo pēdēt. Improbi autē prælati, prorsus negligētes officiū, ꝓpter quod datū est bñficiū, q̃uis nō faciāt fructus suos, nō tñ ob id mox sunt spoliati suis dignitatibꝰ. Et proinde q̃diu tolerant ab ecclesia oportet oues obedire illis secūdū claues ipsis datas ligātibus aut qd p̃cipiētibus.

Ad id qđ Paulus inquit. 1. ad Timo. 6. Quicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur.

Respondeo hanc Pauli doctrinam magis confirmare sententiam propositam, oportere videlicet seruos obedire dominis suis, tam fidelibus q̃ infidelibus, vt expresse habet ibidem doctrina Apostolica. Nam si nomen domini & doctrina Christi blasphemaretur ab infidelibus ex hac ratione, q̃ serui ad fidem conuersi, non obedirent dominis suis, quibus ante conuersionem iure gentiū debitum prę stabant obsequium, cōsequens est doctrinam Christi esse, vt serui ad fidem cōuersi debeant obsequi dominis suis infidelibus. Nā fides & gratia Christi non contrariatur iuri naturę, neq; eximit hoīem iā credentē ab obligatiōibus iuris gentiū aut naturę. *Responsio ad argumentū duodecimū.*

Ad duodecimū argumentum q̃ dicitur, Cōtingit principes & ecclesiarum pręlatos, ad principatus, ad dignitates ascendere nō vocatos inspiratione diuina, nec missos a deo, quales sunt plærumq; huius sęculi pōtifices, q ābiunt dignitates, nō vt p̄sint, sed vt pręsent, nō vt pascant, sed vt pascantur, vt sint piscatores non hoīm, sed denariorū. Sed tales nō sūt veri p̄lati, ergo nō oportet obedire. Respōdeo. Cōclusio argumēti extra casum est doctrię nrę, q loquimur de veris principibꝰ, de veris pastoribus & p̄latis, nō de tyrānis et aliis, q p vi aut fraudes sese intrudūt nemine principatū, aut episcopatū dante. His em cū nō sint veri pricipes, nec veri p̄lati, sed aut hęretici, aut schismatici, aut tyrāni nō oportet obedire ex debito obedientię, licet aliq̄n oporteat tolerare iniurias eoꝝ, ac adiplere dura mādata ipsa, mō nō sint cōtra dei le-

 gem &

& id quidem nūc secundum virtutē patientię, nunc secundū legem charitatis, propter vitandū scādalum, aut propter nostrum aut aliorū bonū spirituale pcurandū, vt p patientiā nostram vincatur eorum malitia. Verum & si contingat prælatos huius temporis procurare sibi pastorales dignitates ex ambitione & cupiditate, non idcirco nō sunt veri prælati. Proinde ad habendum verum sensum & intellectū scripturarum, ac aliorum quæ in argumento assumuntur. Sciendū est primum pro intellectu propositionis antecedentis, & si quis aut ambitiosa, aut cupida voluntate principatum, vel episcopatum ambiat & obtineat, efficitur tamen princeps aut episcopus per canonicam electionem populi aut ecclesiæ eligentis & ordinantis, deo illi potestatem dante. Nam aliud est quod dicimus hominem sibi vsurpare principatum aut episcopatum, nemine principatum, aut episcopatum dante. Aliud quod dicimus indignū ac inidoneū, aut auarū, aut ambitiosum, causa lucri sollicitantem accipere & obtinere episcopatum ex autoritate populi, aut ecclesiæ ac superioris potestatem dantis & ordinantis. In priori casu loquitur Paulus Apostolus, primę ad Corin. decimo. Non enim, inquit, audemus inserere nosmetipsos, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant, hoc est, vt inquit Ambrosius, qui non accepta potestate a deo dominari volunt, nomini suo vendicantes autoritatem, non missi a deo.

Aliud est vsurpare sibi episcopatū, aliud ex ambitione ad episcopatum peruenire.

In posteriori autem casu continentur, qui ambitione aut cupiditate petunt mitti, & procurant præfici populo, & institui autoritate seu ordinatione ecclesię, vel superioris potestatem dantis & ordinantis, quales erant, de quibus saluator, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisęi. Pontifices, inquit Bernardus, erant Annas & Caiphas, præsidentes ex ambitione & cupiditate super cathedram Moysi, & qui non obedierunt eis, tanquam inobedientiæ rei fuerunt iudicati, etiam in ipsum dominum præcipientem & dicentem, Quæ dicunt facite. Proinde q̄uis omnis potestas, tā sæcularis, q̄ ecclesiastica sit iusta & a deo ordinata, etiam in impijs & sceleratis præpositis, non tamen inde cōsequens ē, iustam & ordinatam esse ecclesiasticam potestatem, eorum qui se

qui sese ingerunt in episcopatus, & pastorales curas, nemine episcopatum dante aut ordinante. Nam illi sunt veri pastores habentes ecclesias ex superiori commissione, quis nō pascant, & idcirco iudicium erit ipsis durissimum. Isti autem qui semetipsos instituunt, non sunt veri pastores, non veri episcopi, & idcirco ecclesiastica potestas in eis nulla ē. Quamuis autem omnis potestas in ecclesiæ præposito, episcopo, aut principe iusta est & ordinata, non tamen oportet quod omnis voluntas aut hominis dantis, aut populi eligentis, aut hominis accipientis recta sit & iusta. Non omnis voluntas, inquit Augustinus, a deo est, sed omnis potestas a deo est. Aliud voluntas peccandi, id est, motus voluntatis, quo peccantes volumus. Aliud potestas peccandi. Neq; dixit Apostolus Paulus, non est voluntas nisi a deo, sed non est, inquit, potestas nisi a deo, per potestatem non hominem in potestate, inquit, vulgarius sed ipsum munus significans. voluntatem autem peccandi, quam habemus a nobis, appellat Augustinus, non vim seu potentiam naturalem qua volumus, nempe & certum est illam non a nobis esse, sed motum voluntatis peccantis, qui non est dei opus. Nam & si deus nobis concurrat dum male volumus, id est, dum concupiscentiæ prauæ consentimus. Ipse tamen primitus instituens naturam, non præuenit eam imprimendo illi legem carnis, qua inuitaretur seu excitaretur ad volendum contra legem dei. Potestatem autem male volendi, qua peccare possumus & non peccare, habemus ab ipso, qui instituens naturam, liberi eam condidit arbitrij, quo peccare posset, & non peccare. Potestatem igitur peccandi, videlicet facultatem liberi arbitrij, insuper membra & vires, & cætera talenta, quibus peccando vtimur, habemus a deo. Quædam habemus a deo, vt conditore naturę, alia habemus a deo, vt irato iudice, faciente aliquid in nobis ob peccata nostra. Sic vtrumq; ex scripturis verum esse patet, videlicet quod Saul, non ex voluntate dei, sed ex voluntate populi rex factus est. Et nihilominus ipse Saul datus est rex super populum, per voluntatem dei, qui populo iratus condescendit malę voluntati ipsius. Filij Israel petendo regem peccauerunt, non

Omnis potestas a deo, sed non omnis voluntas a deo est.

in eo quod rem malam peterent, quasi potestas regalis, aut habere regem sit malum, sed in eo, quod male petiuerint regem confidentes in fortitudine mortalis regis se fore victores, dum magis sperantes in humano auxilio, quam in deo, contempserunt iudicem Samuelem, & illius successorem diuinitus eligendum, petentes sicut gentes solent, deum ignorantes sibi regem dari ex institutione, & electione humana non innitentes in huiuscemodi petitione, consilio, & auxilio domini dei sui, qui eduxerat illos de terra Aegypti, qui & vt ait Samuel sol[9] saluauerat illos de vniuersis malis, & tribulationibus suis, qui etiam ad illud vsque tempus gubernauerat per iudices coelitus a se datos, vocatos, & monstratos. Et quod petendo regem sic peccauerint, patet ex primi regum. cap. 8. vbi dixerunt ad Samuelem. Constitue nobis regem, sicut vniuersę habent nationes, & displicuit sermo Samueli, eo quod dixisset populus; da nobis regem, vt iudicet nos. Et ait ad Samuelem, Audi vocem populi huius, nō enim te abiecerunt, sed me ne regnem super illos, vbi patet, quod deus cōdescendit petitioni eorū iratus pro eo, quod abiecerunt dominum deum ne in persona Samuelis, aut alterius successoris diuina volūtate ordinandi regnaret super illos. Ante quidem insinuauerat Moyses in decimoseptimo capite Deuteronomij futurum esse, quod populus Israhel supra se peteret constituere regem, sed non iussit, vt peteret. Quamuis igitur initium regalis potestatis humanę super populum Israhel non fuerit ex primaria volūtate dei, vt regalē potestatē instituētis, Israhelitico populo translato ex Aegypto, quē sibi peculiarē gubernandū suscepit per iudices & prophetas a se constituendos, vtique tn̄ fuit ex volūtate dei irati, vt merito populi retribuētis, seu malo desiderio populi satisfacientis. Deus enim populo duro & male petenti quędam concedit iratus, quę negat propitius. Regalis igitur potestas super populum Israhel est non ex primaria volūtate dei illam instituentis, aut eiusdem populi intentionem in petendo regem approbantis, quamuis sit ex volūtate dei, vt irascētis & satisfacietis eiusdē populi desiderijs.

Regalis potestas super populū Israel, quo nā modo fuerit a deo.

Deus

Deus filios Israhel elegit in populum peculiarem vsq; in æternum reseruans illum sibi gubernandum nō per reges humana voluntate, aut solius carnalis cognationis aut sanguinis successione assumendos, sed per iudices gubernatores, cœlitus vocandos & instituendos, vt popopulus agnosceret suam salutem non ex humano gubernaculo, sed ex dei solius pendere auxilio. Hunc autem gubernandi modum in se meliorem, certiorem, digniorem, & vtiliorē perdidit populus iste temerariæ petēs sibi regem, lapsus in inferiorem gubernandi modum, qui est secundum regalem potestatem, qua gubernator populi regio iure posset filios & filias facere seruos & ancillas, & addecimare eorum hæreditates, ac possessiōs. Deinde & eadem regalis potestas, sic ꝑpter peccatū populi posita sup populū Israhel, primitus a deo data est Sauli & filijs eius vsq; in sempiternum. Sed hic cum non seruaret mandata domini dei sui meruit huiuscemodi iure potestatis regię spoliari, quēadmodum ait ad illum Samuel Sulte fecisti, quia non seruasti mandata domini dei, quę prę cepi tibi. Quod si non fecisses, iam præparasset dominus regnum tuum super Israhel vsq; in æternum, sed iam nequaꝙ regnum tuum vltra consurgit, primi Regum decimo tertio. Deus ergo quod semel dedit alicui, vt habeat in æternum, iusto suo iudicio aufert ob ingratitudinem, & peccati meritum. Nam gratiam meretur amittere, qui abutitur dono acceptæ gratiæ. Paradisum Adæ & fœmini eius semel datum vsq; in sempiternum deus abstulit, deijciēs eū cum sua posteritate in vallem lachrimarum, secūdū sui peccati meritū. Rursus post peccatū ipsius Saul eadem potestas super .12. tribus Israhel data ē Dauid, & ipsiꝰ domui vsq; in sempiternū, quæ domus denuo propter peccata Salomonis eadē regia potestate sup tribꝰ decē ē spoliata relictis domui Dauid solū tribꝰ duabꝰ. Et ꝙuis decē tribꝰ sub Hieroboā sint a domo seu regno Dauid alienatę, & separatæ ex voluntate dei, vt puniētis & vindicātis peccatū Salomōis. Sic enim dicit scriptura.3. Regum .11. Hæc tamen non sunt facta ex voluntate dei, vt instituentis regnum Israhel, neq; ex voluntate dei, vt approbantis maliciam, seu malam

voluntatem, vel ipsius Hieroboam regnum ambientis, vel ipsius populi iniqua voluntate sese a domo Dauid separantis. Quę ab homine aut fiunt, au petuntur mala volũtate, seu intentiõe peruersa, ea fiunt a deo voluntate bona ex amore finis, quem non intendit homo ipse in operando. Quis igitur deus iratus populo Israhel, voluerit & regnũ eius diuidere & decem tribus separare a domo Dauid, & Hieroboam regnare super tribus decem, non idcirco tamen sequitur, quod Hieroboam & decem tribus secundum voluntatem dei & bene fecerint se a domo Dauid separantes, quẽadmodum non oportet si deus voluerit filium suum tradere in mortem, quod idcirco Iudas, aut Iudæorum populus bene fecerit in mortem tradens illum. Ex huiuscemodi sententijs concordari possunt scripturę, quę inter se pugnare videntur, quibusdam dicentibus reges tales scilicet ambitiosos populum gubernantes non regnare ex voluntate dei, quemadmodum in Oseę loquitur. Ipsi regnauerunt & non ex me principes extiterunt, & non cognoui. Alijs vero dicentibus, omnem potestatem esse a domino deo & deum dedisse populo reges tales, quemadmodum apud eundẽ Oseæ loquitur. Dedi tibi, inquit, regem in furore meo. Et in Esaia. Dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eorum. Et in Iob dicit Heliu. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Iam enim pluribus in locis diximus secundum aliquem vsitatum loquendi modum in scripturis sacris significari ex deo non fieri ea, quæ ipse non ex se, sed vt iudex facit ira prouocatus propter peccata populi. Et secundum alium loquendi modum in eisdẽ scripturis rursus significari deum hęc omnia facere. Sicut Sctro ipse ꝓpter homicidiũ perpetratum iudicatus ad mortem magis est sibi causa suspendij ꝙ ipse iudex illi. Vnde te & recte dicit illi iudex. Tu tibi, non ego, causa es mortis tuę, quia causam propter quam morieris, culpam videlicet homicidij, non ego, sed tu tibi fecisti. Nihilominus tamen quia iudex ipse est, qui exequutionem facit, & iusta lege infert mortem, idcirco etiam recte loquitur, qui dicit pœnam mortis & suspendium a iudice fieri. Et ita manifestũ

Deus hypocritas & ambiciosos constituit reges et præsides ecclesiæ suæ.

nifestum est in scripturis sacris reperiri geminum modum secundum quem deus aliquid dicitur facere. Vnus est quo aliqd facit ex se sua scilicet simplici volũtate bona, aut instituens videlicet naturam, donans bonum naturale, aut sua præueniente bonitate largiens gratiam absq; vllis hominũ meritis. Alius est modus quo significatur deus aliquid facere erga hominem, vt iudex, prouocatus videlicet hominũ meritis malis. Et secundum hunc geminum faciendi modũ quæ in quibusdam scripturæ locis dicuntur non fieri a deo, in aliis scripturæ locis a deo fieri legũtur, quæ & deus ipse facere dicitur. Et quemadmodum secundum posteriorem faciendi modum, deus infert mortem, damnationem, excæcat, indurat, abscondit mysteria regni, tradidit in reprobum sensum, in passiones ignominiæ mittit populo superbienti, operationem erroris, vt credant mendacio. Ita & secundum eundem faciendi modum, dat populo regem malum, tyrannum, hypocritam, aut puerum, aut effœminatum. Sic deus in Oseę loquitur, Dabo eis regem in furore meo, Dabo pueros principes eorum, & cæt. Verum quia hæc omnia mala facit deus non ex se, sed propter causas in hominibus inuentas, quarum non ipse, sed homines sunt autores. Idcirco nõ ipse, sed homines dicũtur horũ malorũ causę. Et hoc significanter annotauit deus in scriptura cum non simpliciter dicit, se dare regem, & facere regnare hypocritam, aut tradere in reprobum sensum, sed addit se in furore dare, id est, se iratum dare, & facere regnare hypocritam propter peccata populi, & se propterea tradere & mittere operatiõem erroris, quia deum agnitum non coluerunt, & veritatem contempserunt. Et ita in aliis scripturę locis dicuntur hęc mala fieri non ex deo, sed ex creaturis, quia origo earum propter quã fiunt est peccatum in creaturis. Et sicut in scripturis sacris vtrumq; verum est videlicet, quod deus mortem non fecit & quod tñ mors ipsa a deo est, hoc ẽ, q deus mortẽ non fecit, humanũ genus instituens, vt esset immortale, & semper viueret, sed tamen mortem inflixit peccatum humani generis vindicãs, Sic & vtrumq; verum est videlicet quod regnum Israhel fuit ex voluntate dei dantis, & monstrantis populo Saulem

Deus mortem nõ fecit & tamen mors a deo est.

regem primũ. Et quod idem regnũ incepit non ex dei, sed ex hominũ volũtatibus. Similiter vtrũq; verũ est qđ videlicet deus separans decẽ tribus a domo Dauid, fecit Hieroboam regem super easdẽ tribus decẽ, & quod nihilominus decem tribus sese a domo Dauid separauerunt, & quod Hieroboam super illas decẽ tribus regnauerit, nõ ex volũtate dei, queadmodũ deus loquitur in scriptura, Ipsi regnauerũt, & nõ ex me, ipsi, vt inquit glossa interlinearis, Saul & Hieroboã regnauerũt nõ ex me. i. nõ ex mea volũtate, nec vt istituente gubernationẽ populi illius, nec vt approbãte desideria, quibus petiuerunt regnare seu habere regiam potestatem. Principes extiterunt & non cognoui, id est, non approbaui desideria populi deum negligentis, & vane sperantis in regia potestate mortalis hominis, aut se separantis a domo Dauid. Amplius autem sciendum est quosdam esse, qui assumunt prouinciam regendi populum, & pastorales curas, seu episcopatus vocati a deo excitati, ac diuina inspiratione tracti vt prosint populo, non vt pręsint.

Hieroboam regnauit super decẽ tribus ex volũtate dei & non ex voluntate dei.

Et illi proprie dicuntur & instituti esse, & regere ex volũtate dei cõcedentis & vocãtis. Alij aũt sunt q assumũt huiuscemodi officia, inidonei, vel indigni non vocati a deo, nec excitati, sed sua praua cõcupiscẽtia tracti, ambiũt vł a superioribus, vł ab ecclesia p̃fici, aut elegi, aut postulari, vt p̃sint, nõ vt prosint, vt pascãt, nõ vt pascãt, vt sit piscatores nõ hoĩm, sed denariorũ. Et illi dicũť ascẽdere ad sacerdotia & regere ex p̄missione diuina. i. ex volũtate dei p̄mittẽtis malas eorꝝ volũtates agere, exsuę p̄uidẽtię gubernaculo dirigẽtis ac coop̃ãtis ad ea quibus ascẽdãt ad huiuscemõi dignitates. Vñ & iusto suo iudicio p̄uidet ea qbꝰ etiã ĩdigni, aut ãbitiosi ĩ huiuscemõi dignitatibꝰ mala volũtate ĩstitui & p̃fici moliũť. Et huiuscemodi dicũť instituti aut electi, aut assumpti p̄missione diuina. Et qa prælati prorsus certi nõ sint qualiter sit vocati, neq; debẽt de suis viribus, aut idoneitate facile p̃sumere. Idcirco significãt se esse p̃latos, p̃positos, aut episcopos p̄missione diuina, q̃ extẽsio noĩe etiã cõplectiť diuinã cõcessionem ac inspirationem. Qui diuina inspiratiõe vocať, ac ĩstituitur nõ icõgrua etiã rõe diuina p̄missiõe ĩstitui dicitur.

citur. Ad decimũtertiũ argumentũ ꝙ concludit Christianos inter gẽtes cõmorantes, nõ oportere vllis legibus gẽtiũ obedire. Respõdeo illud falsũ esse, neq; sequit ex antecedẽte, qd' ad illud demonstrandũ assumit, ꝙ dicitur, iter gẽtes absq; fide in Christũ neq; esse vllũ ius verũ, neq; vllam iusticiã verã, neq; vllã legẽ iustã. Nã Aug. i dogmatibus suis passim tradens non esse vllã verã virtutem apud hoĩes a fide Christi alienos, veram virtutem appellat, secundum quã homo vere est bonus bonitate faciente remissionẽ peccatorum, & dignificante ad vitam æternam, veramq; iusticiam appellat, qua hõ vere est iustus .i. iustificatus a peccato, legẽq; iustã dicit, quã seruans hõ iustus fit, deoq; gratus, & acceptus, habes super his doctrinã August. in lib. 4. contra Iulianum. Veruntamen quemadmodum lex iuris naturæ de honorandis parẽtibus, de nõ adulterando, de nõ furando, & nõ mentiẽdo, scripta est in cordibus hoim, etiam eorum, q sunt a fide vnius dei alieni, quam legẽ ipsi transgredientes peccant, reiq; fiũt in cõspectu dñi dei sui, quẽ ignorant, tametsi seruãtes illam non efficiantur iusti in conspectu domini, quippe non habentes fidem in mediatorem Iesum, sine qua nulla iusticia deo placens esse potest. Ita & apud eos multę sunt leges, multaq; ciuilia iura ex æquitate naturalis legis deriuata, a superioribus potestatibus rempublicam gubernantibus constituta, moribus & consensu populi roborata, quorum iurium transgressores ac contemptores, rei fiunt apud deum, etiam deum ipsum ignorantes. Vnde & vas electionis Paulꝰ legibus Romanorum ethnicorum est vsus, dum iniurijs affectus, coram tribunali Festi iudicis gẽtilis Cæsarem appellauit, subijciẽs se legi ethnicorũ. Et qualis nã fuerit huiuscemodi lex scriptura sacra aperuit recitãs, ꝙ Festus ipse dũ in Hierusalẽ Iudęi aduersus Paulum postularent damnationem mortis, respondet ipsis, Non est consuetudo Romanis, damnare aliquem nisi præsentes habeãt accusatores, locũq; defendẽdi accipiat ad abluenda crimina Actuum. 25. Vnde & placuit deo, inquit Aug. orbem terrarum per Romanos debellare, vt eundem in vnam societatem reipublicę, legũq; perductum longe lateq; pacaret.

Quo apud ethnicos sit lex iusta aut virtus vera.

Sunt itaq; apud ethnicos etiam leges iustę. Rex Nabuchodonosor cum seruus esset Idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulachrum adoraretur. Idem verò rex diuino correptus miraculo, piam & laudabilem legem constituit, vt q cumq; blasphemiam diceret in dominum deum Danielis, cum domo sua penitus interiret, Danielis tertio. Diocletianus imperator ethnicus vtilem & iustam legem constituit, vt nemini liceat nuptias contrahere cum filia, nepte, vel pnepote, nec cum matre, auia, vel proauia, nec cũ amita, matertera, sorore, aut sororis filia, nouerca, nec insuper licitum esse habere duas vxores, habes hęc in Codice de incestis nuptijs. Docuit quidem Augustinus ibidem contra Ciceronem, q secundum definitiones reipub. & populi ab ipso Cicerone illic designatas apud Romanos multorum deorum cultores non fuerit vnq; neq; vera respub. neq; verus populus, eo q apud illos non fuerit coetus multitudinis veri iuris consensu & verę vtilitatis communione sociatus, quandoquidem veri iuris consensus sine vera iusticia geri non possit, veræ item vtilitatis communio esse nõ possit inter eos, qui impie viuunt, sed non inde sequitur apud eos non fuisse vllam legem iustam aut vtilem, secundũ iusticiam aut vtilitatẽ pręsentis vitæ, tametsi huiusmodi legibus iustis absq; vera fide non sint assecuti veram iusticiam, qua redderent cultum vero deo debitum, neq; veram vtilitatem, qua assequerentur æternam vitam. Considerauit quidem Cicero ad hoc, vt sit bona respublica, & vt coetus multitudinis sit verus populus, oportere multitudinem esse sociatam iuris consensu & cõmunione vtilitatis. Alioqui neq; populi nomine digna erit multitudo, si non iusticiæ legibus viuat. Sed quid nam esset verum ius, & quę nam vera iusticia, quę vera vtilitas ad assequutionem veri boni æterni necessaria ignorauit. Vnde & Plato in Hyppercho describit lucrũ esse boni vtilis assequutionem, sed vtile nihil esse, nisi quod ad cõsequutionem veri boni potest conducere, quod vero ad hoc non confert, nec ipsum vtile esse nec lucrum, atq; ita laudandã esse veri lucri cupiditatem, eamq; omnibus natura inesse, vituperandã aũt esse opinionem falsam, quę dũ verũ vtile, & verũ lucrũ ignorat ap

Verum lucrum quid sit.

rat, appetitũ naturę in aduersa retorquet, quæ nõ sunt reuera vtilia. Augustinus igiť nõ intendit negare, quin apud gentes a fide Christi alienas possit esse ius & lex iusta, & respublica iustis legibus gubernata, secundum quandã præsentis vitę iusticiã, cuius consideratione, inquit, remota iusticia, qd sunt regna nisi magna latrocinia? & ipsa quoq; latrocinia, quid sunt nisi parua regna, in quibus & ipsi latrones, prædones atq; tyranni legibus quibusdam inter sese diuidunt spolia. Eleganter & veraciter Alexandro magno quidã comprehensus, pirata interrogatus, quid ei videretur quod mare haberet infestũ, libera contumacia respondet. Quid tibi, inquit, vt orbem terrarum, sed quia id ego exiguo nauigio facio latro vocor, tu vero quia magna classe, imperator diceris. Hic iam si dixeris, infideles nõ posse habere dominiũ, vel præsidentiam, aut potestatẽ, aut iurisdictionem, seu facultatẽ iudicandi sup fideles, cum Paulus coarguat fideles qui apud iudices infideles agebant causas pri. ad Corin. 6.

Lex iusta apud Ethnicos.

Respondeo antecedens falsum esse, nam a dominio & præsidentia principis pagani, non eximitur subditus illius in hoc quod efficiť Christianus. Cæsaris impij Neronis serui, erant Christiani cõuersi de familia ei⁹ ad fidẽ, dicẽte Paulo Apost. ad Philip. 4. Salutãt vos oẽs sancti, maxime autẽ qui de domo Cęsaris sunt. Ad verbũ aũt Apostoli prohibentis fidelibus ire ad tribunalia infidelium iudicum.

Respondeo Apostolũ prohibere fidelib⁹, ne vltro sese subijciãt tribunali iudicis infidelis habẽtes aliũ fidelẽ iudicem. Verum nequaq; prohibet fidelib⁹ iam constitutis sub principe infideli ne in ius vocati eorum iudicio pareant in his, quæ iustis sententijs, & legibus discernunt, secus si quid contra Christum iubeant. Vnde & Paulus ingenue professus est tribunal Festi esse tribunal Cæsaris, neq; dixit Festo, non agnosco tribunal tuum. Non meus es iudex, sed coram tribunali Cæsaris, inquit, sto illic oportet me iudicari. Sed his iam rursus obijciet forsitan quisq;, Seruus domini infidelis si fiat Christianus eximitur a seruitute domini sui. Nã contra ius naturæ, nefasq; ẽ, vt quem Christus liberauit, blasphemus Christi in seruitutis vincu-

lo detineat, vt habet textus cap. 1. de Iudæis & Saracenis. Ibidē ꝗꝙ ex illa rōe ꝓhibet canon, vt nullū mancipiū Christianū Iudæo seruiat. Vnde & sic Iustinianus imperator iā olī añ annos ferme mille constituit, vt neq̃ Iudæus, neq̃ paganus, neq̃ hæreticus seruos Christianos habeat, ꝙ si inuēti tali reatu fuerint, sancimus, inquit, seruos omnibus modis liberos esse secundū anteriorē nr̃arum legū tenorē, addēs, In præsēti hoc aūt amplius decernim⁹, vt si qs ex prædictis Iudæis vel paganis, vel hæreticis habuerit seruos nōdū catholicæ fide mysterijs imbutos, & prædicti serui desiderauerit ad orthodoxā fidem venire, tū postq̃ ecclesię catholicę sociati fuerint in libertatē modis oībus secundū præsentē legē eripiantur. Hactenus ille, C. de episcopis & clericis. L. finali. Ex quibus cōsequens videt̃ ꝑ fidē Christianā hoēm seruum fieri liberū a seruitute dñi sui. Respondeo añcedens falsū esse. Nā Christianismus nō tollit obligationē iuris gētium, iustā videlicet seruitutē. Deinde ꝗuis nefas sit, vt blasphem⁹ Christi detineat Christianū seruitutis vinculo in pręiudiciū Christiani cultus, nō est tñ iniquū ꝙ seruus subditus sit illi in his quę iure seruitutis præstare debet illi, iuxta Apostolum pręcipientē, Serui estote subditi dñis vr̃is, nō tm̃ bonis & modestis, sed etiā discolis. Neq̃ illi obuiat lex Iustiniana, nēpe illa nō asserit seruū manētē in seruitute, nō debere esse subditū dño suo, sed docet ꝙ imperator possit dñm aut principē impio suo subiectū ꝓpter infidelitatē et contēptū fidei priuare iure ac dominio illo, qd' dñs ille habebat in seruum, Atq̃ ita glossa in ꝓdicta lege finali, recte cōmonstrat legē illā nō esse cōtrariā doctrinę Apostolicæ. Nā Paulus cū pręcipit seruis, vt subditi sint, intelligit̃ ꝙ diu serui māserint, sed nō prohibet Paulus seruos illos lege impiali posse fieri liberos autoritate superioris habētis ius & dominiū in dños seruorū illorū. Cū ergo Iudęi cōmorātes in terris Christiāi impij sint subditi iperatori, imo & serui ei⁹, cōsequēs ē eū posse Iudæos fidē Christi cōtēnētes, priuare dominijs & bonis iure gentiū eisdem debitis, nequaq̃ tñ ob hoc liceret priuato hoī Christiano bona Iudęorū rapere, aut clanculū tenere, aut sese ab obligatione Iudæis iure gentiū debita eximere.

Seruus christianus quō teneatur subesse Iudæo, aut ethnico domino.

Quar

¶ *Quartũ huius primi tractatus caput, in quo declaratur quemadmodum a pastoribus sacerdotibus & pontificibus sceleratis, subditi licite accipiant ecclesiastica sacramenta.*

Huius capitis prima pars in qua recitantur argumenta.

IN superiori capite ostẽsum est Christianos oportere obedire principibus ac prępositis reipub. pręfectis etiã discolis, eorumq; leges, præcepta, atq; imperia, quę secundum ius prælationis suæ subditis imponũtur, nõ aduersari Christianę libertati. Reliquum est iam commonstrare etiã subditos secundum Christianã libertatem licite posse a suis superioribus etiã prauis exigere, petere ac recipere ecclesiastica sacramenta, & posse cum reuerentia adesse eorum sacrificijs, prędicationib⁹, cęterisq; diuinis officijs. Primum tñ recitabimus argumẽta quędã, quib⁹ probari videt̃ id non licere.

Primum argumentum. Quisq; pro viribus lege charitatis tenetur eniti ad inducendum sacerdotem indignũ, vt a celebratione sacri, siue sacrificij immolatiõe & a ministerijs sacramentorũ cesset, ac pro reuerentia abstineat potius, q̃ vt iniuriam faciat sacramentis illa contrectans indigne, iuxta capitulum finale de temporibus ordinandorum. Sacerdotes in crimine iacentes monendi sunt, & sub interminatione diuini iudicij obtestandi, vt in testimonium suæ damnationis in susceptis etiam ordinibus non ministrent. Videt̃ igitur prorsus esse illicitum absolutionis eucharistiæ, vel alia quæuis sacramenta scienter suscipere ab indigno & infami sacerdote cũ talẽ qsq; debeat potius a ministerio retrahere ac impedire, q̃ ad ministrandum requirere, aduocari, siue inducere. Secundum argumentum.

Quisquis ad celebrandũ vocat, requirit, vel inducit sacerdotẽ publicũ fornicariũ, aut alias in crimine perseuerantẽ, is mortaliter peccat, ergo & ille qui eucharistię vł absolutiõis sacramentũ exigit, aut petit sibi dispẽsari ab huiusmõi sacerdote. Añcedens videt̃ manifestũ ex decretalib⁹ multis, qb⁹ pręcipit̃, vt nullus missam audiat presbyteri, quem nouerit indubitãter, habere concubinam, si non est licitũ audire missã eius multomin⁹ licebit iducere aut vocare eũ vt celebret.

Hic iam si dixeris, quis sit prorsus illicitum ad celebrãdum vocare sacerdotem publicum, fornicarium, alioqui nõ paratũ aut celebrare, aut sacramenta ministrare, nequaꝗ tamen videtur illicitum pro vtilitate mea vocare talem iam paratum, sic & celebrare & ministrare, sicuti licitum est accipere mutuum ab vsurario iam parato sub vsura mutuum dare. Sed huic responsioni obuiat.

Tertium argumentum. Quantumuis quis fuerit parati animi nefas aliquod perpetrare tenemur, nihilominus cum possumus impedire ne in opus exeat, præsertim quod in dei contumeliã, vel in alterius lesionem vergit. Sed celebratio missę publica a sacerdote notorie spurco, & immundo, est deo cotumeliosa, cum per eam corpus & sanguis domini in sterquilinum peccatorum proijcitur, insuper & proximis scandalosa, cum omne peccatum publicum, præsertim presbyteri, cuius est populo viam veritatis verbo, & exemplo vitę communstrare quantum in se est proximũ scandalizet. Quemadmodum, inquit doctor subtilis dist. 13. quarti sententiarum, dicens certum esset de sacerdote publico peccatore, quod ante pœnitentiam celebrans mortaliter peccet non solum, quia celebrat, sed & quia scandalizat. Cũ ergo quisꝗ ex iure diuino teneatur sollicitare, & admonere alterum ne in opus exeat, per quod deo contumelia & proximo scandalum irrogatur. Consequens videtur semper & in omni casu illicitũ esse vocare, aut inducere sacerdotem perseuerantem in scelere ad celebrandum, vel ad sacramenta ministrandum.

Et videtur hoc ipsum hac ratione corroborari ob nullum finem quantumuis bonum, licet mihi saracenum, aut blasphemum, hominem etiam paratum idololatrari, aut blasphemare, nomen Christi inducere, aut prouocare, aut vocare ad opus externum quo blasphemet Christum, aut ei iniuriam irroget, seu contumeliam. Si enim hoc licere dicimus, quid aliud agimus, quam quod docemus licitum esse facere mala, vt eueniant bona. Quartum argumentum.

Beatus Gregorius Armigildũ regẽ fecit martyrem. Propterea quod in festo Paschę maluit securi interire, quam mandato patris de manu Arriani episcopi eucharistiam accipe-

cipere vt habet textus. C. cepit. 24. quæst. 2. Ex quo dicto Gregorij, Petrus de palude in quarto sententiarum dicit, quod ab hęreticis siue sint occulti, siue sint publici non sunt sacramēta recipiēda. Imo meli⁹ inquit est mori quam de manu hæretici eucharistiam recipere, etiam in mortis articulo. Sic et diuus Thomas secunda secundę quęst. 100. articulo. 6. in solutione ad secundum argumentum docet non licere vnquam, vt quis recipiat ordinem ab episcopo, quem scit simoniace esse promotum in episcopatum, etiam quantumuis occulta fuerit simonia. Et quantumlibet ipse etiam episcopus sub pœna excommunicationis iubeat vt alter ab ipso ordinem recipiat, non debet, inquit, alter ei obedire, etiam quamuis alter ipse probare non posset ipsum episcopum sic esse simoniace promotum. Eiusdem sententię est glosa in cap. Si quis a simoniacis pri. quęstione pri. Et glosa in cap. Per tuas de simonia. Ex his videtur consequens, quod nemini liceat a suo pastore occulte hæretico aut Lutheranis insanijs infecto seu excommunicato accipere absolutionis, aut eucharistiæ sacramenta.

Quintum argumentum.

Diuino iure præceptum est, non consentire alterius peccato iuxta Apostoli doctrinam, digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & hi qui consentiunt facientibus, ad Romanos primo. Sed petere sacramentum scienter a sacerdote criminoso est consentire in peccatum illius. Nemo enim petit ab altero aliquid fieri, nisi & velit & consentiat, vt alter id faciat. Si ergo nulla ratione licet consentire, vt sacerdos indignus sacramenta dispenset, videtur igitur nequaquam esse licitum petere ab illo sibi sacramenta dispensari.

Sextum argumentum.

Iure diuino illicitum est non solummodo consentire peccato alterius, sed & cooperari ei in opere quo peccat & proponere ei materiam, vnde sibi sumat peccandi occasionem etiam quamuis illam occasionem sumeret ex malitia & praua sua dispositione. Sic & Paulus iussit, nolite communicari operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redargui te, ad Ephesios quinto. Insuper Ecclesiastici octauo, pręceptum legimus. Ne incendas carbones peccatorum arguens

eos .i. ne excites ꝓnitates seu inclinatiões ad peccandū, quæ sane inclinatiões incendunē ab his, q cā sunt, vt hoēs ad peccandum parati excāt in exequutionem illiciti operis.

Septimū argumentū, Vsurarijs, meretricibus, & focarijs, Iudæis, idololatris, qtūlibet fuerint parati aī in peccatis pseuerare, nequaꝗ licitū est locare aut vendere domus ad inhabitandū, etiā ꝗuis locantibus aut vendentibus solū cupiētibus domus suas iusto precio aut vendere, aut locare, displiceant peccata illorū, & nō cōsentiāt in vsurarū acceptiões, luxurias, aut idololatrias. De locantibus domos vsurarijs, habes caput primū de vsuris, lib. 6. vbi textus ꝓhibet, ne qs locet domos alienigenis, & nō illic oriundis locet domos, vel sub alio quocumꝗ titulo concedat sub pœna suspēsionis ipso facto, si locans fuerit patriarcha, archiepiscopus, aut episcop9, sub pœna vero excōmunicationis, si psona fuerit ecclesiastica inferioris ordinis, sub pœna aūt interdicti, si locans fuerit ciuitas aut collegiū. Cum ergo huiuscemodi sint pœnę graues, quę non inferuntur nisi pro mortali crimine, consequēs videtur eū, q sic domos locat vsurarijs, mortaliter peccare, et eum insup, qui domos conductas habere sinit, & nō expellit illos. Et ne cauilleris ex verbis textus, & dicas his pœnis subiacere eos solum, qui domos locant vsurarijs ad fœnus exercendum, id est, ea intentione. Huic cauillationi obuiat glossa ibidē dicēs probabilis ignorantia excusat illū, qui locauit domū ei, quē ignorabat vsurariū, in dubio tamē præsumuntur ad hoc conducere, si consueuerūt vsuras exercere. Et ꝗuis locare domos vsurarijs non alienigenis, non subijciantur his pœnis positiui iuris, non tamē consequens est sic locātes nō peccare criminaliter. Et qa par ratio videt esse de locante domum vsurarijs, & de locante domū meretricibus, aut concubinarijs, aut idololatris, vel Iudęis, videntur omnia hęc æque esse iure diuino illicita propter cooperationē, virtualemꝗ cōsensum in crimina illorū. Quemadmodū is qui locat aut vendit scienter gladium suum alteri, vel arma, quibus ille est abusurus in oppressionē vel mortē innocentis, mortaliter peccat contra naturalis & diuini iuris prohibitionē, & id quidē ꝓpter cooperationē peccati. Sicuti

De locantibus domos usurarijs, meretricibus, cōcubinarijs, aut Iudæis.

iure

iure diuino illicitũ est vendere venenũ intoxicũ,aut taxillos vel alcas,qbus emẽtes coiter abutuntur in dãnationẽ aiarũ suarũ. Vñ & hac rõe non est licitum mihi reddere hoĩ iam irato & parato occidere gladium suum, quin potius teneor ab eodem sic irato etiã gladiũ suũ p vim surripere ad impediendum homicidij peccatũ. Videt̃ igitur, ꝙ pariformiter teneat sacerdotem criminosum in scelere perseuerantem,nõ solum non vocare,sed & impedire ne sacramenta sic contrectet indignus,ingerens Christo contumeliam, & proximo peccati ruinã. Octauum argumentum.

Iure diuino prohibitũ est exigere iuramẽtum ab eo, quẽ scio falsum iuraturũ,iuxta doctrinã Augu.designatã.22.q.5. cap. Qui exigit,& ca. Qui prouocat. Asseritq; ibidẽ Aug.eũ q sic prouocat hoẽm ad iurandũ, quẽ nouit iuratusũ esse falsum,plus peccare ꝙ homicidam. Rursus eadẽ causa & quæstione in cap. Hec videtur. tradit generale documentũ vnumquẽq; reũ esse,q audit eũ iurare falsum & tacẽs nõ indicat, multo igit̃ magis est re9, q ad deierandũ prouocat eũ quẽ nouit falso iuraturũ. Multum enĩ interest inter istum et illum,possumus enĩ paratum ad periurium admonendo vel prohibendo a tam graui peccato reuocare,sed si non audierit nos,& coram nobis de re quam nouerimus falsum iurauerit prodendus ẽ,sed vtrum ita prodendus sit, vt proditus etiam periculum mortis incurrat, difficillima quæstio est. Sed qa scriptura in Leuitico non expressit cui hoc periurium indicandum sit,vtrum illi cui iurauit,an sacerdoti cuipiam, qui non solum eum persequi non potest irrogando supplicium, sed etiam orare p illo potest, videtur mihi, quod se a peccati vinculo absoluat, si talibus indicet,qui magis prodesse possunt,ꝙ obesse,siue eũ corrigendo, siue deum pro eo placãdo.

Exigere iuramentum ab eo quẽ scio iuraturum falsum.

Nonum argumentum. Ob nullum finem ꝙtũlibet bonũ assequẽdum,licitum est vel cõsulere Dæmones,vel cõsiliũ accipere a Magis, Ariolis, & maleficis,etiã paratis maleficijs vti,neq; enĩ maleficium repellat̃, neq; ob aliã vllã vtilitatẽ vel necessitatẽ,ergo videt̃, neq; licere vnq̃ ob vllã necessitatem vel vtilitatem petere sacramenta celebrari aut dispẽsari a sacerdote perseuerante in crimine.

Decimum argumentũ assumit media, quibus olim añ mille annos hęretici Donatistæ vtebantur ad cõmonstrandum omnia sceleratorum sacerdotum sacrificia & sacramenta esse falsa, irrita, & inania, atq; neminem Christianũ posse communicare illis in huiuscemodi sacramentorum perceptione, quę sane media iam supra in argumento vndecimo & duodecimo, magna ex parte recitauimus. Vnde contra Augustinum argumentabatur Permenianus hæretic⁹, sicuti recitat ipse Augustinus libro tertio contra epistolam eiusdem Permeniani. Si possum⁹, inquit, a sacerdotibus publice manentibus in peccato sumere panem & calicem domini, quomodo poterimus obedire Apostolo pręcipienti, ne cum hominibus fornicarijs, adulteris, aut auaris sumamus cibum etiam communem, prim. ad Corin. quinto. Quomõ item præcepit vnicuiq; in nomine domini Iesu Christi, vt recedat ab omni fratre ambulante inordinate, secun. ad Thessal. 3. Item carnales homines non possunt spirituales filios procreare, dicente Christo ad Nicodemum. Quod natũ est ex carne caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus ẽ, Ioan. tertio. Præterea deus odio habet non solum criminosos sacerdotes, sed & orationes & sacrificia eorum, abominaturq; holocausta, victimas, festiuitates, & solennitates eorum, eo quod manus eorum plenæ sunt sanguine, id est, peccatis, sicuti dicitur Esaiæ primo, Ne offeratis vltra, inquit deus, sacrificium frustra incensum abominatio est mihi. Iniqui sunt cœtus vestri, calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ plene sunt sanguine.

En vides spiritum sanctum ex ore Esaiæ, etiam detestare ipsa sacrificia diuinitus instituta, cum offeruntur a scelestis sacerdotibus, sicuti & in alio loco apud eundem Esaiam loquitur. Facinorosus qui mihi sacrificat vitulum, quasi qui canem occidat, & qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat. Item prouerbiorum decimoquinto, Sacrificia impiorum abominatio domino. Et Ecclesiastici trigesimoquarto, Dona iniquorum non probat altissim⁹. Item Oseæ. 9. Sacrificia eorum, quasi panis luctus, omnis q man

mãducat ex illo,inquinabitur. Orat vir sanctus, Olium pec catoris non impinguet peccatum,psal. Non est specio sa laus in ore peccatoris, psal. Cæterum prędicator annun cians populo doctrinam salutuis æternæ & notorie viuens contra eiusdem doctrinæ præcepta mortaliter peccat, quem & per prophetam deus arguit. Peccatori autem dixit de⁹, Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum,psal. Quem & Paulus increpans, inquit,Qui alium doces, teipsum non doces, qui prædicas non furandum furaris,qui dicis non mœchandum mœcharis ad Romanos secundo. Proinde primę ad Timotheũ tertio,de sacerdotibus,quibus incumbunt ecclesię ministeria, Probentur inquit primum,& sic ministrent,nullum cri men habentes. Si peccauerit populus orabit pro eo sacerdos, Si autem peccauerit sacerdos,quis orabit pro eo?

Vndecimum argumentum. Tota sacramentorum virtus seu fructus a Christo deriuatur. Cum ergo sacer dotes praui,sint palmites aridi, alieni a Christo vera vite, per quam confluit virtus fructificandi in palmites, videtur consequens eosdem prauos sacerdotes, qui non sunt participes pinguedinis vitis ac radicis nequaquam posse dispensa re aut communicare aliis sacramentorum fructum. Item eucharistiæ sacramentum benedictione sacerdotis con secratur, sed praui sacerdotis benedictio non est efficax ad spiritualem vllum effectum a deo consequendum,sed reproba potius, & quæ pœnam meretur, iuxta illud Malachiæ secundo, Maledicam benedictionibus vestris. Vnde Gelasius papa,quomodo ad diuini mysterii consecrationem cœle stis spiritus inuocatus adueniet, si sacerdos qui eum adesse deprecaī criminosis actionibus plenus comprobeī .1.q.1.c. Sacrosancta. Quam sententiam longe ante Gelasium diuus Hieronymus,multis in locis videtur comprobasse. Primũ in commentariis Sophonię tractans verbum prophetæ. Sacerdotes eius polluerũt sanctum.Sacerdotes, inquit,qui san guinem domini diuidunt populis,impie agunt,in legem pu tantes eucharistiam facere verba non vitam & necessariam esse,solennem orationem, non autem sacerdotis merita, de

quibus dicitur Leuitici. 21. Sacerdos in quocumq; fuerit macula non accedet offerre oblationes deo. En habes an cōficiēdum eucharistiam non sufficere solennem sacerdotis orationem, sed & merita eius esse necessaria, eosq; impie agere, qui contrarium putant. Item de hæreticis & ab ecclesia pręscisis videtur manifestum esse ab illis sacramenta, neq; cōfici posse, neq; dispensari, Nā & sic plane sensit Cyp. martyr añ annos 1200. vt patet i epl'a de lapsis. Vn̄ & in Niceno cōsilio legit̄ si qs cōfugiat ad ecclesiā catholicā de Paulianistis & Catafrigis statutū est eos oīno debere baptizari, q si fuerint etiā ordinati apud illos, rursus ab episcopo ecclesię ordinentur, si examinati inueniantur idonei, sicuti recitat Gratianus 1. quæst. 1. Si quis. Hāc sententiam, & ipse Hiero. affirmare videtur in commentarijs supra Amos prophetam. Odit deus sacrificia hęreticorū, & a se proijcit, detestatur fœtorem eorum, quotiescumq; in nomine eius congregati sunt, & claudit nares suas. Et in commentarijs super Aggeum. Omnia siue vota pacifica siue ieiunia, castitas corporis, eleemosynæ, siue holocausta erunt contaminata in conspectu domini, q̄uis sancta videantur, speciecq; sui offerūtur tamen quia tractata sunt ab illo, qui pollutus est in anima polluuntur omnia. Et in commentarijs sup. Oseę plane asserit hęreticos offerre sacrilegum panem. Insuper Cyprianus. Cōstat, inquit, oleum vnde baptizati vnguntur sanctificari, & Eucharistiam apud illos omnino fieri non posse, vbi spes nulla est, & fides falsa vbi omnia p mendacia agūt.

Præterea quisquis extra ecclesiam est non videtur aliquid posse agere nomine, & in persona totius ecclesię, sed sacerdos celebrans ac consecrans eucharistiam agit sacrificiū in persona totius ecclesię, vnde & in ipsa consecratione non dicit offero, sed offerimus, quasi ex persona ecclesię. Et ideo quamuis alia forsitan sacramenta extra ecclesiam celebrari possint, de hoc tamen non videtur, Quod etiam Aug. visus est sentire dicens. Recolite nomē, & aduertite veritatem. Missa enim dicitur eo quod cœlestis missus ad consecrandum & viuificandum corpus adueniat, iuxta dictum sacerdotis dicentis, Omnipotens deus, iube hæc perferri p

manus sancti angeli tui in sublime altare tuum & cętera.

Et hæc est plana sententia Magistri sententiarum in quarto libro distinctione duodecima concludentis, hęreticũ a catholica fide pręscisum eucharistię sacramentum nequaq̃ conficere. Cęterum secundum antiquum ecclesię morem annos mille & ducentos annos custoditum, consuetum est sacerdotes criminosos non solummodo excommunicari aut suspendi a diuinis, sed & degradari, iuxta sententiam Augustini libro septimo contra Donatistas post collationem capite quarto sic dicentis, in ecclesia nec mali bonis obesse possunt, cum vel ignorantur, vel pro pace & tranquillitate tolerantur. Ita sane vt nec emendationis vigilantia quis quiescat corripiendo, excommunicando, degradando, cæterisq́ coertionibus illicitis, atq́ concessis qui salua vnitatis pace in ecclesia quotidie fiunt, secundum apostolicum præceptũ seruata charitate, si quis nõ obedierit, inquit Paul. vbo nostro per epistolam hunc notate. Ex quo verbo Apostolico ecclesia teste Augustino intellexit sese posse degradare sacerdotes criminosos. Sacerdos autem sic degradatus, amittit aut potestatem consecrandi, aut solam exequutionem. Non solũ autem exequutionem, alioquin non plus perderet degradatus q̃ excommunicatus, qui etiam per excommunicationẽ priuatur ordinis exequutione. Videtur ergo degradatus prorsus perdere sacerdotalem potestatem, seu characterem. Atq́ ita talis si tentauerit consecrare non plus q̃ laicus non sacerdos videtũ efficere.

¶ *Huius capitis secunda pars, in qua demõstrantur sacramenta dispensata a prauis sacerdotibus prodesse secundum fidem & deuotionem accipientium.*

Sacramenta siue a bono, siue a malo sacerdote dispẽsentur eiusdẽ sunt ualoris.

HActenus recitauimus argumenta multa, quibus magna ex parte olim ante annos mille Donatistę hæretici, conati sunt concludere sacramenta & sacrificia ab impijs sacerdotibus dispensata esse irrita & inania, atq; ita plebem non posse scienter ab illis petere aut accipere sacramẽta. Verum hęc omnia venerabilis Augustinus hęreticorum malleus insuperalis in libris suis contra Donatistas, contra Parmenianum, & Petilianum hęreticos cõtriuit, euertit, confutauit, & dissoluit, & validissimis scripturę sacræ testimonijs & antiquissimis ecclesię consuetudinibus ab exordijs Christianę ecclesię obseruatis demonstrans sancta Christi verba sanctaq; sacramenta, & sacrificia ab ipso instituta non inquinari, sed pro deuotione & fide populi prodesse siue a prauo, siue a bono ministro illa quisq; accipiat quia spes omnis Christianorum in Christo non in homine est collocanda, dicente scriptura, Maledictus qui spem ponit in hoīe, atq; ita sanctũ est quod deus dat etiã per ministrũ, non sancta conscientia dispensantem, quia siue a bono, siue a malo ministro sacramentum quisq; accipiat, non nisi spiritus sanctus est qui intus hominem iustificat iuxta Pauli Apostoli doctrinã, Neq; qui plantat, neq; qui rigat est aliquid sed qui incrementum dat deus. primę ad Corinthios tertio. Plantare inquiunt. Ambrõ. & Aug. est euangelizare & semen verbi dei applicare auribus hominum. Rigare vero est baptizare, si malicia vel bonitas ministri sacramentum dispensantis variaret sacramentorum dignitatẽ, & valorem, iã in merito confidendum esset ministrorum & tanta esset fructuum sacramentorum diuersitas, q̃ta ministrorum varietas contra Paulum apostolum coarguentem Corin. qui iam super hac re facere ceperant schismata in ecclesijs. Significatum est, inquit, mihi de vobis fratres ab his Cloes, quia contentiones inter vos sunt, alijs dicentibus, Ego quidem

sum

ſum Pauli, alijs vero, ego ſum Apollo, alijs, ego ſum Cephę. Quos quaſi gloriantes in meritis hominum baptizantium coarguit. Nunquid, inquit, diuiſus eſt Chriſtus? nunqd Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago deo, q̄ neminem veſtrum baptizauerim, niſi Criſpum & Gaium, ne quis dicat, quod in nomie meo baptizati ſitis. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare, prim. ad Corin. I. in fine eiuſdem capitis concludens, Qui gloriatur, ĩ dño glorietur. Et quod in .I. cap ſpecialiter declarauerat de ſacramento baptiſmi, hoc infra in capite tertio, & in principio capitis quarti eiuſdẽ epiſtolæ, quaſi repetens generaliter de alijs ſacramentis ſeu myſterijs explicat, commonſtrans homines non eſſe niſi diſpenſatores miſteriorum Chriſti. Cum ſit inter vos, inquit, zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis. Cum enim quis dicat, ego quidem ſum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines eſtis? Quid enĩ Apollo, quid Paulus? niſi miniſtri eius cui credidiſtis, & vnicuiq; ſicut dominus dedit. Ego plãtaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit. Ita neq; qui plantat eſt aliqd neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum eius, Itaq; nemo glorietur in homine. Hactenus ille. Quos nominat Apoſtolus, ſine dubio boni erant miniſtri, ſed ſub his bonis, quos dicit intus fructum non operari, vult inſinuare ſancta dei verba, quę foris adhibentur etiam per miniſtros prauos diſpenſari, & per eoſdem verba ſacra diſpenſantes deum intus operari ſalutis fructum.

Declaratur ex Paulo ſacramenta eiuſdẽ eſſe ualoris ſiue per malos, ſiue per bonos miniſtros diſpẽſentur.

Proinde ex hac Apoſtolica doctrina, ſemper intellexit eccleſia baptiſmum tantum valere diſpenſatum per hominem contemptibilem, q̄tum valet per Apoſtolum datus, quia baptiſmus non hominis ſed Chriſti eſt, qui int⁹ lauat. Vñ & carnales, & ſecundum hoĩem ambulantes, Apoſtolus appellat eos qui auxilium ſperant humanum, putãtq; ſe intus purificari ex meritis hominum ſacramenta diſpenſantium. Item Auguſtinus in tractatu de corpore domini intra eccleſiam catholicam in miniſterio corporis & ſanguinis domini

 nihil

nihil a bono maius, nihil a malo minus pficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo conficitur cre atoris, & in virtute spiritus sancti. Sicut ergo ipse est qui baptizat, ita & ipse est qui per spiritū sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Putant quidam, inquit Gregorius, communionem corporis domini minus esse sanctifica tem, si illorum fiat officio, quorum vita oculis eorum videtur ignobilis. Heu inq̃ ꝙ magnū laqueum incidunt, vt diuina & occulta mysteria plus ab alijs sanctificata posse fieri credant. Communis idemq; spiritus sanctus in tota ecclesia inuisibiliter eadem mysteria & operando sanctificat, & sanctificando benedicit. Cæterum Nicolaus papa respondens consultis Bulgarorum. Sciscitantibus vobis, inquit, si a sacerdote, qui fuerit comprehensus in adulterio, siue de hoc sola fama cōspersus, communionē debeatis recipere nec ne. Respondemus, non potest aliquis quantumlibet pollutus sit, sacramenta diuina polluere, quæ purgatoria sunt cunctarum contagionum. Qualiscumq; enim sacerdos sit, quæ sancta sunt inquinari non possunt, idcirco ab eo, quousq; iudicio episcoporum reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona administrando se tantummodo ledunt. Cerea fax accensa, sibi quidem detrimentum præstat, alijs vero lumen in tenebris administrat, & vnde alijs cōmodū exhibet, inde sibi dispēdium præbet, cōcludēs addit. Sumite ergo ab omni sacerdote intrepide Christi mysteria, quia omnia in fide Christi purgantur, & non dantis meritum, sed accipientis fit, tanquam dicat, non secundū dispensantis, sed secundum accipientis fidei deuotionem sacramentū proficit. Recitat Gratianus decimaquinta quæst. vltima, cap. vlt. Quemadmodum autem is qui applicat ignē combustibili, quodammodo causa est combustionis, quæ nequaquam ob varietatem applicantium hominum variatur, Sic & in sacramentis Christi contingit, quibus deus adest, spiritualem effectum operans. Neque obest qualescumque fuerint sacerdotes applicantes, qui, vt inquit Paulus, solum sunt ministri Christi intus operantis, per quos Christus e-

A pastore deprehenso in adulterio, eucharistia accipienda.

euan

tiam malignos, dæmonia eijcit. Ioannes Apostolus & euangelista, cum interpellasset Christum, Præceptor vidim⁹ quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibui mus eum, quia non sequitur nos. Responsum habuit, Nolite prohibere eum, qui enim non est aduersum vos pro vobis est, Marci & Lucæ nono capite. Vbi Beda & Ambrosius in hæreticis, malisq; catholicis, prauis sacerdotibus, non sacramenta cõia in quibus nobiscum sunt, sed diuisionem paci veritatiq; contrariam, qua aduersum nos sunt, non sequentes dominum, detestari, & odio habere debemus. Eos insup qui non caste euangelizabant, Apostolus permisit euangelium annunciare, & in hoc gaudebat, quia & si tales, nõ quæ Iesu Christi sunt, sed sua quærentes, non caste euangelizauerint, castum tamen erat quod annunciabant, ad Philippenses primo. Sicuti de quibusdam dixit Christus, Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere. Sicuti bonam legem potest reprobus habere populus, ita & iustam, rectamq; potest reprobus iudex ferre sententiam secundum legem illi præscriptam. Hinc in cap. vestra, de cohabitatione clericorum & mulierum, Sine dubitatione, inquit papa, teneatis, quod a clericis & presbyteris etiam fornicarijs, q̃ diu tolerantur, nec habent operis euidentiam, licite diuina audiantur & ecclesiastica recipiantur sacramenta, quia & si iuxta Decretalem finalem eodem titulo, quemlibet pro mortali peccato constet esse suspensum quoad seipsũ, non debet tamen in diuinis officijs euitari. Nam quantum ad alios suspensus non est, nisi peccatum eiusmodi fuerit notorium, aut per sententiam seu confessionem factam in iure, aut per euidentiam rei, quæ tergiuersatione aliqua celari non potest.

Christus permisit malos sacerdotes euangelizare.

Iam si dixerit fortassis quispiam, sacramenta & dei verba dispensata seu prædicata a ministris malis, esse quidem bona, sed tamen ea esse meliora, quæ sunt dispensata a ministris bonis.

Nõ melius est sacramentũ propter meliorẽ ministrũ.

Respondeo, huic obuiat Paulus coarguens Corin. propterea quod voluerint esse Pauli, id est, a Paulo baptizati.

Vnde & olim ante annos mille Cresconius grammaticus conuictus scripturę sacrę testimonijs, concessit quidem nō hominem sacerdotem dispensantem sacramenta, sed ipsum Christum per ipsa sacramenta intus abluere, int⁹ dare fidē, int⁹ esse originem & caput hominis credentis, & sese conuertentis, ipsum tamen sacramentum quod a Christo est institutum, verbumq; euangelij melius fieri, aut prędicari si per bonum ministrum fiat, q̃ si fiat per malum. Hanc sententiam Cresconij tractans Augustinus, commonstrat sacramēta diuina per bonū ministrū melius q̃ p malū fieri, secundum sensum quendam, quia videlicet melius est ipsi ministro bona dispensare sacramenta, non autem quia melius est accipienti sacramentum, qui etiam si incurrerit in ministrum malum, securitatem accipit a domino deo suo dicente & monente, Quæ dicunt facite. Addo etiam, inquit Augustinus, ad hoc esse melius ei qui accipit, vt is ministri probitatem ac sanctitatem considerans facilius imitetur, sed non ideo veriora & sanctiora sunt quæ ministrantur, quia per sanctiorem ministranrur. Illa namq; per se ipsa vera sunt & sancta propter deum verum & sanctum cuius sunt. Et ideo fieri potest, vt accedens ad societatem populi Christiani alium inueniat a quo facile baptizetur, alium quem eligat, quem salubriter imitetur. Contingere potest quod a malo baptizatus optime viuat, a bono autem baptizatus viuat pessime.
Hactenus August. contra Cresconium Grammaticum capite .20. & .21. Sic & doctrina euangelij plęrumq; a sacerdotibus minus bonis, minusq; doctis, quinimo & prauis, salubrius dicitur ad ædificationem audientium, q̃ a sanctioribus, doctioribusq; presbyteris. Nam & donum prædicandi verbum domini gratis datum ad vtilitatē aliorū, plærūq; hn̄t hoēs prauę vitę, q diuina eloquia & suauiter & sapiēter tractare & enarrare possunt, vt audientes glorientur, non in meritis aut operibus hominis prędicantis, sed in doctrina spiritus, etiam per ministros prauos tam diserte, tamq; suauiter loquentis euangelium, vt intus penetret in mentes hominum. Porro ex scripturis sacris manifestum est geminam esse in nobis spiritus sancti operationem, Vnam
qua

qua ipse nos multis virtutibus solidat ad salutem propriam, Alteram qua foris muneribus ornat ad lucrum. Illas nobis, inquit Bernardus, hæc nostris accipimus, verbi gratia, fides, spes, charitas, nobis propter nos dantur, absq; his quippe salui esse non possumus. Scientiæ vero seu sapientiæ sermo, gratia curationis, prophetia,, donum linguarum, similiaq;, quibus carere cum integritate etiam salutis propriæ possumus, proximorum proculdubio in salutem expendenda donantur. Atq; ita fit, quod vna prædicatio, vt inquit Augustinus, sit melior q̄ alia, q̄uis vnus baptismus non sit alio melior. Quæ sane Augustini sententia, non est accipienda solum propter maiorem sanctitatem prædicantis, qui orando aut impetrando possit proficere audientibus, alioqui ratione simili etiam vnus baptismus melior alio dici posset, quod tamen Augustinus negat, sed est sententia illa Augustini intelligenda propter ipsas prędicationes in se, quarum vna est altera suauior, doctior, & ad commouendum, & flectēdum auditores aptior, q̄uis ipsa prędicatio euangelij non ex se, perinde atq; baptismus valeat hominem saluum facere.

Duplex spiritus sancti operatio.

Vna prædicatio melior alia, sed tamē unus baptismus non est altero melior.

Proinde Paulus cum dicit, Christus non misit me baptizare, sed euangelizare insinuauit officium euangelizandi excellentius esse officio baptizandi. Et euangelizare nō sit omnibus datum, quibus datum est baptizare.
Quod autem adiecit, Misit me euangelizare non in sapientia verbi, non eum prędicantem in sapientia verbi, prædicare intelligit, qui in prædicando euangelium scripturarum autoritate contentus, vtitur suauitate dicendi, vt flectat & moueat auditores atq; persuadeat, sed eū prędicantē, qui euangelizando nititur euangelium probare per verba composita ex humana sapientia, & secundum indaginem humanæ rationis & elegantiam sermonis. Hanc autem esse Pauli sententiam patet, Nam quod capite primo ad Corinthios dicit, Nō ī sapientia verbi. Hoc capite secūdo dicit, Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra sit non in sapientia hominum, sed in virtute

Prædicare in sapiētia uerbi.

sione ad decimū argumentū infra latius. Cęterum ꝑ solutiōibus argumentorū supponēda est hęc diuisio prauorum sacerdotum. Alij neq; tenentur ministrare sacramēta, neq; parati sunt, alij vero tenentur, & sunt parati, tertij vero sunt obligati & non parati, quarti autem sunt parati ministrare & non obligati. Præterea inter sacerdotes prauos alij sunt ab ecclesia tolerati, alij vero præscissi, aut excommunicati, aut suspensi ab officij ministerijs, & inter hos alij sunt noīatim eiecti, alij vero solū gñali sententia iuris, vł homīs. Quibus ꝑmissis cōsiderandę sūt sētētię.4. Prima est, *Distinctio prauorum sacerdotum.*

In resolutiōe huius quæstiōis diligēter oportet cōsiderare, qd sit naturalis & diuini iuris, qd aūt iuris humani, ex prædictis manifestū est. Si contingat nos secundum corporalem conuersationem esse vel comites, vel socios vel sodales hoī peccatori, vel indigos auxilij eius, vel famulos, vel negotiorū gestores ea maturitate, eoq; moderamine ex iure diuio tēperanda est nostra cū illo conuersatio, vt neq; ei, neq; alteri possit inde verisimiliter contingere prauitatis fomentum aut ruinę occasio. Nam si nostra cōuersatio, vel societas corporalis cū sceleratis peccatoribus præstet illis, vel alijs, vel nobis fomentum prauitatis, aut salutis detrimentum, aut ruinæ periculum, iam nostra conuersatione tali deum in irā prouocamus, sicuti scriptura de Iosaphat rege testaē, His qui oderunt deum amicitia iungeris, propterea quidē iram dei merebaris. Ex hac sententia diligenter considerata liquet, quonam pacto liceat a sacerdotibus prauis sacramenta petere, & accipere, & quomodo se gerere debeāt Christiani seruitores & seruitrices in rebus domesticis vsurariorū, aut abducti in seruitutem Saracenorū, ac infideliū. *Quatuor sententiæ*

Secunda sententia est, secundum dispositionem iuris positiui humani, Nullus parochianus debet deuitare suum pastorem sceleratum a suis se mysterijs separādo, nisi pastor ille pręuia sui superioris sententia fuerit nominatim denunciatus, vno dumtaxat casu excepto per indultum concilij Cōstantiensis de notoria iniectiōe manuum in clericum. Et hoc ius humanum est naturali & diuino iuri consonum. Prior huius sententiæ pars patet ex eiusdem decreto concilij Con

colai Papę & alios canones supra allegatos, ex quibus liqui dum est etiam ante indultum Constantiense licuisse subditis a suis prælatis prauis fornicarijs, & etiam generaliter præscisis, atq; suspensis sacramenta suscipere q̄diu fuerant ab ecclesia tolerati. Ab ecclesia autem dicebantur tolerari, q̄diu neq; condemnati erant, neq; sponte conuicti in iudicio, neq; crimen factum fuerat notorium per rei euidentiam, ad quam quidem euidentię notorietatem secūdum doctores canonistas requirebatur quod factum ad minus esset decem hominibus manifestum. Super quibus habes doctrinam Panormitani in cap. vestra, superius allegato, de cohabitatione clericorum & mulierum. Deinde & Hostiensis tractans cap. Nullus missam audiat presbyteri quem scit concubinā indubitanter habere, & cętera, vigesima secunda distinctiōe, de iure etiam veteri, inquit, declarati per sententiam notorij fornicatores vitandi non erant in diuinis officijs, nisi p̄positum eorum fornicandi ad minus a decem hominibus fuerat notum, qui ipso facto inquit per pœnitentiam restituebantur, & ipso facto suspendebantur. Simplex enim transgressio legis, qua cauetur ne sacerdos habens concubinam celebret, & ne quis illius missam audiat solummodo inducit peccatum, quod sola pœnitentia diluitur. Proinde & sacerdotem cū iā abiecerit concubinā non impedit a celebratione. Cęterum & pro intellectu huius sententiæ sciēdum est quod populus non solummodo licite potest, sed & tenetur a suo pastore prauo sic accipere sacramenta. Neque potest licite eundem suum pastorem in communione sacramentorum vitare, aut sese subtrahere a communione illius, q̄diu ipse ab ecclesia in officio pastoralis curę toleratur. Neq; expedit item populo habere vel licentiam, vel præceptūm confusum vitandi pastorem suum prauum & sese subtrahē di a communione illius. Nam dare licentiam, aut iussionē talem qua caueatur, vt populi vitent pastorem lapsum fortassis in crimen aliquod non præuia sententia in eum lata & publicata est ministrare illis fomitem rebellionis, dissentionis, ac temerarię dijudicationis, sicuti iam dictum est. Neq; enim possunt subditi pastorem suum pro hora qua vel sacra

Ab ecclesia tolerari qui dicuntur.

Populus nō potest uitare pastorē suū prauæ uitæ in sacramentorū ministerijs.

menta dispensat, vel diuinum officium celebrat certo iudicare in oculis dei prauum esse & criminosum. Nempe opus illud externum, quod agit non est prauum, sed in se licitum, & bonum, quem si forsitan nouero iam pridem crimen aliquod perpetrasse, satius est mihi præsumere de illo quod iā pœnituerit, q̄ temere de conscientia illius iudicare, de quo etiam, & si nondum pœnituerit, non peccat tamen celebrando, aut sacramēta ministrādo, nisi ꝓpter internā mentis indignitatem & irreuerentiam, quæ in oculis solius dei manifesta est. Vnde & hac ratione Paulus apostol⁹ cum dixisset, Sic nos existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum dei, & inter dispensatores illud quæri, seu requiri, vt quisq; fidelis reperiatur, continuo prǽclusit populo viam temere iudicandi de dispensatoribus Christi munera dispensantibus. Mihi, inquit, pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die, sed neq; me ipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, qui autem iudicat me dominus est. Itaq; nolite ante tempus iudicare quousq; veniat dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, primę ad Corinthios quarto, tanq̄ dicat. Quo modo potestis de conscientia dispensatoris recte iudicare cū mihi ipsi non satis sim cognitus. Et q̄uis nihil mihi sim cō scius, non tamen propter hoc in oculis domini sum iustus. Itaq; nolite iudicare ante tempus, in quo manifesta erūt abscondita cordium. Cum ergo in his iudicijs nostra suspitio plerumq; fallatur, multoq; magis & fama sæpe mentiatur, cauendum est subditis ne de indignitate conscientiarum pastorum suorum definitas ferant sententias. Tu quis es (inquit Paulus) qui iudicas alienum seruum. Domino suo stat, aut cadit, & si cadit, potens est dominus iterum statuere illum, & subito de stercore erigere pauperem.

Heus vtinam improbi isti⁹ seculi homines, qui temerarijs suis iudicijs, scriptisque libellis famosis turbant vniuersum ecclesiæ ordinem, tam faciles essent ad iudicandum semetipsos. Quis enim gloriabitur mundum se habere cor? Si nosmetipsos iudicaremus, nō vtique iudicaremur a dn̄o.

Proinde & omnia quæ capite isto dicimus de requi-

renti

rentibus sacramenta scienter a prauis sacerdotibus, vel audientibus diuina eorum officia non sunt accipienda, quasi ex prioris vitæ eorum conuersatione praua licite quis possit iudicia, id est, definitas firmasque sententias de conscientijs eorum confingere, quas potuit deus subito mutasse in melius, sed sunt habenda tanquam documenta quædam declarantia quonam pacto liceat aut non liceat ab illis sacramenta accipere, aut intercesse diuinis officijs eorum, de quorum prauitate etiam interdum contingit tam probabiles, tamque violentas habere rationes, quę iudicium definitiuum inducunt eosdem sacerdotes pro tunc dispensando sacramenta peccare. Potest nempe cōtingere, quod ex commisso crimine nouerim sacerdotem iure communi propter crimen aliquod commissum esse excommunicatum, irregularem, aut a diuinis suspensum. Atque ita eundem non posse licite sacramenta, aut celebrare, aut dispensare, cuius conscientiam & si non possim tunc (nisi foris prodeat fructus mali operis) licite iudicare iniquam esse, attamen si videā illum sese sacramentis in tali statu ingerētē, licite iudico eū inique agere, quem & si secundum indultum Constantiensis concilij in sacramentorum administratione, vel receptione vitare non tenear, prætextu humani præcepti, aut censurę ecclesiasticæ, vtique tamen vitare teneor eundem si occurrat obligatio naturalis, aut diuini iuris, veluti cum ipse vel ex mea communione sumeret fomentum iniquitatis, vel ex reuerentia sacramenti vellet in tali censura constitutus abstinere, tum ego non possum eum ad celebrandum, aut ad sacramenta dispensandum inducere, nisi quatenus meus est pastor pro tunc obligatus sacramenta ministrare. In hac materia diligēter est discernendum ius positiuū a iure naturali. Nam quamuis prohibitione positiui iuris tenetur quis solum vitare nominatim excommunicatum, iure tamen naturali tenetur etiam plerumque vitare, non sic designatum nominatim. Pro huius ampliori intellectu sit hęc sententia tertia.

Quō nemini licitū est de occulta sacerdotis conscientia iudicare.

Tertia sententia. Nemini etiam ex causa vel vtilitate quantumlibet ardua, licet exigere seu petere absolutionis eucharistiæ, vel aliud quoduis sacramentum a sacerdote cri-

menta ministrare, licite quis possit ad suam vel aliorum vtilitatem spiritualem sacramenta petere & suscipere, cumque ad ministrandum vocare, dum per hoc alias ille non patiatur salutis suę damnum, seu prauitatis fomentum, patet. Nam licite quis potest vti alterius mala voluntate, ad exhibendū aliquod opus, quod est in se bonum & licitum, quod & alter ipse posset licite & recte dispensare, etiam & si nouerim illum esse parati animi, opus illud non ministrare nisi illicite, indigne, aut irreuerenter. Sicuti licite quis petit mutuū ab vsurario quem nouit sine acceptione vsurę non mutuaturum. Cæterum & interdum quis propter bonum aliquod spirituale, aut ad vitandum magis malum licite consulit alteri vt faciat opus aliquod secundum se malum & illicitum, modo ille paratus fuerit illud facere, alioqui maius aliquod malum perpetraturus, & non inde proueniat illi, vel alteri damnum aut spiritualis salutis detrimentum, veluti hęreticum, qui paratus est occulte seminare hæresim licite induco, vt hoc tempore & loco ea quę sentit de fide doceat, quatenus deprehendatur, deprehensusq; non amplius noceat. Sic propheta sanctus Helias, vt ab idololatria reuocaret gentem Iudæorum ad externum idolorum sacrificiū induxit sacerdotes Baal, q parati firmiq; ac immobilis animi erāt psistere in idololatria, tertij Regum .18. Item eum q parati animi est occidere patremfamilias, vt libere thesaurum illius posset furando deportare licet induco & iuuo, vt furetur potius q̄ committat latrocinium. Volenti occidere vxorem, vt possit aliam quæ hoc fieri suggerit ducere, licite possum consulere, vt potius faciat cum illa adulterium vxore reseruata. Diuitem nolentem subuenire necessitati pauperis, neq; per viā eleemosynę, neq; per viam amicabilis mutui precibus licite induco, vt potius sub vsura mutuet, q̄ pauperem perire sinat. Hic iam si obiecerit quispiam, sic dicere est docere alterum malefacere, vt veniant bona.

Vti mala uoluntate alterius.

Helias ad actū externū idololatriæ prouocauit sacerdotes Baal.

Docere alterum malefacere.

Huic respondeo hoc falsum esse, sed ē docere, qđ propter aliquam necessitatem vel vtilitatem licitum sit malam & contumacem alterius voluntatem facere prodire foras in opus externum, vbi id fieri potest absq; detrimento salu-

tis illius,& hoc non est aliud,q̃ vti mala alterius voluntate, propter aliquod bonum inde proueniens. Rursus si dixeris, Non est licitum mihi neq; facere mala vt veniant bona, neq; facere minora mala vt vitentur mala grauiora, neq; enim licitum est mihi indigne tractare sacramenta propter alterius salutem, neq; item licitum est mentiri ad vitandum homicidium. Respondeo totum hoc vtiq; verum esse,& ideo is qui malum facit,vt vel bonum eueniat,vel magis malum euitet,peccat vtiq;,sicut probat argumentum,præsertim cum ipse absq; omni peccato posset serua re vtrumq; videlicet,& vitare magis malum, & bonũ ipsũ non impedire,& hoc vel faciendo opus in se bonum bene,vel cohibendo voluntatem suam ab omni opere malo,quod bene fieri non potest. Secus autem est de me, qui non sic habeo in mea potestate alterius voluntatem,& ideo dum non possum apud illum efficere,neq; vt ipse opus bonum bene faciat,neq; vt vtrumq;,tam minus scilicet malum,q̃ maius malũ fugiat,vtiliter ago causam honoris dei & salutis proximi,si vtar mala illius voluntate,& inducam eum vt foris prodeat, quod intus contumaciter explere desiderat, neq; hoc est facere malũ,sed ẽ vel eum qui alioqui facturus erat malum, impedire a maiori malo,vel ad suam aliorumue vtilitatem,vti imprudentia,malicia, seu contumacia illius absq; detrimento salutis eius. Si licet vti mala alterius voluntate ad opera in se mala,multo igitur magis licet vti mala alterius voluntate ad opera in se bona,cuiuscemodi sunt celebrare,& dispẽsare sacramenta. Bene vti malo,inquit Augustinus, non est peccatum, sicut sapiens dominus ad opera bona ministro vtitur imprudente,libro quinto contra Iulianum, capite .10. Aliud est audire missam praui sacerdotis vltro celebrantis, illiusq; officijs & sacrificijs interesse, aut eidem inseruire. Aliud est eundem ad celebrandum vocare seu inducere.

Non est licitũ facere mala,ut ueniant bona, tamẽ licitũ est cooperari ad malum ut ueniant bona.

Cæterum hæc omnia quę diximus de prauis sacerdotibus indigne sacrificia offerentibus, aut sacramenta dispensantibus,non sunt accipienda tanquam vllo modo suffragentur ipsis sacerdotibus prauis,aut prælatis,cæterisq; scienter tales indignos aut instituentibus, aut tolerantibus, cum de

berent

berent repugnare corrigendo, qui sane omnes grauissime procul dubio offendunt deum creatorem, sed sunt costituta ad subueniendum timoratis conscientijs, & ad vtilitatem subditorum. Atq; ita non solummodo sacerdotes, qui sic indigne sacramenta tractant, iram dei super se prouocãt, sed et omnes qui ipsis sic indigne cebrantibus quodammodo communicant, vel fauendo, vel negligendo, seu fouendo, vel permittendo cum oporteret remedium adhibere. Et ideo ecclesiarum prelati, temporalesque domini sustinentes in familia sua capellanos concubinarios, aut aliter criminosos ad missas celebrandas, sacrificiaq; offerenda, quos ipsi possent, vel a crimine cohibere, vel a celebratione reijcere efficiuntur criminis sacerdotum indigne celebrantium participes, quibus formidanda est proculdubio beati Gregorij sententia dicentis. Cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Et quia iam de subditis diximus, quonammodo scilicet debeãt sese habere erga prauos sacerdotes, seu pastores. Iam per sententiam quartam de praelatis & episcopis, quorum est peccata scandalaq; sacerdotum & pastorum indigne sacramenta tractãtium sub sua diocesi corrigere, videamus. Quarta sententia.

Tolerãtes sacerdoter prauos in suis ministerijs grauiter peccant.

Quamq; interdum magis ecclesiae dei expediat prauos homines, ministros idignos, & sacerdotes scelestos tolerare, q̃ cum periculo maioris mali p censuras & rigidas poenas coercere. Prelatus tamem aut scienter, aut negligenter indignum ordinans, curam pastoralem inutili ac inidoneo conferens, aut in ministerio sustinens scelerate & perdite vite ministrum, quem posset cohibere, particeps est omnino delictorum eius, quemadmodum & pastor a loco curae absens, etiam ex legitima causa praeficiens ouibus suis, aut iam praefectum sustinens vicarium indignum & infamem, particeps est omniũ delictorum & negligentiarum, que substitutus ille commiserit, longeq; amplius q̃ iudex qui scienter vices suas committens subdelegato iudicium peruertenti, reus est peruersi iudicij & iniusticiarum eius. Ipsi tamen subditi licite & petunt & accipiunt ecclesiastica sacramenta ab illo indigno sacerdote substituto.

INDEX RERVM QVAE PRAEcipue toto hoc opere tractantur.

Cooperari

Ius ciui.

Si non

An